لە چاپکراوەکانی کۆڕی زانیاری عێراق
«دەستەی کورد»

کۆمەڵەی شیعری
فەقێ قادری هەمەوەند

مەلا عبدالکریمی مدرس
و
فاتح عبدالکریم

کۆیان کردووەتەوەو ڕاستیان کردووەتەوەو
فەرهەنگۆکیان بۆ ئامادە کردووە

چاپخانەی کۆڕی زانیاری عێراق
بەغدا ـ ١٩٨٠

لە چاپکراوەکانی کۆڕی زانیاری عێراق
"دەستەی کورد"

کۆمەڵەی شیعری
فەقێ قادری هەمەوەند

مەلا عبدالکریمی مدرس
و
فاتح عبدالکریم

کۆیان کردووەتەوەو ڕاستیان کردووەتەوەو
فەرهەنگۆکیان بۆ ئامادە کردووە

چاپخانەی کۆڕی زانیاری عێراق
بەغدا - ١٩٨٠

پێشەکی

تیرەی هەمەوەند یەکێکە لە تیرە بەناوبانــگەکانی کورد کە لــە ڕووی ئازایەتی‌و خۆگری‌یەوە شوێنێکی تایبەتی‌و ناوێکی دیاری‌یان بووە • ئــەم تیرەیە هەروەك پیاوی سوارچاك‌و چالاك‌و نەبەزو دەمڕاستیان زۆر بووە ، بێ‌گومان پیاوی ئەدیب‌و ئەدەب‌دۆست‌و خوێندەواریشیان تیا هەڵکەوتووە• ناچێتە عەقڵەوە تیرەیەکی‌وا چاونەترساو کە بەدرێژاییی ساڵ لە بەردەڵ بەردو گێرەو کیشەی قاجاری‌و عوسمانیدا بووبن‌و ، هەیێتیکیان ئەمدیوو هەیێتیکیان ئەودیوو ، ڕۆژێك لە (بازیان)و ، دوو ڕۆژ لە (زەهاو) یا (قەسری شیرین)و ڕۆژێك دوورخراوەی (دەرنە)و (ئەطەنە) بووبن‌و ، لەگەڵ چەرخی گەردووندا لە تەپاوتلدا بووبن ، کەچی خوێندەواریان تیا هەڵنەکەوتبێت • بــەڵام ئەو بێ‌کەسی‌و بێ‌دەرەتانی‌یە کە بە هەزاران هونەرمەندی‌تری کوردی بێ سەرو شوێن پێچاوەتەوەو ونی کردوون ، ئەوانیشی هەر بەو دەردە بردووە •

ئێمە زۆر شادمانین کەوا توانیمان ئەم بەرهەمــەی فــەقێ قــادری هەمەوەندمان زیندوو کردەوەو خستمانە پێش چــاوی بەرەی ئەمــڕۆو دواڕۆژی نەتەوەکەمان‌و ، بەمە بۆ یەکەمجار ئەم لایەنە تاریکەی ئــەدەبی کوردمان کەمێك ڕوون‌کردەوە ، بەهیوای ئەوەی ببێتە یارمەتی‌دەرێ بــۆ دوای ئێمە ــ هاتوان‌و بتوانن شتێکی بەکەڵکتر بهێننە بەرهەم •

دیوانی فەقێ قادر چۆن ئامادە کرا ؟

لە ساڵانی ١٩٥٥ ــ ١٩٦٠دا کەماڵمان لــە کەرکووك بوو . بــاوکم بەهۆی ئارەزووی کۆنیەوە لە گەڕان بەدوای کەلەپووری ئەدەبیی کۆنــی کورداو ، بەهۆی تێکەڵییەوە لەگەڵ هەندێ پیــاوی پــیری وریــای ئەدەبدۆست ، بەتایبەتی لە ڕێگای (فەقێ رەشیدی هەمەوەند)ەوە [١] ئاشنایی لەگەڵ ژیانو بەسەرهاتو شیعری (فــەقێ قــادری هەمەوەنــد) پەیداکردو ، ناوە ناوە لێرەو لەوێ شیعری ئەم ذاتەی بەرگوێ ئەکەوتو ، ئەمە هەمووی بووە هۆی بیرکردنەوەی لە کۆکردنەوەی بەرهەمەکانی فەقێ قادرو کەوتە هەوڵدان بۆ پەیداکردنی سەرچاوەو ، لە ڕێگای هەندێ دۆستو برادەرەوە پەیدای کردن . بەڕێزان مامۆستا ئەمین چۆلەکی مامۆستــای مەعهەدی ئیسلامی لە کەرکووكو ، کاك فاتیح غەفوور هەمەوەند مامۆستای ناوەندیو ، کاك عەبدوڵلای حەیدەر عەزیزو ، کاك نەجمەددین فەتتــاحی هەمەوەندو ، خوالێخۆشبوو فەقێ ڕەشید لەمبارەوە یارمەتییــان داوەو بۆیە شایانی ڕێزلێگرتنو سوپاس کردنن .

باوکم لەو سەردەمەدا هەرچیی بەردەست کەوتووە نووسیویەتــەوە

---

(١) فەقێ ڕەشیدی کوڕی ئەحمەدی کوڕی عەزیــز . لە بــەرەی (سێ‌تــا بەسەر) ، پیاوێکی ئەدەبدۆستو سەر لە کەلەپوور دەرچوو بــوو . لە ژمارە ١٢٨٣ی ساڵی ٣١ی ڕۆژنــامەی (ژین)دا کە لە ١٩٥٦/٢/٩دا دەرچووە ، لە بەشی (شــیعرو شــاعیرەکانمان)دا وتــارێك بە زمانیەوە لەبارەی فەقێ قادرەوە بلاوکراوەتەوە ، لەمەوپاش گەلێجار ئیشــارەتی بۆ ئەکەین . ئەم ذاتە لە ساڵی ١٩٧٥دا لە سلێمانی کۆچی دوایی کردووە.

بێ ئەوەی بەپێی ڕێو شوێنی توێ باسی سەرچاوە یا جیاوازیی تێکستی دەستنووسەکان . یا ئەو شتانە بکا کە لە پەراوێزەوە نووسراونەتەوە • هیچ نوسخەیەکی بە نوسخەی سەرەکی دانەناوە تا ئەوانی کە بخاتە پەراوێزەوە • خۆیشی بە هیچ جۆرە بابەتبەندی‌یەکەوە خەریك نەکردوە • خۆلاسە کارەکەی هەر ئەوەندە بووە کۆمەڵی شیعری فەقێ قادر بنووسێتەوەو بۆ خۆی هەڵیگرێو بیری لە چاپکردنو لێکۆڵینەوەو ڕاستکردنەوەی نەکردوەتەوە •

بۆیە کە لەم ساڵانەی دواییدا بیرمان لە چاپکردنی کۆمەڵە شیعرەکان کردەوە ، دیمان نابێ تەنها پشت بەو کارە پێشووەی باوکم ببەستین ، لەبەرئەوە هاتین دووبارە ناردمان بەدوای دەستنووسە کۆنەکانداو ، ئەوانەش کە ئەو دەستنووسانەیان لابوو ، پیاوانە بەدەنگمانەوە هاتن • ئێمەش خۆمان چیمان لابوو ، سەرەڕای دەستنووسەکانی باوکم ، هەموومان هێنانو کەوتینە بەراوردکردنیان • لەم کاری جاری دووهەمەماندا کە دووقۆڵی پێیەوە خەریك بووین ، پشتمان بە تێکڕای ئەم دەستنووسانە بەست :

١ ــ نوسخەی لەپێش و یەکەم کە دەستنووسی میرزا موحەممەد ڕەحیمی کوڕی کوێخا سلێمانی سماقلوویی [٢] ناوێکە کە کاتی خۆی لەگەڵ خوالێخۆشبوو فەقێ قادر لە بەندیخانەی کەرکووك پێکەوە حەپس بوون • ئەم پیاوە دیوانەکەی بۆ فەقێ قادر نووسیوەتەوە • خەتی خۆش بووە ، بەڵام ڕێنووسی بە باشی نەزانیوە ، بۆیە هەڵەی زۆری لە نووسینەکەدا هەیە • لە داوێنی زوربەی بەشەکانی ئەم نوسخەیەدا میرزا موحەممەد ڕەحیم

---

(٢) سماقلوو : سماقلووی سەروو و سماقلووی خواروو ، دوو دێن لە قەزای کۆیە . لامان مەعلووم نی‌یە ئەم میرزا موحەممەد ڕەحیمە خەڵکی کام سماقلوویەو . لەسەرچی گیراوەو ، چی لە بەندیخانەدا لەگەڵ فەقێ قادر کۆی‌کردوونەتەوە .

دەری‌خستووە کە ئەم کتێبەی بۆ (جەنابی فەقێ قادر) نووسیوەتەوە ، وەکوو لەمەوپاش بەرچاومان ئەکەوێ • ئەم نوسخەیە ئێستا لای باوکمە •

ئەم نوسخەیە ۲۰۸ پەڕەیەو ، هەر لاپەڕەی تێکڕا ۱٥ بەیتی تیا نووسراوەتەوە ، درێژیی هەر لاپەڕەیەکی ۳۰ سم‌و پانی‌یەکەی ۱۳ سمە • لە ساڵی ۱۲۹۷ەوە تا ۱۳۰۲ی هیجری نووسراوەتەوە •

۲ ــ نوسخەی دووهەم کە لە دوو بەرگدا نووسراوەتەوە ، دەسنووسی حەیدەری کوڕی عەزیزی کوڕی خوسرەوەی کوڕی موحەممەد هەمەوەندە [۳] ، ئەم نوسخەیە بەتەواوی پەڕپووت بووەو داڕزاوەو بەهۆی جزووبەند نەکرانیەوە لە زۆر شوێندا لێی‌فەوتاوە •

ئەم نوسخەیە ، وەك ڕوونووس‌کەرەوەکەی لە دواییی هەر بەشێکیدا کە دوایی‌یەکەی مابێت ــ نووسیویە ، لەبەر نوسخەکەی میرزا موحەممەد ڕەحیمی سماقلوویی نووسیویەتەوە کە باسمان‌کرد ، تەنها بەشی قەصیدەکانی نەبێ کە لە نوسخەکەی میرزا موحەممەددا نی‌یەو ئەویش نەینووسیوە لەبەر ئەو نوسخەیە نووسیویەتەوە • بەڵام ئەمە نابێ بە بەڵگەی ئەوە کە بە ئێجگاری بڵێین لەبەر ئەو نەینووسیوەتەوە ، چونکە هیچیان سەروبەریان دیار نی‌یە • بگرە من خۆم پشت بە بۆچوونی خۆم‌و ئاشنایەتیم لەگەڵ هەردوو نوسخەکەدا وائەزانم هەر لەبەر نوسخەکەی میرزا موحەممەد ڕەحیم نووسیویەتەوە •

لە بەرگی یەکەمی ئەم نوسخەیە ۷۲ پەڕەو لە بەرگی دووهەمی ۳۱ پەڕە ماوە • درێژیی پەڕەکانی بەرگی یەکەم ۲٦ سم‌و پانی‌یەکەی ۱۹ سم‌و ، درێژیی پەڕەکانی بەرگی دووەم ۳۰ سم‌و پانی‌یەکەی ۲۲ سمە • هەردوو بەرگەکە لە جۆرە دەفتەرێکی حیساباتی سەردەمی عوسمانیدا

(۳) ئەم موحەممەد هەمەوەندە مامی فەقێ قادر بووە .

نووسراونەتەوە • ئەم دوو بەرگە لە ساڵی ١٣٣٧ی هیجریدا نووسراونەتەوەو هیی کاك عەبدوڵڵای کوڕی حەیدەر عەزیـزن کە ئێستـا لـە کەرکووك دائەنیشێ •

٣ ــ نوسخەی سێهەم دەستنووسی کاك نەجمەددین فەتتاحی هەمەوەندە• ئەم نوسخەیە لەڕاستیدا بە نوسخەی تەواو دانانرێ چونکە بریتییە لە تەنها قەسیدەکانو هەندێکی بابەتی (جەبریو ئەشعەری)و هەندێك لە بـابەتی (درووودنامە)و هەندێك لە بابەتی (میعراجنامە)• بەڵام باشییەکەی لەوەدایە کە بەشی زۆری ئەوەی لە نوسخەکەی حەیدەر عەزیزدا فەوتـاوو نیـوە فەوتاوە ، لەم نوسخەیەدا هەیە • سەرەڕای ئەوە کە قەسیدەکان لە نوسخەکەی میرزا موحەممەد ڕەحیمدا بە هیچ جۆرێ نین • بۆیە ئەگەر ئەم نوسخەیەی کاك نەجمەددین نەبوایە ؛ ئەو قەسیدانە هەموو ئەفەوتان • ئەم نوسخەیە ، وەك کاك نەجمەددین خۆی نووسیویە ، لەبەر نوسخەکەی حەیدەر عەزیـز نووسراوەتەوە •

ئەم نوسخەیە لە دەفتەرێکی ١٥٠ پەڕەیی گەورەدا نووسراوەتەوە ، بەڵام تەنها ٢٦ پەڕەی لێ گرتوەتەوە • درێژیی هەر پەڕەیـەکی ٣٠ سـمو پانییەکەی ٢٢ سمەو هەر لاپەڕەی نزیکەی ٢٧ بەیتی تێدایە • ئەم نوسخەیە لە ساڵی ١٩٦٢و ١٩٦٧دا نووسراوەتەوەو لای کاك نەجمەددین فەتتاح (٤) خۆیەتی کە لە کەرکووك دائەنیشێ •

ئێمە مەبەستمان لە بەراوردکردنی ئەم نوسخانە ئەوە نەبوو نوسخەی ڕاست یا تێکستی ڕاست لەناو هەموویاندا هەڵبژێرین ، چونکە نوسخـەی سێهەمیان لەبەر نوسخەی دووهەمو نوسخەی دووهەمیان لەبەر نوسخـەی

---

(٤) کاك نەجمەددین فەتتاح لە نەوەی (شەریف فەرەنگیس)ە کە خزمو دۆستی فەقێ قادر بووە . لەم کۆمەڵە بەرهەمەدا پارچە شیعرێکی فەقێ قـادر هەیە کە بۆ شەریفی نووسیوە .

یەکەمیان نووسراوەتەوەو لەبەرئەمە تەنها نوسخەی یەکەم ، نوسخەکـەی میرزا موحەممەد ڕەحیم : بە سەرچاوەو بنچینە دائەنرێ • بەراوردەکەمـان بۆ ئەوە بوو کە نوسخەی یەکەم لە سەرەتای (دروودنامە)کەیەوە هەندێـکی فەوتاوە ، هەروا بەشی قەسیدەکان ــ وەك وتمان ــ لەم نوسخەیەدا هیچی دیار نی‌یە . سەرەڕای هەندێ ناتەواویی‌تر کە لێرەو لەوێ لەو نوسخەیەدا بەرچاو ئەکەون‌و لە شوێنی خۆیاندا ئیشارەتمان بۆ کردوون • ئێمە هەندێ لەو قەسیدانەمان لەبەر نوسخەکەی حەیدەر عەزیز نووسی‌یەوە کە لامان‌وایە ئەویش لەبەر نوسخەکەی میرزا موحەممەد ڕەحـیم نووسیونیەتەوە پێـش لەناوچوونیان لەو نوسخەیەدا • هەندێکیشیان تەنـانەت لەم نوسخەیەشدا نەماون یا نیوەو ناتەواون بەڵام لە نوسخەکەی کاك نەجمەددین فەتتاحـدا هەن‌و ئەویش بەپێی پێ‌لێنانی خۆی لەبەر نوسـخەکەی حەیـدەر عەزیـز نووسیونیەتەوە بەر لە پەڕپووت‌بوونیان • بۆیە ئێمە لە بەشی هەرە زۆری ئامادەکردنی ئەم کۆمەڵە بەرهەمەی فەقێ قادردا پشتمان بە نوسخەکـەی میرزا موحەممەد ڕەحیم بەستووەو بەش‌بەحاڵی هەموو ئەو بەشانەی بەتەواوی‌و بێ کەم‌و کورتی لەم نوسخەیەدا بووبن ، گوێمان بە هیچ جیاوازی‌یەك نەداوە کە لەگەڵ نوسخەکانی‌تردا هەیبێ چونـکە ئاشکرایـە ئەبـێ گۆڕیـن‌و دەسکاری‌یەکە لەو نوسخانەوە بێ ، تەنها جاروبار بۆ یەکێ لە دوو مەبەسـت باسی نوسخەکانی‌ترمان کردووە • یەکەم : لەکاتێکدا وشەیەك یا زیاتری بەیتێك لە نوسخە ئەسلی‌یەکەدا فەوتابێ‌و لە یەکێ لەم دوو نوسخەکەدا هەبێ • دووهەم : بۆ دەرخستنی ئەو ڕاستی‌یە کەوا هەندێ لەوانەی لەمەوپێـش کتێبێکیـان ڕوونـووس کردووە ، ڕێبـازی نووسینـەوەی ڕاستیـان نەگرتوەتەبەرو گەلێ‌جار دەسکاریی تێکستی خەڵکیان کردووە سا یا بـە بەهانەی ڕاست‌کردنەوەی یا بە بەهانەی مەعنالێدانـەوەوە بێ‌گوێدانـە ئەمانەتی ئەدەبی •

به هەر حـاڵ ئەبێ ئەوە بڵێـین کە بوونی ئەم سـێ نوسخەیە لـە بەردەستماندا بوو بە هۆی زیندووبوونەوەی ئەم ئەندازەی بەرهەمـەکانی خوالێخۆش‌بوو فەقێ قادری هەمەوەند . چونکە ئەوەی لە نوسخەکـەی میرزا موحەممەد ڕەحیمدا هەبوو بە ئەمانەت نووسیمانەوەو ، ئەوەش کـە لەوا نەبوو یا نەمابوو و لە نوسخەکەی حەیدەر عەزیزدا هەبوو . لەبەر ئەو نووسیمانەوەو . ئەوەش کە لە هیچ‌کامیـاندا نەبـوو و لـە نوسـخەکەی نەجمەددین فەتتاحدا هەبوو بە دەسخەتی خۆی ، ڕوونووسمان کرد • دیارە نوسخەی ئەم دوانەش جێی متمانەن چونکە وەك وتمان نوسخەی سێهـەم لەبەر نوسخەی دووهەم‌و نوسخەی دووەم لەبـەر نوسخـەی یـەکەم نووسراوەتەوە • چەند پارچەیەکی زیادەش لە نوسخەکەی کاك نەجمەددین فەتتـاحدا هەبوو بە خەتی کەسێکی‌تر نووسرابوونەوە ، ئەوانەیـان کـە لامان‌وابوو هیی فەقێ قادرن نووسیمانەوە • یـەك دوانێکیشیانمان بـە یەکجاری پشت گوێ خست چونکە نیوەو ناتەواوو پچڕ پچڕ بوون •

بۆ ناسینەوەی نوسخەکانیش تیپی (م)مان کردووە بە نیشـانە بـۆ نوسخەی یەکەم ، نوسخەی میرزا موحەممەد ڕەحیمی سماقلوویی‌و ، تیپی (ح)مان کردووە بە نیشانە بۆ نوسخەکەی حەیدەر عەزیزو ، تیپی (ن)یشمان کردووە بە نیشانە بۆ نوسخەکەی نەجمەددین فەتتاح •

---

(٥) بۆمان ساغ نەبودوە فەقێ قادر کە ئەم دوو کتێبـەی لە سـاڵی ١٢٩٧دا داناوە . کامیانی لەپێشەوە داناوە ، چونـکە تەنهـا لە (دروودنامە)کەدا نووسیویە کە لە مانگی ڕەمەزاندا تەواوی کردووە . ئێمە دروودنامەکەمان پێش‌خسـت کە لـە هەردوو نوسخـەکەی (م)و (ح)دا لەپێشـەوەیەو بابەتەکەشی لە بابەتی (میعراج‌نامە) لەپێشترە لە ڕووی ئاینەوە .

(٦) فەقێ ئەم دوو کتێبەی لە ١٣٠١دا داناوەو بە مانگ دیاری نەکردووە کە کامیانی لەپێشەوە داناوە ، لە نوسخەکەی (م)دا (جەبری‌و ئەشعەری) خراوەتە پێشەوەو لە نوسخەکەی (ح)دا (پند الحکما) خراوەتە پێشەوە. ئێمە بەگوێرەی نوسخەکەی (م) نووسیمانەوە .

ڕیزکردن و پاش و پێش‌خستنی بابەتە ئایینی‌یەکانی ئەم کۆمەڵە بەرهەمی فەقێ قادرەمان بەپێی ساڵی دانانی بابەتەکان دانا ، هەر لە ساڵی ١٢٩٧ەوە تا ساڵی ١٣٠٢ی هیجری • یەکەم و دووەم (درووودنامە)و (میعراج نامە)ن کە ساڵی ١٢٩٧ی هیجری دایناون [٥] • سێیەم کتێبی (فەضیلەتی بەنی ئادەم)ە کە ساڵی ١٣٠٠ داینـاوە • چـوارەم و پێنجـەم (جەبـری و ئەشعـەری)و (پندالحکما)ن کە لە ساڵی ١٣٠١دا دایناون [٦] • شەشەمیش (عەقیـدەی ئیسلام)ە کە لە ساڵی ١٣٠٢دا دایناوە •

قەسیدەکانیشمان خستە دواوە ، چونکە بۆ نووسینەوەی ئەمانە تەنها پشتمان بە نوسخەکانی (ح)و (ن) بەستووە لەبەرئەوە کە لـە نوسخـەی ئەسڵدا نەبوون • ئەوەشیان کە لە نوسخەکەی (ح)دا هەبوو تەواو پەرپووت بوو • بەڵام تێکڕا بەهۆی ئەم دوو نوسخەوە شوێـن یا سـاڵی دانـانی هەندێکیاںمان زانی • هەندێکیان سـاڵی ١٣٠٣و هەندێکیان سـاڵی ١٣٠٤ دایناون • هیی‌وایشیان هەیە لە بەندیخانەی مووسڵ و بەشێکیشیان هـەر لە بەندیخانەی کەرکووك و غەزەلی‌وایش هەیە لە (مایدەشت) وتوویە • جـا لەبەر ئەوەی هەندێ لەمانە دوایی‌ترین مێژوویان پێوەیەو ، لەبەر ڕاگرتنی یەکێتیی بابەت و ، لەبەر نەزانینی ساڵی نووسینی هەندێکیشان ، هەموویانمان خستە دواوە •

شایانی وتنە نوسخەکەی (م) کە نوسخەی ئەسڵی‌یـە ، لاپـەڕەکانی ژمارەی دەستنووسی نووسەرەوە یا دەستنووسی کۆنیان پێوە نی‌یە • ئـەو ژمارانەی پێوەین تازەن و بە قەڵەم قۆپی نووسراون • بەڵام لە داوێنی هەر لاپەڕەیەکی جووتەوە وشەیەك یا دوو وشە بە دەستنووسی میرزا موحەممەد ڕەحیم خۆی نووسراوە ، ئەو وشەیە یا ئەو دوو وشەیە سەرەتای یەکەم بەیتی لاپەڕەی تاقی بەرابەرن ، خوێندەوار وەك پردەباز پێی ئەکاتە ئەوبەرەوەو ئەزانێ لاپەڕەی ئەوبەر لە جێی خۆیایەتی و نەگۆڕاوە • جا کە کتێبێك لـە

کتێبەکانی ناو کۆمەڵە بەرهەمەکە تەواو ئەبێ دیارە وشە بەردەبازەکە نامێنێو سەرلەنوێ لە کتێبی دواییدا دەست پێ ئەکاتەوە • بۆیە ڕێی تێ ئەچێ لە سەرەتادا کتێبێك لە شوێنێکیترا بووبێ غەیری شوێنی ئێستای ، وەك چۆن لە جزووبەندا هەندێ لاپەڕە کەوتووەتە شوێنیترو ئێمە بەهۆی ناسینەوەی بابەتو بەراوردی وشە بەردەبازەکانەوە گێڕامانەوە بۆ شوێنی خۆیان • ئەمەش هۆیەکیتر بوو بۆئەوە کە لە نووسینەوەی بابەتەکاندا ساڵی دانانیان بکەین بە سەنگو ترازووی ڕیزکردنیان •

کە باسی قەسیدەکان هاتە ناو ناوانەوە ، شایانە ئەم چەند خاڵە بخەینە بەرچـاو :

١ ــ وەك وتمان ئەم قەسیدانە ، کەمو زۆر ، لە نوسخەکەی (م)دا دیار نین • وەك پێشتریش وتمان ئەم نوسخەیە سەرەتاکەی فەوتاوە • سەرەتاکەش چەند لاپەڕەیەکە لە (دروودنامە) کە ئێمـە لەبـەر نوسخەکەی (ح)و (ن) نووسیمانەوە •

٢ ــ جا ئاخۆ قەسیدەکانیش بەشێك بوون لەم نوسخەیەو فەوتاون ، یا پێوەندییەکیان پێوە نییە ؟ لە نوسخەکەی (ح)دا لـە داوێـنی ئـەو قەسیدانەوە کە نیوەو ناتەواو ماون ، نەنووسراوە لـە نوسخـەکەی (م) وەرگیراون ، وەك لە پێینـی کتێبەکـانەوە نـووسراوە • تەنهـا چەنـد ڕستەیەکیوایان لەسەر نووسراوە کە ئەوە ئەگەیەنن فەقێ قادر لـەکوێ دایناون ، لە بەندیخانەی کەرکووك یا مووسڵ یا بەغدا ، یا لە مایدەشت •• تاد • لە هەندێکیشیاندا بـاسی ئەوە کراوە کە لـە ١٣٠٣دا داینـاون • ئەگونجێ (ح) وەختێ خۆی لە دوادوایی قەسیدەکاندا ڕوونی کردبێتەوە کەوا لەبەر چسەرچاوەیەك نووسیونیەتەوە ئیتر نوسـخەی (م) بـێ یـا نوسخەیەکیتر ، بەڵام وەك وتمان قەسـیدەکان لـە نوسخـەکەی (ح)دا

پەرپووتو نیوەو ناتەواونو دوادواییەکانیان نەماوە ، تا بزانین ئاخۆ لەبەر چ نوسخەیەك نووسراونەتەوە.

٣ ـ کاك نەجمەددین فەتتاحیش ئەم مەسەلەیەمان بۆ ڕووتر ناکاتەوە، ئەوە نەبێ کە ئەڵێ : ئەو قەسیدانە کە نووسیونیەتەوە لەبەر نوسخەکەی (ح) نووسیونیەتەوەو لە سەرەتای یەکێکیشیاندا کە یەکەم بەیتی ئەم بەیتەی خوارەوەیە :

عید قوربانەن ، نەداریم قوربان
قوربانی بە غەیر یەك ڕۆح ڕەوان

نووسیویەتی « در چپخانه موصل فرموده . هجری ذی‌حجة الحرام ١٣٠٤ » . ئەم قەسیدەیە لە نوسخەکەی (ح)دا فەوتاوە . دیارە کاك نەجمەددین پێش فەوتانی لەو نوسخەیەدا ، نووسیویەتەوە .

وەك وتمان هەڵئەگرێ (ح) ئەو قەسیدانەی لە نوسخەی (م) وەرگرتبێتو هەڵیش ئەگرێ لە سەرچاوەیەکی‌ترەوە وەری گرتبن . هەرچۆن بێ دیارە دوا مەنزڵی فەقێ قادر پێش نەفی‌کردنو دوورخستنەوەی خۆیو خێڵەکەی، بەندیخانەی کەرکووك بووەو میرزا موحەممەد ڕەحیمی سماقلوویی لەوێ ئەو کۆمەڵە بەرهەمەی فەقێی نووسیوەتەوەو لەوانەیە زیاتریشی نووسیبێتەوەو زیاترەکەی فەوتابێ . هەروەها دیارە فەقێ قادر وەك شاعیرێك بەر لە گیرانیشی شیعری وتوەو بۆیە ئەبێ هەر هیچ نەبێ هەندێ لەو قەسیدانەی لەو سەردەمانەدا وتبێ . بۆنموونە دیارە ئەو پارچە شیعرەی کە لە مایدەشت وتوویە بەر لە گیرانی وتوویە . لەمەوە ئەگەینە ئەوە کە لەوانەیە گەلێ شیعری‌تریشی بووبێ لەم‌چەشنەو کە گیراوە لە ماڵەوە بووبنو لە گیرەو کێشەی ژیاندا فەوتابن . دوورنییە چیرۆکە شیعرییەکانیشی کە ئێمە لە ڕیزی قەسیدەکاندا بڵاومان‌کردوونەتەوەو لە دەستووسەکەی (م)دا

نین . ئەو شیعرانەی بن کە پێش گیرانی وتووتی . بۆیە میرزا موحەممەد ڕەحیمی سسافلوویی لە حەپسخانە نەینووسیونەتەوە .

پاش نووسینەوەی تێکستی شیعرەکان فەرهەنگۆکێکمان بۆ ئەو وشانەیان ڕێکخست کە لامانوابوو تێکڕا بۆ خوێنەدەواری ئاشنا لە شێوەی شیعری گۆرانی . بەئاسانی . ڕاستناکرێنەوە . لەناو ئەم وشانەدا ئەوەی لای خۆمان ئاشکرا نەبووبێ . پشت بە فەرهەنگی فارسیو عەرەبی ڕاستمان کردوەتەوەو مەعنامان لێداوەتەوە . ئەوەش بڵێین کەوا جاروبار مەعنایواشمان نووسیو. تەنها بۆ شوێنی بەکارهێنانی وشەکە لە کتێبەکەدا دەستئەدا . واتە ئەگەر وشەکە وەك وشەی فەرهەنگی تەماشا بکەین . مەعناکەی دەق ئەوە دەرناچێ کە تێیە لە فەرهەنگۆکەکەدا نووسیومانە . بەڵام لە شوێنی بەکارهێنانیدا لەم کتێبەدا تەنها بەوجۆرە دێت کە ئێمە ڕوونمانکردووەتەوە . دیارە ئەمە ئەنجامی جۆری بەکارهێنانو مەعنا پێبەخشینی وشەیە لەلایەن فەقێ قادرەوە کە گەلێجار باری تایبەتیی هەڵکەوتی بەیتەکانو وشەکان لە بەیتەکاندا ناچاری ئەم کارەی کردووە .

ئێمە نەهاتین شیعر بە شیعر مەعنای شیعرەکان لێبدەینەوە لەبەرئەوە کە تێکڕا ئەگەر مەعنای وشەکان زانرا ، مەعنا لێدانەوەی شیعرەکان زەحمەت نابێو . لەبەرئەوەش کە بەرهەمەکە زۆر زۆرەو بەوجۆرە مەعنا لێدانەوەیە دوو سێ ئەوەندەی لێ دەرئەچوو و توانای لەچاپدانیمان نەئەما . لەگەڵ ئەوەشدا لە هەرکوێیەکدا کەموکووڕییەك یا هەڵەیەك یا لە سنووری ڕاستەقینەی ئایین لاداتێك بووبێ ، ئیشارەتمان بۆ کردوەو ڕووی ڕاستی مەسەلەکەمان دەربڕیوە .

لەلایەن ڕێنووسیشەوە بە بۆچوونی خۆمان لەبارترین ڕێنووسی کوردیی ئەمڕۆمان بەکارهێناوە ، تەنها ڕستە عەرەبییەکانمان بە عەرەبیو

سەرباسە فارسی‌یەکانمان بە فـارسی هێشتووەتەوەو بە کوردی مەعنایانمان لێداوەتەوە .

خوالێخۆش‌بوو میرزا موحەمەد ڕەحیمی سماقلوویی خەتی خۆش بووە ، بەڵام ڕێنووسی فارسی ئامێزی ئەوڕۆژەی بە باشی نەزانیوە . جـا ئەگەر لەبەر دەستنووسی فەقێ قادر شیعرەکانی نووسیبێتەوەو ڕوونووسی شێوە نووسەکەی ئەوی کردبێ ، ئەوا دیارە ئەبێ فەقێ قادریش ڕێنووسی ڕاستی نەزانیبێ . خۆ ئەگەر فەقێ بۆی خوێندبێتەوەو ئەمیش نووسیبێتیەوە، ئەوا دیارە لای کەمی ئەم ڕێنووسی ڕاسـتی نەزانیوەو فـەقێ قادریـش ـ ئـەگەر بڵێـین ڕێنووسی ڕاسـتی زانیـوە ـ لەبەر خـەم‌و پـەژارەی زۆری بەندیخـانەی تـاقەتی چـاو پیـاگێڕانـەوەی دەستنووسـەکەی میرزای نەبـوە یـا نەخـۆش‌و نـاڕەحەت‌و پەككەوتە بووەو نەیتوانیوە چـاوی پیـا بگـێڕێتەوە . ئێمە هەرچەنـد لـە پـەراوێزی تێـکستی شیعرەکانەوە هەندێجار ئیشارەتمان بۆ جۆری هەڵـەی دەستنووسـەکە کردووە . لە دوایشەوە لیستەیەکی گوشادمان بۆ زۆربـەی ئەو هەڵانـە کردووە[7]. بەڵام ئەگەر لە شوێنێکدا تێکستێکمان بۆ ڕاست نەکرابێتەوە ، بە ڕێنووسەکەی خۆی‌و وەك خۆی لەناو دوو کەوانەدا نووسیومانەتەوە .

---

(7) ئەم لیستەیە ڕاستەوخۆ لەپاش ئەم پێشەکی‌یەوە دێت .

چەند لاپەڕەیەك لەبارەی فەقێ قادری هەمەوەندەوە

فەقێ قــادر کێیــە ؟

فەقێ قادر خۆی لە داوێنی کتێبی (فەضیلەتی بەنی ئــادەم)دا کــە یەکێکە لە بەشەکانی ئەم کۆمەڵــە بەرهەمەی . بەمجــۆرە خۆیمــان پێ ئەناسێنێ :

ئەگەر مەپەرسان ئیسم موئەللیف
(عبدالقادر)ەن ذەلیلو ضەعیف
ئەصڵم (هەماوەند) ذەلیلو خوارم
مونتەظیر لوطف حەییی دادارم

هەروەها لە پێشی کتێبی (پند الحکما)وە ئەڵێ :

(عبدالقادر)ەن ئیسمو ئەوصافم
نە زنجیرەی ذەنب قەید ئینصافم
ئەصڵم (هەماوەند) فیرقەی (چەلەبی)
داروون جە (ڕەسووڵ جوامێر) نەسەبی

لە دوادوایی کتێبی (عەقیدەی ئیسلام)یشدا ئەڵێ :

ئیسم موئەللیف توحفەی نەوادیر
تەسمیەش فاشەن بە (عبدالقادر)
ئەصڵم (هەماوەند) جاگەم (چەمچەماڵ)
نە شەهر (کەرکووك) مەحبووسم (الحال)

بەپێی ئەم شیعرانەی فەقێ قادر خۆیو ، ئەو کورتە باسەی خێــڵی هەمەوەند کە لە لاپەڕەیەکی تازە نووسراوەی سەرەتــای بەرگی یــەکەمی نوسخە پەڕپووتەکەی حەیدەر عەزیزدا نــووسراوە . کە یەکــێکە لــەو

دەستووسانەی ئەم کۆمەڵە شیعرانەی فەقێیان لەبەر نووسراوەتەوە [١] ، فەقێ ناوی (عەبدولقادر)و کوڕی (ڕەسووڵ)ی [٢] کوڕی (جوامێر)ی یەکەمەو لە تایەفەی (بەگزادە)و لە فیرقەی (چەلەبی)یە . بەپێی ئەو شەجەرەیەش کە مامۆستا فاتیح غەفوور هەمەوەند بۆی ناردووین (جوامێر)یش کوڕی (یادگار)ە . لە نەوەشی ئەوەی ئێمە پێیبزانین . بەڕێز ئەنوەر ئاغای کوڕی حەمە ئەمین ئاغای کوڕیەتی [کوڕی فەقێ قادر] کە لە چەمچەماڵ دائەنیشێ .

فەقێ قادر لەکوێ لەدایکبووە ؟

ڕەشید هەمەوەند لە وتارەکەی ڕۆژنامەی ژیندا [٣] ئەڵێ فەقێ قادر لە بازیان لەدایكبووە . لە چەند وەلامێکیشدا کە بەڕێزان کاك عەبدوڵلای حەیدەر عەزیزو ئەنوەر ئاغای کوڕەزای فەقێ قادر بۆیان نووسیوین بەرابەر بە چەند پرسیارێك کە لەبارەی فەقێ قادرەوە لێمان پرسیبوون ، نووسراوە « لە ناوچەی بازیان ... بەوەڵەد بووە » . بەلام لەو پەڕە کاغەزەدا کە کاك نەجمەددین فەتتاح بۆیهێناین [٤] و کورتەیەکی مێژووی ژیانی فەقێ

(١) پێشتر بە درێژی باسی ئەو دەستووسانەمان کرد .

(٢) لە لاپەڕە تازە نووسراوەکەی سەرەتای بەرگی یەکەمی نوسخەکەی (ح)دا . لەبارەی ڕەسووڵی باوکی فەقێ قادرەوە نووسراوە : «کێخوا ڕەسووڵی باوکی مەرحووم لە زەمانی سلێمان پاشاو ئەوڕەحمان پاشای بەبە لە سلێمانی کراوە بە ڕەئیس لە سالانی ١٧٨٨ی میلادیدا. دووهەم لە جیهەتی عەسکەری یەوە مەنصەبێکی بەرزی بووە ، حەتتا قشڵەی عەسکەریی لە دێی (قودرەتە) کە دێی خۆیانە لەنزیك چەمچەماڵ بۆ دروست ئەکەن. ئێستەش ئاثاری ئەو قشڵە وە بەعضێ لە حوجرەکانی مەوجوودە .

(٣) ژین . ژمارە ١٢٨٣ی ساڵی ١ .

(٤) خەریکی ئامادەکردنی ئەم کتێبە بووین کاك نەجمەددین فەتتاح پەڕە کاغەزێکی نووسراوی بۆ هێناین لەسەر باری درێژی نووشتێنرابووەوەو وەك دوو پەڕەی لێ کرابوو ، لە لایەکی ژمارەی ٢١و لە لاکەی تری ژمارەی ٢٢ی لێ نووسرابوو . وەك بڵێی دوو پەڕەی کتێبێکە . ئەم پەڕە دوولاکراوە چەند پارچە شیعرێکی فەقێ قادری تێدا نووسرابووەوە

قادریشی تیا نووسراوه ، نووسراوه « جێگای وەلادەتی (بالضبط) نازانرێ، چونکه نەنووسراوه . بەڵام له سلێمانی یا له (قودرەته) بەوەڵەد بووه » .

فەقێ قادر کەی لەدایكبووەو ،
چەند ساڵ ژیاوه ؟

لەبارەی ساڵی لەدایكبوونی فەقێوە ئاگاداریەکی ڕاستو ڕەوانمان بەدەستەوه نی‌یه . بەڵام له ڕێگای شیعرەکانیەوە ئەتوانین بگەینە جۆره ئەنجامێك .

فەقێ قادر له دوادوایی (میعراج‌نامه)کەیدا ئامۆژگاریی خۆی ئەکاو ئەڵێ :

عومر عەزیزت یاوا بە پەنجا
تەلەف بی نە کار نوموور دنیا

واته : تەمەنی خۆشەویستت گەیشته پەنجا ساڵو هەمووی له کاری دنیادا به فیڕۆ ڕۆیشت .

هەروا له دوایی ئەو کتێبەوه که باسی ساڵی لێبوونەوه له دانانی ئەکا ، ئەڵێ :

تەئریخ تەئلیف میعراج خاتەم
سەنەی هەزار بی جه سێصەد سێ کەم

واته : مێژووی تەواوبوونی دانانی میعراج‌نامەی پێغەمبەر ساڵی هەزارو سێصەد . سێ ساڵ کەم ، بوو که ئەکاته ١٢٩٧ . جا که ئەم دوو بەیته لێك بدەین واته بزانین فەقێ قادر له ١٢٩٧ی هیجریدا میعراج‌نامەی

که بەزیادەوه له دەستنووسەکانی لای خۆیشماندا هەبوون . له سووچێکیشیەوه « خلاصه‌یکی ترجمه احوالی فقی قادر هەرزنه » نووسرابووەوه . تێکستی سەرەوەمان لەبەر ئەو پارچه کاغەزه نووسیوەتەوه .

داناوەو ، لەو ساڵەدا تەمەنی ٥٠ ساڵان بووە ، دیارە ئەبێ لە ساڵی ١٢٤٧ی هیجریدا لەدایكبووبێ • خۆ ئەگەر بشڵێین بە پەنجا ساڵ گەیشتنەکەی تەمەنی لەکاتی دانانی میعراج نامەکەیدا ، شتێکی تەقریبی‌یەو دەق نی‌یە ، مافی ئەوەمان هەر بۆ ئەمێنێتەوە کە بڵێین لە دەوروبەری ١٢٤٧ی هیجریدا لەدایكبووە •

واگەیشتینە ئەوە کە فەقێ قادر یا لە ١٢٤٧ی هیجری یا لە دەوروبەری ئەو ساڵەدا لەدایكبووەو لە ١٢٩٧دا پەنجا ساڵان بووە • وەك لە دیوانە دەسنووسەکەی حەیدەر عەزیزیشەوە دەرئەکەوێ ، لە ١٣٠٢یشدا هەر لە بەندیخانە بووە ، بەڵکو لەم دەسنووسەوەو لە دەسنووسەکەی نەجمەددین فەتتاحیشەوە دەرئەکەوێ تەنانەت لە ساڵی ١٣٠٤یشدا هەر لە بەندیخانە بووە • بەم‌پێ‌یەش وا تەمەنی گەیشتە ٥٧ ساڵ • جا ئەگەر ڕاست بێ لە ساڵی ١٣٠٥دا لەگەڵ هۆزەکەی دوورخرابێتەوە بۆ شاری بنغازی [٥] لە لیبیای ئێستەو لە ساڵی ١٣٠٨دا لەوێ کۆچی دوایی کردبێ [٦] ، ئەوا تەمەنی ئەبێ بە ٦٠ — ٦١ ساڵ • بەڵام فەقێ قادر خۆی لە (فەضیلەت‌نامە)کەیدا ئەڵێ :

(فەقێ) تۆ عومرت بە شەصت نەزدیکەن
هێمان ڕای حەقیق وەنەت تاریکەن

وەك وتیشمان فەقێ قادر (فەضیلەت‌نامە)کەی لە ساڵی ١٣٠٠دا داناوەو، بەم‌پێ‌یە ئەبێ لەم ساڵەدا — کە ئەبوو بەگوێرەی لێکدانەوەکانی پێشوو تەمەنی ٥٣ ساڵ بوایە — تەمەنی لە ٦٠ ساڵان نزیك بووبێ ، واتە ٥٧ — ٥٨ ساڵان بووبێ •

بۆیە ئێمە وای بۆ ئەچین فەقێ قادر خۆیشی بەوردی نەیزانیوە لە

(٥) وتارەکەی ڕەشید هەمەوەند لە ڕۆژنامەی ژیندا کە ئیشارەتمان بۆ کرد.
(٦) شوێنی کۆچی دوایشی قسەی زۆری تیایە ، پاشان دێینەوە سەری .

چ ساڵێکدا لەدایك بووەو . کە وتی عومری گەیشتووە بە پەنجا مەبەستی ئەوە بووە لە دەوروبەری پەنجادایەو ، هەر بەم پێیە کە وتیشی عومری لە شەصتەوە نزیکە . هەر دەوروپشتی شەصتی مەبەست بووەو ، کەواتە ئەبێ لە ساڵانی ١٢٤٦ ـ ١٢٤٧دا لەدایك بوو بێ و لە ساڵانی ١٣٠٧ ـ ١٣٠٨دا کۆچی دوایی کردبێ (٧) .

گۆشەیەکی ژیانی فەقێ قادر

فەقێ قادر لە سەردەمی سوڵتان عەبدولعەزیزی عوسمانیدا قایمقامی چەمچەماڵ و ناوچەی بازیان بووە . لە ڕووی خێڵایەتیشەوە سەرکۆماری خێڵی هەمەوەند بووە (٨) . بە نیشانەی هەندێ پارچە شیعریدا دیارە لە ناوچەی مایدەشت و زەهاو دەوروپشتیشی ژیاوە . دوور نی یە ژیانی ئەو ناوچانەی لە ساڵانی یاخی بوونی خێڵی هەمەوەندا بوو بێ لە دەوڵەتی عوسمانی .

---

(٧) لە وتارەکەی ڕۆژنامەی ژیندا کە ئیشارەتمان بۆ کرد . نووسراوە فەقێ قادر ساڵی ١٢٢١ی هیجری هاتووەتە دنیاوە . لە وەڵامە باسکراوەکانی کاك عەبدوڵڵای حەیدەر عەزیزو کاك ئەنوەر ئاغای کوڕەزای فەقێ قادریشدا نووسراوە لە ١٢٢٣ی هیجریدا لەدایك بووە . لە پەڕە کاغەزە باسکراوەکەی کاك نەجمەددین فەتتاحیشدا نووسراوە لە ١٢٤٨دا لەدایك بووە ، بەڵام ساڵەکە بە قەڵەمێکی تر گۆڕراوەو کراوە بە ١٢٤٢ . بەش بەحاڵی وتارەکەی ژین و وەڵامەکانی کاك عەبدوڵڵاو کاك ئەنوەر ، ئەوە بە هیچ جۆرێ لەگەڵ ئەو شیعرانەی فەقێ قادر خۆیدا ناگونجێن کە پێشتر گێڕامانەوەو فەقێ تەمەنی خۆیی لە کاتی وتنیاندا دیاری کردووە تیایانداو ساڵی دانانیشیان ئاشکراو دیارە . بەش بەحاڵی مێژووە دەسکاری کراوەکەی کاغەزەکەی لەمەڕ کاك نەجمەددینیش . ئەوەی لێیەوە وەرئەگیرێ ئەوەتە کە تێکڕا بۆچوونەکانی ئێمە ڕاستن و ، تەنانەت بە دەسکاری یەکەشەوە هێشتا نیشانەی هەڵەیی ئەو مێژوودیە کە لە وتارە باسکراوەکەی ژین و وەڵامەکانی کاك عەبدوڵڵاو کاك ئەنوەردا نووسراوە .

(٨) وتارەکەی ڕەشید هەمەوەند لە ڕۆژنامەی ژیندا .

فەقێ قادر چەند ساڵ لە زینداندا بووە ؟

وەك لە دوو بەیتی (میعراجنامە)کەیەوە دەرئەکەوێ ، فەقێ قادر پێش گیرانی دواجاری کە چەند ساڵی خایاندووەو نەفیەکەی بەدوادا هاتــووە ، گەلێجار گیراوەو بەربووەو تەنانەت قسەیواش هەیە کە چەند جار هەمەوەند هاتوون بە زۆر لە بەندیخانە دەریانهێناوە [٩] . ئەو دوو بەیتــەی فــەقێ قادر ئەمــانەن :

فەقێ تۆ بێگوش ، هەم بێضەمیریت
چەو سەبەب هەر بەند بەستەی زنجیریت

گیرانی سەختو ڕاستەقینەو بێئامانی فەقێ قادر ئەو گیرانەیەتی کە لــە دوا ساڵەکانی ژیانیا بوەو لێی ڕزگار نەبوەو نیشتمانی خۆی پاش ئەو گیرانە نەدیوەتەوەو مەنزڵی پێش مەرگی بووە . بەڵام بەوردی لێمان ئاشکرا نییە ئەم گیرانەی چەند ساڵی خایاندووەو بۆ گەیشتن بەئەنجامێــك لەمڕووەوە ئەبێ بگەڕێینەوە سەر بەرهەمە شیعرەییەکانی تا چەردەیەکمان بۆ دەرکەوێ .

ئەوەی لێمان ئاشکرایە ئەوەتە فەقێ قادر (دروودنامە)و (میعراجنامە)و (فەضیلەتی بەنیئادەم)و (جەبریو ئەشعەری)و (پند الحکما)و (عەقیــدەی ئیسلام)ی لە حەپسخانەی کەرکوك داناوە یا هەر هیچ نەبێ لەوێ تەواوی کردوونو میرزا موحەممەد ڕەحیمی سماقلوویی‌ش لــەوێ نووسیونیەتەوە بۆی . هەروەها ئاشکرایە کەوا (دروودنامە)و (میعراجنامە)ی لــە ١٢٩٧و ، (فەضیلەتی بەنی ئادەم)ی لە ١٣٠٠و ، (جەبریو ئەشعەری)و ، (پنــد الحکما)ی لە ١٣٠١و ، دواکتێب (عەقیدەی ئیسلام)ی لە ١٣٠٢ی هیجریدا تەواوکردووە . واتە بەپێی ئەو نوسخەیە کە مــیرزا موحەممــەد ڕەحــیم نووسیویەتەوەو بە قسەی فەقێ خۆی کە کتێبەکان لە بەردەستی خۆیــداو لە بەندیخانەی کەرکوك نووسراونەتەوە ، گومان لەوەدا نییە کە فەقێ لای

(٩) پەڕە دەستنووسە باسکراوەکەی کاك نەجمەددین فەتتاح .

کەمی لە ١٢٩٧ی هیجری‌یەوە تا جومادای یەکەمی ١٣٠٢ لە بەندیخانەی کەرکووك بووە کە ئەکاتە نزیکەی پێنج ساڵو نیو •

لە لایەکی تەشەوە فەقێ قادر لە سەرەتای کتێبی (عەقیدەی ئیسلام)دا ئەڵێ :

چون موددەی حەپسم یاوا بە سێ ساڵ
لازم‌ئەرد پەیدا کەرووون ئیشتیغال

کتێبەکەشی لە ١٣٠٢دا تەواوکردووە وەك ئەڵێ :

مەنظوومەی کیتاب (عەقیدەی ئیسلام)
(الحمد لله) یاوا بە خیتام
سەنەی هەزارو هەم سێصەدو دوو
کەردم ئیستیخراج مەسائیل هەر سوو

تـا ئەڵێ :

ئەسڵم هەماوەند ، جاگەم (چەمچەماڵ)
نە شەهر (کەرکووك) مەحبووسم (الحال)

کەواتە وا لە ١٣٠٢دا پێنج ساڵی لە بەندیخانەدا پڕ کردەوە ، سـێ ساڵ بە دەس‌بەتاڵی‌و دوو ساڵ بە دانانی (عەقیدەی ئیسلام)ەوە •

هەروەها لەم (عەقیـدەی ئیسـلام)ەدا کـە بـاسی لێپرسینـەوەو تۆڵەسەندنەوەی ڕۆژی قیامەت ئەکاو پیشانیئـەدا کە چۆن لـەوڕۆژەدا دوژمنەکەی دێنێتە گیروگاز ، ئەڵێ :

بەعضێشان بە خەصم ماچۆ : هەی موشیر
بە ناحەق سێ ساڵ منت کەرد ئەسیر
پەی چێش نە کارم نەکەردی تەحقیق
پەی شوهرەت کینێت بە مۆر کەرد تەصدیق

ئەمەش بەڵگەیەکی‌تر کەوا فەقێ ئەم کتێبەی لەسەرەتای ساڵی ١٣٠٠دا داناوەو پاش سێ ساڵ لە گیرانی دەسی بە دانانی کردووە •

قەسیدەکانیش کە تێکڕا تەنها لە نوسخەکانی (ح)و (ن)دا هەن ، هەیانە لە ١٣٠٣ی هیجریدا لە بەندیخانەی کەرکووکو ، هەیانە لە ١٣٠٤دا لە بەندیخانەی مووسڵ وتراوە •

وا بەمەشدا دەرکەوت فەقێ قادر پاش ١٣٠٢یش واتە تا ١٣٠٣و ١٣٠٤ لە بەندیخانەی کەرکووکدا ماوەتەوەو لە ١٣٠٤دا ڕێی کەوتووەتە بەندیخانەی مووسڵ • جا یا هەر بۆ ئەوێ گوێزراوەتەوە یا لە ڕێی دوورخستنەوەکەیدا لەگەڵ خێڵەکەی لەو ماوەیەدا لەوێ گیرساوەتەوە • هەردوو بۆچوونەکە ڕێیان تێ ئەچێ •

کەواتە وا بەپێی تێکڕای دەستووسەکانی بەردەستمان ، دەرکەوت فەقێ قادر نزیکەی حەوت ساڵ لە زینداندا بووە ، بێجگە ئەوەی کە پێشتریش ناوبەناو گیراوەو خراوەتە زیندانەوە ، وەك باسمان کرد •

لە قەسیدەکانی فەقێ قادردا قەسیدەیەك هەیە لای سەرووییەوە نووسراوە «این عریضە بحضور حضرت غوث الاعظم فرستادە» • واتە : ئەم عەرزوحاڵەی بۆ حەزرەتی غەوثی مەزن داناو • بەیتێك لەم قەسیدەیەدا هەیە تیا ئەڵێ :

یەك ساڵەن مەحبووس غەریب زێدم

واتە : ساڵێکە بەندیمو لە نیشتمانی خۆم دوورم • بە نیشانەی ئەوەدا کە ئەم پارچە شیعرەی بۆ حەزرەتی غەوث نووسیوەو هەندێ وەصفیوای بەندیخانەکەشی تیا کردووە کە زیاتر بۆ بەندیخانەی بەغدا دەس ئەدا ، دوور نییە لەوێ دایناب • ئەگەر وابێ ئەبێ کە گیراوە بردبێتیانە بەغداو لەوێ مابێتەوە تا ئەنجامی مەحکەمەکردنو حوکمدانو پاشان گواستبێتیانەوە بۆ بەندیخانەی کەرکووکو تا دوورخستنەوەکەی لەوێ مابێو بە ڕێی دوورخستنەوەکەشیا ڕێی کەوتبێتە مووسڵ ، چونکە وەك پێشان وتمان پارچە شیعریوایشی هەیە لە ١٣٠٤دا لە بەندیخانەی مووسڵ دایناوە •

فەقێ قـادر کەیو لەکوێ مردووە ؟

دوورخستنەوەی فەقێ قادر لە نیشتمانو مردنی لە غەریبیدا شتێـکی ئاشکراو دیارەو کەس نکوولی لێ ناکا • بەڵام بـۆکوێ دوورخراوەتەوەو لەکوێ مردووە ؟ ئەمە هێشتا ساغ نەبوەتەوە •

ڕەشید هەمەوەند لە وتارەکەی ڕۆژنامەی ژینیدا ئەڵێ : «ساڵی ١٣٠٨ی کۆچی لە شاری (بنغازی) کۆچی دوایـی کردووە » • لە لاپـەڕە تـازە نووسراوەکەی پێشی نوسخەکەی (ح)یشدا کە بە دەسنووسی کاك عەبدوڵڵای حەیدەر عەزیزی ئەزانـین نووسراوە : « ••• حوکومـەتی عوسمـانی هەموویان [هەمەوو هەمەوەندەکان] نـەفی دەکا بـۆ بنغـازیو غـەربی طەرابلوس •• فەقێ قادرێ ڕەحمەتی لە ضیمنی ئەوان نەفی دەکرێ ، لـە شاری (دەرنە) وەفات ئەکا لە ساڵی ١٣٠٥ • گۆڕی لەوێ مەوجوودە » • لە پەڕە کاغەزەکەی کاك نەجمەددین فەتتاحیشدا کە پێشتر چەنـد جـار باسمانکرد ، نووسراوە : «فەقێ قادر لە شاری (ئەطەنەی)ی ئەناضـۆل وەفات ئەکات » • بەڵام بە قەڵەمێـکی قۆپی خەتێك بەسەر (ئەطەنە)کەدا هێنراوەو لە پەراوێزیدا نووسراوە : « لە شاری (دڕنە) کە قەزای لیـوای بنغازی بوو ، وەفاتی کردووە » هەروەها نووسراوە « وەفاتی ساڵی ١٣٠٧ بووە » • لە وەڵامەکانی کاك عەبدوڵڵای حەیـدەر عەزیـزو کاك ئـەنوەر ئـاغایشدا نووسراوە لە ساڵی ١٣١٠دا مردووە •

وەك لەم قسانەوە دەرئەکەوێ هێشتا بەڕاستی ساغ نەبوەتەوە فەقێ قادر کەی کۆچی دوایی کردووەو لەکوێ بە خاك سپێرراوە • لە بـابەتی دواییشدا کە باسی تیرەی هەمەوەندە ، دێینە سەر نەفیکردنی ئـەم هۆزەو لەوانەیە سەرێکیتری مەسەلەکە ڕوون بێتەوە •

پایەی خوێندەواریو ڕۆشنبیری فەقێ قـادر

ئێمە لامانوایە فەقێ قادر خوێندنی ئایینیی تەواو نەکردووە ، واتـە

ئیجازەی دوازدە عیلمەی مەلایانەی وەرنەگرتووە وەك جاران باو بووە • بگرە نەشگەیشتووەتە پلەی (موستەعید) کە پلەی بەرزی خوێندنی مەلایانەیەو فەقێ پاش تەواوکردنی ئەو پلەیە ئەبێ بە مەلا • لەو پەڕە کاغەزەدا کە کاك نەجمەددین فەتتاح بۆی هێناین‌و باسی کورتەی ژیانی فەقێ قادری تیا نووسراوەو پێشتر ئیشارەتمان بۆ کرد، بەپێچەوانەی ڕەشید هەمەوەندەوە کە ئەڵێ « فەقێ قادر خوێندنی لە وڵاتی خۆماندا تەواو کردووە [10] » ـ نووسراوە کەوا « •• خوێنەوار بوو ، بەڵام تەحصیلی تەواو نەکردوە »• فەقێ قادر خوێندنی تەواو بکردایە ؛ بە لای زۆرەوە ڕێبازی مەلایەتیی ئەگرتەبەرو فەقێیی ڕائەگرت تا دەرسیان پێ بڵێ • ناویشی بە (فەقێ) نەئەمایەوەو پێی‌ئەوترا (مەلا قادر) • لەم دوانەش گرنگتر ناوەڕۆکی بەرهەمەکانی ئەوەندە سادە نەئەبوون کە تەنانەت گەلێ بابەتی‌وایشیان تیایە لەگەڵ ڕاستەقینەکانی ئایینی ئیسلام ناگونجێن ، وەك لە گەلێ شوێنی ئەم کتێبەدا پیشانمان داوە •

بەڵام گومانی تیا نی‌یە کەوا خوێندەوارێکی زۆر زیرەك‌و هەڵکەوتوو چاوکراوە بووە • شارەزایی‌یەکی زۆری لە بابەتە کەلەپووری‌یە ئەدەبی‌یەکانی فارس‌و کورد بوەو لەبارەی کاروباری دنیای ئەمڕۆشەوە ئاگادارو چاوکراوە بووە • ئەگەر بۆی بلوایە لەجیاتیی تێوەگلان بە کاروباری خێڵایەتی‌یەوە ؛ خوێندنی تەواو بکردایەو خەریکی شیعرو ئەدەب بوایە پایەیەکی گەلێ لەمەی ئێستای باڵاتری دەسگیر ئەبوو •

کەم نی‌یە کەسێك لەو بارو دۆخەدا کە فەقێ قادری تیا ژیاوە باسی جیایی ڕێبازی جەبری‌و ئەشعەری بکات‌و دەم لە فەلسەفە بدات ، یاخود ئەم خەیاڵە قووڵە بخاتە کارو باسی شەڕی نەفس‌و ڕۆح بکات‌و بیکا بە

---

(١٠) وتارەکەی ڕەشید هەمەوەند لە ڕۆژنامەی ژیندا کە پێشتریش باسمان‌کرد .

ڕەمز بۆ شەڕ لەنێوان ئیسلام‌و قانوونی دەسکرددا . هەرچەند بۆچوونەکەشی نوێخوازانە نی‌یە . یا باسی گەورەیی‌و پایەبەرزیی ئادەمیزاد بکات‌و ئەم هەموو نموونەکاری‌یانە دەرخات‌و ، پەندو ئامۆژگاری لە فارسی‌یەوە وەرگێڕێتە سەر کوردی‌و . زستان‌و بەهار بەگژی یەکدا بکاو ، ئەفسانە لەنێوان بازو کەو ، یا لەنێوان گوێدرێژو ڕێوی‌و شێردا بهۆنێتەوە . کە هەموو پڕن لە مانای وردو پەندی بەسوود . ئەمە هەموو سەرەڕای ئەو وەصفە جوانە ساکارانە کە لە شیعرەکانی (سوهەیل‌نامە)و (جەنگنامەی زستان‌و بەهار)و نامەکەی بۆ (شەریف فەرەنگیس)ی برادەریدا بەرچاو ئەکەون .

فەقێ قادر پیاوێکی وریاو زیرەک‌و خێرخواه بووەو ، لەگەڵ ئەو چەرخەدا بووە کە تیا ژیاوەو بۆ پێشەوەی ڕوانیوەو . دەورو پشت کاری تێ‌کردووەو خوێندەوارێکی وردبین بووە . بەڵام بێ‌کەس‌و بێ‌دەریش بووەو دەورو پشتی بەناحەزو دوژمن تەنراوە . لە لایەکی (میعراج‌نامە)کەیدا بەم‌جۆرە دەردی دڵی خۆی دەرئەبڕێ :

ئەر (جوامێر) مەغروور ، ئەر برا بێ‌ڕا
ئەر کاک (عەبدوللا عەزیز) بێ‌تەبا
ئەر حاتم نەپرس ، ئەر قەوم نەشنەوا
ئەر ڕەعیە ڕەمزەن نە قەحط‌و غەلا
بێ تەوفیق حەق ، بێ یەد بەیضا
چێش مەیۆ جە دەست یەک فەرد تەنیا
یونس‌وار جە قەوم وێم تەردم فیرار
بیم بە قووت حووت تورک دەریابار
فیرار بیم جە قەوم چون بەرە جە گورگ
نەزانام جە گورگ بەدتەر مەبۆ تورک

لەلایەک باسی لەخۆبایی‌بوونی جوامێر (جووکل هەمەوەند)ی بەناوبانگ ئەکا کە ماوەیەک ڕۆم‌و عەجەمی شڵەژاندبوو و لە لایەکی‌کەوە باسی بێ‌پرس‌و ڕایی‌و نەشنەوایی براو ، ناکۆکیی نێوان خزم‌و کەس‌و کار

ئەکا . لە سەرێکی کەشەوە پێی ئەڵێ کە ڕەعیەت خەریـکی جەردەیـی و ڕێ گری یەو . هۆی ئەم دەردەش ئەگێڕێتەوە ؛ نەك بۆ بەدخوویی خەڵـك وەك هەندێ کەسانی ناهوشیـارو ناحەز بـە ڕەش و ڕووت بـۆ ئـەوەی ئەگێڕنەوە ، بەڵکو بۆ ناچاری و قات و قڕی و نەبوونی و گرانی و ئەو بـارە ئابووری و سیاسی یە نالەبارەی کە کوردستانی ژێردەستی عوسمانی و قاجار لەژێر باریدا ئەیناڵاند .

بەڵێ ، ئا لە حاڵێکی ئاتەواوی وادا فەقێ قادر ئەیـەوێ خـێرخواهی بکات ، بەڵام چەپلە هەرگیز بە دەستێ لێ نادرێ و (یەدی بەیضا)ی جـادوو بەزێنی مووسا پێویستە . لەدەست خزم و کەس و کارو قەوم و هۆزی ناهوشیارو نەفام ڕائەکا ، کەچی لەولاوە خراپتری دێتە ڕێ و بەدەسـت عوسمـانیی جەندرمە مەشرەبەوە تووش ئەبێت .

هەروەها ئەم پێنج بەیتـەی خوارەوەی لە (میـعراج نامە)کەی کـە هەڵوێستی گەورە پیـاوانی سەردەمی دەوڵەتمان بۆ هەڵئەسەنگێنێ تیایدا ، نیشانەیەکی تری وریایی و زیرەکینی :

کەس نی یەن واچۆ مەر چێشمەن گوناش
هەردەم بە ڕەنگێ مەدەری سزاش
(والی) موخەننەث ، (قوماندار) ئەحمەق
(شێخ عەلی) خائیف ، (دەفتەردار) سەرشەق
(قاضی) بەدعەمەل ، (موفتی) بێ کارە
(ڕوشدی بەگ) بێ ڕوشد ، (ئەرکان) پەتیارە
(موددعیی عومووم) ظەرفش خاڵی یەن
(ڕەئیس جەزا) لائوبالی یەن
غەیر خوداوەند فەرد فەریادڕەس
حەرف خەیر (أصلاً) نی یەن جە لای کەس

سەیرکەن چۆن پارچە پارچەی کۆمەڵی کاربەدەست و پیاوماقووڵانی ئەو سەردەمەمان بۆ شی ئەکاتەوە : کەس نی یـە لـە کەسـێکی گـیرۆدە

بپرسێتەوەو . نە ئایین هەیەو نە قانوونو نە ویژدان • تەنانەت (والی) کە سەرگەورەی هەموانەو نوێنەری (بابی عالی !)یەو لەلایەن (خەلیفە)وە دانراوە کە بە واتەی وتوان (سێبەری خودایە) بەسەر زەوی‌یەوە ، هەر لەوێوە خەسینراوەو بۆئەوە نێرراوە لە کۆکردنەوەی زۆرترین ئەندازەی پارەو پوول بۆ خۆیو لە خۆی گەورەترەکان ـ زیاتر هیچ نەکات • (سەرلەشکر)یش کە ئەرکی پاراستنی ولاتی لەئەستۆدایە . کابرایەکی هیچوپووچو نەفامو ناشایستەیە • نوێنەری ئایینیش کە ئەبێ لە خوا بەولاوە لە کەسی‌تر نەترسێ . کابرایەکی ترسنۆکو لەسەر حەق نەهاتوە دەنگە • موفتییش هیچی لەبارەدا نی‌یەو . ئەرکانی سوپایش لەجیاتیی ڕێکوپێکی کابرایەکی پەتیارەو بەرەڵلایەو . موددەعیی عموومیش کە ئەبێ نوێنەری مافی گشتی بێ لە دادگاداو ئاگاداری دەس‌درێژ نەکردنی کەس بێ بۆ سەر مافی کەس ، بۆشو بێ‌مایەو دەس‌بەتاڵە• سەرۆکی دادگای تۆڵەسەندنەوەیش لە ستەمکاران . کابرایەکی کەمتەرخەمە و مەبەستی نی‌یە کێ چی لە کێ ئەکا••
جا ئەگەر دامو دەزگای دەوڵەت هەمووی لەم جۆرە کەسانە پێکهاتبێ ، ئەبێ کێ بەدەنگی ئەم خەڵکەوە بێتو بەفریایان بگات • بۆیە ناحەقی فەقێ قادر ناگرین ئەگەر بڵێ :

غەیرز خوداوەند فەرد فەریادرەس
حەرف خەیر (أصلاً) نی‌یەن جە لای کەس

جارێکی‌کەش هەر لە (میعراج‌نامە)کەیدا هەستی ڕاستەقینەی فەقێ قادرمان بۆ دەرئەکەوێ • ئەوەتە هێرش ئەباتە سەر ئەوانەی کە هەر بە ناو هەڵگری ئالای ئایینو لەڕاستیدا فڕیان بەسەر ئایینو ئایین‌پەروەری‌یەوە نی‌یە :

نمك چون عولەمای ئەی وەقتو ئەیام
یەکسەر بە پارەی مەعاش بی‌یەن ڕام

لەقەب قاضی بی‌یەن بە رەئیس
ئیستە جە قاضی مەتەرۆ تەدریس

پێیشی ناخۆشە ئیسلام بێ‌نازەو خوێندەواری نەماوەو قانوونی بێگانـە جێگای داب‌و نەریتی ئیسلامەتیی گرتوەتەوەو فەرمانڕەوایە :

مەدرەسان خاڵی ، عیلم تەعطیلەن
ئیسلام ها جە بەند قانوون ذەلیلەن (١١)

(ناپریۆن) نە جای موجتەهیدانەن
بەند قانوونش عەدڵ دیوانەن (١٢)

بۆ دەربڕینی نارەزاییش لە باری کۆمەڵایەتی کە هەژارانی تیا نارەحەت‌و دەوڵەمەندانی تیا خۆش‌گوزەران بوون ، ئەڵێ :

بێ‌دینان خوڕەم ، دینداران مەحزوون (١٣)
تاجران مەسروور ، مسکینان زەبوون

کە پارچە شیعری (زەمزەمەی عیدەن)یش ئەخوێنینەوە کە لە بەندیخانەی بەغداوە بۆ (شەریف فەرەنگیس)ی برادەرو هام‌فەردو خزمی نووسیوەو ، باسی گەورەیی‌و پان‌و پۆڕیی بەغدا ئەکا ، کۆمەڵێ وشەمان دێتە ڕێ کـە فەقێ قادر لەو پارچە شیعرەدا بەکاری هێناون‌و ناوی پیاوانی خـودا ، یـا ناوی زانست‌و هونەر ، یا ناوی ئامێرو شت‌ومەك ، یا ناوی ئەدیب‌و شاعیری بەناوبانگن • فەقێ قادر لەم پارچە شیعرەدا ئەڵێ :

---

(١١) ئیشارەتە بۆ ئەوە کە لەو سەردەمەدا هەندێ بەندی قانوونی دانراوی ئەورووپاو بەتایبەتی هیی فەرەنسە وردە وردە ئەکەوتە ناو (مەجەللە)وە، کە لە دادگاکانی عوسمانیدا حوکمی پێ ئەدرا .

(١٢) ناپریۆن : ناپلیۆن - سەرکردەی ناوداری فەرەنسە . ئەم جۆرە بـیرو باوەڕانە کە فەقێ دەریان‌ئەبڕێ • شێوەی سەرەتایی‌و کاڵ‌و کرچـی نیشتمان‌پەروەری‌و قایل نەبوون بە دەسەڵاتی بێگانەن - لـە قۆنـاغی یەکەمی سەرهەڵدانیدا .

(١٣) ئەوەمان لەبیربێ کە لەناو کۆمەڵگا سەرەتایی‌یەکانـدا تێـکرا دینـداری پیشـەی هەژاران‌و بێ‌دینی ڕەوشتی دەسەڵاتدارانە .

(کاظم)و (ئەعظەم) ، (حەبیب)و (بیشر)ەن
(بەهلوول)و (جونەید) ، (ذوالنون)ی میصرەن

یـا ئەڵێ :

قەوسەن ، نیشابەن ، قەصدەن ، قیصاصەن
رائیحەی ڕەوحەن ، ڕەقصو ڕەققاصەن
نەفیو مەنسووبەن ، یەئسو ئومێدەن
های حەسرەت بەوکەس نەیجا بەعیدەن

یـا ئەڵێ :

(تورک)و (قەجەر)ەن ، (پرووسیا)و (ڕووس)ەن
(ئەفغان)و (ئینگلیز) ، (هیندی)و (مەجووس)ەن
(نەمسا)و (فەرەنگسا)و (بوخارا)و (طووس)ەن
(یەنگی دنیا)و (چین) ، (زەنگی)و (جینووس)ەن

یـا ئەڵێ :

ئیحضارو ، ئیشراق ، فەقرو ، کیمیا
جەفرو ، جەفرو ، ڕەمل ، نەجمو ، سیمیا
تەفسیرو ، حیکمەت ، وەضع وەحیدەن
های حەسرەت بەوکەس نەیجا بەعیدەن

یـا ئەڵێ :

قوففەو پاپۆڕەن ، گەشتیو پەلکانەن
جیسر تەن مائیل ، شەطط هیجرانەن

یـا ئەڵێ :

مەششافان دەور ، عوششاق جانی
(ئەنوەری)و (حافظ) ، (سەعدی)و (خاقانی)
(نازەر)و (ئەرژەنگ) ، (شاپوور)و (مانی)
مەولانا (صائیب) ، (شەمس)و (خاقانی)
(نیظامی)و (کەلیم) ، (جامی)و قەصیدەن
های حەسرەت بەوکەس نەی جا بەعیدەن

هەروەها لە (سوهەیل‌نامە)و (جەنگ‌نامەی زستانو بەهار)یدا گەلێ تەشبیهـ‌کاریی جوانی بەکارهێناوەو سیاسەتی تێکەڵ بە خووڕەوشتی سروشت

کردووە ، ناوی بەشی زۆری ئەو دەوڵەتانەی هێناوە کە لەو کاتەدا بەناوبانگ بوونو دەری خستووە کامیان زەبەردەستو کامیان ژێردەست بووە • لە پایانی شەڕەکەی زستانو بەهاریشدا وەك شاعیرێکی دووربینو دەروون گوشاد سەرکەوتنی بە بەهار داوە •

هەستی نەتەوەیی‌یەتی لای فەقێ قـادر

ئێمە لامانوایە تێکڕا هەر شاعیرو ئەدیـبو ئەدەبدوستێکی کـورد پێش سەردەمی بڵاوبوونەوەی هەسـتی نەتەوەیی‌یـەتی لەنـاو کوردا • شیعری بە کوردی وتبێو ، بەڵکو هەر مەلایەکی کورد کە پێش ئەو سەردەمە بەرهەمی ئایینیی بە زمـانی کوردی نووسیبێ ، نەتەوەدۆستیو ئـارەزووی خزمەت‌کردنی نەتەوە ئەو سەودایەی خستووەتە مێشکەوە • فەقێ قادریش ئەگەر تەنها لە دەلاقەی ژیانی کۆمەڵایەتیی خـۆیو خێڵەکەیـەوە بـۆی بڕوانین ، ئەبێ بیخەینە ناو ئەم چوارچێوەیەو دان بە بوونی ئەم هەسـتە لە دڵیدا بنێین • خۆ ئەگەر بێتوو وردترو دوورتر بڕوانین ، ناتوانین لە بـارو دۆخی سەردەمی بابانەکانو پێوەندی هەمەوەنـد بە بابانەکانـەوەو ، لـە بڵاوبوونەوەی دەنگ‌وباسی بزووتنە ئازادی‌خوازکانی گەلانی عوسمـانیو دەنگ‌دانەوەی سیاسەتی ئەو چەرخـەی لە کوردستـانی خـواروودا ــ جیابکەینەوە • بەشداری‌کردنی هەمەوەندەکانیش ، لەوەپاش ، لە شەڕەکانی شێخ مەحموودا لەدژی ئینگلیز کە هەموو شارەزایەکی مێژووی ناوچەکە ئاگای لێیەتی ، نیشانەی بوونی ئەو دەنگدانەوەیەیە نەك تەنهـا لـە دڵی خوێندەوارێکی وەك فەقێ قادر ، بەڵکو لە دەروونی سەرانسەری خێـڵی هەمەوەندا • کەواتە فەقێ قادر جیاناکرێتەوە لەو بارو دۆخە کۆمەڵایەتیو بیری‌یەی (نالی)و (سالم)و (حاجی قادری کۆیی)ی تیا خولقاو ، بەرهـەمی هەمان زرووفە کە ئەو شاعیرانەو گەلێ شاعیری‌تری قوتابخانەکەی ئەوانـی هێنایە بەرهەم •

هەرچەند بەرهەمەکانی فەقێ قادر تێکڕا بەرهەمی ئایینیو کۆمەڵایەتیو ڕازخوانیی ـ بە مەبەستی پەندو عیبرەت وەرگرتن لە ڕۆژگارن ، لەملاو لەولای ئەو بەرهەمانەوە جۆرە نیشانەیەکی هەستی نەتەوەیی‌یەتیو نەتەوەپەروەری دەرئەکەوێو ئێمەش هەوڵ‌ئەدەین لەم سەرەتایەدا ئەو نموونانە بخەینەڕوو :

لە کتێبی (پند الحکما)کەیدا کە باسی وەرگێڕانی کتێبەکە ئەکات لە فارسی‌یەوە بۆ کوردی ، ئەڵێ :

چون فارسی بی (پەند حەکیمان)
بە لەفظ کوردی کەردم تەرجومان
سا چون من ئەصڵم صینف ئەکرادەن
هەرکەس بە ئەمثال ویش خاطرشادەن

واتە : لەبەرئەوەی (پەندی حەکیمان) ئەسڵەکەی فارسی بوو ، من گۆڕیمە سەر کوردی ، چونکە من خۆم ئەسڵم کوردەو هەمووکەسێکیش بە هاوچەشنی خۆیو پەندی هاوچەشنی خۆی شادمانو دڵخۆشە . بەمجۆرە فەقێ قادر بە شێوەیەکی سادەو ئاشکرا ڕوونی‌کردوەتەوە کە بۆچی کتێبەکەی لە فارسی‌یەوە وەرگێڕاوەتە سەر کوردیو . هەقی داوە بە هەمووکەس بە بەرهەمی هاوچەشنو هاوزمانی خۆی شاد بێ .

هەروەها لە میعراج‌نامەکەیدا ئەڵێ :

هەرچەند بێ‌حەددەن سیەر نەبی
هەم بە فارسی هەم بە عەرەبی
جاهیلان کورد بێ‌حەددو حیساب
نمەکەن تەفهیم فارسی کیتاب

تا ئەڵێ :

کتێشانم تەصدیع پەرێ هامدەمان
کەردم تەرجەمە بە لەفظ گۆران

که له کتێبی (دروودنامە)کەیشیدا باسی ئەوە ئەکات کە خوالێخۆش بوو کاك ئەحمەدی شێخ لە خوا پاڕانەوەی حەزرەتی خضری لە (مەکتووبات)ەکەیدا کردووە بە فارسی ، ئەڵێ :

ئەو بە فارسی هەفتاد ئیستیغفار
تەرجەمەش کەردەن پەی تەسهیل کار

تا ئەڵێ :

من هەم تەرجەمەی ئەو پیر کامیل
بە لەفظ گۆران کەردەنم تەکمیل

وەك لە گەلێ لای بەرهەمەکانیەوە دەرئەکەوێ ، فەقێ قادر ڕقێکی خەستی لە عوسمانی یەکان بووە ، هەرچەند ئەو بە ناوی (تورك) ناویان ئەهێنێ ، بەڵام مەبەستی ئەوانە ، چونکە فەقێ قادر موسوڵمانێکی ڕاستەو پاك بووەو لە ئیسلامەتیدا ڕقی نەتەوەیەك لە نەتەوەیەك بە هیچ جۆرێ نی یەو ڕەوا نی یە ، ڕق ئەبێ لە زاڵم و ستەمکارو کاربەدەستانی لە خوا نەترس بێ ، ئەنجا فەقێ قادر ئازارو جەزرەبەی لەسەر دەستی حوکمڕانە عوسمانی یەکانا چەشتووە نەك لەسەر دەستی خەڵکی ڕەش و ڕووتی تورکا کە لە وڵاتی خۆیانا ژیاون و بە دەردو ئازاری خۆیانەوە تلاونەتەوە .

بەڵام بە بۆچوونی ئێمە ڕقەکەی فەقێ قادر تەنها ڕقی ئەوە نەبوە کە زەلامێکی دیل بوەو دیلکەرەکانی عوسمانی بوون ، فەقێ قادری بەندی کە قسە ئەکا ، وەك تاقە کەسێك قسە ناکا ، وەك (کورد) قسە ئەکا ، واتە ڕقەکەی عوسمانی لە گەلەکەیەتی ، دیارە ئەمەی لە تەجرەبەو تاقی کردنەوەی ساڵانی خۆی و خێڵەکەی و گەلەکەیەوە بۆ دەرکەوتووەو مێژوو پڕە لە نیشانەی ئەوە کە عوسمانی یەکان چیان بە کوردو میرنشینی یەکانی کورد کردووەو ، چۆن چەند جار بەگژی یەکیاندا داون و چەند جار لەگەڵ عەجەم دەستیان لەدژیان تێکەڵ کردووەو هیچ گوێیان بەوە نەداوە کە هیچ نەبێ

ئەمانیش موسوڵمانن وەك ئەوان خۆیان ئیددیعای موسوڵمانەتی ئەکەن . بۆیە ئەوەتە لە (میعراجنامە)کەیدا سەرزەنشتی خۆی ئەکا کە پێیان هەڵخەڵەتاو . داوا لە خەڵك ئەکا ئەوانیش وەك ئەم پێیان هەڵنەخەڵەتێن :

بە داموو تەزویر ، بە حیلەو بە فەن
ها کەفتی نە دام تورك ئەهرەمەن
هەرکەس بە تورکان بکەرۆ باوەڕ
ئەحمەق ئەوکەسەن جە من ئەحمەقتەر

هەروەها هەر لەم کتێبەدا ئەڵێ :

هەم کورد چەنی تورك بنیرۆ ئولفەت
نەقیبەت وێنەی من مەمانۆ خەجڵەت

تا پاشان هەر لەمکتێبەدا لە باسی سەرگوزەشتەی کەوو بازدا بەراوردی پێوەندی کوردو تورك بە هیی کەوو باز ئەکاو ئەڵێ :

چون کەبکەو بازەن ئونس کوردو تورك
هەر تێ جە سایەی تورکان بی بزورگ
مەعلوومەن جە لای عارفان کار
دۆستیی تورکەو کورد نیەن پایەدار

فەقێ قادرو سۆفیەتی

لە هەندێ سووچی بەرهەمەکانی فەقێ قادردا دەرئەکەوێ پێوەندێکی گیانیی بەهێزی لەگەڵ خوالێخۆشبوو کاك ئەحمەدی شێخ [١٤] بووەو زۆری خۆشویستووەو یەکێك بووە لە مریدەکانیو بە شێخی سەردەمی زانیوە . ئەمە چەند نموونەیەکی ئەو شیعرانە کە ئەم لایەنانەمان بۆ ڕوونئەکەنەوە . لە (دروودنامە)کەیدا ئەڵێ :

کاك ئەحمەدی شێخ ئەو قوطب جیهان
تەبلیغش کەردەن بە موعتەقیدان

---

(١٤) لە ١٢٠٨ی هیجریدا لەدایکبووەو لە ١٣٠٥دا کۆچی دوایی کردووە . ئارامگای لە یەکێ لە ژوورەکانی مزگەوتی گەورەیە لە سولەیمانی .

هەروەها لە (فەضیلەتی بەنی ئادەم)ەکەیدا ئەڵێ :

هەم پەی کاك ئەحمەد ڕەوان کەر هانا
هەم دوعاش قەبووڵ . هەم ڕەجاش بەرجا
قوطب زەمانەن ئەو پیر کامیل
سەیید عەصرەن عالمو فاضیل

هەروەها ئەڵێ :

جەنب مەلەکی چون کەردی بەیان
جوملە مەوجوودەن جەو قوطب زەمان

یەعنی شێخ ئەحمەد نۆدیهی لەقەب
عالیمو عامیل بەرزنجی نەسەب

هەروەها ئەڵێ :

مورشید ڕەشید ، قوطب ئەقطابەن
ئەحمەد نیشانەن ، نۆدێ ئەلقابەن
سەیید عەصرەن ، ڕەجول ئەمجادەن
خەدەمەی دەرگاش قوطبو ئەوتادەن

تێکڕاش لەم بەرهەمەدا شیعریوا زۆرە کە بەشانازییەوە ناوی ئەولیاکانی خوا ئەباو ، بەتایبەتی لە نامەکەیدا بۆ شەریف فەرەنگیس کە پێشتر ئیشارەتمان بۆ کرد ، ناوی گەلێ لەو ئەولیایانە دێنێ کە ئارامگایان لە بەغدایە .

نازناوی شیعریی فەقێ قادر

فەقێ قادر لە بەرهەمەکانیدا ، چ کتێبەکانیو چ قەسیدەکانی ، وشەی (فەقێ)ی کردووە بە نازناوی خۆی . جاروباریش (فەقێ دڵ) بەرچاو ئەکەوێ بەجۆرێ ئەگەر (دڵ)ەکە وەك پاشگر لێ نەکەین بۆ (فەقێ)کە ، مەعنای نابێ لە ڕستەکەدا . جاروباریش هەرچەند (فەقێ دڵ) هەیە ، بەڵام ئەتوانێ تەنها (فەقێ)کە بکەین بە نازناوو بڵێین (دڵ)ەکە بۆ گەیاندنی مەبەست

هێنراوه ▪ کەواتە ئەبێ لەمشوێنانەدا جۆرە یارییەکی بە وشـە کردبێو (دڵ)ی بۆ دوو مەبەست بەکارهێنابێ ▪

شوێنیوایش هەیە (دەروێش)ی تیا کردوە ▪ بە نازناو بۆ خۆی ▪ پێشتریش وتمان فەقێ قادر (دەروێش)ی کاکە ئەحمەدی شێخ بووە ▪ شایانی وتنـە لە پەڕە کاغەزەکەشدا کە کاکە نەجمەددین فەتتاح بۆی هێنـاین نووسراوە «لە گەلێ جێگادا تەخەللوصی خۆی (فەقێ)و لە بەعضێ جێگادا (دەروێش)ی وتووە » ▪

مەبەستە شیعرییەکانی فەقێ قـادر

مەبەستە شیعرییەکانی فەقێ قادر ئەمانەن :

١ ــ ئایینو فێرکردنی ئایین ، وەکە لە کتێبەکانی (عەقیـدەی ئیسـلام)و (دروودنامە)و (میعراجنامە)و (فەضیلەتی بەنیئادەم)دا ▪

٢ ــ ئامۆژگاری ، وەکە لە کتێبی (پند الحکما)دا ▪

٣ ــ وەصفی سروشت ، زستانو بەهارو ، جوانیی دڵدار ▪

٤ ــ سکاڵا لە دەست ڕۆژگار ▪

٥ ــ پیاهەڵدان ، وەکە پیاهەڵدانی شاری بەغدا لە پارچە شیعرەکەیدا بـۆ شەریف فەرەنگیس ، یا هیی خزمو برادەر ، یا هیی گەورە گەوران وەکە ئەوەی حسێن قولی خانی والی ▪

٦ ــ لاواندنەوە ، وەکە لاواندنەوەکەی کوێخا سلێمانی برای ▪

ئاخۆ فەقێ قادر (سەماو زەمین)ێکیشی هەیە ؟

ڕەشید هەمەوەند لە وتارە باسکراوەکەی ڕۆژنامەی ژینیـــدا ئەڵێ : فەقێ قادر « بێجگە لە دیوانی شیعری کە هێشتا چاپ‌نەکراوە ، کتێبێـــکی شیعری بە ناوی (سەماو زەمین) داناوە کە یەکێکی‌تر داگیری کردووەو بـــە ناوی خۆیەوە چاپی‌کردووە » [1] .

ڕەشید هەمەوەند نەیوتووە کێیە ئەوەی سەماو زەمینی فەقێ قـــادری داگیرکردووەو بە ناوی خۆیەوە لەچاپی‌داوە . بەڵام ئەوەی لای هەمـــوان دیاری‌یە ئەوەیە کۆنترین چاپی سەماو زەمین ئەوەیە عەونی ئەفەندی مدیری ناحیەی باڵەك لە ساڵی ١٩٢٨دا لە چاپخانەی (زاری کرمانجی) لە ڕەواندز چاپی‌کردووەو [2] ، بە شێوەی کرمانجیی خوارووەو ، وای لەقەڵەم‌داوە کە خۆی داینا‌وە .

ئەو سەرچاوە دەستنووسانەی بەرهەمی فەقێ قادر کە لای ئێمە بوون،

---

(١) ژین ، ژمارە ١٢٨٣ی ساڵی ١ .

(٢) نەریمان «مستەفا سەیید ئەحمـەد» ، بیلیۆگرافیـای کتێبـی کوردی ١٧٨٧ ـ ١٩٧٥ ، ل ٢٤ ، بەغدا ، چاپخانەی کۆڕی زانیاری کـورد ، ١٩٧٥ . ئەم کتێبە بۆ جاری دووهەمیش لە چاپخانەی (العربیە)ی بەغدا لە ١٩٣٦دا لەچاپ‌دراوەتەوە [سەرچاوەی پێشوو ل ٤٥] .

مامۆستا گیوی موکریانییش پاشان ئەم کتێبەی لەچاپ‌داوەتەوەو بـە چاپی دووهەمی داناوەو ، بەپێی ئەوە کە لە باوکمی بیستووە کە وتوویـە « هیی میرزا ئەبولقاسم [میرزا ئەبولقاسمی پاوەیی] یا هیی مرادوەیسی [مەلکەی مرادوەیسی]یەو واش‌بزانم هەر هیی میرزا ئەبولقاسمە » ، بـە هیی ئەوی داناوەو ناوی عەونی باڵەکیی لێ هەڵگرتووە .

هیچ‌کامیان (سەماو زەمین)یان تیا نەبوو • ئەو دۆستو برادەرانەش کە لەبارەی بەرهەمی فەقێ قادرەوە بە دەمیو بە نووسین پێوەندمان لەگەڵیان بوو هیچ‌کامیان لەم‌بابەتەوە نە هیچیان لا درکاندووین‌و نە هیچیان بۆ نووسیوین • بۆیە لەم کۆمەڵە شیعرانەی فەقێ قادردا بەرهەمێکی بەم‌ناوە نی‌یە • بەڵام پاش لێ‌بوونەوە لە چاپ‌کردنی ئەسڵی شیعرەکان‌و بەر لە نووسینەوەی دواجاری ئەم سەرەتایە ، دۆستی خۆشەویستمان دە عیززەددین مستەفا بە ڕێکەوت لێی‌پرسین ئاخۆ لەبارەی سەماو زەمینی فەقێ قادرەوە هیچ ئاگاداری‌یەکمان هەیە • دیارە ئێمەش بە (نا) وەڵاممان دایەوە ، چونکە لە چەند دێڕە نووسراوەکەی لای سەرەوەی ڕەشید هەمەوەند بەولاوە هیچمان لا نەبوو • بەڵام ئەو مەعلووماتێکی لەم‌ڕووەوە لابوو • بۆیە داوامان لێ‌کرد لە ڕێگای ئەم کتێبەوە بیخاتە بەردەستی خوێندەواران • ئەویش چەند لاپەڕەیەکی بۆ نووسین کەوا لێرەدا پوختەیەکی ئەنووسینەوە • دە عیززەددین ئەڵێ :

« لە ساڵی ١٩٤٦دا مامۆستا گیوی موکریانی هاتبوە سلێمانی ، وێنەی شاعیرانی ئەگرت‌و ژیانیانی ئەنووسی‌یەوەو نموونەی شیعریانی وەرئەگرت• ڕۆژێکیان لە ماڵی ئێمە بوو ، لەگەڵ باوکم [مەلا مستەفا سەفوەتی حاجی مەلا ڕەسووڵ]و مەحموود فەهمی ئەفەندیی فەقێ محەمەدی هەمەوەند دانیشتبوون •

« مەحموود ئەفەندی کچەزای فەقێ قادر بوو • ئاگاداری‌یەکی باشی لە ژیان‌و بەرهەمی فەقێ قادر هەبوو ، هەندێ زانیاریی لەبارەی باپیریەوە دا بە مامۆستا گیو • یەکێ لەو قسانەی لەو دانیشتنەدا کران باسی (سەماو زەمین)ەکەی فەقێ قادر بوو • مامۆستا گیو لە مەحموود ئەفەندیی پرسی : بیستوومە فەقێ قادر سەماو زەمینێکی نووسیوە • ئاخۆ ئەو سەماو زەمینە هەر ئەوەیە کە بە ناوی عەونی ئەفەندیی مودیری ناحیەی باڵەکەوە چاپ‌کراوە،

یا یەکێکی‌تر. ؟ مەحموود ئەفەندی زۆر بە دڵگیری‌یەوە وەڵامی دایەوە : بەڵێ هەر ئەوەیەو عەونی چاپی کردووەو کردوویە بە هیی خۆی » .

دە عیزەددین پاشان ئەڵێ :

« ئێستا کە سەیری ئەو بەرهەمە (واتە سەماو زەمینەکە) ئەکەم ، تەواو لەگەڵ قسەکانی مەحموود ئەفەندیم ، چونکە بێجگە لەوە کە باوەڕی تەواوم بە زانین‌و ڕاستگۆیی هەیە ، بەرهەمەکە خۆیشی دیارە» . جا دێ بەراوردێ لەنێوان تێکستی شیعرە ڕێك‌وپێکەکانی کتێبەکەو سێ بەیتی دوایی‌یدا ئەکا کە دیارە عەونی ئەفەندی خۆی دایناون‌و ناتەواویی هونەری‌یان بەئاشکرا پێوە دیارەو ، ئەو مەسەلەیە دێنێتە ئاراوە کە ئاخۆ فەقێ قادر ــ کە تێکڕای شیعری پێ‌زانراوی بە دیالێکتی (گۆرانی)یە ــ کتێبەکەی بە زمانی ئەدەبیی ئەمڕۆمان داناوە ، یا کەسێك لە گۆرانی‌یەوە وەری‌گێڕاوەو عەونی ئەفەندییش ئەو سێ بەیتەی دوایی خستووەتە سەری .

لە لێکۆڵینەوەی بوون‌و نەبوونی سەماو زەمینی فەقێ قادردا گەیشتبووینە ئەم ئاستە ، دۆستی بەڕێزمان مامۆستا نەریمان دەسنووسێکی کۆنی بۆ هێناین کە کۆمەڵێ بەرهەمی (خەلیل مونەووەر)ی [٣] شاعیری تیا نووسرابووەوەو ، لە ڕیزی ئەوانەدا (سەماو زەمین)ێکیشی تیابوو شاعیرێکی نازناو ــ (فەقێ) بە دیالێکتی گۆرانی داینـاوە .

ئەم سەماو زەمینە بەم‌جۆرە دەست‌پێ‌ئەکا :

یاران زەمینەن ..
سەیر گفتوگۆی سەماو زەمینەن
موقەددیمەی طەرح بەزم ڕەنگینەن
مەعرەکەی مەصاف سەماو زەمینەن

---

(٣) مامۆستا نەریمان خەریکی ئامادەکردنی کتێبێکە بە ناوی (خەلیل مونەووەر شاعیری چەوساوەکان) کۆمەڵەی شیعرەکانی‌و مێژووی ژیانی تیا ئەبێ .

بەحث فەضیلەت بەین ویشانەن
نمەز تا ئاخر حەق وە کێشانەن

دوایی‌یەکەشی بەم‌جۆرە دێ :

(فەقێ) وە سەرگەرد ئەبرۆی طاقش بۆ
فیدای گەرد سم پای بوراقش بۆ
هەرچەند عیصیانم جە حەد بەرشی‌یەن
دەفتەر گونام حیسابش نی‌یەن
شووم بێ‌عەمەل هەم بێ‌طاعەتم
مەبۆ سەعی کەی جە شەفاعەتم
ئومێدم بە تۆن (یا رسول اللە)
مەئیووسم نەکەی تو ذات (اللە)

ئەم چەند بەیتەی دوایی لە تێکستەکەی عەونی باڵەکیدا نی‌یە ، بەڵام بە بەراوردی ئەسڵی بابەت‌و تەئانەت داڕشتنی هەردوو تێکستەکەدا بەئاشکرا دەرئەکەوێ ئەوەی عەونی هەر ئەمەی ئەم (فەقێ)یەیە لەلایەن شاعیرێکی بەدەسەڵاتەوە کراوە بە کرمانجیی خواروو .

ئەمێنێتە ئەوە بەچیدا بزانین ئەم (فەقێ)یە فەقێ قادرەو کەسێـــکی‌تر نی‌یە . بەڵگەمان بۆ چەسپاندنی ئەمە یەکەم ئەوەیە لە چەند سەرچــاوەوە زانراوە کە فەقێ قادر (سەماو زەمین)ی هەیەو ئەمەش سەماو زەمینەو تیــا نووسراوە هیی (فەقێ)یەو کەواتە ئەم فەقێ‌یە فەقێ قادرە . دووهەم ئەوە کە فەقێ قادر گەلێ کتێبی‌تری لە بابەتی سەماو زەمینی هەیە . سێهەمیش ئەوە کە شاعیرێکی ناسراوی‌ترمان بە نازناوی (فەقێ)وە نی‌یــە .

بۆیە ئێمە ئەگەر لە چاپی ئەسڵی کتێبەکەمــان نەبووبووینایــەتەوەو مامۆستا نەریمانیش بڕیاری لەچاپدانی ئەم سەماو زەمینەی فەقێ قــادری لەلایــەنی خۆیەوە نەدایــە ، لەنــاو ئــەم کۆمەڵــە بەرهەمــەی فەقێــدا بڵاومانئەکردەوە . هەرچۆن بێ وا بۆمان ساغ‌بووەوە کە فــەقێ قــادر (سەماو زەمین)ێکی هەیەو ، ئەگەر پاشان مامۆستا نەریمان بڵاوی‌نەکردەوە، خۆمان لە دەرفەتێکدا بڵاوی ئەکەینەوەو ناهێڵین بفەوتێ .

چەند وشەیەکیش لەبارەی تیرەی هەمەوەندەوە

هەمەوەند تیرەیەکی ئازاو بەجەرگن‌و لە کۆنەوە بە چاو نەترس‌و لێهاتوو سەرسەخت ناوبانگیان دەرکردووە ، تەنانەت لە شەڕو هەرا خێلەکی‌یەکان‌و لە شەڕا لەگەڵ دوژمن ئافرەتیشیان هاوبەشی‌یان کردووە •

ئەم تیرەیە لە دەوروبەری ساڵی ١٧٠٠ی زایینیدا لە ناوچەی (سنە)وە هاتوون‌و لە ناوچەی (بازیان)ی ئێستا کە سەر بە شارستانی سلێمانی‌یە ، گیرسأونەتەوەو نیشتەجێ بوون •

هەمەوەند پێنج بەرەن :

١ ــ بەگزادە (چەلەبی) •

٢ ــ ڕەشەوەند کە باوە گەورەیان (ڕەشید)ی ناو بووە •

٣ ــ ڕەمەوەند کە باوە گەورەیان (ڕەمەزان)ی ناو بووە •

٤ ــ سەفەرەوەند کە باوە گەورەیان (سەفەر)ی ناو بووە •

٥ ــ سێتا بەسەر : ئەمانە لە بنەچەدا جافن‌و دووصەد ساڵێ لەمەوبەر هاتوون لەگەڵ تیرەی هەمەوەند تێکەڵ بوون‌و ئێستە بە بەشێك لە هەمەوەند ئەدرێنە قەڵەم •

هەمەوەند هەموو موسوڵمان‌و شافیعی مەزەبن •

سنووری ئەو ناوچەیەی هەمەوەندی تیا دائەنیشن بەمجۆرەیە : لە لای سەرووەوە شوانی بازیان ، لە لای خوارووەوە ئاوی تاوغ ، لە لای ڕۆژهەڵاتەوە بەرزایی‌و چیاکانی تاسلووجە ، لە لای ڕۆژاواوە قەرەحەسەن‌و شوانی خاصە •

جم‌وجوڵ‌و شه‌ڕو شۆڕو گیروداری ئه‌م تیره‌یه‌ جیا ناکرێته‌وه‌ له‌و بارو دۆخ‌و شوێنه‌ که‌ تیا ژیاون . ئه‌مانه‌ له‌سه‌ر ڕێ‌و له‌ مه‌یدانی لێك‌هه‌ڵپڕژانی عوسمانی‌و قاجاری‌یه‌کانا بوون که‌ هه‌ردوولا وه‌ك ئاسمان‌و زه‌وی له‌ سوودی میلله‌ته‌وه‌ دوور بوون‌و . ئه‌وه‌ی بیریان لێ نه‌کردبێته‌وه‌ به‌رژه‌وه‌ندو سوودی میلله‌ت بووه‌ . بوونی ناوه‌ناوه‌ی ده‌سه‌ڵاتی میرنشینی‌یه‌کانی ناوخۆو پچڕانی شیرازه‌ی کارو زوڵم‌و زۆری بێ‌سامان‌و زه‌برو زه‌نگی نه‌بڕاوه‌ی له‌شکری بێگانه‌ زه‌مینه‌یه‌کی له‌بار بووه‌ بۆ په‌یدابوونی جم‌وجوڵی هه‌مه‌وه‌ندو سه‌ر هه‌ڵدانی گه‌لێکی وه‌ك (جووکل)و . بۆ ئه‌وه‌ که‌ هه‌مه‌وه‌ند وا بیر بکه‌نه‌وه‌ ئه‌گه‌ر له‌م هه‌راو شه‌ڕی بێگانه‌و دوژمنانه‌دا خۆیان نه‌بن داکۆکی له‌ خۆیان بکه‌ن . له‌ژێر پێی ئه‌واندا ئه‌پلیشێنه‌وه‌ .

ئه‌وه‌ی له‌م مه‌یدانه‌دا سه‌رنج ڕائه‌کێشێ‌و به‌ شتێکی ناوه‌ڕۆك‌داری دائه‌نێین ئه‌وه‌یه‌ هه‌مه‌وه‌نده‌کان له‌ ساڵی ١٧٨٧ی زایینیدا یارمه‌تیی میری قه‌ڵاچوالانیان داوه‌ دژی والیی عوسمانی له‌ به‌غدا . هه‌روه‌ها له‌ ساڵی ١٨١٩یشدا یارمه‌تیی عه‌بدوڕڕه‌حمان پاشای بابانیان داوه‌ دژی نه‌جیب پاشای والیی به‌غدا . له‌ ساڵی ١٨٣٤یشدا یارمه‌تیی ئه‌حمه‌د پاشایان داوه‌ که‌ دوا میری به‌به‌ بووه‌ . له‌ ساڵی ١٨٣٦یشدا له‌ژێر سه‌رکرده‌یی عه‌زیز به‌گی باباندا دژی عوسمانی‌یه‌کان جه‌نگاون .

پاش شکانی ئه‌م عه‌زیز به‌گه‌ هه‌مه‌وه‌ندیش بڵاوه‌یان لێ کرد ، به‌ڵام ناوه‌ ناوه‌ له‌گه‌ڵ عوسمانی‌یه‌کان ده‌سته‌و یه‌خه‌ وه‌ستاون تا له‌ئه‌نجامی ئه‌م لێك‌هه‌ڵپڕژانانه‌و ته‌نگ پێ هه‌ڵچنینیاندا له‌لایه‌ن عوسمانی‌یه‌کانه‌وه‌ چوونه‌ته‌ ناوچه‌ی (زه‌هاو)و حه‌وت ساڵێك له‌وێ ماونه‌ته‌وه‌ .

له‌ ١٨٦٢دا عوسمانی‌یه‌کان که‌ دی‌یان هه‌مه‌وه‌نده‌کانیان پێ نایه‌ته‌ ڕه‌ت . ڕێگایان‌دان جارێکی‌که‌ بگه‌ڕێنه‌وه‌ ناوچه‌ی بازیان . له‌ ١٨٦٧دا هه‌مه‌وه‌نده‌کان له‌گه‌ڵ نامیق پاشای والیی به‌غدا تێکچوون‌و پاش شه‌ڕو

هەرایەکی زۆر جارێکیتر بەرەو زەهاو کشانەوە . جارێکیکەش کاربەدەستانی عوسمانی بە ناوبژیکردنی خێرخواهان لەگەڵ هەمەوەندەکان ڕێككەوتنەوەو هەمەوەندەکان گەڕانەوە بازیان. لە سەردەمی مەدحەت پاشای والیی بەغدادا دوژمنایەتییەکە تازە بووەوەو ، والی مەفرەزەیەك لەشکری لەگەڵ ٥٠٠ سواری چەرکەسدا نارده سەریان ، بەڵام ئەم لەشکرە شکاو لەئەنجامی ئەوەدا ڕەئووف پاشا کە پاش مەدحەت پاشا بووبوو بە والی ، لەگەڵیان ڕێككەوتەوەو هەمەوەندیش گەڕانەوە بازیانو تا ساڵی ١٨٧٨ دنیای هەمەوەند کشو مات بوو . لەم ساڵەدا ناکۆکیی نێوان هەمەوەندو زەنگنە بووە هۆی هەڵگیرانی شەر لەنێوان ئەم دوو تیرەیەدا . کە زەنگنەکان شکان داوای یارمەتییان لە سوپای عوسمانی کرد . عوسمانی بە چەكو سوارە لە خانەقییەوە یارمەتییەکی باشیان بۆ زەنگنەکان نارد ، بێجگە لەوەی کە قایمقامی کفرییش بە ٧٥٠ سوارەوەو بە شەڕکەرانی تیرەی زەندو پاڵانیو هەندێ سوارەی تاڵەبانیو باجەڵانەوە هەڵیکوتایە سەریان .

لەگەڵ ئەم عێلجاڕیو عوسمانیجاڕییەشدا هەمەوەندەکان توانییان دوژمنەکانیان شپرزە بکەنو چەکیان بکەنو زۆریان لێ بە دیل بگرنو پاشان بەرەڵڵاشیان بکەن . دوای ئەم کارەساتە حوکوومەتی عوسمانی بە قوماندارییەتیی ئەدهەم پاشا هەشت تابوور پیادەو ئاڵاو نیوێك سوارەو ، تابوورێ تۆپچیی کێویی نارده سەریانو لە (گۆكتەپە) بەرەنگاری یەك بوون . هەمەوەندەکان لەوکاتەدا خەریکی پەڕاندنەوەیماڵو خێزانەکانیان بوون بۆ وڵاتی عەجەم ، لەو بارو دۆخە نابارەدا لەشکری عوسمانی هێرشی بردە سەریان ، بەڵام ئەمان هێشتا توانییان گەمارۆی هێزەکەی ئەدهەم پاشا بدەنو ئەدهەم پاشا خۆیشییان بە دیل گرت ، کەچی دواییش بەرەڵڵایان کردو خۆیان بەرەو زەهاو ملی ڕێیان گرت .

هەمەوەندەکان کە گەیشتنە زەهاو کردیان بە بنکەی خۆیانو

دەسیانکرد بە بێزارکردنی عوسمانیو ئێران ـ لەسەر ئەمە هەردوو دەوڵەت بڕیاریاندا پێکەوە ئەم تیرەیە بەیدەست بکەن ـ ئەوەبوو ئێران لە هـێزی نیزامیو تفەنگچیی تیرەکانی سەرسـنوور نزیـکەی ١٥ هـەزار کەسو ، عوسمـانییش هێزێـکی گـەورەی لـە دۆڵی سـیروانـدا کـۆکردەوە ـ هەمەوەندەکانیش مـاڵو مناڵەکانیان لە (عەلیبەکـان)ی نزیـکی (دۆڵی عەباسان) حەشار داو خۆیان بەرەو (حاجیلەر) کشان بۆ ڕێگرتـن لـە ئۆردووی عەجەمو تووشیانبوونو شکاندنیانو تا (مایدەشت) هەڵیانبڕینو تالانێکی زۆریان لێ گرتنو بەرەو قۆرەتوو و قەسری شیرین گەڕانەوەو لەوێ لێی دانیشتن ـ لەکاتی ئەم کارەساتەدا (فەقێ قادر) لە بەندیخانـەی کەرکووك بەندی بووە ـ

ساڵی ١٨٨٠ [ڕێکەوتی ١٢٩٨ی هیجری] (جوامێری هەمەوەند) لـە بەرەی (بەگزادە) سەری هەڵداو ناوی دەرکردو (قەسری شیرین)ی کـردە مەڵبەندی خۆی ـ ئەمیش لەگەڵ عوسمانیـەکان ناکۆك بوو ـ لـەگەڵ قاجارییەکانیش جاروبار ئاشتو دۆستو جاروباریش ناکۆك بوو چەقۆیان لە یەك ئەسوی ، تا دوایی لەگەڵ ئێران تێکچوو ـ لەئەنجـامدا هـەردوو حوکوومەت ، عوسمانیو قاجار ، قسەیان کرد بە یەكو سوپای ئێران بـە سەرکردەییی (حسام الملك)و هێزی عوسمـانی بـە سەرکردەییی (قۆرت ئیسماعیل پاشا)ی دیاربەکر ، لەگەڵ هێزی بەغدا خرانە ڕێ ـ سـەرکردە ئێرانییەکە بە بەڵێنی ئاشتبوونەوە جوامێری بە فێڵ بانگکردو کوشتی ـ ئەمە لە ساڵی ١٨٨٦دا ڕوویدا ـ پاش ئەمە تیرەی هەمەوەند کشانەوە بـۆ قـەرەداغ ـ

لەم دۆخە نابارەدا بوو موحەممەد پاشای داغستانی هاتە خـانەقیو تکای لە حوکوومەتی عوسمانی کرد هەمەوەندەکان عەفو بکا ـ لەئەنجامی ئەمەدا هەندێکیان بۆ (طەرابلوسی شام)و هەندێکیان بۆ (ئەطەنە) نـەفی

کران • له سالی ١٨٩٦دا [١٣١٤ی هیجری] ئەوانەیان کە بۆ طەرابلوس نەفی کرابوون دەرچوونو گەیشتنەوە بازیان • پاش چەند مانگێك لە دوورخراوەکانی ئەطەنەشیان ١٥٠ سوارێك بە سەڵتە زەلامی ڕایان کردو گەیشتنەوە بازیان • پاشان چوارصەد سوارێکیان خڕکردەوەو چوونە دەوری مووسڵو هەڕەشەیان لە عوسمانی کرد کەوا ئەگەر ماڵو منالەکانیان لە ئەطەنە نەنێرنەوە بۆیان ، ئەو ناوە وێران ئەکەن • حوکوومەت بە ناچاری داخوازییەکەی جێبەجێ کردنو ماڵو منالەکانیانی بۆ ناردنەوە[1] •

بەڵێ ، ئەمین زەکی بەگی مێژوونووس لە (تەئریخی سلێمانیو وڵاتی)دا تەنها ناوی (ئەطەنە)و (طەرابلوسی شام)ی هێناوەو باسی طەرابلوسی غەربی نەکردووە ، واتە هەمەوەندەکان نەنێرراون بۆ طەرابلوسی غەرب لە (لیبیا) • بەلام هەمەوەندەکان خۆیان بە شانازییەوە باسی (بنغازی)و هاروهاجیی خۆیان لەوێ ئەکەن • تەنانەت مامۆستا فوئاد جەمیل لە پەراوێزی (رحلة متنکر الی بلاد مابین النهرین وکردستان)ی (سۆن)دا کە کردوویە بە عەرەبی، ئەڵێ : «هەمەوەندەکان هەمیشە باسی لەگیانبووردوویو ئازایەتیی خۆیان ئەکەن کاتێ کە لە (بنغازی) بوونو ، ساڵی ١٨٩٦ ، واتە پاش چەند ساڵێك گەڕاونەتەوە بازیان • ئەم هاتنەوەیەیان یەکێکە لە شێوەو نیشانە خێڵەکییەکانی کورد • هەندێکی تریشیان کە بۆ (ئەطەنە) دوورخرابوونەوە ، ئەوانیش چاویان لە دوورخراوەکانی (بنغازی) کردو گەڕانەوە بۆ بازیان[2] » • لەو پەڕە کاغەزەشدا کە کاك نەجمەددین فەتتاح بۆی ناردین هەر باسی طەرابلوسی غەرب هەیەو ناوی طەرابلوسی شام نەهێنراوەو نووسراوە : «لە زەمانی قۆرد ئیسماعیل پاشادا[3] کە هەمەوەند نەفیئەکرێن

---

(١) محمد امین زکی • تأریخی سلێمانیو ولاتی ، ل ١٨٩ – ١٩٩ ، بەغدا ، ١٩٣٩ • چاپخانەی (النجاح) •

(٢) سون ، رحلة متنکر الی بلاد مابین النهرین وکردستان (ترجمة فوآد جمیل) ، الجزء الاول ، ص ٢١٨ ، بغداد ، ١٩٧٠ • مطبعة الجمهوریة •

(٣) لای ئەمین زەکی بەگ (قۆرت ئیسماعیل) بوو •

بۆ طەرابلوسی غەربو جەزیرەکانی بەحری سفیدو [٤] ئەناطۆڵ ...»[٥] .

ئەمە پوختەیەکی مەسەلەی دوورخستنەوەی هەمەوەندەکانو گەڕانەوەیان بوو بۆ مەڵبەندی خۆیان[٦] . دیارە سەرچاوەکان ئاڵۆزنو شتێکی تەواو نادەن بەدەستەوە کە ئاخۆ ئەمانە بۆ کوێ دوورخراونەتەوەو لەکوێ نیشتەجێ کراونو چەند لەوێ بوونو چۆن گەڕاونەتەوە . ئەوەی گومانی تێدا نەبێ دوورخستنەوەکەو گەڕانەوەکەیانە . سیاسەتی دوورخستنەوە لەمێژە هەیەو چەوسانیو چەتێرانی بەرابەر بە خێڵە کوردەکان بەکاریانهێناوە . ئێمە زیاتر ئەوەمان بەدڵائەچێ کە بۆ (ئەطەنە)و (طەرابلوسی شام) دوورخرابنەوە . ئەگینا مێژوونووسێکی ئاگاداری وەك موحەممەد ئەمین زەکی باسی ئەکرد . بە هەر حاڵ پێویستمان بەوەیە بگەڕێینەوە بۆ سەرچاوەکانی عوسمانیو مەسەلەکە بە وردی ساغ بکەینەوەو بە پوختی بیخەینە بەردەستی خوێندەوارانی کورد .

فاتح عبدالکریم

---

(٤) بەحری سفید : دەریای سپیی ناوەڕاست .
(٥) ئەناطۆل : ئەناضۆل . عەنەدۆڵ .
(٦) هەندێ پارچە نووسراومان لە بەردەستدایە پێوەندیان بە بابەتی دوورخستنەوەی هەمەوەندەکانەوە هەیە . هەرچەند باسی هیچ سەرچاوەیەکیان تیا نییەو زیاتر لەوە ئەچێ قسەی دەماودەم بن نووسرابنەوە . بە بێ کەڵکی نازانین ئەم باسەیان لە ڕوو بنووسینەوە . لەو پارچە نووسراوانەدا وتراوە : (میتمەوەند)یش لە تیرەی (هەمەوەند)نو پیاوی ئازاو لێهاتوویان تیا هەڵکەوتووە . یەکێ لەمانە کە ناوی (حەمە عەلی غولام) بووە زۆر ئازاو وریا بووەو لە ئەستێرەشناسیی ئەو سەردەمەدا شارەزاییی بووە . ئەو ڕێو شوێنی دەربازبوونی بۆ دوورخراوەکان ڕەنگ ڕشتووەو لە بنغازییەوە کەوتوونەتە پێشیانەوە بەرەو نیشتمان . هەروەها لەو پارچە نووسراوانەدا وتراوە : ئەم پیاوە دانیشتووی دێی (قاسم بەگزادە) بووەو نزیکەی سی ساڵێك ئەبێ وەفاتی کردووە .

چەنـد نموونەیـەك

لە هەڵە ڕێنووسی‌یەکانی دەستنووسەکەی (م)

هەڵـە	ڕاست	بـە شێوەنووسی کوردیی ئـەمڕۆ
اعظـا	اعضاء	ئەعضاء
آصیب	آسیب	ئاسیب
ازازیل	عزازیل	عەزازیل
احتیـات	احتیاط	ئیحتیاط
امواة	اموات	ئەموات
اطلافش	اتلافش	ئیتلافش
اولو العظموه	اولو العزم	ـــــ
اوزاع	اوضاع	ئەوضاع
بتمدات	بتعداد	بە تیعداد
بظبت	بضبط	بە ضەبط
بعظ	بعض	بەعض
بغظ	بغض	بوغض
بخطام	بختام	بەخیتام
بی‌ای ظنب	(بأی ذنب ؟)	ـــــ
بظور	بزور	بەزۆر
بمدیەء	بمدەء	بەموددەی
باصف	بأسف	بەئەسەف
بقصم	بقسم	بەقەسەم
تاعون	طاعون	طاعوون
تاسیر	تأثیر	تەئثیر
تاعت	طاعة	طاعەت
تبع	طبع	طەبع
تسدیق	تصدیق	تەصدیق
تتبیقاً	تطبیقاً	تەطبیقەن
تفحه	تحفه	توحفه
تقصیماً	تقسیما	تەقسیمەن
تقاظا	تقاضا	تەقاضا

بــه شێوەنووسی کوردیی ئــەمڕۆ	ڕاست	هەڵــه
طەوائیف	طوائف	نوایيف
صەواب	صواب	ثواب
صەوابەن	صواباً	ثواباً
سیبطەین	سبطين	ثبتين
چەتر	چتر	چطر
حوضوور	حضور	حظور
حوضضاران	حضاران	حظاران
حەریص	حريص	حريس
حەنظەل	حنظل	حنزل
حەذەر	حذر	حظر
حەنبەلی	حنبلي	حملي
حاضیر	حاضر	حاظر
خەسیس	خسيس	خەثيث
خیتام	ختام	خطام
خاتیمه	خاتمه	خاطمه
ظاهیر	ظاهر	ذاهر
سوئال	سؤال	سوئل
شیتاب	شتاب	شطاب
سیاحەت	سياحت	صياحت
سوفلا	سفلا	صفلا
سەلب	سلب	صلب
ئیسرافیل	اسرافيل	صرافيل
سەدد	سدّ	صدّ
سەفیر	سفير	صفير
سەفیران	سفيران	صفيران
سەقف	سقف	صقف
سەحەر	سحر	صحر
سەفاهەت	سفاهت	صفاهت
سوبووح	سبوح	صبوح
سفره	سفره	صفره
سەفینه	سفينه	صفينه
سەیف	سيف	صيف

هەڵە	ڕاست	بە شێوەنووسی کوردیی ئەمڕۆ
ضلالت	دلالة	ذەلالەت
طيفش	تيفش	تێفش
طن	تن	تەن
طيب	تيپ	تیپ
طرقي	ترقي	تەرەققي
ظرر	ضرر	ضەرەر
ظردء	ذردء	ذەڕڕەیێ
ظمير	ضمير	ضەمیر
ظهره	زهره	زوهرە
ظهر	زهر	زەهر
ظور	زور	زۆر
ظيل	زيل	زیل
ظهرن	زهرن	زەهرەن
عريظه	عريضه	عەریضە
عطاب	عتاب	عیتاب
غذبش	غضبش	غەضەبش
فيظ	فيض	فەیض
قصمت	قسمة	قیسمەت
قصت	قصدت	قەصدت
قصم	قسم	قەسەم
قظاي	قضاي	قەضای
قظا	قضاء	قەضاء
قوص	قوس	قەوس
قياص	قياس	قیاس
كنذ	كنز	کەنز
مازوني	مأذوني	مەئذوونی
ماظي	ماضي	ماضی
مبغوظ	مبغوض	مەبغووض
محظ	محض	مەحض
مراطب	مراتب	مەراتیب
مسبوتن	مثبوتن	مەثبووتەن
مستود	مسدود	مەسدوود
مسقال	مثقال	میثقال

هەڵـە	ڕاست	بـە شێوەنووسی کوردیی ئـەمڕۆ
مسطور	مستور	مەستوور
مشتهد	مجتهد	موجتەهید
مطاع	متاع	مەتاع
مظیل	مضل	موضیلل
معارظه	معارضه	موعارەضە
معثیت	معصیة	مەعصیەت
مفصده	مفسده	مەفسەدە
ناپریول	ناپلیون	ناپلیۆن
ناصخا	ناسخا	ناسیخەن
ناقوص	ناقوس	ناقووس
نحنو قصمنا	(نحن قسمنا)	ــــ
نصل	نسل	نەسل
نصب	نسب	نەسەب
نظرو	نزرو	نە زەڕو
یافظ	یافث	یافیث

کتاب درود نامه

بسم الله الرحمن الرحيم

عليّ العظيم ! عليّ العظيم ! [1]
شەهەنشای بێباك ! عليّ العظيم !

مەگێرووی پەنا بە ذات عەظیم
حینتم کۆ نە شەڕ شەیطان ڕەجیم

ئیبتیدا بە ئیسم ذات (الله)ەن
ئافەریندەی جوملە ئەشیاهەن

بێمیثل و بێچوون ، ذاتش سوبحانەن
بەخشایندەی ڕزق ، هەم میهرەبانەن

ڕۆزی بەخشندەی بێ موزدو مینەت
ڕەحیم بەر موئمین بە ئیعطای جەنەت

---

(١) لە سەرەتای ئەم دروودنامەیەوە تا ئەگاتە ئەو بەیتەی کە یەکەم وشەکانی «ئەحیەدو وەحید»ە ئەکاتە (٥٤) بەیت لە دەستنووسەکەی (م)دا نەماوە. دەستنووسەکەی (ح)یش کە لەبەر دەستنووسەکەی (م) نووسراوەتەوە ، لەو کەمتری تێکەوتووە ، هەتا ئەو بەیتەی کە سەرەتاکەی « ذات واحیدش»ە ئەکاتە (٤١) بەیت ، فەوتاوە . بەڵام دەستنووسەکەی (ن) ، کە لەبەر دەستنووسەکەی (ح) نووسراوەتەوە تێکڕای (٥٣) بەیتەکەی پاراستووە . دیارە کاتێك نووسیویەتیەوە کە هێشتا لە دەستنووسەکەی (ح)دا نەفەوتابوون .

هەر تۆنی قابیل حەمدو ثەنانی
صاحێب ئەکوان عالەمی‌ڕبانی

ئەو دەهندەی ڕزق جە دار دنیا
بەر موئمین ڕەحیم ئەوەن جە عوقبا

هەم تۆنی سوڵطان صەحرای قیامەت
جەزای موکافات جە تۆ هەن نەشئەت

غولآمی پەی تۆن ذات لایەموت !
هەم جە تۆن طەڵەب حبوبات قوت

نیازم ئێدەن ذات بێ‌منەت !
نە ڕای موستەقیم بدەر هیدایەت

هەم ئەو ڕاگەی ڕاست پێسان کەر ئیحسان
کەردی بە نیعمەت زومرەی صادقان

من مەکەر مەحسوب زومرەی مەغضووبان
ئەوکەس جە دارەین بەرگەشتەی گومڕان

یا ڕەب جە غەضەب وێت من کەر ئەمین
مەحفوظ کەر بە لوطف (فەقێ)ی حەزین

بیان ترتیب درودنامه (٢)

جە ماددەی دروود پەی تەسهیل کار
باوەر بە دەفتەر تەرجومەی ئەفکار

ئەی (دلائل الخیرات) پەیدا کەر
تا نەبی ماتڵ جە صەحرای مەحشەر

---

(٢) واتە : باسی چۆنیەتیی ڕێکخستنی دروودنامە . مەبەستی چۆنیەتیی خوێندنی دروودە بۆ گیانی پاکی پێغەمبەر .

مەعلووم چەند حەدیث نەقلەن نە [٣] دروود
هەرکەس بوانۆ مەوینۆ مەقصوود

ئێد کەردن مەعلووم [٤] صینف عولەما
هەرکەس بوانۆ دروود با دوعــا

بزانۆ مەعناش پڕ دارۆ ثەواب
دوعای تەضەڕڕوع خوفیەن موستەجاب

مەئذوونەن هەرکەس بوانۆن دروود
ئینشەڵلآ نائیل مەبۆ بە مەقصوود

بەو شەرط پەی نەبیی و پەی ئاڵ و ئەصحاب
وانۆ بە ئیخلاص (فاتح الکتاب)

چەنی سێ دروود (فاتح الکتاب)
ڕەوان کەرۆ پەی ڕۆح نەبی ثەواب

دووەم بەو دەستوور من کەردم تەعریف
فاتیحەو ئیخلاص [٥] پەرێ موئەللیف

بکەرۆ هەدیە هەر یەك بە جای وێش
ئەوسا بوانۆ دروود بێ ئەندێش

مەرویەن حەدیث شاه ئەنبیا
هەرکەسێ هەر ڕۆز (أسماء الحسنى)

---

(٣) ئەم (نە)یە لە دەستووسەکاندا نی‌یــە ، بــەڵام دیــارە بــە هەڵــەی ڕوونووس‌کەرەوە پەڕیوە بەهۆی (ن)ی (نەقلەن)ەوە .

(٤) مەعلووم : لە دەستووسەکاندا نووسراوە (علوم = عوللووم) بەڵام ئاشکرایە هەڵەیــە .

(٥) لە دەستووسەکەی (ن)دا نووسراوە (فاتیحەی ئیخلاص) .

ویردش کۆ مەدام بوانۆ یەك بار
جە (یوم المحشر) ئازادەن جە نار

اسماء الحسنی کە نود و نو اسم اعظم است جل جلاله (٦)

(هو الله الحق) ، (رحمان)و (رحیم)
(ملك)و (قدّوس) ، (مؤمن)و (حکیم)
(برّ)و (مهیمن) ، (عزیز)و (جبار)
(باریء) ، (مصوّر) ، (حکیم)و (غفار)
(معزّ)و (مذلّ) ، (سمیع)و (بصیر)
(مانع)و (باسط) ، (حافظ)و (خبیر)
(منعم)و (رءوف) ، (لطیف)و (وهّاب)
(ممیت)و (محیی) ، (محصي)و (توّاب)
(عدل)و (منتقم) ، (ربّ)و (مقتدر)
(ظاهر)و (باطن) ، (مبدي)و (مؤخر)
(وکیل)و (قوي) ، (ولي)و (رقیب)
(جلیل)و (مجیب) ، (متین)و (حسیب)
(واجد)و (ماجد) ، (واحد)و (أحد)
(مالك الملك) و (قیوم)و (صمد)
(نور)و (هادی)یو (صبور)و (رشید)
(قادر)و (نافع) ، (حمید)و (مجید)
(غفور) ، (مقدّم) ، (کریم)و (حلیم)
(ستّار)و (قهّار) ، (فتّاح)و (علیم)

---

(٦) واتە : ناوە هەرە جوانەکانی خوا کە نەوددو نۆ ناوی مەزنن.

(أول)و (آخر) ، (ودود)و (شهيد)
(حيّ)و (متعالي) ، (باعث)و (معيد)

(بديع)و (باقي) ، (وارث)و (جامع)
(غني)و (مُغني) ، (والي)يو (واسع)

(عليّ)و (عظيم) ، (مغيث)و [7] (شكور)
(كبير)و (قابض) ، (رافع)و (غفور)

(مُتكبر)و (مقسط)و (رزّاق)
(ذوالجلال والاكرام)و (خالق) [8]

(حفيظ)و (سلام) جل و علا
(حافظ) بەندەیان جە دەردو بەڵا

(فەقێ) تەمام بی ئەسماء حوسنا
سەلام بەر موحەممەد (نبي الهدى)

جەمیـــع ئەسما بە ذات تەفویضەن [9]
(هو الله الذي خيرٌ حافظاً)

---

(٧) شێوەی نووسینەوەی دەسنووسەکان بۆ (مغیث)یـش‌و (مقیـت)یـش دەس‌ئەدەن‌و هەردوکیشیان ناوی خوان .

(٨) یا ئەبێ (خالق) لێرەدا (خلاّق) ، یا (رزّاق) لە نیوە بـەیتی پێشوودا (رازق) بێ .

(٩) واتە : ناوەکانی خوا هەموو ئەدرێنە دەستی خۆی‌و لێکدانەوەی واتایـان بەدەست خۆیەتی . ئەشگونجێ نیوە بەیتەکە بەم‌جۆرە بێ :

جەمیع ئەسماء ذات تەوقیفەن

واتە : ناوە ذاتی‌یەکانی خوا تەوقیفین‌و خۆی ئەو ناوانە لـە خـۆی ئەنێ ، بەپێچەوانەی ناوە صیفاتی‌یەکانی کە خەڵکیش بۆیـان هەیـە بە ناوی‌وا ناوی‌بەرن .

ذات واحیدیش بێ‌نەظیرو فەرد
تـەصدیقەن بە قەول (هو الله احد)[10]
ئیمانم هەنی (الله الصمد)
(لم یلد)ەنی ، هەم (و لم یولد)
بە (و لم یکن لە)یت کەرەم‌کەر
بە (کفوا احد) بەندە نەجات‌دەر
یەقین عاممەن صیفات سوبحان
سوببوح‌و سوڵطان ، حەننان‌و مەننان
بەحران مەرەکەب ، ئەشجاران قەڵەم
نویسندە بان سەرانسەر عالەم
تەحریر کەن عالەم بە طوول دنیا
تەعداد کەن صیفات ذات کیبریاء
بەحران مەبان خوشك ، طەی مەبان ئەشجار
نمەکەن تەمام عوشرێ جە میعشار [11]
هەرگا بەی طەورەن پەی بەندەی ضەعیف
کەلیمات حەق چون مەبان تەعریف
هەر ئێد مەزانووم ذاتش بێ‌چوونەن
کردەی کارانش (کن فیکون)ەن

---

(١٠) ئەشکونجێ ئەم نیوە بەیتە بەم‌جۆرە بێ :

تەصدیقەن بە (قل هو الله احد) .

(١١) ئەم بەیتەو بەیتی پێشووی لە ئایەتی (قل لو کان البحر مدادا لکلمات ربی لنفد البحر قبل ان تنفد کلمات ربی و لو جئنا بمثله مددا . الکهف ١١١) وەرگیراوە .

مەوجوودەن هەر شەی جە صیفاتو ذات
پەنهانیبەن ذات جە تۆی مومکینات
(فەقێ) تیعداد کەر (أسماء النبي)
تا نەبی نیسیان شاهی عەرەبی
هەم بدەر وەنەش صەلاتو سەلام
تا ئەسمای شەریف مەکەری تەمام

اسماء الحسنی تمام شـد

هذا اسماء النبی صلی الله علیـه و سـلم

که دویست و یك میباشد

بهر اسمش صلی الله علیه و سلم (١٢)

(محمد) ، (احمد) ، (حامد)و (محمود)
(شهیر)و (شهید) ، (شاهد)و (مشهود)
(أحشَد)و (وحید) ، (عاقب)و (حاشر)
(طاها)و (ماحی) ، (یاسین)و (طاهر)
(مدعو)و (طیّب) ، (سید)و (رسول) (١٣)
(نبي)و (مؤمّل) ، (قیّم)و (وصول)
(فاتح)و (مفتاح) ، (مفتاح الجنّة)
(مهدی)و (جامع)و (رسول الرحمة)

---

(١٢) واتە : ناوە هەرە جوانەکانی خوا تەواو بـوون . ئەمـانەش نـاوەکانی پێغەمبەرن کە دووصەدو یەك ناون ، بەرابەر بە هەر ناوێکی درووودێکی لێ بـێ .

(١٣) لە نوسخەی ئەسڵدا کە دەستنووسەکەی (م)ە نووسراوە (مدع) . دیارە کە لە نەزانینی ڕێنووسەوەیە ، چونکە ناوەکە لە (دلائل الخیرات)دا (مدعو)ە.

(صدق)و (مصدّق) ، (صادق)و (سابق)
(كافى)و (مكتفى) ، (شفيق)و (سائق)

(مطهر الجنان) ، (نبى التوبة)
(حريص عليكم) ، (مفتاح الرحمة)

(امام المتقين) ، (صاحب البيان)
(سيد الكونين) ، (علم الايمان)

(بشير)و (مبشر) ، (مصباح)و (سراج)
(مقدّس)و (نور) ، (صاحب المعراج)

(رسول الملاحم) ، (رسول الراحة)
(صاحب الفرج) ، (صاحب الشفاعة)

(مخصوص بالشرف) ، (رافع الرتب)
(واصل)و (موصول) ، (كاشف الكرب)

(علم اليقين) ، (دليل الخيرات)
(حق)و (ولي)، (مقيل العثرات)

(كريم)و (مكرّم) ، (سعدالله)و (مكين)
(مجيب)و (مُجاب) ، (ذو عز مبين)

(قدم صدق) ، (رحمة)و (بشرى)
(مطاع)و (مطيع) ، (صاحب الرداء)

(غوث)و ، (غياث)و (غيث)و (مجتبى)
(عفو)و (مؤمن) ، (مقفى) ، (هدى)

(نجم ثاقب)و (هدية الله)
(صالح)و (مصلح) ، (داعى)و (منتقى)

صاحێب عەلامات ، ئوممی‌یی موختار
(شفیع)و (مشفع) ، (صاحب الازار)

(نبي الرحمة) ، (منصور)و (ناصر)
(ابوالقاسم)و هەم (ابوطاهر)

(ابو ابراهيم) هەم (ابو طيّب)
(مخصوص بالمجد) ، (صاحب القضيب)

(ذو مكانة)و موقیم سوننەت
صاحیب ...[١٤] دەرەجەی ڕیفعەت

(محیی)و (منجی) هەم (نجي الله)
(عزّ العرب)و صاحێبی لیوا

(اجیر)و (جبّار) ، (مقتنی)و (اكليل)
(صفيّ)و (هادی) ، (مهدی)و (متفضل)

هەم (مدثّر)و هەم (مطهّر)ەن
(صاحب الحجة) ، هەم (مذكّر)ەن

(صاحب البراق) ، (سیف الله)ی کامڵ
(صاحب المِغفر) ، (حزب الله)ی فاضڵ

(شافی) ، (روح الحق) ، (خلیل الرحمان)
هەم (روح القسط) ، (صاحب السلطان) [١٥]

---

(١٤) ئەبێ لە شوێنی ئەم نوختانە وشەیەك بەرببێ ، چونکە نیوە بەیتەکە بەم شێوەیەی ئێستا لاسەنگە . تێکستی دەستنووسەکەی (م) بەمجۆرەیە : (صاحبُ الدرجتُ رفیعت) .

(١٥) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (صاحبُ سلطان) . دیارە مەبەست ئەوەیە کە ئێمە نووسیومانە .

(بالغ) ، (مبلّغ) [١٦] ، (صاحب البرهان)
(صاحب الخاتم) ، (فصيح اللسان)

(مخصوص بالعز) ، (صحيح الاسلام)
(صراط الله)و (صاحب المقام)

هەم (اذنُ خير) ، هەم (عين نعيم)
هەم (صاحب التاج) ، (رؤوف) ، (رحيم)

(مصحّح الحَسَناتِ) ، (مصطفى)
هەم (عين العز)و هەم (حبيب الله)

هەم (مهيمن)و (منذر)و (نذير)
هەم (كليم الله) ، (معلوم)و (منير)

(صراط المستقيم) ، صاحێب وەسیله
هەم (مُزَّمّل)و (صاحب الفضيلة) [١٧]

هەم (صاحب السيف) ، (صاحب القدم)
(ذو فضل)و (عزيز) ، (خطيب الأمم)

(نصيح)و (ناصح) ، (وجيه)و (وكيل)
(برّ)و (متوكّل) ، (مبرّا)و (كفيل)

هەم (ذو حرمة)و هەم (صفيّ الله)
(خاتم الانبياء) ، (علم الهدى)

---

(١٦) لە دەستنووسەکەی (م)دا لەجیاتیی (مبلّغ) نووسراوە (مبالغ). دیارە هەڵەی نووسەرەوەیـە .

(١٧) دوور نییە جیاوازیی شێوەی (صاحێب وەسیله)و (صاحب الفضيلة) کە یەکەمیان بە شێوەی کوردیو دووهەمیان بە شێوەی عەرەبییە ؛ هەڵەی نووسەرەوە بێ .

(قائد الغرّ المحجّلين)ەن
(خاتم الرسل) ، قەوی‌و مەتینەن
هەم (روح القدس) ، (عروة الوثقی)
هەم (مقدّم)و هەم (نعمة الله)
هەم (عبدالله)و (سید المرسلین)
هەم (سعد الخلق)و (ذکر الله)و (أمین)
(صفوح عن الزلاّت)ەن : ئەسما [18]
بەر (ذو قوّة) بۆ سەلام‌و ثەنا
(فەقێ) ها ! ئەسمای شەریف بی تەمام
بەر موحەممەد بۆ هەر ڕۆ صەد سەلام
یارەب ! بە میزان زەمین‌و سەما
دروود بەر موحەممەد هەر ڕۆ کەر عەطا
چون کەردی ڕەحمەت تۆ بە ئیبراهیم
بەر نەبی‌و ئالش بەو طەور بۆ دائیم
جە بەین عالەم حەمیدو مەجید !
بەر نەبی هەر ڕۆ ڕەحمەت کەی مەزید
جە بەین ئەقران ڕەفیع کەر پایەش
چەنی لیوای حەمد زیاد کەر سایەش
مەقام مەحموود وەنەش کەر ئیحسان
بە ڕەحمەت موشکیل عوقباش کەر ئاسان
یا ڕەب بە میقدار عەرش موعەللات
بەر موحەممەد بۆ سەلام‌و صەلات

---

(١٨) واتە : ناوەکانی پێغەمبەر ئەمانە بوون کە بە ڕێز باسمان کردن .

بیان خواص درود سید کائنات صلی الله علیه وسلم و فضیلتش (١٩)

مەروین جە حەضرەت موحەممەد باقر
جە حین طەواف کەعبەی موفتەخیر :

چەنی حاجییان جە (بیت الحرم)
دەور مەدام ئەطراف کەعبەی موعەظەم

نە گەردش و چەرخ هەر ڕوکن و مەقام
هامدووش یەك مەرد (دائم الاحرام)

نیگام کرد ئەو مەرد جە هەر مەقامات
نەبی ئەدعیەش غەیر جە صەڵاوات

من واتم : درووود مەوانە ئارۆ
هەر ڕوکن و مەقام دوعای ویش دارۆ

واتش : یا ئیمام ! من نەذرم کەردەن
دوعام درووودەن تا بە ڕۆی مەردەن

واتم : نە چیش کەرد جە تۆ سیرایەت
واتش : یا ئیمام ! دارۆ حیکایەت

هەر وەقت فاریغ بیم جە طەواف بەیت
مەر ئەوسا کەروون حیکایەت پەرێت

چەنی حاجییان طەواف بی تەمام
دووبارە نەقلش جەو شەخصە پەرسام

واتش : پدەرم مەرد جاهیل بی
جە ئەمر مەعرووف سست و کاهیل بی

---

(١٩) واتە : باسی خاسیەتەکانی درووود ناردن بۆ گیانی پاکی گەورەی بەردی ئادەمیزادو گەورەیی ئەم درووود ناردنە .

ئوموور دنیاش [٢٠] (حسب المقصود) بی
هەر ئەطوار بەد جە لاش مەوجوود بی

یەك ڕۆ ئیرادەی حەججش کەرد خەیاڵ
کارسازیی سەفەر تەمام کەرد دەرحاڵ

هەردوو ڕەوان بیم چەنی ئیزدیحام
طەی بی مەنازیل داخڵ بیم بە شام

(تقدیراً) پدەر جە شام بی بیمار
صوبح ئومێدش نە دنیا بی تار

جە دمای چەند ڕۆز پدەرم بی فەوت
تەسلیم بی ڕۆحش بە مەلەکی مەوت

دەر لەحظە چیهرەش سیا بی چون قیر
تــەغییر بی ئەعضاش نە شەکل خینزیر

من کە دیم پدەر گێــڵیا جە ڕەنگ
تەواسام جە هۆش ، بیم وە نەقش سەنگ

سەردا جە دەروون غەلغەلەی ئەفکار
چۆن مەستوور بۆ ڕاز جە یارو ئەغیار

سەر دام بە زانووی ئەفکارو ئاسیب
جە مەشغەلەی حوزن خەوم بی غالیب

وقتێ شیم نە خاو ڕوئیام دی بە چەم
دیم پدەر بەستەی زنجیر ستەم

(٢٠) دنیاش : لە دەستنووسەکاندا نووسراوە (دنیای) کە ئەشگونجێ (دنیایی) بێ . هەرچۆن بێ ئێمە لامانوایە ڕاستەکەی (دنیاش)ە .

دوو زەنگی صیفەت سیاتەر جە قیر
جە یومناو یوسراش مەکیشان زنجیر

من هەم بە ئەفغان کەفتم بە دماش
دادم بی جە دەست واوەیلای سزاش

ناگاه یەك شەخص حاضر نە حضوور
سەراسەر ئەعضاش درەخشندەی نوور

فەرماش بە مەئموور : ئەی مەرد ئەسیر
گوناهش کامەن ـ سزاشەن زنجیر ؟!

واتن : یا سەیید ! وەیطەور قەدەرەن
ئەی مەرد موذنیب سزاش سەقەرەن

جە ئەووەڵ تا حاڵ (یا رسول‌الله !)
نی‌یەن ئەوابش بە غەیر جە گوناه !!

نوماز نامەقبووڵ ـ ڕۆزەش ناتەمام
یەکسان بی جە لاش حەڵاڵو حەرام

هەم مەرد حەسوود بوخلش زیاد بی
وە کردار بەد قەلبش گوشاد بی

فەرماش مەر ئەی مەرد جە حین حەیات
نەکیانان پەی من توحفەی تەحییات

دەست بەردش پەی جێب حەبیب داوەر
بەراوەرد نە جێب نامەی موعەنبەر

ئەبت بی سێ درووود جە ڕوقعەی نامە
بەخشان بە شەفیع (یوم القیامة)

فەرماش بە مەئموور جە بەند کەن ڕەهاش
تا (یوم المحشر) مەوقووفەن سزاش
شەفاعەت نەصیب مەرد موذنیبەن
مەعصوومان ئەیمەن بەلاو ئاسیەن
دەرلەحظە پدەر جە بەند بی ئازاد
وێم وست بە قەدەم (سید الامجاد)
عــەرض کەردم وەنەش پدەر ذەلیلەن
ئەعضای بەشەریش وە خووگ تەبدیلەن
دەست مەرحەمەت نە چیهرەش مالا
دەرلەحظە بە حاڵ بەشەری ئاما
بێدار بیم جە خەو سەیرکەردم پدەر
ئەندام ئەعضاش نە شەکڵ بەشەر
جەوساوە نەذرم کەردەن جە حەیات
ئەورادم نەبۆ غەیر جە صەڵەوات
ثەواب درورد هەرگاه بەی طۆرەن
هەرکەس نەواتۆش بێشوبهە کورەن (٢١)
شەرط درروودەن مەعناش بزانی
بێتەکلیف ، بە صیدق یەقین بوانی
دروود نە جومعە ثەوابش بێشەن
هەرچی بوانی مەسمووع وێشەن

---

(٢١) شێوەی نووسینەوەی دەستنووسەکان بۆ ئەوەش دەستئــەدا کــە دوا وشەی ئەم نیوە بەیتەو نیوەی یــەکەمی بە (طــەورەن)و (گەورەن)یــش بخوێنرێتــەوە .

هەرکەس بوانۆ دائیم صەڵەوات
جە هەر دوو دنیا مەبینۆ نەجات

یا ڕەب بە میقدار حەرف مەکتووبات
بەر موحەممەد بۆ سەلام‌و صەڵات

(۲۲)

* * *

یا ڕەبی بە حەق ئەو ئەسمای ئەعظەم
پەی غوفران ذەنب دەعوەت کەرد ئادەم

یا ڕەبی بە حەق ئەو ئەسمای تەخصیص ،
ویردش مەخصووص بی پەی حەضرەتی شیث

یا ڕەب بەو ئەسما نووح کەرد بە ئەوراد ،
دوشمنش غەرق بی ، وێش نەجی‌و دڵشاد

یا ڕەب بەو ئەسما ئەوراد هوود بی
جە فەیضش هەردەم (حسب المقصود) بی

یا ڕەب بەو ئەسما نەبی ئیبراهیم
دەعوەت کەرد جە تۆ ، جە نار بی سەلیم

یا ڕەبی بە حەق ئەو ئەسمای جەلیل
دەعوەت کەرد جە تۆ نەبی ئیسماعیل

---

(۲۲) لەم شوێنەدا عینوانێکی فەرعی بووە ، بەڵام کوژاوەتەوەو نەماوە . لە دەستنووسەکەی (ح)دا نووسراوە : «تمت شد. هذا درود و سلام بر انبیای مرسلین و غیره». واتە : باسی پێشوو تەواوبوو. ئەمەش دروودو ستایشە بۆ پێغەمبەرە فروستادەکان‌و بابەتی‌تر . ئێمە خۆمان گومان لە تەواویی ئەم عینوانە ئەکەین ، چونکە هەندێ وشەی دەستنووسەکەی (م) کە بە زەحمەت دەرئەکەون لەوەی دەستنووسەکەی (ح) ناچن، سەرەڕای ئەوە کە بەشی زۆری باسەکە پاڕانەوەو تکاکاری‌یە بە جاه‌و پایەی پێغەمبەران‌و تایبەتی نی‌یە بۆ دروود ناردن بۆیان .

یا ڕەبی بە حەق ئەو ئەسمای عیظام
ویرد ئیسحاق بی (علیه السلام)

یا ڕەبی بە حەق ئەو ئەسمای مەرغووب
پەی وەصڵ فرزەند دەعوەت کەرد یەعقووب

یا ڕەبی بە حەق ئەو ئەسمای قودرەت ،
پەی نەجات یووسف نە چاه کەرد دەعوەت

یا ڕەب بەو ئەسمای (دائم المدام)
ویردش بی مووسا (علیه السلام)

یا ڕەبی بە حەق ئەو ئەسمای مەوزوون ،
دەعوەت کەرد وەنەت حەزرەتی هاروون

یا ڕەبی بە حەق ئەو ئەسمای وجوود
ویردش بی هەردەم حەضرەتی داوود

یا ڕەبی بە حەق ئەو ئەسمای بورهان
طەڵەب کەرد وەنەت نەبی سولەیمان

یا ڕەبی بە حەق ئەو ئەسمای لاڕەیب
دەعەواتش بی حەضرەتی شوعەیب

یا ڕەبی بە حەق ئەو ئەسمای وجووب
دەعوەت کەرد جە تۆ حەضرەت ئەییوب

یا ڕەبی بە حەق ئەو ئەسمای فیخام
ویردش بی جونەین (٢٣) (علیه السلام)

---

(٢٣) یەکێکە لە پێغەمبەرانی بەنی ئیسرائیل ، لە دەوروبەری سەردەمی حەزرەتی عوزەیردا بووە .

یا ڕەبی بە حەق ئەو ئەسمای ڕەهبەر
موداویمش بی کیفل پەیغەمبەر

یا ڕەب بەو ئەسما نەبی زەکەریا
طەڵەب‌کەرد ، فرزەند پێش کەردی عەطـا

یا ڕەب بەو ئەسما یوونس کەرد دەعوەت
خەلاص بی جە قووت حووت بێ‌مینەت

یا ڕەبی بە حەق ئەو ئەسمای عوظما
دەعوەت کەرد جە تۆ حەضرەت یەحیا

یا ڕەب بەو ئەسما نەبی ئەرمیا
پەی هەر مەرامش هەردەم مەواتا

یا ڕەب بەو ئەسما حەضرەت ئەلیەسەع
دەعوەت کەرد وەنەت بە صەیحەو جەزەع

یا ڕەبی بە حەق ئەو ئەسمای ضیا
موداویمش بی حەضرەتی شەعیا

یا ڕەبی بە حەق ئەو ئەسمای فاتیح
واناش نە حەجەر حەضرەت صالح

یا ڕەبی بە حەق ئەو ئەسمای ئەرجەع
دەعەواتش بی حەضرەت یووشەع

یا ڕەبی بە حەق ئەو ئەسمای ئیکمال
طەڵەب کەرد جە تۆ نەبی دانیال

یا ڕەبی بە حەق ئەو ئەسمای ئەکبەر
لووط کەرد بە دەعوات قەومش بی زەبەر

یا ڕەبی بە حەق ئەو ئەسمای تەقدیس
ویردش حاصڵ کەرد مەرام ئیدریس

یا ڕەب بەو ئەسمای خضر کەرد دەعوات
بە موداوەمەش شاد بی بە حەیات

یا ڕەبی بە حەق ئەسماء تەمام
ویردشەن ئیلیاس (علیه السلام)

یا ڕەب بەو ئەسمای نە هەر صوبح‌و شام
ویردش بی عوزەیر (علیه السلام)

یا ڕەب بەو ئەسمای نوور عەظەمەت
لوقمان کەرد بە ویرد ، یاوا بە حیکمەت

یا ڕەب بەو ئەسما حەضرەتی عیسـا
دەعوەت کەرد جە تۆ ، ئەموات کەرد ئیحیا

یا ڕەبی بە حەق ئەو ئەسمای موطڵەق
موحەممەد وانا ، قەمەر کەرد دوو شەق

یا ڕەبی (صلّ) تۆ بەر موحەممەد
بەر ئال‌و ئەصحاب نەبی‌یی صەمەد
هەم بەر ئەنبیا (علیهم سلام)
(صلّی علیهم رحمة) تەمـام
هەم بەر شوهەداو زومرەی صولەحا
هەم بەر صابیرین ئەموات‌و ئەحیا
هەم بەر موئمینین ، هەم بەر موئمینات
هەم بەر موسلیمین ، جوملەی موسلیمات

هەم بەر جوبرەئیل ، هەم بەر ئیسرافیل
بەر (ملك الموت) هەم بەر میکائیل

هەم بەر حامیلان پایەی عەرش مەقام
بە (کرّوبی)یان فریشتەی عیظام

یەکایەك درووود بێ حەددو شومار
عەطا کەرد پێشان حەیی جیهاندار

هەم بەر والیدەین بەندەی ڕووسیا
بە ئەلطاف وێت ڕەحمەت کەر عەطا

هەم نوور ڕەحمەت بەی بەندەی ضەعیف
عەطا کەر وەنەم ذەلیلم ، نەحیف

یا ڕەبی بە ڕۆح پاك موحەممەد
هەر ڕۆ عەطا کەر ئەنوار سەرمەد

درووود بە ئەزواج موطەههەرەش بۆ
هەم بەر ذوڕڕییات موفتەخەرەش بۆ

یا حەق ! شەفاعەت (ختم الانبیاء)
شامیلم کەری جە (یوم العقبا)

(فەقێ) سا مادده تەفصیلدەر تەمام
بەر موحەممەد بۆ صەلاتو سەلام

حرف الالف

یا ڕەبی بە وەزن عەرش موعەللا
بە ئەعداد خەلق ئەدنا تا ئەعلا

میقدار صیححەت ، هەر دەردو بەلا
درووود بەر موحەممەد ئیبنو عەبدوللا

یا ڕەب بە میقدار ئابادیی دنیـا
بە جەمع ذی‌ڕۆح ئەموات‌و ئەحیا
بە قەدەر ئەشجار ، ئەثمارو ئەشیا
بەر موحەممەد بۆ سەلام‌و ثەنـا

حرف البـاء

یا ڕەب بە میقدار نەبات‌و حەطەب
میقدار ئەشیای یابیس‌و ڕەطب
بە قەدەر حبووب ڕوممان‌و عینەب
درووود بەر موحەممەد (کاشف الکُرب)

یا ڕەب بە میقدار شاریب‌و مەشرووب
بە قەدەر ئەفکار طالیب‌و مەطلووب
میزان ڕئووس ڕاکیب‌و مەرکووب
درووود بەر موحەممەد حەبیب‌و مەحبووب

یا ڕەب بە میقدار حرووف کیتاب
میزان گەردش ذەڕڕەی ئافتاب
ئەعداد دیرهەم میزان‌و حیساب
درووود بەر موحەممەد نەبی‌ی تەوواب

یا ڕەب بە میقدار زومرەی کەواکیب
بە جەمع خانەی پایەی مەراتیب
بە جەمع حرووف مەطلووب‌و طالیب
درووود بەر موحەممەد (النجم الثاقب)

حرف التـاء

یا ڕەب بە میقدار ئەنوار قودرەت
ئەعداد ئەسرار ڕمووز حیکمەت
میقدار ئەنوار طەبەقەی ڕەحمەت
دروود بەر موحەممەد نەبیی تەوبەت
یا ڕەبی بە وەزن زومرەی سەماوات
بە قەدەر ئەنوار عەرش و مەقامات
بە میقدار نوور علووم صیفات
بەر موحەممەد بۆ سەلام و صەلات

حرف الجیم

یا ڕەب بە میقدار ئەنوار سیراج
بە وەزن دەریا حەرەکەی ئەمواج
ئەعداد نفووس داخڵ و ، ئیخراج
دروود بەر موحەممەد (صاحب المعراج)

حرف الحـاء

یا ڕەب بە ئەعداد پەڕی (ذی الجناح)
میزان بە ئەفعال مەردان ئیفلاح
ئەعداد طلووع هەر شام و صەباح
دروود بەر موحەممەد نەبیی میفتاح

حرف الدال

یا ڕەب بە میزان خاك و ئاب و باد
ئەعداد ئەوراق نەبات و جەماد

میقدار ئەشجار جیبال‌و ئەوتاد
دروود بەر موحەممەد نەبی‌ی ئەمجاد

یا ڕەبی بە جەمع هەر دەواو هەر دەرد
ئەعداد یابیس ، ڕەطب‌و ، گەرم‌و ، سەرد
بە ئەنواع ڕەنگ سورخ‌و سەبزو زەرد
دروود بەر موحەممەد نەبی‌ی موفرەد

یا ڕەب بە میقدار هەر سوجدەی سوجوود
بە جەمع دەریاو هەر چەشمەو هەر ڕوود
ئەعداد ئەبیەض ، قەطرانی‌و کەبوود
دروود بەر موحەممەد نەبی‌ی وەدوود

حرف الـراء

یا ڕەب بە میقدار ئامیرو مەئموور
بە میقدار ئەجناس هەر مەلەخ‌و موور
بە قەدەر جەناح زەنبوورو طیوور
دروود بەر موحەممەد نەبی‌ی مەنصوور

یا ڕەب بە میقدار قەطرات ئەمطار
بە وەزن زەمین ئەحجارو ئەشجار
بە قەدەر ئەفکار ، ئوموور ، هەر کار
دروود بەر موحەممەد نەبی‌ی موختار

یا ڕەب بە میقدار هەر قەضاو قەدەر
میقدار صیفات جە هەر خەیرو شەڕ
بە وەزن حیساب ، میزان مەحشەر
دروود بەر موحەممەد (سید البشر)

یا ڕەب بە میقدار مەوج دەریا بار
بە قەدەر چەشمەی ئەعداد ئەنهار
میزان ڕئووس ، وەحش و موورو مار
درووود بەر موحەممەد نەبی‌ی ئەبرار

حرف الـزاء

یا ڕەب بە میقدار هەر ڕازو نیاز
ئەعداد خیلقەت نە شام تا شیراز
بە قەدەر ڕئووس یەمەن و حیجاز
درووود بەر موحەممەد (صاحب الاعجاز)

حرف السین

یا ڕەب بە میقدار هەر ئەسپ و ئەساس
میزان حبووب یاقووت و ئەڵماس
ئەعداد ئەنواع هەر ظەرف و لیباس
درووود بەر موحەممەد (خیر خلق الناس)
یا ڕەب بە میقدار هەر ئەعضای ڕئووس
بە جەمعی ئەوقات شمارەی نفووس
ئەعداد جەمیع ئەلبیسەی مەلبووس
درووود بەر موحەممەد نەبی‌ی قووددووس

حرف الشین

یا ڕەب بە میقدار ئەسباب هەر جەیش
ئەعداد ئەسباب ئالەتی هەر عەیش
میزان هەر دەرد ، هەر مەرهەم و ڕێش
درووود بەر موحەممەد (نبيّ القريش)

یا ڕەب بە میقدار لەوحو کورسیو عەرش
ئەعداد جەمیع فریشتان فەرش
میزان جەمیع نەققاشو هەر نەقش
ئەنوار دروود بەر موحەممەد بەخش

حرف الصاد

یا ڕەب بە میقدار هەر ڕەقصو ڕەققاص
میزان خەلقت جە خاصو ناخاص
ئەعداد جەمیع حەدیدو نوحاس
دروود بەر موحەممەد بێحەددو قیاس

حرف العین

یا ڕەب بە میزان هەر شوعلەو شوعاع
ئەعداد هەر جینس ، هەر ڕەنگو ئەنواع
میقدار جەمیع هەر پارچەی مەتاع
دروود بەر موحەممەد نەبیی شوجاع

حرف الغین

یا ڕەب بە میزان هەر شەمعو چراغ
ئەعداد جەمیع پەڕ سیا زاغ ...
میقدار ئەوراق ئەشجار هەر باغ
دروود بەر موحەممەد (صاحب البیداغ)

حرف الفاء

یا ڕەب بە میقدار جەمیع حرووف
بە قەدەر خطوط تەوراتو صوحوف
میقدار مەلبووس جەمیع ظرووف
دروود بەر موحەممەد نبیی ڕەئووف

حرف القاف

یا ڕەب بە میقدار ئاشووبی ئافاق
بە وەزن زەمین حبووب ئەرزاق
بە قەدەر ئەشجار ، ئەثمارو ئەوراق
دروود بەر موحەممەد (صاحب البراق)
یا ڕەب بە میقدار هەر دەریای عەمیق
میزان هەر سەنگ ، هەر دانەی عەقیق
ئەعداد عابیر هەر جادەی طەریق
دروود بەر موحەممەد نەبیی شەفیق

حرف الكاف

یا ڕەب بە میقدار گەردش ئەفلاك
بە قەدەر حصوول هەر مولكو ئەملاك
بە وەزن زەمین میزان خاشاك
دروود بەر موحەممەد نەبیی (لولاك)
یا ڕەبی بە وەزن هەفت پەردەی فەلەك
ئەعداد ئەوراد جەمیع مەلەك ..
میزان خەلقت سەما تا سەمەك
دروود بەر موحەممەد سالیك مەسلەك

حرف اللام

یا ڕەب بە میقدار هەر ئەكلو ئیكلیل
ئەعداد جەمیع ڕوسلو ڕەسائیل
میزان جەمیع مەحصوول حاصل
دروود بەر موحەممەد نەبیی فاضل

حرف الميم

یا ڕەب بە میقدار ئیدراكو ئیفهام
بە قەدەر سروور ، ئەندۆهو ئەوهام
ئەعداد ئەعضای ئەجسامو ئەقسام
دروود بەر موحەممەد (سید الانام)
یا ڕەب بە میقدار تەحریر قەلەم
میزان صیححەت ، ئاسیبو ئەلەم
بە وەزن ثەواب ئیحسانو ظولەم
دروود بەر موحەممەد (صاحب العلم)

حرف النون

یا ڕەب بە میقدار ڕیگ بیابان
میزان مەخلووق نە طوول زەمان
بە دەریای عیلمت جە کەونو مەکان
دروود بەر موحەممەد نەبیی مەننان
یا ڕەب بە حرووف جەمیع قورئان
بە زومرەی ذیڕۆح ئەرضو ئاسمان
بە قەدەر قصوور ، حوورانو غیلمان
دروود بەر موحەممەد (صاحب البیان)
یا ڕەب بە میزان ئەحجار زەمین
بە میقدار ئینس ، جینو شەیاطین
بە قەدەر طەعام جە شۆرو شیرین
دروود بەر موحەممەد ئەمینو مەکین
یا ڕەبی بە وەزن قوبەیسو حونەین
ئەعداد ئەخلاق صینف ئەقەلەین

میقدار دەوام خەڵق جە دارەین
درووود بەر موحەممەد (جدّ الحسنین)

حرف الواو

یا ڕەب بە میزان بڵندیی هەر کۆ
ئەعداد خەلقت جە هەر شەبو ڕۆ
میقدار دەریا هەر چەشمە ، هەر جۆ
ئەنوار درووود بەر موحەممەد بۆ

حرف الهـاء

یا ڕەب بە میقدار هەر بوغضو کینە
ئەعداد ئەفکار ضەمیرو سینە
میزان ئەنواع شیشەو ئایینە
درووود بەر موحەممەد (ابن آمنـــة)

حرف اليـاء

یا ڕەب بە میقدار عیلم لەدوننی
ئەعداد سونبول لالەی سەوسەنی
بە قەدەر غونچەی باغچەو چەمەنی
درووود بەر موحەممەد شاهی مەدەنی
(فەقێ) ها درووود نەبی بیتەمام
بەر موحەممەد بۆ هەر ڕۆ صەد سەلام
بەر نوور جەمال حامیدو مەحموود
هەزاران سەلام هەزاران درووود

استعـاذه (٢٤)

پەناهم بە جەمع کەلیمات ئەڵلا
حیفظم کۆ نە شەڕ هەر سەهوو خەطا

پەناهم بە ذات حەیی صەبووری
حیفظم کۆ نە شەڕ فیتنەی مەغرووری
پەناهم بە تۆن ذات قەدیمی
حیفـظم کەر نە شەڕ کیذب نەمیمی
پەناهم بە تۆن دەهەندەی دانـا
حیفـظم کەر نە شەڕ صەدمەی عوقبا
پەناهم بە تۆن ذات غەفووری
حیفـظم کەر نە شەڕ فیسقو فجووری
پەناهم بە تۆن جیهان ئافەرین !
حیفظم کەر نە شەڕ جینو شەیاطین
پەنا مەگیروون بە حەضرەت ڕەب
حیفظم کۆ نە شەڕ فیتنەی هەر غەضەب
پەناهم بە تـۆن ذات کیبریا
مەحفووظ کەر ئومورر دینم جە دنیا
پەناهم بە تۆن خەیری خالیقین !
حیفـظم کەر نە شەڕ خەلقندەی زەمین
پەناهم بە تۆن (کریم العطا)
حیفـظم کەر نە شەڕ سزای (ماجری)
هـا ئیستیعاذە یاوا بە خیتام
بەر موحەممەد بۆ صەلاتو سەلام

---

(٢٤) واتە : پەنا بە خوا گرتن . ئـەم عینوانـە لـە دەسنووسـەکەی (م)دا کوژاوەتەوە ، لە دەسنووسەکەی (ح)مان وەرگرت .

در ثواب استغفار گوید [1]

واریدەن حەدیث نەبیِی ئەبرار
هەرکەس جە گوناى وێش کەرد ئیستیغفار
فەرەجش مەبۆ جە هەر هەمو غەم
هەم جە تەنگیی رِزق مەحفووظەن هەردەم
بزورگ هەر ذیکر نەفیو ئیثباتەن
ئیستیغفار سەیید جەمیع ئەورادەن
شێخ سیوطي (رحمه الله)
رِیوایەت کەردەن جە یەك ئەولیـا :
یەك جە صولەحا فەوت بی جە دنیا
ئاما بە رِوئیای ئەو (وليّ الله)
جەو مەرد مەدفوون کەردەبیێ سوئال :
چ طەورەن حالَت جە نامەی ئەعمال ؟
ئاما بە جواب ئەو مەرد مەدفوون :
وەقتی رِۆح نە تۆی قالَب بی بیروون
بە عرووج رِۆح جە نامەی ئەعمال
مەکشووف بی صیفات ثەواب‌و وەبال

(۱) واتە : لەبارەی پاداشی چاکی داوای خۆش‌بوون لە خوا کردنەوە ئەڵێ .

جه هەر گوناهێ ، صەغیر ئەر کەبیر
ئیستیغفارم بی ، نەدیم جه تەحریر

هەر گونا وەنەش نەبی ئیستیغفار
جه نامەی ئەعمال وەنەم بی ئیظهار

ڕۆسە جه ئایەی قەدیم ئیظهارەن
طەریق نەجات بە ئیستیغفارەن

مەعاوومەن جه لای زومرەی عەزیزان
کاك ئەحمەدی شێخ ئەو قوطب زەمان

جه مەکتووب وێش ئەو پیر کامیل
فەضل ئیستیغفار کەردەنش تەکمیل

جه ئەدعیەی خضر ئەو شێخ وەلي
هەم جه دوعای غەوث ، شێخ شاذلي

ئەو قوطب عارف (علیه الرحمة)
ئەدعیەی خضرش کەردەن تەرجەمە

ئەو بە فـــارسی هەفتاد ئیستیغفار
تەرجەمەش کەردەن پەی تەسهیل کار

فەرموودەی شێخەن پەی ئەهل غەفلەت
هەرکەس بە زوبان وێش کەرۆ دەعوەت

بزانۆ مەعناش ، نمەبۆ غافڵ ،
ئەو دوعای تەئثیر مەکەرۆ نە دڵ

من هەم تەرجەمەی ئەو پیر کامیل
بە لەفظ (گۆران) کەردەنم تەکمیل

ها کەردم ئینشا هەفتاد ئیستیغفار
شێخ فەرمان هەر ڕۆ بوانان یەکجار
(فەقێ) خەواصش نمەبۆ تەمام
رەوانکەر پەی ڕۆح موحەممەد سەلام

ئیستیغفار

یا ڕەب جە صیفات ئەر نێك‌و ئەر بەد
خەڵقش جە وێتەن (الله الصمد !)
ئیلاهی ! جە تۆن هەر حەسەناتم
جە قەضاو قەدەر تۆن سەییئاتم
چون وەعدەی وێتەن « انّ الحسنات •• »
ئیمجا مەکەرۆ ثەواب سەییئات
کەریم ! حەسەنات بە من ئیحسان کەر ،
مەحو کەر گونام جە قەضاو قەدەر
یا ڕەب ئەر فەضڵت نەبۆ واسیطە
هەم هیلاك مەبۆم ، هەم خوارو خەستە
یا ڕەب ئەر قەضای تۆ نەبۆ قەدەر
جە فەیض فەضڵت مەبوون تەوانگەر
ئیلاهی بە فەضڵ وێت من بکەر شاد
جە شەڕی قەضاو قەدەر بام ئازاد
بێ‌علیم‌و خەلقت [٢] نەکەردم طاعەت
منەت‌باری تۆم وەنەم دای طاقەت

(٢) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (بی علم خلقت) . دیارە (و)ی عەطفەکە لەسەر شێوەی ڕێنووسی کۆن نەنووسراوە .

هەر موخالەفەت جە من کەرد ئەڤەر
سەرنەدا جە من بێ قەضاو قەدەر

ئیلاهی حوججەت تۆ بە من دا ڕێ
قەطعەن حوججەتم جە هەر کردارێ

بە حەق وجوود حوججەتت ئەڵڵاه
ببەخشە گوناى بەندەی ڕووسیاه

جە ویسعەتی ڕزق تۆ کەردی ئیحسان
مەغروور بیم یا ڕەب ! نەبەردم فەرمان

غافڵ بیم هەردەم حەیی جیهاندار !
کوفران نیعمەت تۆم کردەن هەر بـــار

عەفوم کەر جەو ذەنب کوفران نیعمەت
هەم جەو گوناهان غروورى غەفڵەت

ئەرچی خەوفم بی جەو گوناى بێشۆ
فریب خوردە بیم بە حەلیمیی تۆ !!

هەم بە کەریمیت کەردم ئیعتیماد
بە غەفووریی تۆ خاطرم بی شاد

بە کەریمیی وێت موعطیی بێسوئاڵ
من ها سائیلم جە دەرگای جەلال

یا ڕەب ! عەفوم کەر جەو گوناى بێشۆ
بە مووجیبی قەهر غەضەبت مەبۆ

هەم جەو گوناى سەخت عەلیمو وەهاب
من بیم بە سەبەب غەیر کەرد ئیرتیکاب

هەم جەو گوناهان من کەرد بێتەوفیق
گومڕاهم کەردن جە ڕاگەی حەقیق

هەم جەو گوناهان من جەی هەلاکەت
مەکێشۆ هەردەم پەرێ ضەلالەت

بە عیزەتی وێت حەبیبی لایەنام
عەفوکەر جەمیع گوناهم تەمام

یا ڕەب جەو گونای عیصیانو خەطا
نافەرمان جە ئەمر نەهیم کەرد ئەدا

ڕەقیبا ! جەو ذەنب موهلیکەی عیصیان
بە شەو کەردەنم پەنهان جە خەڵقان

صوبح چون صاڵحان پۆشانم لیباس
تا بەدنام نەبۆم جە لای عامو ناس [٣]

پەی ئێد من جە بەین عام کەردم ئیخفا
زانام سەتتاری چە پۆشای گونـــا

هەرچەند گوناهان کەردەنم ئیخفا
نەکەردەنم فیکر بەدنامیی دەرگا

بە ئەڵطاف وێت غەفوور غەففار
عەفوم کەر جەو ذەنب خەفیو ئاشکار

یا ڕەب جەو گونای خەطەرەی پڕ بیم
موبتەلام مەکۆ بە بەڵای عەظیم

---

(٣) ناس : دوور نی‌یە ڕاستەکەی (خاص) بێ ، لەوانەشە مەبەستی (عـــامة الناس) بێ .

من کەردەن مەئیووس جە ڕەحمەت توو
مەبۆ بە مووجیب دڵخۆشیی عەدوو

هەم جە گوناهان کردەی ناصەواب
بەین من و تۆ کەردەن بە حیجاب

هەم جەو گوناهان ، ڕەئووف و لەطیف !
ئەمرت کەرد بە من . کەردم موخالیف

هەم جەو گوناهان کەردەنم (بالکل)
من جە یادو ذیکر تۆ کەردەن غافڵ

بە عەظیمیی وێت عەظیم سوبحان !
عەفوم کەر نە جەمع جوملەی گوناهان

یا ڕەبی نەو جەمع ئەنواع گونـا
نەمەندەن بە یاد بەندەی ڕووسیا

ذاتت عەلیمەن جە (ما فی الضمیر)
کاتبانی تۆ کەردەنش تەحریر

هەم جەو گوناهان کەردم ئاشکار
موتەجاویز ئەمر تۆ مەبوو دووبار

یەك ئەو فیعلی بەد ، هەم جە هەر گوناه
ئیرادەی وێتەن (لا یحب الله) (٤)

(مع هذا) سەتر گوناهم کەردی
نەکێشام جە بەین عالەم ڕووزەردی

---

(٤) ئیشارەتە بۆ ئایەتی « ان الله لایحب الجهر بالسوء الا من ظلم وکان اللـه سمیعا علیما . النساء ١٤٨ » .

قەییووم قائیم ، حەیی تەوانـا
عەفوم کەر بە لوطف نەو جەمع گونا

ئیلاهی جەو کار قەبیحو عەظیم
جەو عوقبەی تەعجیل تۆ مەکەردم بیم

باز هەم موهلەتم دانی بە ڕەحمەت
پۆشای پەردەی حیفظ هەتکم بە ڕەحمەت

باوجوود من هەتك حورمەت تۆم کەرد
نافەرمانیی ئەمر تۆم بە جا ئاوەرد

بە حەلیمیی وێت صەبوور سەتتار
چطەور جە دنیا نەکەردی ئیظهار

هەم بکەر حیفظم جە (یوم العقبی)
جە غەوغای مەحشەر من مەکەر ڕیسوا

چون تۆ قادری جە عقووبەتم
نەیەخشای گونام ، بدەر موهلەتم

جە هەر ئەمرو نەهی پەی من دای قەرار
موخالەفەم هەن بێحەددو شومار

قەهیر قەهار ! داروم قەباحەت
نەفس ئەممارەم کەردەن عەمارەت

جورئەتم کەردەن جە موخالەفەت
عەفوم کەر بە عەشق نوور عەظەمەت ،

جەو گونا مەکۆ مەنع ڕەحمەتت
نازڵ مەکەرۆ بەلاو نەقمەتت

هەم جەو گوناهان مەنماتۆ چون کۆ
مەحروومم کەردەن [٥] جە ئەلطاف تۆ
جەو گشت گوناهان کەردەنم ئیقدام
عەفوم کەر یا ڕەب جە (یوم القیام)
ویسعەت نیعمەت جە تۆ ئیحسانەن
نە جای تەشەککور نیعمەت کوفرانەن
یا ڕەب بە قووەی واسیعەی نیعمەت
فراوان کەردم کردەی مەعصیەت [٦]
چون ئیستە غەریق دەریای عیصیانم
جەو کردەی عیصیان وێم پەشیمانم
هەر یەن کەردەنم کردەی مەجازی
تا نەفس و ئیبلیس جە وێم کەرد ڕازی
تۆم جە وێم ساخیط کەردەنان هەر بار
بەخشندە تۆنی (عزیز الغفار) !
نیازم ئێدەن جە قاپیی ئەعلا
عەبدت ئازاد کەر نە جەمع گونا
ئیلاهی ! هەم وێت عالمی بە دڵ
جە حین کردەی ئەفعال باطڵ [٧]

---

(٥) کەردەن : ئەشگونجێ (کەرۆن) بێ .

(٦) لە بەرابەری ئەم بەیتەوە لە پەراوێزی دەستنووسەکەی (م)دا دوو بەیت نووسراوە ، لەبەر کوژانەوەیان بۆمان نەخوێنرانەوەو ، لە دەستنووسەکەی (ح)یشدا نین .

(٧) لە سەرەتای ئەم بەیتەوە تا بەیتی « ذەلیلم کەردەن نەفس ئەممارە » کە ئەکاتە (٦٠) بەیت لە دەستنووسەکەی (م)دا کەوتوەو فەوتاوە ، بەلام

ڕاستیش هەر ئێدەن عەلیم دانا !
دڵ جە کردەی بەد بی‌بەن ئیستیکرا

ئەمما غەڵەبەی نەفس شەیطانی
من کەردەن دووچار ذەنب‌و عیصیانی

ئیلاهی ! ئەلطاف تۆم کەردەن پەنا
عەفوم کەر بە لوطف وێت جە هەر گونا

هەر چەند ڕەفیق بیم چەنی فاسقان
ئەمما حەبیبەن جە لام صادقان

ئەر بدەی سزام پادشای بێچوون
زومرەی صاڵحان گرد مەبان مەحزوون

ئیلاهی ! زومرەی فاسق‌و شەیطان
بە عەذاب من مەبان شادمان

هەرچەن من بە ئەمر ئەممارەی ئیبلیس
جە کردەی قەبیح بە نیسیان حەریص

چون ئیبلیس دوشمەن ئەمرو نەهیی توون
بە عەفوی گونام ئەو مەبۆ مەحزوون

هەم دوشمەن عەبد تۆن بە پەنهـانی
بە عەفوی گونام مەبۆ بوریانی

(ح) پێشتر نووسیویەتەوە ، هەرچەند لە دەسنووسـەکەی ئەویشـدا بەرپووتە . پاشان (ن)یش لەبـەر دەسنووسـەکەی (ح) بە سـەلامەتی نووسیویەتەوە .

شایانی وتنە ڕستەی « ئیلاهی هەم ویت ..» کە سەرەتای بەیتی پاش ئەم بەیتەیە لە دەسنووسـەکەی (م)دا لە چمکی داوێـنی لاپـەڕەکەدا نووسراوە کە ئیشارەت‌و پردەبازە بۆ سەرەتای بەیتی داهاتوو کە لەگەڵ (٥٩) بەیتی‌تردا لەو دەسنووسەدا فەوتاو، وەك لەسەرەوە باسمان‌کرد .

یا ڕەب عەفوم کەر جە (یوم المعلوم)
باوەر بە گریە ئەو ئیبلیس شووم

ئیلاهی ! هەرچەند بەندەی ڕووسیاھ
جورئەتم کەردەن جەو کەردەی گوناھ

سەبەبش بە حوسن ظەنن وێم بیەن
جەو عەذاب من ذاتت غەنیەن

واسیعیی ڕەحمەت وەیطەور مەزانام
جە بێباکیی وێت نمەدەی سزام

بارەها کەردی سەتر گوناهم
نەکەردی جە بەین ناس ئیفتیضاحم

یا ڕەب بە حورمەت حوسن ظەنن وێم
بە تۆ بەردەنم ، ڕەحمێ بکەر پێم

بەشق ئیفتیدار بەر عقووبەتم
ذەلیلم موحتاج قەطرێ ڕەحمەتم

عەفوم کەر بە لوطف بیەخشە گونام
سەر ئازادم کەر جە (بین العوام)

یا ڕەب جەو گونای بێحەددو عەدەد
دوعای من جە باب عالیت کەردەن ڕەد

هەم جە گوناهان داروو نەدامەت
مەبەخشۆ حەسرەت فەردای قیامەت

هەم جەو گوناهان مەربووطەن بە فیسق
بیەن وە باعیث قەیدو بەند ڕزق

بە ئیستیغنای وێت حەیی ڕەبانی ••
عەفوم کەر جەو ذەنب کردەی عیصیانی

عەفوم کەر جەو ذەنب لەلات کەبیرەن
من پۆسەم زانا ذەنب صەغیرەن

عەفوم کەر جەو ذەنب پادشای بێباك
نە بیم هەممی جەهلش بیم هیلاك

عەفوم کەر جە ذەنب سیمعەت‌و شەحنا
چە عوجب‌و حەسەد ، نە حیقدو خەتا

بە حورمەتی گشت صاحێب حورمەتان
عەفوم کەر یا ڕەب جەو گشت خەجڵەتان

یا ڕەب عەفوم کەر جەو گوناێ موهلیك
پەی ئیرتیکابش غەیرم کەرد شەریك

هەم جە گوناهان مەظلەمەی بێشۆ
کەردەنان بەدی با عیباد تـۆ

هەم جەوگوناهان کەردەنم (عمداً)
بە نەفامیی وێم ئیصرارم کەردەن

عەفوم کەر جەو ئوڵم کیذب‌و نەمیمی
هەم نە حیلەی شۆخ [8] حەی‌و قەدیمی !

(٨) ئەم دوو وشەیە لە دەسنووسەکەی (ح)دا بەمجۆرە نووسراون : (حلەء شح). ئێمە لامان‌وابوو ڕاستکردنەوەکەیان بەوچەشنەیە کە لێرەدا ڕاستمان کردوونەتەوە . مەبەستیش لە (شۆخ) شەیتانە وەك بە فێڵباز ئەڵێن (شۆخی عەیار) .

یا ڕەب بیەخشە گوناম سەرانسەر
نویسیان ، جە غەیب موقەددەر [٩]

هەم جە گوناهان شەدیدو نەگبەت
منش کەردەن دوور جە دەریای ڕەحمەت

یا ڕەب کەردەنم گونای بێپایان
بە ئەلطاف وێت ذەنبم کەر غوفران

یا ڕەب جەو گوناھ من بکەری سەلخ
نیعمەتـــان تۆ جە من کەردەن تەڵخ

یا ڕەب بارەها کەردەنم عیصیان
جە عیباد تۆ کەردەنم پەنهان

هەر ئیخفا جە لای تۆ نیەن مەستوور
تۆ سەترم کەردی ، جە خەڵق بیم مەستوور

چون ئاشکار نەبی [١٠] جە بەین عمووم
هەم جە دەرگای تۆ من نەبیم مەغمووم [١١]

بە سەتر کەردەن مەهتووك نەکەردەن
هەم شوکرانەی تۆم بە جا ناوەردەن

یا ڕەب عەفوم کەر جەو ذەنبو خەطا
شوکر تۆم نەکەرد نە سەتر گوتـــا

---

(٩) ئەم نیوە بەیتە لە دەسنووسەکەی (ح)دا بەمجۆرە نووسراوەتەوە . دیــارە وشەیەکی لێ پەڕیوە .
(١٠) لە نوسخەکەی بەردەستماندا کە دەسنووسەکەی (ح)یە نووسراوە (ئاشکار بی) . دیارە ئەوە هەڵەیەو ڕاستەکەی (ئاشکار نەبی)یە .
(١١) مەغمووم : خەفەتبار .

یا ڕەب جەو گوناھ بە نیعمەت دەست
عەفوم کەر ، ھەرچی وەنەش کەردم قەصد (۱۲)

عەفوم کەر یا ڕەب جە کەردەی گونا
کەردم بە نیعمەت سەرو دەستو پــا

یا ڕەب عەفوم کەر جە سەھوو خەطا
کەردم بە نیعمەت جەمیع ئەعضا

بە ئەڵطاف وێت ذەنبم کەر غوفران
ھەرچی صادر بی بە چەشمو زوبان

جە بوھتو درۆغ ، غەیبەتو دشنام
عەفوم کەر یا ڕەب گوناھان تەمــام

یا ڕەب عەفوم کەر جە کردەی گوناھ
بەرەکەت ڕزق مەکەرۆ تەبــاھ

دووبارە ڕزقم جە تۆ کەرد طەڵەب
بە ئەڵطاف وێت بەخشانی مەطڵەب

نەکەردی نەظەر تۆ بەو مەعصییەت
وقووع بی جە من جەھلو حەمییەت

جەودما بەو ڕزق پێم کەردی عەطا
بە قووەی ئەو ڕزق کەردەنم خەطا

پەی زیادیی ڕزق کەردم تەمەننا
نەکەردی مەحرووم بەندەی ڕووسیا

(۱۲) تیپی (تێ)ی (دەست)و (داڵ)ی (قەصد) لە مەخرەجدا لەیەکەوە نزیــکن‌و وەك یەك ئەخوێنرێنەوە . لەم دیوانەدا لە گەلێ شوێنیتریشدا وا ئەبێ دوا تیپی دوو نیوەکەی بەیت دوو تیپی مەخرەج لە یەکەوە نزیك ئەبن .

جەی بێحەیایی هەم جەی ڕووزەردی
موفتەضەحی بەین ناسم نەکەردی

یا حەق عەفوم‌کەر جەو لوطف عامە
سەر ئازادم کەی (یوم القیامە)

پەی پەی‌کەردەنت ، کەریم کەرەمها
من هەر کەردەنم خەطاو عیصیانها

کەریم هەر تۆنی (خیر الأکرمین) !
هەر تۆنی ڕەحیم (خیر الراحمین) !

عەفوت عەضیمەن (عظیم الرجا) !
عەفوت عەطاکەر بەی بەندەی گومڕا

هەم جەو گوناهان کەردەی مەعصیەت
منش کەردەن دوور جە ئەمر دەعوەت

بەشق ذات وێت (سەمیعو بەصیر)
عەفوم کەر جەو ذەنب صەغیرو کەبیر ،
صەغیرش مووجیب جەزای عەذابەن
کەبیرش تەعجیل قەید عیقابەن
بە ئەڵطاف وێت عەلیم دانا !
بدەر تەوفیقم تەحصیل کەم ڕەزا
بە عەظیمیی وێت دەهەندەی داوەر
عەفوم کەر نەو جەمع گوناهان یەکسەر
یا ڕەب عەفوم کەر نە جوملەی گونا
غەیر ذات تۆ کەس نیەن ئــاگا

ذەلیلم کەردەن نەفس ئەمماره
غەیر جە عەفوی تۆ نەداروون چاره

یا ڕەب عەفوم کەر جەو کولل گوناَ
مەحو کەر جەمیع (سیئاتنا)

عەفوم کەر جەو ذەنب ، شەهەنشای بێباك ،
ذات تۆ جە من مەکۆ غەضەبناك

یا ڕەب جەو گوناه من کەر ئازاده
شوومیش غەم نە دڵ مەکۆ زیاده

یا ڕەب عەفوم کەر جەو کردەی گونـا
پەژموورده کەرد دڵ ، شەیطان کەرد ڕەزا

یا ڕەب موطیعان جە (یوم المحشر)
(أبیض الوجه)ن [13] چون شەمس و قەمەر

ڕووسیا مەبان زومرەن عاصیان
جە شەرارەی نار تەن خەستەی بریان

یا ڕەب عەفوم کەر جەو گونای خەطەر
ڕووسیام نەکەی جە سەحرای مەحشەر

یا ڕەب عەفوم کەر نەو جورم و خەطا
خاتیمەش بە کوفر مەبوو موبتەلا

عەفوم کەر جەو ذەنب شەین عەمەلەن
(مانع الخیر)ەن ، (قطع الأمل)ەن

---

(١٣) لە دەسنووسەکەی (م)دا نووسراوە (ابیض الوجهین) . دیارە ئەمە هەڵەیە چونکە بەمجۆرە جوملەکە تەواو نابێ و مەعنا نایەتە دەست ، بۆیە ئـەبێ ڕاستەکەی بەمجۆرە بێ کە ئێمە نووسیومانە .

عەفوم کەر جەو ذەنب قاطیع عومرەن
(مبغوض العباد) ؛ مووجیب فەقرەن

عەفوم کەر جەو ذەنب ئیخفام کەرد جەناس
(طالما) [١٤] زەڕڕەی عیلم تۆن قیاس

باوەڕم (هنن) [١٥] عەلیم سەتتار
ڕەمز هەر ئەسرار جە تۆن ئاشکار

غەیر جە تۆ نی‌یەن نافیع بدۆ نەفع
مانیعێ نی‌یەن قەضات کەرۆ دەفع

یا ڕەب ! مەنع‌و نەفع هەم جە تۆن مەدام
بکەر نافیعم بە عەفوی گونام !

دێوانەگی‌و جەهل هیلاکم کەردەن
یا حەق پەناهم بە تۆ ئاوەردەن

عەفوم کەر جەو ذەنب ذیکر کەرد نیسیان
جە عیقاب تۆ غافڵ بیم هەر ئان

عەفوم کەر جەو ذەنب (سبّوح" قدّوس)
من کەردەن جە خێر عەطای تۆ مەئیووس

جە گوزەشتەی کار ها بیم پەشیمان
عەفوم کەر بە لوطف وێت جە هەر عیصیان

---

(١٤) ئەم وشەیەمان لە دەسنووسەکاندا بەتەواوی بۆ ڕاست نەکرایەوە ؛ بە بۆچوونی ئێمە (طالما)یە .

(١٥) ئەم (هەنەن)ە شێوەنووسی دەسنووسەکەی (م)ە کە نووسرابوو (هنن) . ئەگەر نوونی دووهەم تەئکیدی نوونی یەکەم نەبێ‌و (هینەن)یش نەبێ بە مەعنای (ئینەن)و بە هەڵە وا نووسرابێ ، نازانین مەعنای چی‌یە .

عەفوم کەر جەو ذەنب (ربّ العالمین)
من کەردەن جە قەهر غەضەبت ئەمین

عەفوم کەر جەو ذەنب جێش کەردم تەوبە ،
بێحەیاییم کەرد کەردەنم عەودە !!

یا ڕەببی ! عەفوم جە تۆ طەڵەبەن
جەو گونا مووجیب قەهرو غەضەبەن

یا ڕەب ! جەو طاعەت کەردەنم ڕیـا
عەفوم کەر جەو شیرك پەی تۆم کەرد پەیدا

عەفوم کەر جەو ذەنب کەریم ڕەحمەت
جە قاپیی ئەعلا من کەرد بێحورمەت

یا ڕەب عەفوم کەر جەو کردەی گونـا
مەبۆ بە مووجیب هەر دەردو بەڵا

(عفوّ)ەن یەك جە ئیسم (اسماء الحسنی)ت
یا ڕەب عەفوم کەر جە هەر سەییئات

چون جە نەبیی تۆ زانانم خەبەر
حوببی عەفوت هەن دانای دادگەر !

یا ڕەببی بە حەق قادریی وێت کەی
عەفوم کەر جە ذەنب کردەی (کلّ شییء)

خیلافی ڕەضای تۆم کەردەن هەر بار
عەفوم کەر بە لوطف دائیمیت غەففار !

یا ڕەب ! ئەی بەندەی ضەعیف عیصیان
بە ئەلطاف وێت ذەنبم کەر غوفران

یا ڕەب ! جەو گوناى ئەووەڵو ئاخر
عەفوم کەر بە لوطف جە فەحشاو مونکەر

عەفوم کەر جەو ذەنب ، سەتتارو صەبوور !
جە نیعمەت تۆ من مەکەرۆ دوور

یا ڕەب ! عەفوم کەر جەو ذەنبو عیصیان
دوشمنان جە من مەبۆن شادمان

عەفوم کەر جەو ذەنب غەیر جە نەدامەت
نیەن حاصڵش فەرداى قیامەت

عەفوم کەر جەو ذەنب بە بەڵاو ئەلەم
مەکۆ مەهتووکم جە هەردوو عالەم

یا ڕەب عەفوم کەر جەو گشت گوناهان
مەکەرۆ نازڵ بەڵاى ناگەهان

عەفوم کەر جەو ذەنب ، ڕەحمەت بێشومار
من کەردەن مەسوور ئەولیاى ئیبرار

عەفوم کەر جەو ذەنب ، قادر قودرەت !
بە دوشمەن مەدۆ قووەتو دەوڵەت

یا ڕەب ! عەفوم کەر جەو گونا چون کۆ
مەبۆ بە حیجاب بەین منو تۆ

عەفوم کەر جەو ذەنب ، ڕەئووف شەکوور !
جە دەریاى ڕەحمت من مەکەرۆ دوور

(فەقێ) تەمامەن دوعاى ئیستیغفار
سەلام بەر موحەممەد نەبیی موختار

یا ڕەب ! بە عەدەد جەمع نەباتات
بەر موحەممەد بۆ سەلامو صەلات

در بیــان خواص استعانه (١٦)

کاکە ئەحمەدی [١٧] شێخ ئەو قوطب جیهان
تەبلیغش کەردەن بە موعتەقیدان

پەی تەسهیل حەل عوقدەی موشکیلات
دە ئیستیعاذە جە دە موهلیکات

بە موریدان [١٨] وێش وەی طەور کەردەن عەرض
ئەورادتان بۆ جە دمای هەر فەرض

استعانه به ذات اقدس آلهی (١٩)

پەناهم بە تۆن (الله اکبر)
حیفظم کەر نە شەڕ هەر قەضاو قەدەر

پەناهم بە تۆن حەیی ڕەبیانی
حیفظم کەر نە شەڕ نەفس شەیطانی

پەناهم بە تۆن (ربّ العالمین)
حیفظم کەر نە شەڕ ظولم سەلاطین

پەنام دەر بە لوطف (علیّ الاعلی)
حیفظم کەر نە شەڕ هەر دەردو بەلآ

---

(١٦) واتە : لە باسی خاسیەتەکانی پەنابەخوا گرتندا .
(١٧) بۆ ڕاگرتنی سەنگی بەیتەکە بە (کاکەحمەدی) ئەخوێنرێتەوە .
(١٨) موریدان : لە دەسنووسـەکەی (م)دا نـووسراوە (مردای = مورەدای) . دیـارە هەڵەیـە .
(١٩) واتە : پەناگرتن بە ذاتی پیرۆزی خوا .

پەنام دەر بە لوطف ، عەظیم سوبحان
حیفظم کەر نە شەڕ بەستەی هەر بوهتان

پەنام دەر بە لوطف ، ذات بێچوونی
حیفظم کەر نە شەڕ فەقرو مەدیوونی

پەنام دەر بە لوطف ، ذات (ذو الجلال)
حیفظم کەر نە شەڕ صەدمەی دەجال

پەنام دەر بە لوطف ، بێ ئەمثال فەرد
مەحفووظ کەر ئەعضام نە هەر وەجەو دەرد

یا ڕەبی چون فەضڵ تۆم کەردەن پەنا
حیفظم کەر نە شەڕ (جمیع الأعداء)

پەنام دەر بە لوطف ، مونعیم ! وە ڕەحمەت
حیفظم کەر نە شەڕ فیتنەی هەر ذیللەت

ها ، ئیستیعاذەی (فەقێ) بێ تەمـام
بەر موحەممەد بۆ صەلاتو سەلام

در خاتمهٔ کتاب گویـد (۲۰)

بە تەوفیق حەق ، عەلیم وەهھاب
یاوا بە ئەنجام خاتیمەی کیتاب

بە عیززەتی وێت یەگانەی مەعبوود
دەرج کەر نە کیتاب جاذیبەی درووود

چون عەبد ئەحقەر سائیل دەرگام
ثەواب درووود وەنەم کەر ئینعام

---

(۲۰) واتە : لە دوایی کتێبەکەدا ئەڵێ .

هەم بەر موحەڕڕیر ، قاریىء کیتاب
عەطا کەر پێشان ئەجر بێ‌حیساب

هەم ئەجر عەظیم پەرێ سامیعان
جە غەزنەی ڕەحمەت پێشان کەر ئیحسان

بە عیزەتی وێت ، دانای خوداوەن
قەلبمان بە نوور ئیمان کەر ڕەوشەن

بە حورمەتی نوور خەتم هەر ڕەسوول
دروودو دوعای ئێمە کەر قەبوول

جە سەنەی هەزارو سێصەد ، سێ کەم
مەنظوومەی دروود ئاما بە ڕەقەم

ئاما بە نەظم ئەدعیەی ئیحسان
تەکمیل‌بی نە ظەرف شەهر ڕەمەزان

چون (ناصر الدین) شاه ئێران بی
(حمید خان) سوڵطان ئال عوثمان بی

چون (عبدالقادر) جە ئەحشام وەند
بە نەظم کیتاب طەبعش کەرد خورسەند

جە باب قشڵەی عەساکیر قەیدم
خاڵی جە صوحبەت هەر عەمرو زەیدم

بەر ڕۆح ئەنوەر خواجای کائینات
نزوول بۆ جە حەق سەیل صەڵەوات

هەم بەر ئەهل بەیت سولالەی ئەطهەر
بە نوور دروود حەق بان موفتەخەر

(فەقێ) دڵ بە نوور ئیمان کەر مەحیا [21]
دیدەش نە ڕەضای وێت بکەر بینا

« هزاران درودو هزاران سلام »
« ز ما بر محمد علیه السلام »

---

(٢١) فەقێ قادر زۆر جار لەجیاتیی (ئیحیا) ئەنووسێ (مەحیا) .

کتاب معراج‌نامهء حضرت رسالت پناهی‌است صلی الله علیه و سلم [1]

بسم الله الرحمن الرحیم

در ثنای حضرت باری جل‌جلاله (۲)

ڕەحمانو ڕەحیم ، ڕەحمانو ڕەحیم
بە نام (الله) ڕەحمانو ڕەحیم

---

(۱) واتە : ئەمە کتێبی میعراجنامەی حەزرەتی پێغەمبەرە .
لێرەدا بە پێویستی ئەزانین بەکورتی باسی ئیسراو میـعراج بـکەین بەوجۆرە کە لە ئایینی ئیسلامدا وتراوە .

(اسراء) بە عەرەبی واتە : بە شەو ڕەواندن. (معراج)یش هەر بە عەرەبی یا شتێکە مرۆڤ پێی سەربکەوێو بەرەوژوور بچێ ، یا هەر سەرکەوتنو بەرەوژوور چوونە . لە ئایینی ئیسلامیشدا (اسراء) واتە : ڕەواندنـی پێغەمبەر لەلایەن خواوە بە شەو لە مزگەوتی حەرامی مەککەوە بۆ مزگەوتی ئەقصای قودس . (معراج)یش واتە : سەرکەوتنی پێغەمبەر لە ئەرزی قودسەوە بۆ ئاسمانەکانو بۆ شوێنێ کە گفتوگۆی لەگەڵ خودا تێـدا کردوەو فەرموودەی ئەوی بیستووە .

شەوڕەویی پێغەمبەر لە مەککەوە بۆ قودس بـە نەصصی ئـایەت ئیسپات بوەو خوا ئەفەرموێت : « سبحان الذی اسری بعبده لیلا مـن المسجد الحرام الی المسجد الاقصی الذی بارکنا حوله لنریه من آیـاتنا ، انه هو السمیع البصیر » . واتە : پاکیو بێخەوشی بۆ ئەو خوایەیـە کە بەندەی خۆی بە شەو لە مزگەوتی حەرامەوە برد بۆ مزگەوتی ئەقصـا

الحمد لله العلی العظیم
(سبّوح)و (معطی) ، (فتّاح)و (علیم)
ذات بێچوونت مونەززەهـو پاك
خاریجەن جە وەهم قیاس‌و ئیدراك
نە زادەی کەسی ، نە کەس زادەی تۆن
وەحیدەن ذاتت ، صیفاتت بێ‌شۆن
جە صیفات‌و ذات مەوجوودەن هەر شێ
ئەووەڵ‌و ئاخر تۆ نەدارۆ کێ
حەیی لایەمووت ، ذات بێ زەوال
(سمیع علیم) ، فەرد بێ ئەمثال
جە دەرگای قودرەت قەضا کەرد قەدەر
جە صەدەف صونع بەراوەرد گەوهەر
جە عەکس ذاتەن جیلوەی هەر صیفات
مەوجوودەن جە دوڕڕ قودرەت مومکینات
پەردەی سەماوات چەتر ئەتڵەس‌گوون
مدران موعەللەق بێ مێخ‌و ستوون

کە دەوروبەریمان پیرۆز کردوە ، تا هەندێ لە نیشانە گەورەکانی خۆمانی پیشان بدەین . بێ‌گومان هەر تەنها خوا شنەواو بینایە (الاسراء ۲) .

هەروەها لە (صحیح مسلم)یشدا باسی ئیسرا کراوەو حەدیثی لەسەر گێڕراوەتەوە لە ئەنەسی کوڕی مالیکەوە .

میعراجیش بە حەدیثی صەحیح ئیسپات بوە کە لە بوخاری‌و موسلیمدا باسی لێ کراوەو گەلێ کتێب‌و سەرگوزەشتەشی لەسەر نووسراوەو لێرەدا بە پێویستی نازانین بیگێڕینەوە چونکە (فەقێ قادر) خۆی (میعراج‌نامە)کەی بۆ ئەم بابەتە داناوە .

(۲) واتە : باسی ستایشی یەزدانی گەورە .

جیلوەی صیفاتەن شوعلەی ماهـو خۆر
گیتی بە شوعلەی هەردوو موسەخخەر
جە دەریای قودرەت قەطرەش عەیان کەرد
صیفات وە کلید کەنز پەنهان کەرد
زەمین ساکین کەرد ، سەماوات شەیدا
نەبات پەی وجوود وەحدەتەن گەوا
شەفەق نە ظوڵمەت ، گوڵ نە خار پەیدا
نەباتات نە خاك خارا هوەیدا
صەوت کەردەن بە قووت موسامەعەی گۆش
دڵ مەجمەعەی دەرك ، عەقڵو فیکرو هۆش
تەرجەمەی ئەفکار ضەمیر زوبانەن
تەن ڕەسم ئالەت ڕۆح ڕەوانەن
ئەفرۆزندەی نار حەرارەت نوما
جاری کونندەی ئاو بێ سەرو پا !
ڕەوانکەردەی باد نە هەواو هاموون
زینەت ئەفزای نەجم هەفت پەردەی گەردوون
ئینسو فریشتە ، جینو شەیاطین
یاجووجو طیوور ، وەحش سەرزەمین
یەکایەك ئەوصاف حەدد صیفاتەن
موذیلو موجیلل یوحیی ئەمواتەن (٣)

---

(٣) لە دەسنووسەکەی (م)دا نووسراوە (مجمل یحیا امواتن). دیارە ڕاستەکەی ئەمەیە کە ئێمە نووسیومانە چونکە (موجیلل = مجل) بەرانبەری (موذیلل = مذل)ەو (یەحیا)یش لێرەدا دەستناداو ئەبێ (یوحیی = یحیی) یا (موحیی = محیی) بێ .

تەجەللای قودرەت جاری‌یەن هەردەم :
عەدەم پەی وجوود ، وجوود پەی عەدەم

ذەڕڕێ جە پڕتەو قەهرت سەقەرەن
قــەطرێ جە دەریای ڕەحمت کەوثەرەن

(فەقێ) ئینس و جان مەوصووف ذاتەن
یەکسەر جە تەعریف صیفاتش ماتەن

صیفاتش بە تۆ چۆن مەبۆ تەمام
بەر موحەممەد بۆ صەلات و سەلام

در نعت حضرت محمد المصطفى صلى الله عليه وسلم گويد (٤)

شای (خير البشر) فەخر کائینات
مەنبەع ئەوصاف زومرەی مومکینات

ئەصدەقی موطڵەق ، (بالحق)و بە حەق
بە یەد ئیعجاز قەمەر کەردی شەق

رەفرەف ، بوراقت تا بە لامەکان ،
چەند هەزار ساڵ ڕاه طەی بی بە یەك ئان

جیبریل مەخلووق ، ڕەسوول خەللاق
شافیی موذنیبان ، وافیی جە میثاق

طاوسی قودسیی ئەنوار قودرەت
مەللاح‌لوجەی نوور مەعریفەت

جە قەطرەی جەناح نوورت ئەنبیا
جــە ذەڕڕەی پڕتەو حوسنت میهرو ما

(٤) واتە : لە باسی پیاهەڵدانی حەزرەتی موحەممەدی موصطەفادا ئەڵێ .

ئەزەڵ نوور تو ، تۆ ضیا ذاتی
ئەبەد خاکو ، تۆ ئابی حەیاتی

توحفەی ئەزەڵو ، سیڕڕی سوبحانی
حەبیب مەحبووب حەبیبی ڕەببانی

پەی نوورت سوجدەی ئادەم کەرد مەلەك
شەیدای عیشقی تۆن نۆ کاخی فەلەك

پەی تەصدیق تۆ حەق بەخشان گەوا
« ان هو الا وحی (جه) [٥] یوحی »

دەستم دامانت سەیید سەروەر
نیسیانم نەکەی جە صەحرای مەحشەر

ئەر ئەڵطاف وێت وەنەم نەنمانی
نەبی بە شەفیع عەبد عیصیانی

مەسدوودەن طەریق پرد صیراطم
نـــار جەحیمەن سزای صیفاتم

بەڵ جە سایەی تۆ (عزیز الغفّار)
عەفووم کۆ بە لوطف ڕەهام کۆ جە نار

رەحمێ کەر بە حاڵ وەختم بێوەختەن
ئەعضام موقەییەد عەذاب سەختەن

بناڵ نە دەرگاش (فەقێ) دڵفگار
تا مەدۆت نەجات دارای جیهاندار

---

(٥) ئەم (جە)یە بە زۆرەملێ لێرەدا جێی کراوەتەوە .

ترجمه روضه ایمانو ترتیباتش مختصراست (٦)

به تەصدیق دڵ عیلمم یەقینەن
ئیقرار زوبان وجوود موعینەن
ذات حەق قەدیم بێمیثلو یەکەن
خوڵقندەی ئەشیاء ئینسو مەلەکەن
جە حەقەن جەمیع کوتوب (ما نزل)
(صادق القول)ەن ئەنبیاو مورسەل
یەکسەر فانیەن ئەسباب جیهان
حەققەن مەحیا ، مەوت ، مەحشەرو میزان
موحەممەد خاتەم ، نەبیو ڕەسوولەن
بە تەصدیق دڵ قەولش قەبوولەن
هەم جە قەضای عیلم حەق مەبۆ قەدەر
واقیعەی دارەین ئەر خێرو ئەر شەڕ
بە هەرچی مەسطوور ئایەی قورئانەن
بـە صیدقش (فەقێ) دڵ بێگومانەن

موناجـات (٧)

بە عیزەتی وێت حەیی تەوانگەر
بە حورمەتی نوور (سید البشر)
ڕەحمێ کەر بە حاڵ ئەی بەندەی عیصیان
گونام بێحەددەن ، خەطام بێپایان

---

(٦) واته : باسی باخچەی باوەڕو چۆنیەتیی باوەڕ بەکورتی . شایانی وتنـە دارشتنی تێکستە فارسیەکەی فەقێ قادر خۆی تەواو نیەو لە زۆر شوێنیتریشدا هەروا فارسیەکەی ناتەواوە .

(٧) واته : پاڕانەوە .

هەم شەرمندەی لوطف ، هەم ڕووسیاهم
هەم چون موور نە گێژ دەریای گوناهم

هەرچەند گوناهم بێحەددەن ، بێشوو
چونکە ئەمرت هەن بە « لاتقنطوا »

بەو لوطف عامە ئومێدەوارم
عەفوم نیازەن صەد شەرمەسارم

نە مەجهوولیی بەخت غووریی شەباب
فراوان کەردم کردەی ناصەواب (٨)

ئێستە تەن جە دەست پیری ذەلیلەن
ئەعضام جە قووەی سەبەق تەعطیلەن

خەمەن تیر قەد جە قەوس ستەم
ها پەی قاپیی مەوت حاضرم هەردەم

سکەی میسك ئاسام ئیستە کافوورەن
چیهرەی بەدرئاسام سیای حضوورەن

جە کەثیریی سینن سنوون قەلیلەن
گۆشم نەشنەوا ، عەینم عەلیلەن

نیسیانم بێحەد ، طاقەتم تاقەن
ئەفکارم نە قەصد (یوم الفراق)ەن

مـوطاڵەعەم کەرد جە نامەی ئەعمال
صفر بی نێکیم جە ئەووەڵ تا حال

---

(٨) لە دەسنووسەکەی (م)دا نووسراوە (ناثواب) . دیارە هەڵەیە . ئەم جۆرە هەڵەیە لە شوێنیتریشدا دووبارە بوەتەوە .

سەییە بێحەد ئەبت بی جە دەفتەر
لەرزام جە هەیبەت زەلزەلەی مەحشەر

طەی کەردم ئیقلیم بە توندیی خەیاڵ
نەدیم جای پەنا غەیر جە (ذوالجلال)

هەر تۆی فریادڕەس ، هەر تۆی ڕەهنوما
هەر تۆ غەفووری جە بەخشای گونــا

بە حورمەت نوور (سید الانام)
بە جوهدو کۆشش صەحابەی کیرام

بە شەرافەت نوور زومرەی ئەنبیا
بە پارسایی‌و زوهد ئەهل ئەولیــا

بە تەقواو طاعەت جوملەی عارفان
بە ئەتقیای دین کول موصەننیفان

بە عولەمای شەرع گشت موجتەهیدان
بە خووناب گەرم زومرەی شەهیدان

بە ئاهو ناڵەی پیران ذەلیل
بە دەرماندەگان نە ڕا بێدەلیل

بە نەفرین سەخت مەظلوومان زار
بە حیلم‌و تاقەت صابیران کار

بە زایڵەی شین طیفلان یەتیم
بە یەدی سەخا بەخشای زەڕو سیم

بە ئاب ئەسرین شەو زیندەداران
بە دوعای خوفیەی طاعەت گوزاران

به دیدەی نمناك غەریب دیـار
به مەظلوومیی وێم تەی بەند دیشوار

عەفووم کەر به لوطف حەکیم حاذیق
هەنی تەوبه بۆ جه کردەی سابیق

به ئەلطاف وێت شەهەنشای عەظیم
سەر ئازادم کەر جه نـار جەحیم

نه زومرەی ئوممەت ئوممیی موختار
مەحسووبم کەری جه (یوم الشمار) (٩)

هەم بدەر تەوفیق نه پرد صیراط (١٠)
هەم نەی بەند سەخت عەطاکەر نەجات

هەم موەففەق بام من جەی هەنگامه
نەی تەنظیم نەظم نەی (١١) میعراج‌نامه

هەرچەند بێ‌حەددەن سیەر نەبی
هەم به فارسی ، هەم به عەرەبی

جاهیلان کورد بێ‌حەددو حیساب
نمەکەن تەفهیم فارسی کیتاب

---

(٩) یوم الشمار : فەقێ قادر هاتوه وشەی (شومار = شومارە)ی به مەعنای (ژمارە) وەکو (حساب)ی عەرەبی لەگەڵ وشەی (یوم) یەکخستوه ، چونکه له عەرەبیدا (یوم الحساب) هەیەو لێرەدا لەگەڵ قافیەی بەیتەکە ڕێك‌ناکەوێ‌و پیتی (ر)ی بۆ دوا وشەی نیوه بەیتەکە پێویست بوه .

(١٠) له کوردیدا (صیراط) به (سیرات) ئەخوێنرێتەوەو بەوجۆره لەگەڵ (نەجات) هاوجووتن . فەقێ قادر ئەم جۆره قافیه ڕاگرتنەی لەم‌دیوانەدا زۆر هەیە .

(١١) ئەبوو لەجیاتیی (نەی) (ئەی) بوایه .

هەر ئێد مەزانان (سید الانام)
نەبییەن ، ڕەسووڵ پەرێ خاص و عام

وە حەیفم زانا زومرەی جاهیلان
قەدر نەبیشان تەمام نەزانان

کێشانم تەصدیع پەرێ هامدەمان
کەردم تەرجەمە بە لەفظ گۆران

ئومێدم ئێدەن جە لای سامیعان
پەی عەفوی گونام دوعای خێر کەران

هەم دوعای نەجات نەی بەندو عەذاب
هەم ڕەوان کەران (فاتح الکتاب)

هەم خوردەبینی نەیۆ جە میان
ئەگەر زیاد بی جە فەرد ، یا نوقصان

چون پا نە زنجیر دڵ نە کەدەر بیم
مەحبووس و مەئیووس صینف بەشەر بیم

غەیر جە ذات حەق نەدیم جای پەنـــا
ها میعراجنامەی نەبیم کەرد ئینشا

شایەد ڕەحمی کۆ (حبیب الرحمان)
بدۆ نەجاتم نەی بەندو زیندان

پەی ئێد (فەقێ) دڵ جە کوورەی نارەن
چەمەڕای رەحمەت حەی دادارەن

(فەقێ) مادەی تۆ نەدارۆ پایان
درووود بەر موحەممەد نەبیی مەننان

پەی ماددەی میعراج بیەستە کەمەر
تا شافیعت بۆ شەفیع ئەکبەر
یا ڕەب ! بە میزان ئەنوار صیفات
بەر موحەممەد بۆ سەلام‌و صەلات

در جناب معراج نبی صلی الله علیه وسلم (١٢)

جە قاف قەضا واقیعەی قەدەر
ئیرادەی ئوموور (ألست) (١٣) کرد ئەسەر
دەریای ڕەئووفیی سوڵطان ئەزەل
جۆش ئاوەرد نە شەهر (ربیع الاول)
ئەکثەر نە میعراج (سید البشر)
نە بیست‌و هەفتەم ڕەجەب دان خەبەر
جە شەو ئیثنەین شەشش ماندە بی (١٤)
عالەم گشت جە خاو ئارامەندە بی
جە دەرگای قودرەت (الله) جەلیل
ئیلهام نزوول کەرد پەرێ جوبرەئیل
موصەیقەل بۆ عەرش کورسی‌و مەقامات
موزەییەن بۆ فەرش سەبعەی سەماوات

---

(١٢) واتە : لەبەر قاپیی میعراجی پێغەمبەردا ، یا فەقێ قادر میعراجی شوبهاندوە بە پیاوێکی گەورەو ویستوویە بڵێ : لەبارەی جەنابی میعراجەوە .
(١٣) ئیشارەتە بۆ ئایەتی : « واذ اخذ ربك من بنی آدم من ظهورهم ذریتهم واشهدهم علی انفسهم الست بربکم ، قالوا بلی شهدنا ان تقولوا یوم القیامة انا کنا عن هذا غافلین . الاعراف ١٧٢ » .
(١٤) ئەبێ مەبەستی ئەوەبێ شەوی دووشەممە شەش سەعاتی تێپەڕ بووبوو شەش سەعاتی مابوو ڕۆژ ببێتەوە .

جەلا دەن خطوط لەوح جە ظهوورات
ڕمووز قەلەم ، مەعنا ، ئیشارات

شوعلەی ماهو خۆر مەست ضیا بۆ
زومرەی کەواکیب مەشعەل نوما بۆ

زینەت ئەفزا بان جەنناتو قصوور
ڕەونەق نوما بان غیلمان چەنی حوور

فیردەوس نەعیم ئەعلا عیللیین
ڕەنگین کەن چەمەن بە خەیمەی نوورین

قــەصرو خەیمەگاه فەرشتان نوور بۆ
خاکش زەعفەران ، میسكو کافوور بۆ

جاری پەی هەر حەوض نەهر کەوثەر بۆ
دائیرەی حەوضان جە کورسیی زەڕ بۆ

صەفا دەن شەجەر طووبا نە صەد تار
ئەنواع ثەمەر وەنەش بۆ ئیظهار
نەهر سەلسەبیل شیرو ئەنگەبین
جاری نە جەننات فیردەوس بەرین

کورسی موجەوهەر ، حایط بلووری
فوارەی حەوضان هەوا کافووری

نە ڕووی مێرغوزار ناڵەی مورغزار
با خامۆش نەبۆ تا (یوم القرار)

زومرەی فریشتان نە سەما صەف صەف
هەر یەك تەشت نوور بگێران نە کەف

زەمهەریرو نار دۆزەخ بە تەعجیل
هەم موعتەدیل بان چون نار خەلیل

هەم صەحرای مەحشەر حیسابو میزان
هەم نارو صیراط موهەییای مەکان

لەرزا جە هەیبەت جوبریل ئەمین
عەرض کەرد : ئیلاهی قەویو مەتین !

مەر قەصدت ئیدەن دنیا کەی خەراب
یا عەدل مەحشەر ئاری بە حیساب

یا دنیای هەنی جە نەو ئیجاد کەی
یا عالەم جە قەید کەدەر ئازاد کەی

هاتیف بی نزوول پەریٚ جوبرەئیـــل
جوبرەئیل جە صەوت هاتیف بی ذەلیل

جە بەطحای مەککە (کاشف الكرب)
(خلیل الرحمان) مەکەرۆن طەڵەب

جەوساوە بەستەی خاك ضەعیفەن
مەحرووم جە ڕوئیەت ذات لەطیفەن

سالار کەونەین ، (ختم المرسلین)
مەکەرووش دەعوەت پەی (عین الیقین)

دەمیٚوەن پەی وەصڵ دارۆ ئیشتیاق
شادش مەکەروون بە تەکلیف شاق

جوملەی ئەنبیاو ڕوسول جە ئەقصا
تا (طاهر) مەیۆ حازر بان نەو جا

ئیسته ها موطیع حەیی ڕەببانی
دیدەش جه خاوەن جه (ام هانی) (١٥)
ئەر دیدەش جه خەو قەلبش بێدارەن
ڕۆحش پەرێ وەحی جه ئینتیظارەن
بکەر بێدارش به عیززو تەعظیم
خەلعەتی ئیسرا وەنەش کەر تەفهیم
قەلبو قاڵبش به کەوثەر بشوو
هەم غەسل جەسەد ، هەم ئاب وضوو
نه حوللەی جەنەت تاج عیشق و شەوق
سەیف تەوەککول ، کەمەربەند ذەوق
عەمامەی ڕەضا ، نەعلەین تەسلیم
خەرقەی ئیفتیخار ، قەبای شوکرو (١٦) بیم
حەمائیل حیلم ، عەصای قەناعەت
سیبحەی صەبووری ، جامەی ڕیاضەت
پۆشش بۆ پەرێی یاسین و طاها
لیوای حەمدی حەق پەرێش کەن وه پـــا
تەئکید بی فەرمان شەهەنشای عەظیم
باوەران حەبیب به عیززو تەعظیم
نه فیردەوس بوراق موکەمەل به زین
بیەر پەی ڕکووب (سید المتین)

---

(١٥) ام هانی ناوی پووری پێغەمبەرە . هەندێ لە زانایانی ئایین ئەڵێن پێغەمبەر لە شەوی میعراجدا لە ماڵی ئەوان بوەو لەوێ نووستوە .
(١٦) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (سکر) . دیارە هەڵەیەو مەبەست (شوکرو بیم)ی به مەعنای (خۆف و ڕجا)یە .

ترتیبدادن جبرئیل امورات اسبابرا (١٧)

سا چون جوبرەئیل بە ئەمر ڕەقیب
بە (کن فیکون) کاران دا تەرتیب
جەودما بە ئەمر کەریم خەللاق
سەردا نە جەنەت پەی ڕەمەی بوراق
دیش نە خیابان فیردەوس ئەعلا
ڕەمەی فراوان ها نە چراگا
جە ڕەمەی بوراق جەمعەن صەد هەزار
یەکسەر نە پەرواز بازیی مێرغوزار
تەنها یەک بوراق جە دوور دی بە چەم
ضەعیفو ذەلیل ، دڵگیرو ماتەم !
بێ مەلعەبەی شورب [18] مدران دڵ حەزین
سەر دان جە عەینش سیلاب ئەسرین
دەردەم جوبرەئیل وەنەش کەرد سوئال
پەرسا جە بوراق : مەر چێشەن ئەی حاڵ ؟!
مەر حوزنت جە عەشق یا جە مەراقەن
وەی طەور دەروونت جە غەم ئیحراقەن ؟!
وات : یا جوبرەئیل چەند هەزار ساڵەن
بە نار فیراق جەستەم زوخاڵەن

---

(١٧) واتە : ڕێکخستنی ئەسبابی میعراج لەلایەن جیبریلەوە . ئەم عینوانە لە دەسنووسەکەی (م)دا چوەتەوەو لەبەر ڕووناکیی دەسنووسەکەی (ح) بەمجۆرەمان نووسی‌یەوە . لەوێیش وشەی (اسبابرا) لە (اسامیرا) یا (اسراءرا) ئەچوو ، ئێمە خۆمان بەمجۆرەمان ڕاستکردەوە .

(١٨) فەقێ قادر لەوەڕانی ئەو صەدهەزار بوراقەی لە لەوەڕگەی بەهەشتدا شوبهاندوە بە کۆڕی خواردنەوەو ڕابواردن !

یەك ڕۆ جە تەقدیر (الله الصمد)
ئامان بە عەینم ئیسم موحەممەد

جەوساوە مەجمەر دڵ ئاهیرینەن
پەی وەصڵش عەینەین چەشمەی ئەسرینەن

عەشــق موحەممەد نە دڵ کەردەن کار
نە شەو خاومەن نە ڕۆژان قەرار

مەر ئاب ڕەحمەت ئەلطاف خەللاق
خامۆش کۆ نە دڵ نیران فیراق

ڕەحمێ کۆ بە حاڵ بەندەی بێ‌نەصیب
بکەرۆ شادم بە وصڵ حەبیب

وەر نە تا مەحشەر من وەی دەردەوە
هام وەی ئاب گەرمو ئاه سەردەوە

جوبرەئیل واتش بەشارەت بە تۆ
های وەصڵ حەبیب موبارەکت بــۆ

من هەم مەئموورم جە پەروەردگار
یەك بوراقێ پەیش بکەروون تەیــار

بیەروون ئیمشەو بە تەعجیلو تاب
طەڵەبکارشەن عەلیم وەهاب

چونکە تۆ وەی تەور نە ئینتیظاری
پەی ڕکووب ئەو تۆ سزاواری

دەرلەحظە بوراق وەنەش کەرد سجوود (١٩)
کەردش حەمد حەق خەللاق وەدوود
سەر وست بە قەدەم ، بۆسا قەدەم‌گا
وات : ئەی جوبرەئیل ڕۆحم بۆ فیدا
وەعدەی شەو دێرەو نزدیکەن شەفەق
بوعد مەسافەی حەبیب موطلەق
جوبرەئیل فەرما بگێرە ئــارام
باوەروون پەرێت هەم زین و لەگام
بەراوەرد جە قەصر جوبریل ئەمـــین
ئەلبیسەی جەننەت هەم سەرج زەڕڕین
زین زەبەرجەد ، ڕیکاب جەوهەری
تەکەلتوو حەریر ، قەلتاق عەنبەری
عینان بافتەی زەڕ ، لەگام زەڕ نیگار
نە پشت بوراق دەردەم کەرد تەیار

در وصف ترکیب براق (٢٠)

چون ئیسم بوراق ئامان بە میان
جائیزەن وەصفش بکەروون بەیان :
گەردەنش جە لەعل ، فەرقش یاقووتی
جەنــاح زەبەرجەد ، سورین زمڕووتی
سەر نەوع بەشەر ، گەردەن خەرووسی
شکەم ئاهو وەش ، دومش طاوسی

---

(١٩) مەبەست لە (سجوود) لێرەدا کوڕنووش بردنی مەمنوونی‌یە نەك سوجدەی پەرستن .
(٢٠) واتە : باسی چۆنیەتیی بوراق .

سینه بەر فەراغ ، خالیە مەملوو
دەوندە چون باد ، ناطیق‌و خۆش‌بوو

میان لاغری ، پشت کورت ، سورین خڕ
سیم ساق باریك ، بەرق سم جە دوڕ

ڕیجلەین موقەووەس موحکەم دوو زانوو
گۆی دوو ڕانش گرد چون ڕان ئاهوو

ڕشتەی ذات حەق ، شای (ذوالجلال)ەن
ڕای یەك ساعەتش یەك هەزار ساڵەن

جە نەشیب‌و کۆ ، جە وادی‌و صەحرا
پوشت ڕاست‌و موحکەم بوراق حەمرا

جە لوطف حەققەن خەلقندەی بوراق
چـۆن مەبۆ وەصفش (فەقێ) بە ئەوراق

یا ڕەب ڕێژان کەر سەیل صەلەوات
بەر نەبی هەر ڕۆز ، ڕۆزی صەد مەڕڕات

مەقام مەحموود وەنەش کەر عەطـا
مەقصەدش جە بەین ئەقران کەر ئەدا

جوبرەئیل ئەسباب بوراق کەرد تەمام
کەردشان پەرواز هەردوو پەی مەرام

غلوو کەفت نە بەین تۆ کاخ فەلەك
نیشت نە زەلزەلە سەما تا سەمەك

فریشتان فەرش بە ئەمر باری
مەئموور بین بە کار مەشعەلەداری

یەکسەر نزوول کەرد چەنی شەمع نوور
ڕووی زەمین مەشعەلنوما بی چون طوور

فریشتەی فەلەك جنوود زەمین
صەفدان نە سەلام (سید المتین)

جە (بیت العتیق) تا (بیت الاقصی)
ڕای مووریێ نەبی گوزەر کۆ بە ڕا

در بیان چگونگی تفاوت بین حضور انبیا و اولیا (٢١)

نوقطێ هەن ئێنجا بکەروو بەیـان
تا کە مەعلووم بۆ پەرێ سامیعان :

وەصڵ ئەنبیا هەم جیسمو جانەن
پەرێ ئەولیا جانو جانانەن

مەراتیب دارۆ جیسمی وەصڵ (٢٢) یار
خەلیل کەوکەب دی ، مووسا شوعلەی نار ،

نەبی نە حوضوور نمەبان موختەل
ثابتەن جە حاڵ ئەحواڵ ئەووەل

ئەمما ئەولیا جە حین حوضوور
سەر مەدۆ لێشان ، موختەللیی شوعوور

وەلی بە نیسبەی ئێمە (٢٣) تەمامەن
بە نیسبەی نەبی ناقیصو خامەن

---

(٢١) واتە : باسی جیاوازیی نێوان پێغەمبەرانو وەلیەکانی خوا .
(٢٢) جیسمی وەصڵ : گەیشتنێ کە بە لەش بێ .
(٢٣) لە دەسنووسەکەی (م)دا نووسراوە (بی نسبهء ایمه) . ئێمە ئەوەمان بەلاوە ڕاست بوو کە خۆمان نووسیومانە .

هەم پەی ئەولیا فەرقەن بەی حیساب
بەعضێ بیداری ، بەعضێشان جە خواب

بەعضێ ئەولیا جە حەدد ئیکمال
هەم با حەق داران جەواب‌و سوئال

غەوث‌و بایەزید ، هەم (ابن العرب)
شەمس‌و مەولای ڕۆم جە قورب مەطلەب

جە وەقت حاصڵ تەجەللای جەلال
دەر [٢٤] مەبین موختەل هەم مامان بە حاڵ

هەرچەند جە مەستیی تەجەللای لیقا
مەکەردن ئیظهار جە حین فەنا ..

چونکە نۆشابێن غایەی ویلایەت
لەفظ (انا الحق) نەکەردن عادەت

بێچارە (مەنصوور) بێ پەردەی حیجاب
لەفظ (انا الحق) بە حەق کەرد خیطاب

پایەش ناقیص بی ئەو وەلیی مەغفوور
نەتاوا ئەسرار حەق کەرۆ مەستوور

جە حەق بی مەنصوور کەردش (انا الحق)
هەم حەق بی جەزاش بە دار بی مولحەق

نازکەن (فەقێ) ماددە کەر خامۆش
تۆ هێمان خامی دڵ ماوەر بە جۆش

---

(٢٤) دەر : لە دەستنووسەکانی بەردەستمانا بەمجۆرە نووسراوە (در) . بۆمان ڕاستنەکرایەوە مەبەست لێی چی‌یە ؟

دەریای عیلم حەق کەس نەبەردەن پەی
تەحقیــق مادده پەی کەس نەبۆ طەی
هەرکەس عاقڵەن جە سەر دارۆ هۆش
بە شەرع غەڕڕای نەبی بدۆ گۆش
ئەر جان جەناح گرد جە خۆف‌و ڕجا
مومکینەن پەی حەق طەریق هودا
بەر نوور جەمال (ختم المرسلين)
ڕەوان کۆ درووود بە صیدق‌و یەقین
یا ڕەب بە قەدەر هەر دەردو دەوا
بەر موحەممەد بۆ سەلام‌و ثەنا

در بيان چگونگى باندرون رفتن جبرئيل
و بيدار شدن سرور كائنات در خواب (٢٥)

شی پەی ئەندەروون جوبریل ئەمین
دیش کە ها نە خەو (ختم المرسلين)
ماڵا دەست‌و پاش بە حوجب‌و ئەدەب
بێدار بی جە خاو هاشمی نەسەب
بە شەرت (٢٦) تەعظیم سەلام‌و ثەنا
عەرض کەرد نە حوضوور نبووەت پەنا :
ذات (ذوالجلال) ئینتظارتەن
پەرێ لامەکان طەلەبکارتەن

(٢٥) واتە : بــاسی چۆنیەتیی چوونە ژوورەوەی جوبرەئیل بۆ ناو حەرەم‌و بێدار بوونەوەی پێغەمبەر لە خەو .
(٢٦) بەشەرت :لەدەستنووسەکەی (م)دا بەم‌جۆرە نووسراوە :(بشرت). لەبەرئەوە کە پێشان (شەرت) بە (شرط) ئەنووسرا ئەگونجێ ئەمەی ئێرە (بشـرت) بێ ، واتە : مژدەت بێ .

ئەلبیسەی جەنەت هەم ئایەی ئیسرا
تەقدیم بی جە پێش (سید البشری) (٢٧)

هەم نە حوضوورش یەک تەشت جە زەڕ
ئیبریــق جەوهەری ، مەملوو جە کەوثەر

جە بەعضی ڕاوی وەی طەورەن خەبەر
هەم شەق صەدرش ئەو شەو بی مەگەر

بە میزان عەقڵ چون پەی حوضوورەن
تەجدیدش ئەو شەو خەیلێ ضەروورەن

سا چون موحەممەد (علیه الصلاة)
جیسمش تەطهیر بی طەهوور کەرد حەیات

هەم غەسل ، هەم وضوو ، هەم بی مولەبەس
هەم نە سوجدەی شوکر قەدیم ئەقدەس

هەم عەشق نەصیحەت ، هەم نەشئەی ویصال
هەم وەجدو هەم سوکر ، هەم ذەوق و هەم حاڵ

هەم سروور ڕۆح ، هەم طاهیریی تەن
هەم شەعشەعەی شەوق ، هەم قەلب ڕەوشەن

جەبین وە حوججەت (أولوا العزم)ەوە
دەمــاغ بە عوشرەت بادەی بەزمەوە

باهوو بە نوسخەی عەدوو بەندەوە
قامەت وە خەرقەی مەرد ئەفگەندەوە

(٢٧) مەبەست لە (سید البشری) ، کە واتە شای هەموو مژدەیـەک ، مژدەی گەیشتنە بە حوزووری خوا . دووریش نییە (سید البشر)ا بێ هەرچەند نیوە بەیتەکە لەنگ ئەبێ .

جەمـــال وە جیلوەی جانستانەوە
کەف وە جورعەی جام دوو جیهانەوە

گێسووی میشکینش نە گەردەن چین چین
چین ئەو بی چین بەری کەرد جە دین

عەینەین شەهلاش مەستیش مەدامەن
نـــەظەرش ئیکسیر زومرەی ئیسلامەن

قەوس حاجیبەین سەیف خوونرێزەن
موژە ڕشتەی خوون شاهـ پەروێزەن

ڕمووز زەمین (سماوات العرش)
جە لەوحەی ضەمیر مونیرش بی نەقش

حوسن موصطەفا جە حوسن یووسف
ئەملەحتر جە لای ئەهل تەصەووف

پەی حوسن یووسف ئێد بی ئیفتیخار
زەنان میصری پەیش بین خرێدار !

ئەر یووسف مەحبووب صینف بەشەرەن
موحەممەد حەبیب حەیی داوەرەن

یووسف جاذیبەی حوسنش زێبـــا بی
موحەممەد حوسنش موعجیز نوما بی

موعجیزەی جەمال (سید الانام)
ئێد بی ئەر هەر کەس جە ئەهل ئیسلام

هەر کە کەرد بە نوور جەمالش نەظەر
ئازاد بی جە نار شەرارەی سەقەر

شوعلەی جەمالش جە نەزدیکو دوور
هەم ڕۆ گڕان بی هەم شەو دەیجوور
مەروین جە حەضرەت عایشەی حەمرا
شەو دەرزیم گوم کەرد بێ نوور چرا
جە قاپیی جەمال نەبی دا ئەثەر
بە شوعلەش دەرزیم ئاوەرد بە نەظەر
(فەقێ) ئەوصافش نمەبۆ تەمام
بەر موحەممەد بۆ صەلاتو سەلام
یا ڕەببی بە وەزن ثەلج کۆساران
میقدار تگرگ ، قەطەرات باران
بە میزان نوور عیلمت جە قودرەت
درووود بەر موحەممەد نەبیی ڕەحمەت

کیفیت سوار شدن حضرت خواجای کائنات بر براق و راهی شدن به بیت المقدس (۲۸)

قیام دا وە قەد نوور ئیلاهی
دا نە جقەی تاج فەڕ هومایی
بیروون بی جە ئەرک شەفیع مەحشەر
کەردش حەمد حەق شەهەنشای ئەکبەر
لوا پەی بوراق شای عالی جەناب
دەست دا نە قەربۆز ، قەدەم بە ڕیکاب
بوراق جەو دەمدا کەردش تەوسەنی
وێش کەرد بە سەرگەرد شاە مەدەنی

---

(۲۸) واتە : چۆنیەتیی سواربوونی گەورەی هەموو جیهان کە سواری بوراق بوو بەرەو بەیتولموقەددەس کەوتەڕێ .

مەڕەقصا جە دەور شای هومایوون فەڕ
حەسرەت دا بە ڕەقص ئاهوان بەڕ

سالار کەونەین صادر کەرد فەرمان
خیـطاب کەرد بە ئیسم (أشرف الحیوان)

مەر چێشەن قەصدت نەی هەنگامەی کار
چون بەرق لامیع نەداری قەرار

حەق پەی ڕکووبم بە داوان دەو
تۆش ڕەوان کەردەن پەریٚ من ئیمشەو

ها ئیستە وەی طەور مەکەری هەراس
وێت کەرد بە وەحشی ، من وە عام ناس

ئاما بە جواب بوراق نـاطیق
عەرض کەرد نە حوضوور سەیید صادیق

جەوساوە ئیسمت بە خەط قودرەت
دییەنم بە چەم نە قاپیی جەنەت

موقابیل (٢٩) چەنی ئیسم ذات (الله)
جە خەللاق وێم داروون تەمەننا

جەو سارای مەحشەر قصوور جەننات
ڕاکیب من بۆ خواجەی کائینات
چونکە کێشانم سزای هەر مەراق
عەطا کەردەنم یەك عەهدو میثاق

---

(٢٩) مەبەستی لە (موقابیل) ئەوەیە کە ناوی لەگەڵ ناوی خوادا هێنراوە ، ئەگینا پێغەمبەر ئادەمزادو خوا پەروەردگارەو بەرابەری یەك نین .

نیازم ئێدەن جە (کشف الکروب)
غەیر جە من هەنی نەکۆ بە مەرکووب

عەهدش عەطا کەرد سەیید لەولاك
پا دا نە ڕیکاب ، بوراق نیشت نە خاك

شەمس ڕیسالەت نیشت نە خوان زین
ئاهیستە بوراق خێزا جە زەمین

(فەقێ) هەرچی هەن جە فەیض عەشقەن
عەشقەن جە ئوموور کاران سەرمەشقەن

یا ڕەببی بە وەزن جوملەی نارو توور
بە جەمع ئەحیاو ئەموات قوبوور

بە وەزن جەماد جیبالو توراب
بەر موحەممەد بۆ دروود بێحیساب

جوبرەئیل یەمین ، میکائیل یەسار
ئیسرافیل جە پێش بی بە جڵەودار

عیزرائیل بە ئەمر حەیی داوەری
مەشـــغووڵ بی بە کار غاشیەداری

مەوکیب ظەفەر کەوکەب بی ڕاهی
ئاما بە جونبوش تا گاهو ماهی

نە چەهار طەرەف کیران تا کیران
جنوود زەمینو زەمان بی ڕەوان

جە پێش سالار حیشمەت پەناهی
کیشان درەخشان حەمد ئیلاهی

شەمدارانی جە پێش شای صاحێب مەقام
بەرزکەردن گوڵ بانگ صەلاتوسەلام

زەمین جە حەسرەت نیشت نە زەلزەلە
سەما جە سەماع کێشا هەلهەلە

یاوا بە هەر جا حامیدو مەحموود
جیبال نە قیام ، نەبات نە سجوود

جە کەوکەبەی بەزم شەمس ڕیسالەت
شەق بی کیسرای بەزم شاهان جە خەجڵەت

فیرعەونان نیلی نەمروودان وە بەق [٣٠]
خوسرەوان بە تێغ موعجیزەش بین شەق

هیرەقل بیێ ڕەقەم ، کەیانی تەباه
صەد چون سکەندەر چاکیرەن نەی جاه

خضر حەیاتش ڕەوشەن کەرد ظوڵمات
کەیخوسرەو جە کۆه ویقارش بی مات

ڕۆمی موسەخخەر ، ساسانی فیرار
حەبەش بی وە عەبد ، هیندی خاکسار

فەلەك نە سجوود ، مەلەك نە سەلام
سەمەك نە حەسرەت ، خەسەك نە قیام

ئەو شەو میعراج خواجای کائینات
ئەفضەلتەر جە قەدر (لیلة البرات)

---

(٣٠) مەبەستی لەوەیە فیرعەون لە نیلدا خنکاوەو نەمروود بەوە مردوە کە مێشوولەیەك چوەتە ناو کونە لووتیو بۆی دەرنەکراوەو پێی مردوە .

نە شەعشەعەی شەوق قیندیلان نوور
صەد چون سولەیمان مەنسانا بە موور

نوقطەی قەدرشان بکەروون بەیان
تاکە ئیقناع بان زومرەی سامیعان :

سوپای سولەیمان ئەر جینو وەحشەن
موحەممەد سالار فریشتەی عەرشەن

ئەر ئەو رای دوو ماه بە یەك رۆ لوان
ئێد بە یەك لەحظە هەفت فەنەك پێمان

شەو دێرو را دوور کۆتا کەر کەلام
بەر موحەممەد بۆ صەلاتو سەلام

طەوق طەمطەراق ریسالەت پەنـا
بـە (طرفة العین) یاوا بە ئەقصا

ئەنبیاو روسول یەکسەر نە پێشواز
صەف دان نە سەلام شاهـ سەرفراز

پیـا بی جە زین قورەیشی نەسەب
جلووس بی نە تەخت شاهـ موئەددەب

بەعضێ بە (یا أخ) ، بەعضێ بە (ابنی)
کەردشان خیطاب بەو شای مەدەنی

جە دمای مەرحەباو ئیجرای مەحەبەت
راستکەردن قیام صەلات سوننەت

(مأذوناً) شافیع بی بە پێشەوا
ئیقتیداش کەردن زومرەی ئەنبیـا

زیادیی شەردف نەی جا مەعلوومەن
خەلەف بی ئیمام ، سەلەف مەئموومەن
نەواچان یە ضیدد عەدلەن جە ئیلا
پدەر مەئموومەن ، پسەر پێشەوا
حەدیث قودسەن ، قەول صەمەدەن
(أول الخلقِ) نوور ئەحمەدەن
یەقینەن جە لام ئەحمەد تا ئەحەد
فەرقەن جە مابەین یەك میم جەسەد [31]
هەم هەن ئەدیللە [32] جە سەهوو ئیغوا
جە یەقین ، صەبر ، طەلەب‌و ڕەزا
تەرك ئەدەبەن پەرێ من (بالکل)
تەحقیق عەمەل ئەنبیاو ڕوسول
وەرنە چون ئەحمەد کێ بە موشتەری
هەردەم مەفەرماش (الفقر فخری) ؟

---

(٣١) واتە : جیاوازیی نێوان دوو وشەی (احد) کە ناوی خوایەو (احمد) کە ناوی پێغەمبەرە پیتی (م)ە کە وەك جەسەدە . بەکورتی مەبەستی لەوەیە کە یەزدان ماددە نیەو وێنەی نیەو پێغەمبەر ماددەیە .

(٣٢) لە نوسخەکەی (م)دا نووسراوە (ئویلە) . ئێمە بەمجۆرەمان ڕاستکردەوەو هەرواش مەعنای بەیتەکە دێ ، چونکە (ئەدیللە ـ أدلة) جەمعی دەلیلەو دەلیلیواش زۆرە پایەی پێغەمبەرێتی لە پایەی خوایەتی جوێئەکاتەوە ، وەك لە بەیتەکەدا وتراوە، وەك ئەوە کە پێغەمبەران لەوانەیە سەهو بکەن‌و شتیان لەبیربچێت‌و ناچارن سەبر بکەن‌و دان بەخۆیاندا بگرن‌و داوای شت لە خوا ئەکەن‌و بە بەشی ئەو ڕازی ئەبن‌و هەموو ئەم سیفەتانەش کەم‌وکورتی ئەگەیەنن .

مەبەستی (فەقێ قادر) لە ئیغواش گومڕا بوون‌و هەڵخەڵەتانە نەك گومڕاکردن‌و خەڵك هەڵخەڵەتاندن . مەشهوورە حەزرەتی ئادەم کە لە بەهەشتدا بوو شەیتان هەڵیخەڵەتاندو گومڕای کردو گەنمی پێ خوارد.

حەق کۆهـ قوبەیس پەرێش کەرد بە زەڕ
قەبوولش نەکەرد شای صاحێب مەغفەر

مناجات مؤلف (۳۳)

(فەقێ) فرصەتەن نەی وەقتو مەقام
بناڵ نە دەرگای حەیی لایەنام ..
بە عەظیمیی وێت عەلیم دانا !
بە جەمع خاصان ئەو شەو جە ئەقصا (۳٤)
عەفوم کەر جە ذەنب ، ذەلیلو ماتم
هەم جە قەیدو بەند بدەر نەجاتم
یا ڕەبی بە وەزن نوور عەظەمەت
درووود بەر موحەممەد نەبیی تەوبەت
ئەدا بی نوماز بە وەجدو سەماع
(صاحب البراق) بکەردش وەداع
تەفریـق بین جە هەم ئەنبیا تەمام
سەلام دان بە نوور شای صاحێب مەقام
سوار بی بە زین موجیب مورسەل
بوراق هەوا سەند پەی سەمای ئەووەل
موبەڕڕا جە کەون بەرشی جە مەکان
ئازاد بی جە قەید مروور زەمان
دڵ جە کودوورەت حەسرەت کەرد تەهی
ئیثبات بی خوڵقش جە نوور وەجهی

---

(۳۳) واتە : پاڕانەوەی دانەری کتێبەکە . شایانی وتنە ئەم پاڕانەوەو ئەوانــی پاشەوەش هەموو تێهەڵکێشن ، چونکە هێشتا باس هەر باسی میعراجە.
(۳٤) مزگەوتی ئەقصــا .

فەوج قودسیبان کەردن ئیستیقبال
کەردن نوور ئەفشان شای هومایوون فال

ئەو دوڕڕ یەتیم جە بەحر سوفلا
موجەوهەر کەرد تاج عەرش موعەللا

بەرشی جە یەکەم ، جە دووەم گوزەشت
سەر دا جە سێیەم دیا بە گوڵگەشت

رسیدن نبی باویس در آسمان سیم در خواب (٣٥)

دی شەخصێ جە خاو ها نە سیم کاخ
بۆی عەشـــق نەییش ماما نە دەماخ

فەرماش : (یا أخی !) ئەی شەخصە چێشەن
دیارەن جە عەشق ئێمە دلڕێشەن

واتش : یە عاشق (قەرەن) مەقامەن
قوطب یەمانی (ئووەیس)ش نامەن

پۆسەن ئیرادەی پادشای ئەعظەم
جەی دنیای دەنی نەوینۆت بە چەم

ئەو هەر یەند بە دین تۆ ئیحتیاجەن
زانان تۆ ئیمشەو مەیلت میعراجەن

پەرێ دیدەنی بەند طەریقەن
ئیستە ها نە خاو غەفڵەت غەریقەن

---

(٣٥) واتە : باسی گەیشتنی پێغەمبەر بە وەیسی قەرەنی لە ئاسمانی سێهەم و وەیس لە خەودا بوو . وەیسی قەرەنی لەناو کوردا بە وەیسی مایدەشت مەشهوورە ، چونکە مەرقەدی لەوێیە . ئەم بابەتە لە ئایینی ئیسلامـدا هیچ بنەڕەتێکی نییـە .

مناجـات مؤلـف

یا حەق بە حورمەت شاهـ مەدەنی
بە سۆز سینەی (ویس القرنی)

عەفوم کەر جە ذەنب ، ئیمان کەر ئیحسان
عوقدەی دارەینم حەل کەر بە ئاسان

هەم قەلبم بە حوب نەبی بکەر شاد
زیاد بۆ جە لام جە ئاباو ئەجداد

فەقێ واجبەن پەی ئەهل ئیسلام
ڕەوان کەن هەردەم صەلاتو سەلام

یا ڕەب بە میزان بەحر ڕووی زەمین
عەطا کەر دروود بەر طاهاو یاسین

سا چون موحەممەد (علیه السلام)
هەی کەر نە بوراق دەوندەی تیژ گام

بریقەی بوراق چون بەرق لامیع
بەرشی جە سێبەم ، گوزەشت جە ڕابیع

های شومارەی چەرخ چەتر ئەطڵەس گوون
های نەشئەت عەیش (مما یشتهون)

های بادەی تەوحید ، های وەجد ئیلهام
های عیشوەی هاتیف ، های صەیحەی ناکام

های ئاهەنگ بەزم ، های گوشادیی دڵ
های مەحیای جەسەد ، های حەلل موشکڵ

های زەلزەلەی کاخ ، های زەمزەمەی ذەوق
های مەزەی مەذاق ، های شەعشەعەی شەوق !

های شنۆی جەناح ، های کەشف برووج
های سەیر سەما ، های هەوای عرووج
های فەوج مەلەك ، های مەوج ئەنوار
های ڕەشحەی دەروون ، های حضوور یــار
کێشان درەفشان درەخشندەی نوور
تا پەردەی پەنجەم جای (بیت المعمور)
پیا بی جە زین خواجەی کائینات
شی پەی ئەندەروون بە عەزم صەلات
پــەی صەلای حاجات بەستشان قیام
مەلەك موقتەدی ، ئەحمەد بی ئیمام
دوو ڕەکعەت نوماز ئەدا کەرد نەو جا
جە دمای سەلام نالآ بە (الله)
دوعای ئامورزش ئوممەت بە یەقین
ئەو نە تەمەننا ، مەلەك نە ئامین

مناجـات

(فەقێ) نەی جادا بکەر موناجات
بنــاڵ نە دەرگای (قاضي الحاجات)
یا حەی بە حورمەرت ئەو وەقتو سەعات
بەندەی پڕ گوناهـ بدەری نەجات
هەم کودروون ذەنب بارەن بە گەردەن
هەم شەرمەساریم جە حەد ویەردەن
هەم غوفران ذەنب هەم عەطای ئیمان
هەم ڕەهایی بەند نەی چاهـ زیندان

بەشـق ذات وێت ڕەئووف لەطیف
هەر سێ عەطا کەر بەی بەندەی ضەعیف

یا ڕەبی ! ئەنوار درووود بێ حیساب
بەر موحەممەد بۆو ، بەر ئالو ئەصحاب

بە حورمەت نوور شاهیدو شەفیع
هەم بەر ئێمە بۆ ، کێشانم تەصدیع

سا دوعای نەبی یاوا بە خیتام
سوار بی سەیید بێ صەبرو ئارام

جە توندیی بوراق قووەی پەڕو باڵ
ئەسەد بی زوهرە ، سونبولە پامال

طلووع کەرد کەوکەب نەجیبو صەفی
عـەطارید سەرسام ، سەرەطان خەفی

جەوزا موشتەریی نوور جەمالەن
دەلو نە حەسرەت ئاب ویصالەن (٣٦)

میرڕیخ نە عەقرەب زوحەل زەبوون بی
جەدیو فەرقەدان کەیوان نگوون بی

چون تەرکەش نە قەوس قەضاو قەدەر بی
ذوو ذەنەب بەستەی مێخ خەطەر بی

ثەور نە سەمەك ماند ، بەڕە (٣٧) بوریان بی
بەهرام نە میزان شەعرا حەیران بی

---

(٣٦) کۆکردنەوەی (دەلو) کە بەمەعنا دولکەیە لەگەڵ (ئاب) وێنەیەکی ناسكو جوانــە .
(٣٧) مەبەست لە (بەڕە) کە بەمەعنا بەرخە (حەمەل)ە کە ناوی یەکێــکە لــە بورجەکانو لە بەهاردایــە .

ثورەییا مەصرووع ، سوهەیل بی غرووب
موختەل بی بەنات نەعش نە پاکووب
بوراق بە قووەی جەناح دا نەهیب
مەه کەرد وە پانالّ ، خورشید بە ڕکیب
سەرتەوق عەلەم سیلسیلەی خاتەم
جە شەشەم گوزەشت ، سەردا نە هەفتەم
جە سەرای هەفتەم بە ئەمر قودرەت
شەمس نبووەت بەردن پەی جەنەت
جە صەحرای مەحشەر میزانو حیساب
گوزەشت جە دۆزەخ صیراط بە شیتاب
ئەهرانو حەوضان ، جەننات‌و قوصوور
کورسی ، خەیمەگاه ، خیابانو حوور
تەحت‌و فەوقانی هەشت قیطعەی بەهەشت
طووبای ئەمەری یەکسەر کەرد گولّگەشت
حاصلّ بی بەرزەخ بە عیلم لەدون
« ما تشتهي النفس ، تلذ الاعين »

بیان عقیدهء اهل معتزله و قول باغیان در این امر (۳۸)

بەعضێ عولەما هەن موعتەزیلە
بە زەعم وێشان بەستەن مەسئەلە

---

(۳۸) واتە : باسی باوەڕی موعتەزیلەو قسەی ئەم یاخی‌یانە لەم‌ڕووەوە .
لەم بابەتەوە بە پێویستی ئەزانین بلّێین کەوا ئەهلی سوننەت لایان‌وایە بەهەشت‌و دۆزەخ هەر لە ئێستەوە هەن‌و دروست‌کراون‌و ئامادەن ، بەلاّم هەندێ لە تاقمی موعتەزیلە لایـان‌وایە لەمەولا دروست ئەکرێن . هەرچۆن بێ شێوەی قسەی فەقێ قادر لە شێوەی گفتوگۆی زانـایان تاچێ‌و نەئەبوو بەم‌جۆرە قسەی بکردایە .

مەواچان جەنەت ئەو موڵك ئەعظەم
تا ئەلئان خەلقش نامان بە ڕەقەم

چون جە بزورگیش حەق کەردەن صیفات [٣٩]
نەبۆ گونجاش جە تۆی مومکینات

ڕووشان سیا بۆ ئەو موعتەزیلە
سا چون جە قورئان داریم ئەدیللە

ئەوسا مەوجوود بی ئادەم نە جەننات
خۆ هەر باقی بێن جوملە مومکینات

سەیرکەن جە قودرەت (رب العالمین)
ئینسو جین چطەور مەخلووق نە زەمین ؟

کێ هەن بیینۆ یەك جە جیننیـیـان
یا جە ذورڕییات ئیبلیسو شەیطان

ئەوکەس گونجا کەرد ڕۆح جە تۆی قاڵب
هیچ کام نە هیچ کام نمەبان غاڵب

هەم موقتەدیرەن فاعیل موختار
جایێ پەی جەنەت کەرۆ ئاشکار

یا نە جەوف عەرش قاط قاط چون کیتاب
یا لەف چون مەلفووف طۆمار بە حیساب

سەیرکەن پەی تەکذیب موعتەزیلەی خەر
چطەور بی ئیثبات جەننات و سەقەر ؟!

---

(٣٩) ئیشارەتە بۆ ئایەتی « وسارعوا الی مغفرة من ربکم و جنة عرضها السموات والارض اعدت للمتقین . آل‌عمران ١٣٤ » .

موخبیر صادق خواجای کائینات
ها ئێسته چ‌طه‌ور گێڵیا نه جه‌ننات ؟

(فه‌قێ) حیکایه‌ت خامان که‌ر کۆتا
سه‌لام ده‌ر به ڕۆح (عروة الوثقی)

یا ڕه‌ببی به وه‌زن جومله مومکینات
به‌ر نه‌بی‌و به‌ر ئـال نه‌بی صه‌له‌وات

جه لوای نه‌بی بڕانه که‌لام
به‌ر نه‌بی‌و به‌ر ئاڵ نه‌بی صه‌د سه‌لام

رسیدن حضرت رسالت پناهی بسدرة المنتهی (٤٠)

کێشان مه‌لائیك عه‌له‌م په‌ی باڵا
تا حه‌دد سیدره پای عه‌رش ئه‌علا

ده‌رله‌حظه بوراق مه‌له‌ك بین پاڵ (٤١)
نه‌مه‌ند جه لاشان قووه‌ی په‌ڕو پاڵ

به غه‌یر نه‌بی هه‌ر چوار موقه‌ڕڕه‌ب
نه‌تاوان یه‌کێ به‌یۆ جه عه‌قه‌ب

جه‌و ده‌م ئیسرافیل جیا بی جه صه‌ف
جه ئه‌نوار فه‌رش به‌راوه‌رد ڕه‌فڕه‌ف

پایه‌ی نه‌رده‌بان جه نوور مونه‌ققه‌ش
یه‌ك سه‌ر جه سیدره ، یه‌ك سه‌ر به‌ند فه‌رش

---

(٤٠) واته : گه‌یشتنی پێغه‌مبه‌ر بۆ (سدرة المنتهی) . ئه‌م سه‌رباسه له نوسخه‌ی (م)دا به‌ته‌واوی چوه‌ته‌وه‌و ئێمه له‌به‌ر ڕوونـاکیی نوسخه‌ی (ح) نووسیمانه‌وه .

(٤١) له نوسخه‌ی (ح)دا نووسراوه (پامال) .

پایەی ئەووەڵش زیاد بی جە گام
کەردش تەفەککور (سید الانام)

رسیدن روحانیت حضرت غوث آنجا بحضور حضرت رسالت پناهی علیه السلام (٤٢)

بە جانیبو سەر وێش کەردش نەظەر
شـــەخصێ دی بە چەم موجەللای ئەنوەر
نە جای تەعەججوب جە (أخی)[٤٣] پەرسا
یە ڕۆح کامین نەبی‌یەن نەی جا ؟!
وات : (یا سیدی !) هەم جە نەسل تۆن
نەتیجەی حەسەن صیفاتش بێشۆن
بە (عبدالقادر) مەنشوورەن نامش
(غوث الأعظم)ەن پایەو مەقامش
جە تەئریخ (عشق) [٤٤] مەیۆ بە دنیـــا
دین موبینت مەکەرۆ ئیحیـــا
فرصەتش زانان تەنهاییت نەی جا
بە ئەدای خزمەت تەحصیل کۆ ڕەزا
بۆسا جەبینش ، وات : (یا ولدي) [٤٥]
دۆش دەر بە قەدەم نوور سەرمەدی

---

(٤٢) واتە : گەیشتنی گیانی حەزرەتی غەوث لەوێدا بە خزمەتی پێغەمبەر ..
ئەم بابەتەش یەکێکە لەو ئەفسانانەی خراونەتە سەر بابەتی میعراج .
(٤٣) مەبەست لە (أخی) حەزرەتی جوبرەئیلە .
(٤٤) (عشق) بە حیسابی ئەبجەد ئەکاتە ٤٧٠ کە ســـاڵی لەدایك‌بوونی حەزرەتی غەوثـــە .
(٤٥) فەقێ قادر پێشان باسی ڕۆحانیەتی حەزرەتی غەوثی کرد ، کەچی لێرەدا باسی ئەوە ئەکا کە پێغەمبەر زەلامێکی بە چاو دیوەو ناوچـاوانی مـاچ کردوە !

خەم کەرد قامەتش پەی شاهـ سەطوەت
وێش کەرد بە مەحمەڵ کۆگای نبووەت
دەرلاد جە پایەی ڕەفڕەف بی ڕەوان
هەم موقەڕڕەبان چەنیش بە دەوان
خیـطاب کەرد بە غەوث سالار کەونەین
فەرماش : ئەی فرزەند (غوث الثقلین) !
دۆشت بی مەحمەل قەدەم نەبی
قەدەمت شامیل دۆش هەر وەلی
هەر وەلی قەدەم یەك نەبی دارۆ
تۆ هەم جە قەدەم من ئەبتی ئارۆ
وەقتێ تەوەللود (عبدالقادر) بی
جای قەدەم نە دۆش ڕاستش ظاهیر بی [٤٦]
جە لای بەعضێ حین ڕکووب بوراق
مەسئەلەی نەبیو غەوث بی ئیتتیفاق

مناجـات مؤلـف

یا حەی بە حورمەت ڕەسوول خاتەم
بە شەرەفناکیی ئەو (غوث الاعظم)
هەرچەند گوناهم نەدارۆ پایـان
بە نیسبەی عەفوت بە قەطرە ڕەوان
ئیحسان کەر وەنەم ئیمان کامڵ
هەنی نەکەروون خەیاڵ باطڵ

(٤٦) ئەم قسەیەش هیچ بناغەیەکی لە ئایینـدا نی‌یە .

ئازاد بام جە نار شەرارەی سەقەر
ڕەها بام جەی بەند زیندان خەطەر
(فەقێ) سا بەسەن کار نە تەعجیلەن
نەبی جە پایەی ڕەفرەف تەعطیلەن
هەم ڕەوانش کەر هەم پێش دەر سەلام
هەم موختەصەر کەر تەفصیل کەلام

کیفیت راهی شدن نبی از رفرف بفرش (٤٧)

چون یاوا بە فەرش نەبی‌ی ڕەحمەت
هەر چوار موقەڕڕەب حاضر جە خدمەت
قەدەم دا نە فەرش ، فەرش کەرد حەرەکەت
جبریل وات جە تۆ جۆیەد (٤٨) بەرەکەت
قەدەم جە نەعلەین بکەر تەباهی
بۆسوو قەدەم (نبي الله)ی
دەرلاد موصطەفا سالار کەونەین
تەهی کەرد پەی فەرش ڕیجلەین جە نەعلەین
میزان کەن حورمەت موصطەفاو مووسا
ئێد جە عەرش مەخلووع . ئەو طوور سینا
مووسا « یاربی ارنی » کەرد طەڵەب
« لن ترانی » بی حاصڵ مەطڵەب

---

(٤٧) واتە : چۆنیەتیی کەوتنەڕێی پێغەمبەر لە ڕەفرەفەوە بۆ فەرش . ئەم سەرباسەش لە دەسنووسەکەی (م)دا زوربەی ڕۆیشتبوو و لەبەر دەسنووسەکەی (ح) نووسیمانەوە .
(٤٨) لە دەسنووسەکەی (م)دا (جویت = جۆیەت) نووسراوە . وشەکە (جۆیەد)ەو فارسی‌یەو واتە : ئەیەوێ . .

سالار کەونەین خواجای کائینات
ها چۆن بێ تەکلیف واصڵ بی بە ذات

شکایت مؤلف از طایفهء بنی‌امیه (٤٩)

جەودەمدا بەنی ئومەییەم کەرد یاد
هەی دام بەسەردا ، هەی کەردم فەریاد

ڕەسوولێ بەی طەور صاحێب عیززەت بۆ
عیزەتش هەردەم فەخر میللەت بۆ

کۆگای کەرەم بۆ ، ڕوتبەش ڕەفیع بۆ
پەی ئوممەت وێش هەردەم شەفیع بۆ

وەی طەور جەسارەت بێ ئەدەبیشان
بێدادی نە حەق ئـال نەبیشان

حەیف نەبی کەردن پەی جیفەی دنیـا
خـەطای خانەدان خیتامەت پەنـا ؟

نازکەن مادە ، مەکەر حیکایەت
جە ڕەمز حیکمەت مەکەر شیکایەت

(فەقێ) یە وەعدەی قورب ویصالەن
وەصڵ ئەحمەدو شای (ذوالجلال)ەن

تۆ خـۆ مەزانی ئەحواڵت چوونەن ؟!
پەی وەصڵ صەحرا دەروونت خوونەن

ئەر بەیۆ یەکێ تۆ کەرۆ ئازاد
چەند مەمنوون مەبی ، چەند مەبی دڵشاد

---

(٤٩) واتە : شکاتی دانەری ئەم کتێبە لە کرداری ئومەوی‌یەکان لەگەڵ ئـاڵو بەیتی پێغەمبەر .

تۆ پەی وەصڵ یار فانی وەی طەوری
وەی طەور نە عەذاب مەعرەکەو جەوری

خاصە ئەو پەی وەصڵ ذات قەدیمەن
قائیمو دائیم ، حەیو عەلیمەن

یەک ئانش لەذذەت صەد ساڵەی جەننەت
بێشک مەبەخشۆ بێ موزدو مینەت

سا دەی کۆتا کەر حیکایەی کەلام
ڕەوان بۆ نەبی (علیه السلام)

یـا ڕەب بە میقدار دنیاو (ما فیها)
درورد بەر موحەممەد نەبیی هودا

سا چون موحەممەد ڕاهی بی نە فەرش
شی پەی ئەندەروون مەقامات عەرش

جەبەرووت چەنی ناسووتو لاهووت
پەردەی حیجابات هەم جای مەلەکووت

هەم عەرشو کورسی ، هەم لەوحو قەلەم
سەیر کەرد سەراسەر (صاحب العلم)

گەنجینەی ئەسرار ڕەمز مەقامات
مەکشووف بی پەرێش پەردەی حیجابات

ئەوسا کەرد ویداع جە موقەڕڕەبان
ڕوو کەرد نە ڕەفرەف پایەی نەردەبان

ڕاهی بی نەو جا (سید الانام)
شی پەی فەوق عەرش بێصەبرو ئارام

هەوا سەند جە عەرش بە بێواسیطە
خاریج بی جە خەط جیهات سیتتە
لا بی جە مەکان ، مەکانش بی لا
پەی بێچوون جوستش ، نە چوون تەوەللا (٥٠)

در جواب سائلان گوید (٥١)

ئەر سوئال کەران جە لوای نەبی :
پەی‌چێش تا بە عەرش بێ‌سەبەب نەبی ؟!
جە عەرش ئەعلا تا بە لامەکان
بێ واسیطە بی ، بێ ئانو زەمان ؟!
جەواب دەر : تا عەرش حەدد ئیمکانەن
عالەم ئەسباب بەستەی زەمانەن
ئەنوار ذاتەن مولك لامەکان
نە ئەسباب دارۆ نە ئانو زەمان
وە هەم ڕەحم حەق مەیلش عەیانەن
جەذب کوندەی موقەڕڕەبانەن
وە هەم هەرکەسێ یاوا بەو مەکان
حیصصە جە قودرەت دارۆ بێ‌گومان (٥٢)

---

(٥٠) مەعنای بەیتەکە بەم‌جۆرەیە : کەناری گرت لە جێو شوێن ، شـوێنی بوو بە نەبوو . هەوڵو جم‌وجووڵی بۆ گەیشتن بوو بە خوای بێچوون ، چونکە لە جیهانی وێنەداریو ماددی‌یات بێزارو تەوەللا بوو ، بـەرەو جیهانی لەطیفیو ناسکی ئەچوو .

(٥١) واتە : لە وەڵامی پرسیارکەراندا ئەڵێ .

(٥٢) مەبەست لەم قودرەتو توانایە ئەو هێزەیە کە خوا بە دروستکراوەکانی خۆیی ئەبەخشێتو ئەشتوانی لێ‌یانی بسێنێتەوە ، ئەگینا لە خوا بەولاوە کەس خاوەنی توانای ڕاستەقینە نی‌یە .

یا ڕەب بە میقدار ئەنوار صیفات
بەر نەبیو بەر ئال نەبی صەلەوات

* * * (٥٣)

خولاصە نەبیی ناصرو مەنصوور
قەلبو قالبش بی بە قوبەی نوور
مەئوای لامەکان بێ وادیو صەحرا
بێ تەرکیبو ڕەنگ ، بێ چوونو چرا
بێ زەحمەتی پاو بێ حەرەکەی تەن
بێ ئانو زەمان ، وە بێ چوونو چەن
جیسمو جان نە شەوق تەجەللای لیقا
هەر یەن مەزانان ڕەوانەن نە ڕا !
بیروونو دەروون ئەجسامو ئەعضا
یەکسەر ذاکیر بین بە نوطق ئەللا
ڕۆح نە گریەی شەوق ، عەشق نە صەیحەی شوور
تەن نە وەجدو سوکر دڵ خەشیەی حوضوور
نەودەم نە ڕەحمەت ذات شەکووری
نۆشا بادەی حیلم ، جورعەی صەبووری
حەدەث عەدەم بی ، قیدەم دا ئەثەر
تەن تەبەڕڕا بی جە ئەجزای عونصور
جیسمو جان هەردوو مونعەکیس نە هەم
تەن مەستوور جان ، جان بی موجەسسەم

---

(٥٣) لە دەستنووسەکەی (م)دا سەرباسێکی بچووك لەم شوێنەدا بوە، چوەتەوە. دەستنووسەکەی (ح)یش لەم شوێنەدا دوو پەڕەی فەوتاوە .

جه دەریای قودرەت کەرد شەناوەری
صاف بی نە کوسووف نەفس بەشەری

هەم قەلب‌و قالّب ، هەم جەستەی ئەعضا
یەکسەر بین ناطیق ، بینا ، شنەوا

چەند طەبەقەی نوور حیجابش کەرد طەی
چەند دەریای غوفران ڕەحمەتش کەرد پەی

نەزدیك بی بە قورب وەعدەگای ویصال
سەر دا جە نەبی زەمزەمەی ئەحواڵ

قـەطرە بە دەریای قیدەم بی مولحەق
صیفات قائیم بی بە ذات موطڵەق

چون ذەڕڕە بە قورص خورشید کەردش لەمس
نەمەند جای (دوی) [٥٤] جە پڕتەو شەمس

جە ئەنواع مەوج تەجەللای جەلال
وەقت بی شوعلەی نوور نەبی بۆ پامال

کیبریای ئەقدەس جە صیفات نوور
حـائیط کەرد جە بەین حیجاب مەستوور

موحەممەد نە عەین ئاینەی ئەنوار
(رأى العين) خالیق وێش دی ئاشکار

(فەقێ) نەی جادا گوشاد مەکەر لەب
زوباندرازی دوورەن [٥٥] جە ئەدەب

---

(٥٤) مەبەستی لە پێکهاتنی جۆرە (یەکیەتی)یەکە لەنێوان خواو پێغەمبەردا . ئەم بابەتە ئەگەر نەخرێتە بەر بیری (وحدة الوجود)ی ئەهلی تەصەووف ، لە ئاییندا ڕێی نابێتەوە .

(٥٥) لە دەستنووسەکەی (م)دا بە هەڵە نووسراوە (درون) .

ئەسرار غەیبەن ، ذات وەحیدەن
پەی هەر کار (فعال لما یرید)ەن
(بین الحبیبین) ڕەمزو ئەسرارەن
مەلەك مەحرومەن ، بەشەر ئەغیارەن

نەمەند جای تەفەس مەڕانە زوبان
خاریجەن جە وەهم قیاس‌و گومان
جە کیبریای ذات واحیدو ئەحەد
صادر بی یەك صەوت : « قف یا محمد ! »

بەخشا بەشارەت عەلیم دانــا
(قاب قوسین)ەن (قربك او ادنی)
ئەحسەن [٥٦] جە ئیکمال ڕوتبەی نبووەت
جە قورب قودرەت دەریای عەظەمەت

جە هەیبەت ذات ئەنواع جەلال
چون غائیب نەبی جە حاڵو ئەحوال
ئافەرین جە ذات خواجای کائینات
سا چوون تەقدیم کەرد توحفەی [٥٧] تەحییات

جەواب سەلام چون دا بە سوبحان
یادئاوەری کەرد جەودەم صاڵحان
هەم مەرام وێش ، هەم ڕجای ئوممەت
چ طەور تەقدیم کەرد جە قورب قودرەت

---

(٥٦) وشەی (ئەحسەن = أحسن) لێرەدا ئەداتی تەعەجوبەو بەمەعنــای (بەخ بەخ) بەکارهێنراوە .
(٥٧) لە دەستووسەکەی (م)دا نووسراوە (تفحەء). لە کوردیدا زۆر جار (توحفە) ئەکرێ بە (تفحە) .

صادر بی فەرمان جە (رب المعبود)
عەطام کەردەن پێت مەقام مەحموود

ئەووەڵ کەس تۆنی جە خاك بۆ مەحیا
هەم تۆنی هادیو موعتەدیو هودا

(مأذوناً) جە من پەی ڕجای ئوممەت
ئەووەڵ کەس تۆنی کەری شەفاعەت

موبەششیر تۆنی ، بەشیرو نەذیر
قەبوولەن ڕجات ، صەغیر ئەر کەبیر

هەم تۆنی سەرخێڵ ئەنبیا تەمــام
دینت باقیەن تا قام قیــام

هەم تۆنی مەتین ناصیحو نەصیــح
ئوممەتان تۆن مەهدیو مەسیح
هەم تۆنی ڕەحمەت پەرێ عالەمین
هەم بە دین تۆ نەسخم کەرد هەر دین
هەرکەس بە قەولو فیعلت کۆ عەمەل
مەستانۆ جەننەت بێ موزدو بەدەل
هەرکەسێ ئوموور شەرعت کەرد ئەدا
وەلی ئەو کەسەن جە هەردوو سەرا
هەرکەس حوبب تۆش دایم نە دڵەن
ئەو کەس جە عوقبا موراد حاصڵەن
هەرکەسێ بوغضت باوەرۆ نە پێش
ئەوکەسە دۆزەخ مەستانۆ پەی وێش

هەرکەس بە ئیسمت بدۆ صەڵەوات
ئەو کەس ناجیەن نە پرد صیراط

هەرکەس ئەصحابت نەشناسۆ بە خاص
ئەو کەس جە دارەین نمەبۆ خەڵاص

هەرکەسێ باغیش ئەولاد تۆ بۆ
ئەو کەس نە جەننەت مەبۆ ڕەنجەڕۆ

دۆستانت واریث حەوض کەوثەرەن
دوژمنان تۆ قەید سەقەرەن

دۆستانت ئازاد نە هەر دوو دنیـا
دوژمنان تۆ کەریەو گومڕا

سفرە گوشاد بی جە عیلمو حیکمەت
مەملوو بی سینەی شەمس نبووەت

نۆشا جە ڕمووز مەعناو دەقائیق
مەزەی مەعریفەت بادەی حەقائیق

جەو بەزم عوشرەت ، جەو کامەرانی
باقی نەمەند هیچ جە شادمانی

ذات بێ زەواڵ حەیی لایەنام
قەبوول کەرد ڕجا ، ئەدا کەرد مەرام

عەظەمەت لایق شەئن ئەکبەری
شایستەی ئەوەن بەندە پەروەری

ئەفکار پێجای جەبری یان خـام
ئیستە پەی نەبی یاوا بە ئەنجام

زومرەی ئەنبیاو ئەولیا تەمام
مەئموور ئەمرەن بە وەحیو ئیلهام

ئێمە چون غافڵ صونع سوبحانیم
مەئموور ئیلهام نەفسو شەیطانیم

ئیستە نە حضوور (سید الانام)
ئەفکار جەبری یاوا بە ئەنجام

سەلام جە وێشو ، جە وێش تەحییات
قەبووڵ جە وێشو ، جە وێش شەفاعات

هەم وێشەن سائیل ، هەم وێشەن مەسئوول
هەم وێشەن جە وێش هەرچی کەرد قەبوول

هەم حاصڵ وەصڵ هەم ڕجاش قەبووڵ
هەم بێئان بە جای وێش کەردش نزوول

یاوا بە جای وێش صاحێب موعجیزە
جاگەش گەرم ، هەم حەڵقە نە لەرزە

ئەووەڵ کۆ میعراج نەبی کەردش دەرك
عەلی بی ، جێش کەرد میعراج موبارەك
بە کۆریی ئیبلیسو مونکیران ئەو
یاوا بە مەطڵەب موحەممەد ئەو شەو

یاران ! حەمد حەق کەی مەبۆ تەمام ؟
یە ڕوتبەی جاشەن (سید الانام)
(عز العرب)ەن ، ئوممیی موختار
عیزەتش بێشۆ ، قەدرش بێشومار

ئینشەڵڵا جە ڕۆژ زەلزەلەی مەحشەر
ئوممەتش جە نار ئازادەن یەکسەر

بە عیززەتی وێت عەظیم سوبحان
بە شەرافەت نوور (صاحب البرهان)

بە حورمەت نوور عەشەرەی موبەششەر
بەشق ئیمامان جە ئیثناعەشەر

بە شەو میعراج شەمس نبووەت
عـەطا کەر وەنەم قەطرێ جە ڕەحمەت

هەم غوفران ذەنب ، هەم ئیمان عەطا
هەم ئازادم کەر جەی بەند بەڵا

(فەقێ) ها میعراج یاوا بە خیتام
بەر موحەممەد بۆ صەڵات و سەلام

یا ڕەب بە میزان ئەنوار هەرکار
دروود بەر موحەممەد نەبی‌یی ئەبرار

دایم درووت بێ حەددو عەدەد
ڕێژان بۆ هەردەم پەرێ موحەممەد

هەم بەر ئەهل و بەیت ، ئەصحابش تەمام
هەردەم ڕەوان بۆ صەلات و سەلام

بە جەمع ئەنواع سروور سروود
بەر موحەممەد بۆ هەزاران دروود

بەر والیدەینم ڕەحمەت بۆ مەدام
هەم بەر (فەقێ) بۆ ، باقی (والسلام) (٥٨)

(٥٨) لە دەستنووسەکەی (م)دا لەدواییی ئەم بەشەوە نووسراوە : « تمت شد کتاب معراجنامهء ختامت پناهی صلی الله علیه وسلم از شهر کرکوك در بیست‌و هشتم جمادی الاولی سنهء ١٣٠٢ در توقیف‌خانــه » . واتــه : کتێبی میعراجنــامەی دوا پێغەمبــەر ، درووودی خوای لێ بێ ، لــە بیست‌و هەشتەمی جومادای یەکەمی ساڵی ١٣٠٢دا ، لە شاری کەرکووك لە تەوقیفخانەدا تەواو بوو .

بسم الله الرحمن الرحيم

در ثناءو حمد حضرت الوهيت پناهی بحروف هجاء (١)

ذات (٢) ئیسم ئەڵڵاهەن ، ذات ئیسم ئەڵڵاهەن
(ئەلف) ئیبتیدای ئیسم ئەڵڵاهەن (٣)

ئەزەل‌و ئەبەد ئوولاو ئوخراهەن
ئەحیەدو وەحید عالەم پەناهەن

---

(١) واتە : ئەمە ستایش‌و پیاهەڵدانی یەزدانە ، بەپێی تیپەکانی (ئەلف‌و بێ) .

(٢) لە دەستنووسەکەی (م)دا لەپێش «بسم الله...»یەو عینوانێکی دوو دێڕی بووە ، بەڵام وەك زۆر لە عینوانە بە مەرەکەبی سوور نووسراوەکانی‌تر سواوە، ئێمە تەنها «بسم الله»و دێڕی دواییمان بە ساغی بۆ خوێنرایەوە. (ح)یش پاش ئەوەی لە خوێندنەوەی عینوانەکە ناهومێد بووە ، نووسیویە « در ثنا و حمد حضرت رب العزە جل جلالە گفتە . بسم الله الرحمن الرحیم...». بێ‌گومان ئەوەی کە فەوتاوە ناوی ئەم نامیلکە شیعری‌یەو باسی ناوەڕۆکی بەیتەکانە ، کە ئینکاری میعراج‌و بەرپەرچدانەوەیەتی . شایانی باسە کاك (نجم‌الدین فتاح)ی هەمەوەند درەنگ وەختێك تاقە پەڕەیەکی بۆ هێناین کە ئەم سەرەتایەی تێدا بوو ، واتە (٢٩) بەیت . لەو لاپەرەدا « ذات اسم الله ...الف ابتدای ذات اسم الله » نووسرابوو ، نەك (ذات اسم ئەڵڵاهەن ...) ئەم پەڕەیە سەروژێر بۆ وشەکانی نەکرابوو، بەڵام لە نوسخەکەی (م)دا نووسراوە (اللهٌ)، کە واتە (ئەڵڵاهەن). هەروەها لەو پەڕەدا نیوەی دووەم (الف ابتدای ذات اسم اللهٌ) بوو لەگەڵ هەندێ وردە جیاوازی‌تر . ئێمە لەبەر دەستنووسەکەی (م) نووسیومانەتەوەو ، ئەم تەنها پەڕەیە وەك ئەو جێگای متمانە نی‌یە .

(٣) لە دەستنووسەکەی (م)دا تەنها «ئەلیف»و «ذال» بە ناوی حەرف نووسراون . بۆ ئەوانی‌تر هەموو وێنەی حەرفەکە نووسراوە ، بۆنموونە : (ت)و (ث) تاد ... ئێمە هەموویانمان گۆڕی‌یە سەر ناوی حەرفەکە .

(بێ) باقی ، بەدیع ئەرض‌و سەماوات
بە یەك نوقطە صونع سازان مەوجوودات

(تێ) تەختش کەونەین تاج لامەکان
کەس نە کونهـ ذات نەدارۆ نیشان

(ثێ) ثەمەرەی ذات ثەبت صیفاتەن
عالەم جە ثەنای صیفاتش ماتەن

(جیم) جەبباریش جیلوەی دوو جیهان
میزان‌و صیراط ، جەحیم‌و جینان

(حێ) حەمدەن حوقووق حەمید صیفاتەن
حەیی حەیات بەخش هەر ذی‌حەیاتەن

(خێ) خالیق مەوسووم خیلقەت نومای ذات
(دال) داوەریت جە دورِ کەرد ئیثبات

(ذال) ذاتت دایم هەر (ذوالجلال)ەن
موبەڕڕا جە شیرك ، هەم بێ‌زەوالەن

(ڕێ) ڕەززاق عام یەعنی ڕەحمانی
ڕەحیم بەر موئمین ، موعطیی جینانی

(زێ) [4] ذاکیر ذات هەر ذی‌حەیاتەن
موعیززو موذیلل ئەوصاف ذاتەن

(سین) سەتتاریش (ستر العیوب)ەن
(شین) شافی ، شەهید (کشف الکروب)ەن

---

(٤) ئەبوا یەکەم تیپی وشەکەی (زێ) بوایە ، کەچی (ذال)ە . .

(صاد) موحصیو ، صەمەد ، صەبووری هەردەم
(ضاد) ضارو نافیع عالەمو ئادەم

(طێ) موعطی ، موقسیط ، باسیطو شەکوور
(ظێ) هەردەم ئیظهار صیفات نە ظوهوور

(عەین) (علیم السر) ، (علي العظیم)
(غەین) (غفار الذنب) ، حەکیمو حەلیم

(فێ) فەتتاح کلید جەمع ئەبوابەن
واریثو مومیت موحییو وەهابەن

(قاف) نە قودرەتەن قەییومو قەدیم
قادیرو قەهار قوددووسو عەلیم

(کاف) کەریمیت شەئن کیبریان
بێطەڵەب نیعمەت عامەی تۆ عەطان

(لام) لەطیفیت قەڵەم دا ئەثەر
جە لەوح قەضا مەحفووظەن قەدەر

(میم) جە مەعبوودەن ، مەتینو موعید
موغنیو ڕەشید ، موجیبو مەجید

(نە والقلم) نوقطەی نەفخ صوور
(واو) وەدوود ، وەعدەی زەلزەلەی نوشوور

(هاء) (هو الحق)ەن ، کە بەر جە (الست)
هەرکەس نە جەواب ئەو ڕۆژەن سەرمەست

(لا)ی لامەلفەلا پڕ مەعانیەن
لاعەیبو ، لاشیرك ، لامەکانیەن

(یێ) یەزدان ، (والی) ، (واسع)و (رافع)
(رب)و (متعال) ، (حکیم)و (جامع)

مەنبەع قورئان بیستو تۆ حەرفەن
هەریەك بە صەد تار موسەممای وەصفەن

بە عیززەت وێت مونعیم وەهاب
هەرچەند گوناهم نەدارۆ حیساب

جای ئومێد تۆنی حەیی ڕەببانی
عەفوم کەر بەو لوطف دەریای غوفرانی

ها (فەقێ) قەلبش [٥] قەید زنجیرەن
جە قەضای قانوون تورکان ئەسیرەن

هەم غوفران ذەنب هەم نەجات نە بەن [٦]
هەم تەفریح دۆست ، هەم حوزن دوشمەن

بە حورمەت نوور حامیلان عەرش
هەر چوار عەطاکەر حەیی حەیات بەخش !

هەم بدەر تەوفیق ذات لایەنام
واقیعەی سوڵطان میصری کەم تەمام

پەی تەصدیق قەلب عەقیدەی یاران
تازە کەم ئەخبار جە ڕۆزگاران

---

(٥) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە : قەلبم . ئەمەش ئەگونجێ .
(٦) بەن : لە ئەسڵدا (بەند) بوە .

واقعهء انكار سلطان مصر از شب معراج نبی صلی الله علیه وسلم(۷)

شنەفتم جە وەقت مروور زەمان
جە ملووك میصر یەك جە ئەمیران

جە شەو میعراج مونكیر بی هەردەم
هەر ڕۆ عولەمای ظاهیر مەكەرد جەم

مەوات پەنەشان ئەمیر زەمان :
جە شەو میعراج ئیقناعم كەران

ڕای چەن هەزار ساڵ ، غەیر جە لامەكان ،
نەبی بە یەك شەو چۆن لواو ئامان ؟!

جە ئایەی ئیسراء ، جە (قاب قوسین)
هەم نەقڵ حەدیث قودسی جە مابەین

هەرچەند كەردن نەقڵ پەی شاه میصری
بەدتەر جە ئەفكار وێش مەبی دەهری

بە عیلم ڕەسمی هیچ ئاما بە دام
جە ماخۆلیای فیكر ئەمیر بی سەرسام

یەكسەر نە چارەی والی بین بێچار
هەم خەجاڵەت بین ، هەم تەرسان جە كار

نە تەرویج دین كەردشان ئیقدام
صینف عولەما جەمبەستن تەمام

---

(۷) واتە : باسی سەرگورشتەی پاشایەكی میصر كە ئینكاری شەوی میعراجی پێغەمبەری كردوە .

نەك چون عولەمای ئەی وەقتو ئەییام
یەكسەر بە پارەی مەعاش بیەن ڕام [8]

لەقەب قاضی بیەن بە ڕەئیس
ئیستە جە قانوون مەكەرۆ تەدریس

مەدرەسان خاڵی ، عیلم تەعطیلەن
ئیسلام ها جە بەند قانوون ذەلیلەن

فتوای شافیعیو ئیمام ئەعظەم
غەزالی بە جوهد مەسئەلەش كەرد جەم

هەم (ابا یوسف) ، هەم (ابن الحجر)
سازان مەسئەلە بە خوون جگەر

ئیستە وكەلان موجتەهید وەقت
مەكەرۆن ئینشا ئوموور بیدعەت

حەدیث ناڕەوا ، ناسیخەن ئایەت
مەحكەمە مەحكووم بەند بیدایەت

ناپریۆڵ [9] نە جای موجتەهیدانەن
بەند قانوونش عەدل دیوانەن

تەرەققی مەسنەد هەر ناكەسانەن
بەققالان وەزیر دادو دیوانەن

---

(٨) ڕەخنەیەكی گەزندەیە لە بارو زرووفی ئەوڕۆژە ، بە بێترسو پەروا تەنانەت ڕەخنەی لە هەندێ پیاوانی ئایینیش گرتوە كە پارەو پوولیان بەسەر ڕاستیو دڵسۆزیدا هەڵاوێردوە .

(٩) مەبەستی لە (ناپلیۆن)ە كە دیارە ناوەكەی بەڕاستی نەزانیوەو ناوو ناوبانگی بەوجۆرە بیستووە .

بێ‌دینان خوڕڕەم ، دینداران مەحزوون
تاجران مەسروور ، میسکینان زەبوون

ئەهلان بێ‌مەسنەد ، نائەهلان مەئموور
شێخان بێ‌بەهرە ، صۆفی‌یان مەقهوور

تەرغیب کوففار ، ئیسلام زەبوونەن
نە جای مەسئەلە بەند قانوونەن [10]

یا حەق ! یا عومەر پەرێ عەدڵو داد ،
یا عەلی پەی دەفع عەدوو ، کەر ئیجاد

یا مەهدی‌و مەسیح زوو بکەر ئیظهار ؛
ڕەواج دەن بە دین نەبی‌یی موختار

وەرنە دین باطڵ ، ئیسلام پامالەن ،
نیشانەی سوفیان ، چەرخ دەججالەن

سا (فەقێ) بەسەن کۆتاکەر مادە
پەی ماددەی میصری وێت‌کەر ئامادە
نەی بەند زنجیر چێشەن دەستەڵات
بەر موحەممەد بۆ سەلام‌و صەلات

تمثیـــل

(فەقێ) بی یەك شێخ نە شەهر عەظیم
یەك خەلیفەش بی نە تەکیە موقیم

---

(۱۰) لەم بەیتەو چوار بەیتی پێشەوەدا هەستی حەز بە سەربەخۆیی‌و دژایەتیی بێگانەو لایەنگریی بەشخوراوان‌و دوژمنایەتیی خوێنمژان لای فەقێ قادر بەئاشکرا دیارە . هەروەها دیارە کە دژی ئەو شتە تازانەش بوە کە لـە دەوڵەتی عوسمانیدا پەیدا بوون وەك دەستوورو قانوون .

وەقت شەو بە ثولث ئەخیر■ یاوا
بە عادەت وێش خەلیفە خێزا

مەشغوول بی بە ذیکر وەترو تەهەججود
ئیقامەی طاعات ، ڕەسم تەعەبود

فاریغ بی جە ذیکر خەلیفەی ئیرشاد
دیدەی دەرڕاکەی قەلبش بی گوشاد

وێش بە دیدەی دڵ ئەو شەو کەرد بینا
واقیع بی نە شەهر صەد هەزار زینا

سەحەر هۆرێزا خەلیفە بە دەو
عەرضش کەرد بە شێخ واقیعەی ئەو شەو

ئەو شێخ کامیل ئاما بە غەضەب
وات بە خەلیفە : مەر هەی بێ‌ئەدەب

نەو موعارەضەی نەفس ئەممارە
پەی چێش بە مەردی نەکەردی چارە

چۆن جە قەتڵ نەفس نەکەردی جیهاد
وەی طەور گوشادەن دیدەت جە ئیفساد

دیدەی ڕۆحانیت چونکە نابینان
نەدیەنت بە چەم ئیطاعەی ئیحسان

چون دیدەی نەفست بە شەڕ مەییالەن
جەو سەبەب عیصیان خەڵقت خەیاڵەن

وە ئیللا نەی شەهر ئیمشەو تا سەحەر
صەد هەزار نەفس نە سوجدەی ئەکبەر

به ذیکرو سوجوود بوکای بیم حەق
مەشغوول بین جومله تا وەقت شەفەق

نه چێش بی ئەوان نەدیەنت به چەم
نافرەن قەلبت نه فەحشاو ستەم

یا خارج نه خەط ، یا بکەر سلووك
تا نەفست پەی ڕۆح مەکۆ به مەملووك

(فەقێ) تۆیش وێنەی خەلیفەی مەذکوور
دیدەی تێك بینیت نه دڵ کەردەن کوور

شروع به حکایت (١١)

زومرەی عولەما مەشوەرەت کەردن
تا پەنا به شێخ شەعرانی بەردن

جەو قوطب کامیل سالیك عیرفان
کیاتان نامه تەعجیل به دەوان

ها والی جه دین نەدارۆ سلووك
ناس هەم تابیعەن به دین ملووك

نەبۆ قانیع به صیدق میعراج
به سەعی ئێمه نەکریان عیلاج

ئەر ناری تەشریف پەی ئیقناع شا
عالەم گشت جه دین مەبۆ تەبەڕا

ئەر تەکاهول کەی نەی کار صەواب
فەردای قیامەت تۆ مەدەی جەواب

---

(١١) واته : دەست به حیکایەت کردن .

شێخ نامەش وانا پەی تەرغیب دین
دەردەم هۆرێزا سوار بی بە زین

بێ خەیمەو خەرجی ڕاهی بی نە ڕا
پەی ظوهر جومعە یاوا بە سەرا

شاه کەرد ئیستیقبال ، وەنەش کەرد سەلام
بەردش پەی ئوتاق بە عیززو ئیکرام

نیشتن چەنی هەم نە حوجرەی ئوتاق
شا واتش بە شێخ : داروون یەك مەراق

نە ماددەی میعراج جەرگم حەریقەن
نە جای ئینکارەن ، نە جای تەصدیقەن !

دەمێوەن پەی وەصڵ تـۆ ئینتیظارم
شایەد بکەری چارەی ئەفکارم ..

شێخ واتش بە شا : مەبەر هەراسان
سەهلەن مەرامت ، زوو مەبۆ ئاسان

دەردەم نیگاه کەرد نە ڕووی تاق زەڕ
یەك تەختەی شەترنج ئاوەرد بە نەظەر

شێخ فەرما : شەترنج پەرێم باوەروون
چەنی شاه نە سەر دڵخواهێ کەروون

شاه واتش : یا شێخ ! صەلا مەواتان
وەقتەن موئەذذین بواتۆ ئەذان

نیگای ساعەت کەرد ئەمیر زەمان
وات : شەش دەقیقە مەندەن پەی ئەذان

شێخ وات : ئەر نیدای ئەذان بی مەسمووع
ئەوسا پەی نوماز مەکەرین شرووع
تەختشان ئاوەرد ڕاست کەردن داران
گردین دار[۱۲] نەبی فرصەت شوماران

چەند جە سواران دانو ستانان
نەوبەت کەفت بە دەست ئەو قوطب زەمان

فیرزش دا نە کوول بێ صەبرو ثەبات
ڕوخش دا نە ئەسپ ، واتش : شا هەم (مات)
شا (فوراً) بی مات ، چون بی خەبەردار
دیش ها نە کۆیێ (لیس في دیّار) [۱۳]
هەرچەند یومنو یوسر وێش کەردش نیگا
ناما نە عەینش نە شەهر نە قورا

ذەلیل بی دەردەم ، حەیران بی جە کۆ
دەست کەرد بە شیوەن زایەڵەی بێشۆ

گا مەشی نە هۆش وێنەی مەصرووعان
گا چون مەظڵوومان مەکەردش ئەفغان

گا چون سەرسامان مەکەرد نیگاهێ
گا چون عاشقان مەکێشا ئاهێ

گا چون مەیخواران ئوفتانو خێزان
گا چون مەجنوونان بە هەر سوو دەوان

---

(۱۲) لە دەستنووسەکەی (م)دا (کردن دار) نووسراوە . ئێمە بارمان لەمە چاکتر بۆ نەدۆزرایەوە کە واتە : وەختی ئەوەیان نەبوو داشەکان بژمێرن !
(۱۳) کینایەیە لە چۆڵی... ئەم ڕستە لەپێشدا بەمجۆرە بووە : (لیس فیه دیار) واتە : کەس لەوشوێنەدا نەبوو !

گاهێ وێنەی من مەکەردش زاری
مەداش بە سەردا جە بێقەراری

گا جە واقیعەی وێش مەبی حەیران
گا چەم مەمالاّ ، مەوات : بەڵ ڕوئیان !

چون بە هۆش ئاما شا جە واقیعات
زاناش جە شێخەن خاریق عادات

دەستنومازش بی کەرد ئەدای نوماز [14]
عەزم نیاز کەرد جە شای بێنیاز

دەست تەضەڕڕوع بەردش پەی هەوا
ناڵا بە مەعبوود هەرتا کە تاوا

هەم دوعای خوفیە ، گریەی بێسامان
هەم جە مونکیریی وێش بی پەشیمان

هەم جە قوطب وەقت طەڵەب کەرد هیممەت
تەئثیر دوعاش بە دڵ دا نەصرەت

بە عیززەت وێت حەیی ڕەببانی
بە حورمەت نوور شێخ شەعرانی

هەم حەمدو ثەنا هەر لایق بە تۆن
هەم ڕەحمت بێحەد ، کەرەمت بێشۆن
هەم بکەر قەبووڵ دوعام وێنەی شاه
هەم عەطای ئیمان ، هەم عەفوی گوناه

---

(١٤) وادیارە ئەوەی ئەم ئەفسانەی داناوە ئاگای لەوە نەبوە کەسێ ئەو مـاوە دوورو درێژە بێهۆش بووبێ دەستنوێژی نامێنێ !

هەم جەی بەند تورك من بدەر نەجات
نەمەندەن تاقەت جای صەبرو ثەبات

(فەقێ) تۆ قەلبت چون کوورەی نارەن
شا هێمان تەعویق قوللەی کۆسارەن

ڕاهیش کەر نەی جا شا پەرێی مەقصوود
سەلام دەر بە ڕۆح شاهیدو مەشهوود

شا دمای شیوەن ، زاریی بێسامان
جە بالآی کۆسار ئاما بە دامان

ڕوو کەرد بە جانیب یەك صەدای بێدەر
ناگاه یەك ڕاگەی خێرش کەفت نە وەر

وەقت دمای شام یاوا بە شارێ
ڕوو کەرد نە قاپیو بامو حەصارێ

شی پەی ئەندەروون دیش کە مەسجید بی
کەردش حەمد حەق دڵ پڕ ئومێد بی

نیشت نە پای ئەیوان ، سەر وست بە نەشیب
توشنەو گوریسنەو تەن خەستەو غەریب

صۆفیان یەك یەك جەم بەستن جە لاش
کەردشان سوئال جە مولكو مەئواش

وات : ئەصلم میصرەن ، مەنزلم خاکەن
چەرخم نە گەردش دەورەی ئەفلاکەن

پەی ئەصڵ مەطلەب وێم نە دەوانم
ها ئیستە غەریب بێ ئابو نانم

واتن : پەرێ نان هیچ مەکێشە غەم
مەوقووفەی مەسجید وافیرەن هەردەم

ئەمما میصر جا ، یا ئیسم شارەن ؟
جە کامین ئیقلیم خەططش ئیظهارەن ؟

واتش : نەداروون جەفرو [15] هەندەسە
خطووط ئیقلیم بکەروون حیصصە !

مەر ئێوە هەرگیز نەوانان قورئان ؟
حەق نە چەند جا میصر کەردەنش بەیان ؟!

واتن : موخبەریم جە ئایەی قەدیم
نیزاع فیرعەون با مووسای کەلیم

هەم یووسف نەوجا بی بە پادشاه
شەددادو نەمروود [16] نەوجا بین گومڕاه

ئەمما تا ئەلحال نەشنەفتەنیم نام
هیچ نامان ئیسمش بەی زێدو مەقام

نە بە گۆش مەسمووع ، نە وە چەم ڕوئیەت
نە سەییاح نەو جا کەردەن حیکایەت

پۆسەمان زانان مروور زەمـان
چون سائیر شەهر کەردەنش وێران

---

(١٥) لە دەستنووسەکەی (م)دا (جفر = جەفر) نووسراوە، کە یا لە ئەصڵدا (جبر = جەبر) بووە کە لەگەڵ هەندەسەدا ئەگونجێت، یا هەر (جفر=جەفر)ەو مەبەست زانستی جەفری ئەوسایە کە زانستێکە پێوەندی بە حوورووفەوە هەیـە .

(١٦) ئەبێ پێوەندی شەددادو نەمروود بە میصرەوە چی بێ ؟!

ئاوەردن پەرێش جە نان‌و طەعام
جە دمای طەعام هەم ڕانان کەلام

واتشان چون تۆ نەیجا میهمانی
غەریب دیار هەم عالی شانی

پەی ئیدارەی تۆ کەردەنیم تەدبیر
مەبۆ تۆیش جە ڕەئی ئێمە بای صابیر

هەم تـۆ جە مەعاش وێت مەبی ڕاحەت
هەم ئێمە جە کار مەبیم فەراغەت

تا قسمەت داری نەی موڵك‌و مەئوا
تۆ کەری خیدمەت (مسجد الکبری)

شا ناعیلاج بی بی بە موئەججیر (١٧)
دوو ساڵ کەرد خدمەت مەسجید بێ‌تەقصیر

هەر پۆسەن بازار گەردش گەردوون
گا شا ، گا خادیم ، گا وێڵ نە هاموون

چەرخ واژگوون ئینە خدێشەن
گا گەدا بە شا ، گا شا دەروێشەن

هەرکەس دڵ شاد کەرد جەی دنیای بێ پۆ
ئاخر وێنەی من مەبۆ ڕەنجەڕۆ

---

(١٧) لە دەسنووسەکەی (م)دا نووسراوە (مأجر) کە ئەبێ بە (موئەججیر). ڕەنگ‌بێ لە ئەصڵدا (مجێور) بووبێ کە لە کوردستاندا بە خادمی مزگەوت ئەڵێن‌و وشەکەش لە (موزدوەر)ی فارسی‌یەوە هاتوە ، واتە : حەق وەرگر ، بەڵام بەم‌شێوەی ئێستە (مأجر = موئەججیر) مەعنا نـادات‌و ئەبێ بیکەینـە (موئەججەر) واتە بەکرێ‌گیراو ، ئەمەش لەگەڵ قافیەکەدا ناگونجێ .

ڕای حەق بگێران هەرکەس عاقڵەن
مەرام دارەین جە حەق حاصڵەن

(فەتێ) شای خادیم زوو بدەر نەجات
بەر موحەممەد بۆ سەلام‌و صەلات

جە قەوس قەضا (ذائقة الموت)
تیرش قەدەر بی ، خەطیبش کەرد فەوت

جە دنیا بەرشی خەطیب مەغفوور
هەم بێ واریث بی ، هەم ئۆجاغش کوور

صاحێب حەشەم‌و موڵك‌و ئەموال بی
تەریکەش مولحەق بە (بيت المال) بی

شكايت (١٨)

ئافەرین دنیـــا چەنی کردارت
چەنی زەمزەمەی بەزم بازارت
تف نە چارەت بۆ کوهنەی حیلەباز
مەککارەی موحیل ، عەجووزە مەجاز

فیرعەون بێعەون ، شەدداد بێداد
نەمروودو ضەححاك بە تۆ بین دڵشاد
چارەت مەنووچەهر کەرد بە خاك نەی
فەرەیدوون جە فەڕ حاتەمی کەرد طەی
سان سکەندەر سوپای سەلم‌و توور
بە مەغووریی تۆ بین خانە خاپوور

(١٨) واتە : شکات ، سکاڵا ، دەردی دڵ دەربڕین .

کۆ شی کەیۆمەرز ؟ جە کۆن کەیقوباد ؟
یەك یەك چون جەمشێد جەمش دای وە باد

عەجووزەی دەوران عەرووس شێوه
عاقڵان جە عەشق تۆ بی‌یەن لێوه

ئیبلیست کەردەن بە گەوواد وێت
نەفس بەشەریی پەتیارەی سەرشێت

هەردەم پەی یەکێ مەپۆشی لیباس
هەردەم پەی یەکێ مەبی بە ڕەققاص

سازندەی دەوران ، قەحبەی بێ‌حەیـا
کەس تا سەر نەکەرد جە سایەت صەفا

(فەقێ) ها بازار دنیای بێ‌وەفا
سەوداش ستەمەن موطاعش جەفـا

هەرکەس مەوجوود بی جە مولك عەدەم
ئاخر پەی عەدەم مەنیەرۆ قەدەم !
تۆ خۆ مەزانی ئێدەن ئەطوارش
ئەگەر مەردەنی مەکەر بازارش
گۆشەگیری کەر پەی وێت بە ڕاحەت
نە ڕەنج دنیاو دین کەر فەراغەت
تۆشەی قیامەت پەی وێت بدەر جەم
شایەد جە مەحشەر نەبینی ستەم
(فەقێ) کۆتا کەر حیکایەت بەس بۆ
حەرفێ کافی‌یەن ئەر کەسێ کەس بۆ

سا ماددەی خادیم باوەر بە میان
بەر موحەممەد بۆ درووود بێ پایان

شروع بــه حکایت خادم (١٩)

ئەمیر زەمــان ، ئەعیانو نەقیب ،
کەردن ئینتیخاب پەرێ یەك خەطیب

زومرەی مەحەللەی ئەهل جەماعەت
یەکسەر پەی خادیم داشان شەهادەت

واتن : دوو ساڵەن نەی جا موقیمەن
هەم مەرد صاڵح ، طەبعش سەلیمەن

هەم عالی جاهەن ، هەم شەو بێدارەن
هەم صەوتش مەلیح ، هەم خەبەردارەن

جە ڕەزای ویشەن عەلیمو ڕەقیب
گا شا بە خادیم ، گاهێ بە خەطیب

خادیمشان بەرد بە حضوور شا
هەم بی بە خەطیب ، هەم خەلعەت پۆشا

هەم گەنجو ئەموال خەطیب سابیق
یەکسەر بە خەڵەف کەردشان لاحیق

هەم حەسنا حەرەم تەریکەی سەلەف
ئاما بە نیکاح خەطیب خەلەف !

وەی تەورەن ئەسباب دنیای بێبونیاد
بە فەوت یەکێ یەکێ کۆ دڵشاد

---

(١٩) واتە دەس‌کردن بە باسی سەرگورشتەی خادمی مزگەوت .

ئێدەن ئەطوارش ئەی دنیای دەنی
گا مونعیم موفلیس ، گا موفلیس غەنی !

چەرخ چەواشەی گەردوون بێڕام
ئێدەن بازارش نە هەر صوبحو شام

(فەقێ) نە فەلەك چێشەن موددەعات
کەردەی ئەلەستەن (جود واقفات) (٢٠)

زومرەی شاعیران گشت نەی مەسئەلە
عەبەث مەکەران جە گەردوون گلە

بێچارە گەردوون وێش سەرگەردانەن
وێش هەردەم جە ئەمر قەدەر حەیرانەن

گاهـ حەرەکەی شەرق ، گاهێ پەی غرووب
گاهـ پەی شیمالەن ، گاهێ پەی جەنووب

ڕاستەن ماچان هەن جزو ئیختیار
تەفویضەن بە عەبد ئوموور هەر کار

ئەمما جە هەر کار تەوفیق جە حەقەن
فاعیل موختار ذات موطلەقەن

هەر حەرەکەی تەن ، هەر خەطەرەی دڵ
مەحفووظەن یەکسەر جە عیلم ئەزەل

---

(٢٠) (جود واقفات) ئەمە شێوەنووسی دەسنووسەکەی (م)ە ، کە هیچی لـێ تێنەگەیشتین . دەسنووسەکەی (ح)یش کردوویە بە (جردە واقعـات) . لەویش هەروەها حاڵی نەبووین ، هەرچەند (واقعات)ەکە مەعناکەی تۆزێ نزیك ئەخاتەوە . ئێمە وای بۆئەچین (جوزوەی واقیعات)بێ ، واتە هەرچی ڕووئەدا لە ئەزەلدا بڕیار دراوە .

قیسم [٢١] (الست)ەن هەر دەردو دەوا
ئوموور هەر کار ، هەرچی هەن جە ڕا

ظوهوور قودرەت شای موستەعانەن
مەحەك دنیا ، جای ئیمتیحانەن

هەر زەڕ خالیص بۆ سکەش ڕەواجەن
سکەش جە دارەین بێ ئیحتیاجەن

هەر زەڕێ قەڵب بۆ مەبۆ سەرگەردان
جە دارەین سکەش قەڵبو نارەوان

(فەقێ) جە خەطیب بکەر حیکایات
بەر موحەممەد بۆ سەلامو صەلات

شروع بحکایت خطیب (٢٢)

خەطیب بی پەنج ساڵ نە شەهر مەغریب
تا حەق سێ ئەولاد بەخشا بە خەطیب

یەك ڕۆ جە تەقدیر عەلیی ئەعلا
ظوهر جومعەێ مەوانان صەلا

خەطیب نە مەسجید مەوانا قورئان
دڵ نە تەشویشەی مروور زەمان

نە سوورەی یووسف میصرش کەرد خەیاڵ
ئەو تەختو ئەو بەخت ، ئەو جاهو جەلال

---

(٢١) لە دەسنووسەکەی (م)دا نووسراوە (قسم) . بە دووری نازانین (قسمە = قیسمەی) بووبێ . مەبەستیش لە قیسمی ئەلەست یا قیسمەی ئەلەست ئەو بەشە بێ کە لەئەزەلدا بۆ مرۆڤ دیاریکراوە .
(٢٢) واتە : دەسکردن بە باسی سەرگورشتەی خەطیب .

ئاما بە یادش کەمەر زەڕیناں
کێشا ئاھ سەرد ، وارا ئەسریناں

وات : وا حەسرەتا پەرێ ئەمیران
دڕێغا پەرێ فیرقەی وەزیران

واوەیلا ! کۆ شی فەوج غولامان ؟
کۆ شێ صەف سەلام ذوریەی ئەعیانان

سیلسیلەی سوپام فێشتەر بی جە موور
ئەسبابم بێ حەد ، گەنجم بە کروور

ئیستە وەیطەورە غەریب دیار
گا خادیم ، گاهێ خەطیب جە ناچار !

دەست کەرد بە شیوەن زایەڵەو زاری
ناڵا بە سوبحان حەیی جەبباری

جە قاپیی ئەعلا دوعاش بی قەبووڵ
ئەسباب وەصڵش ئاما بە حوصوول
ئاگا یەك جە ئەهل (عارف باللە)
وات : خەطیب ! چێشەن مەکەی واوەیلا ؟!
وات : نار فیراق گرانەن نە دڵ
کەس نیەن مەقصوود وەصڵ کۆ حاصڵ
واتش : ئەی خەطیب بگێرە ئارام
ها ئیستە شەخصێ مەیۆ جە ناکام
ئەولیای کامیل قوطب ڕەبیانەن
حەلل هەر موشکیل جە لاش ئاسانەن

عادەتش ئێدەن ئەو (وليّ الله)
هەر جومعە نەی جا مەکەرۆ صەلا
هەروەقتیٚ ئاما مەکەم ئیشارە
بگێر دامانش مەکەرۆت چارە !

مناجـات مؤلف (٢٣)

هانام هەر بە تۆن کیبریای ئەقدەس
هەر تۆنی دایم پەی بیٚکەسان کەس
هەر تۆنی دەلیل گومکەردە ڕاهان
هەر تۆنی پەنای هەر بیٚپەناهان
ڕەحمیٚ کەر بە حاڵ بەندەی ڕووسیاھ
ڕەوان کەر پەرێم دەلیلیٚ چون شاھ
هەم قاپیی حوجرە وەنەم کەر گوشاد
هەم ئیطلاق بەند ، هەم بام سەر ئازاد
(فەقیٚ) شا هێمان هەر نە زاری‌یەن
گیرۆدەی قوللاب نادیاری‌یەن
بازۆ بە دیار وێش بۆ شادکام
بەر موحەممەد بۆ هەر ڕۆ صەد سەلام

شروع بحـكايت (٢٤)

ئاگا پەیدا بی ، مەرد وات بە خەطیب
ها وەلیی مەعهوود وەصڵش بی نەصیب

---

(٢٣) واتە : پاڕانەوەی دانەری ئەم کتێبە .
(٢٤) واتە : دەستکردن بەگێڕانەوەی سەرگورشتە .

خەطیب دیش ئەو مەرد نوورش گرانەن
قوطب شەرق‌و غەرب شێخ شەعرانەن

دەردەم کەفت نە خاك وەنەش کەرد سوجوود (٢٥)
پێچا دامانش طەڵەب کەرد مەقصوود ..

وات : یا شێخ ئامان عیلاج حاڵم
تەن خەستەی زەبوون دەروون زوخاڵم

شێخ واتش : ئەی شا خام بەدگومان !
بپۆشە دیدە بەرووت پەی مەکان

ئەو کە پۆشا چەم شێخ بە شا غوڕڕا
یا مات بەر تەمام ، یا خەلاص کەر شا

شا کە چەم بازکەرد جە هۆش بی پێدار
دیش کە ئەو شەترنج ، ئەو شێخ ، ئەو ئیقرار

نە ئوطاق زەڕ جەمعەن ئومەرا
هێمان پەی جومعە مەوانان صەلا

کەفت نە دەست‌و پای شێخ صاحێب حاڵ
واتش مەطلووبەن عەیاڵ‌و ئەطفاڵ

شێخ فەرماش بە شا هەرچی مەقصوودەن
جە حەرەم سەرا جوملە مەوجوودەن

ئەمجا نیگا کەر تۆ نە ڕووی ساعەت
چەند دەقیقە هەن پەرێ جەماعەت

---

(٢٥) مەبەس لە (سوجوود) لێرەدا ڕێزلێگرتنە ئەگینا سوجدە هەر بۆ خودا ئەبرێ .

نیگای ساعەت کەرد ئەمیر زەمان
وات : شەش دەقیقە مەندەن پەی ئەذان

شێخ فەرما بە شاهـ : ئەی بەندەی ضەعیف
هەفت ساڵ وە بێ‌ئان پەی تۆم کەرد تەخفیف

ئەر حەیی موطڵەق صەد هەزار ساڵ ڕاهـ ،
بێ‌ئان پەی حەبیب وێش کەرۆ تەباهـ ،

شایستەی قودرەت پەروەردگارەن
نە جای تەعەججوب ، نە جای ئینکارەن

شای عاقیبەت خێر بە تەوبەی تەعجیل
بە صیدق‌و یەقین ئیمان کەرد تەکمیل

حوضضار مەجلیس ، جوملەی ئومەرا
حەیران حورووف بەین شێخ‌و شـا

چون جە مەسئەلە نەبین خەبەردار
سەرسام بین هەریەك حەیران بین جە کار

ئاخر ئەمیران کەردشان سوئال
عەرض کەردن بە شا مەر چێشەن ئەحواڵ

شا واقیعەی وێش پەرێ ئەمیران
ئەووەڵ‌و ئاخر بکەردش بەیـان

هەم شاهـ ، هەم مەجلیس هۆرێزان وە پـا
بۆساشان قەدەم (عارف باللە)

ئەوسا ڕەوان بین تەعجیل بە دموان
یاوان بە مەسجید واناشان ئەذان

خوطبە بی تەمام ، بەستشان قامەت
کەردشان ئەدا فەرض جەماعەت
جە دمای سەلام شێخ فەرما بە شا
مەگێرە ئارام تا حەرەم سەرا
شا کە هۆرێزا لوا پەی حەرەم
نە حوجرەی خەلوەت وێش نیا قەدەم
خانەی مەغریبش چەنی ئەطفـالان
مەوجوود بین هەر چوار خورڕەمو خەندان
(فەقی) ماددەی شاهـ میصری بی تەمام
بەر موحەممەد بۆ صەلاتو سەلام
بەر ئالو ئەصحاب هەم بەر ذورڕییات
هەردەم ڕەوان بۆ سەلامو صەلات
بەر نوور جەماڵ (سيد الأنام)
هەزاران دروودو هەزاران سەلام (٢٦)

---

(٢٦) لە دەسنووسەکەی (م)دا لەپاش دوایی هاتنی ئەم بەشـەی دیـوانەکە نووسراوە : «تمام شد کتاب مستطاب بعون الملك الوهاب ، بید حقیر فقیر سراپا تقصیر میرزا محمد رحیم خلـف کدخـدا سلیمـان سماقـلوای در حبسخانهء کرکوك جهت سرور مکرم فقی عبدالقادر نیاچلبی که مؤلـف کتاب او بود . اللهم اغفر لنا . سنه ١٣٠٢ ، ١ ــ جماد ثانی » .

واتە : ئەم کتێبە پیرۆزە بە یارمەتیی خودای بەخشندە تەواو بوو ، لەسەر دەستی ناچیزی بێدەسەلاتی سەراپا کەموکورتی میرزا موحەممەد ڕەحیمی نەوەی کوێخا سلێمانی سماقلوویی ، لە بەندیخانەی کەرکووك ، بۆ گەورەی بەڕێز فەقێ عەبدولقادری چەلەبیزادە ، کە دانەری کتێبەکە ئەو بوو . خودایا لە گوناهمان خۆش بە . ساڵی ١٣٠٢ یەکەمی جومادای دووەم .

شروع باحوال مؤلف کتاب [1]

(فەقێ) شەو دراز ، مەسۆزۆ لەمپا
نە حوجرەی بێدەر نیشتەنی تەنها
جە ئەحواڵ وێت شەممێ کەر بەیــان
بەڵ دوعای خێر کەن پەرێت سامیعان

بە دامو تەزویر ، بە حیلەو بە فەن
ها کەفتی نە دام تورکی ئەهرەمەن
هەرکەس بە تورکان [2] بکەرۆ باوەڕ
ئەحمەق ئەو کەسەن جە من ئەحمەقتەر !

هەم خانە تاراج ، هەم عەیاڵ جە بەند
هەم وێم نە زنجیر ، هەم فەوت فرزەند
هەم جە بیم ڕۆح فکرم سەرسامەن
نە بە ڕۆژ خۆراك ، نە شەو ئارامەن !

---

(١) واتە : دەستکردن بە باسی چۆنیەتیی ژیانی دانەری ئەم کتێبە .
شایانی باسە لە دەستنووسەکەی (م)دا بە هەزار حاڵو بـە یارمەتیی دەستنووسەکەی (ح) توانیمان شوێنی وشەکانی ئەم ناونیشانە دیاریبکەین، چونکە بەتەواوی سواون .

(٢) مەبەستی فەقێ قادر لە تورکان داو دەزگای عوسمانییـە کە خەڵـکی زەلالەتیان بو• بەدەستیەوە ، چونکە فەقێ پیاوێکی موسوڵمان بـوەو میقیاسی دۆستایەتی لای ئەو ئیسلامەتی بو• ، ئەگینـا ڕقی لـە هیـچ نەتەوەیەك نەبـوە .

هەم هەر ڕۆ پەرێم ماوەران خەبەر :
فلاّن برات فەوت [٣] ، فلاّن دەربەدەر !

هەم حوجرە تاریك ، هەم قاپی مەحکەم
هەم جە تۆی حوجرە بێ یارو هەمدەم !

ضەمیرم زەبوون ، جەستەم سۆراخەن
نەشئەی هەناسەی صەرع نە دەماخەن

هەردەم جە کەثرەت دەردو پەژارە
وضوو موکەرڕەدڕ ، نوماز دووبارە !

هەر یەن دڵ نە دەنگ زنجیر هەراسەن
(سامیری) ئسا نە (لا مساس)[٤]ەن

هەم یاساخەن تەڵ ڕەوان کەروون ، داد !
یا پەی ئەسلامبوڵ ، یا پەرێ بەغداد

قوماندان یەقین مەکەرۆ هەردەم
هەی کەشفە زنجیر ، هەی قاپی مەحکەم
هەی یاساخ کەران کەس نەشۆ نە پام [٥]
قەراوڵ چەنیش نەڕانۆ کەلام

---

(٣) لە تێکستی ئەم بەشەوە وا دەرئەکەوێ لە کاتی ئەم سکالاّیەدا کە فـەقێ لە بەندیخانە بووە ، کوڕو برای مردبن ، دیارە کوێخا سلێمانی بـرای ساڵی ١٣٠٢ مردودو ، فەقێ لەوکاتەدا لە بەندا بو .
دەچێتە عەقڵەوە ئەم بەیتە ڕەخنەیەکی خۆیی بێ فەقێ لە خـۆی بگرێو ، دووریش نی‌یە پەشیمان بووبێ لەوە کە سەردەمێـك بوەتـە قایمقامو فەرمانبەری عوسمانی‌یانو ، بڕوای پێ کردوون .

(٤) ئیشارەتە بۆ ئایەتی (قال فاذهب فان لك فی الحیوة ان تقول لا مساس ، وان لك موعدا لن تخلفه .. الآیة ـ طه ٩٨) .

(٥) ئەوەی لە دەستووسەکەی (م)دا نووسراوە (نبام) یا (بنام)ە ـ ئێمـە

بێ خدمەتچی بۆ هەر ئانو زەمان ،
وێش وضوو گێرۆ ، وێش پڕ کۆ قلیان

هیچ کەس بە تەقریر قەولش نەدۆ گۆش
وێش زنجیر وێش بەردارۆ بە دۆش

پۆسە مەزانۆ غەراندۆق ڕووس
نە حەرب (توونە) [6] کەردەنش مەحبووس

کەس نیـیەن واچۆ : مەر چێشەن گوناش
هەردەم بە ڕەنگێ مەدەری سزاش

والی موخەننەث ، قوماندار ئەحمەق
شێخ عەلی [7] خائیف ، دەفتەردار سەرشەق

قـاضی بەدعەمەل [8] ، موفتی بێکارە !
ڕوشدی بێگ بێ ڕوشد ، ئەرکان پەتیارە

موددەعیی عومووم ظەرفش خاڵیـیەن
ڕەئیس جەزا لائوبالیـیەن !!

وامان ڕاستکردەوە کە (نپام = نە پام) بێ . دووریش نیـیە (بە لام) بووبێو ئەوکەسەی نووسیویەتەوە لەسەر بۆ خوێندنەوی کەسێکیتر بە (بنـام = بەنام) حاڵی بووبێ .

(٦) شەڕێکی گەورەبووە لەنێوان ڕووسو عوسمانیدا لە قەراخی ڕووبـاری (دۆن) ڕوویداوە . (گراندۆق)یش یەکێکە لە لەقەبەکانی شازادەکانـی ڕووس .

(٧) ئەبێ ئەم شێخ عەلیـیە کێ بێ ؟ هەروا ڕوشدی بەگیش کە پاشان ناوی دێ .

(٨) بەدعەمەل : لە دەسنووسەکەی (م)دا نووسراوە (بە امل) . ئێمە لامان وابوو ڕاستەکەی (بەد عەمەل)ەو لە هەڵەی بۆخوێندنەوەدا بووە بـە (بـە امل) .

غەیر خوداوەند فەرد فریادڕەس
حەرف خێر (أصلاً) نیەن جە لای کەس (٩)

وەصیەتم ئێدەن جە لای خاص و عام
بە تورکان هەرگیز مەواچوون ئیسلام

نە صەرف ئینصاف، نە مەیل مروەت
نە هەن جە لاشان ذەرڕێ مەرحەمەت

(فەقێ) ئەفکارت نە غەیبەت کەر صەرف
حەق کۆهش سازان پەرێ سزای بەرف (١٠)

موبارەکت بۆ ئەی دەردو بەلا
موستەحەققەنی بەینی بەینەللا

دایم تۆ جە وەقت بەلاو مصیبەت
مەسازی پەی وێت چەقانەی غەیبەت

تۆ جە ذات حەق طەلەب کەر نەجات
بەر موحەممەد بۆ سەلام و صەلات

جە ئەهل دنیا بڕیان ئومیدم
چەمەڕای ڕەحمەت حەیی مەجیدم

ئەمما دڵ شادەن بە ئەلطاف ڕەب
هەر عوسرێ یوسرێ دارۆ جە عەقەب (١١)

---

(٩) ئەم بەیتانەی پێشەوە ڕەخنەیەکی توند بوون لە دام و دەگای ئایینی و کۆمەلایەتیی عوسمانی‌یەکان لە ناوچەکەداو نیشانەی هەستی فەقێ قادرن بە باری نالەباری کۆمەڵ.

(١٠) فۆلکلۆرێکی کوردی‌یە «خوا تا کێو نەبینێ بەفری تێ ناکا». قورئانی پیرۆزیش ئەفەرموێت: (.. ان الله لایغیر ما بقوم حتی یغیروا ما بانفسهم. الرعد ١٢).

(١١) ئیشارەتە بۆ ئایەتی « ان مع العسر یسرا. الانشراح ٥ ».

به عەظیمیی وێت (الله اكبر)
به شەرافەت نوور ڕەسوول سەروەر

(غفار الذنوب ! اغفر ذنوبی)
(ستار العیوب ! استر عیوبی)

هەم قەلبم به نوور ڕەحمەت کەر طەهیر
هەم ئازادم کەر جە نار سەعیر

یا حەق ! به عیزەت نوور کەلیمات
جە قەید کەدەر بدەریم نەجات

هەردەم من جە دەست مار دووسەری
مەنۆشوو سزای نار سەقەری

به ئەڵطاف وێت عەلیمو حەکیم
حیفظم کەر یا حەق جە فیتنەی عەظیم

(فەقێ) شەرح حاڵ نمەبۆ تەمـــام
درووود بەر محەممەد بێحەددو [12] ئەنجام

صابیر بەر ، یە کار پەروەردگارەن
ئەجر صابیران جە حەق بسیارەن

ئومێدم ئێدەن من جە حەبیبان
هەر وەقت مەضموون عەریضەم وانان

یا نه صیلەی ڕەحم ، یا شەرط وەفا
یا حەق صوحبەت ، یا نه ڕای ئەڵلا

(۱۲) له دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (بی حمدو) . ئاشکرایە کە هەڵەیەو ڕاستەکەی (بێ حەددو)وە .

هەر دوعای خێر کەن پەی حەڵل موشکوڵ
نەمەندەن طاقەت صەبرو تەحەممول

هەم ناڵەی بەسۆز جە پای کۆساران
هەم بووەن هانا پەی تەکیەداران

هەم گەردن ئازاد ، هەم بە دڵ دوعا
هەم صەدەقەو نەذر پەی دەفع بەڵاَ

هەم پەی کاك ئەحمەد ڕەوانکەن هانـا
هەم دوعاش قەبووڵ ، هەم ڕجاش بەرجا

قوطب زەمانەن ئەو پیر کامڵ
سەیید عەصرەن عالمو فاضڵ

جە ئەهل ئیسلام ئێـدم مەئموولەن
خوفیەو تەضەرڕوع دوعاش قوبووڵەن

دەریای ڕەحم حەق هەردەم جاری‌یەن
ئینشەڵڵاَ دوعای ئیسلام کاری‌یەن

ئەر (جوامێر) مەغروور ، ئەر برا بێ ڕا
ئەر کاك (عەبدوڵڵاَ عەزیز) ناتەبا

ئەر حاکم تەپرس ، ئەر قەوم نەشنەوا
ئەر ڕەعیە ڕەهزەن نە قەحطو غەلا

بێ تەوفیق حەق ، بێ یەد بەیضا
چێش مەیۆ جە دەست یەك فەرد تەنها

(یوونس)وار جە قەوم وێم کەردم فیرار
بیم بە قووت حووت تورك دەریابار

فیرار بیم جە قەوم چون بەرە جە گورگ
نەزانام جە گورگ بەدتەر مەبۆ تورک (۱۳)

(فەقێ) کۆتا کەر بێهوودەی کەلام
بەر موحەممەد بۆ صەلاتو سەلام

منازعهء مؤلف با نفس خودش و خطاگرفتن از خودش (١٤)

ئەمما من جە کار قەدەر حەیرانم
پەی چێش من دائیم خانە وێرانم

گا واچوون ئەفکار ئابام کەرد غائیب
پۆسە بیم دوچار دەردو مەصائیب

گاهێ مەواچوون زومرەی صولەحا
گشت بین بە عیللەی عەدوو موبتەلا

هەم مووسا ، مەسیح ، ئادەمو یەحیا
هەم شیثو ، هەم نووح ، لووطو ، زەکەریـا

خەلیلو ، یوونس ، ئیدریسو ئەیووب
صالحو شوعەیب ، یووسفو یەعقووب

---

(١٣) لەم بەیتەو چوار بەیتی پێشەوەیدا هەستێکی زیرەکانەی (فەقێ قادر) سەبارەت بە باری نالەبـاری هۆزەکـەیو تێـکڕای دەوروپشـتیو ، تێنەگەیشتنو نەخوێندەواریو لەخۆبایی‌بوونو لاڕێ‌گرتنو دادنەپرسیو، قاتیو قڕیو نەدارایی‌و ، زوڵمو زۆری عوسمانی‌یەکان هەسـت پـێ ئەکرێ . فەقێ قادر کە سەرچـاوەی ئەم هەموو کولۆلی‌یە دیـاری ئەکاو ئەیدا بە شانی تورکدا ، مەبەستی لە دەستەڵاتی عوسمانی‌یەکانە ، ئەگینا موسوڵمان ڕقی لە موسوڵمان نابێتەوەو جیاوازیی نەتەوە لەم مەیدانەدا نـابێ دەور ببینێ .

(١٤) واتە : کێشەو هەرای (فەقێ قادر) لەگەڵ نەفسی خۆیو ڕەخنەگرتنی لە خۆی کە هەرچی تووش بووە خەتای خۆی بووە .

(موصطەفا) جە دەست قەوم کێشا ئەلەم
(مورتەضا) نە حەرب عەدوو نە ستەم
دەرد شەهیدان صەحرای کەربەلا
کەس نەدیەن وە چەم نە طوول دنیــا
هەم ئیمام مووسا ، جەمعی سەییدان
یەکسەر شەهید بیێ بە تیغو زیندان
ئیمام حەنبەل (١٥) شەهید بی جە بەن
شافیعی فیرار جە دەست دوشمەن
(ڕەضا)ی خوراسان ئیمام هەشتەم
شەهید بی بە زەهر عەدوو بە ستەم
گاهێ مەواچوون جە ئەحمەقانم
دائیم بەی طەورە جگەر بوریانم
گاهـ واچوون جە بەخت نەداروون ڕەغبەت
گاهـ واچوون حیرصم نەکەرد قەناعەت
(فەقێ) جە هیچ کام نەنەری گلە
پەرێ ئەحمەقیت داریم ئەدیللە
واریدەن حەدیث (سید البشر)
هەرکەس جە سۆراخ کاری کەرد زەرەر
دووبارە بەو کار ئەگەر بی مەشغوول
ئەحمەق ئەوکەسەن ئەلوومو جەهوول

---

(١٥) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (حمل) . دیارە مەبەستی (حنبل) واتە (ئەحمەدی کوڕی حەنبەل)ە کە چوارەمی پێشڕەوەکانی شەرعی ئیسلامە. بەڵام ئیمام ئەحمەد بە کوشتن نەمردوە ، هەرچەند سزای زۆری حوکمڕانان دەوری لە مردنیا بوە .

مەگەر زەهر قەوم تۆ چەند جار نۆشای ؟
چەند دەربەدەری‌و میحنەتان کێشای ؟

پەی قەوم ناچیز چەند جار بیت ذەلیل ؟
نەکەردی تۆبە ، نەبیت مونفەعیــل

نە بە پەندو نوصح ، نە بە دارو گیر
نە بە عەهدو صوڵح ، نە بە تێغ‌و تیر

نە ئامان (١٦) بە دام ، نە کریان (١٧) چارە
پەی چێش بە جایێ نەبیت هاوارە

نە ڕەحم‌و مروەت ، نە وەفاشان بی
نە حوجب‌و ئەدەب ، نە حەیاشان بی

ئەر نە صیلەی ڕەحم داری ئیعتیزار
تەرکش ستەمەن هەم یارو دیــار

سا پەی چێش ئین بار تۆ جەی مەعرەکە
ناوەردی بە یاد ئەو تورک‌و تەرکە

هەم سالم مەبیت نەی بەندو عەذاب
هەم وەی‌طەور خانەت نمەبی خراب

ئەگەر چەنی قەوم مەبیت موتتەفیق
خەلاصیت مەبی تۆ نەی مەنجەنیق

یەك تیمثالم هەن پەرێت باوەروون
پەی ئەحمەقیی وێت ئیقناعت کەروون

---

(١٦) ئەبوو (ئامای) بوایە . ڕەنگە هەڵە بێ .
(١٧) ئەبوو (کریای) بوایە . ڕەنگە ئەمیش هەڵە بێ .

حكايت روباه مكار و شير جذام‌دار (١٨)

به قه‌ول ئه‌خبار یه‌ك ڕۆبای موحیل
ده‌ور مه‌دا په‌ی ڕزق تۆی بێشه‌ی ساحیل

ڕه‌وان نه په‌ی ڕزق زه‌مین مه‌كه‌رد بۆ
غافڵ كه‌فت جه پێش شێر پڕ شكۆ

ڕۆبا شێرش دی سه‌رسام بی نه كار
نه جای په‌ناش بی نه ڕاگه‌ی فیرار

چون كه‌ردش دیققه‌ت به‌و شێر پڕ سام
دیش كه مه‌علووله‌ن به عیلله‌ی جوذام

به‌ی طه‌ور قامه‌ت خه‌م ، جه‌سته‌ش سۆراخه‌ن
پۆست گولگوونش چون سیا زاخه‌ن !!

زوخاو نه جه‌سته‌ش ڕه‌وانه‌ن چون جۆ
موو خاڵ خاڵ مه‌نده‌ن نه چیهره‌و په‌هلوو

هۆش ئاوه‌رد نه دڵ فاریغ بی نه بیم
سوجده‌ی شێرش به‌رد به عیزز و ته‌عظیم

واتش : فیدات بام پادشای بێشه
دڵ جه‌ی عیلله‌ی سه‌خت دارۆ ته‌شویشه

جه صه‌دمه‌ی سه‌خت سوڵطان صه‌حرا
ئیمڕۆ جه ناكام خه‌به‌ر پێم یاوا

هه‌ی دام به‌سه‌ردا ! هه‌ی كه‌ردم فوغان
ئامام به خدمه‌ت ، ته‌عجیل به ده‌وان

---

(١٨) واته : به‌سه‌رهاتی ڕێویی فێڵبازو شێری گول .

درێــغا پەرێ بازووی گۆڕ گیرت
پەی تیژیی هەڵمەت بەستەی تەخچیرت

صەد داغم پەرێ جەبهەی گوڵگوونەن
ئیستە بەستەی ڕەنگ زوخاو خوونەن

کۆ ویقار ڕاهـ ئەو سام سەنگین ؟
کۆ ئەو نەعرەی سەخت زەلزەلەی زەمین ؟

کۆ ئەو صەلابەت فەرمان فەرمات بی
ئەجناس وەحشی ، پابۆس پات بی ؟

کۆ ئەو زەوجەی خاص ؟ کۆن ئەطفالانت ؟
کۆن ئەو زەمزەمەی هەردە جارانت ؟

مەر جە حەکیمان نەکەردی سوئال
نەنیاتای پێشان واقیعەی ئەحوال ؟!

ئاما بە جواب ، شێر ، ناڵا بە زار
وات : ڕۆبا ! خانەت ئاوا بۆ صەد جار

جە بەدبەختیی بەخت نمەز چێش واچوون
چەند کەردم شکار جە بێشەی هاموون ؟!

پەی زەوجەو ئەطفال نەی بێشەی هەموار
نەبی ئارامم لادێ بێ شکار !

جە کۆهـ و صەحرا بە بازووی پڕ زۆر
شکەست دام بە وەحش ، ئاهوان ، گۆر

ئوشتران یخدام ، جامووسان شکەست
یەك یەك وەحشییان ئاوەردم بە دەست

جە ڕاویاران ڕای وەسیع بی تەنگ
چەند مەردو چەند ئەسپ شکەست دام بە چەنگ ؟!

نە پەی نەفەقەی عەیاڵو ئەطفال
بە نەفرین سەخت مەظلووم بیم پامال

بە عیللەی جوذام ها بیم گورفتار
عەیاڵو ئەطفال وەنەم بین بێزار

جە قووەی سابیق من بین نائومید
عەیالم فیرار ، ئەطفال ناپەدید !

حقووق نیعمەت ناوەردن [١٩] بە جا
شەق کەردن پەردەی نامووسو حەیا

یەکیم ئەخبار وەیطەور دان خەبەر
دەوای جوذامەن دڵو گۆش خەر !!

نەمەندەن طاقەت شکار کەردەنم
چابوکیی جاران ، هەڵمەت بەردەنم

جە شەرارەی شەمس داروون ئەندێشە
مەحفووضەن زامان جە سایەی بێشە

بەیطەورە بێکەس ، ذەلیلو زارم
نە یار ، نە یاوەر ، نە هەن غەمخوارم

مؤلف نصیحت خودش نموده (٢٠)

(فەقێ) پەند شێر مەکەر فەرامۆش
(وصف الحال)تەن ، بگێرە نە گۆش

---

(١٩) لە دەستنووسەکەی (م)دا (ناورون) نووسراوە . دیارە هەڵەیە .
(٢٠) واتە : دانەری کتێبەکە ئامۆژگاریی خۆی ئەکا .

مەنازە بە زۆر قوودت بازوو
هەنی پەی جیفە مەکەر ئارەزوو

عومر عەزیزت یاوا بە پەنجا
تەلەف بی نە کار ئوموور دنیـــا

غەیر جە شەکوەی حاڵ گوناى بێشومار
حاصڵت نەبی نە ڕووی ڕۆزگار

پەی ئەهل و عەیال مەکێشە ستەم
هەنی نەفەقەی حەرام مەدەر جەم

جە دەرد دنیا ئەر بیت گروفتار
ئەهل و عەیالت جێت مەبۆن بێزار

باوەر بە خاطر فەردای قیامەت
عەیالت جە تۆ مەکەن شکایەت !

ئەر ئەخ و ئەر ئوخت ، ئەر زەن ئەر فرزەند
هەر تا مەندەنی بە تۆ هەن دڵبەند !!

هەردەم ویەردی جەی دنیای دەنی
هەر یەك تەعلیقەن بە شەخصێ هەنی

مەعلوومەن ئەسباب ئوموور دنیـــا
هیچ کام پەی هیچ کام نەدارۆ وەفا

موناسب حاڵ هەن یەك ڕیوایەت
پەرێی سامیعان کەروون حیکایەت

حکایت پیر زال بـا دخترش (۲۱)

مەرویەن جە قەول سوهەیل ئەنوار
یەك پیرە زالێ مەندەی ڕۆزگار
ئەولادش نەبی غەیر جە یەك دوختەر
درەخشان چون نوور شوعلەی ماهو خۆر
مەحبووبو مەرغووب ئەو غونچەی ساوا
بیمار بی ناگا بە تەبو حوما
پیرە زاڵ هەر ڕۆ وێش مەکەرد نیثار
مەرگ وێش مەواست پەی شیفای بیمار
هەردەم بە زاری ڕوو مەدا نە خاك
نە داخ فرزەند سینە مەکەرد چـاك
یەك مادە گاوێ وەقت نیمەشەو
شی بە تۆی خانەی پیرەزەن بە دەو
سەر کەرد بە تۆی دیگ ماست پیرەزەن
دیزەی ماست جە فەرق مادە گاو بی بەن
مادە گاو بەو دیگ ، بەو ئەحواڵەوە
ڕوو کەرد بە جانیب پیرە زاڵەوە
پیرە زاڵ جە خەو بێدار بی دەرحاڵ
دیش عەجەب صوورەت ، عەجایب ئەشکاڵ
دەرلەحظە خێزا خرۆشا بە زار
وات یا عیزرائیل فیدات بام صەد جار

(۲۱) واتە : بەسەرهاتی پیرەژنو کچەکەی . شایانی باسە ئەم عینوانە بە هەزار حاڵ لە دەستنووسەکەی (م)دا شوێنی وشەکانی دەرئـەکەوت ، بـەڵام نووسەرەوەی دەستنووسەکەی (ح) پێش سوانی نووسیویەتەوە .

مەر ڕاگەی بیمار کەردەنی غەڵەط
سەیرکەر ها ئەعضام نەدارۆ عیللەت

ئەر قەصدت قەبض ڕۆح بیمارەن
ها نە تۆی حوجرەی جەنب یەسارەن

(فەقێ) خۆ مادەر جە ئەخو پدەر
زیادەن ڕەحمش ذەرحەق بە دوختەر

هەرگا وەی‌طەورەن مەنیشە ماتەم
پەی جیفەی دنیا هیچ مەکێشە غەم

غەمخوار [22] حەقیقی حەییی خەللاقەن
صیفەتش ڕەحمان ، یانێ ڕەززاقەن

حەدیثەن جە لەب شای عالی جەناب
دنیا جیفێوەن [23] طالیبش کیلاب

ئەووەڵ عەمارەت ، ئوخراش خەرابەن
ئەووەڵش نیشاط ، ئوخراش عەذابەن

ئەفکارت جەم کەر نە تەفرەقەی هۆش
شێرانە بە کار ڕۆبا بدەر گۆش :

---

(٢٢) مەبەست لە « غەمخوار » ئەو شتەیە کە دەبێتە ئەنجامی غەمخواری وەك گوێ‌پێ‌دان‌و یارمەتی‌دان ، ئەگینا خودای مەزن لە غەمخواری‌یەوە دوورە.

(٢٣) لە نوسخەکەی (م)دا نووسراوە «جیفەون = جیفەوەن» ، بەڵام (ح) کردوویە بە «جیفەیێوەن» . بۆ چوونەکەی (ح) ڕاستەو ئێمەش هەر لەسەر ئەوە بە «جیفێوەن»مان نووسی‌یەوە .

شروع بحکایت روباه و شیر و فریبدادن درازگوش (٢٤)

ڕۆبا وات : ئارام بگێره ئەی شا !
من مەرام تۆ مەکەروون ئـەدا

ئەسەد بی پەنهان ـ ڕاهی بی ڕۆبـا
دیش خەر دیهقان ها نە چەراگا

ڕۆبا وات : ئەی خەر ! ئەحواڵت چوونەن ؟
مەبینم هەردەم جەستەت زەبوونەن !

خەر وات : ئەی ڕۆبا ! مەر نمەزانی
جەبرو مەظڵەمەی صینف ئینسانی ؟!

دایما نە دەست زاڵم زەلیلم
گاهێ نە ڕیکاب ، گاهێ مەحمیلم (٢٥)

وە ڕۆژ نە بێگار ، شەو ئەسیر بەن
گا زەخم نە پشت ، گاهێ نە گەردەن

ئەر جە دڕندەی کۆهـ نەکەردام بیم
پەی چێش مەکێشام ئەی زوڵمی عەظیم ؟!

ڕۆبا وات : ئەی خەر ! من داروون جایێ
بێشەی هەموارەن ، سەبزێ ، صەفایێ

---

(٢٤) واتە : دەستکردن بە باسی بەسەرهاتی ڕێوی‌و شێرو ، خەڵەتاندن‌و لەخشتەبردنی گوێدرێژ .
شایانی باسە (ح) لەباتیی «دادن» (خوردن)و ، لەباتیی «درازگوش» (حمار)ی نووسیوە .

(٢٥) شێوەنووسی دەسنووسەکەی (م) (محملیم = مەحمەلیم)ە ، ئێمە بە دووری نازانین (تحمیل) بووبێت‌و ئەمەش لەهجەیەکی تایبەتی بێت بەمانای (مەحموول) واتە : بە سواری ولاغ هەڵگیراو .

چەمەنان بێ شۆ ، عەلەف بێ شومار
قامیشان بێ حەد ، درەختان هەزار

نە صەوت پولەنگ ، نە صەدای شێرەن
نە شنوەی گورگان ، بەبر دلێرەن

چەشمەی سەراوان ماچی کەوثەرەن
نە دەنگ دەبیار ، نە ڕای بەشەرەن

ئەگەر مەیلتەن وە بێ خەوف‌و بیم
مەکەین بە مەسکەن ئەو بێشەی عەظیم

زەوجەیێ مەئلووف باوەروون پەرێت
کامەرانی کەر (کیف یشا)ی وێت !!

گا بازیی نە ڕووی سەبزەی مێرغوزار
گا گۆش بە نالەی مورغان هەزار

قەهقەهەی کەبکان ، هاژەی باڵ باز
نەغمەی دورڕاجان دەنگ مەدۆ چون ساز

خەر شنەفت خەبەر ڕۆبای مەککارە
مەرەقصا نە شەوق وە بێ ئیشارە

واتش : ئەی ڕەفیق جە کۆن ئەو مەسکەن
شکۆفا قەلبم پەی غونچەی چەمەن

ڕاستشان واتەن پێشینان جەی وەر
مورادەن ڕۆبا بەیۆ نە ئۆغر (٢٦)

---

(٢٦) لە فۆلکلۆری کوردیدا هەیە «هەرکەس لە سەفەردا تووشی ڕێوی ببێت خێر دێتە ڕێی » .

ئەزانانش بە کار واقیعەی گەردوون
بەند مەبۆ نە دام مەقسەدەی ئەفسوون !

(فەقێ) هوشیار بەر . ئەویت بێ ئاگا
پەی طوول ئەمەل ویت مەکەر گومڕا

ئەو ڕۆبا دنیا . ئەسەد ئەجەلەن ،
بێشەی بەشەری طوول ئەمەلەن

ئەر ئومێدت هەن دنیات بۆ بە کام
بە وێنەی ئەو خەر ویت مەکەر بەدنام

خەر وات : ئەی ڕەفیق با زوو بیم ڕەوان
واصل بیم بەو جای (جنات الحیوان)

ڕۆبا کەفت نە پێش . مەرکەب [27] نە عەقەب
یاوان وە بێشە بێ ڕەنجو تەعەب

یاوان بە نەزدیك شێر دلاوەر
هەلمەت بەرد پەی خەر . نیشت نە دۆش خەر

خەر شانا لەگەد پەی دەفع شەرار
کێشا نەعرەی سەخت ، جە بیم کەرد فیرار

شێر نە ضیعف حاڵ پەنجەش نەبی بەن
کەفت نە ڕووی زەمین شێر ئەهرەمەن !

ڕۆبا وات : ئەی شێر ! بە دامو تەزویر
ئاوەردم پەرێت ، ڕەها دای نەخچیر ! !

---

(٢٧) مەبەست لە «مەرکەب» گوێدرێژە ، تەنانەت پێشینان بە (کەر)یان وتوە « مرکب الصالحین » .

شێر کەفت نە قەدەم ڕۆبای مەککارە
واتش : یەك ئەمجار ئەر کەردی چارە

ئینشەڵڵا خەلاص نمەبۆ نە دەست
بە هەر نەوعێ بۆ مەدەرووم شکەست

وات [٢٨] : پەنهان بەر جە سایەی ئەی بید
بە طەعمەی شکار دڵ کەر پڕ ئومید

ڕۆبا ڕەوان بی پەی خەر بە دەوان
دیش نە تۆی وادی وێش کەردەن پەنهان

مەحزوونەن ، ئەفگار ، سەر وستەن جە پێش
دادشەن جە دەست ئەی بێدادیی وێش

ڕۆباش دی بە چەم خرۆشا بە زار
واتش : ئەی بەدبەخت مەککارەی عەییار !

مەر من کەی کوشتم جەددو پدەرت ؟
کەی کەندم جە پۆست ئەخو مادەرت ؟

ئەی دامە چێش بی بەند کەردی نە پام
ئەی قەضا چێش بی قەدەر جە ناکام ؟

ڕۆبا وات : ئەی خەر مەر چێشت [٢٩] دییەن ؟
وەی طەور خاطرت جە من ڕێش بییەن !

---

(٢٨) دەسنووسەکەی (م) لەپێش «وات»ەوە وشەی «خەر»ی داناوە ، ئاشکرایە ئەمە هەڵەیە ، بۆیە (ح) لەباتیی «خەر» وشەی «ڕۆبا»ی داناوە . بەگوێرەی ئەمە ئەبێ (سایەی) بە (سای) بخوێنرێتەوە . ئەشگونجێ لەپاش (وات)ەکەوە (تۆ)یەك بووبێ‌و پەڕیبێ .

(٢٩) ئەمە بەپێی دەسنووسەکەی (ح)یە . لە دەسنووسەکەی (م)دا نووسراوە (چێش) ، بەلام دیارە ئەوە هەڵەیە .

خەر وات : مەر ئەو شێر بە پەنجەی ستەم
هەڵمەت بەرد پەی من تۆ نەدیت بە چەم ؟
ڕۆبا خەندەش کەرد ، واتش ئەی ڕەفیق !
قووەی واهیمە هۆشت کەرد تەفریق !
حەیف نیەن پەی تۆ بەو شەوکەتەوە
بەو قووەی بازووی شێر هەییەتەوە
نــە صەحرای هاموون ، نە هەنگامەی کار
هەر یەن خائیفی وەنەت بۆ ئیظهار
ئەمما حەق داری بکەری هەراس
نەدیەنت صەحرا وە بێ عامو ناس
هەم قاپیی بێشە بەستەی طەلیسمەن
هەر جینسێ ئاما یەك نەقشش قیسمەن
مەرد ئازما [٣٠] هەن پەرێ خائیفان
هەردەم بە ڕەنگێ وێش مەدۆ نیشان
گاهێ نە صوورەت شێر غوڕڕانەن
گاهـ گاهێ نە شکڵ جینو شەیطانەن
چەند دەفعە نەوجا نەقش ئامان نە ڕێم
زەرەرش ئەصڵەن هیچ نەیاوان پێم
چون پاسەبانەن نەو بێشەی بێدەر
بە غەیر جە وەحشەت نەدارۆ ئەثەر

(٣٠) مەرد ئازما : یانێ ئەو دێوو درنجانەی پیاوی ئازا تاقی ئەکەنەوەو ، لــە پیاوی ترسنۆکی جیا ئەکەنەوە . بە دووری نازانین « مێردەزمــە »ی کوردیش هەر لەمەوە وەرگیرابێ .. هەرچۆن بێ نە (مەرد ئازما)و نــە (مێردەزمە) بناغەیەکی زانستیان نیەو ، لە ئایینیشدا هەروەها .

دوور با ئەر ئەو نەقش شێر نەڕ مەبی
چطەور تۆ بەی طەور بێ خەطەر مەبی

یاخۆ جە قووەی قوللابەی ئەڵماس
چطەور نە دەستش من مەبیم خەلاص ؟!

بە قووەی ئەفسوون مەککارەی ڕۆبـا
حەمیر دووبارە ئاما بە سەمـا

طعنهء مؤلف به نفس خودش (٣١)

(فەقێ) مەکەر مەنع خەر بێچارە
تەفرە وەرد بە مەکر ڕۆبای مەککارە

تۆ هەر ڕۆژ ئیبلیس مەدەرۆت بازی
ڕەققاصی نە چەنگ پەردەی مەجازی

ئەو ڕۆبا ئیبلیس ، نەفست ئەسەدەن ،
ئەو بێشە دنیا ، ئەو خەر جەسەدەن !

ئەگەر صادقی بە کیذب ڕۆبـا
مەکەر ئیطاعەت نەفس کینەخوا

ڕۆح پادشاهەن ، عەقڵ وەزیرەن
نە تەخت دڵدا هەردوو ئەمیرەن

بە ئەمر هەردوو ئەگەر هوشیاری
مەئموور بە ئەمر فەرمان بەرداری

---

(٣١) واتە : باسی ئەوە کە دانەری کتێبەکە لۆمەو سەرزەنشتی خۆی ئەکا .

فریب درازگوش دوباره با روباه ... (٣٢)

خۆلاصه حیمار چەنیش بی ڕەوان
یاوان وە بێشە جای شێر ژیان

شێر هەڵمەتش بەرد خەر ئاوەرد بە گیر
بە زۆر بازوو شکست دا نەخچیر

ڕۆبا وات بە شا بە داب‌و ئاداب :
بگێرە ئارام نە سەرچەشمەی ئاب

من پەی بەندەگیت بەستەنم کەمەر
پەرێت ماوەرووم دڵ‌و گۆش خەر

شێرش کەرد ڕەوان ڕۆبای حیلەکەر
کەرد بە طوعمەی وێش دڵ‌و گۆش خەر

بەعضێ جە نەرمەی گۆشت دەست‌و ڕان
پوختە کەرد پەی شێر بەردش بە دندان

شێر واتش : باوەر پەرێم دڵ‌و گۆش
ڕۆبا وات : شاهم ! مەر نەداری هۆش ؟!

ئەر خەر صاحیب دڵ یا گۆشش مەبی
کەی کردەی ئەووەڵ جە یادش مەشی ؟!

---

(٣٢) ئەم عینوانە لە دەسنووسەکەی (م)دا چوەتەوەو تەنها ئەمەندەی ماوە کە نووسیومانەتەوەو واتە : فریوخواردنی گوێدرێژو سەرلەنوێ لەگەڵ ڕێوی... ڕەنگبێ ئەمەندەی فەوتابێ : ڕۆیشتنی بۆ لای شێر . لە دەسنووسەکەی (ح)یشدا بەتەواوی گۆڕاوەو وای لێ هاتوە : «فریب‌دادن روباه دوباره درازگوشرا نزد شیر» . واتە : دووبارە فریودانی گوێدرێژ لەلایەن ڕێوی‌یەوە لای شێر . ئەمیش هەروا دیارە ناتەواوە .

دڵ مەجمەعەی عەقڵ دەرك ئەفكارەن
گۆش نە سامیعەی وێش خەبەردارەن
(فەقێ) تۆ بێ گۆش هەم بێ ضەمیر بیت
جەو سەبەب هەر یەن بەستەی زەنجیر بیت
تۆ صەد جار وەی طەور بە حیلەو تەزویر
جە بەند زەنجیر تورکان بیت ئەسیر
تۆ خۆ مەزانی تورك بێ مەجازەن
جە نێـكو جە بەد بێ ئیمتیازەن !
هەم کورد چەنی تورك بگێرۆ ئولفەت
ئەڵبەت وێنەی تۆ مەمانۆ خەجڵەت
موناسب حاڵ ئامان جە ئەخبار
مەنقوولەن جە قەول سوهەیل ئەنوار :

حكايت بـاز شكارى و كبك (٣٣)

یەك باز تەوار نە قوڵلەی کۆسار
یەك ڕۆ دەور مەدا پەی طەعم شکار
سەمـاع کەرد صەدای کەبك خەرامان
نە گەردەنەی کۆهـ ئاما بە دامان
هاژەی باڵ باز جە کەبك کەرد ئەثەر
نیهان بی جە تـۆی ڕموزەنەی کەمەر
باز تەجەسسوس کەرد نە دائیرەی سەنگ
کەبکش دی مەستوور تۆی سەنگ وە بێدەنگ

(٣٣) واتە : باسی بەسەرهاتی بازی ڕاوی و کەو .

باز واتش : ئەی کەبك چێشەن ئەی حاڵەت
تا کەی مەمانی تۆ نەی ذەلالەت ؟!

تۆ هەر یەند بیست جە طەیر حورِ بۆ
هەراست نە ئونس دڕوندەی بەڕ بۆ

کەی مەبی ڕاحەت ، کەی مەبینی کام ؟!
کەی مەبی خەلاص تۆ جە نەنگو نام ؟!

ئەگەر تۆ چەنیم بیی بە یاوەر
مەکەروو حیفظت جە هەر خەیرو شەڕ

شەوان چەنی من جە سەر قوللەی کاو
ڕۆژان جە سەیران سەرچەشمەی سەراو

هەم ئەمین جە وێت ، هەم بەزم شکار
هەم شەئن مەردی جێت مەبۆ ئیظهار

دەمێوەن عاشق خەطو خاڵ تۆم
حەیران مینقار پەنجەی لاڵ تۆم !

تا قەهقەهەی نەظم دەنگت نە گۆش بۆ
حەڵقەی غولامیت نە گۆش هۆش بۆ

جەواب دا وەنەش کەبك کۆساری
واتش ئەی شەهباز زادەی شکاری

تۆ صەییاد صەید ، من صەید صەییاد
تۆ سوڵطان حورِ ، من سیلك عیباد

تۆ ئازادە بەخت ، من قەید موحتاج
پەنبە بە ئاتەش کەی کەرد ئیمتیزاج ؟!

ئەر صەد ساڵ چەنی تۆ کەروون پەرواز
من ئەو کەبك زار ، تۆ هەر ئەو شەهباز

هەرگا بەیطەورەن بە تەفرەی خەیـــاڵ
حەیفەن عەقڵ کول بکەروون پاماڵ

باز واتش مەر تۆ عەقلت تەغییرەن
حوبب غەیرە جینس نە دڵ جاگیرەن

خولاصە ئەو باز بە ئەفسوونگەری
بەردش چەنی وێش ئەو کەبك دەری

کەبکەو باز هەردوو خێزان بە دڵواز
پەی سەر قوللەی کۆ کەردشان پەرواز

شەوان ئونس یەك بە ڕازو نیاز
ڕۆژان نە عوقبەی نەخچیر نە پەرواز

بیمار بی ناگاه باز تەواری
نەمەند جە قووەش پەنجەی شکاری !

بازو کەبك نە تۆی یەك ئاشیانە
باز نە قووەی جووع سازا بەهانە !

واتش : مەر ئەی کەبك گومڕای ناسەواب
تۆ سایە نشین ، من جە ئافتاب !!

مەر ئێدەن عادەت نە ڕووی ڕۆزگار
میسکین نە مەسنەد ، شاهان خوارو زار

کەبك وات : ئەی شا ! ئەر نیت موکەددەر
کەی بە ظیلل کاو خۆر کەردەن ئەثەر ؟ !

باز هەم خرۆشا وات : ئەی بەدگومان
تەرك ئەدەبەن تەكذیب شاهان !

دەردەم هەڵمەت بەرد باز بەدئەندێش
كەبك خەرامش كەرد بە چاشت وێش

چون كەبكو بازەن ئونس كوردو تورك
مەر كێ جە سایەی توركان بی بزورگ ؟!

مەعلوومەن جە لای عاریفان كار
دوستیی توركو كورد نیەن پایەدار

مەر تۆ جەو سەبەب مەبیت گورفتار ؟!
نەداری بە یاد ئوموور ئەفگار ؟!

(فەقێ) حیكایەت باوەر بە خیتام
بەر موحەممەد بۆ صەلاتو سەلام

در تاریخ خاتمەء كتاب چگونگی بعد گوید (٣٤)

یاران ئەر پەرسان واضیع كیتاب
(عبدالقادر)ەن جە قەید عەذاب

حوجرەی دڵ بە مەیل حەق كەردەن گوشاد
ئینشەڵلا جە قەید زوو مەبۆ ئازاد

(خصوصاً) ئیسڕۆز قەلبم گوشادەن
مەطڵەبم جە حەق (حسب المراد)ەن

نەزدیكەن جە تۆ بە یاریی یەزدان
بنیشوون بە شاد جە موڵك بازیان

---

(٣٤) واتە : لە باسی ساڵی دوایی هاتنی كتێبەكەو چۆنیەتیی لەوەوپاشدا ئەڵێ .

مەبۆ بە مەسکەن تەخت چەمچەماڵ
مەکەروون وە پا خەیمەی سیاماڵ

مەکەروون سەیران صەحراو دەشتو دەر
مەوینوون وە چەم حەبیبان یەکسەر

جە صەحرای ویسعەت فەصڵ بەهاران
مەکەریم شکار ڕەمەی تەتاران

مەنیشیم نە تۆی عەرووسیو ئوطاق
ڕەمەی زەوقم مەیۆ نە ئافاق

ئەمما بەشەرتێ نەکەی ڕیاسەت
نەکەی فەرامۆش ئەی گشت سیاسەت

تەئریخ تەئلیف میعراج خاتــەم
سەنەی هەزار بی جە سێصەد سێ کەم (٣٥)

سوڵطان ئێران (ناصرالدین) بی
سوڵطان حەمید خان جە قوسطەنطین بی

یا ڕەببی ڕەحمەت بێ حەددو حیساب
عەطا کەر بە ڕۆح (قاریء الکتاب)

هەم بەر موئەللیف ، هەم بەر سامیعان
عــەطاکەر یا رب ڕەحمەت بێ‌پایان

---

(٣٥) واتە : سالی ١٢٩٧ی کۆچی . لەم چەند بەیتەی پێشەوە وا دەرئەکەوێ کە فەقێ قادر گفتێکی بەرەڵلاکردنی لەوڕۆژانەدا وەرگرتبێ بە مــەرجێ کە بۆ خۆی دانیشێو سەر کز کا .

بەر نوور جەمال (سید الانام)
هەزاران درووود ، هەزاران سەلام (٣٦)

---

(٣٦) لە دەستنووسەکەی (م)دا لە دوایی ئەم بەشەوە ئەم چەند دێڕە نووسراوە:

« تمت شد کتاب بعون الملك الوهاب . صاحب تألیف مولانا عبدالقادر هموند همیشه موفق باد بجاه النبی وآله الامجاد ، در حجرهء محبوسی ، از عجز حال شکایت از بانیان قوانین بدعتو ترك‌کنندگان شرع محمدی یعنی اتراکهای بدخصلت نموده . حرره بید عبدالحقیر یعنی میرزا محمد رحیم في سنهء هجری هزارو سەصدو دو فی شهر جماد ثانی ختم پذیر شد ، یوم خمیس در حبسخانهء کرکوك » .

واتە : « بە یارمەتیی خودای بەخشندە کتێبەکە تەواو بوو . خاوەنی کتێب ، دانەری ، گەورەمان عەبدولقادری هەمەوەندە ، هەمیشە سەرکەوتوو بێ ، بۆ خاتری پێغەمبەرو ئاڵو بەیتە سەربەرزەکانی ، لە هۆدەی بەندیدا لەکاتی دڵ ناڕەحەتیدا لە دەستی دامەزرێنەرانی یاسای ناشایستەو تەرك‌کەرانی پەیڕەوی موحەممەدی کە عوسمانی‌یە بەدسروشتەکانن ، سکاڵای کردوە . بەندەی ناچیز میرزا موحەممەد ڕەحیم لە ساڵی کۆچیی هەزارو سێصەدو دوودا لە مانگی جومادای دووەمدا ، نووسیویەتی‌یەوە هەر لە حەپسخانەی کەرکووك » .

شایانی باسە هەڵە ڕێنووسی‌یەکانی ئەم چەند دێڕەی میرزامان دەسکاری کردو ڕاستمان کردنەوە ، بەڵام تێکستی نووسینەکەیمان وەك خۆی هێشتەوە .

کتێبی فەضیلەتی بەنیئادەم

بسم الله الرحمن الرحیم

حەبیبی ڕەببانی ! حەبیبی ڕەببانی !
فەرد (لا یموت) ، حەبیبی ڕەببانی !

---

(۱) لێرەوە (٥٧) بەیت لە دەسنووسەکەی (م)دا فەوتاوە ، ئەو دەسنووسەی ، وەك باسمان‌کرد ، لە بەردەمی دانەرداو لـە بەندیخـانەی کەرکـووك نووسراوەتەوە ، بەلاَم لە دەسنووسەکەی (ح)دا کە پەڕپووت بووە ، ماوە. ئێمەش لەبەر ئەو نووسیمانەوە . بێ‌گومان ئەو کاتێ نووسیویەتیەوە کـە هێشتا لە دەسنووسەکەی (م)دا نەفەوتابوو .

شایانی باسە لە دەسنووسەکەی (ح)دا ناوێکی تایبەتیمان بۆ ئەم بەشە بەرچاو نەکەوت ، بەلاَم لە پێشەکی‌یەکەیدا نووسیویە : « این کتـاب در ثنای حضرت باری جل و علا ، و در فضیلت بنی‌آدم بر نوع مخلوق دیگر و بدی قیاس ابلیس علیه اللعنة ، و اخلاق و خلق حمیده بنی آدم و صفت بشری و حیوانی هردو به بنی آدم نسبت داده و بحـث اینـها میکند » . واتە : « ئەم کتێبە باسی پیاهەڵدان‌و ستایشی یەزدانی بەرزو بالاَو ، گەورەیی ئادەمیزاد ئەکات بەسەر دروسکراوەکانی‌تردا ، هەروەها باسی خراپی‌و بێ‌جێ‌یی قیاسەکەی شەیتان ئەکات‌و ، خوو ڕەوشـتی باشی بنیادەم‌و ، ڕەوشتی ئادەمزادی‌و حەیوانیی هەردوکیانی داوەتـە پاڵ بنیادەم » .

ئێمە گومانمـان لـەوەدا نی‌یـە کە تێـکڕا (ح) ئەم عینوانـەی لەبـەر دەسنووسەکەی (م) نووسیوەتەوە ، با ئیحتیمالی گۆڕینی وشەیەك یـا ڕستەیەکیش هەبێت . لەبەرئەوەی بۆی نەخوێنرابێتەوە ، یـا بە دڵیـا نەچووبێت ، جا لەمەوە ئەتوانین ناوی کتێبەکە بنێین «فەضیلەتی بەنی ئادەم » . ئەمەش شتێکی ئاسایی‌یە چونکە خوا لـە قورئـانی پـیرۆزدا «تەکریم»ی بنیادەمی کردوەو بابەتی کتێبەکەش ئەم بابەتەیە .

ذات (لم یزل) بەحر مەعانی
بێ عەیبو (لا شرك) ، هەم بێ‌مەکانی
بە عەظیمی وێت (علي الاعلی)
بە فەضڵ ئەنوار عەرش موعەللا
بە عیززەتی شەئن (أسماء الحسنا)ت
بە نوور قودرەت پەردەی حیجابات
بەشق مەکتووبات جە [2] لەوح مەحفووظت
بە شوعلەی خورشید گێتی ئەفرووزت
بە نوور قەلەم کورسیو مەقامات
بەو زینەت ئەفزای نەجم سەماوات
بە سوجدەو ڕوکووع فریشتەی نوورت
بە زەمزەمەی ذیکر (بیت المعمور)ت
بە حورمەت نوور ئەنبیا تەمام
بەشق موحەممەد (صاحب المقام)
بەشق ئەمیران پشتو پەنای دین
یەعنی چەهار یار (سید المتین) [3]
بە شەرافەت نوور جوملە ئەولیا
بە سەبیل ڕۆح زومرەی شوهەدا
نەو مەعرەکەی سەخت بەڵاو ئاسیا
« یوم یجعل الولدان شیبا »

---

(٢) لە دەستنووسەکەی (ح)دا نووسراوە ، بەڵام ئێمە بە زیادی ئەزانین .
(٣) لە دەستنووسەکەی (ح)دا «سید المتین» نووسراوە وەك ئێمە نووسیومانەتەوە ، بەڵام بە دووری نازانین (سید المتقین) بووبێ بە مەرجێك (ی)ی «سید» بە سووکی بخوێنرێتەوە .

به ڕەحیمیی وێت ڕەحمەت بێپایان
نەومیدم نەکەی نە دەرگای غوفران

به ئەلطاف وێت ذات بێمیننەت
عەفو کەر گونام جە هەر مەعصیەت

هەرچەند سەراپام غەرق گوناهەن
جای ئومێد تۆی [٤] ، بە تۆم پەناهەن

جەودەم زەلزەلەی مەحشەر بۆ گوشاد
هەرکەس پەرێ حاڵ وێش مەکۆ فەریاد

به عەظیمیی وێت (الله اکبر)
به حورمەت نوور (سید البشر)

نەی زنجیر ذەنب حەملەن نە ڕیجلەین
ئازادم کەری شاهەنشای کەونەین !

به کیبریای ذات دانای داوەری
(فەقێ) جە دارەین سەر ئازاد کەری

در ثنا و حمد باری عز و جل گوید (٥)

ئیبتیدا به ئیسم پادشای ئەعظەم
خەللاق‌و ڕەززاق عالەم‌و ئادەم

قەدیم‌و قەییووم ذات (ذوالجلال)
مەعدووم ئەفکار مەوجوود جە هەر حال

---

(٤) ئومێد تۆی : ئەمە بەپێی ئەوەیە کە لە دەستنووسەکەی (ح)دا نووسراوە . ئێمە بە دووری نازانین یا (تۆی)ەکە (تۆنی) بووبێ یا (ئومێد)ەکە (ئومێدم) بووبێ .

(٥) واتە : لە باسی ستایشی ئافەریدگاری گەورەدا ئەڵێ :

(شدید العقاب ، ستار العیوب)
کەریمو ڕەحیم (غفار الذنوب) [٦]

قادر قودرەت (الله الصمد)
صەنعەت‌نومای کەون ئەزەل تا ئەبەد

مەعرووف صیفات موظهیر مەعنی
تەجەللای ذاتت جە دارەین غەنی

جە عەیبو عیللەت ، مانیع بێباکی
نابینای دیدەی عەقڵ ئیدراکی

مەعکووسەن کەونەین جە ضیای ذاتت
ئەزەل تا ئەبەد نوور صیفاتت

جە وەحید ذات کروور [٧] صیفات
قەدەر کەرد قەلەم قەضای مەوجوودات

حووتو حەرەکە ، وەحشو ئینسو جان
یاجووجو طویوور ، جەحیمو جینان

مەوجوودەن یەکسەر جە نەشئەی صیفات
جوملە گەواهەن پەی وجوود ذات

زەمینو زەمان ، سەما هەفت طەبەق
سازنای جە دووڕ قودرەت موعەللەق

ذات بێظەرفت ظەرف صیفاتەن
ئیجاد کونندەی ئەشیاو نەباتەن

---

(٦) لە دەستنووسەکەی (ح)دا (غفار ذنوب) نووسراوە .
(٧) مەبەس لە (کروور) کلوورە ، واتە : زۆر .

صیفاتت کەونین هەم لامەکانی
جە تەحتو جە فەوق پەیداو پەنهانی
موزەییەن جە تۆ هەفت طەبەق سەما
کورسیو عەرش و فەرش تا (تحت الثری)
مەشعەڵنومای شەمس ضیاو نارو نوور
ظوڵمەتنومای ئەبر شەبان دەیجوور
بەعد مەوت مەحیا کوندەی نەبات
ئەموات بەخش ڕووح زومرەی (ذی حیاة)
موجەوهەر ذیهن ضەمیر عالەم
نە جوود « ألست » تا نەفخ عەدەم
بە فیقهو [8] بەدیع ، کەلامو هەیئەت
نەیاوان بە کونهـ ذات بێمیننەت
جوملە ئەنبیاو فریشتان تەمام
بەند حیرەتن یەکسەر جە ئیفهام
صیراطت چێشەن یا میزان زو چی
عەطات نە چێشەن یا خەطا زو کی
(لا یسأل ذات ، علي الاعلى)
هەم لایق بە تۆن هەر حەمدو ئەنـا
تەئەسسوف ئێدەن جە (بین العوام)
شایستەی شەئنت کەس نەکەرد تەمـام

(۸) شێوەنووسی نوسخەکەی (ح) «بفیق»وە . بێجگە لەوە کە ڕاستەکەی (بە فیقهـو) بێ هیچ چارەیەکی نییە . واتە : نە بە عیلمی شەریعەت ، نە بە بەدیع ، نە بە عیلمی کەلامو عەقایدو ، نە بە عیلمی ئاسمانناسی کەس نەگەیشتوەتە دەرکی حەقیقەتی ذاتی یەزدان .

دەرلـُو عەقلّو فیکر بێ‌نوطق‌و ماتەن
سەرئەفگەندەی عیجز حەمدو ئەناتەن

چارە هەر ئێدەن پەرێ عەبد زار
گوشاد کەر زوبان پەرێ ئیستیغفار

یا حەق ئەر گونام بێ‌حەدەن ، بێ‌شوو
جە کۆهـ عەفوت مەنمانۆ بە موو

ئەر ڕووسیاهم سکەم سفیدەن
جە تەهلوکەی بیم بە تۆم ئومیدەن

بە « لا تقنطوا من رحمة الله »
باقی‌یەن یەقین «آمنت بالله»

یە بەشارەتەن جیهان ئافەرین !
بە عەفوی گونای زومرەی موذنیین

ببەخشا گونام مەندەنان ذەلیل
مووەففەقم کەر بە تەوبەی تەعجیل

(فەقێ) لالیات نمەبۆ تەمــام
بەر موحەممەد بۆ صەلات‌و سەلام

در بیان فضیلت بنی‌آدم و کذب قیاس ابلیس علیه اللعنة (٩)

کەلام حەققەن جە ئایەی قەدیم
خەلقم کەردەن ناس (آحسن التقویم) (١٠)

---

(٩) واتە : باسی گەورەیی ئادەمزادو درۆیی قیاس‌و بەڵگەی شەیـتان نەفرینی خوای لێ بێ .
(١٠) ئیشارەتە بۆ ئایەتی (لقد خلقنا فی احسن تقویم . التین ٥) .

حەدیث قودسەن جە (خیرّ الناس)
(الناس ستری ، انا ستر الناس) (١١)

هەم ئەمرش کەردەن خەللاق عالەم
جە صوورەت وێم خەلقم کەرد ئادەم

ئەر میهرو ئەر ماهـ دەورەی گەردوونەن
ئەر ئەبرو بادو هەواو هاموونەن

هەر یەك نە ئوموور وێش نە دەوانەن
یەکایەك مەئموور صینف ئینسانەن

جەمع فەواکیهـ درەختو نەبات
نەوع لەذائیذ ئەکلو مەشرووبات

چەنی وەحشو طەیر صەید بەحرو بەڕ
حیلل کەردەن طەعمش پەی صینف بەشەر

پەی صیدقش ئێدەن دەلیل مەحەك
سوجدەی ئادەم کەرد جەمیع مەلەك

یەك جە فریشتان یەعنی (عەزازیل)
نە سوجدەی ئادەم کەردش تەکاهیل (١٢)

شی نە گەردەنەش طەوقێ جە لەعنەت
دەردەم بەری بی جە دەریای ڕەحمەت

---

(١١) لە دەسنووسەکەی (ح)دا ئەم نیوە دێڕە بەمجۆرە نووسراوە : (انسان ستری انَ ستر الناس) ، بەڵام ئێمە لە هیچ کتێبێکی حەدیثی قودسیدا حەدیثێکی لەم بابەتەمان بەرچاو نەکەوتو پەیوەندێکیش لەنێوان ئـەم بەیتەو بەیتی پێشوودا شكنابەین .
(١٢) ڕاستەکەی ئەبێ یا (تەکاسول) یا (تەماطول) بێ .

ئەووەڵ کەس ئیبلیس قیاس کەرد نە کار
غەڵەط بی قیاس شووم شەرمەسار

واتش : من ئەصڵم جە نارو نوورەن
ئادەم ڕستەی خاك ، سیای دەیجوورەن

نەزاناش مەظهەر قەهرەن کوورەی نار
جە قەهر مەر غەضەب مەبۆ ئاشکار

ئەر ئەصڵش ڕەوشەن سیا صیفەتەن
جە تەحتو فەوقش دوود ظوڵمەتەن

بـەطن مەجمەرەی ئاتەش زوخاڵەن
صیفەتش شەڕڕار ، طەبعش قەتاڵەن

حەدیثەن جە لەب نەبیی خاتەم
شامیل عامەن (ارحم)و (ترحم) (۱۳)

هەردوو موجریم بین ئادەمو ئیبلیس
ئادەم نادیم بی ، ئیبلیس بی حەریص

هەردوو پەرێ ئەصڵ وێش کەرد تەقاضا
ئادەم مەعفوو بی ، ئیبلیس بی ئیغوا

چون تەقاضای خاك صەبرو ئەدەبەن
باد توندو سەرکەش ، نار جە غەضەبەن

---

(۱۳) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (یرحم)و (ترحم) . دیـارە ئـەگەر بەرانبەریی دوو فیعلەکە سەرنج بدەین ، ئەبێ ڕاستەکەی (ارحم)و (ترحم) بێو ئیشارەت بێ بۆ حەدیثی پێغەمبەر کە فەرموویەتی : «ارحموا ترحموا» واتە : بەزەییتان بەخەڵکدا بێتەوە تا خواش بەزەییی بە ئێوەدا بێتەوە .

حەق قەبل ئادەم تەعمیر (١٤) کەرد جیهان
مەخلووق کەرد جە نار جان ئیبنی جان

چونکی ئەصڵشان جە نار بی حوصوول
مەئیووس بێن جە فەضڵ ئەنبیاو ڕوسول

چون بێ ڕەسوول بێن ئەبنای جینسی جان
چون نار جە پێشەی عیصیان بێن گڕان

عاصی بێن جە ئەمر جیهان ئافەرین
چەنی فریشتان کەردن حەربو کین

ئاخر بێن مەقهوور جە قەهر قەههار
بەعضی مەستوور بێن جە پێشەو مەغار

تا موددەتێ چەند خاڵی بی زەمین
هەم صیفەتی قەهر یاوا بە تەسکین

جە خاکو جە نار ، جە ئابو جە باد
تەصویر ئادەم ئاوەرد بە ئیجاد

هەر چوار نە هەر جیسم مەوجوودەن ئەڵئان
هەر یەک جە تەئسیر وێش دارۆ نیشان

ئاب جە ڕەحمەتو ، خاک جە ئەدەبەن
باد جە سیرعەتو ، نار جە غەضەبەن

چون مورەککەب بێن هەر چوار نە یەک جا
ظەرفش قەبووڵ کەرد نوور ئەنبیا

---

(١٤) لە دەستنووسەکەی (م)دا لەباتیی «تەعمیر» نووسراوە «تەعبیر» . ئاشکرایە هەڵەیە .

هەم جەو ئیختیلاف ئاما بە وجوود
مووسا ، ئیبراهیم ، فیرعەونو ، نەمروود
شەرارەی نار بێ زوبان کەرد گوشاد
سەر دا نە جەستەی بووجەهلو شەددا‌د
واصیل بێ نە جیسم خاك ئاب ڕەحمەت
منمانۆ فرۆغ نوور نبووەت
مەعدەن ئینسان دارۆ هەر گەوهەر
جە نەباتو زەرع ، جە زەڕو ثەمەر
پەی ئێدەن جە بەین خەلائیق یەکسەر
بەنی ئادەمەن عالەمی ئەکبەر
(فەقێ) ها قیاس ئیبلیس بێ مەردوود
باوەر بە تەحریر ئیقلیم وجوود

بیان عنـاصر أربعـه (١٥)

هەر چوار عەناصیر باوەر بە حیساب
جە خاكو جە باد ، جە ئاتەشو ئاب
جەسەد خاك ، گوشو چەشمو بینیو فەم
هەفت چەشمەی ئابەن جاریەن هەردەم
ئاب گۆش تاڵو ، شۆرەن ئاب چەم
ئاب بینی تورش ، شیرین ئاب فەم
صەفراو قەهرو عیشق خوون هەم ئاتەشەن
نەفس چەنی فیکر باد سەرکەشەن

---

(١٥) واتە : باسی چوار ڕەگەزەکە. شایانی باسە ئەم عینوانە لە دەستنووسەکەی (م)دا بە هەزار حاڵ ئەخوێنرایەوە .

بەڵغەم جە ئاب‌و ، سەودا جە بادەن
موو نەبات جیسم‌و ، عەظم جەمادەن

عەقڵ ئیکسیرو دندان گەوهەرەن
زوبان درەختەن ، نوطقش ثەمەرەن

دڵ گەنج ئیمان ، ئەعضا پاسەبان
ئیبلیس دوزدو ، نوور عەقڵەن نیگەهبان

نە موڵك وجوود هەر چوار عەناصیر
چەنی هەر مەعدەن چون کەردی ظاهیر

طەبع خاك ساکیت ، ساکینەن هەردەم
مەزاج ئابی خەندان‌و خوڕڕەم

چون بادی مەزاج مەرد سەودایی
بێ ثەبات جە کار ، گاهێ بە ڕاهێ

چون دەماغش خوشك ، پەڕ کەرد هەوا
ئەکثەر جنوونی خێزۆ جە سەودا

جە دەهشەت عیشق‌و ئەلەم‌و تەقوا
بە عیللەی جنوون مەبان موبتەلا

ئەر مەرد سەودا تەقواش بی ئەفزوون
مەیاوۆ بە فەیض نە جامەی جنوون

طەبع ئاتەشی قەهرش زیادەن
عەنیدو حەریص زوبان گوشادەن

جە پەندو جە نوصح غەیر بێ‌نیازەن
ئـەغلەب موبتەلای عیشق مەجازەن

ئەر ئاتەشی طەبع تەقواش کەرد دەلیل
مەجازیش بە حەق زوو مەبۆ تەبدیل
ئاتەش بی طەبعش چون مووسای کەلیم
خەشمش زیاد بی هەم سەهمش موقیم
جە ئاب رەحمەت یاوا بە تەوفیق
عەدەم کەرد فیرعەون مەجاز بە حەقیق
پەی هەرکەس ئەر خواست خودا بی موبین
مەجاز پەی حەقیق مەبۆ بە موعین
ئەر ئاب رەحمەت نەبۆ مەدەدکار
ئاتەش جە ئاتەش مەگێرۆ شەرار
(فەقێ) ها ئەسباب ظاهر کەرد بەیان
بێخەبەر نە رەمز ئوموور پەنهان
هەرچی هەن رومووز کەردەی ئەلەستەن
گاهێ زوشت زێبا ، گا زێبا زوشتەن

گفتار در نوع ایمان (١٦)

مەعلووم بۆ جە لای زومرەی عەزیزان
نەوعش سێ قیسمەن دەرەجەی ئیمان
ئەووەڵ تەقلیدی ، دووەم ئیستیدلال
سێیەم حەقیقیی فەرخوندە خیصال
تەقلیدی بێ کەسب رەنج ئوستادەن
حەرەکەش تەقلید ئاباو ئەجدادەن

---

(١٦) واتە : باسی جۆرەکانی باوەر .

جه فەرض‌و سوننەت ڕەسم موئەککەد
نەدارۆ خەبەر مەرد موقەللید

مەرد تەقلیدی هەرچەند موسلیمەن
ئەمما ئیمانش جای خەوف‌و بیمەن

جه ئیستیدلالی بکەروون بەیان
فـەرض‌و سوننەتش مەزانۆ عەیان

ئەرکان یەقین سەندەن جه ئوستاد
بە ئومورر دین دارۆ ئیعتیقاد

هەم وێش شەرائیط دین مەکۆ ئەدا
هەم غەیر جه ئومورر دین مەکۆ ئاگا

ئەوکەس ئیمانش مەگێرۆ قووەت
قەلبش ڕەوشەنەن بە نوور صەفوەت

حەقیقی ئێدەن عالەم بە یەك بار
نە وجوود حەق بکەران ئینکار

نیەن تەشکیکش جه ذات مەعبوود
یەقینەن جه لاش (واجب الوجود)

هەم یەقینش هەن جه ذات‌و صیفات
جه قەضاو قەدەر حەققەن واقیعات

خاستەرەن حەقیق جه کولل ئیمان
ئەمـــثالش ئیمان زومرەی ئەنبیان

ئەحکام شەرعی بەستەی عەمەلەن
ئیمان بە ئەحکام شەرع بێ مەدخەلەن

نمەبۆ قوبوولْ عەمەلْ بێ ئیمان
بێ عەمەلْ ئیمان مەقبوولەنْ هەر ئان
خەصمان جە مەحشەر مەگیران عەمەلْ
ئەمما بە ئیمان نەداران مەدخەلْ (١٧)

در حفظ ایمان گوید (١٨)

جە تۆی پەنج قەلعە مەحفووظەنْ ئیمان
لازمەنْ هەر پەنج بکەروون بەیان
یەقینو ئیخلاص ، هەم حیفظ حەیا
هەم فەرضو تەکمیل سوننەت کەی ئەدا
هەر پەنج نە هەرکەس مەوجود بی هەر ئان
نە شەڕ دوشمەنْ مەحفووظەنْ ئیمان
ئەر نەی پەنج صیفەت یەکێ بی غائیب
دوشمەنْ جە ئیمان هەم مەبان غالْب
دوشمەنْ ئیمان تەمام چەهارەنْ :
هەوا جە لای ڕاست ، نەفس جە یەسارەنْ
دنیا چە پێشو ، ئیبلیس جە عەقەب
هەر چوار پەی تەلەف ئیمان جە تەعەب
پەنام دەر بە لوطف (عزیز الغفار)
مەحفوظ کەر ئیمان نە شەڕ هەر چوار

---

(١٧) واتە : ئەوی لە دنیادا مافی خورابێ ، لە ڕۆژی قیامەتدا مـافی خـۆی لە زۆردار ئەسێنێتەوە ، تەنانەت ئەگەر زۆردارەکە کردەوەی چـاکی بووبێ ، زۆرلێکراو لەو کردەوە چاکانەی ئەباو ، ئەم ئاڵوگۆڕە کار ناکاتە سـەر ئیمانی زۆردارەکەو کەمی ناکاتەوە .

(١٨) واتە : باسی‌چۆنیەتیی پاراستنی باوەڕە .

(فەقێ) بناڵە جە دەرگای (الله)
بەڵ هەر پەنج صیفەت حەق پێت کۆ عەطا

گفتــار در علامات ایمان (١٩)

پەنجەن نیشانەی طەریق هودا
دڵ نەرمو چەم تەڕ ، نەفرەت جە دنیا
هەم شەرمەندەگیو کۆتاهیی ئەمەل
هەر پەنجەن صیفەت حەمیدەی عەمەل

هەم پەنج صیفەتەن قووەی شەقاوەت :
دڵ سەختو ، چەم خوشك ، بە دنیا ڕەغبەت
هەم طوول ئەمەل ، هەم بێحەیایی
هەر پەنجەن دەلیل پەی ئەشقیایی

وەی تەورەن ئوموور حەییی داوەری
پۆسەن تەقاضای صینف بەشەری
ئیرادەی تەقدیر ذات سوبحانەن
ئیقلیم وجوود جای ئیمتیحانەن
پەی ئێد ئیجاد کەرد مەحەك دنیا
تا ئەسمای صیفات وێش کۆ هوەیدا
هەم ظولمەتو نوور ، هەم کوفرو ئیمان
مەوجوودەن هەر چوار نە ظەرف ئینسان
کوفر ئیبلیسو ، نەفس ظولمەتنوما
نوور عەقل پەرێ ئیمان ڕەهنوما

---

(١٩) واتە : قسە لەبارەی باوەڕەوە .

ئەر شەعشەعەی نوور ئیمان کەرد ڕەوشەن
نوڵمەت نومای کوفر بەرمەشۆ جە تەن

ئەوسا لوطف حەق جەوکەس هوەیدان
جە قەلبش کونووز لەدونی پەیدان

ئەر نوور خامۆش بۆ ظوڵمەت موقیمەن
ئەوکەسە موقیم نار جەحیمەن

ئەر موازین بی ظوڵمەت چەنی نوور
عەفوش تەعلیقەن بە لوطفی غەفوور

ئەگەر زیاد بی ئەوابش جە ذەنب
مەعفووەن هەرچەند مەبینۆ تەعەب

ئەصڵش هەر ئێدەن جە ئومورر کار
نیك‌و بەد جە ناس مەبۆ ئاشکار

بە میزان شەرع یاران تەقی
مەعلوومەن ئەفکار سەعیدو شەقی

هەرچەندە تەوفیق جە ذات حەققەن
کاران جە قودرەت حەیی موطڵەقەن

ئەمما تۆ بە ئەمر شەرع بیت موافیق
دەلیلەن ظهوور ئاثار تەوفیق

اخلاق حمیده هفتاد و دو در صنف انسان‌است (٢٠)

حەمیدەی ئەخلاق بکەروون بەیان
هەفتادو دووەن مەوجود جە ئینسان

---

(٢٠) واتە : ڕەوشتی باش لە کۆمەڵەی ئادەمیزاددا حەفتاو دوو ڕەوشتە .
لە دەستنووسەکەی (م)دا لەجیاتیی (صنف) نووسرابوو (صفت) .

ئیعتیقاد ئەهل سوننەتو ئیمان ،
ئیخلاص ، تەواضوع ، تەصفیەو ، ئیحسان
ئیثارو [21] غیبطە هەم ذیکر مەییت
شوکرو ، تەوەککول ، صەبرو نەصیحەت
موجاهەدەو مەدحو ذەم ئیستیوا [22]
هەم قەصدو عەمەل ، تەسلیمو ڕەضا
سەعیو خوموولو تەفویضو سەخا
هەم ذیکر مەوتو هەم خۆفو ڕجا
البغض في الله ، سوورو [23] سەلامەت
والحب في الله ، ڕیفقو مەنابەت
(طلب العلم)و ، زوهدو مرووەت
وەعدو (حسن الخلق) ، حەیاو فتووەت

ئێمە ئەوەمان بەلاوە هەڵەی نووسەرەوە بوو ، بۆیە بەمجۆرەمان ڕاستکردەوە .

(٢١) لە دەسنووسەکەی (م)دا لەجیاتیی (ئیثار) نووسرابوو (آثار) . ئێمە ئەوەمان بەلاوە هەڵە بوو . ئیثار ئەوەیە بنیادەم خەڵك بەسەر خۆیدا هەڵاوێریو پێشیان بخا لە خۆی لە دەس‌کەوتنی سوودو قازانجدا .

(٢٢) ئەم نیوە بەیتە لە دەسنووسەکەی (م)دا بەمجۆرە ئەخوێنرایەوە : « موجاهەدەو مەدح ، ذەمو ئیستیوا » ، بەڵام ئەمە مەعنایەکی دروستی نەئەدا بەدەستەوە ، جگە لەوە کە مەدحو ذەمیشی ئەکرد بە سیفەتی چاکو (ئیستیوا)یش مەعنای نەئەبوو . بۆیە ئێمە بەمجۆرەمان ڕاست کردەوەو لامانوایە مەبەست لێی ئەوەیە : بەگژی نەفسی خۆدا چوونو ، مامناوەندێتی لە مەدحو ذەم‌کردنی ئەوانەدا موستەحەقی مەدح یا ذەمن ، بۆئەوەی بنیادەم لە سنوور دەرنەچێ .

(٢٣) لە دەسنووسەکەی (م)دا نووسراوە (صور) . ئێمە لامانوایە مەبەست لە (سوور)ی بەمەعنا بێ‌پێچو پەنایە ، واتە : کە ڕەزای خودا پێویستی بەوە بوو ڕقت لە کەسێ بێ ، ڕقت لێ بێو هیچ ماستاوی بۆ مەکەو ، سەلامەتیی ڕاستەقینە لەوەدایە .

سەعیی (فی الخیرات) ؛ ویقارو حیکمەت
قەناعەتو ڕوشد ؛ ئەدەبو غیرەت

خوشووعو ، یەقین ؛ تەوبەو فیراسەت
هەم (کظم الغیظ)و صیدقو شەجاعەت

هەم ڕیققەتو شەوق هەم موراقەبە
هەم (أنس باللە) هەم (مراتبە) (٢٤)

هەم وەفا بە عەهد ؛ هەم موحاسەبە
هەم عوبوودییەت ، هەم موعاتەبە !

ئیصابەت فی امر اللە ؛ زەکاوەت
هەم حوبب حەیات پەرێ عیبادەت

(رحیم مشارتە) (٢٥) موکافات
(انجاز) (٢٦) ئیستیقامەت جە ئوموورات

ها (فەقێ) ئەخلاق حەمیدە تەمام
بە تەوفیق حەق یاوا بە خیتام

در بیان جهات بشری (٢٧)

دەرجەن دوو جیهات جە هەر ئینسانێ
جەنب مەلەکی ، جەنب حەیوانی

---

(٢٤) مەبەست لە (موراتەبە)مان بۆ ساغ نەکرایەوە .

(٢٥) ئەم ڕستەیەمان بەپێی ڕێنووسی دەستنووسەکە نووسییەوە ، جا ئەگەر مەبەست لە بەزەیی هاتنەوە نەبێ لەکاتی ڕێککەوتنو شەرتو گفت کردندا، نازانین مەعنای چییە .

(٢٦) بۆمان ساغ نەبووەوە مەبەستی شاعیر لە (انجاز) چییە . ئەم نیوە بەیتە لەنگیشـــە .

هەرکەس تەکالیف شەرعش کەرد قەبوول
جەنب مەلەکیش مەیۆ بە حوصوول

کەرد بە ئیلتیزام ڕای فەقرو فەنا
بەری نە ئەمرو ئوموور دونیـــا

ضەمیرش جە عەرش مەبۆ وەسیع‌تەر
مەبۆ بە مەقام نەظەرگای داوەر

عیشقش بە کورسی مەگێرۆ نیظام
عەقڵش با ئەلواح سەفینەی ئیفهام

ئیدراك بە قەڵەم ، ئەفکار بە ڕوموز
خوطووطش جە لەوح ئەقسامەن مەحفووظ

ڕۆح مەلەکیش هەردەم طەیرانەن
ئەو هەردەم نە وەصڵ مەلیك حەیرانەن (٢٨)

طەبع مەعیدەش هەر هەفت مەبۆ پاك
مەنمانۆ صەفوەت هەفت پەردەی ئەفلاك

دیدەی خەیاڵش چون شەمس چارەم
فرۆغش نە عام مەبۆ موجەسسەم

ئەبر تەواضوع مەیۆ نە بارشت
مەڕێزۆ ڕەحمەت نە هەر زێباو زوشت

---

(٢٧) واتە : باسی لایەنە جیاوازەکانی ئادەمیزاد .

(٢٨) شێوەنووسی دەستنووسەکەی (م) لە نیوە بەیتی یەکەمدا (ملیکش)و لـە نیوە بەیتی دووهەمدا (ملك)ە . ڕاستەکەی ئەوەیە یەکەمیان (مەلەکیش)و دووهەمیان (مەلیك)ە . واتە : گیانی فریشتە شێوەی بنیادەم هەمیشــە لە فڕیندایەو سەرگەردانی ئەوەیە بگاتە پادشای گەورە کە یەزدانە .

به ئیکسیر [٢٩] مەیل ئەر کەردش نەظەر
هەر مس بە تەوجوە [٣٠] ئەو مەبۆ بە زەڕ
صەبرو سوکووتش جە موڵك یەقین
وەسیع تەر مەبۆ جە موڵك زەمین
شۆرش نمەك قووەی ئیخلاصەن
موحیط عیلمش عوممان ئەساسەن
قیام ئەلیف و ، ڕوکووعش دالەن
بە میم سوجدە ئادەم ئەمثالەن
هەرگا وەی تەورەن دەروێش دڵ ڕیش
هەنی مەدەر دەم نە هەر کەم و بێش
جەنب مەلەکی چون کەردی بەیـان
جوملە مەوجوودەن جەو قوطب زەمان
یەعنی شێخ ئەحمەد تۆدیهی لەقەب
عالم و عامیل بەرزنجی نەسەب
های دەروێش بەو فەیض طالیب بەر مەدام
ئینشەڵڵا بەو فەیض مەبیت شادکام
چون کەردی تەمام جەنب ئینسانی
باوەر بە ئەوصاف جەنب حەیوانی
هەم طەبع و ئەخلاق ، هەم کەراماتش
هەم سەهم صیفات ، هەم عەلاماتش

---

(٢٩) ئیکسیر : لە دەستنووسەکەی (م)دا بە هەڵە بە (اکثیر) نووسراوە .

(٣٠) تەوجوە : تەوەججوە ــ ڕووکردنی پیر بە دڵ لە مرید یا لە شتێك . بۆ ڕاگرتنی سەنگی نیوە بەیتەکە کراوە بە (تەوجوە) .

هەر مەخلووق جە ئەمر خەللاق بی مەعاف
جەنب حەیوانیش مەیۆ بە ئەوصاف
کیبرش کەرکەدەن ، نەفسش جامووسەن
طەمەعش خرس‌و ، طەبعش خەرووسەن
هەواش پلنگ‌و ، بوخلش کەفتارەن
زوبانش هەم شەهد ، هەم زەهر مارەن
لوطفش طووطی‌یو قەندش قومارەن
حەسەدش هەلووع ، فیکرش خومارەن
ڕەئیش کورکی‌یو ، حیلەش ڕۆباهەن
سایەش حەجەرو ، هیممەت سوفلاهەن (۳۱)
غیرەتش نە حەمل گونا بەعیرەن
سەهمش چون بەبرو صەوتش حەمیرەن
بـە ظاهیر طاوس ، باطینش زاغەن
عەقڵش سینە چاك ، ئیدراکش داغەن
مەجازش نە عەین حەقیق زەبوونەن
نوطقش (دکران) (۳۲) ، طەعمش ئەفسوونەن
ئەمەلش ئاهوو ، شێرەن غەضەبش
جە عەمرو زەیدەن قەصدو طەڵەبش
هەم عەقڵ‌و ئیدراك هەم فیعل‌و قووەت
سپەردەن بە دەست نەفس‌و مەعصیەت

---

(۳۱) لەبەر ڕاگرتنی سەنگی نیوە بەیتەکە نەبوایە ، ئەبوو بیوتایە (سوفلان) .
(۳۲) ئەمە ڕوونووسی دەسنووسەکەی (م)ە . ئێمە بۆمان ساغ‌نەکرایەوە ڕاستەکەی چی‌یە ، بەڵام دوور نی‌یە (دەگرمان) بێ .

ڕۆحش نە زیندان جەسەد مەسدوودەن (٣٣)
چون مووش جە خانەی تەنگ پڕ دوودەن

بە عیزەتی وێت حەبیبی ڕەببانی !
خاریج کەر نەی عەبد نەفس حەیوانی

ئەممارەم مەقیوود ، ڕۆحم ئازاد کەر
قاپیی ئیدراکم هەردەم گوشاد کەر

بدەر تەوفیقم ، عەظیمو تەوواب !
عەطاکەر جوهدم جە کار ثەواب

دەروێش قەلبم بە سەیل ئیحسان
تەوانگەرش کەر بە نوور ئیمان

بە ئەلطاف وێت حەبیبی لایەنام !
عەفوم کەر جە ذەنب گوزەشتەی ئەییام

هەم بە فەضڵ وێت ئەی عەبد ذەلیل
یا حەق ! شادم کەر بە تەوبەی تەعجیل

در هجر دنیـا گوید (٣٤)

هەی هاتا نەی چەرخ سفڵەی ستەمگەر
بێکارەی عەجووز ، بێمایەی شەوهەر

چەرخ چەواشەش مەندەن بێبەقـا
هەرکەس پێش نازا جێش نەدی صەفا

---

(٣٣) ئێمە خۆمان ئەم وشەیەمان بەمجۆرە ڕاستکردەوە ، ئەگینا لە دەستووسەکەی (م)دا نووسراوە (مستودن = مەستوودەن) .

(٣٤) واتە : لە ذەمکردنی دنیادا ئەڵێ .

هەر ئەو ئاسیان ئەی چەرخ چەپ گەرد
طووسش کەرد بە تۆز ، کەیوومەرز بە گەرد

مەککارەی موحیل نەی گەهوارەی دمور
شەدداش نەهێشت نە بەهەشت جەور

بەزم خوسرەوانیی کیسرا بەطاڵ کەرد
صەد ڕۆستەم بەستەی چاهـ شەغاڵ (٣٥) کەرد

زومرەی ئەنبیا ، چەند پادشاهان
عەدەم کەرد نە عەین زەمینو زەمان

شیوەن وست نە کاخ شای ئەفراسیاب
بنیاد شاهان کەی کەردش خەراب

کەللەی تاجداران بە کاسەی کەل بی
هەزاران مەئیووس شاخ ئەمەل بی

چەند دیدەش تەڕ کەرد بە ئاب حەسرەت
چەند دل سۆچنا بە نار فیرقەت

مەر من یا ئەمثال من جە سایەی توو
کەی مەبیم دڵ شاد جەی زوشت بەدخوو

نەقڵەن جە حەدیث کوتوب موعتەبەر
موخبیر صادیق وەی طەور دان خەبەر

---

(٣٥) لە (برهان قاطع)دا ئەڵێ : (شەغاد) ناوی برای ڕۆستەمی زاڵە کە ڕۆستەمو ڕەخشەکەیی لە چاڵێکدا بەند کرد . دیارە ناوەکە لە فۆلکلۆری کوردیدا بوە بە (شەغاڵ) .

طالیب دنیا کول موخەننەثەن
(طالب العقبا) کول موعەننەسەن [٣٦]

(طالب المولی) یەعنی ڕەضای حەق
صادق ئەوکەسەن ذوکوور موطڵەق

(فەقێ) حەسرەتمەند چەرخ دەووارەن
هەرساتێ سەودای چەرخش صەد تارەن

ســاقینامە (٣٧)

ساقی بۆ بە عیشق پیر موغانی
موهەییا کەر بەزم بادەی مەعانی

ئیمشەو دڵ مەلوول ئیدارەی دەهرەن
قوتووی مەزاجش تریاکو زەهرەن

پازەهر فیکرش بێئیمتیزاجەن
بە طیبب بادەی حەقیق موحتاجەن

مەیل نە مەلعەنەت ئەغیار نە زەنگەن
فیدات بام ساقی ! شەوگار درەنگەن

تۆی حوجرەکەی خاص خەڵوەتخانەی یار
جارووب دەر بە ئاب بادەی خۆش گەوار

باوەر بە جیلوە تەجەللای ئەووەڵ
ذەوقش باقی بۆ تا مەوت ئەجەل

---

(٣٦) موعەننەس : یا دەسکاری کراوی (مۆنەنەث)ە یا لە (عانس) دروستکراوە کە واتە کچی بەساڵاچووی شوو نەکردوو .
(٣٧) واتە : باسی مەیگێڕو پەنا بردنە بەری . ئەم ســەر دێڕەمــان لەبــەر دەسنووسەکەی (ح) نووسیـەوە ، چونـکە لە دەسنووســەکەی (م)دا بەتەواوی چووبوەوە .

بەو غەمزەی دڵدۆز ئەی سەرو سەهی !
دڵ نە مەظلەمەی حەسرەت کەر تەهی

ئەر کەردی ئیحیام بەو بادەی دووەم
خـــاطرم نە بەزم جەمشید مەبۆ جەم

باوەر بە خرۆش چەنگ ، چەقانە
دەورەی ڕەققاصان ، نەشئەی پەیمانە

زیلەء دەف بەو کەف خوش خوانانەوە
موطرییان بەستەش بستانانەوە

جیسمو جان بەو ڕەقص بگێرۆ مەقال
سامیعەی یاران بەیۆ بە ئەحوال

ساقی فیدات بام نە پەردەی سێیەم
جیلوەی جەماڵت بنمانە چون شەم

پڕ کۆ پیاڵە ، دەورێ دەر بە ناز
بماڵ نە دڵ زەنگ نەشیبو فیراز

ئەر گوڵ نە پەردەی سەرفرازییەن
یا بولبول مەستوور نوکتەی ماضییەن

گوڵاب بادەش ئەلئان باقییەن
بەستەی ئیجازەی غەمزەی ساقییەن

ئەر عەنقای فیکرم ئاوەردی بە گیر
قیبلەنومای دڵ زوو مەبۆ ئەسیر

ئیستە تۆ خازن بادەی زولالی
خەلیفەی [٣٨] مەحبووب چەهاردە سالی

سەرم بە سەرگەرد دیدەی شەهلات بۆ
ڕۆحم پایەنداز گەرد بالآت بۆ

ئەر نیم نیگای مەیل بکەی نە بارەم
ئیحیام کەی ئازیز بەو بادەی چارەم

بەو نەشئەی پڕ شۆر بادەی ڕۆحانی
پیریم سەر مەدۆ بە نەوجەوانی

دەهەن بەو بادە ، دەست بەو جامەوە
درێـغ بمەردام من بەو کامەوە

ئەوسا نالەی نەی بکەردا شینم
غەمزەی ساقی بۆ نە جای یاسینم

کەفەن ڕەنگین بۆ بەو بادەی گوڵفام
مەیلش تۆشەم بۆ تا (یوم القیام)

بەو مەستیی دەماغ ، بەو خومارەوە
بکەروون خورووج نە مەزارەوە

ئەگەربەو لوطفە (دەروێش) [٣٩] بی غەنی
کەی مەبۆ بە مەیل ئەی دنیای [٤٠] دەنی

---

(٣٨) ئەمە شێوەنووسی دەستنووسەکەی (م)ە . ئێمە لامانوایە ڕاستەکەی (خەلفەی) یا (خەلەفی) بێ .

(٣٩) لەم وشەی (دەروێش)ەوە کە فەقێ قادر لێرەداو لە گەلێ شوێنیتریشدا بەکاریهێناوە ، دەرئەکەوێ کە (دەروێش)یشی وەك (فەقێ) جار جار کردوە بە نازناوی خۆی .

(٤٠) دنیای : لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسرابوو (دنیـا) . ئێمە خۆمـان ڕاستمان کردەوە .

مناجات مؤلف بار دوم (٤١)

به عیززەت وێت دانای دادگەر
سەر ئازادم کەر جە ڕۆز مەحشەر

جە وەزن میزان ، حیساب‌و صیراط
عەفوم کەر بە لوطف جە هەر واقیعات

جە نەزع سوئال نەکیرو مونکەر
جە ذەلالەی حەشر ، صیراط‌و سەقەر

غەیر جە ذات تۆ عەلیم دانا
نی‌یەن جە دارەین مەلجەءو پەنـا

ئەر تۆ نەپەرسی داد ذەلیلان
کێ هەن ذەلیلان جە لاش بلاڵان ؟!

خوصووص من جە دەست تورکان ئەسیرم
غەیر جە ذات تۆ نی‌یەن دەستگیرم

مەئیووسم جە سیلك خوێش‌و بێـگانە
پەنام دان بە تۆ ذات یەگانە !

جە دوود دەوران سیان پەڵاسم
هەم جەی بەند میحنەت بکەر خەڵاصم

عەطا کەر تەوفیق خەللاق وەدوود !
باوەروون بە نەظم ئیقلیم وجوود

بە ئەڵطاف وێت عەظیم سوبحان !
مەحفووظ کەر ضەمیر جە سەهوو نیسیان

---

(٤١) واتە : پاڕانەوەی دانەری دیوانەکە دووەم جار .

هەرچی هەن مەظهەر جەلای ذات تۆن
تەعریف ئەوصاف مەقامات تۆن

ئیقلیم وجوود مەکەروون بەیان
بەڵ حیصصەمەند بان زومرەی غافلاَن

هەم نیزاع ڕۆح نەفس ئەمماره
هەم کردەی ئیبلیس شووم پەتیاره

به تەوفیق حەق حەبیبی لایەنام
پەریٚ سامیعان بکەروون تەمام ••

(فەقیٚ) تۆ گونات نەدارۆ شومار
ئیقلیم وجوود باوەر به ئەفکار

بیان اسامی و عدد شاهان (٤٢)

فیتنەی عەظیمەن جەنگ نەفس‌و ڕووح
مەبۆ ئەوصافش بەیۆ به مەمدووح

جه لای بەعضیٚ (دڵ) تەخت مەقصوودەن
هەرکام نیشت نه تەخت شاه وجوودەن !

ئەصەححش ئیدەن سیٚ شەهریارەن
هەر یەك با وەزیر سوپاو سەردارەن

ڕۆح‌و نەفس‌و دڵ هەرسیٚ پادشان
جه موڵك وجوود حوکمشان ڕەوان

ئیراده وەزیر ، پایتەخت دڵەن ،
هەم وەزیر ڕۆح عەقڵ کامڵەن ،

---

(٤٢) واتە : باسی ژمارەی پادشایان .

وەزیر نەفسەن ئیبلیس لەعین ،
جە ئوموور نەفس هەر ئەوەن موعین

ئەمما جە طیفلی تا تەمیزیی کار
دڵ پادشاهەن جە ئەمر ئەفکار

پادشاهیی دڵ پەی سیلك مەجنوون
حوکمش باقی‌یەن جە ئەعضای فنوون

پەی ئەهل شوعوور تا حەدد بلووغ
پادشاهیی دڵ مەنماتۆ فرووغ

(فەقێ) مەعرەکەی شاهان کەر تەئخیر
ئەوصاف ضەمیر باوەر بە تەحریر

(٤٣)
* * *

ویسعەت ئەملاك جە توحفەی ضەمیر
جە تۆی مومکینات نەدارۆ نەظیر

دڵ جەوهەر جیسم هەم جیسم جانەن
ئەعضا بە قووەی دڵ جە فەرمانەن

جە قەول حەدیث قودسی عەیانەن
(قلب المؤمنان) عەرش ڕەحمانەن (٤٤)
کەردەن ڕیوایەت یەك (ولي الله)
ڕۆحم عورووج کەرد پەی هەفتەم سەرا

---

(٤٣) لەم شوێنەدا عینوانێك بووە ، چووبووە ، هەرچیمان کرد نەمانتوانی بزانین چی بوە .
(٤٤) ئیشارەتە بۆ ئەو حەدیثە قودسی‌یە کە ئەفەرموێ : « قلب المؤمن عرش الرحمن » . واتە : دڵی موسوڵمان عەرشی خودایە .

نوقطەی مومکینات یەکسەر دیم وە چەم
ئاما نە عەینم عەرش موعەظظەم
بە صەحرای ضەمیر وێم کەردم نیگا
دیم عەرش چون حەرەس [٤٥] مەنماتۆ نەو جا [٤٦]
تەحقیقەن جە لای زومرەی عورەفا
دڵ وەسیع‌تەرەن جە عەرش ئەعلا
دڵ ڕەوشەن‌نومای جەوهەر ڕووحەن
دڵ پەی هەر طەرەف قاپیش مەفتووحەن
جەسەد خاکو ، دڵ گەوهەر کانەن
تەن تاریکو ، دڵ شوعلەی گڕانەن
تەن حائیطـو ، دڵ قیندیل صافەن
عەکسش شوعلەبەخش نە قاف تا قافەن
دڵ نەظەرگای حەق میرئات ذاتەن
دیدەی دڵ دەلیل هەر مەقاماتەن
ئیطاعەی قەلبی جە حەق مەقصوودەن
تەقوای جەسەدیی مەحض ، مەردوودەن
دڵ قەریب ذات حەبیبی دادارەن
دڵ قیبلەی وجوود ، کەنز ئەسرارەن
دڵ جام جیهان نومای جەمشیدەن
دڵ درەخشندەی مەهـو خورشیدەن

---

(٤٥) حەرەس : لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (جرس) .
(٤٦) لە دەستنووسەکەی (م)دا تەنها نووسراوە «منمانو جا» . جا یا (نو = نەو)یەك پەڕیوە ، یا (منمما نەو جا)یە .

(فەقێ) تۆ نە دڵ نەداری خەبەر
ئێد خاصەن شەرحش کەری موختەصەر

نەفس شووم شا بۆ ، وەزیر ئیبلیس بۆ
ئەلخەنناس موعین ، هەم مودەڕڕیس بۆ

شەهوەت غاڵب بۆ ، دڵ سیا تار بۆ
جەسارەت ، حیرص و ئەمەل پێش کار بۆ

ئەر ذات موطڵەق حەییی ڕەببانی
حەیاتبەخش ڕۆح کەون و مەکانی

بە ئەڵطاف وێش نەبۆ مەدەدکار
قووەت دۆ بە ڕۆح ، نەفس بکەرۆ خوار

وەر نەبی تەوفیق نەداری چارە
ذەلیلی نە دەست نەفس ئەممارە

بە تەوبەی نەصووح وێت بکەر خەلاص
خەلاص بەر نە چەنگ نەفس ئەلخەنناس

حەق پەی هەر عیللەت خەلق کەردەن دەوا
تەوبەی نەصووحەن دەوای هەر گونـــا

بەو شەرت دەستگیرت پیر کامڵ بۆ (٤٧)
عیلم لەدونی جە لاش حاصڵ بــۆ

(فەقێ) نە خاریج هەنی مەدەر دەم
ئیقلیم وجوود باوەر بە ڕەقەم

---

(٤٧) ئەمە وشکە سۆفی‌یەتی‌یە لە فەقێ قـادرەوە ، ئەگینـا مـەرجی‌وا لـە شـەرعدا نی‌یـە .

صەحرای دڵ هەشت خەط . یەعنی هەشت ئیقلیم
هەر ئیقلیم ئەمیر وێش دارۆ موقیم
هەر ئیقلیم دارۆ شەهرو فەصەبە
قەضاو نەواحیش پڕ نە کەسەبە
هەر ئیقلیم پەی وێش دارۆ یەك سوڵطان
زوورڕاعش بێ حەد ، سوپاش بێ پایان

بیان اقلیم اول که سلطانش روح‌است (٤٨)

ئەووەڵ بەیان کەم ئیقلیم ئەووەڵ
نە هەر هەشت ئیقلیم نەدارۆ بەدەڵ
ئیقلیم ئەووەڵ مەمدووح عامەن
ئیسمش مەعریفەت عالی مەقامەن
خاکش زەعفەران ، ئابش حەیاتەن
درەختش عوودەن ، میسکش نەباتەن
ئەبنیەش چینی ، نارشان نوورەن
زەرعشان عەنبەر قەندو کافوورەن
یەك شەهر عەظیم مەشهوورەن نەو جا
ئیسمش سەعادەت پڕ زەرعو سوپـــا
خەشیەو قەناعەت ، تەسلیمو ڕەضا
هەم عەدڵو ئیمان ، هەم حیلمو حەیا
یە گشت ئیسم شەهر قەصەبەی قەضان
مولحەقەن بەو شەهر سەعادەت نیشان

---

(٤٨) واتە : باسی ئیقلیمی یەکەم کە ڕۆح پادشـــایەتی . ئـەم عینوانــە لــە دەستووسەکەی (م)دا لەپێش دوو بەیتەوە بوو ، ئێمە گواستمانەوە .

جەو ئیقلیم موڵك ڕۆح پادشاهەن
صاحێب بەزمو ڕەزم زەرعو سوپاهەن

شەممێ جە ئەطوار ڕۆح كەروون تەعریف
ذاتش بێچوونەن ، صیفاتش لەطیف

جەسیم جەناح ، قودسی ئەطوارەن
طایر طەییار ، بەستەی ئەفكارەن

هەرگا مەیلش بی جەناح كۆ گوشاد
بێئان جە ئەفلاك بەرمەشۆ چون باد

ئەر ذاتش مەستوور ، وەصفش عەیانەن
مەرحەلە پەیمای كەونو مەكانەن

بێداریو یەقین تەختو تاجشەن
شاهان ئەییام گشت موحتاجشەن

نیشتەن نە ڕووی تەخت جەمشید جەمجا
خەرقەی ڕیاضەت پۆشان وە باڵا

چون مەه سەر كێشان بە ئەوج شاهی
زێوەر كەردەن تاج زەڕڕین كولاهی

تـەلغراف فیكر بەستەن پەی باڵا
تەحریر عەرضش پەی عەرش ئەعلا

نە هەر هەشت ئیقلیم ئەو شەهەنشاهەن
وە هەر مەرزو بووم جیهان ڕەواهەن

تا نە تەخت جیسم تاجش عەیانەن
ئیقلیم وجوود گشت پاسەبانەن

باقیی تاجداران ئیقلیم وجوود
گشت جه فەیض ئەو یاوان بە مەقصوود

مەستوور عامەن ، پەیداو پەنهانەن
میعمار کونندەی هەردوو جیهانەن

جاویدانی‌یەن جە موڵك بەقـا
بەند تەقدیرەن ئامانت نەی جـا

یۆسف جەماڵەن جە موڵك ئوولا
بە ئەخ قەدەر بەندەن نە سوفلا (٤٩)

هەم ڕۆح بی نە چەنگ دوڕندەی غوڕڕان
ڕەها کەرد سەلمان جە ئاب عوریان (٥٠)

هەم ڕۆح بی بە ئەمر پادشای ئەعظەم
بی بە نەردەبان عورووج خاتەم

هەم ڕۆح دا جەواب بە مووسای کەلیم
یەعنی غەزالی ، بی نوقطەی تەعظیم (٥١)

---

(٤٩) ئەم بەیتە لە دەستنووسەکەی (م)دا بەم‌جۆرە نووسراوەتەوە :

یوسف جمالن جه ملك اولا
بساخ قدر بنـدن نصفلا

ئێمە پاش خۆ پێوە ماندوو کردنێکی زۆر وامان بۆ ڕاست‌کرایەوە کـە نووسیومانەتەوەو واتە : ڕۆح ، جوانی‌یەکەی وەك یووسفە لە جیهـانی پێشوودا کە جیهانی گیانەو ، بەهۆی برای خراپی وەك قەزاو قەدەرەوە کەوتوەتە بەندی ئەم جیهانە پەستە کە جیهانی لەشە .

(٥٠) بۆمان ساغ‌نەکرایەوە ئەم بەیتە ئیشارەت بە چ‌سەرگوزەشتەیەك ئەکا .

(٥١) گفتوگۆی نێوان حەزرەتی مووساو ئیمامی غەزالی بەم‌جۆرە بوە : مووسا لە غەزالی ئەپرسێ : ناوت چی‌یـە ؟ غەزالییـش وەڵامی ئەداتـەوە : ناوم موحەممەدی کوڕی موحەممەدی کوڕی موحەممەدە. مووسا ئەڵێ: من ناوی خۆتم لێ پرسیت ، تۆ بۆ ناوی باوکت‌و باپیریشـتم پـێ ئەڵێـی ؟

هەم ڕۆح بی بە ئەمر خەللاق وەدوود
زومرەی فریشتان پێش کەردن سوجوود

ئادەم تا خاك بی بێ قەدرو قیمەت
بە شەرەف ڕۆح یاوا بە عیززەت

ئەر نەفس‌و ئیبلیس ئەلخەنناس شووم
وێشان بە عەدووی ڕۆح کەردەن مەعلووم

جە ئایەی قەدیم حەق کەردەن ئیظهار
پەرێ هەر نەبی عەدووم دان قەرار

مناجات مؤلف غفر الله ذنوبه

یا حەی بە حورمەت حەبیب ڕەهبەر
بە صیدق‌و سەخای صیددیق ئەکبەر

بە شەرافەت عەدڵ شای ابن الخطاب
بەشــق ذی حەیا ، عیلم بووتوراب

بەشــق حەسەنەین ، فاطیمەی زەهرا
بە حەمزەو عەبباس عەمم موصطەفا

عەفوم کەر جەو ذەنب جەهوولی‌و ظەلووم
حیفظم کەر نە شەڕ فیتنەی نەفس شووم

غەزالیش ئەڵێ : خوای گەورەیش ئەوەندەی لە تۆ پرسی کە : ئەوە چی‌یە بەدەستەوە ؟ کەچی تۆ پێت‌وت : ئەمە عاساکەمە ، ئەیخەمە بن‌باڵم‌و ئاژەڵەکەمی پێ ئەهاژووم‌و مەبەستی‌تریشم پێی هەیە. مووسا کە ئەم وەڵامە لە غەزالی ئەبیستێ ، ئەڵێ : موحەممەد ڕاستی وتووە کە وتوویەتی : مەلاکانی ئوممەتی من وەك پێغەمبەرەکانی بەنی‌ئیسرائیل وان‌و ئەوەندەی ئەوان ئەزانن‌و لە خوا ئەترسن ! دیارە ئەم گفتوگۆیە لە (عالەمی ئەرواح)دا ڕوویداوە ...

هەم جەی بەند سەخت بەندە ئازاد کەر
بە فەضڵو ئەڵطاف دەروونم شاد کەر
چون نە تورك تەركەن ئینصافو مروەت
ئومید هەر بە تۆن قەدیم قودرەت
(فەقێ) مەعلوومەن تورك بێ‌ئینصاف
ئەصڵ نەوع ڕۆح باوەر بە ئەوصاف
ئێدەن ئومێدم جە ئەهل ئیسلام
ڕەوان کەن بە ڕۆح موحەممەد سەلام

در اصل نوع روح تحقیق کند (٥٢)

عەرض کەردم بەستەی ئەفکارەن شای ڕووح
نەوجا دوو مەعنــا قاپی کەرد فتووح
یەك ئێدەن نە هەر مەكان خەیــالەن
ڕۆح نە عەقەبش بەوجا مەییالەن
دووەم فرێ‌کەس بە ئەفکار وێش
تەحقیقش جە ڕۆح کەردەن کەمو بێش

قسم اول گفتار در روح (٥٣)

نەوع ڕۆح دووەن جە لای عاریفان
یەکێ حەیاتەن ، یەك ڕۆح ڕەوان
بێ تەن حەرەکە نەدارۆ حەیات
موقیمەن جە تەن تا حین مەمــات

---

(٥٢) واتە : لە باسی بنەچەی ڕەگەزی ڕۆح ئەکۆڵێتەوە .
(٥٣) واتە : بەشی یەکەم قسە لەبارەی ڕۆحەوە .

ئەمما هەرچی نەوع ڕۆح ڕەوانەن
جە حین غەفلەت نە تەن طەیرانەن
پەی پەرواز ڕۆح ڕوئیان ئیستیشهاد
ڕۆح جە سەیرانو حەیات نە ئەجساد

گفتار در قسم دوم (٥٤)

حوکەمای عوقوول ئێدش ئەخبارەن
حەیات خوونو ، ڕۆح ڕەوان ئەفکارەن
ئەدیللەش ئێدەن جە خوونەن (٥٥) حەیـات
بێ خوونەن هەردەم جەستەی هەر ئەموات
چون هەرکەس ئەفکار وێش بینۆ بە خواب
ماچان خەیاڵەن مەکەرۆ شیتاب

گفتار در قول سیم (٥٦)

عولەمای ڕەسمی وەی‌تەور دان قەرار
جە حەیاتو ڕۆح ، جە خوونو ئەفکار
مەواچان هەر چوار جە یەك تەفریقەن
ئەمما هەر یەکێ بە یەك تەعلیقەن
خوون چەنی حەیات تەعلیقەن هەردم
بە نەقڵ حەیات خوون مەبۆ عەدەم
هەم خەیاڵ هەرجا بکەرۆ دەوان
ڕۆح هەم بەو طەرەف مەبۆ ڕووگەردان

---

(٥٤) واتە : قسە لەبارەی واتەی دووهەمەوە .
(٥٥) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (خون) . بەڵام دیارە کە هەڵەیە .
(٥٦) واتە : قسە لەبارەی واتەی سێهەمەوە .

گفتار در قول چهارم (٥٧)

جه لای موعتەزیل جەمیع ئەرواح
یەك پارچەن جەسیم نە هەوا موباح
هەر جەسەد پەی ڕۆح دارۆ یەك ڕەوزەن
جە عەکس ڕەوزەن نەشئو نومای تەن
قابیض ڕاگەی عەکس جە هەر تەن کەرد فەوت
ئەو کەس مەتۆشۆ دەردەم بادەی مەوت (٥٨)

(٥٩)
* * *

ئەر صادق مەبی ڕای موعتەزیلی
حاصڵ مەبی مەوت هەرکەس بە سەهلی
ڕۆح سەعیدان بە شەقیو ظەلووم
موساوی مەبی جە (یوم المعلوم)
چون تەسلیم ڕۆح تەقاضاش صەعبەن
پەی بەعضی سەهلەن ، بەعضی جە تەعبەن
یەقینم ئێدەن بە هەر سێ دەلیل
ئەصەححەن تەکذیب زومرەی موعتەزیل

گفتار در قول پنجم (٦٠)

حولوولی ماچان : ڕۆح جە تەن بەرشی
موجەسسەم مەبۆ نە جیسمێ هەنی

---

(٥٧) واتە : قسە لەبارەی واتەی چوارەمەوە .
(٥٨) ئەم ڕایەی غەنی ئەیداتە پاڵ موعتەزیلە لە کتێبە دیارەکانی خۆیاندا نییە.
(٥٩) لێرەدا عینوانێکی کوژاوە لە دەسنووسەکەی (م)دا هەبوو ڕێوشوێنی ئەوەندە نەمابوو بۆمان ساغ بکرێتەوە ، ڕەنگ بێ (در رد قول معتزله) یا شتێکیوا بووبێ . بەداخەوە نوسخەکەی حەیدەر عەزیزیش لەم شوێنەدا چەند پەڕەیەکی فەوتابوو .

بەعضێ پەی بەشەر ، بەعضێ حەیوانات
بەعضێ دوڕندەی پەڕندەی بیسات

رد قول حلوليان (٦١)

چون ئیظهار عیجز نەقص جەلالەن
قودرەتش بێ نەقص و عیجزو مەلالەن
فاعیل و موختار شەئن مەعبوودەن
قەول حولوولی جوملە مەردوودەن
مونکیر حەشرەن زومرەی حولوولی
پەرێ ئێد جە فیکر مەکەن فوضوولی (٦٢)

گفتار در قول ششم (٦٣)

ئامان جە حەدیث (٦٤) ئەولیای کیبار
ڕۆح و حەیاتش بە یەك دان قەرار
بە قووەی ئەفکار جە بێداریی خواب
ڕۆح (اهل الله) مەکەرۆ شیتاب
جەرەیان چون ئاب جە تەن بێحەدەن
فەرقش نە عەرش و ، یا نە جەسەدەن

---

(٦٠) واتە : قسە لەبارەی واتەی پێنجەمەوە .

(٦١) واتە : بەرپەرچ دانەوەی قسەی حولوولیەکان .

(٦٢) شایانی وتنە حولوولیەکان کە (ئەهلی تەناسوخ)یشیان پێئەڵێن ، لایانوایە پاش مردنی هەرکەس ڕۆحەکەی پێوەند بە لەشێکەوە پەیدا ئەکا کە لەگەڵ پایەی پێشووی ڕۆحەکەدا بگونجێ ، جا ئیتر ئەو لەشە لەشی ئادەمیزاد بێ یا هیی هەر گیانلەبەرێك .

(٦٣) واتە : قسە لەبارەی واتەی شەشەمەوە .

(٦٤) مەبەست لە (حەدیث) لێرەدا قسەی عادەتییە نەك حەدیثی پێغەمبەر .

هەرگا وەی‌طەورەن ڕۆح چەنی حەیات
هەردوو یەك شەیئەن جە ذات‌و صیفات
چونکە (اهل الله) (عین الیقین)ەن
صیدقش چون خورشید شوعلەش موبینەن
ئەمما جە ئەصڵش نەبی کەرد سوئاڵ
ئید بی جەوابش حەیی موتەعـاڵ :
بە ئایەی قەدیم تەفهیم کەرد نەبی
« قل الروح [شییء] من امر ربی » (٦٥)
جە حین میعراج نەبیی جەلیل
سوئاڵ ڕۆحش کەرد جە عیزرائیل
عەرض کەرد نە حوضوور (سید البشر)
بێچوونەن عەرەض (٦٦) ڕۆح نە هەر جەوهەر
کونهش تەبەڕان جە عیلم عالەم (٦٧)
مەخصووص حەققەن (والله اعلم)
هەرگا وەی‌تەورەن خامۆش بەر دەروێش !
هەنی مەڕان نوطق جە کەم‌و جە بیش
کەردی سیاحەت ئیقلیم یەکەم
(فەقێ) فیرار بەر پەی موڵك دووەم

---

(٦٥) فەقێ قادر ئەم (شییء)ەی بۆ ڕاگرتنی سەنگی نیوە بەیتەکە خستوەتە ناو ئایەتـەکەوە .
(٦٦) شێوەنووسی دەستنووسەکەی (م) (عرض)ە کە بۆ (عەرەض)ی بەرابەری (جەوهەر)و بۆ (عەرض)ی بەمەعنای پیشاندانیش ئەگونجێ‌و بە هەردوو جۆرەکەش مەعنای بەیتەکە تەواوە .
(٦٧) ئەم وشەیە بۆ (عالەم)یش‌و (عالیم)یش دەست‌ئەداو بە هەردوو جۆرەکەش مەعنای بەیتەکە دێ .

در بیان اقلیم دوم اسمش حقیقت و خدیوش عشقاست (٦٨)

ئیقلیم دووەم مولکش عەظیمەن
ئیسمش حەقیقەت پڕ خەوفو بیمەن
یەك شەهر عەظیم ئەوجا مەشهوورەن
ئیسمش تەوەککول قاپیی سروورەن
شەوقو ذەوقو وەجد ، صیدقو سەخاوەت
سوکرو سەهمو سیڕ ، بوکاو شەجاعەت
یەکسەر قەصەبەو قەضان جەو مەکان
مەعموورەش پڕ زەرع ، سوپاش بێ‌سامان
تەوەککول مەرکەز عیشق حەقیقەن
عەدوو جە دەریای فیکرش غەریقەن
عالی مەقامەن ، ئەصڵش ئاتەشەن
بەحر بێ‌پەیەن ، باد سەرکەشەن
صەیحەش صاعیقەی بەرق لامیعەن
تێغش چون قەضای موبرەم قاطیعەن
سەردار سوپای زەڕڕین کولاهەن
جیهان پەهلەوان ، پایتەخت شاهەن
بە فەرمان ڕۆح ئەو شێر دڕەم
شەهریاریشەن جە مولك دووەم
جە تەخت خلووص مەستو مەغروورەن
فەرقش درەخشان تاج حوضوورەن

---

(٦٨) واتە : باسی ولاتی دووهەم کە نــاوی (حەقیقەت)ەو گەورەکــەشی (عیشق)ە .

هومایوون فالەن ، كەنز حیكمەتەن
شێر غوڕڕانەن ، عەنقا صیفەتەن

سیمورغەن جە قاف قەضای یەگانە
دارۆ جە مەقام عەرش ئاشیانە

چون نەقرو فاقەش كەردەن بە یاوەر
درەختش جە شاخ تەوحید پڕ ثەمەر

هەم عیشقەن طوفەیل شەهەنشای ڕۆحەن ،
هەم قاپیی میعراج جە عیشق مەفتووحەن

هەم سۆزەی عیشقەن زەمزەمەی داوود
بەخشا حەلاوەت بە موڵك وجوود

هەم عیشق بی خەلیل خەڵاص كەرد جە نار
مەسیح یاونــا بە چەرخ دەووار

هەم عیشق خەڵاص كەرد یوونس‌و ئەییووب ،
بە عیشق ڕەوشەن بی بینایی یەعقووب
موحەممەد جە عیشق سازا نەردەبان
صەحرای لامەكان طەی كەرد وە بێ‌ئان
عیشق بی جە مەنصوور مەكەرد (انا الحق)
كوفر زولەیخاش بە نوور كەرد مولحەق
جە عیشــق مەوجود بی غەوغای دوو جیهان
مەعرەكەی مەحشەر ، جەحیم‌و جینان
ذەرڕێ جە پڕتەو عیشق بی جە مەجنوون
هەم عیشق بی شەق‌كەرد سینەی بێستوون

بەحر عیشقەن عیلم ئەنبیای مورسەل
قەطرەی عیشقەن حیلم ئەولیای ئەکمەل

نەبی شەهر عیلم ، وەلی دەرگاهەن (٦٩)
مەظهەر خورشید مەشعەلەی ماهەن

عەرض کەردم عیشق غەوغای دوو جیهان
لازم کەرد ئیثبات ئەصڵش کەم بەیـان

در بیان عشق عمومی و عشق مجازی و عشق حقیقی (٧٠)

عیشق هەم سێ نەوعەن یاران طەریق
عموومی داریم ، مەجازیو حەقیق

عموومی مەخصووص دنیا دارانەن
هەرکەس پەی مەراق وێش سەرگەردانەن

شاهان مەراقش مولكو سوپاهەن
مەئموران عاشق مەسنەدو جاهەن

زوڕڕاعان بە زەرع ، تاجر بە سوودەن
بەعضێشان نە شەئن شوهرەت مەقصوودەن

---

(٦٩) ئیشارەتە بۆ حەدیثی پێغەمبەر کە ئەفەرموێت : (انا مدینة العلـم وعلي بابها) .

(٧٠) واتە : لە باسی عیشقی گشتیو عیشقی مەجازیو عیشقی ڕاستەقینەدا. لە دەسنووسەکەی (م)دا تەنها (عشق مجازیو عشق حقیقی)یەك لـەم عیتوانە ئەخوێنرێتەوەو ئەوی‌کەی چوەتەوە. لە دەسنووسەکەی (ح)یشدا بەمجۆرە نووسراوە : «در بیان عشق حقیقی و عمومی و مجازی گوید» . ئێمە لەبەر ڕووناکیی داڕشتنی بابەتەکەدا پاشو پێشێکمان تیا کرد .

بەعضێ عاشقەن بە صەوت حەسنا
بەعضێ مەراقەن[٧١] بە ئەخذو عەطـا
ئەر شاهو گەدا غەنیو دەروێشەن
هەرکەسێ عاشق بە کەسب وێشەن
هەرکەسێ دارۆ نە دڵ یەك مەراق
بەعضێ نە وەصڵش ، بەعضێ نە فیراق
هەرکەس جە ئەفکار وێش بیەن فەنا
جوملە جە سیمەن[٧٢] بە حوبب دنیا
مەر ئێدەن حیکمەت جە ئەهل دنیا
یەکسەر چون دنیا نەداران وەفا
فانین جە دنیا چون ڕەوغەن جە شـیر
ڕەنگ ڕەنگ چون دنیا هەردەم مەدەن چیر
گوربەی طەبعشان طوعمە حەریصەن[٧٣]
مەگەس‌وار مەییال هەر پاكو پیسەن
قەهرو لوطفشان نیەن پایەدار
گا طاوس طەلعەت ، گا مەسمووم چون مار

(٧١) لە دەسنووسەکەی (م)دا نووسراوە «مر مراقٌ = مەر مەراقەن». دیارە یا (مەر)ەکەی زیادە یا ئەسڵەکەی (مەرء) بوە هەرچەند نیوە بەیتەکە لەنگ ئەکا .

(٧٢) لە دەسنووسەکەی (م)دا ئەم وشەیە بەمجۆرە نووسراوە « جسیماً » . ئێمە وامان ڕاستکردەوە کە (جە سیمەن) بێ واتە لە بەندو تەلبەندا بێ .

(٧٣) شێوەنووسی دەسنووسەکەی (م) «طعمهء حریصن»ە . وابزانین « طعمه حریصن = طوعمە حەریصەن » وەك ئێمە نووسیومانەتەوە ، ڕاستە . (طعمه) واتە : چەش ، ئەوەی لەگەڵ داو دائەنرێ بۆ گرتنی نێچیر ، (طوعمە حەریص)یش واتە : حەز لە چەش کەر .

گا خەصمەن چون خار ، گا چون گوڵئەفشان
گاهێ زوشت ڕوو ، گا چیهرەش خەندان

گا حوکمڕانیش بەر عەمرو زەیدن
گاهێ وێنەی من ذەلیل قەیدەن

(فەقێ) چون هەوای دنیا داریتەن
پەی دنیاداران هەردەم یاریتەن

ئەصڵ عیشق خاصەی مەجازو حەقیق
لازمەن هەردوو جە هەم بان تەفریق

گفتار در قسم دوم مجازی‌است (٧٤)

مەجازی جەوهەر حوبب موشتاقەن
جە قوربو ئومێد . بوعدو فیراقەن

بە عوقدەی مەراق مەبۆ موجەسسەم
گەرمی بە عورووق دڵ مەدۆ دەم دەم

بە تەدبیر وەصڵ ئەر نەبی چارە
سەرمەدۆ جە دڵ حوزنو پەژارە

ئەوسا عوقدەی حوزنو فیرقەت نەوازی (٧٥)
دەنگ مەدۆ دەهۆڵ عیشق مەجازی

ئەر نەبی جە بەین قەبیحەی عەمەل
ئەکثەر بە حەقیق مەبۆ موبەددەل

---

(٧٤) واتە : باسی بەشی دووەم کە عیشقی مەجازی‌یە .
(٧٥) لە دەستنووسەکەی (م)دا «حزنۘ = حوزنو» نووسراوە ، بەڵام کێشی نیوە بەیتەکە لەنگ ئـەکا .

ئەر تەنگ ظەرف بێ نە سەودای ئەفکار
بە عیللەی جونوون مەبۆ گروفتار
ئیرادەی هەر کار خێزۆ جە مەجاز
بەعضێ پەی حەقیق مەکەرۆ پەرواز
مەسمووعەن مەجاز زولەیخاو مەجنوون
چ̮تەور جە پەردەی مەجاز بی بیروون

گفتار در قسم سوم حقیقی‌است (٧٦)

حەقیقی جە باب طەریق (٧٧) گوشادەن
جە تەقواو تیذکار ، حوبب ئوستادەن

دیدە بپۆشۆ نە ما سوی اللە
نەبۆ خەطەرەش جە حوبب دنیــا

پەرهێز کۆ نە ئەکل ، ئەلبیسەی حەرام
هەم جە لەهوو لەعب نەڕانۆ کەلام

جە قەلب‌و زوبان ذیکرش مەدام بۆ
با صەوم دائیم ، شەو نە قیام بۆ

بە دیدەی خەیاڵ تەصویر ئوستاد (٧٨)
ئەکثر ئەوقات باوەرۆ بە یــاد

---

(٧٦) واتە : باسی بەشی سێیەم کە عیشقی ڕاستەقینەیە . لە دەسنووسەکەی (م)دا نووسرابوو (سیم) ، ئێمە ڕاستمان کردەوە .

(٧٧) مەبەست لە (طەریق) طەریقەتە ، چونکە (فەقێ قادر) دەروێش مەشرەب بووە . وشەی (ئوستاد)یش لەگەڵ طەریقەتی صــۆفی‌و دەرویشــاندا ئەگونجێ .

(٧٨) مەبەست ڕابیطەی پیرە کە مرید بە خەیاڵ وێنەی پیر دێنێتە پێش چاوی‌و بیری لێ ئەکاتــەوە .

ضەمیر صاف مەبۆ بە قووەی تیذکار
بە مەجمەعەی فیکر عیشق مەدۆ ئاثار
عیشق جە خەیاڵەن ، جە عیشقەن فەنا
جە عەین فەنا سەرمەدۆ بەقا (٧٩)
جە صەدەف فیکر دوڕڕ عیشق پەیدا
جە عیشق ئیجادەن صەدمەی فەنا ..
مەقام فەنـا ئاما بە حوصوول
ئەوەڵ جە شێخەن ، دووەم جە ڕەسوول
فەنا جە هەردوو نماتا سەبەق
قەطرەش بە دەریای حەق مەبۆ مولحەق
ئەوسا بە تەحقیق مەبۆ موتتەصیف
ئێدەن عیشق هەرکەس ئەر کەردن تەعریف
هەرکەسێ مەئیووس مولك طەریقەن
ئەوکەس بێبەهرەی گەنج حەقیقەن
(فەقێ) دڵ چون مەست دنیاو کەدەری
جە ئەصڵ حەقیق هەم بیخەبەری

گفتار در نوع افكار گويد (٨٠)

خەیاڵ جە ڕۆحو ، یاد جە ضەمیرەن
دەرکو هۆش مەخرەج ، عەقڵ وەزیرەن

---

(٧٩) مەبەست لەم (فەنا)یە (فنا فی الله)ە کە حاڵێکی سۆفیانەو سۆفی خـۆی لە بیر ئەچێتەوەو وائەزانێ لەگەڵ خوا بوە بە یەکو لەوا تواوەتەوە .. (انا الله)و (انا الحق)ی هەندێ لە ئەهلی تەصەووفیش شتێـکی لـەم بابەتەیـە .

(٨٠) واتە : لەبارەی جۆرەکانی بیرەوە ئەڵێ .

هەرچی خەطەرەی فیتنەی وەسواسەن
مەخرەج ئیبلیس و جە ئەلخەنناسەن
جە ئایەی قەدیم هەم ئێدەن قیـاس
جە ئەلخەنناسەن شەڕ هەر وەسواس (٨١)
فەقێ جە غووطەی ئەفکار کەر قیام
تازە کەر ئەخبار سولطان بەسطام

قصه‌ء شیخ بایزید رضی الله عنه (٨٢)

یەك ڕۆ جە مینبەر (تاج العارفین)
قـوطب بەسطامی (فخر السالکین)
جە بەحر عیرفان غەوواص ئەفکار
مەبەخشا لوئلووی مەوعیظەی گوفتار
جە تەئثیر وەعظ یاوای بە حاڵ
مەگرا قەلبش بە شوعلەی جەلاڵ
مەست (لایعقل) جە بەزم حوضوور
مەوج مەدا نە بەحر عیرفان بە سوروور
یەك مەرد دیهقان ئاما جە ناکام
عەرض کەرد : فیدات بام ئەی قوطب بەسطام !
ئیمڕۆ بیم دوچار دەردو مەصائیب
جە سووق سوقاق خەرم بی غائیب

---

(٨١) ئیشارەتە بۆ ئایەتی « .. ومن شر الوسواس الخناس الذی یوسـوس فی صدور الناس . الناس ٥ـ٦ » .

(٨٢) واتە : باسی بەسەرهاتی شێخ بایەزید خوای لێ ڕازی بێ .
شایانی باسە لە دەستنووسەکەی (م)دا ، ئەگەرچی عینوانەکە چوەتەوە ، توانیمان شوێنی وشەکان هەڵگرین و بیاندۆزینەوە ، بەڵام (ح) (رحمت الله عنه)ی نووسیوە ؟!

چون مەرد غەریب خەیلێ موحتاجم
ئومێدم بە تۆن کەری عیلاجم
شێخ نە تەجەللای سەرمەستیی ئەحوال
وات بە حوضاران : داروون یەك سوئال
کێ هەرگیز پەی کەس مەیلش نەجۆشان
بادەی صەدەمەی عیشقش نەنۆشان
دەرلەحظە یەك مەرد ئاما بە جواب
عەرض کەرد نە حوضوور ئەو (قطب الاقطاب)
وەنەت مەعلووم بۆ ئەی قوطب جیهان
من هەرگیز جەزای [83] عیشقم نەنۆشان
شێخ فەرماش : دیهقان ! ئەگەر داری هۆش
قەبووڵ کەر ئەی خەر نە جای درازگۆش [84]
(فەقێ) وەی تەورەن ئوموور جیهان
هەرچی هەن جە عیشق مەگێرۆ سامان

حكايت مرد ريايي (كه) مقدمهء مجازاست (٨٥)

نەقڵەن جە ڕاویی زەمانەی ئەییام
یەك مەرد مەتین والی بی نە شام

---

(٨٣) مەبەست لە «جەزا» سزاو ئازارە .
(٨٤) شتێکی زۆر دوورە پیاوێکی ئاینپەروەری گەورەو خاکینەی وەك بایەزیدی بەسطامی خوای لێ ڕازی بێ ، بنیادەمێك بە کەر دابنێ . ئێمە ئەم ڕازە لەبنەڕەتەوە بە هەڵبەسراو ئەزانین .
(٨٥) واتە باسی بەسەرهاتی مرۆی ڕیاباز کە ئەمەش سەرەتای عیشقی مەجازییە .
وشەی (کە) لە دەسنووسەکەی (م)دا نەبوو ، ئێمە خۆمان لێمان زیادکرد .

صاحێب ڕوتبەی تەخت تاج‌و نگین بی
عەدڵش بە ئەحکام شەرع موبین بی

ناظیر ئەوقاف نەوجا مەرغووبەن
صەرف واریدات جە ئەو مەحسووبەن(٨٦)

والی پەی ئەوقاف وەی‌تەور دا دەستوور
هەرساڵە یەك مەرد صاڵح بۆ مەئموور

شایعەی فەرمان شی نە گۆش عام
یەك مەرد عەییار کەرد خەیاڵ خام

واتش مەپۆشوون خەرقەی ڕیایی
مەکەروون قیام پەی پارسایی

هەر شەو نە مەسجید مەکەروون تەقوا
ذیکرو تەهلیلەم پڕ صەوت‌و صەدا

مەگێرۆ شوهرەت زەمزەمەی ئەقوام
دەنگ مەدۆ نە گۆش والیی شەهر شام

مەبەخشۆ بە من ئەوقاف سەراسەر
بە صەرف ئەوقاف مەبم تەوانگەر

بە طوول ئەمەل دڵ کەرد پڕ ئومید
پێچا نە فەرقش عەمامەی سفید

تەسبیح بە دەست‌و سەججادە بە دۆش
جە صوحبەت غەیر وێش کەرد فەرامۆش

---

(٨٦) لە دەسنووسەکەی (ح)دا لەجیاتیی (مەرغووبەن)و (مەحسووبەن) نووسراوە (مەرغووب بی)و (مەحسووب بی) .

یەك مەسجید نە شەهر عالی مەقام بی
نەزدیك بە سەرا ، پڕ ئیزدیحام بی

نیشت نە تـوَی مەسجید نە حوجرەی ڕیا
مەشغووڵ بی بە ئەمر طاعەتو تەقوا

شەو پەی تەهەججود مەکەردش قیام
دەنگ تەهلیلەش بەرز کەرد صوبحو شام

جە نیصف هەر شەو مەناڵا بە زار
جەذبەی تەصەننوع ماوەرد بە ئەفگار

هەرچەند جە طاعەت نمەکەرد تەقصیر
چونکە ڕیا بی نەبەخشا تەئثیر

ئاخر موئەججەر (۸۷) چەنیش بی عەنید
چێش نەکەرد قەبووڵ بەیۆ بە مەسجید

جە لای صۆفیەکان مەرد ڕیایی
نیسبەت دا بەوێش ڕای پارسایی

هەر شەو تا سەحەر مەکەروون نوماز
ڕۆ فەقرو فاقەم کەردەن بە هەمڕاز

نیازم ئێدەن من نەی جەماعەت
چونکە نە مەسجید ئەوابەن طاعەت

ئێوە جە خادم بکەران ڕەجـا
نەکەرۆ مەنعم جە زوهدو تەقوا

---

(۸۷) لە دەسنووسەکانی بەردەستمانا نووسراوە (مؤجر) . بۆ ساغکردنەوەی واتای ئەم وشەیە سەیری پەراوێزی ژمارە (۱۷)ی لاپەڕە (۱۱۹) بکە .

صۆفی‌یان یه‌کسه‌ر که‌ردن ئیلتیجا
ئه‌وسا موئه‌ججه‌ر پێش به‌خشا ڕه‌زا

موددەتێ وەی‌تەور جه بەین کەرد گوزەر
ناگا جه ئەوقاف مەخێزا خەبەر

مەواتن ناظیر ئەوقاف مەعزوولەن
والی نه تەفتیش مەرد عەدوولەن

به طوول ئەمەن دڵ مەکەرد مەسروور
مەوات من مەبام ئیمجار بە مەئسوور

تا دوو سێ نەوبەت خێزا ئیختیلاف
تەبدیل بی تەجدید ناظیر ئەوقاف

مەرد مەجازی ناما نه دەفتـــەر
نەپەرسان چەنیش جه خەیرو جه شەڕ

ئەلحاصڵ یەك شەو جه ڕشتەی تەقدیر
قیام کەرد نوماز تەهلیلەی تەزویر
کلاڵفەی خەیاڵ نه دڵ کەردەوه
سەر دا بە زانووی دوود دەردەوه

سەیر کەن جه ئەڵطاف دارای جیهاندار
مەرد مەجازیش چطەور کەرد بێدار

مەرد ڕیایی هۆش ئاوەرد به دڵ
زاناش بێ‌سوودەن خەیاڵ باطڵ

جه سەکری‌یەی مەوت ، قەبرو قیامەت
خێزا نه قەلبش ناڵەی نەدامەت

به تەوبەی نەصووح زوبان کەرد گوشاد
کەردش ئیستیغفار بە دادو بێداد

قەلبو قالبش ئاما نە لەرزە
قەبوول بی جە حەق تەوبەش دەرلەحظە

شەفەق ظاهیر بی ئەدا کەرد نوماز
تەبدیل بی بە عەشق حەقیقی مەجاز

جە قاپیی زاهید کەردن (دق الباب)
کەردشان سوئال ، زاهید دا جەواب

واتشان : ئیمشەو ئەوقاف ناظیری
ڕۆحش ڕیحلەت کەرد ، جە تەن بی بەری

تەعریف زوهدت یاوان بە والی
عەطا کەردەن پێت ئەو ڕوتبەی عالی

زاهید وات : عەرض کەن وە پابۆس شا
سێ سالەن تەقوای ڕیام کەرد ئەدا

واتم بەڵ جە شا بکەرۆ ئەثەر
ببەخشۆ وەنەم ئەوقاف سەراسەر

چون پەی حەق نەبی ئەصڵ عیبادەت
بێفەیض بیم جە سوود تەقواو ڕیاضەت

یەك ئیمشەو پەی حەق بە جوزئی تەقوا
وەیطەور ئەثەر کەرد جە قلووب شـا

کەردەنم تەوبە ئیمشەو جە ناکام
وێم نەکەم دوچار ئەطعیمەی حەرام

غەیر جە ڕەضای حەق چون ئەوەن مەعبود
نمەبۆ قەصدم پەرێ هەر مەقصوود
هەرچەند شا بە جوهد وەنەش کەرد ڕجا
مەسمووعش نەبی مەرد دین پەنــا
(فەقێ دڵ) [۸۸] تۆ زەهر عیشقت نەنۆشان
خەرقەی ئیفتیخار عیشقت نەپۆشان
وەئیللا تا حاڵ جە بەیضەی مەجاز
ماوەردی جووجەی حەقیق بە پەرواز

در عشق حقیق (۸۹)

ڕاوی جە ڕاوی سەندەن ڕیوایەت
جە ذەننوون میصر نەقڵەن حیکایەت
ئەو قوطب ئەییام سالیك ئیرشاد
مــەدفوونەن ذاتش نە شەهر بەغداد
جە صەدر مەحفەل جە خانەقای وێش
مەشغووڵ بی بە ذیکر موعیظەی پڕ ێێش
دڵ نە تەجەللای عەرش ڕەحمانی
جە مەقام عیشق کەرد ڕەوضەخوانی
فەرماش : چون کەردم ئیرادەی حیجاز
پەرێ حەرەمەین قەصدم کەرد ئاغاز
ئەسباب طەریق چون بی موهەییا
پەی طەواف بەیت ڕاهی بیم نە ڕا

---

(۸۸) جاروبار (فەقێ قــادر) لەگەڵ وشــــەی « فەقێ »دا وشــــەی « دڵ » بەکاردەهێنێ . دوور نی‌یە «دڵ»ی کردبێتە بەشێکی نازناوەکەی .
(۸۹) واتە : باسی عیشقی ڕاستەقینە .

دمای عەرەفە نە شەهر مینا [90]
هەم ذیبح و هەم ڕەجم ئیبلیس بی ئەدا
جە (بیت الحرام) طەواف بی تەکمیل
دیم نە حوجرەی باب یەك خەستەی ذەلیل
سەیر کەردم جەبین ئەو شەخص بیمار
کەشف ئەحوالش وەنەم بی ئیجبار
مەگەس نە دەورەی دیدەش بی‌یەن کوو
چەنی هەر نەفەس مەوانۆ : (یا هوو)
نیشتم جە بالین ئەو مەرد بیمار
مەگەسان نە دەور دیدەش کەردم تار
عەینەین شەهلا ناکا کەرد گوشاد
وات : یا هوو جە دەست کێ کەروون فەریاد
فاعیل ذەنووەن یا جە موحەڕڕیك
نە چێش بی مەگەس جە من بین تەریك
واتم : ظاهیرەن من بیم بە فاعیل
بەلکی بە ثەواب یەزدان بام نائیل
ئەو واتش : حەضرەت ئەییووب نەبی
چون بی بە عیللەی (صواب مستولی) [91]
ئەییام مەدید مەجرووح بیمـــار
نە زەخمش هەر کرم مەڕێزا بە وار

---

(٩٠) مینا شار نی‌یە ، شوێنێکە لە مەککە .

(٩١) صواب : بە عەرەبی بە ڕشك ئەڵێن . مەبەسیش لە (مستولی) داگیرکراوە ، هەرچەند بە زمانی عەرەبی مەعنای (داگیرکەر) ئەبەخشێ .

جه نارەضای حەق مەکەردش ئەندێش
(محفوظاً) [٩٢] ئەو کرم مەنیا بە جای وێش

مەواتش ئەی کرم جە باب یەزدان
جە گۆشتو خوونم ڕزق بە ئەو عەطان

ئەگەر جە زەخم بڕێزۆ بە خـاك
بێچارە نە تاب جووع مەبۆ هیلاك

ئاب دیدەی من پەرێ مەگەسان
ڕەززاق عالەم کەردەنش عەیـان

قەبووڵم نیەن ئەی مەرد مەغفوور
هەنی مەگەسان جە من کەری دوور

پەرسام : نامت چێش ؟ ئەصلت تۆ جە کون ؟
فەرماش : ئەصڵو ئیسم ، ڕەسم من جە (هوو)ن

ئەر ئەصڵو ئیسم مەپرسی جە (هوو) ؟
مەر ئەوسا ئەخبار مەعلووم بۆ جە توو

واتم : من هێمان نەیاوام بەو جـا
طەڵەب کەم ئەخبار جە ذات (الله)

فەرماش : لەب خوشك من بە حاجەت ئار
جە ذات مەعبوود مەشنەوی ئەخبـار

دەست جە بان دەست چون کەردم قیام
ڕاست کەردم بە حەق زەنجیرەی ئیفهام

---

(٩٢) لە دەستنووسەکەی (م)دا بە شێوەی کوردی (محفوظن = مەحفووظەن» نووسراوە واتە (پارێزراوە) کە مەبەستیش ئەوە نیە .

عەرض کەردم نیاز بە (رب العزة)
خوشکیی لەبانش کەردم بە حاجەت

عەرض کەردم یا ڕەب هەر تۆی ئاگادار
بەیان کەر هەم ئەصڵو هەم ئیسم بیمار

ناگا یەك هاتیف بە دڵ کەرد نیدا
بەخشا لەذائیذ بە جەمع ئەعضـــا

ئەمرش کەرد : ذەنتوون ! ئاگا بەر نە کار
صادق (۹۳) عیشقەن ئەو مەرد بیمار

ئیسمو ڕەسمشان نەیجا مەسبووقەن
سیرڕ عاشقان جە لای مەعشووقەن

نەودما بیمار فەرما هەی ذەنتوون !
باوەر جام ئاب بێ صەبرو سکوون

هەفت سالەن تەمام نەفس نە شیتابەن
هەر ئانو زەمان ئارەزووش ئابەن

جە بیم مەعشووق دانای یەگانە (۹٤)
کەردەنم مەنعش جە ئابو دانـــە

---

(۹۳) لە دەسنووسەکەی (م)دا نووسراوە (صدیق) ، بەڵام ئێمـــە لامانوایـــە (صادق) بێ .

(۹٤) لە ڕێنووسی فارسیو کوردیی کۆندا تێکڕا (گ) بە شێوەی (ك) ئەنووسرێ، بۆیە ئەم وشەیەش لە (م)دا بە (یکانە) نووسراوە . بەڵام نووســەرەوەی نوسخەی (ح) وادیارە بەم ڕێنووسەی نەزانیوەو (یەکانە)شی بۆ ئەم شوێنە بە موناسب نەزانیوە. چونکە (یەکانە) بە کوردی بە بەراز ئەڵێن ، لەبەرئەوە گۆڕیویە بە (لامکان)و ((دانە)ی دواوشەی نیوە بەیتی دووهەمیشی کردوە بە (جنـــان) .

ئیسته چون وەعدەی وەصڵم نەزدیکەن
باز نە ئارەزوو ئاب نە تەحریکەن

سا من پەرێ ئاب گێلام بە شیتاب
ئاوەردم پەرێش یەك تاس پڕ ئاب

سەیر کەردم بیمار جە دار دونیـا
کەردەنش ڕیحلەت پەی موڵك عوقبـا

نە غوسڵو تەکفین پەرێ ئیمدادی
لوام تا شەخصێ کەردم مونادی

ئامام پەی مەییت بەرداریم نە جـا
دیم غائیبەن نەعش ئەو (ولی الله)

هەرچەند جە خەڵقان کەردم ئیستیفسار [٩٥]
هیچ کەس جەو مەییت نەبی خەبەردار

ناگاه یەك هاتیف غەیبی کەرد خیطاب
فەرماش پەی مەییت مەکەر ئیضطیراب

شەهید عیشقەن ئەو مەرد عاشق
شەهیدان بە غەسڵو کەفەن چ لایق

پەی مەرد عاشق هیچ مەکەر تەلاش
کۆهـ مەعشووقەن مەقام مەئواش

من هەم جە سایەی ئەو شەخص مەدفوون
دوو دەفعە شاد بیم بە صەوت بێچوون

---

(٩٥) ئیستیفسار: لە دەستووسەکەی (م)دا (استغفار) نووسراوە. نووسەرەوەی دەستووسەکەی (ح)یش کە دیویە (استغفار) لێرەدا مەعنا نابەخشێ تێکڕای (کەردم ئیستیغفار)ەکەی کردوە بە (پەرسام ئەو ئەخبار) . دیـارە هەردوکیان هەڵەیان نووسیوەو ڕاستەکەی (ئیستینفار)ە .

(دەروێش) یەقینەن سەفینەی حەقیق
نی‌یەن مافەوقش جەی بەحر عەمیق

گفتار فقی در احوال بقا (٩٦)

چون جە بەحر عیشق قەطرەت کەرد ئەدا
زەڕڕێ ئەدا کەر جە شەمس بەقا
چون بەقا جەوهەر ڕۆحەن جە فەنا
(هم لای جزان ندارو شنا) (٩٧)
مەعلومەن فەنا سەر دا جە مەنصوور
جە ئەکثەر ذات جیلوەش کەرد ظوهوور
چونکە بایەزید (تاج العرفاء)
نۆشابێ جورعێ جە بەحر بەقا
فەرما چون موددەی سی ساڵەن تەمام
با خــالق خوێش مەڕانووم کەلام (٩٨)
پۆسە مەزانان خەدەمەو ئەصحاب
چەنی ڕەوانەن سوئالو جەواب
(فەقێ) جە بەقا جوزئێت کەرد ئیظهار
هەنی کافی‌یەن پەی نموونەی کار
سەلام دەر بە ڕۆح نەبی‌یی خاتەم
باوەر بە تەحریر ئیقلیم سێ‌یەم

---

(٩٦) واتە : قسـەی (فەقێ) دەربارەی چۆنیەتیی مانەوە .
(٩٧) ئەم نیوە بەیتەمان وەك خۆی نووسی‌یەوە چونکە هیچی لێ حاڵی‌نەبووین.
(٩٨) ئەم قسەیە لە ئایینی ئیسلامدا بنەڕەتی نی‌یە ، مەگەر بەوەی لێك‌بدەینەوە کە بە ڕۆحانی‌یەت قسـەی لەگەڵ کردوە ، بەڵام فەقێ قـادر ئەمەشی لە بەیتی دوەمدا داوەتە دواوەو ، ڕێگای پینەکردنی نەهێشتوەتەوە . شایانی باسە وشەی (سی) (٣) و (٣٠)ش هەڵئەگرێ .

گفتار در اقلیم سیم که اسمش طریقتو خدیوش عقل‌است (۹۹)

ئیقلیم سێیەم عەظیم شانەن
مەعموورەش بێ‌حەد ، گەنجش پەنهانەن
طەریقەتەن ئیسم ئیقلیم ثالیث
زوورڕاعش جەوهەر ، زەرع زەڕ خالیص
ئەو موڵك ئەعظەم فەخر مولووکەن
مەرکەز مولکش عیلم سولووکەن
بە حوکم فەرمان شای صاحێب سەریر
ئەو ئیقلیمو جا بەخشان بە وەزیر
عەقڵ کوڵ نەو جا حوکمش ڕەواجەن
شاهان ئەییام وەنەش موحتاجەن
جەوهەر جیسمەن ، دوڕڕ ضەمیرەن
نیقاب عیشقەن ، جە ڕۆح وەزیرەن
حەکیم حوکمەن ذاتش بێ‌ئەمثال
کلید ڕەئیش حەلل هەر ئیشکال
چون ڕەئیش موفید هەر هەشت ئیقلیمەن
هەر ئیقلیم جە نەظم ئەو جە تەعلیمەن
ئەبواب ئوموور بە ئەو مەفتووحەن
غولام یەکڕەنگ پایتەخت ڕووحەن
هەرگاه ئەو جە موڵك ضەمیر بی بیروون
دڵ مەبۆ ئەسیر ئەفکار جنوون

(۹۹) واتە : قسە دەربارەی وڵاتی سێیەم کە ناوی طەریقەتەو گەورەکەی ناوی عەقڵە .

خاڵی مەماتۆ ئیقلیم وجوود
مەبۆ بە یاتاق دیوان مەردوود

ئیسم شەریفش عەقڵ کامیلەن
ذاتش جە ئەسباب ئەدەب تەکمیلەن

تەعلیم ئەو بی حوکم ئەفلاطوون
تەفریق کەرد جەوهەر خالیق جە مادوون

ئەرەسطوو جە فەیض ئەو سازا حیکمەت
کەردش بە وەزیر تەخت سەڵطەنەت

عەقڵ بی حیکمەت سەر دا جە لوقمان
جە ئەکثەر ئێدەن لوقمان ئەنبیان

(فەقێ) صیفاتش نەدارۆ نەظیر
شەهرو قەصەبەش باوەر بە تەحریر

غیرەتو ناموس ، عیلمو ئیطاعەت
هەم نەظمو ئەدەب ، هەم ئیستیقامەت

صەبرو تەواضوع ، دوورئەندیشیو (١٠٠) عار
عەهدو ئیمتیحان ، میزان ئەفکار

جە موڵك سێیەم خەجستە وەزیر
ڕەواجەن سکەی ئەو عالی ضەمیر

پەرێ هۆشو دەرك هەم ئەو ڕەئیسەن
هۆش یاوەرشەن ، دەرك موهەندیسەن

(١٠٠) لە دەستنووسەکەی (م)دا (دوورئەندێش)ە . ئێمە ئەوەمان بەلاوە هەڵە بوو .

فەرقەن جە مابەین عەقڵەین مەسائیل
عەقڵ مەعیشەت با [۱۰۱] عەقڵ کامیل
هەرچەند نەوع عەقڵ نەدارۆ شومار
بە دوو ڕاجیعەن ئەر جەم کەی ئەفکار
حەقیقی داریم ، هەم عەقڵ مەجاز
ئیکماڵ هەردوو کەریم ئیمتیاز
حەقیقی صەرفەن جە ئوموور دین
مەجازی صەرفەن نە گەمیو مارتین [۱۰۲]
حەقیقی موطیع ڕۆح ئەقدەسەن
مەجازی موطیع نەفس ئەنجەسەن
حەقیقی جە شەرع کەردەن ئیجتیهاد [۱۰۳]
مەجازی قانوون ظوڵمش کەرد گوشاد
حەقیقی مەئموور ذات یەزدانەن
مەجازی موطیع نەفسو شەیطانەن
حەقیقی خانەی ئوخراش تەعمیرەن
مەجازی ئوموور دونیاش تەسخیرەن
حەقیقی حەیران صونع بێچوونەن
مەجاز نە صیفەت هەواو پاپوونەن
حەقیقی طەریق ئوخراش گوشادەن
جە هەردوو سەرا (حسب المراد)ەن

(۱۰۱) شێوەنووسی دەستنووسەکەی (م) بۆ (با)یشو (یا)یش دەستئەدا .
(۱۰۲) گەمی : کەشتی . مارتینیش جۆرە تفەنگێك بوە .
(۱۰۳) لە دەستنووسەکەی (م)دا (ئیشتیهاد) نووسراوە . دیارە هەڵەیە .

مەجازی طەریق ئوخراش خەطەرەن
مایەش تەلغراف شەمەندەفەرەن

بە عیزەت وێت شەهەنشای شەفیق
مەکەر مەئیووسم جە عەقڵ حەقیق

(فەقێ) دڵ مەییال عەقڵ حەقیق کەی
تەبعش نە ئەفکار مەجاز تەفریق کەی

ئیمانش بە لوطف تۆ نە خەطەر بۆ
ئازاد نە عەذاب بەند کەدەر بۆ

تابیعەن بە دڵ عەقڵ مەعیشەت
یاوا بە چهیل مەگێرۆ قووەت

هۆش و دەرك ئەوسا جێش مەبان پەیدا
بە عەقڵ کامیل مەبۆ هووەیدا

پەرێ ئەنبیا مەر ئێدەن حیکمەت
نە سینن چهیل تۆشان نوبووەت (١٠٤)

تەرفیع ڕوتبەی ئەولیای کیبار
نە حەد چهیل ساڵ مەنماتۆ ئاثار (١٠٥)

پەرێ دەفع ظەن ئێد کەرد تەقاضا
مەسیح جە طیفلی بەو ڕوتبە یاوا

---

(١٠٤) ڕاستە پێغەمبەری ئێمە لە چل ساڵیدا بووە بە پێغەمبەر ، بەلام نە هەموو پێغەمبەرەکان لە چل ساڵیدا بوون بە پێغەمبەرو ، نە پێغەمبەری ئێمەیش مەرج بوە هەر لە چل ساڵیدا ببێ بە پێغەمبەر .

(١٠٥) ئەم قسەیە کە بە مەبەستی نزیك‌خستنەوەی ئەولیا لە پلەی پێغەمبەران دروست‌کراوە ، هیچ بنەمایەکی لە ئاییندا نی‌یە .

نصیحت مؤلف (و) توبیخ خود (١٠٦)

(فەقێ) تۆ عومرت بە شەصت نزیکەن
هێمان ڕای حەقیق وەنەت تاریکەن

ها ئەعضات یەك یەك ڕوو کەرد بە سستی
هەنی کافی‌یەن دنیا پەرستی

صەرف بی عومرت نە مەعرەکەی جەور
جەی بەند زەنجیر ، جەی مەظلەمەی دەور

قیاس کەر جە وێت بسانی صەد ساڵ
بە عەیش‌و نەشئەت بە فەڕو ئیقباڵ

چون تۆ مەردەنی داری جە عەقەب
باقی مەمانی جە ڕەنج‌و تەعەب

حەیفەن پەرێ تۆ ئەی شەرمەساری
بتەرس جە عیقاب ذات قەهاری

حەذەر کەر جە قەهر ذات بێ‌ئەمثاڵ
غەیوورەن ئەسماء صیفات جەلال

جە حوضوور حەق چێشەن جەوابت ؟
جە پای میزاندا چێشەن ثەوابت ؟

---

(١٠٦) واتە : ئامۆژگاری‌و سەرزەنشت کردنی دانەر بۆ خۆی . بەپێی ئـەم بەیتە فەقێ قادر لە کاتی دانانی ئەم کتێبەدا تەمەنی لە دەوروبـەری شەصتدا بووە . فەقێ قادر ئەم کتێبەی لە (١٣٠٠)دا تەواوکردوەو ، دووری‌یە هەر لەم ساڵەشدا دەستی بە دانانی کردبێ .
لە دەسنووسەکەی (م)دا ئەم (و)ەی ناو کەوانەکان نەبوو . ئێمـە خۆمان بە پێویستمان زانی‌و دامان‌نا .

باوەر بە خەیاڵ تـۆ ئەو ئیزدیحام
ناظیرەن ئەو ڕۆ عالەم خاص و عام

مەکەر فەرامۆش نرکەی سەقەری
ویت مەکەر ڕیسوای زومرەی مەحشەری

(فەقێ) شەرح حاڵ باوەر بە ئەنجام
بەر موحەممەد بۆ صەلات و سەلام

در بیان اقلیم هشتم که اسمش تشکیل جدیداست و پادشــاه اینجا اسمش دلاست (١٠٧)

ئیقلیم چارەم بکەروون ئەدا
وەسیع و دڵکەش پڕ زەرع و سوپــا

ئیقلیم ڕابیع دارۆ مەنفەعەت
بەو ئیقلیم و جا ماچان شەریعەت

یەك شەهر جەسیم واقیعەن نەوجا
مەشهوورەن ئیسمش بە حوبب دونیا

قەصەبەو قەضاش پڕ ئەمن و ئەمان
مەرکەز سوڵطان دڵەن هەر زەمان

عەشــق مەجازی و عەقڵ مەعیشەت
نەفس حەیوانی و میحنەت و شوهرەت

حوبب و بوغض چەنی طەبع و طەهارەت
ئەمین و ڕیققەت مەنع و ئیشارەت

---

(١٠٧) واتە : باسی ئیقلیمی چوارەم کە ناوی شەریعەتەو ، پادشاکەی نــاوی دڵــە .

شەهرو قەصەبەن نەو ئیقلیمو جا
یەکسەر مولحەقەن بە حوبب دنیا
سوڵطان ضەمیر ئەوجا پادشان
صاحێب تاجو تەخت ، پڕ زەرعو سوپان

مناجــات مؤلف

بە عیزەت وێت حەبیبی لایەنام
سوڵطان چارەم پەی نەفس نەکەی ڕام
حیفظش کەی نە شەڕ ئیبلیس لەعین
نەشانۆ نەو موڵك بەذر کوفرو کین
جە قەصد خەیرم تەوفیق کەر ئەساس
حیفظم کەر نە شەڕ شووم ئەلخەنناس
(فەقێ) پەی طەریق حەق بکەر قیام
بەر موحەممەد بۆ صەلاتو سەلام

اقلیم پنجم اسمش عرف و عادت‌است و خدیوش اراده‌است و سلطان دل بود (۱۰۸)

باوەر بە تەحریر ئیقلیم پەنجەم
ئاشووبەی ئەییام پڕ زوڵمو ستەم
مەعموورەش جە زەرع دارۆ شەهادەت
مەشهوورەن ئەو موڵك بە عورفو عادەت
یەك شەهر جەسیم عالی مەهارەت
مەشهوور عامەن شەهر جەسارەت

---

(۱۰۸) واتە : باسی ئیقلیمی پێنجەم کە ناوی عورفو عادەتەو ، خدێوەکەی ئیرادەیەو وەزیری پادشاکەی دڵە .

قەصد حەرەکەو جەسەدو بەصەر
سەمع‌و صەوت‌و نوطق هەم نەفع‌و ضەرەر
شەهرو قەصەبەن جەو موڵك پەنجەم
بەو شەهر عەظیم مولحەقەن هەردەم
ئیرادە جەو موڵك پەنجەم سوڵطانەن
نە تۆی جەساردت تەختش عەیانەن
وەزیر پایتەخت سوڵطان دڵەن
مەطلووب سوڵطان جە ئەو حاصڵەن
حوکمڕانیشەن بە حوکم سوڵطان
عەین موهەندیسەن ، زوبان تەرجومان
(فەقێ) تەمام بی ئیقلیم پەنجەم
بەر موحەممەد بۆ درووِد دەمادەم

اقلیم ششم اسمش سفینهء نظام و پادشاه او نفس‌است (۱۰۹)

باوەر بە تەقریر ئیقلیم شەشەم
موڵك جەسیمەن پڕ زەرع‌و حەشەم
ئەو ئیقلیم‌و جا جە (بین العوام)
مەشهوورەن بە ئیسم سەفینەی نیظام
یەك شەهر عەظیم ئیسمش ئەمەلەن
مەعموورەش بە زەرع شەڕ موستەعمەلەن
کیذب ، نەمیمی ، حیرص ، شەغەب‌و تەعەب
ئەفسوون‌و حیلە ، ڕیاو ، لەهوو لەعب

---

(۱۰۹) واتە : باسی ئیقلیمی شەشەم کە ناوی پاپۆڕی ڕێك‌وپێکی‌یەو پادشاکەشی نەفسە .

حیقدو طەمەعو ، سیمعەت (خـِلا) (١١٠)
شوحو دەنائەت ، هەم عوجبو هەوا
قەضا قەصەبەن پڕ زەرعو ئەمەر
بەو شەهر ئەمەل مولحەقەن یەکسەر
نەفس ئەممارە نەوجا سوڵطانەن
صاحێب تەختو تاج نوطقو فەرمانەن
غورووریش کەردەن بەسەر قۆرەنا (١١١)
غەفڵەت بە ئەحکام ڕەئیس جەزا
جولووسەن نە تەخت ئەمەل شەهەنشا
غەیبەتەن یاوەر شای حیشمەتپەنا
یا حەق ! غەیر جە تۆ نەداروون چارە
حیفظم کەر نە شەڕ نەفس ئەممارە
هەرچەند جە ئیقلیم شەشەم ئەسیرم
عاصیو پڕ گوناهـ ، بەستەی زنجیرم
بە ئەڵطاف وێت حەیی جیهاندار
عەفوم کەر جە ذەنب ئیقلیم چەهار
هەم بە فەضڵ وێت دانای پڕ کەرەم
سەر ئازادم کەر جە بەند شەشەم
(فەقێ) دڵ نەی موڵك شەشەم بی ئیثبات
بەر موحەممەد بۆ هەردەم تەحییات

---

(١١٠) ئەم وشەیەمان هەروەك خۆی نووسی‌یەوەو مەعنایمان نەزانی . دوور نی‌یە (خرا) بووبێ کە سووككراوەی (خراب)ەو لەگـەڵ (سیمعـەت) ئەگونجێ .
(١١١) مەبەست لە (قاروون)ە .

اقليم هفتم كه اسمش قانون‌است و خديوش ابليس عليه اللعنه‌است(١١٢)

ئيقليم هه‌فته‌م باوه‌ر به قه‌له‌م
موڵك عه‌ظيمه‌ن پڕ به‌ڵاو ئه‌له‌م

پــڕ ئاشووب‌و شۆر موڵك فنوونه‌ن
مه‌شهوور عامه‌ن ، ئيسمش قانوونه‌ن

يه‌ك شه‌هر عه‌ظيم نه‌و جا عه‌يانه‌ن
ئيسمش ته‌كه‌بيور عالی مه‌كانه‌ن

بوخل‌و حه‌سه‌دو عه‌نيدی‌و (١١٣) فيتنه
ظولم‌و قه‌هرو جه‌هل ، هه‌م كوفرو كينه

شه‌هرو قه‌صه‌به‌ن جه‌و موڵك هه‌فته‌م
مه‌عموره‌ش بێ‌حه‌د ، زه‌رعش پڕ نه‌ده‌م

خدێو ئيقليم هه‌فته‌م ئيبليسه‌ن
مه‌ركه‌زش كيبره‌ن ، ته‌ختش ته‌لبيسه‌ن

نيشته‌ن نه ڕووی ته‌خت وه بێ‌خه‌وف‌و بيم
فه‌رمان فه‌رماشه‌ن جه‌و موڵك‌و ئيقليم

يه‌ك عه‌يارش هه‌ن ئيبليس عه‌نيد
مه‌شهووره‌ن ئيسمش : خه‌طه‌ره‌ی په‌ليد

ئيبليس هه‌م وه‌زير نه‌فس قه‌بووحه‌ن
شمر ئاسا نه قه‌صد حوسه‌ين ڕووحه‌ن

---

(١١٢) واته : باسی ئيقليمی حه‌وته‌م كه ناوی قانوونه‌و گه‌وره‌كه‌ی ئه‌هريمه‌نه ، نه‌فرينی خودای لێ بێ .

(١١٣) له ده‌ستنووسه‌كه‌ی (م)دا نووسرابوو (عنيد) . ئێمه ئه‌وه‌مان به‌لاوه هه‌ڵه بــوو .

مەقەڕڕەن نەو موڵك مەککارەی مەلعوون
زێوەر کەردەن تاج بە لەعل ئەفسوون !!

جە خەیمەی شەحنا نیشتەن ئەهرەمەن
جە سروور بەزم بەستەن ئەنجومەن

پەنام دەر بە لوطف حەییی ڕەببانی !
حیفظم کەر نە شەڕ شووم شەیطانی

(فەقێ) تەمام بی ئیقلیم هەفتەم
دروود بەر موحەممەد نەبیی خاتەم

در بیان اقلیم هشتم که اسمش تشکیل جدیداست وآمرش الخناس‌است علیه اللعنه (١١٤)

ئیقلیم هەشتەم باوەر بە دەفتەر
موڵك جەسیمەن پڕ خەوف‌و خەطەر

ئیقلیم مەذکوور زەرعش مەعموورەن
ئیسمش بە تەشکیل جەدید مەشهوورەن

یەك شەهر عەظیم نەو مەرزو بوومەن
ئیسمش بە (فەساد ئاباد) مەعلوومەن

ئیهانەت چەنی تەزویرو توهمەت
فیسـق‌و عوشرەت‌و خەجڵەت‌و نەکبەت

یەکسەر لەواحیق شەهر فەسادەن
جای ئەلخەنناسەن ، حوکمش زیادەن

---

(١١٤) واتە : باسی ئیقلیمی هەشتەم کە ناوی تەشکیلی تازەیەو گەورەکەی (الخناس)ە ، نەفرینی خوای لێ بێ .

ئەلخەنناس ئەمیر موڵك هەشتەمەن
سەردار سوپای نەفس نەدەمەن
ئاشووبەی ئەییام ئەفسوون ئەساسەن
یاوەر حەربش هەردەم وەسواسەن
هەم سوڵطان نەفس ئەوجا بەخشان پێش
هەم ئەوەن سەردار سوپای بەدئەندێش
هەم سەردار سەخت هەم پەهلەوانەن
عوجووبەی [115] دەوران ، فیتنەی زەمانەن
فرزەند ئەرشەد ئیبلیس شوومەن
ئیسمش جە ئایەی قەدیم مەعلوومەن

مناجـات مؤلف

یا ڕەب بە حورمەت شاهی (خیر الناس)
حیفظم کەر نە شەڕ فیتنەی ئەلخەنناس
هەرچەند رووسیام سکەم سفیدەن
ئومێدم ئەڵطاف ذات وەحیدەن
سەراپام غەریق دەریای گوناهەن
هەر ئەعضام مەئموور نەفس گومڕاهەن
بدەر نەجاتم جەی بەحر قەلزووم
سەر ئازادم کەر جە نەفس ظەلووم
یا ڕەب عەفوم کەر جەی گونای بێشۆ
ئومێدم نیەن غەیر جە قاپیی تـۆ

(١١٥) ڕاستەکەی (ئوعجووبە)یە .

ئەر تۆ نەکەی ڕەحم (خیر الراحمین)
کێ هەن کەرۆ ڕەحم بەی بەندەی حەزین

(فەقێ) ها ئەوصاف ئیقلیم بی تەمام
بەر موحەممەد بۆ صەلاتو سەلام

گفتار در ترتیبات خلقت انسانی (١١٦)

وەیطەورەن ئوموور ذات ئەکبەری
ئێدەن تەقاضای خەلق بەشەری

چل شەو کێمو خوون ، گۆشت پارە چل شەو
بە چل شەو ئەعضاش موجەسسەم مەبۆ

هەم زیندەن پەنج ماھ جە بەطن مادەر
خۆراکش خوونەن بێسەمعو بەصەر

ئاما بە دونیا خۆراکش شیرەن
جە گەهوارەی دەرد دنیا ئەسیرەن

تا حەدد بلووغ جینس ئینسانی
مەئموورەن بە ئەمر نەفس حەیوانی

جە عەقڵو جە هۆش نەدارۆ ئەفکار
هەم بێخەبەرەن جە هەر کارو بار

جە حەدد بولووغ ئەر بی خەبەردار
ئەر عەقلش جە خاو غەفڵەت کەرد بێدار

پەی ئیطاعەی شەرع مەکەرۆ شورووع
شەڕ سێ ئیقلیم جێش مەبۆ مەمنووع

---

(١١٦) واتە : باسی چۆنیەتیی دروستکردنی بنیادەم .

ئەر بە طەبیعەت سەلەف کەرد تەقلید (۱۱۷)
نەکەرد دەفع نەفس و ئیبلیس عەنید
کەم کەم جە طەریق دین مەبۆ پەنهان
مەبۆ وە بارکەش غوول بیابان

بیان نفس بشری کە نە نوع‌است (۱۱۸)

نەفس بەشەری نەوعش نۆ قیسمەن
هەر قیسمش مەطبووع یەك قەلب و جیسمەن
مەرضی‌یە : جە کار ثەواب کاهیلەن
پەریٚ ئەکل و شورب سەخت نە تەعجیلەن
نەفس لەووامە : جە شەڕو ثەواب
بە فیعل هەردوو مەکەرۆ شیتاب

(۱۱۷) مەبەستی لە (سەلەف) تەنها چاولێکەریی باوك و باپیرە وەك لە قورئانا ئەفەرموێت : « و اذا قیل لهم تعالوا الی ما انزل الله و الی الرسول ، قالوا حسبنا ما وجدنا علیه آباءنا . او لو کان آباؤهم لا یعلمون شیئا ولایهتدون . المائدة ۱۰۸ » ، نەك ئەوانەی لە ئایینی ئیسلامدا بە (سەلەفی صالح) ناسراون .

(۱۱۸) واتە : باسی نەفسی ئادەمزاد کە نۆ جۆرە . فەقێ قادر ئەم نۆ بەشەی بەمجۆرە ناوهێناوە : (۱) مەرضی‌یە ، (۲) لەووامە ، (۳) مولهەمە یا مولهیمە ، (٤) موطمەئیننە ، (٥) عیشقی‌یە ، (٦) فەقیرە ، (۷) ناطیقە ، (۸) کامیلە ، (۹) ئەممارە .

ئەم تەعریفانەی فەقێ قادر کردوونی ، زۆریان هەڵەن و دژی ظاهیری ئایینن . بۆنموونە موطمەئیننە و ڕاضی‌یە بەپێی ئایەتی قورئان لە نەفسە چاکەکانن و خوا ئەفەرموێ « یا ایتها النفس المطمئنة ارجعی الی ربك راضیة مرضیة ، فادخلی فی عبادی وادخلی جنتی . الفجر ۲۸ — ۳۱ » . نەفسی مولهەمەش چاکیش و خراپیشی هەیە وەك خوا ئەفەرموێت « و نفس و ماسواها ، فالهمها فجورها و تقواها . الشمس ۸ — ۹ » . بەکورتی زووربەی ئەم مەعنا لێدانەوانەی فەقێ قادر لەجێی خۆیاندا نین و ئایین شتی لەو بابەتانەی تێدا نی‌یە .

دمای هەر گونا تەویە مەکۆ قەصت
چون یاوا بە فیسق مەدەرۆ شکەست

نەفس مولهەمە خەیرش قەلیلەن
خەطەرەی قەلبش بە شەڕ مائیلەن

دایم جە کردەی گوناه عەظیمەن
پەی تەسکین ماچۆ خودا ڕەحیمەن

نەفس موطمەئین عەدووی بزورگەن
هەردەم جە گەلەی ثەواب چون گورگەن

بە کۆهـ گونای وێش نمەزانۆ
کاهێ گونای غەیر بە کۆهـ مەوانۆ

نەفس عیشقیەبە خەیلێ ظالمەن
عەنیدو جەهوول ، عەدووی عالەمەن

جە لاشان نەظەر حەسنا حەلالەن
ماچان ئیمتیحان صونع جەلالەن

جە ئەفکار وێش هەر وێش صیدیقەن
جوملە خەلائیق جە لاش زیندیقەن

نەفس فەقیرە نەدارۆ طاعات
بێ صەلاتو صەوم بێ فیطرو زەکات

طاعات جیسمیو حەرەکەی زوبان
شیرك ئەکبەرەن جە لاش هەر زەمان

جه لاش فیکر دڵ عەین طاعاتەن
طاعات جیسمی ڕیایی‌و تاماتەن (١١٩)

مەذهەبش جەبرەن (دائم المدام)
یەکسانەن جە لاش حەلاڵ‌و حەرام

نەفس‌و جەسەدش هەردەم ذەلیلەن
جە لای وێش طەریق فەقرش دەلیلەن

نەفس ناطیقە ئەکثەر شاعیرەن
حاضر نە جەواب زوبان ئاوەرەن

ئەغڵەب مەیلشان چەنگ‌و ڕەبابەن
مەشغوول مەستی‌و بەزم شەرابەن

ئیستیهزا مەکەن بە کەعبەو زاهید
مەدداحەن جە وەصف شەراب‌و شاهید

وێشان بە عاریف ، زاهید بە نادان
صۆفی‌یان وە خام‌و سالووس مەوانان

ئەکثەرش مەذهەب جەبرش عادەتەن
نە مەشغەلەی فیکر کەم عیبادەتەن

نەفس کامیلە ساکینەن هەردەم
صابیرەن جە ئەمر تەفریح‌و ستەم

دائیم مەشغووڵەن بە تەقواو طاعەت
جە گوناه وێش دارۆ نەدامەت

---

(١١٩) ئەم وشەیە لە دەستنووسەکەی (م)دا بەم‌جۆرە نووسراوە (تاماتاً) کە ئەبێ بە (تاماتەن) . ئێمە لامان‌وایە مەبەست لێی (طامات ـ ەن) بێ کە (طامة) واتە نەگبەتی‌و نەهاتی .

نە ڕەنجو تەعەب نەمەیۆ مەلال
مەشغوولەن هەردەم بە کەسب حەلاڵ

تابیـــع بە عەقڵەن ، مەرد موسلیمەن
یەقینش قایم ، طەبعش سەلیمەن

ڕەئس هەر نەفس نەفس ئەممارە
موعارەضەی ئەو نەدارۆ چارە

ئیسمش جە قورئان حەق کەردەن ئەدا
(الأمارةٌ بسوءِ الفحشاء) (١٢٠)

سەرمایەی فەساد ، فیسق‌و فوجوورەن
گۆش ، چەشم دڵ بەو کەڕو کوورەن

ئەر موڵك دنیا جە لای ویش کۆ جەم
ویش بە بێ‌نەوا مەبینۆ بە چەم

پەناهم بە تۆن حەمیدو مەجید
حیفظم کەر نە شەڕ ئەممارەی پەلید

بە حورمەت نوور نەبی‌بی هودا
نەفس کامیلە وەنەم کەر عەطا

(فەقێ) ها ئەنواع نەفس بی تەمام
بەر موحەممەد بۆ صەلات‌و سەلام

---

(١٢٠) ئیشارەتە بۆ ئایەتی « و ما ابرىء نفسی ان النفس لامارة بالسوء الا ما رحم ربی . یوسف ٥٤ » .

اسباب خروج نفس اماره (١٢١)

نە ئەبر بلووغ (١٢٢) باران شەباب
وارا بە ئیقلیم وجوود بە شیتاب

سێلاب سوروشك جوانی جۆش‌وەرد
ئاتەشکەدەی عیشق حەقیق خامۆش کەرد

بە قووەی شەهوەت فەساد جە هەر سوو
سەیل دا نە عەین عەقڵو عیشق هەردوو

زەرع چوار ئیقلیم ئاوەرد بە قووەت
چوار ئیقلیم جە زەرع وێشان بین خەجڵەت

مۆلك شەرعو ، زەرع ، طەریقەت زەبوون
ئیقلیم حەقیق مەعریفەت نیگون

مەلەخ هەوەس ، نیران هەوا
زەرع عەقڵو عیشق ڕۆحش کەرد تەبا

بارشت شەباب نەسیمەی فتوور
سێ ئیقلیم نەفس تەمام کەرد مەعموور

هەم زەرع وەزیر دڵ کەرد عەمارەت
بەقییەی ئیقلیم کێشان خەسارەت

غەنی بە دەوڵەت ، شاهان بە سوپا
مەغروورەن هەردوو جە دار دونیا

---

(١٢١) واتە : هۆیەکانی دەرچوونو بەرپابوونی نەفسی بە خراپە فەرماندەر . شایانی وتنە لە دەستنووسەکەی (م)دا وشەی (اسباب) نەبوو ، ئێمە خۆمان زیادمان کرد .

(١٢٢) بلووغ : بالق‌بوون ، گەیشتن بە ١٥ ساڵان .

پەی ئێدەن دەروێش ! زومرەی عاریفان
فەقرەن مەیلشان هەر ئانو زەمان

باوەر بە ئەوصاف نەفس ئەممارە
چ‌تەور کەرد خورووج ئەو شای مەککارە

مجلس آراستن نفس اماره و چگونگی خروجش به اقلیم گیری (۱۲۳)

ئەی دڵ سا دیدەی عیبرەت کەر گوشاد
داستان جە موڵك وجوود بکەر یاد

جە شاهـ ڕوسول وەی‌طەور خەبەرەن
موحارەبەی نەفس غەزای ئەکبەرەن

یەك ڕۆ نیشت نە تەخت نەفس خودپەسەن
چون شاهان کەی سازا ئەنجومەن (۱۲٤)

وە پا کەرد درەفش بلووغ بە شیتاب
ئاراستە کەرد بەزم جە خەیمەی شەباب

موغەننیی لەعووب بەستەی شرووری
ژەندش مەقامات مەستیو مەغرووری

دا نە کەللەی سەر تاج حیلەو (۱۲٥) فەن
خەرقەی دووڕوویی پۆشا وە بەدەن

---

(۱۲۳) واتە : مەجلیس ڕازاندنەوەی نەفسی بە خراپە فەرماندەرو چۆنیەتیی دەرچوونی بە مەبەستی دنیاگیری .

(۱۲٤) لە دەستنووسەکەی (م)دا دوا پیتی ئەم نیوە بەیتەو نیوە بەیتی پێشوو (خودپەسەند)و (ئەنجومەند) بوو . لەبەرئەوە کە (ئەنجومەند) هەڵەو (خودپەسەن) ڕەوا بوو یەکەممان ڕاستکردەوەو دووهەممان کرد بە (خودپەسەن) تا قافیەی هەردوو نیوە بەیتەکە هاوڕەنگ بن .

(۱۲٥) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسرابوو (حله ــ حیللە) . ئێمە خۆمان ڕاستمان کردەوە .

چەرخ ڕەققاصان [126] جە بەزم ئولفەت
دا نە چەقانەی غەیبەت‌و توهمەت

دەورەی ساقی‌یان بێ‌ڕەنج‌و تەعەب
بەخشان بادەی بوغض مەزەی لەهوو لەعب

کەمانچەی هەوا سەمتوور هەوەس
بــە طوول ئەمەل ئامان بە نەفەس

هۆرێزا وە پا دەردەم ئەزازیل
سوجدە بەرد نە پای تەختش بە تەعجیل

واتش پادشام دونیات بۆ بە کام
تەخت‌و تاج تۆ باقی بۆ نە عام

ئێدەن نیازم جە دەرگای عالی
چون هەر کەماڵێ دارۆ زەوالی

ئێدەن تەقاضای گەردوون هەوا
ئەسباب دونیا نەدارۆ وەفــا

هەرگا وەی‌طەورەن هیچ مەکێشە غەم
گوشاد کەر قاپیی عوشرەت دەمادەم

جەم کەر سیلسیلەی سوپای بێ‌ئەندێش
فرصەتەن پەی دەفع عەدووی بەدئەندێش

بە ئیقلیم‌گیری هیچ مەکەر درێــغ
بنیاد عەدوو بەراوەر جە بێخ ••

---

(١٢٦) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسرابوو (رقصــان) . ئێمە خۆمان ڕاستمان کردەوە .

پێشینان واتەن پەی مەرد بەرکەش
بپۆش و بنۆش ، بگیرو ، بەخش
با جە دمای مەرگ نەمانۆ حەسرەت
قیام کەر پەی بەزم مەسروورێی عوشرەت
ساعیی من لوان پەی هەر ئیقلیمات
جە هەر مەرزو بووم سەندەن مەعلوومات
جە شاهان دەور نەمەندەن تاقەت
هەرکەس نە جای وێش نیشتەن فەراغەت
طەڵەب کەر وەبەر مەیۆ ئەلخەنناس
تەسلیم کەر وەنەش سوپای بێقیاس
ئەووەڵ موڵك شەرع باوەرۆ بە دەست
ئەوسا پەی ئیقلیم هەنی کەرۆ قەصت
شاه خودپەسەند دەردەم خرۆشا
پەی تەسخیر موڵك بەرگ شەڕ پۆشا
خێزا جە مەجلیس بەزم هەنـــگامە
پەی جەمع لەشکر نویساش (١٢٧) نامە
نامەی هەر طەرەف یاونان بە مۆر
داشان بە چاپار ، ڕاهی بی ضەروور
هەم پەی ئەلخەنناس نامە بی ئینشا
بە ورووود فەرمان وێت چەنی سوپا
ئەر ڕۆ یاوا پێت ، ئەر شەو دەیجوور
نەگێری ئارام پەی بەزم حوضوور

---

(١٢٧) لە دەسنووسەکەی (م)دا نووسراوە (نیوساش) . دیارە هەڵەیە .

طەی کەردن مەنزڵ چاپار بە دەوان
هەر یەک بە مەقصەد وەعدەگاه یاوان

هەر سەردار سەخت نە هەر ماوا بی
صاحێب بەزمو ڕەزم سانو سوپا بی

هەرکەسێ جەمکەرد سوپای وێش تەمام
دەردەم ڕاهی بین بێصەبرو ئارام

ئەلخەنناس شووم یاوا پێش نامە
جەم کەرد سیلسیلەی سوپای نەدامە

سوار بی بە ئەسپ دەوەندەی تێـزڕەو
نە وە ڕۆ ئارام نە شەو شی نە خەو

سوپای سێ ئیقلیم بە وەعدەی سێ ماه
یەکسەر حاضیر بین جە حوضوور شاه

جە کەنار شەهر سوپای پڕ فشوون
وە پا کەردن چەتر خەیمەی نیلی گوون (١٢٨)

سوڵطان عەنید سوار بی بە زین
یاساڵ دا قشوون نە ڕووی سەرزەمین

سەرداران سەخت طەڵەب کەرد وەبەر
ئەلخەنناس جە پێش دەماخ مەست شەڕ

فەرماش ئەلخەنناس تۆی صاحێب عەلەم
چون خۆر هوەیدان مەردیت جە عاڵەم (١٢٩)

---

(١٢٨) هەرچەند لە دەسنووسەکەدا وا نـووسراوە ، بـەڵام لـە ئەدەبیاتـدا (نیل‌گوون) هەیە نەک (نیلی‌گوون) .

(١٢٩) ئەم نیوە بەیتە لە دەسنووسەکەی (ح)دا بەمجۆرەیە :

چون خورشید مەردیت فاشەن جە عاڵەم

چون تۆنی سەردار سوپای کینەخوا
ئەر ئیمجار نامەی فەتحت پێم یـــاوا

مەگــێری پەی وێت ئوموور حیکمەت
هەم تاج شاهی ، تەخت سەڵطەنەت

سەرداران جە لات صاحێب حورمەت بۆ
هەر یەکێ بە قەدر وێش بەحورمەت بۆ

گەرم کەر ئولفەت با سوپاو گورۆ
هیچکەس نە دەستت نەیۆ بە ستۆ

باقی دلێران نەی هەنگامەی کار
شەجاعەی وێشان هەرکەس کەرد ئیظهار

مەپۆشۆ خەلعەت مەیاوان بە کام
مەگێران ڕوتبە جە عالی مەقام

سەرداران یەك یەك ئامان بە سوجوود
کەردشان ثەنای سوڵطان مەردوود

واتــن بە ئیقباڵ جەمشید جەم جا
تۆنی خوداوەند ، ئێمە جانفیدا

تا سوڵطان نە تەخت نیشتەن دڵ گوشاد
یەکسەر بە ئەمرش سەر مەدەیم وە باد

شا دەردەم فەرما حاضر بی گەنجوور
بەخشا زەڕو سیم بە سوپای پڕ شۆر

راهی شدن الخناس به سپەسالاری به اقلیم پنجم (١٣٠)

سەرداران پۆشان ئەسپاب شاهی
ئەلخەنناس جە پێش سوپا بی ڕاهی
فەوج فیتنە ژەند نەققارەی نەگبەت
صەفدان جە دەورەی ئەمیر تومەت
جە سمم ئەسپان سوپای خەشمناك
یەك طەبەق زەمین خێزا جە ئەفلاك
شا شی بە جای [١٣١] وێش ، سوپا بی ڕەوان
صەدای کەڕەنا بەرشی بە کەیوان
ئەلخەنناس جە پێش ، سوپا جە عەقەب
کێشان درەفشان سوپای پڕ غەضەب
نەگرتش [١٣٢] ئارام شای (ابن الحارس)
تا یاوان بە سەمت ئیقلیم خامیس

آگاه یافتن وزیر از آمدن الخناس (١٣٣)

جاسووسان خەبەر بەردن پەی وەزیر
سەر دان جە سەرحەد سوپای بێنەظیر
ئەلخەنناسەن ئیسم سەردار سوپا
صاحێب تەختو تاج نگینو کولا

---

(١٣٠) واتە : کەوتنەڕێی ئەلخەنناس بە پایەی سوپا سالارییەوە بۆ ئیقلیمی پێنجەم .
(١٣١) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (جا) ، بەلام دیارە هەلەیە .
(١٣٢) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (نکردش) کە مەبەست لێی هەر (نەگرتش)ە .
(١٣٣) واتە : ئاگادار بوونی وەزیر لە هاتنی (ابن الحارس) .

خەیمەشان یەکسەر دێزو دەیجوورەن
باڵ بەیداغش عەقرەب دەستوورەن
ئەلخەنناس فرزەند ئیبلیس شوومەن (١٣٤)
سەردار سوپای نەفس ظەلوومەن
وەزیر چون شنەفت نە جاسووس خەبەر
ئاما نە لەرزە ئەعضاش سەراسەر
دەردەم نویسا پەی سوڵطان ڕوقعە
ئاوەرد بە قەڵەم یەکسەر واقیعە
مەعلووم بۆ جە شاھ یە ئەلخەنناسەن
پڕ ذاتو هونەر سوپاش ئەساسەن
بە وروود عەرضەی بەندەی جان نیثار
پەرێم ڕەوانکەر سوپای بێشومار
من ئیستە چەنی مەجمەعەی سوپام
پەی دەفعش بە ئەمر تۆ مەکەم قیام
چون تۆ پادشای نە ڕووی دوو ئیقلیم
ڕەضای من بە ڕەئی ئەمر تۆن تەسلیم
پەی موقابەلەی ئەو دێو مەردوود
ڕەوانکەر ئەمرت بە ئەفکار زوود
نامەش کەرد تەمهیر ، سپەرد بە ڕافیع
ڕافیـع ستانان بە ڕا بی نافیع
جەودما نویسا نامەی موختەصەر
بە ئیقلیم وێش پەی جەمع لەشکەر

(١٣٤) بەپێی ئایینی ئیسلام بەرەی جنۆکە زاوزێ ناکەن .

هەم پەی ئەلخەتناس نویسیا نامە
نامەی خۆش مەضموون شیرین خیتامە

مەسمووعەن سوپات جەمەن جە حودوود
نەزانام چێشەن جە ئامات مەقصوود

مەیلت ئەر بە صوڵح ، ئەر عەزمت جەنگەن
تا زوود بەیان کەی جە لام درەنگەن

چون جە سایەی فەیض هومایوون شا
هەرجا موقیمەن مەوجوودەی سوپا

مەبــا بە سەهو نیران نیزاع
بگێرۆ قووەت جە پێشەی[١٣٥] فیزاع

هەم تۆ جە کردار مەبی پەشیمان
هەم من خەجاڵەت مەبوون جە سوڵطان

تەمام بی نامەی ، بە مۆر یاونا[١٣٦]
سپەرد بە ئێلچی ڕەوان بی نە ڕا

(سریعا) ئێلچی یاوا بە ئۆردوو
جە بەین ئۆردوو پەیدا بی غلوو

واتشان ئێلچی ئامان جە وەزیر
ئەلبەتتە دارۆ تەوصیەو تەحریر

سەهمی سەرهەنگان بە تەعجیلو تاب
جلووس بین نە بەزم سەردار بە شیتاب

---

(١٣٥) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (پیشەی) بەڵام دیارە هەڵەیە .
(١٣٦) لە دەستنووسەکەی (م)دا بە هەڵە (یاوانا) نووسراوە .

نەزدیك بی ئێلچی کەردن ئیستیقبال
ئاما نیشت نە بەزم سەردار فەعال (١٣٧)

سەردار بە تەعظیم بکەردش قیام
جەواب دا سەلام ئێلچی بە ئیکرام

فەرماش ئاوەردن هەم قەهوەو قلیان
تا چیهرەی ئێلچی خوڕڕەم بی خەندان

جەودما ئێلچی هۆرێزا نە جەم
گرتش (١٣٨) نە ڕووی دەست فەرمان ڕەقەم

سەردار ئەمرش کەرد نامە ستانان
داشان بە دەبیر نە صەفحەی دیوان

جواب الخناس به وزیر (١٣٩)

چون دەبیر نامەش کەرد موطالەعە
کەردش قیرائەت بی موسامەعە

دەردەم ئەمرش کەرد سەردار سوپا
واتش بە دەبیر جەواب کەر ئینشا

واتش عەریضەم باوەر بە تەحریر
عەمەوی جانا خیطاب بە وەزیر

---

(١٣٧) لە دەستنووسەکەی (م)دا (افعال) نووسراوە . ئێمە لامانوابوو هەڵەیەو ڕاستەکەی (فعال = فەعمال)ە واتە ئازاو کارامە .

(١٣٨) لە دەستنووسەکەی (م)دا (کردش) نووسراوە . دیارە مەبەست (گرتش)ە .

(١٣٩) واتە : وەڵام نامەی ئەلخەنناس بۆ وەزیر .

جە ئامای سوپای ئێمە بە حودوود
قەلب مونیرت کەردەن تەرەدوود [١٤٠]

جە دەریای ئەفکار کەردەبێت سوئال
جە صوڵحو نە جەنگ ، جە حاڵو ئەحواڵ

ئەصڵ [١٤١] مەئموورم بە فەرمان شا
بە هەر مەرزو بووم بڕانم سوپا

ئەووەڵ بە ئاشتی بکەرون عوبوور
ئەر نەبی ئاشتی بە حەربەی فتوور

سا چون تۆ وەزیر پای تەخت شاهی
صاحێب مەرزو بووم تەختو کولاهی

ئەڵبەت تۆ جەی ڕەئی مەبی ئیتتیفاق
جە دەریای ئەفکار نەداری نیفاق

کەرەمکەر بە لوطف جوودو مەلاحەت
ئیقلیم پەنجەم کەروون سیاحەت

نامەش کەرد تەمهیر سپەرد بە ئێلچی
بەخشا بە ئێلچی خەلعەتو خەرجی

ئێلچی ڕاهی بی وە بێ خەوفو بیم
یاوا بە حوضوور وەزیر نەدیم

نامەش بەراوەرد ، سپەرد بە وەزیر ،
فەرما نامەشان ئاوەرد بە تەقریر

---

(١٤٠) تەرەدوود : تەرەددود ، لەبەر ڕاگرتنی سەنگی بەیتەکە .
(١٤١) لە دەستنووسەکەی (م)دا بەمجۆرە نووسراوە (اصل) ، بەڵام لامانوایە ڕاستەکەی (اصلاً = ئەسڵەن) بووبێ .

ئەوزاع سەردار جە ئێلچی پەرسا
هەم نە کەم‌و بێش سوپای کینەخوا

جەواب دا ئێلچی وات ئەی شەهریار
سەردار سەهمگین ، سوپاش بێ‌شومار

وەزیر نە غووطەی بەحر ئەفکار بی
نە تەدبیر دوڕ ئوموور کار بی

ناگا ساعیی وێش ئاما بە حوضوور
سپەرد بە دەستش نامەی سەر وە موور

وەزیر بە تەعظیم فەرمان سوڵطان
بە مەحض قیام فەرماش بوانان

کەردن قیرائەت شیقفەی سوڵطانی
خیطاب بە وەزیر بە میهرەبانی

عەرضەی بەندەگیت بە ئێمە یاوا
جە ئۆردووی عەدوو ئێمەش (١٤٢) کەرد ئاگا

قووەی ئیدراکت من کەردەن مەمنوون
بە ورووی فەرمان وە بێ چەندو چوون

سوار بەر ئەسپ نە پەی نەنگ‌و نام
چەنی مەوجودەی سوپای وێت تەمام

نەبۆ ئارامت نە ڕۆژو نە شەو
بنیش نە حدوود موقابیل ئەو

(١٤٢) ئێمەش : لە دەستنووسەکەی (م)دا (ئێمەشا) نووسرابوو . ئاشکرا بوو کە هەڵەیە ، بۆیە بەم‌جۆرەمان ڕاست‌کردەوە .

مەبادا جە کار باوەری سستی
فتوون عەدوو کەرۆ پێش دەستی

دمای قیرائەت نوطق هومایوون
فەرما بەردشان خەیمە بە هاموون

هەم بە سەرهەنگان کریا ئیشارەت
حاضر بی سوپای شەهر جەسارەت

چەنی سوپای وێش زومرەی سەرهەنگان
سوارە مەدران حاضر جە مەیدان

وەزیر سوار بی چەنی مەهوەشان
سوپا جە عەقەب کێشا درەفشان

جە کەنار شەهر وەزیر دانـا
فەرما بە سوپا خەیمە کەن وە پـا

وە پا بی یەکسەرخەیمەی ڕەنگاو ڕەنگ
ساکن بی سوپای ئەمیرو سەرهەنگ

دمای چەند هەفتە سەرهەنگان دوور
با سوپای وێشان ئامان بە حوضوور

جەودما بە ئەسپ سوار بی وەزیر
دان نە تەپڵ کووس کەڕەناو نەفیر

ڕاهی بی چەنی سوپای بێ حیساب
یاوا بە حدوود بە تەعجیلو تـاب

یەك فرسەخێ دوور جە سوپای عەدوو
بە ئەمرش خەیمە وە پا کەرد ئۆردوو

ئاتەش دا بە تۆپ سەلام دەرلەحظە
ئیقلیم وجوود ئاما نە لەرزە

جەو طەرەف سەردار سوپای کینەخوا
جەواب سەلام بە تۆپ کەرد ئەدا

خۆر نە بورج غەرب عەدەم کەرد مەنزڵ
نە هەر دوو ئۆردوو بەرشی قەرەوڵ

سوپای طەرەفەین شین نە ڕەخت خواب
تا نە صوبح شەرق بەرشی ئافتاب

آراستن سپای طرفین در رزمگاه (١٤٣)

سەحەر ئەلخەنناس جە خەو بی بێدار
ئەمر کەرد سوپا یەکسەر بین سوار

سەردار سوار بی جە پێش سوپا
بەرز بی دەنگ تەپڵ ، صەدای کەڕەنا

زیـــڕەی عەڕادەی تۆپو قومپاران
خرۆش ئەسپان جەنگی سەرداران

مەردان پەی مەصاف کێشان درەفشان
سیا بی جە گەرد طوڕڕەی کەهکەشان

بەرقەی سەرسەنان دیرع کڵاوخود
شوعلەش نەجم‌ئاسا جە تۆی گەردو دوود

هەم جە خەیمەگا نیم فرسەخێ دوور
تەرتیب دا سوپا سەردار پڕ زوور

---

(١٤٣) واتە : ڕێکخستنو ئامادەکردنی سوپای هەردولا لە شوێنی هەرادا .

سوپاش بە ئایین جەنگ کەرد یەکسەرە
تەعیین کەرد یەمین [144] ، قەلب‌و مەیسەرە

سپەرد بە فیتنە مەیمەنەی سوپـــا
توهمەت جە یەسار عەلەم کەرد وە پـــا

وێش نە قەلبگاهـ سوپای بێ‌ئەندێش
طەمەع بە یاوەر نیگەهبان وێش

حاضر بی دەردەم شوهرەت نە حوضوور
بی بە چەرخەچیی ئاشووبەی هەر شوور

جەو طەرەف وەزیر موخبیر بی نە کار
پڕ بی سەرزەمین جە سوپای ئەشرار

خێزا نە ڕووی تەخت بەرشی نە خەرگاه
دا نە تەپڵ کووس سوار بی سوپـــا

جە گەرد سوپاو زەلزەلەی ناقووس
سەما سیا بی ، زەمین ئابنووس

سەرمەستان حەرب ، دلێران جەنگ
کێشان درەفشان پەرێ نام‌و نەنگ

کێشان قومپاران تۆپ سەهمناك
زەلزەلەی زەمین سەردا جە ئەفلاك

زیڕەی فیل مەست ، خرۆش ئەسپان
دەنگ دا نە ئافاق دائیرەی دەوران

---

(١٤٤) لە دەستنووسەکەی (م)دا (یمین‌و) نووسراوە . دیارە هەڵەیە ، چونکە نیوە بەیتەکە لاسەنگ ئەکا .

وەزیر وە بێباک نەپێچا عەنان
نە پەی ڕەزمکین سوپای وێش دا سان

مەیمەنەش بەخشا بە سەمعو بەصەر
قەصدو حەرەکەش سپەرد بە مەیسەر

وێش نە قەلبگاه چەنی نەفعو ضەڕ
نوطقش بی حەفیظ ، یەعنی بە یاوەر

جە قەوس قەضا ئەجەل پەی قەدەر
مەقتوولان بە نووك سەنان دا دەفتەر

مەرد موباریز جە هەردوو طەرەف
ئامان بە هەمدا جە مابەین صەف

بە شمشیر ڕەزم حەربەگای سەنان
سەران جە مەیدان دانو ستانان

چەرخەچی جە بەین دوو سوپای گران
گەرمی دان بە جەرگ زومرەی دلێران

جەو دەمدا وەزیر خرۆشا جە قــار
جەولان دا جە بەین (١٤٥) سوپای بێشومار
وات ئەی سەرداران دلێران جەنگ
باوەران بە یاد پەردەی نامو نەنگ
دیققەت کەن جە کار سوپای بەد نەژاد
بە واتەی ماچان خەصم مادەرزاد

---

(١٤٥) جە بەین : لە دەستنووسەکەی (م)دا (جەبشـین) نـووسراوە . ئێمـە بەمجۆرەمان ڕاستکردەوە هەرچەند ئەشکونجێ (جە پێش) بێ .

فرزەند ئیبلیس شووم ناپاکەن
جە داخ ئادەم دەروونش چاکەن

نە پەی ئینتیقام پدەر سەرسامەن
مەرد خودپەسەند دوو ڕوو نەممامەن

چون دڵ پادشای ئیقلیم شەرعەن
قەصدش (١٤٦) نە ئەفکار ئوموور وەرعەن (١٤٧)

مەئموورەن جە نەفس ئامان ئەلخەنناس
نە جای حوکم شەرع قانوون کۆ ئەساس

هەم ئێدەن مەفهووم ئایەی مونەززەل
هەرکەس بە ئەحکام حەق نەکەرد عەمەل

هەرکەس نە خاریج شەرع بی موافیق
کافر ئەوکەسەن ظالم‌و فاسق

دیققەت کەن جە لوطف خەللاق وەدوود
سەبەب بە ئێمە ئیبلیس کەرد مەردوود

جەو سەبەب ئیبلیس کینە کەرد نە کار
ئادەم نە جەننەت کەرد ذەلیل‌و خوار

نە پەی ئینتیقام وێش نە دەوانەن
عالەم گشت جە ئەو خانەوێرانەن

---

(١٤٦) قەصدش : لە دەسنووسەکەی (م)دا (قصتش) نووسراوە .

(١٤٧) وەرعەن : لە دەسنووسەکەی (م)دا (درعـا) نـووسراوە کە ئەکاتـە (دیرعەن) . ئێمە خۆمان وامان ڕاستکردەوە .

مەر یە ئینصافەن پەی ئەهل شعوور
بە گفتەی دوشمەن ویمان کەیم (١٤٨) مەقهوور
دەست دەن وە سەردا تەوفیق کەن طەڵەب
شکست دەن بە سان سوپای پڕ غەضەب
تەوفیق تەعیین بی ، تەرتیب دا تۆپـان
مەردان عوریان کەرد سەیف سەر ستان
جەو طەرەف لەعین شووم ئەلخەنناس
جەولان دا نە پێش سوپای بێ‌قیاس
سەرهەنگان صەف طەڵەب کەرد وە پێش
ڕانا پەندو نوصح نە هەر کەم‌و بێش
واتش بە شەش ماە طەی کەرد نیم ڕاهـ
مەئمووریم یەکسەر بە فەرمان شاهـ
پەی تەسخیر موڵك ئیقلیم وجوود
ئێمەش مەعاف کەرد نە سوجدەو سوجوود
صەرفەن خەزینەی دەوڵەت پەی سوپا
جە نەقدو تەعین (١٤٩) مەکارەو خەرگا
ئەر سستی جە کار ئێمە بۆ ظوهوور
هەنی بە چ ڕوو بشیم بە حوضوور
هەم شا جە مەصرەف مەکێشۆ زەرەر
هەم ئێمە نە شاخ ئەمەل بێ ثەمەر

---

(١٤٨) کەیم : لە دەستنووسەکەی (م)دا (کەم) نووسرابوو . ئێمە خۆمـان وامان ڕاست کردەوە .

(١٤٩) هەرچەند (تەعین)یش کە لە (تەعیین)ەوە هاتوە لەم‌شوێنـەدا مەعنـا ئەبەخشێ ، بەڵام ئێمە لامان‌وایە ڕاستەکەی (نعین = نە عەین) بووبێ.

چاره هەر ئێدەن بە فەرمان شا
نە پەی ڕەزم کین وێمان کەیم فیدا
بە ئیقبال شاهـ خاطر کەریم شاد
کۆشش کەیم نە جەنگ ، هەرچی بادا باد
ئێد وات و سەردار چون مەردان مەرد
وەسوەسەی لەعین پەی تۆپ تەعیین کەرد
شین بە جای وێشان زومرەی سەرداران
تەرتیبدان بە تیپ تۆپ قونپاران
جە هەردوو طەرەف صادر بی فەرمان
خێزا زەلزەلەی ڕەعد [150] تۆپخانان
قاڕەی قومپاران دوود دوور ئەنداز
گڕەی تۆپخانان ، نالەی تەپڵ بـــاز
گیزەی سەرسەنان ، تەقەی تەبەرزین
بارشت تگرگ سەران بە زەمین
شەقەی شەصت‌تیر ، ترەقەی ئیسپەر
بریقەی شمشێر ، بڕشت خەنجەر
نە ئەبر جەسەد مەطەر بی بە خوون
دوو فرسەخ صەفحەی مەیدان لەعل‌گوون
ئەسپان بێ صاحێب نە ڕووی ڕەزمگا
بەحری‌وار نە مەوج خوون مەکەرد شەنا
هەر تەن وە بێ سەر ، هەر سەر بێ تەن بی
غرێو مەردان چون ئەهریمەن بی

(١٥٠) ڕەعد : لە دەستنووسەکەی (م)دا (رعدو) نووسراوە .

جه دوود نیران ئه‌سلیحه‌ی ئاته‌ش
سه‌ما سیا بی ، زه‌مین مونه‌ققه‌ش
ئاخر ئه‌لخه‌نناس غورڕا به له‌شکه‌ر
ئاوه‌ردن په‌رێش سوپا سه‌راسه‌ر
جه‌و طه‌ره‌ف وه‌زیر خرۆشا به قار
که‌ردن حه‌مله‌ی سه‌خت په‌ی سوپای شه‌ڕڕاڕ
طه‌ره‌فه‌ین وه‌ی طه‌ور نه‌زدیك بین به هه‌م
گردن یه‌قه‌ی یه‌ك به په‌نجه‌ی سته‌م
صه‌رف که‌ردن حه‌ربه به ضه‌رب قیصاص
گا وه‌زیر غاڵب ، گاهێ ئه‌لخه‌نناس
ئاخر جه قه‌بضه‌ی قه‌ضای ئه‌خضه‌ری
به قووه‌ی شه‌باب قه‌وس به‌شه‌ری
قه‌ده‌ر بی ته‌رکه‌ش غورووری شیتاب
جه سوپای وه‌زیر نه‌مه‌ند ڕای صه‌واب
وه‌سوه‌سه‌ی (١٥١) به‌دخوو تۆپ مه‌صائیب
ته‌وحید جه تۆپـــان ضه‌میر که‌رد غائیب
زه‌بوون بی سوپای وه‌زیر بێ تۆپچی
ئاخێز که‌رد خه‌طه‌ر بی وه چه‌رخه‌چی
ئه‌لخه‌نناس جه پێش سوپای نه‌ڕه دێو
گه‌رمی دا به حه‌رب به نه‌عره‌ی غرێو

(١٥١) لـه ده‌سنووســه‌که‌ی (م)دا نـووسراوه (وه‌سوه‌ســه) . بـه‌ڵام لـه ده‌سنووسه‌که‌ی (ح)دا وه‌ك ئه‌مه‌ی لای ئێمه‌ی لێ‌دێته‌وه‌و نووسراوه (وسوسهٔ) .

پەهلەوانێ بی جە سوپای وەزیر
نامش بەصەر بی مەرد بێ نەظیر

پەرێ ئەلخەنناس ئاوەردش هوجووم
تێزەش دا نە صەدر ئەلخەنناس شووم

ئیسپەر دا نە ڕێش سەردار پڕ فەن
سالم بی سەردار جە حەربەی گەزەن

سەردار شەند پەرێش کەمەند کینە
ئاوەردش وە بەند سپەرد بە فیتنە

یەك مەرد هەنی ئاما جە مەیدان
مەشهوور بی ئیسمش بە نوطق زوبان

ئامان بە هەمدا هەردوو پەهلەوان
چەند ضەربەت بە یەك دانو ستانان

ئاخر ئەلخەنناس بە پەنجەی [١٥٢] غەییەت
نوطقش کەرد ئەسیر ، سپەرد بە تۆهمەت

چون نوطقو بەصەر هەردوو بین ئەسیر
نەمەند موبارز جە سوپای وەزیر

شکست وزیر از رزم تا به اردوگاه (١٥٣)

سوپای ئەلخەنناس ئاوەردن هوجووم
شکست وەرد سوپای وەزیر مەظلووم

---

(١٥٢) لە دەسنووسەکەی (م)دا نووسراوە (بە پەنجە) .
(١٥٣) واتە : بەزینی وەزیرو هەڵاتنی لە مەیدانی شەڕەوە تا کرا بە ئۆردووگاکەیدا . وشەی (بە اردوگاه) لە دەسنووسەکەی (م)دا بەمجۆرە نووسراوە (باوەرەکا) ..

گورێز کەرد سوپای وەزیر یەکسەرە
پشت دان بە گورگان عەدوو چون بەرە

ئەلخەنناس جە پێش سوپای کینەخوا
شکستەی وەزیر بەرد پەی خەیمەگا

غورڕا بە لەشکر وەزیر مەتین
جە تۆی خەیمەگا پیا بی جە زین

تا خۆر نە چەشمەی حەمیم بی غورووب
نە حەربەی کین بین شیماڵو جەنووب

بە ئەمر سەردار لەعین بەدخوو
داشان جە بۆڕیەی ئیعادەی ئۆردوو

ئەو شەو طەرەفەین ڕاحەت بین جە کین
ئەلخەنناس خورڕەم ، وەزیر دڵ حەزین

وەزیر پەی سوڵطان ئەو شەو بە تەعجیل
عەرضە ئینشا کەرد ، سپەرد بە دەلیل

واقیعات ڕەزم یەکسەر کەرد بەیان
سیرعەت کەر نە کار ، سوپا کەر ڕەوان

ئەگەر نەکیانی سوپا بە ئیمداد
سوپاو تەختو موڵك یەکسەر شی وە باد

جە لەشکر نیصفش شەهیدو کوشتەن
بەقییەی نیصفش زەخمینو خەستەن

هەم نوطقو بەصەر پەهلەوان کین
هەردوو ئەسیرن جە بەند لەعین

باقی ئیختیار بە دەست شاهەن
ئەمرش چون قەضای موبرەم ڕەواهەن
تەمهیر بی نامەی وەزیر دانـا
ساعی نامە سەند ، ڕاهی بی نە ڕا
جەودما وزیر وە بێخەوف و بیم
پەرێ مەجرووحان تەعیین کەرد حەکیم
پەنا بەرد بە ذات قەدیم موطلەق
جە دەورەی ئۆردوو کێشا یەك خەندەق
جە پێش خەندەق هەم کێشان حەصار
قایم بێن جە پای حەصار ئەفگار
جە تۆی قەلعە بەند ساکن بی لەشکەر
تا خورشید نە بورج مەشریق کێشا سەر
سەحەرگەهـ وەزیر دانای پڕ هونەر
یەك مەرد فەهیم طەڵەب کەرد وەبەر

نامه نوشتن وزیر و مهلت خواستن از الخناس ملعون (١٥٤)

پەرێ ئەلخەنناس نامە کەرد ئینشا
طەڵەب کەرد موهلەت بە وەعدەی یەك ما
چون جە طەرەفەین مەجرووح فزوونەن
هەم وێمان خەستەو هەم ئەسپ زەبوونەن
یەك مەرد جە صەف عالی هیمەت بی
مەرد خۆش کەلام ، ئیسمش ئولفەت بی

(١٥٤) واتە : نامە نووسینیی وەزیرو داوای پشوو کردنی لە ئەلخەنناسی لەعنەتی . ئەم وشـەی (از)ە لـە دەسنووسـەکەی (م)دا بـە هەڵـە نەنووسراوە ، بەڵام لە دەسنووسەکەی (ح)دا هەیە .

نامەش دا بە دەست ئەو مەرد دانا
ئێلچی نامە سەند ، ڕاهی بی نە ڕا
یاوا بە ئۆردوو [155] نامەش کەرد تەقدیم
ئەلخەنناس مەضموون نامەش بی تەفهیم
دەردەم ئەلخەنناس بێ تەکلیفەو ڕەنج
طەڵەب کەرد نە پێش مونشیی ڕەقەم سەنج

جواب نامەء الخناس بوزیر (١٥٦)

ئەمرش کەرد جەواب ئاوەرد بە تەحریر
عەمەوی ئەرشەد ! خیطاب بە وەزیر
پەی مەوقووف [157] جەنگ تا وەعدەی یەك ماه
عەرضە مەنویسیم پەرێ شەهەنشاه
بە سوڵطان وێم مەدەون مەعلوومات
ئەڵبەت مەکیانۆ پەرێم نیظامات
مووجیب قانوون سەفینەی نیظام
هەم جە مەئالش مەکەرووت ئیعلام
فەرماش بە گەنجوور حاضر کەرد خەلعەت
خەرقەی نەمیمی بەخشا بە (ئولفەت)
خێزا نە مەجلیس (ئولفەت) بە خوشنوود
نە ڕووی ئەلخەنناس بکەردش سوجوود

---

(١٥٥) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (باوردوی) کە ئەبێ بە (بە ئۆردووی)، بەڵام ئەمە هەڵەیەو (ی)کە زیادە .
(١٥٦) واتە : وەڵام نامەی ئەلخەنناس بۆ وەزیر . لە دەستنووسەکەی (م)دا بە هەڵە (با وزیر) نووسراوە .
(١٥٧) ئەبوو (مەوقووفی) یا (تەوقیف) بوایە .

نامەش ستانا ڕاهی بی دەردەم
یاوا بە حوضوور وەزیر بە خوڕڕەم

نامەش کەرد تەقدیم (بحد) (١٥٨) سەلام
واناشان نامە سەراسەر تەمام

وەزیر ساکن بی جە ئەندیشەی کار
پەی ئیمداد هەر ڕۆ دڵ نە ئینتیظار

عەرضە نوشتن الخناس بشاه خودش (١٥٩)

جەودما سەردار کەردش ئیشارە
یەعنی ئەلخەنناس دوو ڕووی مەککارە

واتش بە دەبیر : عەرضە کەر ئینشا
فەتحنامەی فتوور پەرێ شەهەنشا

جە فەڕ ئیقباڵ پادشاهیی تۆ
شکست دام وە تیپ وەزیر شکۆ

دمای قەتڵو عام شکستەی دوشمەن
دوو پەهلەوانش مەحفووظەن جە بەن

وەزیر هەم جە بەین حەربەی کارزار
وێش کەردەن پەنهان خەندەقو حەصار

کەردەن دەخاڵەت بە ئیقباڵ شـــا
موهڵەتش داروون بە وەعدەی یەک ما

---

(١٥٨) ئەم وشەیەمان هەروەک چۆن لە دەسنووسەکەی (م)دا نووسراوە وا نووسییەوە . ئەبێ مەبەست لێی (بعد) بێ واتە : پاش سەلام ، لەگەڵ نووساندنی بە وشەی (سەلام)دا تا ببێ بە (بعد السلام) .

(١٥٩) واتە : نامە نووسینی ئەلخەنناس بۆ لای پادشاکەی خۆی .

کەردەنم مەوقووف حەربەی کارزار
ئەمرت هەرچی هەن زوو بکەر ئیظهار
عەرضەش تەمام کەرد سپەرد بە ساعی
ساعی چون تەرکەش نە قەوس بی ڕاهی
بێئارام قاصید یاوا بە مەقصوود
عەرضەش تەقدیم کەرد ، بە شا کەرد سوجوود
شا فەرما عەرضەش دەرلەحظە وانان
جە شادیی سوڵطان خوڕڕەم بی خەندان
فەتــح‌نامەی سەردار شا پەرێ تەعظیم
بەخشا بەشارەت بە هەر سێ ئیقلیم

نوشتن سلطان جواب نامەاش وخلعت دادنش بە یاور جهت الخناس(١٦٠)

فەرما بە وەزیر بنویسە جەواب
پەرێ ئەلخەنناس تەحسین بێ حیساب
مەردانەگیی تۆ تەصدیقەن جە عام
هەرچی تۆ کەری مەقبووڵەن جە لام
تەمام بی فەرمان طوڕڕەی سوڵطانی
سپەرد بە ساعی بە میهرەبانی
چەنی چەند خەلعەت شایستەی شاهی
با یاوەر وێش پەرێش کەرد ڕاهی
ئەلخەنناس زانا یاوەر جە سوڵطان
با خەلعەت تەو مەسنەدو فەرمان

---

(١٦٠) واتە : وەڵامی نامە نووسینەوەی سوڵتانو خەڵاتدانی بە یاوەرەکـەی بۆ ئەلخەنناس .

سوار بی به ئەسپ شەوقش خرۆشا
هەم کەرد ئیستیقباڵ ، هەم خەلعەت پۆشا

هەم چەنی یاوەر نیشتن نه چادر
هەم بەزم عوشرەت کەردشان حاضر

هەم واتان فەرمان ، هەم نۆشان بادە
هەم صەدای سەمتوور ساز بی ئامادە

نەی جا ئەلخەنناس بمانۆ بە شاد
شەممێ جە شای دڵ باوەریم بە یاد

رسیدن عریضه وزیر بحضور پادشاهی و امداد روانه کردن جهت وزیر (١٦١)

یاوا بە سوڵطان عەریضەی وەزیر
واناشان پەی شا عەرضەی پڕ (١٦٢) تەئثیر

موخبەر بی سوڵطان جە حاڵ لەشکەر
مەدهۆش تەمام نە ڕووی تەخت زەڕ

دمای یەك ساعەت جە هۆش بی بێدار
طەڵەب کەرد دەردەم دەبیر ئەفکار

واتش هەی دەبیر مەر چێشەن عیلاج
پارە بی ناموس ، تەختم بی تاراج

دەبیر وات شاهم دڵ ماوەر بە جۆش
ئەسپاب دنیا گا ئێش و گا نۆش

---

(١٦١) واتە : گەیشتنی نامەی وەزیر بۆ حوزووری پادشاو یارمەتی ڕەوانەکردنی پادشا بۆ وەزیر .

(١٦٢) لە دەسنووسەکەی (م)دا لەجیاتیی (پڕ) نووسراوە (سپر) . دیارە هەڵەیە .

یه گشت نه گەردش چەرخ گەردوونەن
ئاثـارش [١٦٣] نه ڕەنگ بۆقەلەموونەن

جه قەهرو ، جه لوطف نیەن پایەدار
ساتێ نه صەد ڕەنگ مەنماتۆ ئاثار

مەر ئێدەن ئەوضاع [١٦٤] دنیا پەرستی
گا فەتح ئوموور ، گاهێ شکستی

بفەرما جەم کەر سوپای بێ‌حیساب
ڕەوان کەر پەرێ وەزیر بە شیتاب

دەردەم تەعیین کەرد پەرێ هەر طەرەف
جەم بێن سەرداران تیپ تیپو صەف صەف

سیلسیلەی سوپا چون موور خرۆشا
خەیمەی دلێران سەرزەمین پۆشـا

هەر طەرەف سوپا ئاخێز کەرد چون موور
سەرداران یەك یەك ئامان بە حوضوور
شا کەرد ئافەرین زومرەی سەرداران
بە لەفظ تەعظیم فەرماش ئەی یاران
ئەلخەنناس شووم ئاوەردەن سوپا
سوپای وەزیرش یەکسەر کەرد تەبا
مەر یە غیرەتەن جەنگی دلێران !
شەیاطین جە مولك شەرع کەرۆ طەیران

---

(١٦٣) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (آسارش) .
(١٦٤) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (اوزاع) .

ئەمارەی کافر ئیبلیس جەبری‌یەن
ئەلخەنناس شووم تەمام دەهری‌یەن

قەصدش نە ئێدەن لەعین بێ ڕام
ڕەواج دۆ بە حوکم سەفینەی نیظام (١٦٥)

هەرکەسێ خاریج ئایەی مونەززەل
یەعنی بە ئەحکام قانوون کۆ عەمەل

وەی تەور جە تەفسیر ئایە (١٦٦) مەفهوومەن
هەم کوفر هەم ظوڵم فیسقش مەعلوومەن

ئەگەر شەهید بان جە حەربەی جیهاد
جە عوقبا بە لوطف حەق مەبان دڵ شاد

ئەر کافر بە دەست هەرکەس بی مەقتوول
ذەنبش بە ثەواب حەق مەکۆ قەبوول

زومرەی سەرداران ئامان بە جەواب
کەردن ثەنای شا بە ڕەسم ئاداب

واتشان ئێمە فەرمانبەرداریم
بە فەرمان شا گشت جان‌نیثاریم

---

(١٦٥) لێرەدا دوا لاپەڕەی پەڕپووتی بەرگی یەکەمی دەسنووسەکەی (ح) تەواو ئەبێ‌و لە بەیتی داهاتووەوە تا (٢٦٨) بەیت تەنها لەبەر دەسنووسەکەی (م) کە نوسخەی ئەصڵە ، نووسیمانەوە ، ئیتر پاش ئەوە بەرگی دووەمی دەسنووسەکەی (ح) دەست پێ‌ئەکا . ئەو بەرگی دووەمەش بریتی‌یە لە پاشماوەی ئەم کتێبە (فەضیلەتی بنیادەم) لەگەڵ تەواوی کتێبی (عەقیدەی ئیسلام) .

(١٦٦) لە دەسنووسەکەی (م)دا نووسراوە (ئایەی) . ئاشکرایە ئەمە هەڵەیەو ڕاستەکەی (ئایە)یە وەك ئێمە نووسیومانەتەوە .

به تەوفیق حەق دانای جیهاندار
مەکەروون کارێ بە سوپای کوفقار
مانۆ داستان تا هەزارو هەن [١٦٧]
هەر مەحفەل بە مەدح [١٦٨] سوڵطان بۆ ڕەوشەن

سوڵطان بە جەواب شێران بی ڕازی
طەڵەب کەرد نە پێش عیشق مەجازی
بە وەجهـ خەلعەت خەرقەی مرواری
پێش بەخشا چەنی ڕوتبەی سەرداری
هەم کووس درەفش ، هەم خەیمەی خەرگا
هەم قەبض و هەم صەرف ئوموور سوپا
یەکسەر عەطا کەرد بە عیشق مەجاز
جە بەین ئەقران کەردش سەرفراز

راهی شدن عیشق مجازی به سپەسالاری (١٦٩)

بە ئەمر سوڵطان سوپا بێ سوار
مەحمەل بین ستوور ، جەمەل بە قەطار
دەبدەبەی دەهۆڵ زەنگ و کەڕەنا
لەرزە دا نە جەرگ زەمین و سەما [١٧٠]

طەی کەردن مەنزڵ سوپای بێ‌تەقصیر
بە وەعدەی یەك ماهـ یاوان بە وەزیر

---

(١٦٧) هەزارو هەن = هەزارو ئەند ، واتە : هەزارو کوسوور . لە (هەزارو ئەوەندە)وە هاتوە ، کینایەیە لە ڕۆژی قیامەت .
(١٦٨) مەدح : لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (متح) .
(١٦٩) واتە : کەوتنەڕێی عیشقی مەجازی بە پایەی سوپاسالاری‌یەوە .
(١٧٠) لە دەستنووسەکەی (م)دا بە هەڵە نووسراوە (سماە = سەماە) .

وەزیر جە سوپا پێش ڕاوا ئەحواڵ
سوار بی دەردەم کەردش ئیستیقباڵ

وەزیرو سەردار نەزدیك بین بە هەم
پیا بین جە ئەسپ خەندانو خوڕڕەم

دەست دان بە گەردەن ، بە یەك دان سەلام
هەردوو جە ئەحواڵ وێشان دان پەیام

هەردوو سوار بین ڕاهی بین نە ڕا
وەزیر جە ئەحواڵ پادشا پەرسا

سەردار جە صیححەت سوڵطان دا پەیام
هەم لوطف سوڵطان بە تۆش دان سەلام

رسیدن سردار باوردگاه (١٧١)

بە ڕەئی وەزیر ئیشارەی سەردار
بی بە ئوردووگاهـ بیروون حەصار

هەر طەرەف خەیمە ڕەنگ ڕەنگ بی وە پا
سەردار پەی ئۆردووی وەزیر بی ڕەها

جە خەیمەی وەزیر پیا بی جە زین
جەم بین جە مەجلیس سەرداران کین

قەهوەی بۆ عەنبەر وە قلیانەوە
دەور مدا هەردەم نە دیوانەوە

حاضر بی طەعام ، سفرە بی گوشاد
واردشان طەعام ، خاطر کەردن شاد

---

(١٧١) واتە : گەیشتنە ئۆردووگای سەردار .

جەودما زومرەی سەرداران سەخت
کەردن شەکوەی حاڵ وێشان جە پای تەخت

سەردار وات : یە کار قەضاو قەدەرەن
تەقاضای وجوود صینف بەشەرەن

ئەسپاب دنیا مایەش فرییەن
گا مەیل بە فیراز گا پەی نەشییەن

دائیرەی دەوران بێ ئیعتیبارەن
هەر ساتێ سەوداش جە یەك بازارەن

گا نێش و گا نۆش ، گا عەیش و شادی
گا گریەو کەدەر ، گاهێ ئازادی

زومرەی عارفان ئێد کەردەن مەقبوول
نە شاد بی بە گەنج ، نە جە ڕەنج مەلوول

پەنا دەیم بە ذات دانای جیهاندار
ئینشەڵڵا عەدوو مەبۆ خوارو زار

هەم کەردش بەیان ئیعلانات شا ؛
مەسروور کەرد بە لوطف سەراسەر سوپا

مەوعیظەی سەردار یاوا بە خیتام
سەردار پەی خەیمەی وێش کەردش خەرام

ئەو شەو شین جە خەو سوپا تا سەحەر
سەحەر ئەلخەنناس پێش یاوا خەبەر

سوپای بێحەددەن جە قاپیی حەصار
مەنمانۆ نە عەین خەیمەی بێشومار

سوپای سەهمگین ئیقلیم شەرعەن
پڕ خەیمەو خەرگا درەفش و دیرعەن
ئیسم سوپەهدارش عیشق مەجازەن
صاحێب بەزم و ڕەزم ، سۆزو گودازەن

آگاه یافتن الخناس از آمدن سردار (١٧٢)

ئەلخەنناس جە حاڵ سوپا بی ئاگا
دەرلەحظە عەرضە ئینشا کەرد پەی شا
ها جە موڵك شەرع سوپای بێشومار
ئامان بە ئیمداد وەزیر ئەفگار
عیشق مەجازی سوپەهسالارەن
صاحێب تاج و تەخت ، هەم نامدارەن
ئێدەن وەظیفەی بەندەی جانفیدات
موطەلیع کەم شاه جە هەر واقیعات
عەرضەش کەرد تەمهیر سپەرد [١٧٣] بە قاصید
قاصید کۆتا کەرد طەریق بەعید
عەرضە تەقدیم کەرد بە حوضوور شاه
ئەمرش کەرد دەبیر عەریضەش وانا
سوڵطان بێ باك نەفس ئەهرەمەن
جە ئەندێشەی کار سازا ئەنجومەن
ئەمرش کەرد وانان عەریضەی سەردار
ڕەئیش طەڵەب کەرد جە ئومور کار

---

(١٧٢) واتە : ئاگادار بوونی ئەلخەنناس لە هاتنی سەردار .
(١٧٣) لە دەستنووسەکەی (م)دا (سپر) بوو . دیارە (د)ەکەی پەڕیوە .

سەرهەنگان هەر یەك ئامان بە جەواب
هەرکەس بە ڕەئیێ بەیان کەرد صەواب
جەودەم ئەزازیل وەزیر ئەولا
ئاشووبەی دەوران کەریە گومڕا
عەرض کەرد پادشام هەر ئێدەن تەدبیر
ڕەوان کەی سوپا بێ صەبرو تەئخیر
ئەر ڕوخصەت بەخشۆ وەنەم شەهریار
من مەشوو وە ڕەزم حەربەی کارزار
جە یومن و ئیقباڵ شای هومایوون فەڕ
سوپاو مەرزو بووم مەکەم موسەخخەر
شکۆفا دەردەم سوڵطان جە شادی
پەی جەمع سوپا کەردن مونادی
بە وعدەی دە ڕۆز تەعجیل کەرد نە کار
جەم کەرد پەی وەزیر سوپای بێشومار
یازدەهەم وەزیر بە تەعجیل و تاب
ڕەوان بی چەنی سوپای بێحیساب
ئیبلیس ها نە ڕای وێش مەکۆ گوزەر
جە هەردوو ئۆردوو تۆ بشنەو خەبەر

لشکر آراستن طرفین و شکست الخناس (١٧٤)

عیشـــق مەجازی یەك هەفتە تەمـــام
ئاسوودە خاطر نیشتەن بە ئارام

---

(١٧٤) واتە : ئامادەبوونی سوپای هەردوولاو شکانی ئەلخەنناس .

جه یەوم هەشتەم وەقت صوبح سەحەر
سوار بی بە ئەسپ دا نە تەپڵ شەڕ

نیم فرسەخێ دوور جه هەردوو سوپا
تیپ تیپو ، صەف صەف سوپا وئارا

جه قەلبو جەناح سوپا دا تەرتیب
دلێران پەی ڕەزم عەدوو دا فریب

جه دەنگ بۆڕیە ، جه گەرد ئەسپان
یەکسان بی جه عەین زەمینو زەمان

جەولا ئەلخەنناس سوار بی بە زین
تەرتیب دا جه پێش سوپای کوفرو کین

بازووی پەهلەوی بە جەنگ کەرد گوشاد
تەرتیب دا سوپا بە کردار باد

جه ئەبر قەضا باران ئەجەل
دا نە مەزرەعەی مەوت موعەججەل

خێزا چەرخەچی جه بەین دوو صەف
داشان بە هەمدا حەربەی کین نە کەف

فەرەس کەردن گەرم جه عەرصەی خەطەر
صەرف بی جه بەین سەنانو طەبەر

نەزدیك بین بە هەم دوو ڕەوەی سوپا
ئاتەش دان بە تیپ حەربەی ڕەزمگا

تیرە ئەندازان پا نیان نە پێش
گەرمی دان بە حەرب بێخەوفو ئەندێش

ئاخر ئەلخەنناس سەردار گومرا
بە بۆرییەی هوجووم سوپا کەرد ئاگا

سوپا بە یەك جار ئاوەردن پێرشت
نەپێچان عەنان سوپای بەدسوروشت

داخڵ بین بە هەم دوو بەحر جەیحوون
زەمین لەعل فام ، هەوا نیلی گوون

جەو طەرەف سوپای وەزیر مەجاز
شلیك دان بە تۆپ تێزەی دوورئەنداز

جە شەرارەی نار گولوولەی تەوحید
داخان بی سوپای سەردار عەنید

سەردار مەجاز وەزیر دلێر
بەردشان پێرش هەردوو نەڕە شێر

کەردن قەتڵو عام سوپای بەدئەساس
شکیا ، شکست وەرد سوپای ئەلخەنناس

کەردن قەتڵو قڕ سوپای کینەخواھ
شکستەش بەردن تا بە ئۆردووگاھ (١٧٥)

جە ئۆردووگای وێش سوپای پڕ غەضەب
جە کینەو کونیەت نیان بنیای حەرب

سەردارو وەزیر غوڕڕان بە سوپا
بەردشان پێرش پەرێ ئۆردووگا

---

(١٧٥) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (یا باردوگاە) بەڵام دیارە هەڵەیەو ڕاستەکەی (تا)یە .

بە قووەی هوجووم وەزیرو سەردار
سوپای ئەلخەنناس کەردن تارو مـار

خەزێنەو ئەسپاب خەیمە بی غارەت
دان نە تەپڵ عەیش بەرز بەشارەت

هەم نوطق‌و بەصەر بە قووەی غیرەت
ئازاد بین هەردوو جە فیتنەی توهمەت

بازکەردن ئەسپان ستوورو جەمەل
یەکسەرە کێشان بە ئۆردوو مەحمەل

در بیان اوضاع گردون و صدمه روزگار (۱۷٦)

هەر پۆسەن بازار چەرخ واژگوون
کەسێ مەست مەی ، کەسێ غەرق خوون

کەسێ ئاسوودەی تاج‌و دەوڵەتەن
کەسێ سەرگەردان صەحرای نەگبەتەن

کەسێ مەقامش تەخت شاهی‌یەن
کەسێ طەعمەی شێر بەبرو ماهی‌یەن

کەسێ ستارەی تەختش مەسیحەن
کەسێ قەید خاك بەختش قەبیحەن

دێشەو (۱۷۷) ئەلخەنناس دەماخش چوون بی
ئیستە وەی‌طەورە بەختش نیگوون بی

---

(۱۷٦) واتە : باسی باری گەردوون‌و مەینەتی ڕۆژگار . لە دەسنووسەکەی (م)دا وشەی (أوضاع) بە (اوزاع) نووسراوە .
(۱۷۷) لە دەسنووسەکەی (م)دا نووسرابوو (دشو) . ئێمە بەم‌جۆرەمان ڕاستکردەوە .

هەر ئێدەن فریب ئوموور جیهان
گا فەتحو شکست ، گا گریەو [178] خەندان

نەمەند جە وەزیرو ، سەردار دوود داغ
یاوا [179] بە ئۆردووی وێشان بە دەماغ

عەد کەردن حیکمەت ئوموور فائیز
فەضڵ چوار نیعمەت جە هەر لەذائیذ

ئەووەڵ جە دوشمەن ئەخذ ئینتیقام
دووەم بە ویصاڵ مەحبووب شادکام

سێیەم پەی شاهان حوکم عەداڵەت
چەهارەم وەطەن جە دما فیرقەت

ئەلحاصڵ ئەو شەو سوپای بێحیساب
بە ئاهەنگو عەیش شین نە جامەی خواب

نوشتن فتح نامه به پادشاه دل (۱۸۰)

سەحەر بێدار بین بە شادیو خوڕڕەم
سەردارو وەزیر هەردوو چەنی هەم

هەردوو موشتەرەك عەریضە پەی شا
فەتح ڕەزمگای وێشان کەرد ئینشا

سپەردن عەرضە بە پەیك ئەفکار
ڕەوان بی ساعی بێ صەبرو مدار

---

(۱۷۸) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسرابوو (گریەی) . ئێمە ئەوەمان بەلاوە هەڵە بوو .
(۱۷۹) ئەبوو (یاوان) بوایە . هەڵەی لەمچەشنە لە شیعری فەقێ قادردا زۆرە.
(۱۸۰) واتە : نووسینی نامەی سەرکەوتن بۆ پادشای دل .

نامەش دا بە دەست سوڵطان دانا
کەردش سوجدەی شوکر جەمشید جەمجا
بە ئەمر سوڵطان عەرضەشان وانا
بە هەردوو سەردار ئافەرین وانا
دەریای شەوق شا جە صەفوەت دا مەوج
کولاهـ فەخرش یاونا (١٨١) بە ئەوج
ڕەوانکەرد فەرمان دەردەم شەهریار
فەتح نامەی شێران پەرێ هەر دیار
گەنجوور بە فەرمان جیهان پەناهی
گوشاد کەرد قاپیی خەزانەی شاهی
کۆکەرد جەواهیر جە لەعلو یاقووت
جە فەیرۆزەی کان ئەڵماسو زمڕووت
جە ئەسلیحەی جەنگ ، جە تیرو کەمەند
چەنی چەند ئەسپان خاصەی دڵ پەسەند

روان‌کردن خلعتهای گوناگون با تحسین و تعظیم جهت وزیرو عیشق مجازی (١٨٢)

بە وەجهـ خەڵعەت پەرێ ئیفتیخار
کیانا پەرێ وەزیرو سەردار
تەحسین شێران ئاوەرد بە ڕەقەم
سپەرد بە ئێلچی ڕەوان بی دەردەم

(١٨١) لە دەسنووسەکەی (م)دا نووسراوە (یاوانا) بەڵام هەڵەیە .
(١٨٢) واتە : ناردنی خەڵاتی جۆراوجۆر لەگەڵ ئافەرینو قەدرزانین بۆ وەزیرو بۆ عیشقی مەجـازی .

خەلعەت شاهیو موسنەد فەرمان
یاوا بە ئۆردووی [۱۸۳] تەعجیل بە دەوان

یاوا بە سەردار وەزیر ئاگاهی
کەردن ئیستیقبال خەلعەت شاهی

سەرداران چەنی ئیلچی بە ئیعزاز
داخڵ بین نە تۆی خەیمەی[۱۸٤] عیززو ناز

جە تۆی خەیمەگاهـ واناشان فەرمان
کەردن حەمدو شوکر نیعمەت سوڵطان

نە تەخت عوشرەت نیشتن بە شادی
خێزا زەمزەمەی موبارەك بادی

بە ئەمر سەردار ، ڕەئیی وەزیری
ڕەونەق دان وە بەزم بادەی حەریری

نەی جا دلێران بنیشان بە شاد
ئەلخەنناس شووم باوەریم بە یاد

ئەو ڕۆژ جە مەیدان شکست وەرد لەعین
فیرار بی چەنی سوپای کوفرو کین

شروع بواقعهء الخناس (۱۸٥)

چەنی مەجرووحاز ذەلیلو خەستە
سەرو دەست جە ضەرب کەدەر شکستە

---

(۱۸۳) ئەبێ (ی)ی (ئۆردووی) زیاد بێ .
(۱۸٤) لە دەسنووسەکەی (م)دا (خیمە) نووسراوە ، بەڵام هەڵەیە .
(۱۸٥) واتە : دەس‌کردن بە هەرای ئەلخەنناس .

چیهرەش بەستەن چین خەم خەجاڵەت
سینەش پڕ نە دوود ئاهـ ذەلالەت [١٨٦]

جە بیم تەعقیب ئوفتانو خێزان
نەبی ئارامش هەر ئانو زەمان

یەك ڕۆ وەقت صوبح جە دوور کەرد نیگا
ئاما نە عەینش خەیمەی بارەگا

میهماز [١٨٧] دا بە ئەسپ ، پا نیا نە پێش
دیققەت کەرد نە کار شێر بێ ئەندێش

زاناش یە ئیمداد وێشەن بێ‌گومان
سوپەهدار ئیبلیس درەفش سیان

نوقطەی ئیحتیاط جەولا بین ئاگا
دیشان نە ڕای چۆڵ پەیدا بی سوپا

دەردەم بە سەردار سوپا دان خەبەر
دیارەن جە گەرد سیا چون لەشکەر

دەرلەحظە فەرما لەعین عەنید
بە چەند مەرد چەنی خەطەرەی پەلید

بزانان چێشەن گەرد سیاهی
ئەگەر دوشمەن بۆ زوو دەن ئاگاهی

---

(١٨٦) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسرابوو (ضلالت) . ئێمە لامان وابوو لێرەدا مەبەست (ذەلالەت)ەو نووسەرەوە بە باشی شارەزای نووسین نەبوەو بە هەڵەی نووسیوەتـەوە .
(١٨٧) لە دەستنووسەکەی (م)دا (مهمز) نووسرابوو . ڕاستەکەی ئەوەیە کە ئێمە نووسیومـانە .

خەطەرەی لەعین چەنی دلێران
یاوان بە سوپا تەعجیل بە دەوان
خەطەرەی پەلید نیگا کەرد بە زوور
ئەلخەنناس شێر شناسا جە دوور
پیا بی جە زین خەطەرەی مەردوود
شی پەی ئەلخەنناس وەنەش کەرد سوجوود
پەرسا ئەلخەنناس ئەحواڵ پدەر
واتش ساڵمەن قەلبش جە کەدەر
پەی ئیمداد تۆ ویش ئامان بە جەنگ
ڕۆشنی جە عەین عەدوو کۆ بە زەنگ
تۆ پەی‌چێش وەی‌طەور ئامای بە تەعجیل
منمانۆ سوپات جە عەینم قەلیل
واتش : مەپەرسا جە حاڵو ئەحواڵ
سوپا تەختو بەخت یەکسەر پایەماڵ

رسیدن الخناس باوردوی ابلیس (١٨٨)

کەردش حیکایەت تا شین بە ئۆردوو
خێزا جە ئۆردوو هەنگامەی غلوو
پیا بی دەردەم ئەلخەنناس جە زین
سوجدە کەرد نە ڕووی ئیبلیس لەعین
ئیبلیس دەرلەحظە جێش پەرسا خەبەر
جەوابدا وەنەش جە خەیرو جە (١٨٩) شەڕ

---

(١٨٨) واتە : باسی گەیشتنی ئەلخەنناس بە ئۆردووگای ئیبلیس .
(١٨٩) ئەم (جە)یە لە دەسنووسەکەی (م)دا نەبوو ، بەڵام ئێمە لامان‌وابوو بوەو نووسەرەوە لەبیری‌چووە .

دەست تەئەسسوف دا نە کەللەی سەر
یەقەی وێش دڕی شووم بەدئەختەر
جە داخ فرزەند وێش مەکەردش داد
چەپ چەپ ڕیش وێش مەکەند [١٩٠] بە فریاد
دەردەم بە فەرمان سالار سوپا
ئۆردوو کەردن بار ، ڕاهی بێن جە ڕا
جۆشا جومجومەی سوپای سوڵطانی
کێشان درەفشان سیای قەطرانی
مەنزڵان طەی کەرد بە تەعجیل و تاب
سەردا بە حودوود سوپای بێحیساب
یاوان بە نەزدیك عەرصەی ڕەزمگا
ئەمر کەرد سوپا خەیمە کەن وە پـا
نە سەر چەشمەی ئاب سوپای ئیبلیسی
وە پا کەرد خەیمەی نیلی و قەقنەسی
سوپای بێشومار جە خەیمەی خەرگاه
وێنەی لەککە ئەبر زەمین کەرد سیاه
ئاتەش دا بە تۆپ سەلام جە مەغریب
خێزا جە دوشمەن زەلزەلەی مەهیب
چون یاوا بە سەمع سەردار وەزیر
هەردوشان بە تـۆپ جەواب دان ئاهیر
نوقطەی قەراوڵ بەرشی جە مابەین
شین جە جامەی خواب سوپای طەرەفەین

(١٩٠) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (مکن = مەکەن) .

عرض آگاهی شدن از آمدن ابلیس و نوشتن بسلطان دل (۱۹۱)

سەحەرگا وەزیر سەردار سوپا
عەرضەشان پەرێ سولطان کەرد ئینشا

ها سوپای بێحەد جە شای ئەمماره
ئامان با سوپای تۆپ‌و قومپاره

سوپەهدار ئیبلیس وەزیر ئەولا
ئامان با حەشەم نگین‌و کولا

مەرد مودەسسیس ، بەدخووی بەدتەظەر
سەردار مەکسوور [۱۹۲] دارۆ بەرابەر

ئێدەن شایستەی شەئن خەدەمات
موطلەلیع کەروون شا جە واقیعات

هەردوو عەرضەشان یاونا بە مۆر
ئێلچی ستانا نە ڕا کەرد عوبوور

نەو طەرەف ئیبلیس وەقت صوب سەحەر
هۆرێزا نە خەو نیشت نە تەخت زەڕ

سەرداران جەم بین جە خەیمەی دوو ڕوو [۱۹۳]
نە ئوموور حەرب کەردن گفتوگوو

---

(۱۹۱) واتە : باسی ئاگاداربوون لە هاتنی ئیبلیس‌و نامە نووسین لەم‌بابەتەوە بۆ پادشای دڵ .

(۱۹۲) لە دەسنووسەکەی (م)دا (مکثور) نووسراوە . مەبەست لە (مەکسوور) سەرداره پێشووە بەزیوەکەی لەشکری ئیبلیسە .

(۱۹۳) لە دەسنووسەکەدا بەم‌جۆرە نووسراوە : (دورو) . دوور نی‌یە (اوردو = ئۆردوو) بووبێ‌و بە هەڵە وا نووسرابێ . خۆ ئەگەر (دوو ڕوو) بێ ، ئەوە واتە خێوەتەکە بە هەردوو دیوەکەیدا هەڵدراوە .

ئیبلیس کەرد گوشاد قاپیی حوجرەی فەن
ئاما بە گوفتار بەدخووی ئەهرەمەن

وات بە سەرداران مــن داروون ڕایێ
نامەی دڵپەزێر فەرەح ئەفزایێ

هەم پەریێ سەردار ، هەم پەریێ وەزیر
هەم ئێش‌و هەم تۆش دەرج بوو جە تەحریر

شارەزام جە کار عیشق مەجازی
بە زیب‌و زینەت زوو مەبۆ ڕازی

بە حوسن مەلیح ، بە دیباو درەم (١٩٤)
بە ئەنواع لوطف ئیحسان‌و کەرەم

مەکەرووش ڕەوان چەنی خەطەرە
خەطەرەی عەییار مەدەرۆش تەفرە

هەر شەو ئەلخەنناس وەسوەسەی عەییار
ڕەوان کۆ پەریێ وەزیرو سەردار

هەم سوپای وەزیر جەو حەصار ماتەن
ئەو حەصار تەوحید نەفی‌و ثوباتەن (١٩٥)

---

(١٩٤) لە داوێنی لاپەڕەی نوسخەکەی (م)دا نووسراوە «بە حسن ملیح بدیبــا درم» . ئەم نووسینە بەردەبازێکە بۆ دیاری‌کردنی سەرەتای لاپــەڕەی داهاتوو ، لە نووسینی پێشوواندا باو بووە ، کەچی لە سەرەتای لاپەڕە داهاتووەکەدا نووسراوە « بە حسن ملیح بدنیا درم » . ئێمە لامان‌وایــە هەردووکیان واتە چ (بە دیبا)و چ (بە دنیا) ئەگونجێن ، بەڵام (بدیبــا = بە دیبا) چاکترە چونــکە (دنیــا)کە (درەم)یش ئەگرێتــەوە . دیبــا : قوماشێکە لە ئاوریشم .

(١٩٥) ثوباتەن : ئیثباتەن . لە دەسنووسەکەی (م)دا نووسراوە (سپاتا) .

خەندەقش طاعەت شەو بیداری‌یەن
ئەلخەنناس جە ئێد دەردش کاری‌یەن

مەر هەم بە فنوون عەیاران کار
گوشاد کەن طەریق خەندەق‌و حەصار

وە ڕۆژ خەطەرەو وە شەو وەسوەسە
دەوان دەن جە تۆی سوپای (حدثە) [١٩٦]

سکەی نەنگ نام بە صولح دەیم ڕەواج
وەرنە بە هیچ نەوع نمەبۆ عیلاج !

سەرداران یەك یەك ئامان بە جەواب
کەردشان ئەنای ڕەئیش بێ‌حیساب

نامە نوشتن ابلیس علیه اللعنة بوزیرو بسردار (١٩٧)

طەڵەب کەرد وەبەر وەزیر فنون
ئاوەرد بە تەقدیر موفسیدەی ئەفسوون

نویسا نامە خیطاب بە وەزیر :
ئەی ئەخ ئەرشەد دانای دڵ‌پەزێر

هەرچەندە حیکمەت ئامۆزیی لوقمان
تەرك ئەدەبەن جە لای عارفان

ئەمما چون سینم جە تۆ زیادەن
ئەر گۆش کەی پەندم شیمەی ئەمجادەن

---

(١٩٦) شێوەنووسی دەستنووسەکەی (م) بـۆ (حدثـە)یش‌و (حدشـــە)یش دەستئەدات ، بەڵام هیچیان مەعنـا نابەخـشن . ئێمـە لامان‌وایـە ڕاستەکەی (حادثە) بێ .

(١٩٧) واتە : باسی نامەنووسینی ئیبلیس نەفرینی خودای لێ بێ بۆ وەزیرو سەردار .

هەرچی هەن جە عیلم ذات ئەکبەرەن
نیك و بەد جە حوکم قەضاو قەدەرەن

سەعیدو شەقی جە بەطن مادەر
(جف القلم)ەن جە هەر خەیرو شەڕ

هەم داروون ئەسپاب پەرێ موددەعا
جە ئایەی قەدیم حەق کەردەن ئەدا

ثبت [۱۹۸] بی عیصیانم جە لەوح قیدەم
خەلق کەرد ئەسپابش نە سوجدەی ئادەم

جە ئەزەل ثەبت بی ئیغوای (بوالبشر)
خەلق بی ئەسپابش بە ئەکل شەجەر

پەی ئێد وەی‌طەورە تەرتیب دا مەقصوود
تا ئەسمای صیفات بەیۆ بە وجوود

بە کردەی گونا مەیۆ بە ظوهوور
ئەسمای حەلیمی و سەتتاری و غەفوور

ڕەحمان و ڕەحیم ، هەم عەفوو ڕەئووف
مەبۆ بە صیفات وێشان بان مەوصووف

ئەر نەبۆ تەصدیع داروون ڕیوایەت
شەممێ [۱۹۹] جە ئەحواڵ وێم کەم حیکایەت

---

(۱۹۸) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (مثبت) ، بەڵام دیارە هەڵەی نووسەرەوەیە .

(۱۹۹) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (شیمەء) بەڵام دیارە هەڵەی نووسەرەوەیەو ڕاستەکەی (شەممێ ـ شەممەیێ)یە .

بیان اصل و حکایت گلشتهء خودش (٢٠٠)

ئەصڵم نوجەبای طائیفەی جان بیم
صاحێب تەختو بەخت سەرو سامان بیم

بە دیدەی دیقەت نیگام کەرد نە کار
زانام بە ئەفکار طائیفەی شەڕڕاڕ

موبتەلا مەبوون بە بەڵای عەظیم
نە شەبابیی عومر بە حەق بیم تەسلیم

جە قەهر قەهھار کەردم ئەندیشە
طەریق ثەواب حەق کەردم پیشە

وەی‌تەور جە تەقوا حەریص بیم عەنید
ڕووی زەمین یەکسەر کەردم بە مەسجید

هەر یەنە حەریص بیم جە تەقوای تەقدیس
مەشهوور بی جە ئەرض ئیسمم بە حەریص (٢٠١)

نەمەند جە زەمین جێش نەکەم سجوود
بە ئاخر ناڵام بە قاپیی مەعبوود

جە قاپیی ئەعلاش کەردم تەمەننا
سەقف سەماوات وەنەم کەرد عەطا

نەواتم ئەر خەیر من دارۆ جە ئان (٢٠٢)
ئەوسا عەطا کەر سەقف ئاسمان

---

(٢٠٠) واتە : باسی ڕەگەزو بنەچەو سەرگوزەشتەی خۆی .

(٢٠١) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (حریس = حەریس) .

(٢٠٢) واتە : لە داواکەمدا نەموت ئەگەر سوودی منی تیایە بمدەرێو ، بەهۆی ئەو مەرج باس‌نەکردنەوە تێ‌کەوتمو بوو بە مایەی نەگبەتیم .

دوعام قوبووڵ بی شیم پەرێ فەلەك
بیم بە مودەڕڕیس چەند هەزار مەلەك
چونکە جە ئەزەل ئێدش بی تەقدیر
تەقدیر بە تەدبیر نمەبۆ تەغییر
بەرصیصای عابید ، بەلعەم‌و باعوور [٢٠٣]
بە مەغرووریی زوهد هەر سێ [٢٠٤] بین مەقهوور
چەند ئیمان بە کوفر ، چەند کوفر بە ئیمان
جە مەشیەت [٢٠٥] حەق مەنمانۆ یەکسان
هەرگاه بەیطەورەن جەی دەهر نەگبەت
پەی چێش مەئیووس بان جە عەیش‌و عوشرەت
نەکەردەن عادەت زومرەی عورەفا
قیسمەت ئیمڕۆز بەخشۆ بە فەردا
بەطاڵ کەیم [٢٠٦] نە دڵ مونازەعەی جەیش [٢٠٧]
بە کەیف بە شاییی وێمان کەریم عەیش
جە هەر خەیرو شەڕ ئەر بین ئیتتیفاق
حیفظ مەبین جە شەڕ کەدەرو نیفاق

---

(٢٠٣) بەرصیصاو بەلعەم‌و باعوور : هەرسێکیان لە خواپەرستەکانی بەنیئیسرائیل بوون ، لەئەنجامدا لەخۆبایی‌بوون لە خشتەی بردن‌و بە کافری مردن .
(٢٠٤) لە دەستنووسەکەی (م)دا لەجیاتیی (بین) نووسراوە (بیم) ، بەلام دیارە هەڵەیە .
(٢٠٥) مەشیەت : مەشیئەت .
(٢٠٦) لە دەستنووسەکەی (م)دا لەجیاتیی (کەیم) نووسراوە (کم = کەم) ، بەلام دیارە هەڵەیە .
(٢٠٧) لە دەستنووسەکەی (م)دا لەجیاتیی (جەیش) نووسراوە (چیش) ، بەلام دیارە هەڵەیە .

[الصلح خير"] کەلام حەققەن
هەم وەفا بە عەهد صیدق موطلّەقەن

بۆ سا طەرەفەین بە عەهد ئایین
تەبدیل کەیم بە صوڵح موحارەبەی کین

خاصەی شاهانەن عەدڵ گوستەری
نیظام دۆ ئوموور ڕەعیەت (۲۰۸) پەروەری

پەی توحفەی جەنەت ، ئەر بۆ ئەر نەبۆ
وێتان جە دنیا مەکەن ڕەنجەرۆ

حەق پەی کام تەن شەهوەت کەردەن خەلق
پەی قووەی جەسەد خەڵقش کەردەن خەلق

بە مەنع هەردوو شەرع کەردەن تەکلیف
هەم جە بێخوابی کەردەنش تەعریف

چون کەریمەن حەق غەفوورو ڕەحیم
ئەبلەه ئەوکەسەن (۲۰۹) جە حەق کەرۆ بیم

هەرکەسێ ئەسباب بەزمش کەرد عوشرەت
جە دمای مەوتش مەمانۆ شوهرەت

پەی عیشق مەجاز ، هەم پەرێ وەزیر
دوو نامەش وەیطەور ئاوەرد بە تەحریر

وات : تۆ ئێلچی بای نە هەر هەنگامە
نەدارۆ لوزووم تەحریر خامە

---

(۲۰۸) ڕەعیەت : لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (رعیەء) ، بەڵام ئاشکرایە هەڵەیەو (ت)ی خڕی ئاخری وشەکە بووە بە (هەمزە) .

(۲۰۹) لە دەستنووسەکەی (م)دا بە هەڵە لەجیاتیی (ئەوکەسەن) نووسراوە (دوکسا = دووکەسەن) .

به سککەی ئەفکار تەقریر دەر ڕەواج
سفارش پەی تۆ نیيەن ئیحتیاج
ڕەسم قەدیمەن پەی تەصدیق کار
نامە پەی ئێلچی دارۆ ئیعتیبار
نامەش کەرد تەمهیر ئیبلیس عەنید
سپەردش بە دەست خەطەرەی پەلید
چەنی کەنیزان با توحفەو دینار
سپەرد بە خەطەر بەرۆش پەی سەردار

راهی شدن خطره بنزد وزیر و سردار مجاز (٢١٠)

راهی بی نە ڕا عەییار گومڕا
جە خەیمەی سەردار مەجاز بی پیا
بە ڕەسم قانوون نامەش گرد [٢١١] بە کەف
بە سوجدەی سوجوود سەلام دا بە صەف
(توحفەو) هەدیيە بە ڕەسم پێشکەش
تەقدیم کەرد جە پێش سەردار سەرکەش
(ئەو) بە خۆش‌حاڵی هەدیەش کەرد قوبووڵ
(هەم جە)ماجەرای ئوموور بی مەلوول [٢١٢]
دەرلەحظە سەردار وانا نامەی وێش
سەرسام بی دەردەم بە دڵ دا تەشویش

---

(٢١٠) واتە : کەوتنەڕێی خەتەرە بۆ لای وەزیرو سەرداری مەجازی .
(٢١١) گرد : گرت .
(٢١٢) وشەکانی ناو کەوانەکان بە بۆچوونی خۆمان دامانناون چونکە لە دەسنووسەکەی (م)دا ئەم دوو بەیتە لە پەراوێزدا نووسرابوونەوەو شوێنی یەکەم وشەیان پەڕپووت بووبوو دڕابوو .

نه مەجمەعەی فیکر خەیاڵی کەرد خەیاڵ
پەسەند کەرد مەضموون نامەی بەدفیعاڵ

پەرسا جە ئێلچی سەردار کەبیر
واتش بەیان کەر جە وەزیر تەقریر

ئێلچی بە تەعجیل ئاما بە گوفتار
ئەدا کەرد ثەنای شایستەی سەردار

واتش جە ئەمیر مەرد مەئذوونم
مەئموور سەربەست نەوع فنوونم

داروون سفارش وەزیر موختار
پەرێ ئەنجومەن مەکەروون ئیظهار

زومرەی ئومەرای سەردارو وەزیر
ئەر جەم بین یەکسەر مەکەروون تەقریر

ئەر قەبوونٚ بی قەونٚ جە لای ئەنجومەنٚ
تەسهیل مەبۆ کار ئوموور هەر فەنٚ

سەردارو ئێلچی هەردوو بین سوار
یاوان بە چادر وەزیر موختار

ئێلچی کەرد سوجدەی وەزیر تەعظیم
نامەش نە پای تەخت وەزیر کەرد تەقدیم

تەقریر ئێلچی مەضموون تەحریر
ئەثەر کەرد نە قەلب فەرخوندە وەزیر

انجمن ساختن وزیر در جواب ایلچی (٢١٣)

سازا ئەنجومەن پەی دەفع ئیشکاڵ
ئەوسا جە ئێلچی وەزیر کەرد سوئاڵ
ئاما بە جەواب مەرد حیلەساز (٢١٤)
ئەدا کەرد ثەنای هەردوو سەرئەفراز

وات ئیدەن مەرام وەزیر ئەولا
تەسکین دۆ حەربە نە سەفك دیما
ئیدەن وەظیفەی مەئمور صادق
جە ئوموور کار حیکمەت بۆ حاذیق
ئەگەر نیفاق بۆ جە بەین دەوڵەت
بە تەلەف مەشۆ ئیقلیمو میللەت
هەم خەزنەی دەوڵەت مەکێشۆ ضەرەر
هەم مەزرەعەی موڵك مەبۆ موسەخخەر
هەم نەسیمەی مەوت نە صەفحەی جیهان
خامۆش مەکۆ شەمع جەنگیی جەوانان
هەم هەرکەس جە موڵك مەبۆ هەراسان
مولەووەث مەبۆ ئوموور جیهان
ئیمە چون ئەرباب مەسنەدو جاهیم
وکەلای دەوڵەت ئوموور شاهیم

---

(٢١٣) واتە : کۆڕ کۆکردنەوەی وەزیر بۆ وەڵامدانەوەی ئێلچی .

(٢١٤) ئیشارەتە بۆ فەرموودەی پێغەمبەر کە ئەفەرموێ : (الفتنة نائمة ، لعن الله من ایقظها) واتە : ئاژاوە کپەو سەری ناوەتەوە ، لەعنەتی خـوا لەوەی بێداری ئەکاتەوە .

ئەر موڵك سوڵطان بەیۆ بە تەنظیم
تەحسینەن مووجیب وزەراو نەدیم

ئەگەر خەجڵ بی نە موڵك هەر سوڵطان
مەوانان نەفرین بە موقەڕڕەبان

ئەر جەی مەصالیح بە هەم دەیم ئولفەت
ئیتتیحاد مەبۆ جە بەین دەوڵەت

ئێد خاصەن پەی جەنگ نەکەریم ئیلحاح
ئەدا کەیم شرووط ئەرکان ئیصلاح

صوڵح هەم بە یەك نەوع مەبۆ پایەدار
جە بەین هەردوو ئێلچی دەیم قەرار

سوڵطان ئێمە دارۆ سێ ئیقلیم
هەر ئیقلیم دارۆ ئوموور موهیم

پەی هەر سێ ئیقلیم سێ مەرد دەبیر
ڕەوان کەن هەر یەك بە وەجهـ سەفیر

هەم ئێمە بەوطەور دوو مەرد فەهیم
مەکەریم ڕەوان پەی هەردوو ئیقلیم

هەم جە طەرەفەین دوو دانا وەزیر
تەعیین بۆ بە ڕەسم سەفیر کەبیر

جە بەین وێشان هەرچی دان قەرار
مەئذوون بان هەردوو جە ئوموور کار

هەم بە واسیطەی سەفیران کار
شاهان جە هەر موڵك مەگێرۆ ئەخبار

جه هەر حادیثەی جەواب‌و سوئال
بە سەعی سەفیر حەل مەبۆ ئیشکال

ئێدەن جە وەزیر تەحریرو تەقریر
هەرچی هەن جەواب مەکەران تەئخیر

سەردار مەجاز ، وەزیر ئەفکار
هەردوو موتتەفیق ئامان بە گوفتار

واتن بە ئێلچی ئەی مەرد پڕ فام
لەحظێ نە چادر سەردار بە ئارام

بنیشە نەو جا بە ئیستیراحەت
تا مەکەریم وەزن کەیل صەلاحەت

هۆرێزا ئێلچی وە بێ‌چوونو چەن
خێزا گفتوگۆ بەین ئەنجومەن

هەرکەسێ پەی ڕەئی وێش مەکەرد ئاهەنگ
بەعضێ نە صولح بین ، بەعضێشان نە جەنگ

بە ئاخر سەردار جە دەریای ئەفکار
بەراوەرد لوئلووی تەقریر گوفتار

واتش هەر ئێدەن صەواب ئوموور
بەتاڵ کەیم نە دڵ فیتنەی شەڕو شوور

موددەعی وەی‌طەور بی ذەلیل‌و خوار
مرووەت خاصەن پەی مەرد هوشیار

ئەو کەرد فەرامۆش هەتك ئەلخەنناس
تاراج خەیمەو خەزێنەی ئەساس

خوصووص ئەو هەرچی کەردەنش تەعریف
شەئنەن پەی ئێمە تەقلید تەکلیف

هێمان ئەو پەی صوڵح تۆش کەردەن دەعوەت
تۆ پەیچێش نەکەی چەنیش مەصڵەحەت ؟!

هەرچەندە وەزیر وێش بەدسروشتەن
ئەمما جە حەققەن هەرچی نویشتەن

حەرەکەی ئێلچی هەم بە ئوصوولەن
تەقریرش پەسەند ئەهل عوقوولەن

جە سالیك ڕاه وەیطەور ئەخبارەن
موعارەضەی نەفس سەخت دیشوارەن

پەی ئاسوودەگیی بەین دەوڵەتەین
ئەنفەع عاممەن سەفیر جە مابەین

هەم بە واسیطەی سەفیر نە جیهات
دەوڵەت مەکەرۆ کەسب مەعلوومات

حەدیثەن جە لەب نەبیی ئەبرار :
لەعنەت بەرانکەس فیتنە کۆ بێدار

حوضضار مەجلیس بە عیززو تەمکین
کەردشان بە ڕەئیی سەردار ئافەرین

واتش بە وەزیر چێشەن تەدبیرت ؟
نەی مەجمەعەی فیکر نییەن تەقریرت ؟

وەزیر وات : ڕەئیم ئەمر سوڵطانەن
وەرنە صوڵحو جەنگ جە لام یەکسانەن ! (٢١٥)

---

(٢١٥) لە بەیتی داهاتووەوە بەرگی دووەمی دەستنووسەکەی (ح) دەست پێ ئەکا

واتش بە وەزیر سەردار مەجاز
بە من ئیقناعەن شاهـ سەرفراز

وەزیر دا جەواب عیشق مەجازی
من هەم مەسروورم ئەر شا کەی ڕازی

بە شەرتێ سەردار ئیقناع کەرۆ شا
قەرار دان پەی صوڵح زومرەی ئومەرا

قرار متارکه جنگ و صلح نمودن
تا خبر هر یك از سلطان خودشان جواب آید (٢١٦)

نویسا جەواب وەزیر ئەولا
موتارەکەی جەنگ تا وەعدەی یەك ما

جەی طەرەف سەردار وەعدەی صوبح سەحەر
مەشۆ وە پابۆس خاقان قەیصەر

بە هەرچیش مەیلەن شای حیشمەت پەنا
سوڵطان ئامیرەن ، ئێمە جانفیدا

تۆیش هەم بە سوڵطان وێت بدەر ئیخبار
ساکن بۆ سوپا تا ڕاست مەبۆ کار

نامە بی تەمام ، هەردوو کەردن مۆر
کەردشان ئێلچی حاضر نە حوضوور

کە بریتی‌یە لە پاشماوەی ئەم کتێبە (فەضیلەتی بەنیادەم)و تەواوی کتێبی (عەقیدەی ئیسلام) .

(٢١٦) واتە : بڕیاری واز لە شەڕ هێنان‌و ئاشت‌بوونەوە ، تا هەر یەك لە شای خۆیەوە وەڵامی بۆ دێ . ڕستەی (تا خبر) لە دەسنووسەکەی (م)دا بە (تأخیر) نووسراوە ، بەڵام دیارە هەڵەیە .

ئێلچی ستانا نامەی مەحەبەت
کەردشان تەعظیم ئێلچی بە خەلعەت

(مسروراً) ئێلچی ڕاهی بی نە ڕا
سوار بی بە زین ، یاوا بە سوپا

یاوا بە حوضوور وەزیر مەردوود ،
نامەش تەقدیم کەرد بە سوجدەی سوجوود

فەرما واناشان نامەی خۆش مەئال
هەم کەرد جە ئێلچی ئەنواع سوئال

ئێلچی دا جەواب بە عەیش‌و سورروور
ئەوصاف مەردان ئاوەرد بە حوضوور

وەزیر جە شادی نە تەخت خرۆشا
خەرقەی ئیفتیخار بە قامەت پۆشـــا

بزم آراستن ابلیس و کیفیاترا به پادشاه نوشتن (۲۱۷)

فەرماش دەرلەحظە سازان بەزم مەی
کەردش موهەییا مەحفەل‌ئارای کەی

یەك جا مەلعەبەی فیعل شەنیعە
یەك جا صەدای سازو چەنگ صەنیعە (۲۱۸)

جەودما دەبیر طەڵەب کەرد دەردەم
فەرماش بە سوڵطان تەحریر کەر ڕەقەم

---

(۲۱۷) واتە : ئاهەنگ ڕێکخستنی ئیبلیس‌و ، نووسینی باسی چۆنیەتیی مەسەلەکە بۆ پادشا .

(۲۱۸) ئەم وشەیە لە دەستنووسەکەی (م)دا بۆ (صەنیعە)یش‌و (مەنیعە)یـش دەستئەدا ، هەرچەند هیچ‌کامیان لەم شوێنەدا مەعنا نابەخشێ .

ئەووەڵ بەیان کەر عەریضەی ئیخلاص
ثانی شکستیی [۲۱۹] بەخت ئەلخەنناس
ثالیثەن ئەفکار بەندەی موستەمەند
بە قووەی ئیصلاح عەدووم وست نە بەند
ئەگەر ڕوخصەت بۆ جە لای شەهریار
بێ جەدەڵو جەنگ حەربەی کارزار
بە ڕەئیی ئەفکار موفسیدەی ئەفسوون
(قریباً) عەدوو مەبۆ سەرنگوون
تەمهیر کەرد نامەی وەزیر دێوزاد
داش بە خەطەرء ڕەوان بی چون باد
بڕی مەنزڵان بە وەقتو بێ وەقت
یاوا بە حضوور سوڵطان سەرسەخت
بە سوجدەی سوجوود عەرضەش کەرد تەقدیم
سەرگوزشتەی کار یەکسەر کەرد تەفهیم
واناش عەریضە ، سوڵطان بی خورسەند
بفەرماش تەحریر نامەی دڵپەسەند

نوشتن جواب نامهء ابلیس به پادشاه (۲۲۰)

تەحریر کەرد جەواب وەزیر ئەفکار
بە ئیجرای ئوموور تۆم کەردەن موختار

---

(۲۱۹) لە دەسنووسەکەی (میم)دا نووسراوە (شکستەء) کە ئەکاتە (شکستەیی) بەڵام نیوء بەیتەکە بەوجۆرە لەنگ ئەبێ ، بۆیە بە (شکستی)مان نووسی‌یەوە .
(۲۲۰) واتە : باسی وەڵامدانەوەی ئەو نامەیە کە ئیبلیس بۆ شای ناردبوو .

پەی تەصدیق تۆ ئێدم جەوابەن
هەرچی تۆ کەری عەین صەوابەن

تەمام بی تەحریر فەرمان شاهی
ساعی ستانا دەردەم بی ڕاهی

ساعی (سریعا) بێ صەبرو ئارام
یاوا بە ئۆردووی وەقت دمای شام (۲۲۱)

نامەش دا بە دەست وەزیر ئەفسوون
واناشان فەرمان وە بێ چەندو چوون

وەزیر جە مەئال فەرمان بی خۆشحاڵ
شی نە جامەی خەو ئەو شەو بێمەلال

جە ئۆردووی ئەحکام شەرع کەریم بەیان
ئەورۆ کە سەردار ساعیش کەرد ڕەوان

سوارشدن سردار مجاز بحضور سلطــان دل و اقناع نمودنش به صلح (۲۲۲)

وێش هەم سوار بی بە تەعجیل‌و تاب
یاوا بە حضوور شای عالی جەناب

سەلام دا بە شا بە فەڕو تەعظیم
نیشت نە کورسیی بەزم وە بێ خەوف‌و بیم

بە پرسش گەرم شای هومایوون فاڵ
پەرسا جە سەردار فراوان ئەحواڵ

---

(۲۲۱) ئەمە شێوەنووسی دەستووسەکەی (م)ە ، ڕاستەکەی ئەبێ (ئۆردوو) بــێ .
(۲۲۲) واتە : باسی ئەوە کە مەجازی سـەردار سوار بوو و ڕۆیشت بۆلای پادشا کە دڵەو ، قایلی کرد بە صولح‌کردن‌و شـەڕ وەستاندن .

چطەورەن دەماخ وەزیر ئوموور ؟
سوپا ساڵەن جە فەرتەنەی شوور ؟

هەم کردار تۆ منش کەرد مەدیوون
ئینشەڵلاهـ جە فەیض مەمانی مەمنوون

هۆرێزا وە پا سەردار بە گوستاخ
بۆسا پایەی تەخت دائیرەی ساچاخ

عەرض کەرد پادشام سوپا سەراسەر
غەیر جە دووریی تەخت نەداران کەدەر

وەزیر بە ئیجرای ئوموور موشتاقەن
هەرچەند پابۆسیی شاهیش مەراقەن

تەمام کەرد تەقریر هەر بەلاو ئاسیب
تا نامەی ئیبلیس بەراوەرد نە جیب

نامەی پڕ فسوون سپەرد بە خاقان
موطالەعەش کەرد نە سەر تا دامان

جەودما خاقان پەرسا جە سالار
ڕەئیتان چتەور چەنیش دان قەرار

عەرض کەرد مەر ئێمە بەندەی فەرمانیم
یەکسەر نە ئوموور شا جانفشانیم
وەعدە تەعلیقەن بە حوضوور شـــا
مەئموورین بە ڕەئی شای حیشمەت پەنا

شا وات : مەئمووری پەی دەفع مەلعوون
هەم پەی صوڵح و جەنگ تۆم کەردەن مەئذوون

تۆ چەنی وەزیر مەئموورن جە کار
بە ڕەئیی ویتان هەرچی دان قەرار
دووبارە خێزا سەردار مەجاز
بۆسا قەدەمگای شاهـ سەرئەفراز

عودت نمودن عشق مجاز بأوردوگاه (٢٢٣)

ستانا فەرمان ، سوار بی دەردەم
یاوا بە ئۆردوو خەندانو خوڕڕەم
نە خەیمەی وەزیر پیا بی جە زین
واناشان فەرمان سولەیمان نگین
یەکسەر کەردشان تەحسین سەردار
کەردن حەمدو شوکر ثەنای شەهریار
وروود سەردار فەرمان قەیصەر
دەردەم پەی ئیبلیس کیانان خەبەر
دەرلەحظە ئیبلیس جە بەین ئۆردوو
وە پا کەرد خەیمەی عەییاری دووڕوو

انجمن ساختن طرفین بر شرایط صلح و تعیین سفیران (٢٢٤)

وەزیرو سەردار سوپای طەرەفەین
سازان ئەنجومەن جەو خەیمەی مابەین
جەم بین جەو خەیمە ئەمیران تەمام
جە هەر زێنو شێن ڕاناشان کەلام

---

(٢٢٣) واتە : گەڕانەوەی عیشقی مەجازی بۆ ئۆردووگا .
(٢٢٤) واتە : باسی ئەوە کە هەردوولا دەستیان‌دایە کۆبوونەوەو ڕاوێژکردنو داناني مەرجەکانی ئاشتیو دیاریکردنی بالیۆزەکانیان .

خاتیمەی ئەقوال بە صوڵح بی پاگیر
شەرطنامەی عوهوود کەردشان تەمهیر

نەمەند جە مابەین هەنی بوغض و کین
جە بەین هەردوو سەفیر بی تەعین (٢٢٥)

نەفس لەووامە هەم بی بە سەفیر
جاگیر بۆ نە تەخت سوڵطان ضەمیر

خەطەرەی پەلید هەم تەرجومان بۆ
دەللالەی مابەین نەفس و سوڵطان بۆ

سەفیر دووەم نەفس مولهەمە
فیتنە تەرجەمەش نە هەر صەدەمە

بنیشۆ نە موڵك ئیرادەی وەزیر
نە ئیفشای قانوون نەکەران تەقصیر

جە ئیقلیم شەرع سەردار مەجاز
وێش بی بە سەفیر کەبیر بە دڵواز

وەکیل بۆ جە شا بە ئیجرای مەرام
بنیشۆ نە شەهر ئەمەل شادکام

نوطق هەم تەرجەمەی عیشق مەجاز بۆ
جە خەیرو جە شەڕ هەم سەرئەفراز بۆ

سەفیر دووەم ئولفەت بی تەعین
بنیشۆ نە شەهر ئیبلیس لەعین

جە بەین ئولفەت ئیبلیس شەڕڕاڕ
بەصەر تەرجەمەی ئوموور ئەفکار

---

(٢٢٥) تەعین : تەعیین .

سەفیر سێیەم شوهرەت بی مەعلووم
بنیشۆ نە شەهر ئەلخەنناس شووم

سەمع بی تەرجەمەی سەفیر سێیەم
بەین ئەلخەنناس سەفیر کۆ موحکەم

لەووامە چەنی مولهەمەی ئەفسوون
هەردوو ستانان ڕیسالەی قانوون

جەودما هەردوو وەزیر سوپـــا
پەی ئیجرای ئوموور شاشان کەرد ئاگا

چون هەردوو سوڵتان موخبەر بین نە کار
هەردوو کەردشان قەبووڵ ئەفکار

هەریەك بە وەزیر وێش وانا تەحسین
پەرێ هەر سەفیر فەرمان بی تەعین

سوڵطان ضەمیر بێهۆش کەمفام
بە حیلەی ئیبلیس وەیطەور کەفت نە دام

دنیا پەرست بی عیشق مەجازی
بە زیبو زینەت کەردشان ڕازی

(فەقێ) نەدیمش بەد بۆ هەر سوڵطان
ئاخر چون سوڵطان دڵ مەبۆ بوریان

اعادەنمودن لشکر طرفین هر یك باقامتگاه خودشان
و راهی شدن سفیران هریك بمحل معینه خودشان (٢٢٦)

---

(٢٢٦) واتە : گێرانەوەی سوپای هەردوولا بۆ شوێنی تایبەتیی خۆیو ، کەوتنەڕێی باڵیۆزی هەردوولا بۆ شوێنی بۆدیاریکراوی خۆیان .

جوملە سەفیران گشت بین ئامادە
ئۆردووی طەرەفەین کەردن ئیعادە

ڕەددو بەدەل بین سەفیران کار
سوپا پەی مەکان وێشان کەردن بار

گورۆ گورۆ بین سوپای بێسامان
هەرکەس جە مەحەڵ وێشان بین ئیسکان

جە سوڵطان نەفس خەبەر کەیم بەیان
موخبەر بی جە کار سوپا ئێلچیان

پەرێ ئیستیقبال نەدیمان وێش
کەردش موهەییا شاهـ بەدئەندێش

سوار بین یەکسەر بە صەد عیززو ناز
کەردن ئیستیقبال سەفیر مەجـاز

ئیبلیس لەعین چەنی ئێلچیان
داخڵ بین نە تەخت سەریر سوڵطان

سەفیران چەنی وەزیر بین پیا
کەردشان سوجدەی تەخت شاهەنشا

سوڵطان بێباک بە لەفظـ شیرین
بکەردش زومرەی سەفیران تەحسین

هەر یەن جاری کەرد لوطف گوونا گوون
سەفیران جە لوطف سوڵطان بین مەمنوون

بزم آراستن سلطان اماره بجلب قلوب سفیران (۲۲۷)

جەودما فەرما چون شاهان کەی
ئاراستە بی بەزم ساقیو جامو مەی
نە یەك لا غەمزەی ساقیی دڵگوداز .
نە یەك لا سەمتوور ، یەك لا صەدای ساز !
نە یەك لا دەورەی ڕەققاص غەییەت .
نە یەك لا چەقەی چەقانەی تومەت ،
یەك جا لەطیفەی ئاهەنگو ئاسیب ،
یەك جا ئیشارەی ڕەمز دڵفریب
صەدای خۆش خوانان نە صەفحەی دیوان ،
نە یەك جا پوستەی دڵبەستەی جیهان
هەی پوستەی چەرەس . نوقطەی لە هوو لەعب
هەی مەزەی کەباب ، هەی گەرمیی تەعب
هەی بنۆش بادە ، هەی بگیر گیسوو
هەی بزەن بۆسە ، هەی بڕان هەر سوو
تا دوو سێ هەفتە بە میهرەبانی
سەفیران جە بەزم شا کامەرانی
شەوان مەست جام ، ڕۆ نە شکار بین
غافڵ نە ئوموور پەروەردگار بین
دمای چەند هەفتە شاه سەرئەفراز
سازا عەمارەت عوشرەت پەی مەجاز

(۲۲۷) واتە : ڕازاندنەوەی ئاهەنگ لەلایەن پادشاوە ، کە نەفسی ئەممارەیە ، بە نیازی ڕاکیشانی دڵی باڵیۆزەکان .

وەزیرو سەردار سوپای بێسامان
ڕاهی بین چەنی باقیی سەفیران

ئێلچیڕیان هەریەك جە مەحەلل وێش
ساكن بین هەریەك بێ خەوفو ئەندێش

زومرەی سەفیران جە مەلعەبەی شوور
سازان بەزمگاه جە فیسقو فوجوور

موهەییا بی ساز عەیشو طەرەبی
ڕەغبەت دان بە شورب (بنت العنب)ی

جە سوڵطان دڵ سوخەن بدەر گۆش
تەبدیل كەرد ئەفكار ئەو شای خەطاپۆش

موطیع بی بە ئەمر نەفس لەووامە
ڕەئیش كەرد قوبووڵ نە هەر هەنگامە

لەووامەی لەعین مەكەردش ئەفكار
بە ڕەئیش فەرمان سوڵطان مەكەرد كار

سوڵطان پەی تەعظیم زومرەی سەفیران
تەرك كەرد نە هەرجا مەوعیظەی ئیحسان

پەرێ خۆشنودیی نەفس لەووامە
ئەمرش كەرد بە تەرك عیلمو عەلامە

كەم كەم ئەمر شەرع كەردشان تەنزیل
تەرەققی كەرد بەند قانوون بە تەعجیل

سوڵطانو سوپا گشت بین سیاپۆش
خێزا سەفاهەت جۆشا تۆشاتۆش

تەوحید بی غائیب ، عیلم بی مەستوور
نە ئیقلیم شەرع نەمەند شوعلەی نوور
نە هەر پەنج ئیقلیم نیظامدان ڕەواج
بە عولەمای شەرع نەمەند ئیحتیاج
هەر لا گوشاد بی بەند هیدایەت
کەم کەم کوفر دین کەردش سیرایەت
نەفس لەووامە گوشاد کەرد مەکتەب
جە هەندەسەی کوفر کەردش مورەککەب
خەطەرەی پەلید کەرد بە موعەللیم
بە بەچچەی ئەفکار ئیسلام دا تەعلیم
بەعضێ تەعلیم کەرد نوطق فەرەنسا
بەعضێ بە مەذهەب جەبری بین ئاگا
بەعضی فەلسەفی ، بەعضێ کوفر حەرب
چون تەکمیل مەبین مەستانان مەنصەب
مەئموران طەریق حەق کەردن غائیب
پەیدا بی جە مولك دەردو مەصائیب
هەر ڕۆ بە نەوعێ مەظلەمەی سوڵطان
بە هەر طەرەفدا صادر بی فەرمان

نامە نوشتن لوامەء سفیر بشاە خودش کە امارەاست (٢٢٨)

نەفس لەووامە چون فرصەت زانا
(خفیا) عەرضەش پەی شا کیانا

---

(٢٢٨) واتە : نامەنووسینی لەووامەی باڵیۆز بۆ پادشای خۆی کە ئەممارەیە .

نە ئەملاك شەرع دە ساڵەن تەمام
کەردەنم ئیجرا قانوونو نیظام

خەزێنەش تەهی ، وەزیرش خائین
سوپاش بێمەعاش ، مەئموور بێئایین

ڕەعییەش مەظڵووم ، موڵك پارە پارە
نەمەندەن جە صینف عەشایەر چارە

بە وروود عەرضەم پاشا یا وەزیر
باوەران تەشریف پەی موڵك ضەمیر

شای سادە ضەمیر کەردەنم مەظڵووم
سەردان جە حوکمش چون سوڵطان ڕووم

نامەی سەر وە مۆر سپەرد بە ساعی
کینگیرە زەنان ساعی بی ڕاهی

ساعی (سریعاً) وە بێ چوونو چەند
عەرضەش تەقدیم کەرد بەو شای خودپەسەند

سوڵطان جە مەفهووم نامە بی ڕازی
طەڵەب کەرد نە پێش عیشق مەجازی

واتش مەسموعەن شای عالیی ضەمیر
نەمەندەن تاقەت موڵکش کۆ تەسخیر

تۆ چەنی وەزیر مەکەروون ڕەوان
مەسپاروون پێتان سوپای بێسامان

ها بەخشام بە تۆ دە ئیقلیم تەمام
ڕەواجدەر بە حوکم وێت جە هەر مەقام

تا سوڵتان ڕۆح نەبیەن خەبەردار
بە تەسخیر موڵك تەعجیل کەر نە کار

بگێرە جە من تاج سوڵتانی
بنیشە جەو موڵك بە شادمانی

دەرلەحظە مەجاز قەلبش بی گوشاد
سوجدە بەرد نە ڕووی تەخت بەدنەژاد

بە فەرمان شا یەك تاج جە زەڕ
مورەصصەع جە لەعل ، موزەییەن جە پەڕ

چەنی خەرقەی لەعل پەی دڵنەوازی
پۆشا بە ئەندام عیشق مەجازی

طەڵەب کەرد وەزیر . حاضر کەرد سوپا
جەم بین سیلسیلەی سوپای کینەخوا

هەردووشان چەنی سوپا بین ڕاهی
تا یاوان بە موڵك جیهان پەناهی

ڕاهی بین نە ڕا صەف صەفو مەوج مەوج
باڵ بەیداخان سەرکێشان بە ئەوج

شای سادە ضەمیر وەقتێ بی بێدار
سوپای بێشومار داخڵ بی نە شار

نەفس لەووامە وێش بی میهماندار
بە ئیجرای ئوموور دلیل بی نە کار

جلوس مجاز بر تخت همايون و خلع سلطان ضمير (٢٢٩)

عیشق مەجازی وە بێ خەوف و بیم
نە تەخت شاهی دەردەم بی موقیم

وجووهـ بەلدە . زومرەی ئومەرا
ئامان پەی تەبریك بە جلووس شا

بە پەڕ تاووس موزەییەن کەرد تاج
ئاراستە کەرد بەزم نە پای تەخت عاج

وەی‌تەورەن قەرار (لایموت) حەی
پەی هەر کەمالێ زەوالێ جە پەی

دەردەم ئەمرش کەرد شێرۆی شەرمەسار :
ئەطراف سولّطان ضەمیر کەرد حەصار

یەمینش ئیبلیس . یەسار لەووامە
عەلەم کەرد وەپا نە هەر هەنگامە

بە هەر طەرەفدا عیشق خودپەسەند
شەرارەی شیددەت ظولّمش دا گەزەند

وە پا کەرد خەیمەی دەیجووریی شەب ڕەنگ
کێشان جە مینای ضەمیر پەردەی زەنگ

مەزرەعەی ضەمیر جەو صەحرای وسیع
ڕەنگ ڕەنگ درەخشان خۆشتەر جە ڕەبیع

---

(٢٢٩) واتە : دانیشتنی مەجاز لەسەر تەختی پیرۆزو لابردنی ضەمیر لەسەر تەخت . لە دەسنووسەکەی (م)دا بەهەڵە (مجاز)و (همايون) لە شوێنی یەکتر دانراون . ئێمە خۆمان وامان ڕاستکردەوە . لە دەسنووسەکەی (ح)یشدا بەمجۆرەیە : (خلع شدن سلطان ضمير و جلوس مجاز به تخت سلطنه) .

دەرو دیوارش زیباو مونەققەش
نەوع خیابان [230] لەطیفو دڵــکەش
سوپای ذەنبو فیسق یەکسەر کەرد خاپوور
ویسعەتش بی تەنگ بە سمم ستوور
هەرجا گڕان بی قیندیلان نوور
بە گەرد سوپای غەفڵەت بی مەستوور
فەرماندا بە دەست خەطەرەی پەلید
وەعظش مەنعیکەرد بە تەرك تەوحید
طەمەعو تەفرەی کینە پیش کار بین
قەهرو فیتنەو فیسق ، شیرك تەحصیلدار بین
غەیبەتو ریا ، نەمیمیو بوهتان
چەنی کیذب هەر پەنج بە نوطق بی ئیحسان
پەی جەمع ئەرزاق ئۆردووی عیصیانی
دەئسوورەن هەردەم نەفس حەیوانی
جە موڵك عادەت نەفس مولهەمە
بی بە قوماندان جە هەر صەدەمە
پەی تەسکین دڵ ئیبلیس خوونخوار
مەذهەب کەرد بە جەبر جە ئومور کار
جە صەحرای ضەمیر خێزا وەلوەلە
ئیقلیم وجوود نیشت نە زەلزەلە
نەهیش جە مەعرووف ، ئەمرش مونکەر بی
تا مەزرەعەی دڵ زێرو زەبەر بی

---

(۲۳۰) لە دەستنووسەکەی (م)دا (خیابات) نووسرابوو . بەلامانەوە هەڵە بوو .

نەمەند جە حوکمش شێوەی عەدڵو داد
حوکم شەرع مەنسووخ ، قانوون کەرد ئیجاد

مەظلەمەی ئەفکار ئیبلیس پەلید
ئیمان فیرار کەرد ، یەقین ناپەدید (٢٣١)

جاذیبەی قلووب جەسەد ستانا
سێزدە ساڵ وەی‌تەور حوکمش تمانا

دائیرەی جەهل (٢٣٢) گەردوون شەباب
تەحویل بی کەم کەم بە عیلمو ئاداب

دائیرەی هەواو هەوەس بی تەنزیل
فەرق بی جە مابەین ڕای حەقو باطیل

جە ئەبر ئیدراك ، باران تەوفیق
عەمارەت بی زەرع عەقل مودەققیق

هەرکەسێ نادیم ئەر نەبی نەی جا
مەئیووسەن ئەوکەس جە هەردوو سەرا

مناجات مؤلف کتاب رحمة الله علیه (٢٣٣)

(فەقێ دڵ) (٢٣٤) پەی حاڵ وێت بکەر زاری
بناڵ جە دەرگای حەیی داداری

---

(٢٣١) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (نابدید) .
(٢٣٢) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (چهل) . دیارە هەڵەیە .
(٢٣٣) واتە : پاڕانەوەی دانەری کتێبەکە ڕەحمەتی خـوای لێ بێ . ئێمـە لەم‌شوێنەدا هەست بە ناکۆکی‌یەك‌ئەکەین چونکە فەقێ قادر ذەمی ئەو بارە ئەکا کە پەیدا بووبوو ، کەچی ئەم قسانە قسەی مەدحن .
(٢٣٤) هەڵئەگرێ (فەقێ دڵ) تێکڕا نازناوی فەقێ قادر بێ .

طەڵەب‌کەر نەجات جە شای بێ‌نیاز
بدۆ نەجاتت جە بەند مەجاز

حەق دەواش سازان پەرێ هەر عیللەت
تەوبەی نەصووحەن دەوای مەعصییەت

ها ئیقلیم شەرع وەی‌تەور بی مەخشووش
نەمەند جە سوڵطان ضەمیر شەوق‌و شووش

جە بەند مەجاز چەند کێشای ضەیقەت
فیرار کەر نەی جا پەرێ طەریقەت

عەقل کول سوڵطان موڵك‌و طەریقەن
سالیك عیرفان ، قوطب حەقیقەن

مورشید ڕەشید ، قوطب ئەقطابەن
ئەحمەد نیشانەن ، نۆدێ ئەلقابەن (٢٣٥)

سەیید عەصرەن ، ڕەجول ئەمجادەن
خەدەمەی دەرگاش قطب‌و ئەوتادەن (٢٣٦)

بنیش نە سایەش نە پەردەی بەیعەت
بگێرە مەقصوود ، مەبین فەضیحەت

یا حەق بە حورمەت (سید الانام)
عەطا کەر بە لوطف مەقصەدم تەمام

مەر ئەوسا سوڵطان ڕۆح بۆ سەرئەفراز
گێرۆ ئینتیقام جە نەفس‌و مەجاز

---

(٢٣٥) مەبەستی کاك ئەحمەدی شێخە کە لەقەبی (نودهی)یەو کوڕی شێخ مارفی نۆدێیە .

(٢٣٦) قوطب‌و وەتەد بەپێی زاراوەی صۆفی‌یان دوو پایەن لە پایەکانی ئەولیا.

وەرنە باقی‌یەن مەغدووریم یەکسەر
مەماتۆ مەرام بە (یوم المحشر)
فەقێ فرصەتەن سا سوڵطان ڕووح
ئەوصاف ڕەزمش باوەر بە فتووح

بیقراری نموودن سلطان دل از درازی و دیجوری شب (٢٣٧)

چون سوڵطان دڵ مەحبووس بی نە کار
دنیا جە دیدەش پۆشا پەردەی تـــار
یەکشەو نیشتەبێ نە حوجرەی ماتەم
خەم بی خەیاڵش نە حەڵقەی ستەم
چون ئەسەد ئەسیر ڕەوق زەنجیر بی
زەدەی سەرپەنجەی کلك تەقدیر بی
گوڵگوونیی چیهرەش جە تەڵخیی ئەو شەو
زەرد بی‌و ، نەبی زەرد چیهرەی شەو پەی ئەو
سەر دا جە سینەش غولغول خەیاڵ
ئەوشەو موطەووەل جە لای ئەو چون ساڵ
پۆشا پەردەی زەنگ ئەوشەو بە دەیجوور
شوعلەی کەواکیب بی بە دیدەی موور
خورووس غائیب کەرد ئەوقات تەکبیر
گوم بی ڕشتەی فیکر جە دیدەی تەقریر
هەفت‌پەردەی گەردوون سەواد بی بە نیل
غەڵەط کەرد ڕای گۆش صەوت ئیسرافیل

---

(٢٣٧) واتە : بێزاربوونی پادشای (دڵ) لە درێژی‌و تاریکیی شەو .

چیهرەی شەو ئەو شەو زوشت هەیکەل بی
چون طوول ئەمەل من موطەووەل بی

سەما بی بە زاغ سەوادیی زەغەن
زەمین غوول زەنگ ، زەمان ئەهرەمەن

چون زەنگی نە قەهر شەو سەرئەفگەندە
چیهرەش پڕ هەیبەت ، دەهەن بێخەندە

نەمەند جە صەفحەی سەما ستارە
شێران جە هەیبەت زەهرەش بی پارە

شاهـ جە عیجز حاڵ زوبان کەرد گوشاد
جە درازیی شەو ئاما بە فریاد

وات یا شەو دەیجوور یا عەلامەتەن
یا دنیا نە دوود سینەم ظوڵمەتەن

یا ئیمشەو دۆزەخ دوودش کەرد عەیان
یا جیهان نە عەکس بەخت من سیان

یا سینەی سەما گومکەردەن ئەنجوم
یا دیدەی بەختم شەفەق کەردەن گوم

چون ڕشتەی ئەفکار موطەووەل ئەوشەو
دیدەی شا ئەو شەو هەراسان جە خەو

وێنەی مەصرووعان شای عالی مەقام
گا زاریی بێشۆ ، گا ماتو سەرسام

مناجات سلطان ضمیر از عجز حال (۲۳۸)

ئاوەرد بە خەیاڵ تەذکارو تەوحید
پەی عەزم نوماز وضوو کەرد تەجدید

ئەدا کەرد سوننەت ویترو تەهەجود
ئیقرار کەرد بە عیجز وێش جە تەعەبود

نادیم بی جە کار ، خەجڵەت بی جە حەق
ناڵا بە مەعبوود قەدیم موطڵەق ..

زومرەی صەنائیع حەق جە مومکینات
ئاوەرد بە ئەفکار ، یەقین بەست بە ذات

بە صیفات وجوود ذاتش کەرد تەحقیق
عەقڵو عەقیدەش ئاوەرد بە تەصدیق

دەست تەضەڕڕوع خوفیەش کەر بوڵەند
ناڵا بە مەعبوود دانای خوداوەند

ئیقرار کەرد جە ذەنب ماضی جە هەر کار
نادیم بی جە ذەنب ، کەردش ئیستیغفار

حەمدو شوکر حەق بکەرد موجەددەد
کیانا دروود نوور موحەممەد

ئەفکار بە ساعی ڕاگەی حوضوور کەرد
زوبان بە سائیل غەنیو غەفوور کەرد

ناڵا بە ئەندۆ ، خرۆشا بە زار
بە عەرض نیاز وات هەی جیهاندار

---

(۲۳۸) واتە : پاڕانەوەی پادشای دڵ لەبەر بێدەسەڵاتیی خۆی .

بە عەظیمیی وێت عەلیی ئەعلا
بە شەرەفناکیی عەرش موعەللا
بە حەق ئەنوار ویسعەت کورسی
بە زەمزەمەی ذیکر فریشتەی قودسی
بە حەق قەڵەم کەنز ڕمووزەن
بەشق هەر ئەسما جە لەوح مەحفووظەن
بە حەق ئەنوار جوملە حیجابات
بەشـــق حەرەکەی سەبعەی سەماوات
بە مەشعەلەی نوور شەمس و ستاران
بە لامیعەی ڕەعد قەطرەی ئەمطاران
بە حەق حورمەت ئایەی مونەززەل
بە حورمەت نوور ئەنبیای مورسەل
بە (بيت المعمور) ئەقصای موفەخخەم
بە ڕەوضەی یەثریب ، کەعبەی موعەظظەم
بە صەفاو مەروە [٢٣٩] ، بە کۆی عەرەفات
بەشق حاجیان مەجمەعەی جیهات
بەو بێچارەگان زومرەی مەظلومان
بەو بێنەوایی جوملە مەعصوومان
بە مەظلومیی حوزن ، ذەلیلیی پیران
بە ناڵەی حەسرەت زومرەی ئەسیران
بە صەیحەی ناکام زومرەی عاشقان
بە سەرمەستیی حوزن جەمع صادقان

---

(٢٣٩) لە دەستنووسەکەی (م)دا بە هەڵە نووسراوە (مەروا) .

به ئاب ئەسرین فیرقەی غەریبان
به ئاهـ حەسرەت دڵ بێنەصیبان
به حورمەتی ناز جوملە شەهیدان
به ئەتقیای دین زومرەی زاهیدان
به ناڵەی حەزین سەحەر خێزانت
به ئیخلاص مەندان ئەسرین ڕێزانت
به دوعای خوفیەی تاعەت گوزاران
به ئاب ئەسرین هەر شەو بێداران
ڕەحمێ کەر به حاڵ ، دەروونم خوونەن
سەراپام نە ڕەوق کەدەر زەبوونەن
وجوودم مەحمەل کۆگای گوناهەن
دڵ نە مەلعەبەی ئیبلیس گومڕاهەن
طالع به جامەی دەیجوور مولحەقەن
دەهەن نە حەسرەت خەندەی شەفەقەن
سیاپۆشیی دڵ عەزاش [٢٤٠] جاویدەن
به صوبح ئەڵطاف تۆ پڕ ئومیدەن
یا حەق پەی عیبرەت بەندەی بەد خەصلەت
(أشدُّ ناراً) عەرەق خەجڵەت
تۆنی موسەبیب پەرێ هەر ئەسباب
عوقدە گوشای عام ، (فاتح الابواب)
تۆی غەنیو غەفوور ، تۆی ڕەحمەتنوما
من سائیل باب ، گەدای بێنەوا

---

(٢٤٠) له دەستنووسەکەی (م)دا به هەڵە نووسراوە (عزاش = عوزاش) .

هەر ئەعضام نە جورم خەطا نە جۆشەن
موتتەظیر بە لوطف شای خەطاپۆشەن

ئەگەر زوبان بۆ هەر موو جە ئەعضام
نە حەمدو شوکرت ذاکیر بۆ مەدام

نمەیۆ بە وەصف شوکرت بە ثەنا
نە هەزار یەکێ نمەبۆ ئەدا

یا حەق بەو ئیحسان لاموتەناهی
عەفوم کەر جەو ذەنب خەطئەی گوناهی

هەنی تەوبە بۆ جە کردەی ماضی
نەکەم ئیطاعەی نەفس‌و مەجازی

هەم نەجات جەی بەند ، هەم عەطای ئیمان
بە ئەڵطاف وێت هەردوو کەر ئیحسان

(فەقێ) دڵ جە حەق طەڵەب‌کەر مەقصوود
بەر موحەممەد بۆ هەزاران درووود

پۆسەن ئیرادەی عەظیم سوبحان
مەقبووڵەن جە لاش دوعای مەظڵوومان

دوعای سەحەریی سوڵطان ضەمیر
ئەثەر کەرد جە باب بینای بێ‌نەظیر

خۆشا بەوکەسان نە هەر سەحەرگا
دەست تەضەڕڕوع دارۆ نە هەوا

ئیجابەی دوعاش تەئثیر کەرد نە دڵ
ساکن بی نە جای فەرخوندە مەنزڵ

آگاهی سلطان روح از تسخیر اقلیم شرع
و حبس سلطانش بواسطهء عقل کامل (٢٤١)

تۆ نە شاھ ڕۆح سوخەن بدەر گۆش
جلووس بی نە تەخت ، خەرقەی لاڵ نە دۆش

سەرمەست بی نە شەوق تاج حوضووری
مەبەخشا بادەی ذەوق‌و سورووری

ناگاھ پەیدا بی پەیکێ جە وەزیر
سوجدەی تەختش بەرد تەقدیم کەرد تەحریر

سپەرد بە دەبیر نامە بە تەعجیل
واناش عەریضەی وەزیر کامیل

واقیعەی ئەطراف ، ڕۆزنامەی ئەخبار
یەك یەك پەی سوڵطان کەردەبێ ئیظهار

هەم تەسخیر موڵك شاھ شەریعەت
هەم مەکر ئەفسوون سوڵطان بیدعەت

چ‌طەور تەفرە وەرد عیشق مەجازی
بە حوبب دنیا کەردشان ڕازی

ئەو لەعین شووم بە دام‌و تەزویر
سوڵطان ضەمیر بەستەن بە زەنجیر

شەرعەن سەرچەشمەی ئەنهار ڕەحمەت
زەرع طەریقەت بەو گیرۆ قووەت

---

(٢٤١) واتە : ئاگاداربوونی سوڵتانی ڕۆح بەهۆی عەقڵی تەواوەوە لەوە کە وڵاتی شەرع داگیرکراوەو سوڵتانەکەی خراوەتە زیندانەوە .

شەریعەت ئەبرەن ، باران طەریقەت
حەقیقەت خاکەن ، نەبات مەعریفەت

(أشرف الجبال) زەمین کۆی طوورەن
کەی چون دڵ دائیم سەرچەشمەی نوورەن ؟!

یەکبار تەجەللای کیبریای ئەقدەس
عەکسش دا نە طوور کەردش بە قەقنەس

دڵ هەر ڕۆ مەعکووس عەکس صیفاتەن
هەر ڕۆ نەظەرگای تەجەللای ذاتەن

ضەمیرێ وەی‌طەور گەنج عیرفان بۆ
کەی ڕەوان ئەمیر ئەو گەنج شەیطان بۆ ؟!

قاپیی هەر ئیقلیم ئیقلیم شەرعەن
هەم شەرعەن حافیظ مەزرەعەی وەرعەن

موڵك دڵ طەریق ئەصڵ مەقصوود بۆ
حەیفەن وە مەسکەن دێو مەردوود بۆ

ئەو مەزرەعەی موڵك ، ئەو لەعل نەفیس
پاماڵ بۆ نە ظوڵم لەووامەی خەبیث

ئەگەر مەیلشەن شای بوڵەند ئەختەر
پەی تەسخیر موڵك مەکیشوون لەشکەر

بە تەوفیق حەق دانای جیهاندار
ضەمیر مەکەم پاك جە دێو مردار

عەریضەی وەزیر یاوا بە خیتام
ئەمرش صادر کەرد سوڵطان جەم‌جام

جواب نامهء سلطان بوزیر (٢٤٢)

فەرما بە مونشی شای هومایوون فال :
بنووس پەی وەزیر حەمیدە خیصال
ئەووەڵ حەمدو شوکر حەق بکەر ئەدا
حەق کەردەن پەی من تۆ بە ڕەهنوما
پادشاهیی من بە تۆن بەرقەرار
هەر تۆنی هەردەم پەی من مەدەدکار
ئافەرینت بۆ هەردەم بێ‌حیساب
مەمنوونم کەردی بەی ڕەئیی صەواب
هەرچی مەیلت بۆ ، هەرچی ڕەضاتەن
سوپاو خەزانەم طوفەیل ڕاتەن
ئەر کەردی تەسخیر ئەو مەرزو ئەو بووم
شکست دای بە نەفس مەجازیی ظەلووم
وێت بنیش نەو موڵك توحفەی (٢٤٣) دڵ پەزیر
ئازاد کەر جە بەند سوڵطان ضەمیر ..
بەتاڵ کەر نەو موڵك موفسیدەی ئەفسوون
ئاتەش دەر وە بەند سەفینەی قانوون
مەحیا کەر نە دڵ نوور سەرمەدی
ڕەواج دەر ئەحکام دین ئەحمەدی
خەزێنەی خەیاڵ پڕ کەر نە تەوحید
تەحریق کەر بە نار (٢٤٤) خەطەرەی پەلید

---

(٢٤٢) واتە : وەڵامی سوڵطان بۆ وەزیر .
(٢٤٣) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (تفحەء) .
(٢٤٤) ئەمە بۆچوونی خۆمانە ، ئەگینا لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە

مەظڵەمەی ئیبلیس قەلبش کەردەن تەنگ
سەرای هومایوون ضەمیر کەردەن زەنگ

بە کەفڵەمەی شەوق حوجرەش کەر تەجدید
صەیقەڵنوما کەر بە قووەی تەحمید

دیدەش بە شوعلەی ئیمان کەر ڕەوشەن
حیفظش کەر نە شەڕ هەر فیتنەی فیتەن

هەر وەقت شاه دڵ نە تەخت کەرد جلووس
تۆ چەنی سەردار حەقیق بە مەخصووص

هەردوو حاضر بان نە پای تەخت ئەو
غافڵش نەکەن هەم ڕۆژو هەم شەو

ڕەواج دەن بە حوکم شای والا تگین
تا موڵك ئەعضاش مەیۆ بە تەسکین

هەردوو چون مەهدیو مەسیح خورووج کەن
شام کوفر بە صوبح ئیمان کەن ڕەوشەن

های دەرۆیش ئەحواڵ سوڵطان ضەمیر
سەر دان جە ئەملاك عوثمانلیی فەقیر

سوڵطانش مەجبووس بەند قانوونەن
تەبەعەش (٢٤٥) نە ئەحکام عورفی (٢٤٦) زەبوونەن

(نباد)و ئێمە بە (بە نار)مان ڕاستکردەوە . ڕێیشی تێ‌ئەچێ (بنیاد = بونیاد) یا (نبات = نەبات) بووبێ .
(٢٤٥) لە دەستنووسەکەی (م)دا (طَبَعَش) نووسراوە .
(٢٤٦) دیارە لە سەردەمی فەقێ قادریشدا خەڵك بەدەست (ئەحکامی عورفی)یەوە کە تا ئەم دواییە هەبوو ، هەر زەلالەتیان بوە !

هەر بە لوطف وێش ذات صەمەدی
ظاهر کۆ ئینعام مەسیحو مەهدی

وەرنە دین پامال ، میللەت مەعدوومەن
عالەم گشت غەریق بەحر ظەلوومەن

سا چوون نامەی شا یاوا بە ئەنجام
سپەرد بە ساعیی دەوەندەی تێز گام

ڕەوان بی ساعی بە تاوو تەعجیل
نامەش دا بە دەست وەزیر کامیل

لشکر جمع‌نمودن وزیر کامل و جلب سردار حقیق بنزد خودش (٢٤٧)

ئەمرش کەرد دەردەم واناشان فەرمان
هەرکەسێ (سمعا و طوعا) گۆیان

و، هەر طەرەفدا وەزیر دانا
پەی جەمع سوپا ساعی کیانا

تەحریر کەرد تەصویر فەرمان پەی تەصدیق
لەفف نامەش کەرد پەی عیشق حەقیق

کیاناش پەرێ ئەو سەردار سەخت
جەم کەر سوپای وێت بە تەعجیلو جەخت

موقەددیمەی نەفس سولطان ضەمیر
یەکسەر پەی سەردار ئاوەرد بە تەحریر

---

(٢٤٧) واتە : لەشکر خڕکردنەوەی وەزیر (عەقڵی کامیل)و هێنانی سەردار (عیشقی حەقیقی) بۆ لای خۆی .

ئێدەن فەرمانش خاقان فەغفوور
پەی ئیقلیم شەرع ئێنەش کەرد مەئموور
سیرعەت کەر نە کار بە تەعجیلو تاب
یاوەر چەنی وێت سوپای بێ‌حیساب
چون نامەی وەزیر یاوا بە سەردار
سەردار بە شادی تەعجیل کەرد نە کار
بە وەعدەی یەك ماھ سوپای وێش دا جەم
سوار بی وە ئەسپ چون شێر دیژەم
کێشان درەفشان ، سوپا بی ڕەوان
مەنزڵان طەی کەرد تەعجیل بە دەوان
نە بە شەو ئارام ، نە ڕۆ مدارا
سەر دا نە حەصار سەر طەوق سوپـــا

استقبال نمودن وزیر سرداررا (٢٤٨)

وەزیر ئاداب موخبەر بی نە کار
کەردش ئیستیقبال سەردار خوونخوار
نەزدیك بین بە یەك سەرداروو وەزیر
پیا بین جە ئەسپ دوو صاحێب سەریر
پیا بین هەردوو تەڵدان بە ئاغۆش
بۆسان چیهرەی یەك بە جۆشو خرۆش
هەردوو بین سوار ، صوحبەت کەردن گەرم
ڕەوان بین هەردوو دۆش بە دۆش هەم

(٢٤٨) واتە: باسی ئەوە کە وەزیر چوو بەپیری سەردارەوە. لە دەستنووسەکەی (م)دا (وزیرو) نووسراوە ، بەڵام ئاشکرایە هەڵەیە .

داخڵ بین بە قەصر ئەیوان وەزیر
پایەنداز کریا جە فەرش حەریر

پیا بین جە ئەسپ هەردوو سەرفراز
نیشتن نە ڕووی تەخت هەردوو بە دڵواز

بوخاری جۆش‌وەرد نە مەجمەرگای عوود
ڕەونەق دان وە بەزم بە نەفخەی سروود

سادە ساقی‌یان تاج‌و کەمەر زەڕ
دەور مەدان چەنی بادەی سەماوەر

گا ڕەوضەخوانی ، مەوعیظەی ئیمان
گا چەرخەی قەهوە ، قەهقەهەی قلیان

گا ئەکل طەعام ، گا شورب [٢٤٩] حەریر
گا یادو تیذکار بینای بێ نەظیر

سەردار طەڵەب کەرد دەردەم موهەندیس
وات : جایێ پەرێ ئۆردوو کەر تەخصیص

ئابش جاری بۆ ، هەواش پڕ صەفا
جە سەبزەی وەسیع خەیمە کەن وە پا

موهەندیس چەنی سوپا بی ڕەوان
جە تۆی خیابان [٢٥٠] سوپا بی ئیسکان

وە پا بی خەیمە نە سەبزەی دڵکەش
نیشت نە تۆی خەیمە سەردار سەرکەش

---

(٢٤٩) ئەمە ڕونووسی دەسنووسەکەی (م)ە کە نووسیویە (شرب) ، بەڵام مەعنا نابەخشێ . دوور نی‌یە ڕاستەکەی (ثوب = ئەوب) بێ .
(٢٥٠) لێرەشدا دیسانەوە لە دەسنووسەکەی (م)دا هەر نووسرابوو (خیابات)و ، دیسانەوە لێرەشدا ئێمە هەر بە هەڵەمان زانی .

وەزیر کامیل بە وەعدەی یەك مـــا
تەمام‌کەرد ئەسپاب زەخیرەی سوپا
جە دمای دوو ماهـ سوپای دوو ئیقلیم
جەم بی ، ڕاهی بێ وە بێ خەوف‌و بیم
زەمین هەراسان جە سومم فەرەس
سەما نیشت نە ڕەقص جە صەدای جەرەس
قەطارەی فیلان ستوور جەمەڵ
یەکسەر جە ئەسباب ئۆردوو بی مەحمەڵ
جە بیم سوپاو (٢٥١) دەبدەبەی دەهوول
جە کۆهـ‌و صەحرا نەمەند بەبرو غوول
کێشان درەفشان زەڕبەفت زیبا
سەر دا نە ئافاق زەمزەمەی غەوغا
بە تەعجیل طەی بی مەنزڵ بە سیرعەت
سەر دا جە سەرحەد موڵك شەریعەت
خەیمە بی وە پا نە یەك جای وەسیع
سەبزێ ، شەتاوێ خۆشتەر جە ڕەبیع

آگاهی سلطان مجاز از آمدن لشکر عقل و عشق (٢٥٢)

جاسووسان کار مەحافیظەی حودوود
پەی خدێو شەرع خەبەر بەردن زوود

---

(٢٥١) سوپاو : لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (سپـــای = سوپـــای) . دیارە هەڵەیـــە .

(٢٥٢) واتە : ئاگاداربوونی پاشای عیشقی مەجازی لە هاتنی سوپای عەقڵ‌و عیشقی حەقیقی .

عەرض کەردن بە شا : سوپای بێ‌شومار
جە طەریق حەق پەی موڵك یەسار

ئامان بە حودوود جە فلاّن چەشمە
وە بێ خەوف‌و بیم هۆرداشان خەیمە

چون موورو مەلەخ مەنماتۆ سوپا
سوپەهـ سالارەن دوو صاحێب کولا

مەجازو ئیبلیس لەووامەی شەڕڕاڕ
بەستن ئەنجومەن پەی تەدبیر کار

بە ئەفکارو ڕەئی هەر سێ مەککار
تەحریر دان عەرضە پەی شای ئەممارە

جە موڵك دووەم سی‌یەم دوو سەردار
هەر دوو چەنیشەن سوپای بێ‌شومار

ئەڵبەت جە سوڵطان ڕۆحەن ئەی سوپا
جە حودوود شەرع سازان خەیمەگا

بە وروود عەرضە سوپای بێ‌سامان
پەرێ ئیحتیاط حاضر کەر هەر ئان

هەروەقت لزووم کەرد مەکیانم خەبەر
پەرێ ئیمدادی ڕەوان کەر لەشکەر

تەمام بی عەرضەی واقیعەی ئەخبار
(تمهيرا) تەحریر داشان بە چاپار

چاپار بە ڕای وێش تەعجیل کەرد گوزەر
بە هەر طەرەفدا کیانان خەبەر

بە هەر مەرزو بووم ئیقلیماتەوە
بە ئێلو ئەحشام سەربیساتەوە

هەی بەیان ، نەبەرد پولەنگو شێرەن
جارِ [۲۵۳] غیرەتەن ، حیفظ ئەسیرەن

ها سولّطان ڕۆح کیانان لەشکەر
تا مولّکو میللەت کەرۆ موسەخخەر

یاوا بە هەر جا ئەمر مەجازی
هەرکەس پەی سەفەر کەردش کارسازی

شوعلەی شەمس نە مولّك مەغریب کەرد نزوول
سوپای زەنگ بەرزکەرد دەبدەبەی دەهوول

ئەثەر کەرد داڕووی جە لەیل لیباس
بێهۆش بین جە خەو زومرەی (عامّ الناس)

سەحەرگەهـ سولّطان مەجاز نیشت نە تەخت
ئەمرش کەرد سوپا بە تەعجیلو جەخت

سوپای مەوجوودە هەرچی هەن تەمام
جە کەنار شەهر وە پا کەن خیام

سولّطان وێش چەنی موجوودەی سوپا
جە کەناریەی [۲۵٤] شەهر سازا ئۆردووگا !

سوپای دوو ئیقلیم بە وەعدەی چل شەو
ئامان بە حوضوور شەهەنشاە نەو

---

(۲۵۳) لە دەستنووسەکەی (ح)دا نووسراوە (جهر) .

(۲۵٤) لە دەستنووسەکەی (م)دا بەمجۆرە نووسراوە ، بەلاّم بەمجۆرە نیوە بەیتەکە لەنگ ئەبێ . ئەبوو تەنها (کەنار) بوایە .

راهی شدن سلطان مجازی (٢٥٥)

طەڵەب کەرد سوڵطان نەفس مولهەمە
کەردش وە پێش جەنگ فیتنەی صەدەمە
سیهەزار (٢٥٦) سوار بەردش چەنی وێش
ڕاهی بی دەردەم بێخەوفو ئەندێش
سوڵطان مەجاز وێش هەم جە عەقەب
ڕاهی بی چەنی سوپای پڕ غەضەب
کێشان عەڕڕادەی تۆپ زموورەك
نیشت نە زەلزەلە سەما تا سەمەك

جە خرۆش ئەسپ ، فیلو مەنگەلووس
سەرزەمین پۆشا پەردەی عەبەنووس
جە صەدای ئوشتر ، ناڵەی کەرکەدەن
نەمەند جە صەحرا وەحش ئەهریمەن
شێران جە بێشە ، پڵنگان جە کۆهـ
فیرار بین جە بیم سوپای پڕ شکۆهـ
ڕاهی بین دوو کۆهـ جە پێشو جە پەس
دەنگ دا نە ئافاق زەلزەلەی جەرەس
مولهەمەی لەعین وە بێ واهیمە
جە حەددو حودوود وە پا کەرد خەیمە
سەلام دا بە تۆپ جە ئەووەڵ شام
بە تۆپ ستانان جەواب سەلام

---

(٢٥٥) واتە : کەوتنەڕێی سوڵطانی مەجازی .
(٢٥٦) شێوەی نووسینی وشەکە بۆ (سێ)یشو (سی)یش دەستئەدا ، بەڵام بەپێی شوێن وادیارە (سی)یە .

شبیخون نمودن سردار بر سپای ملهمه و قتلش (۲۵۷)

سەردار حەقیق خرۆشا چون بـاد
چەنی سوپای وێش سوار بی دەرلاد
دوو حیصصەی شەو شی بکەردش یێلغار
نەزدیك بی جە سان مولهەمەی شەڕڕار

ئاخێزا سەردار شیر سەنگین سام
کەرد بە سێ حیصصە سوپای وێش تەمام
گوزین کەرد پەی وێش دە هەزار سوار
مەرد موحاریب عەرصەی کارزار

تەوحیدو یەقین چەنی بێداری
بەخشا بە هەر سێ ڕوتبەی سەرداری
ڕەوان بین هەر یەك چەنی یەك سوپا
بەردشان هوجووم هەر یەك نە یەك لا

وێش نە کەمین‌گاه جاگەش بی مەعلووم
وات بە سەرداران باوەرۆن هوجووم
پەس‌و پێش یەك هەریەك پەی سوپا
کەردشان یێرش هەریەك نە یەك لا

وەی‌طەور دان قەرار جە بەین سوپا
هەرکەس سوئال کەرد بواچان ئەڵڵا
نە حین حەربە دووچار بین بە یەك
(اسماء الله) ذات جەلال کەن مەحەك

---

(۲۵۷) واتە : باسی ئەوە کە سەردار لەگەڵ تاریکەو لێڵەی بەیانیدا دای بەسەر سوپای مولهەمەداو کوشتی .

ئاوەردن پێرش تەو شەو دەیجوور
خێزا هەیا هەی حەربەی شەڕو شوور
مەردان شکار چون شێر نە ڕەمە
کەردن قەتڵو عام سوپای مولهەمە
مولهەمەی لەعین بێدار بی جە خاو
سوار بی بە ئەسپ بێ زینو لقاو
دەستدا بە شمشێر حەربەی خوونخواری
شکستدا بە تیپ سوپای بێداری
سەردار حەقیق خێزا جە کەمین
زانا زەبوون بی بێداریو یەقین
دەردەم کەرد هەڵمەت سەردار حەقیق
پێرش بەرد بە ڕووی مولهەمەی زەندیق
خرۆشا جە کین چون شێر ژیان
سەیف تەوەککول نە قەد کەرد عوریان
نیشت نە سیلسیلەی سوپای کوفرو کین
ڕێزنا (٢٥٨) تگرگ سەران بە زەمین
مولهەمە وەقتێ جە وێش بی ئاگا
دیش کە نەمەندەن دەییار نە سوپا
دیش یەك سوار نە حەربەی مەصاف
دەور مەدۆ مەهیب وێنەی قەلعەی قاف
غوڕڕا بە سەردار مولهەمەی شەڕڕار
واتش : مەر کێنی ئەی مەرد خوونخوار ؟!

---

(٢٥٨) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (ڕێزانا) ، بەڵام دیارە هەڵەیە .

سەردار وات : منم سەردار حەقیق
نەهەنگان جە بیم من بیبەن غەریق

مەر تۆنی سەردار سوڵطان مەجاز
پەرێ پێشجەنگی بیەنی داوخواز

واتش بە سەردار بە زۆر شەبخوون
تۆ بە نامەردی سوپام کەردی توون

بۆ ئیمشەو هەردوو دوو صاحێب ڕوتبە
صەرفکەیم جە یەك سەر نووك حەربە

نەی عەرصەی خەطەر بە جانفشانی
یا سەر مەبەخشی ، یا سەر مەستانی

مولهەمەی لەعین وەنەش کەرد هوجووم
صەرفکەرد نە سەردار چەند حەربەی ظەلووم (٢٥٩)

نەبی کارگەر حەربەی مەرد خام
سەردار دەرلەحظە عوریان کەرد صەمصام (٢٦٠)

دا نە کڵاوخود مولهەمەی لەعین
بی بە دووپارە ، کەفت نە ڕووی زەمین

هەر پۆسەن بازار دائیرەی ئەفلاك
گا سوڵطان نە تەخت ، گا ئەسیر خاك

---

(٢٥٩) لە دەستنووسەکەی (م)دا وەك ڕێنووسی باوی ئێستای کوردی (ظ)ی (ظەلووم) بە (ز) نووسراوە .

(٢٦٠) ئەمیش لە هەمان دەستنووسدا بە (سمسام = سەمسام) نووسراوە . ئێمە بە مەبەستی ناسینەوەی وشەکان بە تیپی عەرەبیو ڕێنووسی کوردی نووسیمانەنەوە .

خۆلاصه ئەو شەو تا وەقت ئیشراق
سوپای زەنگ بە شەمس حەقیق بین ئیحراق

ئەسپان بێ صاحێب ، خەیمه بێدەییار
یەکسەر کەرد تەقسیم سەردار خووتخوار

دڵ نە عەداوەت عەدوو بی سارێش
نیشتن بە دەماخ هەردوو نە جای وێش

دەرلەحظە سەردار وەزیر کامیل
عەرضەی فتووحات وێشان کەرد تەکمیل

عەریضەی تەحریر داشان بە چاپار
چاپار مەنزڵان طەی کەرد بە یەڵغار

نە وە ڕۆژ ئارام ، نە شەوش نە خەو
داخڵ بی نە قەصر شەهەنشا بە دەو

پیا بی نە ئەسپ سوجدە بەرد بە شا
عەرضەش تەقدیم کەرد ، بۆسا قەدەمگا

صادر بی فەرمان هومایوون جە ڕووح
حەیات دان بە نوطق عەریضەی فتووح

قەتڵ مولهەمە شکستەی سوپا
فەتح دلێران شەوقش کەرد ئیحیا

دەرلەحظە فەرما ئیحسان بە چاپار
غەریق بی چاپار جە دوڕڕو دینار

جەودما کۆکەرد جە زەڕو گەوهەر
جە خەرقەی نگین کولاهو کەمەر

به وەجهـ خەلعەت شاهـ دوور ئەندێش
تەسلیم کەرد بە دەست سەر قورەنای وێش

روانەکردن سرقرنا با فرمان و خلعتهای گوناگون جهت وزیر (٢٦١)

تەکمیل بی تەحریر فەرمان شاهی
یاوەر ستانا دەردەم بی ڕاهی
نەزدیك بی یاوەر نە ڕای ئیستیعجال
وەزیرو سەردار کەردن ئیستیقبال
یاوان بە نەزدیك سەرقورەنای شا
هەردوو پەی تەعظیم خەلعەت بین پیا
یاوەر بی پیا بە یەك دان هەڵمەت
سەرو دەست مەسروور بۆسەی مەحەبەت
فەرمان شاهی نەو جا بی گوشاد
هەریەك بە خەلعەت وێش بی سەرئازاد
سوار بین نەو جا وە بێ مدارا
نە خەیمەی وەزیر هەرسێ بین پیا
ڕەونەق دان وە بەزم ، سەرهەنگان بین جەم
هەر یەك بە تەشریف شاهی بین خوڕڕەم
با هەر باقی بۆ بەزم عەقڵو عەشق
ساتێ جە عەزای مولهەمە کەیم مەشق
شکستەی ئەوشەو سوپای مولهەمە
گورێزان بەرشین نە ڕای صەدمە

---

(٢٦١) واتە : باسی ئەوە کە سەر قورەنا ــ سەرەك گزیران ــ لەلایەن ڕۆحەوە لەگەڵ فەرمانو خەڵاتی هەمەجۆرە بەرەو لای وەزیر خرایە ڕێ .

یاوان بە حوضوور سوڵطان مەجاز
طەی کەردن تەقریر واقیعەی دراز

پەی قەتڵ سەرهەنگ مەجاز نیشت نە جۆش
جە بوریانیی قەلب تەنکەرد سیا پۆش

یەخەی وێش کەرد چاك ، خرۆشا بە قار
فەرمان دا دەردەم ئۆردوو کەردش بار

ڕاهی بی ئۆردوو وە بێمدارا
یاوا بە حودوود ، خەیمە کەرد وە پا

جە مەغریب بە تۆپ سەلام دان ئاتەش
قەراوڵ جە بەین دوو ئۆردوو بی پەخش

دوو ڕەوەی (٢٦٢) سوپا ئەوشەو شین نە خاو
سەحەر بێدار بین سوپا چون چەکاو

سوڵطان مەجاز دڵ نە خەشمو کین
ئاراستە کەرد شان سوپای سەهمگین

درەفشان گوشاد ، کێشان عەڕڕادە
سوارەش تەعقیب فەوج پیادە

جەناح کەرد گوشاد یەمین مەیسەر
شێوەی نموونەی صفووف مەحشەر

غەفڵەت جە مەیسەر ، لەووامە یەمین
وێش نە قەلب‌گاه با تاجو نگین

---

(٢٦٢) ئەمــــە ڕێ‌تێ‌چووتریــن ڕاست‌کردنەوەیــەکی شــێوەی نــووسینی دەسنووسەکەی (م)ە کە بەمجۆرەی نووسیوەتەوە : (دوروەء) .

جەو طەرەف سوپای سەردارو وەزیر
ڕاست کەردن صوفووف سوپای بێ‌نەظیر

خێزا چەرخەچی جە بەین سوپا
گەرمی دان بە ڕەزم حەربەی ڕەزمگا

یەقین مەیمەنە ، بێداری مەیسەر
وێش ستوون قەلب با تاج‌و کەمەر

سەردار حەقیق ئەوڕۆ بی پێش جەنگ
عەرصەگای مەیدان جە مەردان بی تەنگ

موقابیل بە تۆپ خەطەرەی پەلید
تەرتیب دان بە تۆپ جاذیبەی تەوحید

یەك پەهلەوانێ جە سوپای مەجاز
پا نیا نە پێش با تێزەی دراز

خرۆشا بە کین مەرد پڕهەیبەت
مەشهوور بی نە عام ئیسمش بە توهمەت

نە عەرصەی مەیدان جەولان دا مەرکەب
موباریز جە سان حەقیق کەرد طەڵەب

یەك پەهلەوانێ جە سوپای حەقیق
ئیسمش مەشهوور بی ئەو مەرد بە صیددیق

هەڵمەت بەرد چون شێر ، غوڕڕا بە توهمەت
واتش هەی بەدخووی مەرد بەدخەصڵەت

سەیف تەوەککول دەردەم کەرد عوریان
ئامان بە هەمدا جە عەرصەی مەیدان

توهمەت شەند پەرێش یەك نێزەی ستەم
نێزەی توهمەتش قەڵەم کەرد دەردەم

جەودما صیدیق دوڕندەی دلێر
توهمەت تەبا کەرد بە ضەرب شمشێر

یەك مەرد هەنی بە ئەسپ دا نەهیب
ئیسمش غەیبەت بی مەرد دلفریب

خرۆشا بە کین جۆش ئاوەرد چوون دوود
دا نە فەرق سەر صیدیق یەك عەموود

صیدیق جە سایەی ئیسپەر بی غەریق
نەیاوا (أصلاً) ضەرەر بە صیدیق

صیدیق بە مەودای سەیف تازە ساو
پارە کەرد غەیبەت بە وێنەی چەکاو

سوڵطان مەجاز جە حەربەی عومووم
ئەمرش کەرد سوپا باوەران هوجووم

سوپای مەجازی دەستدان بە سوپەر
ئاوەردن پێرش پەی عەرصەی خەطەر

جەو طەرەف سوپای سەردار حەقیق
کەردشان هوجووم چون دەریای عەمیق

داخڵ بین بە هەم دووسوپای پڕ کین
سەر وێنەی تگرگ وارا بە زەمین

زەمین لەعل گوون ، سەما سیا ڕەنگ
هەوا بی وە دوود جە تۆپو تفەنگ

به ئاخر سەردار حەقیق وێنەی باد
بازووی پەهلەوی پەی جەنگ کەرد گوشاد

ڕوو ئاوەرد بە جەنگ سەردار سەرمەست
کەمەند بە بازوو ، عەموودێ بە دەست

ئاتەش دا بە تۆپ تەوحید بە یەکبار
جە سوپای مەجاز بەراوەرد دەمار

خرۆشا سەردار بە صەیحەی جەلال
شەجاعەت نە جەرگ مەجاز بی پامال

زەهر ضەربەتش مەنۆشا هەرکەس
پەست مەبی جە خاك وێش چەنی فەرەس

جە بیم سوپای سەردار حەقیق
سان سیلسیلەی مەجاز بی غەریق

جەودەمدا یەك مەرد صاحێب زۆرو سام
مەشهوور بی ئیسمش نە عام بە نەممام

غوڕڕا بە سەردار ، هەڵمەت بەرد چونشێر
تێزەش هەوا دا دوڕندەی دلێر

جەودما سەردار بە قووەی عەموود
ڕەوان کەرد نەممام پەی سەقەر چون دوود

بە ئەمر سەردار زەڕڕینە کەفشان
پەی عەزم هجووم کێشان درەفشان

جە بیم سەردار قووەی قۆچاخان
سەر طەوق عەلەم مەجاز بی داخان

دەست دان بە سەردا مەردان داوخواز
شکست دان بە تیپ سوڵطان مەجاز

سوپای وەزیری سەردار خوونخوار
کەردشان تەعقیب بە قەتڵو تەلار

کەردشان غارەت سوپای هەزیمە
نە ئەسپو ئێستر ، جە فەرشو خەیمە

سوڵطان مەجاز هەم وێش بی ئەسیر
بەند بی جە قوللاب سەرپەنجەی زنجیر

صەحیحەن حەدیث نەبی ، بەرحەققەن
دەرحەق بە هەرکەس (مَنْ دَقَّ دُقَّ)ن (٢٦٣)

مەجاز مەحبووس کەرد سوڵطان ضەمیر
ها وێش مەحبووس بی نە حەڵقەی زەنجیر

هەم سوڵطان دڵ جە بەند بی ئازاد
هەم خەرابەی شەرع کەردشان ئاباد

هەم عەریضەی نەو جە فەتح بی فتووح
کەردشان تەقدیم بە سوڵطان ڕووح

هەم کەردن تەعین مەوعیظەی ئیفهام
موڵك شەریعەت ئاوەرد بە نیظام

---

(٢٦٣) واتە : هەرکەسێ زیان بە کەسێکیتر بگەیەنێ ، ئاخری خۆیشی بێئارەق دەرناچێو ئەگوزرێ . ئەمە حیکمەتێکی باوەو فەرموودەی پێغەمبەر نیـیـە .

های (دەرویش)[٢٦٤] نەی جا بگێرە قەرار
جە ئەممارەی شووم باوەریم ئەخبار

آگاهی سلطان اماره از تسخیر اقلیم ضمیر و شکست لشکرش (٢٦٥)

مەندەی شەڵو پا شکستەی سوپا
یاوان بە حضوور نەفس کینەخوا
ماجەرای ئەحواڵ واقیعەی ئوموور
عەرض بی نە حضوور سوڵطان مەغروور
شای صاحێب سەریر خرۆشا بە کین
کولاە شاهی دا نە ڕووی زەمین
خاك کەرد بە سەردا ، یەقە پارە کەرد
پەی سوپای هەر موڵك هەم ئیشارە کەرد
سوپای سێ ئیقلیم جە لای وێش کەرد جەم
ڕاهی بی چەنی سوپای پڕ ستەم
جە گەرد سوپاو بەرقەی دیرع و خوود
زەمین ئاهین پۆش ، سەما بی بە دوود
قەطار فیلان ، زەنگ بارخانان
بریقەی سینان ، لفەی بەیداخان
سوپای هەواو کیبر ، جەهل ئاما بە جۆش
عرووق جەسەد پەی دڵ کەرد خرۆش

---

(٢٦٤) پێشتر باسمانکرد کە فەقێ قادر جار جار (دەروێش)یشی کردوە بە نازنـاوی خۆی .

(٢٦٥) واتە : باسی ئاگاداربوونی پاشای نەفسی ئەممارە لە داگیرکرانی وڵاتی ضەمیرو بەزینی لەشکرەکەی .

تۆ واتی مەر صوور ، حەشرو میزانەن
زەمینو زەمان گشت نە جومبانەن

طەی کەرد مەنزڵان بە تەعجیلو تاب
بەعضێ مەعموورەی ضەمیر کەرد خەراب

جە ئیقلیم شەرع سازا ئۆردووگا
جە ئاماش سوڵطان ضەمیر بی ئاگا

طەڵەب کەرد وەزیر سەردار حەقیق
واتش : ها سوڵطان ئەممارەی زەندیق

نەفس وێش ئامان با سوپای بێحەد
مەظڵەمەش نە حەد حدوود کەردەن ڕەد

هەردووتان چەنی مەوجوودەی سوپا
مەسدوود کەن طەریق ئەو دێو گومڕا

هەر وەقت کەردم ڕاست ذەخیرەو سوپا
من هەم جە عەقەب حاضرم تەم جا

ئەو شەو شین نە خەو عالەم بە یەك بار
سەحەر هۆرێزان وەزیرو سەردار

مەردان دلێر سوار بین بە زین
ڕاهی بین نە ڕا سوپای سەهمگین

جە زیڕەی ستوور فیلانو جەمەل
پەنهان بین نە کاخ ثورەییا حەمەل

زەمین جە کەثرەت لەشکر کێشا ئا
بە گەرد دەهەن سیا کەرد سەما

کێشان درەفشان نە ڕا بین ڕاهی
سەرزەمین پۆشا پەردەی سیاهی

دوو سەردار سەخت ، دوو سوپای پڕ زۆر
کێشان ڕیاضەت بیابان شۆر

طەی بی مەنازیل ڕای فەقرو فاقە
تا بین جە مەنزڵ عیرفان ئیفاقە

نەگرتن ئارام سوپای یەکسەرە
تا یاوان بە سەمت ئۆردووی کەفەرە

نە صەحرای وەسیع پڕ خەوفو ڕەجا
شین نە تۆی خەیمەی تەسلیمو ڕەضا

قەراوڵ بەرشی نە هەردوو جیهات
کەردن ئیستیحکام نوقطەی ئیحتیاط

آگاهی سلطان اماره از اوردوی عقل و عشق و طلب رای از وزیر (٢٦٦)

ئاگاه بی جە کار ئەممارەی لەعین
جە عەقڵو عەشقەن سوپای سەهمگین

دەردەم طەڵەب کەد وەزیر ئەفکار
یەعنی ئەزازیل مەردوود مردار

ڕەئیش طەڵەب کەرد جەو مەرد ظەلووم
مەر چێشەن فکرت ؟ وەنەم کەر مەعلووم

دڵ نە دوو سەردار ئیقلیم دوو نیمەن
هەر دوو نە ئەفکار وێشان موقیمەن

---

(٢٦٦) واتە : ئاگاداربوونی سوڵتانی نەفسی ئەممارە لە سوپای عەقڵو عیشقو پرسو ڕا کردنی بە وەزیر .

جەواب دا وەنەش وەزیر ئەفکار
سوجدە بەرد نە ڕووی تەخت شەهریار

عەرض کەرد پادشام دڵ ماوەر بە تەنگ
تەقاضای وەقتەن گا صوڵحو گا جەنگ

تا تاجت نە تەخت وجوود مەعموورەن
ئیقلیم وجوود بە تۆ مەسروورەن

ئەووەڵ بە ئاشتی بە عەقڵ کامیل
جە نامەی ئەلطاف وێت بکە تەکمیل

ئەگەر بە تێکی دوروست نەبی کار
ئەوسا بکەر ڕاست حەربەی کارزار

نامه نوشتن سلطان اماره به عقل و عشق (٢٦٧)

شاهـ ئەممارە فەرماش بە دەبیر
خیطاب بە سەردار حەقیقو وەزیر

چون من جە ئیقلیم شەشەم سوڵطانم
میعمار کوتندەی جیسم جیهانم

ئیقلیم وجوود بە من ئابادەن
هەر ئەعضا جە فەیض من سەرئازادەن

بەند قانوونم فەخر دیوانەن
مەنظوومەی ئەفکار (٢٦٨) عەدل زوبانەن

---

(٢٦٧) واتە : نامەنووسینی سوڵتانی نەفسی ئەممارە بۆ عەقڵو عیشق .
(٢٦٨) لە دەستووسەکەی (م)دا نووسراوە (افکارً = ئەفکارو) . دیارە هەڵەیە، چونکە هەم مەعنای بەیتەکەشی پێ تێکئەچێو هەم بەیتەکە خۆیشی پێ لەنگ ئەبێ .

نه قه‌طع ئه‌عضا نه قه‌تڵ‌و قیصاص
مه‌باحم که‌رده‌ن جه عام (حق الناس)
من مه‌نعم که‌رده‌ن جه سه‌ر ته‌یله‌سان
نه‌بۆ به مانیع دیده‌ی به‌د بینان
به‌ند حوڕڕی‌یه‌ت جه من گوشاده‌ن
هه‌ر ئه‌عضا په‌ی وێش (حسب المراد)ه‌ن
ئه‌ر ئێوه که‌ردن وه‌نه‌م ئیطاعه‌ت
ئه‌وسا جه هه‌ر عه‌یش مه‌که‌ردن عوشره‌ت
جه قه‌ضاو قه‌ده‌ر هیچ نه‌داروون باك
ئه‌وسا دڵ جه گه‌رد که‌ده‌ر مه‌که‌م پاك !
ته‌کلیف ئێمه جه عه‌یش‌و (شه‌عبه‌ن)
ته‌کالیف ڕۆح نه جووع‌و (سه‌عبه‌ن) [(٢٦٩)]
که‌ی ڕه‌وان به حوکم شه‌رع بکه‌ران کار
قه‌طع یه‌ك ئه‌عضا نه جای یه‌ك دینار [(٢٧٠)]
په‌ی جه‌ننه‌ت یه‌ئسه‌ن جه عه‌یش دنیا
کێ عه‌یش ئیمڕۆش به‌خشان به فه‌ردا
ته‌مام بی ته‌مهیر نامه‌ی (خبثه) [(٢٧١)]
داشان به جاسووس یه‌عنی وه‌سوه‌سه

---

(٢٦٩) ئه‌مه هێنانه سه‌ر ڕێنووسی نوێی ده‌ستنووسه‌که‌ی (م)ه . ئێمه لامان‌وایه ڕاسته‌که‌یان (شه‌به‌عه‌ن)و (سه‌غه‌به‌ن) بووه به مه‌عنای تێری‌و برسیه‌تی‌و بۆ ڕاگرتنی سه‌نگی به‌یته‌که وایان لێ کراوه .

(٢٧٠) نه‌فسی ئه‌مماره ئه‌یه‌وێ دڵی خه‌ڵك کرمێ بکاو ئه‌ڵێ که‌ی ڕه‌وای حه‌قه به‌رانبه‌ر به دیناڕێکی زێڕ ده‌ستی کابرایه‌ك ببڕێ !

(٢٧١) ئه‌مه شێوه‌نووسی ده‌ستنووسه‌که‌ی (م)ه . دیاره ئه‌سڵه‌که‌ی (خبثاء = خوبه‌ثا)ی جه‌معی (خبیث = خه‌بیث) بوه .

جاسووس ستانا نامەی شەهریار
تەقدیم کەرد جە پێش وەزیرو سەردار
هەرکەس نامەی وێش کەردن قیرائەت
حاڵی بێن جە کار نەفس مەلعەنەت
جە بیم ئیخلال ، سەکتەی تەشویشی
بە ئەمر هەردوو حاضر بی مونشی

جواب نامه بنزد سلطان (٢٧٢)

واتن بنویسە عەریضەی جەواب
بەو دەوڵەت پەناه نامەی پڕ ئەلقاب
وارید بی جە شا نامەی عەدڵو داد
بە دەلالەی صوڵح ئێمەت کەرد گوشاد
پەی ئەطعیمەی عەیش جە سفرەی عوشرەت
بە مەوعیظەی لوطف ئێمەت کەرد دەعوەت
نویسابێت ئێمە کەرین ئیطاعەت
ناوەرین بە یاد فەردای قیامەت
هەرچەند ئەڵطافەن حەسەبەی ظاهیر
باطین خوسرانیم جە عوقبای ئاخیر
نەقصەن پەرێ شەئن زومرەی سەلاطین
(عبدش مظل بو ویش بظالمین) (٢٧٣)

---

(٢٧٢) واتە : وەڵامی نامە بۆ لای سوڵتانی نەفسی ئەممارە . لە دەسنووسەکەی (م)دا وشەی (نامە) بەمجۆرە نووسراوە : (نامەء) بەڵام هەڵەیە .

(٢٣٧) ئەم نیوە بەیتە لەبەرئەوەی کە بۆمان ڕاستنەکرایەوە ، وەك لە دەسنووسەکەی (م)دا چۆن نووسراوەتەوە ، هەر بەوجۆرەمان نووسیەوە . هیچکامیش لەو ئیحتیمالانەی ڕێیان تێئەچێ ، وەك ئەو

هەر عەبد جە مەعبوود بی خیانەتکار
ئەعضاش کەمتەرەن جە (اشیاء الدار)

بە قەول حەدیث نەبی‌ی مەنصوور
لەعنەت کەردەن جەمع ناظیرو مەظوور (٢٧٤)

ئومێدەن جە باب ئەو صاحێب عودوول
ئیفادەی ئێمە بکەرۆ قوبوول

هەرچەندە میللەت بە عەیش ڕاغیبەن
بە ئەمتیعەی ڕیزق دنیا طالیبەن

چون جە عاریفان ئێدەن لەطیفە
دنیاشان تەشبیه کەردەن بە جیفە

طالیب جیفە کەرگەس‌و کەلبەن
هەرکەس مەیلش کەرد جە مەردی سەلبەن

ئەر شا بە عەرضەی ئێمە مەدۆ گۆش
سابیقەی ئەفکار کەرۆ فەرامۆش

عەییاشی دنیا نی‌یەن پایەدار
عەییاشان باقین جە عوسرەت نار

کە وشەی (مضل) لە ئەسڵدا (مذل) یا (مظلوم)و وشەی (بظالمین)یش (نظالمین) یا (بضالین) یا (نضالین) بووبێ ، نەیگەیاندینە هیچ ئەنجامێك .
لە دەستنووسەکەی (ح)یشدا بەمجۆرە نووسراوەتەوە :
عبدش مضل بو ▪ بویش ظالمین

(٢٧٤) ئەم بەیتەو بەیتی پێشووی لە پەراوێزی دەستنووسەکەی (م)دا نووسراونەتەوەو بەهۆی پەرپووت‌بوون‌و جزووبەندکردنەوە بەشی دوایی هەر چوار نیوەکەیان فەوتاوە . ئێمە لەبەر دەستنووسەکەی (ح) نووسیمانەوە . (اشیاء الدار)یش لە دەستنووسەکەی (م)دا بەمجۆرە نووسرابوو : (اشیاودوار) . ئێمە لامان‌وابوو ڕاستەکەی بەمجۆرەیە کە نووسیومانە .

وەزیرو سەردار وێت ئەر کەرد مەتفی
تەسکین مەدەی جەنگ هەردوو طەرەفی
بە ئەحکام شەرع حوکمت بۆ مەدام
نەسخ کەر قانوون سەفینەی نیظام
نەفس کامیلە کەردی وە پێش‌کار
ئازادی ئەو سات جە (یوم القرار) (٢٧٥)
هەم ئێمە موطیع بە فەرمان شا
هەم سوڵطان ڕۆح مەیۆ بە عەطا
وەئیللا باقین جەنگ دلێران
جە ئەفکار وێت مەبیت پەشیمان
نە من ئیرادەو نە حەقیق مەجاز
نە ڕۆح بە ضەمیر مەبۆ ئیمتیاز
نامە بی تەمام یاوتان بە مۆر
ساعی ستانا بە ڕا کەرد عوبوور
نامەی سەر بە مۆر تەقدیم بی بە شا
ئەمرش کەرد وانان نامەی خۆش ئینشا
سوڵطان جە مەفهووم نامە بی حەزین
جە خوفتان حەرەس خرۆشا بە کین
ئەو شەو شین نە خەو سوپاه یەك بارە
سەحەر بێدار بی نەفس ئەممارە

(٢٧٥) ئەم بەیتەش لە دەستنووسەکەی (م)دا لە پەراوێزەوە نووسراوەتەوەو بەشی پێشەوەی هەردوو نیوەکەی فەوتاوە . بۆیە لەبەر دەستنووسەکەی (ح) نووسیمانەوە .

آراستن لشكر طرفين برزم در عرصه‌گاه (٢٧٦)

ئه‌مرش كه‌رد سوپا يه‌كسه‌ر بين سوار
ته‌رتيب دا به قه‌لب مه‌يمه‌نه‌و (٢٧٧) يه‌سار

وێش نه قه‌لب‌گاه ، ئيبليس مه‌يمه‌نه
ئه‌لخه‌نناس مه‌يسه‌ر په‌رێ فه‌رته‌نه

هه‌رلا دان وه‌باد دره‌فش كه‌بوود
دلێران سه‌رمه‌ست سه‌نان‌و عه‌موود

جه‌و طه‌ره‌ف سه‌ردارو (٢٧٨) وه‌زير كاميل
تيپان به ئايين جه‌نگ كه‌ردن ته‌كميل

وێش جه قه‌لب‌گاه ، سه‌ردار جه يه‌مين
جه‌نب يه‌سارش سپه‌رد به يه‌قين

نه جانيب يومن‌و يوسرو قه‌لب‌گا
سازان ئيحتياط ، هه‌ر يه‌ك نه يه‌ك لا

جه قه‌لب‌و جه‌ناح دره‌فش بى وه پا
په‌نجه‌ى دره‌فشان پۆشا ميهرو ما

ده‌نگ ته‌پڵ‌كووس ، صه‌داى كه‌ڕه‌نا
كيران تا كيران جيهان له‌رزنا

---

(٢٧٦) واته : ڕازاندنه‌وه‌و ئاماده‌كردنى له‌شكرى هه‌ردوولا بۆ شه‌ڕ له مه‌يدانى شه‌ڕدا .

(٢٧٧) له ده‌سنووسه‌كه‌ى (م)دا نووسراوه (ميمنه‌ء = مه‌يمه‌نه‌ى) ، به‌ڵام ئاشكرايه ئه‌وه هه‌ڵه‌يه .

(٢٧٨) له ده‌سنووسه‌كه‌ى (م)دا نووسراوه (سردارو) به‌ڵام نيوه به‌يته‌كه به‌وجۆره له‌نگ ئه‌بێ .

سوپا مولەبیەس جامەی فوولاد بی
ڕووی زەمین نە عەکس فوولاد سەواد بی

نەسیمەی دەهشەت سەردا جە شێران
لەرزە دا نە جەرگ ئەعضای دلێران

بارشت قەضا جە ئەبر ئەزەل
دا نە مەزرەعەی حەیات بە ئەجەل

دلێران حەرب نە پەی نەنگو نام
هەرکەس پەرێ حەرب عەدوو کەرد خەرام

چەرخەچی جە بەین دەوری‌یەی (۲۷۹) سوپا
گەرمی دان بە حەرب چون ئاهین‌ڕوبا

یەك پەهلەوانێ جە سوپای ئیبلیس
قەدەم دا نە پێش مەرد مودەسسیس

میهمیز دا بە ئەسپ مەرد پەهلەوان
ئیسمش بە غافڵ فاش بی نە جیهان

لەرزانا تێزە ، تەعلیم دا مەرکەب
موباریز جە سان یەمین کەرد طەڵەب

یەك ناماردێ جە سوپای سەردار
نەهیب دا بە ئەسپ ، خرۆشا بە قار

بە گەرمی ئاتەش ، بە توندی چون باد
ئیسمش نە عالەم مەشهوور بی بە (یاد)

---

(۲۷۹) ئەم وشەیە لە دەستنووسەکاندا بەم‌جۆرە نووسراوە (دوروىەء) . ئێمە بەم‌جۆرەمان ڕاستکردەوە کە نووسیومانەتەوە .

دەوان دا بە ئەسپ ، غوڕڕا بە غافڵ
واتش هەی ئەبلەهـ ، هەی تەشنەی ئەجەل !

پاگیر بەر نە جا ئەی مەرد فەتوون
تا چیهرەی بەختت بە خوون کەم گوڵ‌گوون

غافڵ دەرلەحظە تێزە شەند پەرێش
یاد دلاوەر سپەر (۲۸۰) دا نە ڕێش

چون سالم بی یاد جە زەخم تێزە
دەردەم وێنەی شێر نیشت نە ستێزە

دا نە کەمەرگاش یەك سەیف بوڕڕان
دوو قەد بی غافڵ نە صەفحەی مەیدان

یەك شەخص هەنی فیتنە بی نامش
عالەم مەلەرزا جە زۆرو سامش

شانا پەرێ یاد قەددارەی فەنەر
ئیسپەر دا نە ڕێش یاد دلاوەر

جە قووەی بازووی فیتنەی دڵ کەبوود
ئیسپەر پارە بی ، شەق کەرد کلاوخوود

یاد دلاوەر چون شێر ژیان
دا نە کەمەرگاش سەر مەودای سەنان

فیتنە جە هەوا ڕۆحش کەرد تەسلیم
ڕەوان بی چون دوود بە نار جەحیم

---

(۲۸۰) لە دەستووسەکەی (م)دا (سپرد = سپەرد) نووسراوە ، بەڵام دیارە (د)ەکەی زیادە .

نەفس ناطیقە کەردش تەرەققی
ئاما جە مەیدان مەرد موتتەقی
دا نە فەرق یاد عەموود گران
سپەر دا نە ڕێش مەرد پەهلەوان
ضەرب ناطیقە نەبەخشا تەئثیر
یاد دلاوەر دەست دا بە شەمشیر
دا نە کەتیف‌دۆش ناطیقەی عەنید
بی بە دوو پارە مردار پەلید

آمدن ابلیس علیه اللعنة بمیدان و رزم‌ساختن با یادو گرفتنش (٢٨١)

نە جەنب یەمین ئیبلیس مەردوود
بە بازوو کەمەند ، بە دەستش عەموود
هەڵمەت بەرد چون ڕەعد هەوا دا کەمەند
سەرو کەتف یاد مەحکەم کەرد جە بەند
سەردار حەقیق ستێزا جە صەف
بە بازووش ئیسپەر ، سینانێ بە کەف
هەڵمەت بەرد پەرێ ئیبلیس وە بێ‌بیم
کەمەندش گرفت ، بکەردش دوو نیم
بازووی پەهلەوی بە چنگ کەرد گوشاد
یاد دلاوەر جە بەند بی ئازاد
یادش کەرد ڕەوان بە مەقام وێش
وێش پاگیر حەرب ئیبلیس بەدکێش

(٢٨١) واتە : هاتنی ئیبلیس ، لەعنەتی خودای لێ بێ ، بۆ مەیدانی شەڕو، شەڕکردنی لەگەڵ یادو گرتنی .

ئەو حەربەی خەطەر . ئێد ضەرب تەوحید
داشان بە هەمدا جە قورب‌و بەعید

صەرف کەردن جە یەك تیرو تەبەرزین
نە ئەو بی مەلوول ، نە ئێـد دڵ حەزین

تا سەردار بە ضەرب صەیحەی صاعیقە
دا نە کەللەی کەتف ئیبلیس باریقە

گورێز کەرد جە بیم ئیبلیس لەعین
سەردار جە عوقبەی لەعین چون شاهین

جە قەلب‌گای صەف یاوا بە مەردوود
دا نە کەتیف دۆش لەعین یەك عەموود

نەمەند جە مەلعوون مەفسەدەی ئەفسوون
بێ‌هۆش بی لەعین ، نە خاك بی نیگوون

جەودەم مەرضی‌یە (٢٨٢) ئاما بە خرۆش
هەڵمەت بەرد ئیبلیس بەردارۆ بە دۆش

دەرلەحظە سەردار بە تێزەی ئابدار
مەرضی‌یەی لەعین کەردش نیگوونسار

امر نمودن سلطان اماره بهجوم لشکر (٢٨٣)

جۆش ئاوەرد نە دڵ ئەممارەی لەعین
ئەمرش جاری کەرد بە سوپای پڕ کین

---

(٢٨٢) ئەمە مایەی سەرسامی‌یە کە فەقێ قادر جێی (نەفسی مەرضی‌یە) لە بەرەی ئیبلیسدا ئەکاتەوە .
(٢٨٣) واتە : فەرمان‌دانی پادشای نەفسی ئەممارە بە لەشکر کە هێرش‌بەرێ.

ئەمرش کەرد بە قەلب مەیمەنەو یەسار
کەردشان هوجووم سوپا بە یەك بار

بە قووەی هوجووم سوپای کوفرو کین
سەردار کەردن دوور جە قورب لەعین

خێزا جە زەمین زەلزەلەی نشوور
خورشید جە سایەی جەناح بی مەستوور

وەزیر کامیل قاو کەرد بە سوپا
ئاوەردن یێرش پەرێ ڕەزمگا

سوپای طەرەفەین کێشان بەیداخان
خێزا هەیاهەی نامی قۆچاخان

ئاتەش دان بە تیپ تۆپ قومپاران
سەر ڕێزا چون بەرگ خەزان جە داران

جە ئەبر حەربە خوون وێنەی مەطەر
گولگوون کەرد صەفحەی صەحراو دەشتو دەر

چەند سەردار سەرگوم عەرصەی خەطەر بی
مەواتی هەرگیز جە مادەر نەبی
جەنگی جەوانان نە پەی نەنگو نام
قەد قەد بین بە سەیف ئەجەل جە ناکام

چەند تەهەمتەنان مەئیووس بین جە سەر
چەند سەروەر بەری جە تاجو ئەفسەر

ئەسپان بێ صاحێب ، مەردان بێ فەرەس
چون ڕۆی قیامەت کەس نەبی بە کەس

سەرو تەن هەر یەن کەفت نە ڕووی صەحرا
نەمەند ڕای فەرەس کەرۆ گوذارا [٢٨٤]

ئەلحاصڵ ئەو ڕۆژ تا قورب غورووب
حەربە نە کار بی بە جەنگ مەغلووب

دان نە تەپڵ کووس بۆڕیەی ئاسایش
عەودەت کەرد سوپا هەر یەك بە جای وێش

سوپای طەرەفەین چەنی مەجرووحان
هەر کەس جە خەیمەی وێشان بین ئیسکان

زایەڵەی شیوەن دەوریەی [٢٨٥] سوپا
زەمین زەبوون کەرد سەر دا جە سەما

چون خورشید نە بورج مەشریق کەرد طلووع
طەرەفەین پەی دەفن مەقتوول کەرد شرووع

وەیتەور نۆشایین جە یەك ضەرب دەست
هەنی طەرەفەین جەنگ نەکەردن قەست

رسیدن کاغذ سلطان دل بنزد سلطان روح (٢٨٦)

های دەروێش سوپا نە جەنگ بین خامۆش
جە سوڵطان ڕۆح ضەمیر بدەر گۆش

شای ڕۆح چون هەردەم نە پەژارە بی
پەی سەردارانش جە نەظارە بی

(٢٨٤) لە دەستنووسەکەی (م)دا (گدارا) نووسراوە . ئەبێ ڕاستەکەی (گوزارا) بێ بەمەعنا تێپەڕبوون (لە گوزەرەوە هاتبێ) ، کە ئەمەش وشەیەکە لەوە ئەچێ فەقێ قادر خۆی دایتاشیبێ .

(٢٨٥) ئەمەش هەر (دورویەء)کەی پێشووە . لێرەشدا هەر بەمجۆرەمان نووسیەوە .

(٢٨٦) واتە : گەیشتنی نامەی سوڵتانی دڵ بە سوڵتانی ڕۆح .

ناگاه یەك چاپار پەیدا بی نە ڕا
نامەش تەقدیم کەرد سوجدە بەرد بە شا

ئەمرش کەرد وانان نامەی شاه دڵ
نویسابێ بەو شاه فەرخوندە مەنزڵ

ئەر ئەڵطاف شا مەپەرسۆ ئەحواڵ
هەم جە سەرداران ئەر دارۆ سوئاڵ

هەردوشان صەحیح ، سوپا سالمەن
هەردووشان نە جەنگ نەفس ظاڵمەن

ئەممارەی لەعین سوپای بێشومار
ئاوەردەن ئیقلیم شەرع کۆ یەختەسار

هەردوو بە قووەی بازووی پەهلەوی
بەند کەردەن طەریق سوپای مەعنەوی

منیش ها سوپام کەردەن موهەییا
مەشوون بە ئیمداد شێران هەیجا

هەر ئەفکار داری باوەر بە تەحریر
ئەر ئاری تەشریف تا کەروون تەئخیر

تەعجیل کەر بە ئەمر هەرچیت ئەفکارەن
جیسمو جان نە ڕای ئەمرت نیثارەن

نوشتن جواب نامهء شهنشاه روح بشاه ضمیر (٢٨٧)

نامە بی تەمام ، سوڵطان دا جەواب
تەحسین کەرد بەو شای ئافتاب نیقاب

---

(٢٨٧) واتە : وەڵام نووسینەوەی شاهەنشای ڕۆح بۆ شاهی دڵ .

نامەی خۆش ئەلقاب وەی‌تەور دا ڕەقەم
ورووود ئەمرت قەلبم کەرد خوڕڕەم

هەم دڵ موفتەخیر گەرمیی مەیلتەن
هەم سەردارانم سەرطوفەیلتەن

ئەر مەیلت ئیدەن ئێمە کەی مەمنوون
بە ورووود عەرضەم بێ صەبرو سکوون

پەی مودافەعەی لەعین شەڕڕار
وێت چەنی سوپا تەعجیل کەر نە کار

مەبادا بە مەکر مەفسەدەی لەعین
ڕەخنە بۆ جە کار سەرداران کین

چون ئەخ ئەرشەد نەو جا مەوجوودەن
وجوود ئێمە هەنی بێ‌سوودەن

ئەر یاوای بەو جا بە ڕشتەی ئەفکار
پەی پەی ڕەوان کەر ڕۆژنامەی ئەخبار

ئەوسا ئەر ئامام بەو جا کەرد لزووم
حاضرم نەو جا ئەر کەردی مەعلووم

تەمام بی تەسطیر ، تەمهیر بی فەرمان
چاپار ستانا ، ڕاهی بی ڕەوان

نەبی ئارامش تا حین حضوور
تەقدیم بی بە شا نامەی (٢٨٨) سەر وە مۆر

---

(٢٨٨) لە دەسنووسەکەی (م)دا تەنها (نامە) نووسراوە . ئێمە ئەوەمان بەلاوە هەڵە بوو .

واناشان نامەی شای صاحێب سەریر
ئەو شەو ڕاحەت بی سوڵطان ضەمیر

سەحەر هۆرێزا جەمشید دارا
سان سیلسیلەش کێشا نە صەحرا

کێشان درەفشان مەحمەل بی قەطار
مەنزڵان طەی کەرد سوپای بێشومار

جەبەل چون جەمەل جەی حەمل گران
چۆلك دا بە زەمین ئاما بە ئەفغان

شێران جە بێشە ، پڵنگان نە کۆ
فیرار بین نە بیم سوپای پڕ شکۆ

سەر طەوق سوپای سوڵطان ضەمیر
سەر دا نە ئۆردووی سەردار وەزیر

هەردووشان چەنی سەرهەنگان کار
کەردن ئیستیقبال شای والا تەبار

پیا بین جە ئەسپ پێش کەردن سجوود
کەردن حەمدو شوکر شەهەنشای مەعبوود

بۆسان ڕیکابش ، سوار بین بە زین
کەردشان ئەنای شای والا نگین

هەم سوڵطان بە لوطف گەرمی کەرد نە کار
هەردوو مەسروور کەرد بە شەهد گوفتار

سوڵطان نه خەیمەی وەزیر پیا بی
ئەسباب عوشرەت گشت موهەییا بی
هەردوو واقیعەی ویشان کەرد بەیان
هەم جه ڕەزم‌و کین ، جه سوودو زیان
چیهرە گوشاد کەرد شای والا نگین
تەسکین دا دڵەی سەرداران کین

سازان ئۆردوو گاهـ سوپای بێ‌ئەندێش
هۆرێزا سوڵطان پەی خەیمەگای وێش

سوڵطان جه مەغریب سەلام دا به تۆپ
جەواب سەلام ئەدا بی جەو صۆب
زوڵف شەو چیهرەی زەمین کەرد سیا
قەراوڵ بەرشی جه هەردوو سوپا
سەحەر هۆرێزا ئەممارەی لەعین
سوار بی چەنی سوپای سەهمگین
جەوطەرەف سوڵطان ضەمیر بی سوار
یاساڵ دا قشوون حەربەی کارزار

ترتیب دادن هردو سلطان لشکر خویشرا در رزمگاه (٢٨٩)

ترتیب دا پەی ڕەزم جه ئاوەردگا
قەلب‌و مەیمەنه ، مەیسەرەی سوپا
جەو طەرەف سوڵطان ضەمیر بی سوار
یاساڵ دا قوشوون حەربەی کارزار

(٢٨٩) واته : باسی ئەوە کە هەردوو سوڵتان لەشکری خۆیـان لە مەیـدانی شەڕدا ئامادەکرد .

وەزیر جە یەمین ، وێش نە قەلب‌گا
سەردار جە مەیسەر عەلەم کەرد وە پا
ئیرادەی وەزیر نە عەرصەی مەیدان
پەی تەحریك ڕەزم بی بە قوماندان
جە ئەبر قەضا قەدەر بیئەجەل
سازا بەهانە بە حەربەی جەدەل
دەنگ تەپڵ کووس ، صەدای کەڕەنا
دەبدەبەی دەهۆڵ دنیا لەرزنا
بەرقەی ئەسلەحەی سەیف سەر سینان
چون باریقەی ڕەعد وێش مەدا نیشان
خێزا چەرخەچی جە بەین سوپاهـ
گەرمی دان بە جەنگ جە ئاوەردگاهـ
جە سەهم سەنگین سوپای بێ‌حیساب
زەهرەی دلێران یەکسەر بی وە ئاب
ڕووی زەمین تەمام بی بە کوورەی نار
چون دەم ئەفعا مەنماتا شەرار
نە جەنب مەیسەر خـێزا لەووامە
میهمیز دا بە ئەسپ ڕەزم هەنگامە
ئاما بە مەیدان تەك‌دا تەکاوەر
طەڵەب کەرد جە سان سەردار (مبازر) (٢٩٠)

---

(٢٩٠) ئەم وشەیە لە دەستنووسەکەی (م)دا بەم‌جۆرە نووسراوە ، بەڵام هیچ مەعنایەك نادا بەدەستەوە . شوێنەکە بۆ ئەوە دەست‌ئـەدا (موبـاریز) بوایە ، بەڵام قافیەی بەیتەکەی پێ‌تێك‌ئەچێ . ئێمە لامان‌وایە هـەر

جه سوپای سه‌ردار خرۆشا یه‌قین
ڕوو که‌رد به مه‌یدان به‌ور سه‌همگین

ئامان به هه‌مدا هه‌ردوو په‌هله‌وان
صه‌رف که‌ردن جه یه‌ك حه‌ربه‌ی جان ستان

به ئاخر نه‌وبه‌ت یاوا به یه‌قین
شمشێر دا نه فه‌رق له‌ووامه‌ی له‌عین

که‌لله‌ش بی دوو نیم تا به که‌مه‌رگا
که‌فت نه ڕووی زه‌مین له‌عین گومڕا

جه‌وده‌م خه‌طه‌ره مه‌رد په‌هله‌وان
خرۆشا به قین ڕوو که‌رد به مه‌یدان

که‌مان دا به چه‌نگ ته‌رکه‌ش که‌رد ته‌یار
صه‌رف که‌رد جه یه‌قین خه‌ده‌نگان هه‌زار

(أصلاً) نه‌که‌رد کار جه دیرع یه‌قین
یه‌قین هه‌ڵمه‌ت که‌رد په‌ی له‌عین به قین

دا نه که‌مه‌رگاش شه‌مشیر ئابدار
دوو نیم بی خه‌طه‌ر به وێنه‌ی خه‌یار !

خرۆشا سوڵطان نه‌فس ئه‌ماره
به بۆرِیه‌ی هوجووم که‌ردش ئیشاره

نه‌ی طه‌ره‌ف سوڵطان ضه‌میر خرۆشا
یه‌کسه‌ره سوپاش په‌رێ جه‌نگ جۆشا

(موباریز) بوه‌و فه‌قێ قادر بۆ ڕاگرتنی قافیه وا به‌رودوای تیا کردوه .
ڕێیشمی تێ ئه‌چێ (موبادیر) بووبێ .

ئاتەش دان بە حەرب تیپ تۆپخانان
دلێران پەی جەنگ کێشان بەیداخان

دوو دەریای عەظیم داخڵ بین بە هەم
دنیا تاریك بی چەنی تۆزو تەم

قەضا پەرێ جەنگ تەحریك کەرد قەدەر
مەوت دلێران ئاوەرد بە دەفتەر

سەران سەرنگوون حەربەی تازەساو
جەسەد بە ماهی ، خوون بوو بە سێلاو

چەند سەرهەنگ سەخت ، چەند نەوجەوانان
خەڵطان بین جە خوون عەرصەگای مەیدان

مەردان مەدفوون هەر مەبین فەنا
جەنگ کەرد وە ئەسپاب بەهانەی بەها

خۆلاصە ئەو ڕۆ تا بە عەصر تەنگ
حەربە نە کار بی بە مەغلووبەی جەنگ

سەردار حەقیق جۆشا پەی مەصاف
سەرمەست جیهاد چون عەنقا نە قاف

چەند کەس جە مەیدان کەردش دووپارە
ئاما نە عەینش نەفس ئەممارە

دا نە کەمەرگاش شمشێر بوڕڕان
ڕۆحش پەی جەحیم دەردەم بی ڕەوان

کێشا صەیحەت بەرز (الله اکبر)
لەرزە نیشت نە جەرگ عەدووی ستەمگەر

شکست وەرد سوپای خەبیثەی مەلعوون
هۆرکنیا نە جا چوون کۆی بێ‌ستوون
کێشان درەفشان سوپا نە هەر سوو
بڕ بڕ بی سوپای کەفەرەی بەدخوو
جە قەتڵو قەلار نەکەردن درێغ
تا بنیاد کوفر بەرئاما جە بێخ
نەپێچان عەنان تا بە ئۆردووگاه
تا کەردن غارەت خەیمەی بارەگاه
سوپا ساکین بین ئەو شەو تا سەحەر
سەحەر ئەمرش کەرد شای هومایوون فەڕ
هەم ئۆردووی لەعین کەردن یەختەسار
هەم سەران کەردن وە کەللەی مەنار

شکایت از بی‌وفایی دنیا کند (۲۹۱)

هەر پۆسەن بازار دنیای (۲۹۲) دڵ‌فریب
گا شەهد مەنۆشۆ ، گا زەهرش نەصیب

گا ڕەنجو ئەلەم ، گا گەنج ، گا عوسرەت
گا گریەو (۲۹۳) زاری ، گا عەیشو عوشرەت

گا فەتحو شکست ، گا شادیو مەزاق
گا وەصڵو سروور ، گا حوزنو مەراق

---

(۲۹۱) واتە : (فەقێ قادری دانەری ئەم کتێبە) شکات لە دەست بێ‌وەفایی ڕۆزگار ئەکا .

(۲۹۲) لە دەستنووسەکەی (م)دا (دنیا) نووسراوە ، بەڵام هەڵەیە .

(۲۹۳) لە دەستنووسەکەی (م)دا (گریەی) نووسراوە ، بەڵام هەڵەیە .

دنیای دەهر دوون هەردەم بێ‌سایەن
سایەش چون سایەی حەجەر بێ‌مایەن
هەرکەس تەرکش کەرد بەوکەس مەبۆ ڕام
هەرکەس طالب بی جێش (٢٩٤) عاصین مەدام

تمثیل (٢٩٥)

های (دەروێش) ئەی جا گۆش دەر بە ئەخبار
نەقڵەن جە حەدیث ئەولیای کیبار
نە حوجرەی خەلوەت یەك (ولي الله)
بەستەبێ دیدەش نە حوب دنیـا
دیدەی ئیستیغراب ڕای موراتەبە
کەردەبێ گوشاد نە موراقەبە
ڕۆحش نە طەیران ڕشتەی ئەفکار بی
یەك حەیوان جە عەین قەلبش ئیظهار بی
سەمین‌و لەطیف ئەسپ پڕشکوو
هەم چیهرەش ڕێش بی ، هەم دومش بێ موو
بە قووەی ئەفکار سوئال کەرد وەنەش :
مەر تۆ چێشەنی وەی طەور مونەققەش ؟!
واتش : من دنیام وەی طەور سەرئەفراز
عالەم پەی ڕکووب من دارۆ نیاز
واتش : مەر دومت بێ موو نە چێشەن
پێشانیت پەی چێش وەی طەور وە ڕیشەن ؟!

(٢٩٤) لە دەستنووسەکەی (م)دا (چیش) نووسراوە ، بەڵام هەڵەیە .
(٢٩٥) واتە : میثاڵ‌و نموونە هێنانەوە .

واتش : ئەوکەسان من کەردن مەطلووب
دومم دان پێشان نە جاگەی ڕکووب
ئەوکەسان کە تەرك من کەرد ئیختیار
سەر مساوم لێش وەنەم بۆ سوار
نە طالیب جە من مەبۆ شادکام
نە باغیض من پەی من بیبەن ڕام
تا ئەلئان پەی کەس نەبیەم بە مەرکووب
مەئیووسەن جە من طالیبو مەطلووب
(فەقێ) کۆتا کەر حیکایەی تەحریر
تەمام کەر (٢٩٦) ئەوصاف سولطان ضەمیر

مجلس آراستن سلطان ضمیر
در چگونگی تسخیر سه اقلیم که در حکم امارهء لعین بودند (٢٩٧)

سولطان ضەمیر نە خەیمەگای وێش
زومرەی ئومەرا طەلەب‌کەرد وە پێش
نە تەدبیر کار سازا ئەنجومەن
چطەور کۆ تەقسیم مولك ئەهریمەن
بە کێ مەبۆ دەفع دێوان گومڕا
کێ مەکۆ تەسخیر ئەو مۆلك عوظما
هەرکەس جە غووطەی فیکر وێش بی تەعب
هەرکەس کەرد تەقریر جە سەهلو جە صەعب

---

(٢٩٦) لە دەسنووسەکەی (م)دا (کەرد) نووسراوە ، بەڵام هەڵەیە .
(٢٩٧) واتە : باسی ئەنجومەن ڕازاندنەوەی سولتانی دڵ بۆ تەگبیرو ڕاوێژکردن لەبارەی چۆنیەتیی داگیرکردنی ئەو سێ ئیقلیمەوە کە لەژێر دەسەلاتی نەفسی ئەممارەی لەعنەتیدا بوون .

به ئاخر وەزیر کامیل دا جەواب
عەرض کەرد نە حوضوور شای عالیی جەناب

جە موڵك شەشەم سوڵطان بۆ یەقین
جاری کۆ ئەحکام نە تەرویج دین

سەر قورەناش بۆ نەفس کامیله
بەری کۆ ئەفکار نە هەر غائیله

تەواضوع دەبیر [٢٩٨] ، ئیخلاص نەدیم بۆ
مەر ئەوسا یەقین نەوجا موقیم بۆ

نە موڵك هەفتەم عیلم بۆ خدێو
یاوەرش وەعظ بۆ پەی تەسخیر دێو

نە موڵك هەشتەم سەخا سەردار بۆ
حیلمو شەجاعەت پێش مەدەدکار بۆ

جەمع وزەرا شای والا نگین
کەردشان بە ڕەئی وەزیر ئافەرین

سوڵطان ضەمیر وەیطەور دان قەرار
طەڵەب کەرد دەردەم دەبیر ئەفکار

فتحنامە نوشتن سلطان ضمیر بشهنشاه روح (٢٩٩)

فەرماش بنویسە بە شەهەنشای ڕووح
ئەووەڵ مەسئەلەی فەتح کەر فتووح

---

(٢٩٨) لە دەستنووسەکەی (م)دا (دەبیرو) نووسراوە ، بەڵام نیوە بەیتەکەی پێ لاسەنگ ئەبێ .
(٢٩٩) واتە : باسی فەتحنامە نووسینی سوڵتانی دڵ بۆ شەهەنشای ڕۆح .

(ثانیاً) ئیقرار وەزیر کامیل
نە جەوف عەرضە تەمام کەر تەکمیل
(ثالثاً) ئەرجووم ئێدەن جە خاقان
(سریعاً) جەواب پەرێم کۆ ڕەوان
قەتڵ ئەممارە شکستەی سوپا
زەخم ئەزازیل یەکسەر کەرد ئەدا
فەرمان بی تەمام داشان بە چاپار
طەی کەرد مەنزڵان بێ صەبرو مدار
نامەش تەقدیم کەرد نە پای تەخت شا
ئەمرش کەرد واتان نامەی پڕ ئینشا
سولطان جە شادی خوڕڕەم کەرد خەیاڵ
کەردش سوجدەی شوکر ذات بێزەواڵ
هەم ئەدا کەرد شوکر بە حەمدو ثەنا
هەم ئەسباب بەزم کەردش موهەییا
هەم پەی هەر ئیقلیم بەخشا بەشارەت
بە صەدەقەی نەذر [٣٠٠] هەم کەرد ئیشارەت
هەم خێزا نە بەزم زەمزەمەی تەقوا
هەم موزەیيەن کەرد خەدەمەی دەرگا
هەم فەرما جە زەڕ توحفەی جەواهیر
حاضر بی ڕەنگ ڕەنگ خەلعەت فاخیر

---

(٣٠٠) ئەم دوو وشەیە لە دەسنووسەکەی (م)دا بەمجۆرە نووسراون (صدقەء نظر) . جا ئەگەر مەبەست (صەدەقەی نەذر) بێ ئەوە ئەبوو (صەدەقەو) بوایە . ئەشکونجێ (صەرفی نەظەر) بێو مەبەست چاوپۆشی بێ لە تاوانی تاوانکاران لە خۆشیی سەرکەوتنی لەشکردا .

ئەو شەو شی نە بەزم خوابگەهـ سوڵطان
سەحەر نیشت نە تەخت فەرخوندە خاقان

جواب نامهء سلطان روح بشاه دل (۳۰۱)

ئەمرش صادر کەرد سوڵطان دەبیر
فەرماش بە جەواب سوڵطان ضەمیر

کەردم قیرائەت نامەی پڕ شکۆ
مەمنوون بیم خەیلێ جە ئەڵطاف تۆ

تا تاجت نە تەخت وجوود موقیمەن
سوپاو خەزانەم بە تۆ تەسلیمەن

من هەم ڕەضای تۆم کەردەن ئیختیار
تۆی صاحێب ئەمر ، هەر تۆی صاحێب کار

هەرچی تۆ کەری عەین ئیحسانەن
هەرچی ئەمرت هەن نوطق فەرمانەن

نامە بی تەمام ، تەکمیل بی خەلعەت
طەڵەب کەرد ئەعیان وەزیر نە خدمەت

پەی سوڵطان دڵ یەك تاج جە زەڕ
کەمەربەند لەعل و خەرقەی موجەوهەر

چەنی یەك خەیمەی تەناف بافتەی زەڕ
چەنی چەند قوتووی شەمامەی عەنبەر

جودا بی پەرێ سوڵطان ضەمیر
باقیی دلێران جە پارچەی فاخیر

(۳۰۱) وەڵامنامەی سوڵتانی ڕۆح بۆ پادشای دڵ .

پەرێ سەرداران زومرەی نەهەنگان
جە گەنجو گەوهەر مەسنەدو فەرمان
بار کەردن یەکسەر خەلعەتهای فاخیر
ڕەوان بی چەنیش ئەعیانو وەزیر
نەگرتش (۳۰۲) ئارام وەزیر نە هەر جا
تا وێش یاونا بە قورب سوپا
بە شاه ضەمیر یاوا ئاگاهی
وارید بی خەلعەت فەرمان شاهی

استقبال نمودن فرمان و خلعت شاهی امیران بامر سلطان ضمیر (۳۰۳)

ئەمرش کەرد دەردەم سوڵطان حیشمەت
گوزین کەرد سەرهەنگ ئومەرای دەوڵەت
سەرداران یەکسەر بە ئەمر سوڵطان
کەردن ئیستیقبال خەلعەتو فەرمان
ئەعیان پەی حوضوور سوڵطان بی ڕەوان
تەقدیم کەرد نە تەخت خەلعەتو فەرمان
سوڵطان پەی تەعظیم خەلعەتو فەرمان
قیام کەرد نە تەخت زەمینو زەمان
جەودمای سوڵطان خەلعەتهای شاهی
هەر یەك پەی صاحێب وێش کەردش ڕاهی

---

(۳۰۲) لە دەستنووسەکەی (م)دا (نکردش) نووسراوە . دیارە مەبەست (نەگرتش)ە وەك ئێمە نووسیومانە .

(۳۰۳) واتە : پێشوازیلێکردنی فەرمانو خەلاتی شاهانە بە فەرمانی سوڵتانی دڵ .

هەم خەلعەت وێش پۆشا بە ئەندام
تەبریکش کەردن سەرهەنگان تەمام
جەودما سوڵطان بە عەیش‌و شادی
ئیجرا کەرد ئەڵطاف موبارەك‌بادی
زومرەی ئەمیران جە حوضوور شا
حەمدو شوکر حەق ئاوەردن بەجا
هەم کەردن دوعای دەوڵەت پەناهان
باقی بۆ هەردەم ئوخوات [٣٠٤] شاهان
هەم یەقین پۆشا خەلعەت شاهی
جە خەرقەی نگین زەڕڕین کولاهی
هەم سەخا پۆشا خەرقەی مرواری
ستانا درەفش‌و ڕوتبەی سەرداری
هەم بەخشا بە عیلم ڕوتبەی وەزیری
ستانا خەلعەت صووف‌و حەریری
شاه حدوود شەرع کەرد بە ئۆردووگا
ڕاهی بی یەقین چەنی چەند سوپا

راهی شدن سلطان یقین بتسخیر املاك نفس اماره (٣٠٥)

های (دەروێش) نەی جا ئەر مەبی ئیسکان
تازە کەم جە شاه یەقین داستان

(٣٠٤) لە دەسنووسەکەی (م)دا نووسراوە (اخوات) . ئێمە لامان‌وایە ئەسڵەکەی (اخوة = ئوخووەت) بێ بەمەعنای برایەتی .
(٣٠٥) واتە : باسی کەوتنەڕێی سوڵتانی یەقین بۆ داگیرکردنی موڵکی نەفسی ئەممارە .

سوڵطان یەفین وەزیرو سەردار
ڕەوان بین چەنی سوپای بێشومار

چون باد نە هەرجا کەردن گوداره
یاوان بە مەرکەز نەفس ئەممارە

جە کەنار شەهر خەیمە بی وە پا
ئەو شەو ڕاحەت بین تا بە سەحەرگا

سەحەر جاسووسان (بی بولكْ مكر) (٣٠٦)
بەردشان پەی نەفس موطمەئین خەبەر

جە کەنار شەهر بیروون حەصار
مەنمانۆ نە عەین خەیمەی بێشومار

سەردارش ئەسباب شاهیش ئەساسەن
سانو سیلسیلەش هەم بێقیاسەن

موخبەر بی نە کار موطمەئیننەی خام
جەم کەرد جە ئەطراف سوپای خاصو عام

سپاه بیرون کشیدن نفس مطمئنه و رزم ساختن و شکست و قتلش(٣٠٧)

چەنی ئەلخەنناسو مەجمەعەی سوپا
کێشان سیلسیلەی سوپا بە صەحرا

---

(٣٠٦) ئەم ڕستەیەمان هەر بەوجۆرە نووسییەوە کە لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە . بۆمان ڕاست نەکرایەوە مەبەست لێی چییە ، هەرچەند بە نیشانەی شوێنەکەیدا وانەگەیەنێ بە مەعنای (ڕاستو ڕەوانیو بێڕازاندنەوەو لێ زیاد کردنو کەم کردن) بێ .

(٣٠٧) واتە : باسی سوپا خستنە ڕێی نەفسی موطمەئیننەو شەڕکردنیو بەزینو کوژرانی .

یاساڵدا قشوون تیپان سەراسەر
ڕاست کەردش صفووف بە ئایین شەڕ

ئەلخەنناس یەمین ، مەیسەر فەقیرە
وێش نە قەلب گاهـ مەرد بەد چیهرە

نەو طەرەف سوڵطان یەقین بی سوار
تەرتیبدا جەناح مەیمەنەو (٣٠٨) یەسار

مەیمەنەش سپەرد بە عیلم وەزیر
نە جەنب یەسار سەخا بی ئەمیر

وێش نە قەلبگاه با درەفش‌و کووس
سەما بی بە دوود ، زەمین ئابنووس

چەرخەچی جە بەین دوو دەریای عەظیم
نیان نە پای حەرب وە بێخەوف‌و بیم

بەرز بی جە سوپاهـ کووس‌و گەبورگە
مەردان کەردن گەرم ڕەزم‌و مەعرەکە

یەك پەهلەوانێ نامش بی حەسەد
نە جەنب یەسار بیروون بی جە حەد

جەولان دا بە ئەسپ حەربەی کین نە کەف
چەند جە دلێران سەخا کەرد تەلەف

جۆش ئاوەرد نە دڵ سەردار سەخا
هەڵمەت کەرد چون شیر بەو مەرد گومڕا

بە ضەرب شمشێر بڕندەی قەتتاڵ
دوو نیم کەرد جەسەد جە عەرصەی جیدال

---

(٣٠٨) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (میمنەء) . دیارە هەڵەیە .

بوخل سەهمگین خرۆشا بە قار
تاودا تەکاوەر غوڕڕا بە سەردار

واتش جە دەستم کەی مەبی خەلاص
سینەت مەکەم چاك بە حەربەی ئەلماس

سەردار وات ئەی مەرد ئەگەر بیت پاگیر
ئەوسا بدەر لاف حەربەی تیغو تیر

سەردار خوونخوار بە سەیفو تێزە
بوخل عەنیدش کەرد ڕێزە ڕێزە

نەفس فەقیرە بیروون بی جە سان
صەرف کەرد جە سەردار حەربەی سەر سینان

ضەربەت کەرد نە کار سەردار بەو دەستوور
خێزا هەیاهەی نە ئاشووبەی شوور

ئامان بە هەمدا دوو مەرد خوونخوار
موناوەبەی ضەرب ئاوەردن بەکار

بە ئاخر سەردار بە ضەرب شمشێر
دا نە فەوق فەرق دڕوندەی دلێر
کەللەش بی دوو شەق تا بە کەمەرگا
ڕۆحش پەی دوزەخ دەردەم بی ڕەها
هوجووم کەرد سەردار پەرێ مەیسەرە
چون گورگ شکار پەی گەلەی بەڕە
چەپو ڕاست وێش نە عەدوو کەرد پاك
چەند سەردار جە سان یەسار کەرد هیلاك

سوپای مەیسەرە جە بیم سەردار
پەرێ قەلبگاه کەردشان قیرار

جە هەردوو طەرەف قوماندان جە سان
ئاتەش دان بە تۆپ مەغلووبەی مەیدان

جەولا ئەلخەنناس پەرێ مەیمەنە
گەرمی دا بە حەرب فیتنەی فەرتەنە

خرۆشا وێنەی هوزەبرو پولەنگ
ویسعەت جەنگش نە وەزیر کەرد تەنگ

یەك پەهلەوانێ ئیسمش وەسواس بی
مەرد دلفریب هەم بەدئەساس بی

پا نیا نە پێش وەسوەسەی عەنید
چەند جە دلێران وەزیر کەرد شەهید

جە سوپای وەزیر جۆش وەرد مەوعیظە
دا نە کەمەرگای وەسوەسە تێزە

وەسوەسە بە ضەرب تێزەی جانستان
دمرلەحظە بە نار ئەجەل بی بوریان

نە حەربەگای ڕەزم شێران سەرمەست
وارا بە زەمین سەرو سینەو دەست

حەربەی دلێران چون (ملك الموت)
بە (کن فیکون) جەنگیان کەرد فەوت

پێش صەف بی جەودەم سولطان یەقین
ئاما نە عەینش متمینەی (٣٠٩) لەعین

---

(٣٠٩) متمینە : موطمەئیننە .

به زۆر بازوو و قووەی تەبەرزین
موطمەئین گوم کەرد نە ڕووی سەرزەمین

نیران حەربە جە باد غیرەت
جە بێشەی شێران ستانا قووەت

بە ئاخر یەقین غوڕڕا بە شێران
مەردان پەی هجووم کێشان درەفشان

نەپێچان عەنان مەردان پاك دین
شکستدان بە تیپ سوپای کوفرو کین

قاو هەی بکوش ، زیڕەی (الأمان)
دەنگدا نە ئافاق مەظلەمەو ئیحسان (٣١٠)

کەردشان تەعقیب بە قەتڵو کوشتار
شکستەش بەردن تا دەروون شار

جە ضەرب مەردان حەربەی تازەساو
جۆشا جە سوقاق خوون وێنەی سێلاو

سوڵطان یەقین ئەمرش کەرد ئیظهار
شەهر ئەمەلش سۆچنا بە نار

ئەلخەنناس شووم ، ئیبلیس مەردوود
هەردوو مەنفی بین جە موڵك وجوود

سوڵطان یەقین بە ضەرب شەمشیر
هەر سێ ئیقلیمش ئاوەرد بە تەسخیر

---

(٣١٠) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (مظلمەء احسان) . بە ڕای ئێمە ئەو مەعنایەی ئەم دوو وشەیە کە لێرەدا بگونجێ ئەوەیە کەوا لەو مەیدانی شەڕەدا لەلایەك هاواری زوڵم کە هاواری بەرەی شەیتانەو لە لایەکی‌تر هاواری چاکە کە هاواری بەرەی ڕۆحە بەرزئەبوەوە .

نەمەند جە ضەمیر زەلزەلەی غرێو
نە هەر هەشت ئیقلیم گوم بی نەڕە دێو

وەزیر بی موقیم جە موڵك هەفتەم
بە وەعظـو تەدریس مەشغووڵ بی هەردەم

نە موڵك هەشتەم سەردار سەخا
موقەڕڕ بی نە تەخت ، عەلەم کەرد وە پا

نە موڵك شەشەم سوڵطان یەقین
کەردش بە مەرکەز ڕیاضەت زەمین

فتح نوشتن سلطان یقین به شاه دل (٣١١)

نیشت نە تەخت زەڕ ، سازا بەزمگا
پەی سوڵطان دڵ عەرضەش کەرد ئینشا

ضەبطـ سێ ئیقلیمو شکست عەدوو
ڕەواج ئەحکام ئەحمەدی هەر سوو

هەم نەسخ قانوون ، مەعموورەی ئەملاك
هەم جیهان جە شەڕ دێو لەعین پاك

یەك یەك جە عەرضەی تەحریر کەرد ئەدا
چاپار ستانا ڕەوان بی نە ڕا

نە بە ڕۆ ئارام ، نە شەو کەردش خەو
مەنزڵان بڕی بە دموان دەو

سوجدە بەرد بە شاهـ نامەش کەرد تەقدیم
سپەردش سوڵطان نامە بە نەدیم

---

(٣١١) واتە : نامەی سەرکەوتن ناردنی سوڵتانی یەقین بۆ پادشای دڵ .

نامەی سەر وە مۆر نەدیم کەرد گوشاد
کەردش قیرائەت . سوڵطان بی دڵشاد
خەیلێ بە سوڵطان یەقین کەرد تەحسین
بەو فەڕو ئیقباڵ کولاهو نگین
سوڵطان نە جەواب تەحریر کەرد فەرمان
چەنی هەدیەی نەو پەرێش کەرد ڕەوان

اعاده نمودن سلطان و سپاه هر يك به ديار خويش (٢١٢)

جەودما سوڵطان شای حیشمەت پەنا
پەی ئیقلیم وێش کەرد ئاهەنگ ڕا
هەر سەردار چەنی سان سوپاهی
هەریەك پەی مەحەڵ وێشان بی ڕاهی
شای دڵ ئەفکارش جەم کەرد نە جیهات
سازا پەی مەرکەز وێش حوبب حەیات
سەردار حەقیق وەزیر کامیل
کەردن ئیعادە بە تاو و تەعجیل
بە فەڕو ئیقباڵ ، بە عەیش‌و سروور
هەر یەك پەی مەقام وێشان کەرد عبوور
ئەیمەن جە عەدوو ، خوڕڕەم‌و خەندان
هەرکەس بە دیار وێش بی شادمان
ئەی ماجەرای سەخت وەی‌طەور بی ئینشا
خاصەی خاصانەن ، یەعنی صولەحا

---

(٢١٢) واتە : گێڕانەوەی سوڵتان‌و سوپای هەرلایەك بۆ وڵاتی خۆی .

گفتار در خاتمهء کتاب

یا حەق بە حورمەت (ختم الانبیاء)
عەفوم کەر بە لوطف وێت جە هەر گونا

حیفظم کەر نە شەڕ ئەممارەی شەیطان
هەم نەجاتم‌دەر نەی بەندو زیندان

(فەقێ دڵ) هەنی نەمەند بەهانە
بەتاڵ‌کەر نە دڵ فیتنەی فسانە

ئیجرا کەر شرووط ئەمر شەریعەت
بگێرە طەریق پەرێ حەقیقەت

هەم جە حەبیبان ئێدەن ئیلتیجام
بکەن دوعای خەیر پەی عەفوی گونام

حەققەن ، چون ئێوەم بەی توحفە کەرد شاد ،
بە سوورەی (الحمد) ئەر من بکەن یاد

غەوغای دوو جیهان جە نەفس‌و ڕۆحەن
جە هەردوو ئەبواب جەدەل مەفتووحەن

ئەگەر مەپەرسان ئیسم موئەللیف
(عبدالقادر)ەن ذەلیل‌و ضەعیف

ئەصڵم هەماوەند ، ذەلیل‌و خوارم
مونتەظیر بە لوطف حەبیی دادارم

تەئریخ تەئلیف نەظم موجەددەد
سەنەی هیجری بی هەزارو سێ‌صەد

---

(٣١٣) واتە : قسەیەك لە دوایی کتێبەکەدا .

سوڵطان بی نه تەخت سوڵطـــان حەمید خان
تەمام بی تەفصیل مەنظوومەی بەیان
بەر نوور جەماڵ (سید الانام)
هەزاران درووود ، هەزاران سەلام (٣١٤)

---

(٣١٤) لە داوێنی دەسنووسەکەوە ئەم چەند دێڕە فارسی‌یە نووسراوە کەوا ئێمە لێرەدا بە ڕاست‌کراوەیی ، لەبارەی ڕێنووسەوە ، ئەینووسینەوە :

« تمام شد کتاب بعون الملك (وهاب) وتوفيقه ، مؤلفش عبدالقادر ابن رسول هموند ، بدست حقير محمد رحيم ابن كدخدا سليمان سماقلويي در توقيف‌خانه كركوك تحرير شد ، در هجده‌هم ماه جماد ثاني يوم جمعه سنهء هجري هزارو سيصدو دو بود .

كاتب كتاب ـ مؤلف كتاب عبدالقادر »

واتە : « بە یارمەتیی خوای بەخشندە ئەم کتێبە تـەواو بـوو کە عەبدولقادری کوڕی ڕەسووڵ هەمەوەند دایناوە . بە دەستی هەژار موحەممەد ڕەحیمی کوڕی کوێخا سلێمانی سماقلوویی، لە تەوقیف‌خانەی کەرکووك نووسرایەوە ، لە هەژدەی جومادای دووەم ، ڕۆژی جومعە ، ساڵی ١٣٠٠ی هیجری . نووسەرەوەی کتێبەکە . خاوەنی کتێبەکە عەبدولقادرە » . مۆرێکی (فەقێ قـادر) خۆیشی کە لێی هەڵـکەنراوە (عبدالقادر)و لە ١٢٨٦دا هەڵکەنراوە ، بە داوێنی ئەم چەند دێڕەوەیە .

هذا كتاب

در مقالات اشعری وجبری و رد قول جبریان [1]

بسم الله الرحمن الرحيم

و بـه نستعين

در ثنای حضرت باری جل جلاله (۲)

ذاتت بێچوونەن ، ذاتت بێچوونەن
صیفاتت ڕەنگ ڕەنگ ، ذاتت بێچوونەن

(۱) ئەمە دەقی ئەوەیە لە دەستنووسەکەی (م)دا لە سەرەتای ئەم بەشـەی دیوانەکەو• نووسراوە . واتە : ئەمە کتێبێکە لەبارەی بیروباوەڕی ڕێبازی ئەشعەری‌و جەبری‌و ، بەرپەرچدانەوەی قسەی جەبری‌یانەوە .
پێش‌ئەوەی بچینە ناوسنووری ئەم بەشەی دیوانەکەی (فەقێ قادر) باشتر ئەوەیە کەمێك لە پەیدابوونی ڕێبـازی موعتەزیـلەو جەبری‌یـەو ئەشعەری‌یە بدوێین‌و ڕێ‌و شوێنیان ڕوون‌بکەینەوە .
کاتێ کە پێغەمبەر (د. خ) بە سەر زیندوو بوو چ لە بابەتی بیروباوەڕەوەو چ لە بابەتی کردارەوە ، پەیڕەوی ئایەتی قورئان ئەکراو ئەگەر موسوڵمانان تووشی گیروگرفتێکی ئایینی بهاتنایەو مەسەلەیێکیان لێ باخێ بوایـەو نەیانزانیایە ئەگەڕانەوە بۆ لای پێغەمبەر (د.خ)و ئەو بۆی ڕوون‌ئەکردنەوە.
لەپاش کۆچی دوایی حەزرەت موسوڵمانان لەکاتی پێویستدا پرسیان بە خولەفای ڕاشیدین ئەکردو ، ئەوانیش لە کاروبارە گرنگەکانـدا ڕای زانایانی یارانی پێغەمبەریان وەرئەگرت‌و پرسیان پێ ئەکردن‌و ، بـە هەموویانەو• گـیروگرفتەکانیان چـار ئەکردو مەسـەلـە ئاڵۆزەکانیـان ڕوون‌ئەکردەو• .
بەڵام پاش سەردەمی خولەفای ڕاشـیـدین خیـلاف کەوتـە نێـوان

ئەمرت نە سیرعەت (کن فیکون)ەن
هەم عیلمت موحیط ڕەمز دەروونەن

موسوڵمانانەوە ، چ لە بارەی بیروباوەڕەوەو چ لە بارەی کردارەوە .

لە سەردەمی خولەفاکانی بەنی ئومەییەدا زانای بەناوبانگ حەسەنی بەصری ، خودای لێ ڕازی بێ ، کە یەکێك بوو لە پیاوە هەرە زاناکانی ئیسلام‌و خاوەنی مەدرەسەو نیشتەجێی شاری بەصرە بوو ، بە دەیان قوتابی‌و خوێندەوار لە حەلقەی دەرسیدا دائەنیشتن . (واصل بن عطاء) یەکێك بوو لەو دەرس‌خوێنانە. ئەم واصیلە لە گەڵێ شتدا لەگەڵ حەسەنی بەصری ڕێك‌نەئەکەوت‌و دژی ڕێگای ئەوی ئەگرت ، بۆنموونە حەسەنی بەصری ئەو موسوڵمانەی تاوانێکی گەورە بکات وەك پیاو کوشتن ، زینا کردن ، ماڵی خەڵك خواردن ، بە موسوڵمانی حسێب ئەکرد ، بەڵام موسوڵمانێکی تاوانبار ، کەچی واصیل ئەم‌جۆرە مرۆڤانەی نە بە موسوڵمان حسێب ئەکردو نە بە کافر .. بەڵکو بە بەینە بەینەی حسێب ئەکردن .

ئەم نیزاع‌و ناکۆکی‌یە درێژەی کێشاو بوە هۆی دەرچوونی واصیل لە مەجلیسی حەسەنی بەصری ، بەم‌بۆنەیەوە حەسەنی بەصری وتی : « واصل قد اعتزل منا » واتە : واصیل لە ئێمە کەناری‌گرت . ئیتر لەوکاتەوە واصیل‌و هاوبیرەکانی کە بوون بە گەلێ پارچەی جیا جیا ، ناونران «موعتەزیلە» . ئەم موعتەزیلانە لە هەندێ بیرو ڕادا لە ئەهلی سوننەت‌و جەماعەت جیاوازن .. بۆنموونە ئەوان ، واتە موعتەزیلەکان ، ڕایان وایە کە بنیادەم خۆی خالیق‌و دروستکەری کردەوەی خۆیەتی‌و ، هەر ئەوەندە پێوەندی بە خواوە هەیە کە خوا بنیادەمەکەی دروست‌کردوەو هێزی قودرەت‌و ئیرادەی پێ داوە ...

ئەم نیزاعە تا ئەهات پەرەی‌ئەسەند هەتا زەمانی (ابو علی الجبائی) کە یەکێك بوو لە زاناکانی موعتەزیلەی بەصرەو ، (ابوالحسن الاشعری)یش کە زڕکوڕی بوو و ئەو بەخێوی‌کردبوو ، یەکێك بوو لە زانا ئاینییە گەورەکانی ئیسلام‌و لە مەسەلە جۆربەجۆرەکاندا لەگەڵ ئەبووعەلیی جەبائیدا ئەکەوتە دەمەقاڵەو موناقەشەی لەگەڵ ئەکرد ، لەئەنجامدا ئەشعەری جەبائیی بەزاند ، بەڵام بەصرەشی بەجێ‌هێشت‌و ، ڕۆیشتە بەغداو لەوێ دەستی‌کرد بە بارمەتی‌دان‌و بڵاوکردنەوەی بیروباوەڕی جەماوەری موسوڵمانان . پەیڕەوانی ئەم ذاتە ناونران «أشعریة» یا « أشاعرە » .

لە لایەکی‌تریشەوە « ابومنصور الماتریدی » کە زانایەکی‌تری پایەبەرزی

چه عەرش‌و کورسی تا (تحت الثری)
سەماوات‌و ئەرض ئەشیاو (ما فیها)

ئایین بوو لە شاری سەمەرقەند برەوی بەم ڕێبازە ئەدا . ئەم دوو ذاتە ، یەك لە بەغداو ئەوی‌تر لە سەمەرقەند ، لەڕووی بیروباوەڕی موعتەزیلەدا وەستان‌و برەویان بە بیروباوەڕی ئەهلی سونئەت‌و جەماعەت دا .

ئەمە لە لایەك . لە لایەکی‌تریشەوە کۆمەڵی (جبریە)یش پەیدابوون کە هەم دژی ئەهلی سوننەت‌و هەم دژی موعتەزیلەش قسەیان‌ئەکرد ، ئەمانە ئەیانوت مرۆڤ هیچ دەسەڵاتێکی نی‌یە ، چ لە بیرو باوەڕو چ لە کارو کردوەدا، مروڤ وەکو بەردێکە هەڵسووڕێنرێت، هیچ جۆرە ئارەزوویەکی لە دەستی خۆیدا نی‌یە . ئەشعەری‌یەکان قسەی ئەمانەشیان دایە دواوەو بەرپەرچیان دایەوە . پوختەی بیرو ڕای ئەشعەری‌یەکان دژی موعتەزیلە ئەوەیە کە بنیادەم دروستکەری کاری خۆی نی‌یە وەك ئەوان ئەڵێن ، چونکە ئەگەر وابوایە ئەبوا هەرگیز کاری ناشایستەی نەکردایەو ، ئەبوا هەموو کارەکانی پەسەند بوایە ، کەچی وایش نی‌یە ! هەروەها بنیادەم کاتێ ئەجووڵێتەوە بۆ کارکردن بە خۆی نازانێ چەند ڕەگ لە لەشیدا ئەبزوێ‌و ، نازانێ ئەنجامی کارەکەی چۆن ئەبێ ؟ ئیتر چۆن خالق‌و دروستکەری کرداری خۆیەتی ؟!

هەروەها لە ڕەددی جەبری‌یەکان‌دا ئەڵێن :

بنیادەم وەك دارو بەردی هەڵسووڕاوی بێ‌خواست‌و بێ‌دەسەڵات نی‌یە ، چونکە ئەگەر وابوایە ئەبوا کەس لە کاروباریدا بەرپەرسیار نەبوایەو ، هەرکەس هەرچیی بکردایە کەس مافی ڕەخنەی نەبوایە لێی ، ئەمەش بێجگە گێرەشێوێنی هیچی لێ پەیدا نابێ ...

کەواتە ڕاستەکەی ئەوەیە خودا دروستکەرو پەروەردگارەو بنیادەم کاسب‌و خاوەن دەسکارە ...

ئەم کەسبە لای ئەبولحەسەنی ئەشعەری ، خوای لێ ڕازی بێ ، بریتی‌یە لە یەکگرتنی خواست‌و توانای ئادەمیزاد لەگەڵ خواست‌و توانای خودای گەورە ، واتە : ئادەمیزاد زانایەو بەو زانینەی خواستی خۆی لە نەخواستی جیائەکاتەوەو ، هێزو تواناکەش ڕووئەکاتە کردنی ئەو خواستەی‌و ، لەکاتی ئەم ڕووتێکردنەدا خودای گەورە خۆی تەصەڕروف ئەکات لەو شتەداو دروستی‌ئەکات ..

بەڵام ئەبوومەنصووری ماتوریدی، خوای لێ ڕازی بێ، ئەڵێ ئادەمیزاد هەرچەند زانین‌و خواست‌و توانای هەبێ ، تا عەزمی جەزم نەبێ لەسەر

یەکایەك مەصنووع ، ذاتت صانیعەن
یەك یەك بە دەریای لوطفت نافیعەن

هەرچی هەن جوملە جە تۆ مەوجوودەن
هەرچی هەن عەبدەن ، ذاتت مەعبوودەن

پەی پەی واریدەن جە تۆ ظوهوورات
ئەخذو عەطای ڕۆح ڕزق‌و واقیعات

کول موحتاج تۆن ، تۆ غەنی جە عام
هەرچی هەن بە ئەمر تۆ داران قیام

بارکەشیی سەمەك ، مەحجووبیی دەریا
حیرفەت ناری‌و ، دەوەندیی هەوا

پەردەداریی عەرش ، سوجدەی سەماوات
حەمد فریشتان ، نەقش نەباتات

فرووش زەمین ، قیام جیبال
زەمزەمەی ذی‌ڕۆح جە نەقص‌و ئیکمال

کارێك بۆی ناکرێ . کاتێ کە عەزمی جەزم بوو بۆی ئەکرێ‌و ، ئەو عەزمە لەلایەن خوداوە دراوەتە ئادەمیزادو کەسبی ئادەمیزادەو ئەو نەختە عەزمە شتێکی ئیعتیباریی ڕاستە ، بێ‌گومان ئەگەر ئەو کەسبە هیی ئادەمیزاد نەبوایە خودا نیسبەتی نەئەدا لێی‌و نەیئەفەرموو : «...لها ما کسبت و علیها ما اکتسبت . البقرة ٢٨٦» یا نەی‌ئەفەرموو : «.. جزاء بما کانوا یعملون . السجدة ١٧»و دەیان ئایەتی‌تریش .

ئەم بیرە شتێکی جوان‌و پەسەندە ..

ئەمە پوختەی ئەم باسە بوو ؛ بە بێ چوونە ناو درێژەی شیعرەکانی خوالێ‌خۆشبوو (فەقێ قادر) . داوای لێ‌بووردن لە خوێنەرەوەی بەڕێز ئەکەین کە لەبەر تەنگیی شوێن نەمانتوانی لەمەندە زیاتر درێژەی پێ بدەین .

(٢) واتە : لە پیاهەڵدانی خوادا کە ئەم جیهانەی لە نەبوونەوە هێناوەتە بوون‌و لەوە گەورەترە کە باسی بکرێت‌و بزانرێت .

هەر مەنشەء جە ذات تۆ کەرۆن نەشئەت
جە صەوت و سەماع ، جە عیلم و قووەت

جوملەگی ئیثبات (ذو الجلالی)ی تۆن
هەرچی هەن گەواهـ بێ ئەمثالیی تۆن

تاجداران کول خاك [٣] ظیلل سایەی تۆن
قووەی (قصتشان)[٤] نە کەف مایەی تۆن

خاصەی ذات تۆن فاعیل موختار !
ئەر جەننەت بەخشی ، ئەر جەحیم و نار

عیلم بێ ئیخلاص ئەر مەبی موقبەل
ئیبلیس جە دەرگات کەی مەبی (مضل) [٥]

تەقوای بێتەوفیق ئەر مەبی مەقدوور
(بەرصیصا)و (بەلعەم) نمەبین مەقهوور

ئەر مەبی مەیسەر بە دانش و ڕا
فەهم ئەفلاطوون کەی مەبی گومڕا

نە ئیجرای ئومورر ذات (ذو الجلال)
کوفرەن ئەر کەسێ بەیۆ بە سوئال

---

(٣) ئەم وشەی (خاك)ە لە دەستنووسەکەی (ح)دا نەنووسراوە .

(٤) ئەمە شێوەنووسی دەستنووسەکەی (م)ە کە بە شێوەی نووسینی ئـەم دەستنووسەدا دیارە مەبەست لێی (قەصدشان)ە ، بەڵام ئێمە لامانوایە (قەبضشان) بووبێ و بە هەڵە وا نووسرابێتەوە ، چونکە (قەبضشان) بۆ ئەم شوێنە باشتر دەستئەدا .

(٥) ئەمەش هەر شێوەنووسی دەستنووسەکەی (م)ە . بە بۆچوونی ئێمـە ئەبێ یا (مذل) بێ بەمەعنای (ذەلیل) بێگوێدانە صەرفی عەرەبی ، یـا (مضل = موضیلل) بێ بەمەعنای گومڕاکەر .

(فەقێ) تۆ نە كۆهـ ئەنای ئیلاهی
ئەداری تاقەت بەرداری كاهێ

هەرگا وەیطەورەن خامۆش كەر خەیاڵ
بناڵ نە دەرگای ئەو صاحێب جەلال

روایت فرموده از حضرت نبوت پناهی صلی الله علیه وسلم (٦)

وەیطەور دان خەبەر شاهـ نبووەت
عەلامەت هەفتەن جە ئەهل جەنەت :

دەستش سەخا بۆ ، زوبانش ذاكیر
گوشاد ڕوو بۆ پەی هەر موسافیر

نمازش دایم ، ڕۆزەش مودام بۆ
قەلبش پڕ خشووع ، دینش ئیسلام بۆ

پەی ئەهل دۆزەخ شەشەن عەلامات :
ڕووش ترش‌و ، عاصی جە هەر ئوموورات

زوبانش فاحیش ، دەستش بەخیل بۆ
ڕۆزەش ناقیص بۆ ، نوماز قەلیل بۆ

مناجات بدرگاه قاضی الحاجات (٧)

ئیلاهی ! بە حەق پادشاهیی ویت
بە عیزەت لوطف لاتەناهیی ویت

---

(٦) واتە : لە پێغەمبەرەوە (د.خ) گێڕراوەتەوە ..
(٧) واتە : پاڕانەوە لە دەرگای ئەو خوایەی کە داخوازیو پێویستییەکانی خەڵك بەجێدێنێ .

بە عەظیمی وێت موبەڕڕای مەکان
هەر ڕۆ تەجەللای ظوهوور نە یەك شان [٨]
بەشق کەلیمات ئەسمای صیفاتت
بە حورمەت نوور هەر مەوجووداتت
بە شەرافەت نوور ئەنبیاو ڕەسوول
جە عەبد عاصی دوعا کەر قەبوول
چیهرەی پڕچینم خەجاڵەتبارەن
جەبێن نوطقم بێ ئیعتیزارەن
حەمل گوناهان خەم کەردەن قامەت
سکەم سفید بی نە هەر نەدامەت
جە دەرگای گونا خەیلی ذەلیلم
غەیر جە لوطف تۆ نی‌یەن دەلیلم
هەر تۆی فریادڕەس ، هەر تۆی ڕەهنموون
هەر تۆی ئاگاهدار نە هەر چەندو چوون
هەر من جە قووەت ضەعیفو زارم
هەر من جە عیصیان وێم شەرمەسارم
بە حورمەت نوور خیتامەت پەنا
جە هەردوو عالەم ئەوەن ڕەهنوما
بە صیدقو سەخای بووبەکری صیدیق
هەر ئەو بی ئەنیس نەبی‌یی شەفیق
وێت ئەمرت کەردەن بەو ذات تێك نام
ئەر ئەو ڕەضا بۆ من جە ئەو ڕەضام

---

(٨) ئیشارەتە بۆ ئایەتی (کل یوم هو فی شان . الرحمن ٣٠) .

به شەرافەی نوور ئەو عالیی جەناب
کونیەش هەم فارووق ، هەم (ابن الخطاب)

پڕتەوی عومەر حوکمش سەند مەهیب
پڕ بی نە عەدڵش مەشریق و مەغریب

بەشق ذیحەیا (جامع القرآن)
یەعنی (ذي النورين) شای ئیبنو عەففان

بە دەریای عولووم ویلایەت پەنا
وەصیی نەبی ، ئەشجەعی دنیا

حەیدەر کەڕرار جانفیدای ڕەسوول
(هل اتی) جە شەئن ئەناش کەرد نزوول

بە فەضڵ زهراو نوور حەسەنەین
بەشـــق شەهیدان ڕای بەدرو حونەین

بە حورمەتی نوور صەحابەی کیرام
بە ئەنوار پاك هەر دوازدە ئیمام
عەفوم کەر بە لوطف جە هەر سەییئات
بکەر ئازادم نە هەر صەدەمات

قەصدم نە کردەی شەڕ نە شیتابەن
تەکاهول نە ئەمر کردەی ئەوابەن

چون جە کردەی وێم خەجاڵەتبارم
عاصیو ڕووسیا ، گوناهەن کارم
ئیستە جە کردار بەد بیم پەشیمان
وێم وست نە ئامان ئەو بەحر ئیحسان

نه هەر لا قەطعەن عوذرو ئیعتیراز
بە قاپیی عوظمای تۆ داروون نیاز

وەیطەور سەرئەفگەند دەروون وە تابم
هەر طەرەف ، هەر جا ، خانە خرابم

نە یەك لا ، خانەی ئوخرام خاپوورەن
یەك لا ، دڵ نە دەرد دنیا ڕەنجوورەن

نە یەك لا نە حوكم ظاڵم مەظڵوومم
یەك لا نە كردەی یەدان مەحكوومم

تەحقیق شەئامەت گوناو خەطامەن
هەر طەرەف بەیطەور پاگیر پامەن

بە عیزەتی ویت جیهان ئافەرین
بە حورمەتی نوور (ختم المرسلین)

نیەن پەناهم غەیر جە ذات تۆ
عەفوم كەر بە لوطف جە گونای بێشۆ

هەم نەی بەند سەخت پڕ دەردو ئەلەم
بدەر نەجاتم شەهەنشای ئەعظەم

هەم بدەر تەوفیق ذات ئەكبەری
میزان كەیم ئەفكار جەبریو ئەشعەری

ڕەوشەن كەر ضەمیر بە نوور ئیمان
حیفظم كەر ، یا ڕەب ، جە عەیبو نوقصان

بدەر تەوفیقم جەی نوقطەی باریك
غەڵەت نەكەم ڕا نەی بەحر تاریك

عەطا کەر ئیمان بەی بەندەی کەمتەر
مەحفووظ کەر (فەقێ) فیکرش [٩] نە خەطەر

مقالات در عقیدهء جبری گوید (١٠)

نیەن ئیختیار بە قەول جەبری
ڕەد جە قەولشان مەدەن ئەشعەری

ظاهیرش ئێدەن صوورەت عەقلی
جە قەول هەردوو نەبۆ موبتەلی [١١]

ئەمما حەددش هەن میزانو مەقام
بەو شەرط جەو میزان زیاد نەبۆ کەلام

ئەر جەبری باچان [١٢] جەبرەن خاصو عام
کوفر موطڵەقەن بە دەڕڕاکەی خام

ئەر نەی مەسئەلە جەبری بان صادق
ساقط مەبۆ عەدڵ جە قاپیی خالق

پەی چێش ؟ هەر مەئموور تە هەر مەظاهیر
ئیجرا کۆ ئوموور بە ئەمر ئامیر

کەی مەبۆ بە عەدڵ فاعیل ئەو کار
بە ئیجرای ئوموور بیۆ گروفتار

---

(٩) ئەمە بەپێی دەسنووسەکەی (ح)یە ، ئەگینا لە دەسنووسەکەی (م)دا نووسراوە (فکرم)و ئەوەش لێرەدا ناگونجێ .

(١٠) واتە : چەند وتارێك لەبارەی بیروباوەڕی جەبرییەوە ئەڵێ .

(١١) لە دەسنووسەکەی (م)دا نووسراوە (مبطلی) بەڵام ئاشکرایە مەبەستی (موبتەلی ــ موبتەلا)یە .

(١٢) باچان : بواچان ، بڵێین .

ئەر باچان نیەن جەزاو موکافات
ساقیطەن میزان ، جەحیمو صیراط
مەسئەلەی ئوخرا ئەگەر صەحیح بۆ
بێفەرقی جە بەین قویحو مەلیح بۆ
مەبۆ جە قودرەت بێ ئیقتیدار بۆ
یا نە ئیجرای ئەمر بێ ئیختیار بۆ
نمەبی ئیلزام [١٣] کوتوب (مانزل)
تەصدیق ئوموور ئەنبیای مورسەل
نمەکەرد ئیلزام [١٤] ئەمرو نەواهی
نمەبی جە بەین ذیڕۆح جودایی
موباح مەبی فیعل ئینسان چون حەیوان
بێ تەئثیر مەبی خەطەرەی شەیطان
نەی جادا جەبری ویشان بان حەکەم
مەر یە ئینصافەن ئەی زولمو ستەم
نەبۆ ئیمتیاز نە هەر پاکو پیس
ئیطاعەی جیبریل ، عیصیان ئیبلیس
یەک لا پەی وجوود حەق مەکەن ئیقرار
ماچان جە حەقەن ئاثار هەر کار
نە یەک لا نیسبەت بێ ئیقتیداری
مەدەن بە صیفات ذات قەهاری [١٥]

(١٣) لە دەسنووسەکەی (م)دا (الظم) نووسراوە . هەڵەیەکی ئاشکرایە ، ئەبێ ڕاستەکەی (الزام = ئیلزام) بێ وەک ئێمە نووسیومانەتەوە ، یا (لزوم) بێ.
(١٤) ئەمیش لە دەسنووسەکەدا بە (الزم) نووسراوە .
(١٥) ئەم بەیتەو بەیتی پێشەوەی لە نوسخەکەی (م)دا لە پەروایزەوە

چۆن ڕەوای عەقڵەن یاران هامدەم
جە حەق‌و باطڵ نەبۆ یەك حەکەم

پەی ئیجرای ئوموور نەبۆ موتەقیم
یەکسان بان جە حەق فیرعەون‌و کەلیم

شەق زەکەریا ، نیران خەلیل
نەبۆ ئەجرشان جە قاپیی جەلیل

فەضڵ موحەممەد ، بووجەهل عەنید [16]
مەظڵوومیی حوسەین ، مەظڵەمەی یەزید

نەبۆ موکافات مەظڵوومان زار
بێ موجازات بان ظەلووم‌و (شرار) [17]

ئەر جەبری ماچان جە دار دنیا
جەزاو موکافات حەق مەکۆ ئەدا

کەی بی پەی خەلیل‌و یەحیا موکافات
پەی شمرو نەمروود کامەن موجازات

ئەر ئینصاف کەران جوملە جەبری‌یان
دیقەت کەن نە کار ئوموور جیهان

نووسرابوونەوەو نیشانەیان وا بۆ دانرابوو کە لەدوای بەیتی (چۆن ڕەوای عەقڵەن . .)ەوە بێن ، بەڵام شوێنی ڕاستەقینەیان ئێرەیە کە ئێمە دامانناون تیایداو لە نوسخەی (ح)یشدا لێرەدا دانراون .

(١٦) واتە : کەللەڕەقیی ئەبووجەهل .

(١٧) ئەمە شێوەنووسی دەسنووسەکەی (م)ە کە بۆ (شیرار)یش‌و بۆ (شەڕڕار)یش دەستئەداو ، هەروا هەڵیش‌ئەگرێ لەئەسڵدا (ئەشرار) بووبێ .

(لا تشبيه و لا نقاش في التمثيل) (١٨)
جه صينف بەشەر تەمثيل كەيم دەليل

تمثيـل

سوڵطان ئينگليس ئەلئان يەك زەنەن
نوقصانيى زەنان نە عام ڕەوشەنەن

وێش و تەبەعەش جە دين بەری‌يەن
ئەهل ئيباحەن ، جوملە دەهری‌يەن (١٩)

جە لای دەهری‌يان ئەرض و ئاسمان
خەڵقندەی ذیٚڕۆح ئەشياو ما فيهان

قەديمەن هەردوو جە ثەبت و ثەبات
ذیٚڕۆح و جەماد نەوعەن (٢٠) جە نەبات

مونكيرەن نە حەشر ، جەحيم و جينان
ماچان باقی‌يەن ئەرض و ئاسمان (٢١)

باز هەم سوڵطانش دارۆ عەدالەت
نەدارۆ قوبووڵ زوڵم و ذەلالەت (٢٢)

---

(١٨) ئەم ڕستەيــە بە بۆچوونی ئێمــە ڕاستكردنــەوەی ئەوەيــە كــە لــە دەستنووسەكەی (م)دا نووسراوە . لەوێ بەمجۆرە نووسراوە : (لا تشبە و لا نقشە في تمثيل) .

(١٩) خەڵكی ئينگلستان مەسيحين ، مەسيحييش بەپێی ئايينی ئيسلام ئەهلی كيتابن و ئيباحی و دەهری نين .

(٢٠) لە دەستنووسەكەی (م)دا بەمجۆرە نووسراوە (نوعن) . مەعناكەيمان بــۆ ڕاستنــەكرايەوە .

(٢١) ئەم قسەيەی فەقێ قادر بێ‌بەڵگەو بناغەيە ، چونكە كيتابی‌يەكان ئينكاری زيندووبوونەوە لەو دنياو بەرپابوونی بەهەشت و دۆزەخ ناكەن .

(٢٢) ئەم وشەيە لە دەستنووسەكەی (م)دا بە (ضلالـت) نــووسراوە . ئێمــە ئەمەمان لا ڕاستتر بوو .

مەر ئەوکەس ئەسمای ذاتش غەیوورەن
کەی عەدڵو ئینصاف جە ذاتش دوورەن

(دەروێش) ماددەی جەبر یاوا بە کەماڵ
شەرح کەر نە ئەقواڵ ئەشعەری ئەحواڵ

گفتار در مقالات اشعری (٢٣)

ئەگەر ئەشعەری بکەران ئەفکار
خەواصو عەوام داران ئیختیار

چون نەقص قودرەت سەرمەدۆ موطڵەق
بە کیذب صەحیح گشت مەبن مولحەق

چون بارشت ئەبر ، گەردش فەلەك
هەوای گەرمو سەرد . حەرەکەی مەلەك

میقدار عوقوول ، قیسمەت ڕۆزی
صیححەتو سوقم : قەلەو فەیرۆزی

نەبیو مورسەلین ئەولیای کیبار
مەئموور جەبرن جوملە بە یەکبار

جە وادیی ئەیمەن حەضرەت مووسا
تەعیین بی جە حەق پەی قەوم گومڕا

جە ڕیسالەی وێش کەردش ئیعتیذار
جێش نەکەرد قوبووڵ دارای جیهاندار

نووح بە ئەمر حەق تەبلیغ مەکەرد قەوم
قەوم بە ئیستیهزا نووح مەکەردن لەوم

---

(٢٣) واتە : قسە لەبارەی وتارەکانی ئەشعەرییەوە .

مەزاناش نە قەوم نمەکێ ئەثەر
باز فەرمان حەق مەکەرد موکەڕەڕ

زەکەریا ، یەحیا ، هەم لووطو صالح
جە حەق نازل بێن پەی قەوم طالح

ماوەردن جە حەق پەرێ قەوم پەیغام
ئەکثەر جە پەیغام هەراس بێن مەدام

مەزانان بە وەعظ نمەبۆ مەیسەر
باز هەم نە فەرمان نمەپێچان سەر

ئەکثەر مورسەلین جە قەوم عەنید
بە فەرمان حەق یەك یەك بێن شەهید

خوصووص موحەممەد (ختم الأنبياء)
صادر نەکەرد نوطق بێ (وحي يوحى)

بە قەولو بە فیعل بێ فەرمان حەق
(أصلاً) نەکەرد کار موحەممەد موطلەق

سوورەی (کافرون) حوکمش بی تەنزیل
با قەوم قورەیش صولحش بی تەکمیل

نازڵ بی ئایەی (أقتل) موشریکون
هەم پەی قەتڵشان کەمەر بەست بە خوون

(دەروێش) ئیثباتەن نەبیو مورسەلین
قەولو فیعلشان جە حەققەن یەقین

هەم جە ئەولیا پەیدا کەر دەلیل
تا جە ئەشعەری تۆ نەبی ذەلیل

اثبات مطلب در مناقب حضرت غوث الاعظم قدس‌سره (٢٤)

شاهـ گەیلانی فەخر هەر طەریق
غەوث ئەعظەم‌و دوڕڕ دەریای حەقیق

یەك ڕۆ ئەمرش کەرد جە توحفەی مەتاع [٢٥]
ئاوەردن پەرێش چەند پارچەی ئەنواع

یەك پارچە جێشان پەسەند نمانا
بە بیست دیرهەم زەڕ زەرعش ستانا

سپەرد بە خادم ئەو (ولی الله)
بەرۆش بە بازار بسازۆ قەبـا

جە حین عبوور خەددام [٢٦] جە بازاڕ
پارچەش دی بە چەم یەك مەرد توججار

ئەحواڵ پارچەش پەرسا جە خادەم
خەددام وات : قەبان پەی (غوث الاعظم)

تاجر بە دڵ وات : شێخ یە قەباش بۆ
هەردەم جە هەوای نەفس نە تەلاش بۆ

مەر فەرقش چێشەن جە دنیاداران
چێش مەند [٢٧] پەی لیباس خەلیفەی دەوران

---

(٢٤) واتە : باسی پێ‌سەلماندنی مەبەست لەبارەی کەرامەتی حەزرەتی غەوثەوە. وشەی (مناقب) لە دەستووسەکەی (م)دا بە (مناقبە) نووسراوە ، بەڵام ئەوە هەڵەیە .

(٢٥) لە دەستووسەکەی (م)دا نووسراوە (مطاع) .

(٢٦) لە دەستووسەکەی (م)دا نووسراوە (خدام = خوددام) .

(٢٧) لە دەستووسەکەی (م)دا نووسراوە (مەن) .

چون ئاوەرد بە دڵ خەطەرەی پەلید
دەرلەحظە مسمار بە پایەش خەلید [٢٨]

ئاما بە ئەفغان ، پێچیا چون مار
جەم بین جە سەرش دەوریەی [٢٩] بازار

دیشان دوو ڕوەی پاش یەك مسمارەن
هەردوو سەر گوڵمێخ سەخت دیشوارەن

نەکریا بە جەمع ئاهینگەر عیلاج
تا بە قاپیی شێخ تاجر بی موحتاج

بەردن جەنازەی تاجر نیمە جان
نیان بە حضوور ئەولیای زەمان

عەرض کەردن یا شێخ مێخ قودرەتەن
هەردوو سەر گوڵمێخ بەستەی حیکمەتەن

شێخ فەرما ئەو مێخ خەطەرەی خامەن
وەسوەسەی ئیبلیس‌و نەفس بێڕامەن

نەودەمدا تاجر ئاما بە زوبان
تەقبیل کەرد قەدەم ئەو بەحر عیرفان

عەرض کەردش بە شێخ من خەجاڵەتم
جە خەیاڵ خام جە ضەلالەتم [٣٠]

---

(٢٨) ڕستەی (بە پایەش خەلید) لە فارسی وەرگیراوە .
(٢٩) لە دەسنووسەکەی (م)دا بە (دورویەء) نووسراوە . ئێمە لامانوابوو ڕاستەکەی (دەوری‌یەی)ە .
(٣٠) لە دەسنووسەکەی (م)دا بەمجۆرە نووسراوە (ضلالتم)ـ بۆ (ضەلالەتم)یش‌و بۆ (ذەلالەتم)یش دەستئەدا .

عەرض کەردش یا شێخ ! تۆبە صەد تۆبە
تۆبەی نەصووحی جێش نەبۆ عەودە
شێخ (باسم الله) کەرد . دەست مالا نە پاش
هەم میسمار بی غەیب . هەم تێشو ، هەم جاش !
فەرماش ئەی تاجیر تۆ کەردی ئەفکار
شێخ بە هەوای نەفس بیەن گورفتار
یاد قەسەم [٣١] کەرد ئەو بەحر زەخخار
تا ئەمرش نەبۆ دارای جیهاندار
نەپۆشم هەرتا نەگۆیەند (بپۆش)
نەنۆشم هەرتا نەگۆیەند (بنۆش)
تاجیر هۆرێزا بە تەوبەی تەعجیل
کەفت نە قەدەمگای ئەو قوطب کامیل
هەم قەضای تەعلیق سەر دا نە توججار
هەم ئیثبات بی قەصد ئەولیای کیبار
های دەروێش کردەی کاران بە دڵەن
صیححەتو سوقم [٣٢] جە دڵ حاصڵەن
یا حەق بە حورمەت ئەو غەوث گەیلان
مەئیووسم نەکەی جە نوور ئیمان
عەفوم کەر بە عەشق جوملە کەلیمات
مەحفووظم کەری نە هەر سەییئات

(٣١) لە دەسنووسەکەی (م)دا نووسراوە (قەستەم) ، بەڵام مەبەست هەر (قەسەم)ە .
(٣٢) لە دەسنووسەکەی (م)دا (ستم = ستەم) نووسراوە ، بەڵام دیارە هەڵەیە.

قاپیی دڵ بە نوور ڕەحمەت کەر گوشاد
هەم (فەقێ) نە بەند بەڵا کەر ئازاد

(دەروێش) پەی ئیثبات نە هەر موددەعا
(شرعاً) یەك شاهید نیەن ئیکتیفا

گفتار در کنیهء حسین ابن منصور
که چرا (حلاج) گویندش (٣٣)

یەك جە (اهل الله) حەللاج مەشهوور بی
ئیسمش شێخ حوسەین ئیبنی مەنصوور بی

یەك ڕۆ جە مەستیی تەجەللای حضوور
جە سوقاق شەهر هەنگام عوبوور

دیش یەك پیرەزاڵ مەناڵۆ بە زار
ذەلیلو دڵگیر مەنەی کەفتەکار

ڕەحمش ئەثەر کەرد ، پەرسا : پیرەزاڵ !
عیجزت نە چێشەن ، بەیان کەر ئەحواڵ

عەرض کەرد : فیدات بام پڕ ئیحتیاجم
دەمێوەن موحتاج ، مەردێ حەللاجم

بە قەدەر کەفاف وێمو ئەطفالان
خڕیدم کەردەن پەنبە چەند باتمان

نە من داروون پا بشم پەی حەللاج
نە حەللاج بەی جا دارۆ ئیحتیاج

---

(٣٣) واتە : لەبارەی ئەوەوە کە بۆچی حوسەینی کوڕی مەنصـوور مەشهوورە بـە حەللاج .

شێخ فەرما قاپیی حوجرە گوشاد کەر
بە پەنبەی مەقصوود تۆ کەم یەك نەظەر

ئەگەر ڕوخصەت بۆ جە ذات مەنان
من پەی حەللاجی بەستەنم میان

پیرەزاڵ پەی شێخ گوشاد کەرد حوجرە
خەرمەنەی پەنبە کەردش یەکسەرە

شێخ کەرد تەوەججوهـ بە دیدەی ضەمیر
خێزا جە پەنبە زیرەی دارو گیر

نە حوجرەی پەنبە بەرز بی زیل‌و بەم
مەواتی دووصەد حەللاج بیەن جەم

مدرا وە پاوە شێخ صاحێب حاڵ
تا حەلاجی بی پەنبەی پیرەزاڵ

جە ئید بی کونیەش فاش بی نە جیهان
ئەلقابش نە عام حەللاج مەواتان

(فەقێ) نە خاریج حیکایەت کەم کەر
بە حوکم ئیثبات مەقصوود مەحکەم کەر

بیان چگونگی (انا الحق) گفتن
حسین ابن منصور حلاج رحمه الله (٣٤)

حوسەین مەنصوور جە مەستیی جەلال
لەفظـ (انا الحق) ئاوەرد بە مەقال

---

(٣٤) واتە : باسی چۆنیەتیی (انا الحق) وتنی حوسەینی کوڕی مەنصووری حەللاج ڕەحمەتی خوای لێ بێ .

جەم بین جە دەورش عولەمای بەغداد
واتان مەوعیظە بەو شێخ ئیرشاد

عەرض کەردن بەو شێخ ئەی لەفظ موغلەق
تەرکش کەر هەنی کوفرەن (انا الحق) !

ساکیت بەر جەو ذیکر ، نادیم بەر جە حاڵ
رەنج ویەردەی وێت مەکەر بەتاڵ

یەك لا خۆش خوانان مەوانان قورئان
یەك لاش زەمزەمەی مەوعیظە خوانان

ئەو هەر یەن سەرمەست لیقای حضوور بی
طەبعش نە هەوای ئاشووبە شوور بی

حەیران حوضوور پەروەردگار بی
مەوعیظەی عالەم جەلاش چون خار بی

بێداریش نەبی جە ئەعضاو دەمار
بێباك بی نە سەمع مەوعیظەی گوفتار

مەنصوور وات بەو شێخ عولەمای کیبار
عەبەث مەکەران گوفتەی ناهەنجار

من عەبد مەملووك پەروەردگارم
نە ئەمرو نەهیش بێئیختیارم

چون بە ئەمر دۆست (انا الحق)مەن
کەی پەروای ئەغیار ، پەند خەڵقمەن

مەئموور ئوموور ڕەضای مەعشووقم
جە عیلم مەعشووق ئێدەن مەسبووقم

هەرچی هەن جە ئەمر پەروەردگارەن
من نەی مەسئەلە چارم ناچارەن

هەم بە ئەمر شەرع قەتڵم حەڵاڵەن
سستی جە قەتڵم مەحض وەبالەن

یاران بۆ بە عەشق ڕەضای خودایی
بستانان نەی جان جامەی جودایی

یەقینەن هەرکەس عەزمش ئەوابەن
ئەڵبەتتە جە قەتڵ من نە شیتابەن

مەئیووس بین جە شێخ ئەهل عولەما
بە ئەسەف وانان :« لا حول ولا •• »

بە حوکمی ئیعلام ، عولەمای کیبار
ئەو عەببادی حەق کەردن بە سەر دار

یەقینەن دەروێش ! هەر (ولي الله)
بێ‌ئیختیارەن جە ئەمر ڕەضا

ئەدیللەی عەقلی هەم ئێدەن قیاس
فەرق بۆ جە مابەین عەوامو خەواص
چون خاصان هەردەم بە قووەی ئەفکار
دایم نەزدیکەن جە پەروەردگار
مەقبووڵش ئیدەن بێ ئەمرو ئیلهام
نەبۆ کارشان (دائم المدام)
ئێدەن قاعیدەی مروور زەمان
نە حین حضوور شاهان جیهان

غولاّمو خوددام نه حوضوور شا
گەردن مەکەن کەچ بە ئیستادە پا
جوملە موراقیب ئەمر سوڵطانەن
جوملە [٣٥] موتتەظیر ڕەئیو فەرمانەن
هەر ئەمرێ پێشان بکەرۆ ئەو شا
بێ ئیختیارەن جەواب کەن ئەدا
غەیر جە (سمعنا) و (أطعنا) [٣٦] گۆیان
نیەن چارەشان جە ئەمر سوڵطان [٣٧]
خوصووصەن حوضوور شەهەنشاهیی ئەو
جەلالو قودرەت لاتەناهیی ئەو
سەبەبش ئێدەن جە موقەڕەڕبان
نیەن ئیختیار هەر ئانو زەمان
(دەروێش) حیکایەت خاصان بی تەمام
باوەر بە ئەوصاف ئومور عەوام
حەق‌سازان ئەسپاب پەی هەرکەس دوو ڕا :
یەکێ ڕای خەطەر ، یەکێ ڕای هودا
هەرکەسێ هەر ڕا ئەر کەرد ئیختیار
نیەن مانیعش جە ئەمر ئەفکار
دەرجەن موشتەرەك خەیرو شەڕ جە تۆ
هەردوو پەی مەرام وێشان نە ستۆ

---

(٣٥) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (جملەء = جوملەی) بەلاّم هەڵەیە .
(٣٦) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (اتوعا) ، بەلاّم دیارە هەڵەیە مەگەر بڵێین (غەیر جە سەمیعناو ئیتاعەن گۆیان) بوە .
(٣٧) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (سلطانن = سوڵتانەن) ، بەلاّم هەڵەیە.

یەك دیدەی ئیدراك عەقڵ كامیلەن
یەك نەفس شەڕڕاڕ طەبع جاهیلەن
عەقڵ ڕەهنومای ڕای هیدایەتەن
نەفس دەللالەی ظوڵم و شەهوەتەن
هەركەسێ بە عەقڵ كەرد موراجەعەت
بە طەریق حەق مەدەرۆ ڕەغبەت
هەركەس بی موطیع نەفس ئەممارە
بە ڕاهـ بەدی مەبۆ ئاوارە
كەردی ئیختیار نەی دوو ڕا هەركام
بە قەدەر قیسمەت مەیاوی بە كام
های دەروێش نەی جا پەیدا بی ئیشكال
لاجەرەم جەبری مەیان بە مەقال
هەرچەند بێ پەیەن ڕومووز حیكمەت
كەس بە كەشف ڕەمز نەدارۆ قودرەت
یەی تەسەللیی قەلب هەردوو طەوائیف
شەممێ جە حیكمەت ظاهیر كەر تەعریف
هەرچی مەصنووعات ذات لاڕەیبەن
حیكمەتش جوملە جە عیلم غەیبەن
عەقڵ ظاهیربین باوەرە نە پێش
وەی طەور مازوونی [٣٨] نە عەبد یانێ چێش ؟
ئەووەڵش ئیدەن شەهەنشای ئەعظەم
بێ ئیحتیاجەن جە هەردوو عالەم

---

(٣٨) مازوونی : مەئذوونی ، ڕوخسـەت وەرگرتن .

ئەر عالەم موطیع یا کول عاصی بان
نە جە ئێد بە سوود ، نە جە ئەو زیان

دووەم : ئەر شاهێ عەبدێ کەرد ئەسیر
ئیطاعەی ئەو عەبد نەدارۆ تەئثیر

بە قووەی جەبری بێسوودەن طاعەت
ئیطاعەی حیسبی پڕ موزدو مینەت

سێیەمش پەی ئێد خەلق کەردەن مانیع
با جوزء طاعەت بە کول بۆ نافیع

چارەمش ئەسمای ذات (لایتام)
مەبۆ صیفاتش بەیۆ بە ئەنجام

مەعلوومەن هەرچی نەفسو شەیطانەن
هەردووشان موعین صینف ئینسانەن

ئیختیلافشان کەردی وەظائیف
تەرەققیی ڕوتبەش مەبۆ موضاعەف

چونکە فریشتان هەر ئانو زەمان
ئەمینەن جە نەفسو ، خەطەرەی شەیطان

ذاکیرەن هەردەم بە حەمدو ثەنا
مەشغوولەن با ئەمر طاعەتو تەقوا

حیکمەتش ئێدەن گرۆی فریشتان
تەرەققیی مەسنەد ئەصلەن نەداران

جە ئێدەن عالەم ئەکبەر بەشەرەن
بەشەرەن قابیل فەضڵو هونەرەن

قەلبشان مەکان نەتەرگای حەققەن
فەرقشان ڕوموز سیڕڕ موطڵەقەن

ئەقرەب هەر صینف صینف ئینسانەن
تەعمیر کونندەی هەردوو جیهانەن

ناس قابیل قەهرو لوطف ئیلاهەن
جەحیمو جینان جە بەین گەواهەن

ئەر دەورەی ئەفلاك بادو بارانەن
جوملە نە ئوموور ناس نە فەرمانەن

نە یەك فریشتە تەرك بی یەك سەجدە
تەرکەن جە قاپیی حەق بی ڕاهندە

ئەر ئینسان صەد ساڵ جە زوڵمو زینا
جە کوفرو شیرکو جە فیسق بۆ ئیغوا

هەروەقت نادیم بی کەرد تەوبەی ئیخلاص
مەعفووەن جە باب ذات بێقیاس

حەیفەن جەبرییان بە سووء ظەننی
فەضڵ بەشەری جە لاش بۆ دەنی

قەهرو لوطف قابیل موقەڕڕەبانەن
بێقوربی قابیل صینف حەیوانەن

ڕای خەیر مونحەصیر فەضڵو هونەرەن
ڕای شەڕ وابەستەی قەضاو قەدەرەن

ڕاگەی خەیر مەنووط علمو ئیحسانەن
ڕای خەطەر بەستەی نەفسو شەیطانەن

نه خاریج جیسم هەم خەڵقەن دوو ڕا
ئەسپاب هەردوو هەردەم موهەییا
قەول ئەنبیا مەوعیظەی قورئان
پەی طەریق حەق ناطیقەن هەر ئان
خەطەرەی ئیبلیس جە قەلب بەشەر
تۆ مەکۆ دەعوەت پەی طەریق شەڕ
ڕەضای حەق تەعلیق بە عیبادەتەن
مەظهەر ڕەضا لوطفەو ڕەحمەتەن
عیصیانی تەعلیق غەضەبەو قەهرەن
مەظهەر غەضەب زەققوومەو زەهرەن
جە دیدەی ئیدراك ڕەۆشەنەن طەریق
ڕای حەقو باطیل زوو مەبۆ تەفریق
هەرچەند مەثبووتەن جە عیلم سەبەق
نییەت جە عەبدەن ، هیدایەت جە حەق
جە هەر نێكو بەد صیحەتو سەقەم (٣٩)
تەعلیقی دارۆ هەم قەضای موبرەم
قەضای تەعلیقی قەید صیفاتەن
قەضای موبرەمی وابەستەی ذاتەن
بەعضێ جە کوفرو عیصیان تەعلیقەن
بەعضێ جە موبرەم قەیدش تەصدیقەن
جە ئێدەن بەعضێ دایم عیصیانەن
بەعضێشان دایم هەر نە فەرمانەن

---

(٣٩) لە دەستووسەکەی (م)دا (ستم = ستەم) نووسراوە .

قەضای تەعلیقی مەنماتۆ ئاتــار
تەعلیقەن بە غەیر ، یا جە ویشەن کار
ئەووەڵش شەقی ، ئوخراش موتتەقی
ئەووەن موتتەقی . ئاخرش شەقی
ئەگەر بە نێکی قەیدت بی موبرەم
پەی طەریق حەق مەنیەری قەدەم
ئەگەر موبرەم بی قەضات جە خەطەر
نەهیت مەعرووفەن ، ئەمرت جە مونکەر
پەی هەردوو طەریق وەی طەور قەرارەن
هەردووشان تەعلیق مەصدەو کردارەن

گفتار در وعظ حضرت رسالت پناهی (٤٠)

یەڵ رۆ موحەممەد شای (خیر البشر)
ڕەوضەخوانی کەرد جە قەضاو قەدەر
بە یاران ویش وەی طەور دا ئیخبار
(جَفَّ القلم)ەن ماجەرای هەر کار
سەعیدو شەقی جە عیلم سەبەق
جە بەطــن مادەر تەفریتەن جە حەق
صەحابەی کیرام ئامان بە جەواب
کەردن ئیفادەی ئەو عالی جەناب
هەرگاهـ وەیطەورەن بێسوودەن طاعەت
هەنی جە طاعەت مەکەیم [٤١] فەراغەت

(٤٠) واتە : قسـە لەباردی پەندو ئامۆژگاریی پێغەمبەردوە .
(٤١) لە دەستنووسەکەی (م)دا (میکم = میکەم) نووسراوە ، بەڵام ڕاستەکــەی (مکیم = مەکەیم)ە وەك ئێمە نووسیومانە .

مونکیر بین جه ئەمر صەلاتو صیام
هەر یەك بە خانەی وێشان کەرد خەرام

صەدای موئەذذین شنەفتن بە گۆش
پەیدا بین جوملە سەججادە بە دۆش

کەردش تەبەسسوم (سید الانام)
ڕوو کەرد بە جانیب صەحابەی کیرام

پەیچێش نە ئەفکار وێتان بین نەدەم
نەبین جە گوفتار (ثابت القدم)

ئامان بە جەواب صەحابەی کیبار
یاد کەردن قەسەم [42] بە پەروەردگار

وەقتێ هۆرێزام کەردیم تەعەهود
ناوەریم بە جا ئەمر تەعەبود

نیدای موئەذذین چون کەردیم مەسموع
نەدەم بیم جە کار بە تەوبەی ڕجووع

ئاما بە جەواب نبووەت پەنا
فەرماش ئەی ئەصحاب جە کار بان ئاگا

هەرچەند بەی طەورەن ئەمما جە دنیا
دیارەن ئاثار شەقاوو هودا

هەرکەس بی مەشغووڵ تەقواو عیبادەت
مەنمانۆ ئاثار نوور سەعادەت

---

(٤٢) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (قستم = قەستەم) . دیارە مەبەست هەر (قەسەم)ە .

هەرکەسێ نە کار بەدی کەرد دەوام
شەقی‌یەن ئەو کەس جە (یوم القیام)

گفتار در تغیر قضای تعلیقی (٤٣)

دەروێش جە تەغییر قەضای تەعلیقی
شاهید پەیدا کەر ئەگەر صیددیقی

شاهید مەطڵەب نەی جا کەر حاضر
چون شێخ کەرخی نە عام نەوادر

مەعرووف عام بی نە شەهر بەغداد
نە مەحەڵلەی کەرخ مەکەردش ئیرشاد

یەك ڕۆ جە دمای صەلات وسطا
ئەورادو تەذکار نوطقش کەرد ئەدا

چەشمش نە میحراب صەومەعەی کەرخ بی
فیکرش نە بازار پەردەی بەرزەخ بی

دیدەی سەر نە عەین عاڵەم پۆشابی
عەین ضەمیرش نە تەماشا بی

دەرکش نە سەیران صونع صانیع بی
قەلبش نە ئەنوار نوور نافیع بی

ئیلهام قەلبی وەنەش بی حاصڵ
بکەرد تەفەڕڕوح تۆی دیجلەی جاهیل

هۆرێزا وە پا مەعرووف زەمان
ڕوو بە دیجلە کەرد چەنی موریدان

---

(٤٣) واتە : قسە لەبارەی گۆڕانی قەزای موعەللەقەوە .

نە ذائیقەی ذەوق ئیلهام نە جۆش بی
حەیران حیکمەت شای خەطاپۆش بی

مەگێلاّ نە قورب کەنارەی دیجلە
دیشان نە دیجلە بەرزەن غولغولە

سەیرکەردن قوففە مەگێلاّ نە ئاب
قوففە نشیتان مەنۆشن شەراب

یەك لا جە مەستیو بادەی قەرقەففەن
یەك لا صەدای ساز کەمانچەی دەففەن

عەرض کەردن بە شێخ ئەی صاحێب ئیرشاد
سەیر کەر چ بیدعەت سەر دان جە بەغداد

جە دەوری‌یەی [٤٤] شەهر نەداران حیجاب
جە میانەی شەط مەنۆشن شەراب

هەرکەس بکەرۆ گوناى ئاشکار
ئەوکەس مەبغوضەن جە پەروەردگار

خاصە (شیخ الیوم قطب الاقطاب)ەن
گوناه جەهری نە ئیضطیرابەن

دوور با جە دنیا شێخ کەرۆ ڕەیحلەت
سەرمەدۆ جە ناس کوفرو ضەلالەت

مەقبوولەن جە حەق دوعای شێخ تەحقیق
دوعا کەر قوففەی فوسساق بۆ غەریق

---

(٤٤) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (دورووەیە) . ئێمە بەمجۆرەمان ڕاستکردەوە .

عیبرەت بۆ پەرێ زومرەی فاسقان
شایەد نە گوناێ جەهری نادیم بان

شێخ فەرما یاران داریم دوعایێ
ئێوە ئامین کەن . هەر یەك نە لایێ

دڵ نە مەشغەلەی تەجەللای لیقا
دەست نیازش بەرز کەرد نە هەوا

بە سۆز گریە عەرض کەرد ئیلاهی
هەر تۆی خەطاپۆش جە مەه تا ماهی

قوفقەنشینان بەی ئاهەنگەوە
بەی عەیش‌و عوشرەت ، بەی چل چەنگەوە

ئازاد بان جە تار ، قەنطەرەی صیراط
شاد بان بە عوشرەت ئەطعیمەی جەننات

عەرض کەردن بە شێخ ، مەر هەی موبارەك
ئەی فیکرە چێش بی کەردی تەدارەك

حەیف نەبی پەی شێخ ئەی دوعای بێجا
پەرێ زیندیقان بەوێش دۆ ڕەوا !؟
شێخ فەرما ئەر شاخ ئەمەل بدۆ بار
حیکمەتش ئەلئان مەنمانۆ ئاثار

ناگاه نە قوفقە پەیدا بی فەزەع
واوەیلای درێغ بە زاری‌و جەزەع
شکەستن سەمتوور چل چەنگ‌و ڕوباب
هەوادان پەی شەط شیشەی بادەی ناب

ڕووکەردن بە شێخ قوففە بە شیتاب
ئەشك دیدەشان جاری چوون سێلاب
سەر دان بە ساحیل ، خرۆشان بە زار
عەرض‌کەردن بە شێخ تەوبەی ئیستیغفار
هەی یا شێخ ئامان ڕەحمێ کەر بە حاڵ
تەوبە ، صەد تەوبە نەی بەدیی ئەفعال
یا شێخ بۆ بە عیشق ذات صەبووحی
عەطا کەر تەڵقین تەوبەی نەصووحی
فەرما تا تەکیە بکەن تەجەممول
حەللەن جە تەکیە عوقدەی هەر موشکیل
عەرض‌کەردن بە شێخ نەداریم طاقەت
گریەی ئیشتیاق بە دڵ دان حیرقەت
تا دەست بەیعەت نەدەی بە ئیخلاص
دامانت نە دەست کەی مەبۆ خەلاص
پێچان دامانش گرەوان خەیلێ
ڕەحمش ئەثەر کەرد پێشان کەرد مەیلێ
دەست بەیعەتش پێشان کەرد عەطا
ثەبت بین نە دەفتەر خاصان خودا
یازدە مەرد نەوجا یاوان بە ئیمان
مەئموور بین بە ئەمر قەدیم مەننان
شێخ بە گریەی ذەوق مەستیی ئیستیغراب
با کوتتابییان (٤٩) ئاما بە خیطاب

(٤٥) کوتتابییان : قوتابییان .

ذات حەق حەکیم عەدڵو وەهابەن
ڕەئووفو ڕەحیم ، ڕەبو تەووابەن
سەدساڵ نە کوفرەن (کافر باللە) [٤٦]
صیدق تەشەهود هەر ئان کەرد ئەدا

هەر وەقت بی نادیم جە کوفرو عیصیان
مەغفوورەن جە باب مەعدەلەت نیشان

حیکمەتش غالیب ، قودرەت بێشومار
دەریای ڕەحمەتش نەدارۆ کەنار

دوعای خەیری من نەبی بێحیکمەت
واتم فاسقان شاد کەر بە جەنەت

بێ تەوبەی ئیخلاص فیرقەی فاسقان
چطەور مەبان شاد بە قەصری جینان

حەق دوعام جە باب عالی کەرد قەبووڵ
تەرتیب تەوبەش ئاوەرد بە حوصوول

قوففەنشینان جە فیعل عیصیان
قەضای تەعلیقی جێشان کەرد عەیان

هەم ئەوان شاد بین بە فەیض غوفران
هەم پەی ئێمە بی ئەجرێ جە ئیحسان

ئەگەر بکەردام من دوعای غەریق
ئەبت مەبیم نە صینف قاتیل بە تەحقیق
خصووص موحەممەد (ختم المرسلین)
خەلقش ڕەحمەتەن پەرێ عالەمین

---

(٤٦) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (بلا) .

دیارەن ئاثار ڕەحمەت جە ئیلا (٤٧)
دەلیلش سازان پەرێ هەر گومڕا

فەرض هەرکەسەن زومرەی موئمینین
دوعای مەغفیرەت پەی ئیخوان دین

موریدان جە شێخ کەردن ئیعتیذار
تۆی دەوڵەت پەنا ، ئێمە عەبد زار

تۆی خەرمەنەی مەهـ ، ئێمە خۆشەچین
جە خۆشەچینان مەبەر دڵ حەزین

کەفتن نە قەدەم شێخ صاحێب حاڵ
یاوا بە تەسکین فەرتەنەی جەلال (٤٨)

(فەقێ) دیارەن تەعلیقی‌و موبرەم
تەقسیمەن جە باب شەهەنشای ئەعظەم

جە عومرو جە ڕزق ، ثەواب‌و خەطا
نە وەجع‌و صیححەت ، ئەیمەنی‌و بەڵا

جە عیلم ئەزەل ئامان بە ڕەقەم
جە بەعضێ تەعلیق ، جە بەعضێ موبرەم

خەلق هەر عیللەت جە حەققەن پەیدا
هەم پەی هەر عیللەت جە حەققەن دەوا

تا جە عەبد ئەو فیعل نەیۆ بە وجوود
نی‌یەن ئیضافەی ئەو مەرد مەقصوود

---

(٤٧) ئیلا : ئیلاهـ ، خودا .
(٤٨) جەلال : زاراوەیەکی ئەهلی تەصەووفە ، بریتی‌یە لەوە کە صۆفی ببێتـە ڕوانگەی صیفاتی سەلبی کە تووڕەبوون‌و دەستوەشاندنی لێ پەیدا ئەبێ.

دەوای عیللەی کوفر موشریك‌و گومڕا
تەعلیقەن بە صیدق [٤٩] قەوڵ ئەنبیا

هەم جە قەوڵ‌و فیعل سەبەق بی نادیم
هەردەم جە تەوبەی ئیخلاص بۆ موقیم

ئەمرش مەعرووف بۆ ، نەهیش جە مونکەر
ئەوسا شاد مەبۆ بە لوطف ئەکبەر

ئێدەن شایستەی شەئن بەندەگی
عیجز ئیعتیراض جە شەرمەندەگی

هەم ئێدەن قانوون ئوموور دنیا
ئەر موقەصصیرێ فیرار کۆ نە شا

نادیم بی جەو ذەنب ، ئەر بی خەجاڵەت
مەعفووەن جەو شا ئەر کەرد دەخاڵەت

خوصووصەن دەرگای ذولجەلالیی ئەو
ڕەحمەت عامەی لایەزالیی ئەو

هەرکەسێ جە ذەنب وێش بی پەشیمان
کەردش دەخاڵەت بە قاپیی یەزدان

بە تەوبەی ئیخلاص کەردش ئیستیغفار
چۆن مەعفوو نیەن جە پەروەردگار

هەرگا وەی طەورەن پەرێ عەبد زار
لازمەن ناڵش نە پەروەردگار [٥٠]

(٤٩) صیدق : تەصدیق ، باوەڕپێ‌کردن .
(٥٠) لە دەستنووسەکەی (م)دا لە دوادێڕی لاپەڕەکەدا پاش ئەم بەیتە ئەوەندەی شوێنی عینوانێکی فەرعی بۆشایی بەجێ‌هێڵراوەو، لە سووچی خوارەوەی لاپەڕەکەدا نووسراوە : (های دەروێش) کە ئەم جۆرە نووسینانەی ئەوسا

. . . .

شەوگار درەنگەن نەمەندەن ویسعەت
یەکسەر نە خوابەن جومله جەماعەت

شێخ فەرما یاران مەدەن تەشویشە
جە ئوموور حەق داروون ئەندیشە

چون نابەڵەد بی نە ڕای مەیخانە
قیبلەنومای دڵ کەرد بە نیشانە

تا بە یەك سوقاق کەردشان عوبوور
کەردن ئیستیماع زایەڵەی سەمتوور

عەرض کەردن بە شێخ ڕامان کەرد غەڵەت
بین بە هەدەف گای غەیبەت و توهمەت

بەردەبازو ڕابەری لاپەڕەی بەرامبەر بوون و جێگای ژمارەی لاپەڕەکانی ئەمڕۆیان ئەگرتەوە ، کەچی لاپەڕەی بەرامبەری کە دوابەدوای دێ وشەی (های دەروێش)ی تێدا نی یەو بەشێکە لە کتێبی «فەضیلەتی بەنی ئادەم» . بێ گومان ئەمە تێکرا ئەوە ئەگەیەنێ کە لێرەدا لای کەمی پەڕەیەك فەوتاوە . بەیتی (شەوگار درەنگە)یش ، کە دوابەدوای ئەم بەیتە نووسیومانەتەوە ، سەرەتای لاپەڕەیەکی ترەو ، لە جزوبەندا لەم ناوە دوورکەوتوەتەوە . بەڵام ئێمە لێرەدا داماننا چونکە :

١ ــ لەلایەن ناوەڕۆکەوە بەشێکە لە بابەتی (ئەشعەری و جەبری)و ، باسەکەی شێخ جونەید تەواو ئەکات .

٢ ــ (ح)یش کە نوسخەکەی خۆی لەبەر نوسخەکەی (م) نووسیوەتەوە ، یەکسەر پاش ئەم بەیتە (شەوگار درەنگەن)ی نووسیوەو ، هیچ بۆشایی دانەناوە ، بەڵام لەپالیا نووسیویە : «در مسالهء کشف شیخ جنید گوید» واتە : باسی کەرامەتەکەی شێخ جونەید ئەکا ، ئەڵبەت لەوکاتەشدا کە ئەو نوسخەکەی خۆی نووسیوەتەوە پەڕەکە هەر فەوتاو بـوە ، بـەڵام لاپەڕەی «شەوگار درەنگەن . .» لەجێی خۆیدا بوەو نەپەڕیوەتە لایەکی تر وەکو ئێستە ، بۆیە (ح) یەکسەر نووسیویە .

نەی جا گوشادەن قاپیی مەیخانە
ئیستیعاذە کەر جە زەخم تانە

جاگەی تۆ نیەن مەیخانەی مەجاز
ها بشنەو جە تۆش مەیۆ صەدای ساز

شێخ فەرما یاران چارم ناچارەن
ئەمر ئەکیدەی پەروەردگارەن

پەرێ مەیخانە با زوو بیم ڕاهی
سەیر کەین جە ڕومووز حوکم ئیلاهی

تا بە مەیخانە ڕاهی بین نە ڕا
بە صەوت جەهری بیشرش کەرد صەدا

مەسمووع بی نە بیشر صەوت پڕ مەهیب
(مجذوباً) دەرحاڵ بە وێش دا نەهیب

جە تەئسیر دەنگ ئەو (ولي الله)
بە پای بوڕەهنە دەوان بی نە ڕا

چون یاوا بە شێخ نە بیروون باب
سەرانسەر خەجڵەت ئەعضاش کەرد بە ئاب

چارش هەر ئێد بی بە ئاهـو فوغان
کەفت نە قەدەمگای ئەو قوطب زەمان

شێخ فەرما هەی بیشر کۆتاکەر زاری
نیەن وەقت عیجز نە شەرمەساری

هەنی نەمەندەن قیسمەتت نەی جا
هۆرێزە بشیم پەرێ خانەقا

دەردەم هۆرێزا بیشر دڵ حەزین
ڕاهی بی چەنیش بە صیدق‌و یەقین

چون شێخ نیشت نە تۆی خەڵوەت‌خانەی وێش
ئەمرش کەرد بە بیشر حاضر بی نە پێش

جە کردەی سەبەق کەردش پەشیمان
بکەردش تەڵقین ئاداب ئیمان

جەودما شاد بی بە دەست بەیعەت
مەشغووڵ بی بە ئەمر تەقواو ڕیاضەت

قەلبش نە ژەنگار ذونووب بی صافی
مەشهوور بی نە عام شێخ بیشری حافی

سەبەب کونیەش بکەروون بەیان
پاش بوڕەهنە بی جە حیذا حەفیان

تا نە حەیات بی ئەو (ولي الله)
پاك بی نە ئەنجاس سوقاق‌و صەحرا

ئەر پەی تەفەڕڕوج بیشر کەرد ئاغاز
ڕیجلەینش هەرگیز نەبۆ بێ‌نوماز

پەرساشان جە بیشر هەی صاحێب دەوڵەت
جە پای بوڕەهنە مەر چێشەن حیکمەت

فەرماش شێخ جونەید منش کەرد نیدا
بە پای بوڕەهنە لوام بە دەرگا

ئەی فەیض جە سایەی بوڕەهنەگیی پام
جە پەروەردگار بە من بی ئینعام

سا دەروێش ! سەیر کەر نە ئوموور کار
جە بەحر ئیحسان (عزیز الغفّار)
ئەر مەدەدکار بۆ جە وێش یەك مەشیەت
عالەم مەگێران ڕاگەی هیدایەت
ئەمما ئەر مەیلش ڕاست بی بە هەرکەس
ئەو کەس مەکۆ تەرك (افعال النجس)
تا نە ئیطاعەت نەنماتۆ سەبەق
نمەبۆ ئەلیەق بە ئەلطاف حەق
قایم کەن یەقین فیرقەی جەبریان !
بی‌ئیطاعەی ئەمر ڕەحمەتەن جینان
نەك وێنەی ئێوە بێ ئەمر طاعەت
مەشغوول بۆ بە ئەمر کردەی مەعصیەت
کردەی بەدیتان نیسبەت دەن بە حەق
عەین تۆهمەتەن ؛ هەم کوفر موطلّەق
ئەر عەقیدەتان بە یەقین ئێد بۆ
نمەبۆ خەطا جە عەمرو زەید بۆ
کەسێ نە ئامیر وێش دڵ موقیم بۆ
بە نێك‌و بەدش مەبۆ تەسلیم بۆ
بە عەرض ئێوە ئەر بێن تەعەڕڕوض
نمەبۆ نەوکەس بکەن کینەو بوغض (٥١)
نەك بە حوبش شاد ، بوغضش باغیض بی
بە عەطاش خۆشنوود ، جە ئەخذ عاجز بی

---

(٥١) ئەمە پێچەوانەی حەدیثی (لا طاعة لمخلوق فی معصیة الخالق)ە .

موطیع بە هەوای نەفس بی هەر بار
جە ئوموور شەرع بگێری کەنار

یەك لا مەشغووڵ بی بە ئەکلو بە شورب
نە یەك لا داری قەصد تەقەڕڕوب

کردەی وێت جە غەیر ماچی تەقدیرەن
ئەر غەیر کەرد جە تۆ ماچی تەدبیرەن

نەفس حەیوانیت کەردەن مورەخخەص
نەشو نوماتەن جە هەواو هەوەس

وێتان حەکەم بان فیرقەی جەبری‌یان
غولامێ وەی‌طەور نە قاپیی وێتان

غەیر جە ئەکلو شورب ، جە خواب غەفڵەت
نەبۆ ئیطاعەش غەیر ظولمو ذیللەت

قەبووڵتانەن ئەو مەرد غولام
هەردەم طەڵەب کۆ جە ئێوە ئینعام

بە تەعزیەی نەفس ، وەسوەسەی شەیطان
خانەی ئوخراتان وەی‌طەور بی وێران

موحەممەد سەرخێڵ جەمع ڕوسول بی
هەردەم بە تەقواو طاعەت مەشغوول بی

هەر شەو نە قیام سوجدەو ڕوکووع بی
هەر ڕۆ نە صیام تەوبەی ڕوجووع بی

هەر یەن طاعەت کەرد ئەو شای (خیر الناس)
پای موبارەکش هەردوو کەرد ئاماس

جه ئێد تزووڵ بی ئایەت (طاها)
نەکەردیم نازیل قورئان (لتشقى) (٥٢)

هەرچی تەکالیف ئەمر قورئانەن
جە صینف بەشەر حەدد ئیمکانەن

(دەروێش) نە مەقام تەسلیمو ڕەضا
شەممێ بەیانکەر جە (خلیل الله)

گفتار در صابری و تسلیم برضای باری شدن حضرت ابراهیم خلیل الله علیه السلام (٥٣)

چون خەلیل جە نار نەمروود بی ذەلیل
حاضر بی جە لاش (اخي جبرئیل)

عەرض کەرد نە حوضوور نەبی ئیبراهیم
دەعوەت کەر جە حەق جە نار بیت سەلیم

خەلیل وات ڕەضای وێشەن ئەی حوججەت
جە ناڕەضای حەق کەی ڕەوان دەعوەت

جە بەلاو ئاسیب صەدەمەی ئەییام
هەر ئانو زەمان تەسلیم بە ڕەضام

ئێدەن قاعیدەی جوملە عاشقان
بە قەهرو لوطفش خوڕڕەمو خەندان

ئەر بە ئەمر دۆست بسۆزوون بە نار
ئەوسا پەرێ من شەئنەن ، ئیفتیخار

---

(٥٢) ئیشارەتە بۆ ئایەتی (طه ، ما انزلنا علیك القرآن لتشقى . طه ٢ ــ ٣) .
(٥٣) واتە : باسی خۆڕاگریو ملکەچکردنو قایلبوونی حەزرەتی ئیبراهیمی خەلیل بۆ فەرمانو حوکمی یەزدان . ئەم عینوانە لە دەستنووسەکەی (م)دا بەتەواوی چووبوەوە، بۆیە لەبەر دەستنووسەکەی (ح) نووسیمانەوە.

ئەوسا ئەمرش کەرد بینای (لاینام)
(یا نارُ کونی بردا وسلام) (٥٤)

قابیل شەخصەن تەسلیم‌و ڕەضا
نەك چۆ (٥٥) کەس ئیبلیس کەردەنش ئیغوا

چون ماددەی خەلیل کەردی ئیختیصار
باوەر بە ئەوصاف ئەولیای کیبار

(فی هذا القیاس) ئەنبیاو ڕەسوول
جەبری حوکم حەق کەردەبین قەبوول

قصهء برصیصا و امین نبودن از مکر حضرت باری جل جلاله (٥٦)

ئیبلیس ئەمین بی جە قەهرو قودرەت
شی نە گەردەنش تەوقێ جە لەعنەت

بیمت جە غەضەب یەزدان دایم بۆ
ئومێدت بە لوطف ئیحسان قایم بۆ

---

(٥٤) ئیشارەتە بۆ ئایەتی (قلنا یا نار کونی بردا و سلاما علی ابراهیم . الانبیاء ٧٠) .

(٥٥) کورتکراوەی (چو ئەو)ە واتە : وەك ئەوکەسەی ... تاد .

(٥٦) واتە : سەرگوزەشتەی بەرصیصاو ئەمین نەبوون لە مەکری خودای گەورە .

ئەم باسی بەرصیصایە لە دەستنووسەکەی (م)دا کە لە بەردەستی فەقێ قادرداو لە حەپسخانەی کەرکووك نووسیویەتیەوە ، لەپاش بەسەرهاتەکەی ئیبراهیمەوە دانراوە ، ئەمەش ئەوە ئەگەیەنێ کە باسەکە بەشێکە لە بابەتی (ئەشعەری‌و جەبری) ، بەلام لە دەستنووسەکەی (ح)دا دیار نی‌یە ، لەوانەیە بەشێوەیەکی سەربەخۆ نووسیبێتیەوەو لەپاشا فەوتابێ ، بەلگەشمان ئەوەیە کە (ن) باسی بەرصیصای لەبەر دەستنووسەکەی (ح) نووسیوەتەوە ، دیارە پێش ئەوەی لەناوبچێت ، ئەگەرچی ئەمیش زۆری لەم‌باسە لەبیرچووە .

حەق کەردەن تەئکید بە ئایەی قورئان
خەندەتان کەم بۆ ، گریە بێپایان (٥٧)
وەقت ئەنبیای بەنی ئیسرائیل
بەرصیصای عابید خەیلێ بی کامیل
موددەی هەفتاد ساڵ نە پای کۆسارێ
مەعبەدگاهش بی بەطن یەك غارێ
هەم هەشتصەد عابید جەو زێدو مەقام
ئەکثەر جە فەیضش یاوابین بە کام
دەبدەبەی تەقواش یەوطەور بی بوڵەند
ئیبلیس جە حەسەد مات بی موستەمەند
تا یەك ڕۆ ئیبلیس (علیه اللعنة)
جەمعش کەرد تەمام گرۆی شەیطەنە (٥٨)
کێشا ئاه سەرد ، خرۆشا بە زار
نە چیهرەی زوشتش ئەسرین کەردن کار
پەرسان یا جەددا مۆ چیشەن حاڵت
نە کام جیهەتەن زوڵمو ذەلالت (٥٩)
واتش درێغا بەرصیصای عابید
جەرگم بوریان کەرد کردەی ئەو زاهید
چون خوون مەگێلۆون ئەعضاو دەمارش
نمەکۆ ئەثەر ئەفسوون نە کارش

(٥٧) ئیشارەتە بۆ ئایەتی (فليضحكوا قليلا وليبكوا كثيرا جزاء بما كانوا يكسبون . التوبة ٨٣) .
(٥٨) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (شطنه) ، بەڵام ئاشکرایە هەڵەیە .
(٥٩) ذەلالت : لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (ظلالت) ، بەڵام ئاشکرایە هەڵەیەو مەبەست (ذەلالەت)ە .

زادەی ئیبلیس بی یەك ئەبیەضە (٦٠) نام
جە مەکرش ماتەن ئەنبیای عیظام

ئاما بە جەواب ئەبیەضەی حەریص
وات پەی ئەو زاهید من بکەر تەخصیص

ئەر کەرووم (٦١) سەلبش جە نوور ئیمان
ئەوسا هونەرم باوەر بە میزان

ئیبلیس جە قەولش خورڕەم بی خەندان
ئەبیەضە پەی غار عابید بی ڕەوان

تا وەقت مەولوود نەبی‌بی ئەبرار
شەیاطین جە ناس مەبین ئاشکار

نوور موحەممەد ئاما بە دنیا
حەق شەیاطینش جە ئینس کەرد ئیخفا (٦٢)

ئەبیەضە وێش بەرد بە شکڵ زاهید
سەلام دا نە ڕووی بەرصیصای عابید

بەعد تەواضوع بۆسا دەستو پاش
گەردەنش کەچ‌کەرد ، ئاما نیشت جە لاش

---

(٦٠) لەو سەرچاوانەدا کە باسی ئەم‌ئەفسانەیان تێدایە ناوەکە (ئەبیەض)ە نەك (ئەبیەضە) .

(٦١) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (کروم = کەرووم) ، بەلام ئێمە لامان‌وایە ڕاستەکەی (کردم = کەردم)ە .

(٦٢) تێکڕای ئەم بەیتەو بەیتی پێشوو واتە : تا پێغەمبەر (د.خ) لەدایك‌نەبووبوو جنۆکە ئەکەوتنە بەرچاوی ئادەمیزادو ئادەمیزاد ئەیانبینین ، بەلام پاش لەدایك‌بوونی پێغەمبەرو لەبەر شان‌و شکۆی هاتنە دنیای ئەو ، خوا لە بەرچاوی ئادەمیزادی شاردنەوە . ئەم قسەیە هیچ بناغەیەکی لە ئاییندا نی‌یەو ئادەمیزاد ، چ پێش لەدایك‌بوونی پێغەمبەرو چ پاش لەدایك‌بوونی جنۆکەیان نەبینیوە .

بەرصیصا نە حوسن خوڵقش کەرد عەجیب
پەرسا مەکانت جە کۆن ئەی غەریب ؟

خەبیث دا جەواب من نە فلاَن جا
ئامام بە تەبریك فەیض قەدەمگا

شنەفتم تەعریف عیبادەت تۆ
موجاهەدەی نەفس ؛ ئیرادەت تۆ

ئیلهام غەیبی بەیطەور دان ئاگا
ئامام نە ڕای دوور بە صیدق و صەفا

مەبۆ بنیشم نەی جا یەك زەمان
ئیجرا کەم ئوموور عەظیم سوبحان

بەرصیصا واتش ئەی مەرد خودا
هەر تا مەیلتەن بنیشە نەی جا

موقیم بی نەو جا مەردوود مردار
زوهدو طاعەتش هەر یەن کەرد نە کار

هەمیشە نە ئەمر طاعەت نە قیام
بێخوردو خەو بی (دائم المدام)

هەرچەند جە طاعەت مەکەردش تەعجیل
ڕەنگو قووەتش نمەکەرد تەنزیل

چون نەسل شەیطان بێخوردو خوابەن
نە ئیجرای ئوموور پڕ نە شیتابەن

بەرصیصا دایم جە کردەی غەریب
پڕ شگفت مەبی حەیران و عەجیب

تەشویشەی قەلبش نیشت نە سنێزە
طەڵەب کەرد نە پێش یەك ڕۆ ئەبیەضە
واتش ئەی صەنعەت جە تۆ مەعلوومەن
یەکبار جە صەنعەت بەشەر مەعدوومەن
کام ئەسماو ویفقەن بەی طەور بە تەئثیر (٦٣)
نە تەن کۆ ضەعیف ، نە ڕەنگ کۆ تەغییر

تۆ مەدەم سەوگەند بە ذات یەزدان
چێشەن ئەسرارش جە تەن کەر عەیان
جەواب دا جەودەم ئەبیەضەی گومڕا :
چەند ساڵەن ئەی سیڕ کەردەنم ئیخفا
خاص نەبی پەی شێخ جە بەین عەوام
پەی کەشف هەر سیڕ بەی طەور کەی قیام
هەرچەند زەکاوەت مەیۆ نە تەحریك
بە کەشف هەر سیڕ تۆ مەکۆ تەبریك
ئومێدم ئێدەن شێخ نەبۆ مەلال
بەتاڵ کۆ نە دڵ صەدەمەی سوئال
هەرچەند شێخ بەو فەیض مەبۆ شادکام
مەتەرسوون یەزدان من کەرۆ بەدنام
بەرصیصا واتش : ئەی مەرد زوهھاد
پەی بەخیل جەنەت نمەبۆ گوشاد

(٦٣) ئەم وشەیە لە دەسنووسەکەی (م)دا بە (ئاثر = ئەئەثــەر) نووسراوە . ئێمە لامان وابوو ئەوە هەڵەیە ، جا یا (بە تەئثیر)ە وەك لێرەدا نووسیومانە، یا لەئەسڵدا (بەی طەورو نەظیر)بوەو نووسەرەوە بە (ئاثر)ی تێ گەیشتوە.

ساتێ ساکت بی ئەییەضەی ظەلووم
عەرضش کەرد یا شێخ جە لات بۆ مەعلووم

ناچارم چونکی بەردی نام حەق
وە هەم لوطف تۆ نسانان سەبەق (٦٤)

بەو شەرط پەی ئیخفاش سەوگەند کەری یاد
خەرمەنەی ئیفشاش نەکەری بەرباد

سەوگەندش کەرد یاد بەرصیصا نەو جا
ئەییەضە صەبرش بە شێخ کەرد عەطا

بەرصیصا چەند ڕۆ صەبرش کەرد مەراق
تا قەلبش (بالکل) نە غەم بی ئیحراق

ئەییەضە زانا قەلبش بە خوطوور
نەمەند جە نوماز بەشاشەی حوضوور

موهەییا کەرد کیذب تەزویران ویش
شێخش نە خەلوەت طەلەب کەرد نە پێش

واتش یەك زەمان تەقوام کەرد پیشە
دابیم نە کـۆ بیم یا نە سای بیشە

هەمراز جوغد بیم هەر شەو تا شەفەق
میوەی جەنگەڵ بی ڕۆ سەددی ڕەمەق

---

(٦٤) ئەمە نووسینەوەی تێکستی دەسنووسەکەی (م)ە بە ڕێنووسی نوێ . لە دەسنووسەکەدا بەمجۆرە نووسراوە :

و هم لطف تو نمانان سبق

ئێمە بەتەواوی مەعنـاکەیمان بۆ ساغنەبوەتەوە .

غەیر جە ضیعف حاڵ پێم نەبەخشا سوود
سەقیل [٦٥] بی قەلبم نە سوجدەی سوجوود

تا نە کەنارەی یەك شەهر عەظیم
سازام یەك خەڵوەت جە تۆش بیم موقیم

هەم ئەکل و شوربم زیاد کەرد کەم کەم
تا ڕاضی بی نەفس ئەعضام موجەسسەم

مەشغووڵ بیم نەو جا بە ئەمر تەقوا
تا نەو مەرزو بووم ئیسمم بی ئیفشا

جە مەردو جە زەن پەریٚ زیارەت
مەنیشتن جە لام ، مەکەردن ئولفەت

یەك ڕۆ یەك حەسنا حەرەم جە ناکام
بە صەد غەمزەی ناز ئاما نیشت جە لام [٦٦]

---

(٦٥) ئەمە شێوەنووسی ئەوەیە کە لە دەسنووسەکەی (م)دا نووسراوە ، جا ئاخۆ ئەسڵەکەی (ثەقیل)ە یا (صەقیل) ؟ هەردوکیان دەستئەدەن .

(٦٦) ئەم بەیتە لە دەسنووسەکەی (م)دا دوا بەیتی لاپەڕەیەو لە داوێنی لاپەڕەکەوە نووسراوە : (واتش هەی عابید ..) واتە لاپەڕەی داهاتوو ئەبوو بە بەیتی (واتش هەی عابید ..) دەستپێبکا ، کەچی یەکەم بەیتی ئەو لاپەڕەیە (بەرصیصا خەطەر پەیدا کەرد ..)ە .

ئێمە دەسنووسەکەی (م)مان هەموو پەڕە پەڕە کرد ، لاپەڕەیەکمان نەدی سەرەتاکەی (واتش هەی عابید) بێ تا بڵێین ئەو بەیتەو بەیتەکانی پاشەوەی کەوتوونەتە شوێنێکی‌کەوە . نوسخەی (ح)یشمان هەروا تاوتوو کرد هیچمان دەسگیر نەبوو ، چونکە شوێنەواری ئەم باسە لەو نوسخەیەدا نەماوەو هەمووی فەوتاوە . کەواتە بەپێی ژمارەی بەیتەکانی لاپەڕەی دەسنووسەکەی (م) کە هەر لاپەڕەیەکی ١٥ بەیتە ، ئەبێ لای کەمی پەڕەیەك کە ئەکاتە ٣٠ بەیت لەم پارچە شیعرە فەوتابێ ، ئەگەر زیاتریش نەفەوتابێ . ئێمە وای بۆ ئەچین کە فەوتاوەکە یەك پەڕە بێ ، چونکە تەنها پەڕەیەکیش لە بەرابەری ئەو پەڕەیەدا پەرپووت بوەو قەراخەکانی دڕاوە ،

بەرصیصا خەطەر پەیدا کەرد نە دڵ
ئەبیەضەی لەعین موشکیلش بی حەل
زانا وەعدەشەن ئاما بە طەیران
چەند کەس مەجنوون کەرد جەو موڵكو مەکان
هەم پەی واریثان مەبەردش ئەحواڵ
بەرصیصا جنوون ماوەرۆ بە حاڵ
پەرێ بەرصیصا ماوەردن جنوون (٦٧)
جە قەلب جنوون وێش مەکەرد بیروون
دێوانەگان کول یاوان بە شیفا
فاش بی شائیعەی صەوت بەرصیصا
یەك دوختەرش بی سوڵطان زەمان
مەحبووبو مەرغووب ، نادیرەی دەوران
ئەبیەضە لوا بە قەلب دوختەر
بە عیللەی جنوون کەردش موسەخخەر
جە حاڵ دوختەر سوڵطان بی دڵگیر
دوختەرش بەستن بە حەڵقەی زنجیر
کەردش تەجەسسوس پەی شیفای دوختەر
تا نە بەرصیصا ستانان خـەبەر

هەرچەند نەیشفەوتاوە . جا ئەگەر وابێ ئەبێ ئەو پەڕەیە باسی گفتوگۆی نێوان ژنەکەو ئەبیەضە بێ بە شێوەیەکیوا کە نەفسی بەرصیصای ئامادە کرد بۆ لەخشتەچوون .

دەسنووسەکەی (ن)یش هیچمان لێ دەسگیر نەبوو ، چونکە سەرەڕای پەڕە فەوتاوەکە بابەتی دوو پەڕەیتریشی پەڕاندوە .

(٦٧) لەم نیوە بەیتەو لە نیوە بەیتی پاشەوەشیدا ئەبێ (مەجنوون) بێ .

پەرێ بەرصیصا عەقڵش کۆ تەمیز
کیانا دوختەر با دایەی کەنیز
بی بە مەششاطە ئەبیەضەی گومڕا
دوختەر تەقدیم کەرد جە لای بەرصیصا
وێش ئاما نە پەس ، وات بە خواجەگان
بەرصیصای عابید ئێد کەردەن فەرمان
ئێوە نە یەکجای هەنی کەن مەسکەن
تا دوختەر جە حاڵ وێش مەبۆ ئەیمەن
چون دایەو (٦٨) کەنیز غولام بین ڕەها
هەم دوختەر بە حاڵ دێرینە (٦٩) ئاما
وێش دی نە تۆی غار ، دوو عابید نە پێش
وات من بەی ئەحواڵ نەی جا یەعنی چێش ؟
ئەبیەضەی لەعین ئاما بە گوفتار
وات تۆ بە عیللەی جنوون بیت بیمار
پادشا جە سەعی هەرچەند کەرد قیام
نەکەردن عیلاج حوکەمای ئەییام
ئاخر هەر طەرەف کیاناش خەبەر
هەرکەس بکەرۆ عیلاج دوختەر ،
هەم دوختەر بەو کەس مەکەروون عەطا
هەم گەنجو ماڵم بەوکەسەن فیدا

---

(٦٨) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (دایەی) ، بەڵام هەڵەیە .

(٦٩) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (ویرینە) ، بەڵام ئاشکرایە ڕاستەکەی (دێرینە)یە .

بەو شەرط ڕەوان کەرد تۆ پەی بەرصیصا
(الحمد لله) یاوای بە شیفا

تا مەغریب دوختەر بەی طەور دا تەسکین
وێش نە غار بەرشی ئەبیەضەی لەعین

دوختەر نە حوضوور بەرصیصای عابید
حوسنش درەخشان چون شوعلەی خورشید

ئاما نە جونبوش نەفس بەرصیصا
کەردش فەرامۆش ئیخافەی عوقبا

نەفس لەووامەش ئاما بە تەحریك
هیچ نەکەرد حەیا جە شای لاشەریك

ناوەردش [٧٠] بە یاد ئەو تەقواو طاعەت
تا نەفسش نە کار شەنیع کەرد ڕاحەت

شەب ئاما نە پێش ئەبیەضەی تەزویر
وات یە بەرصیصا مەر چێشەن تەدبیر

فەردا غولامو کەنیزان یەکسەر
مەکەن کەشف حاڵ ناصیەی دوختەر

ئەکثەر جە زەنان داران مەهارەت
دەرك مەکەن نە کار نوقطەی بیکارەت

واقیعەی ئەسرار جە بەین نیسا
مەشهوور عامەن زوو مەبۆ ئیفشا

(تحقیقا) سوڵطان مەگێرۆ ئەخبار
تۆ مەبی بە قەهر سوڵطان سزاوار

---

(٧٠) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (ناوروش) ، بەڵام دیارە هەڵەیە .

بەرصیصا واتش ئەی مەرد هوشیار
ڕەئیی تۆ چێشەن ؟ باوەر بە ئەفکار

ئەبیەضە واتش : خەتم هەر تەدبیر
ئێدەن تۆ دوختەر جە خاك كەی ئەسیر

بەرصیصا واتش قەتڵ بێ گونا
جە ئەحكام عەدڵ كەی مەبۆ ڕەوا ؟!

ئەبیەضە واتش : چون دەفع صائیل [٧١]
لازمەی حیفظەن [٧٢] جە هەر مەسائیل

ئەر تۆ جە قەتڵش نەكەری قیام
فەردا جە عالەم تۆ مەبی بەدنام

چون قەتڵ دوختەر پەی تو قیصاصەن
نە (حق الله)ەن نە (حق الناس)ەن [٧٣]

خۆلاصە بە مەكر ئەبیەضەی لەعین
قەتڵش كەرد دوختەر بێچارەی میسكین

بەرصیصا دەرلاد بێ ئیستیخارە
نەعشش مەدفوون كەرد نە تۆی مەغارە

---

(٧١) لە دەستنووسەكەی (م)دا نووسراوە (سائل) ، بەڵام (سائل) بۆ ئەم شوێنە دەستنادا ، بۆیە لامانوابوو ڕاستەكەی (صائیل)ە كە واتە هەڵمەتبەرو خەتەرو مەترسی لێكراو .

(٧٢) ئەبێ لەئەسڵدا [(لازم الحفظ)ەن] بووبێ .

(٧٣) ئەڵبەت مەبەستی شەیتان ئەوەیە بڵێ كوشتنی كچی پادشا گوناهی تێدا نابێ بۆت چونكە شا بەخشیویە بە خۆتو موڵكی خۆتە ! كەواتە وا مافی خەڵكت لەسەر نەبوو . لەولایشەوە تۆ بە مەبەستی لەكەدارنەبوونو ناونەزڕانی پیاوێكی خواپەرستی وەك خۆت ئەیكوژیو بۆ سوودی (ئایین) ئەیكوژیو بۆ سوودی ئاینیش هەموو شتێ ڕەوایە ، كەواتە وا مافی خوایشت لەسەر نەبوو ؟ !

به تەفرەی نەعین ئەو عەبباد حەق
به قەتڵ و زینای ناحەق بی مولحەق

وات به ئەبیەضە هەی یار عەزیز
مەر چێشەن جەواب غولام و کەنیز

ئەبیەضە واتش جەواب دەر نە کار
دیوانە دوختەر ئیمشەو کەرد فیرار

من به صیدق تۆ داروون شەهادەت
حە تەبریەی کار مەبی فەراغەت

ئەبیەضە سەحەر خێزا به دەوان
خەبەر کەرد کەنیز، [74] دایەو غولامان

واتش ئەو غەددار دوختەر کەرد مەغدوور
دمای فیعل فەحش قەتڵش کەرد مەجبوور

نە فلان جا نەعش ماه تابانی
نە تۆی خاك و خوون کەردەن پەنهانی

یەكسەرە یەخەو سینە کەردن چاك
بەرز بی زایەڵەی شیوەن به ئەفلاك

موقەددیسەی حاڵ کیانان پەی شا
(سریعاً) وێشان پەی غار بین ڕەها

غولامان جە پێش تەكدان تەكاوەر
یاوان به عابید، پەرسان جە دوختەر

---

(٧٤) له دەسنووسەکەی (م)دا نووسراوه (کەنیزو)، بەڵام بوونی ئەو (و)ە نیوە بەیتەکە لەنگ ئەکا .

عابید وات دوختەر دێوانەی سادار
ئیمشەو فیرار کەرد پەی قوڵڵەی کۆسار

غوڵامان بەستن دەستو پای عابید
کەردن نە تۆی غار جوستوجۆی ئەکید

هەم بە دەلالەی ئەبیەضەی لەعین
پەیدا کەردن نەعش ئەو خۆرشید جەمین

هەم نەعش دوختەر هەم عابید خام
کەردشان ئیحضار سوڵطان سەرئەنجام

بە ئەمر سوڵطان صاحێب فەراسەت
عابید کەردن بەند دارو سیاسەت

نەودەمدا ئیبلیس جام پڕ نە ئاب
نمانا نە عەین عابید نە شیتاب [٧٥]

عابید تەشنە لەب ، دیدە گریان بی
سائیل شەربەی دەست شەیطان بی

ئیبلیس وات : منم خودای دوو جیهان
ئەر بە صیدق دڵ جاری کەی ئیمان

عەقیدەی[٧٦] مەذهەب سەبەق کەی مەردوود
ئەوسا مەدەم ئاب [٧٧] هەم شیفای وجوود

---

(٧٥) ئەم وشەیە لە دەسنووسەکەی (م)دا بەمجۆرە نووسراوە (نشتاب = نە شیتاب) بەڵام ڕاستەکەی ئەبێ (بە شیتاب) بێ .
(٧٦) ڕاستەکەی ئەبێ (عەقیدەو) بێ .
(٧٧) لە دەسنووسەکەی (م)دا نووسراوە (ئابو) ، بەڵام بوونی ئەو (و)ە نیوە بەیتەکە لەنگ ئەکا .

عابید دەرلەحظە نە تەهلوکەی جان
بەری بی بە صیدق [٧٨] ئیبلیس جە ئیمان

ئیبلیس دەرلەحظە جام ئاب ڕێزا
واتش خائیفم جە خەشم ئەڵڵا

بەرصیصا چون کەرد ئیطاعەی شەیطان
هەم بەدنامش کەرد هەم سەلب ئیمان

هەی ئیخوان دین ئاگا بان [٧٩] نە کار
مەرد بە ئیطاعەی عەدوو مەبۆ خوار

چون ئیبلیس دوشمەن ئەبنای بەشەرەن
هەردەم نە ئەفکار قوبح و ضەرەرەن

(ظاهراً) طەریق خەیر مەدۆ نیشان
چاه دەر چاهەن نە پەردەی پەنهان

حەریص و خەسیس زادەی ئاتەشەن
(دائماً) جە نەسل ئادەم نە غەشەن

ئەی خەیاڵ خام ئەبتەن نە جەبری
کوڵ بین بە ئیغوای ئیبلیس موفتەری [٨٠]

---

(٧٨) صیدق : تەصدیق .

(٧٩) لە دەسنووسەکەی (م)دا نووسراوە (با) ، بەڵام دیارە (ن)ەکەی بەهۆی (ن)ی (نە کار)ەوە سەری تیاچوە .

(٨٠) ئەم بەیتە نیشانەی ئەوەیە کە ئەم سەرگوزەشتەی (بەرصیصای عابید)ە بەشێکە لە بابەتی جەبری و ئەشعەری .
پوختەی ئەم ئەفسانەی (بەرصیصا)یە ، کە فەقێ قادر تێکەڵ و پێکەڵی کردوە ، وەك لە کتێبی (نزهة الناظرین)دا هەیە ، ئەوەیە کە ئەم ئەبیەض ناوە شەیتانە هەندێ ناوی پیرۆز (اسم مقدس)ی زانیوە و ، لەو زانستەی

سەیر کەن چ حاڵەت نمانان پێشان
(ظاهراً) تەسلیم ، (باطناً) عیصیان

تەسلیم بە ڕەضای حەق جە ئیحسانەن
بێ طاعەتیشان عەین عیصیانەن

دەروێش هەرکەس کەرد قەصد کار بەد
بە تەدریج نە ئەمر دین مەبۆ مورتەد

هەنی نە خاریج نەکەری بەیان
بەیان کەر ماددەی جەبری‌و باغەبان

خۆی هەندێکی بە بەرصیصای خوداپەرست فێرکردوە . لە لایەکەوە دەستی لە خەڵك وەشاندوەو شێتی‌کردون‌و لە لایەکی‌تریشەوە خۆی بردوەتە شێوەی خوداپەرستێکی بێ‌هاوتای خۆ بە هیچ نەزانیو ، بە خەڵکە خاوەن نەخۆشەکانی وتوە فریای نەخۆشەکانتان بکەون‌و بیانگەیێننە بەرصیصای خوداپەرست‌و ، ئەوانیش کە نەخۆشەکانیان بردوەتە لای بەرصیصا یەکسەر شەیطانەکە چوەتە دەروونی نەخۆشەکەو بەدیمەن بەرصیصاو بە ناوەڕۆك شەیطانی ناموبارەك نەخۆشیان چاك کردوەتەوەو ، بەم‌جۆرە بەرصیصا ناوو شۆرەتی پەیداکردوەو ، دوا شت شەیطانەکە کچی پادشا شێت ئەکات‌و کچە ئەگەیێننە بەرصیصاو ، ئاخری بەرصیصا تووشی ئەو سزایە بوو کە بوو .

لەڕاستیدا ئەم ئەفسانەیە جێگای باوەڕ نی‌یەو ، دەلیلێکی شەرعیی لەسەر نی‌یەو زانینی ئیسمی موقەددەس بۆ شەیطان‌و فاسقی دوور لە دین شتێکە دوورو نزیك پێوەندی بە دینەوە نی‌یە . ئەمە زیاتر لەو ئەفسانە پروپووچانە ئەچێ کە تێکەڵی ئایین کراون‌و ، هیچ بەڵگەیەکی باوەڕپێ‌کراو پشتگیری ناکات .

ئەگەر ئەم ئەفسانەیە بۆ ئەمڕۆمان ناوەڕۆکێکی هەبێ ئەوەیە کە نابێ بنیادەم لە خۆی بایی بێ‌و بە قسەی دوژمن هەڵخەڵەتێ‌و بکەوێتە داویەوە .

شروع بحكايت باغبان و جبرى ... (٨١)

(دەروێش) بەیان کەر پەی جوملە ئیخوان
مەقالەی جەبری چەنی باغەبان

یەك مەرد فەهیم جە تۆی باغ وێش
دی شەخصێ نە شاخ درەخت بێ‌ئەندێش

مەگێلۆ جە شاخ بێ موزدو بەدەل
گا ئەکل میوە ، گاهێ پەی بەغەل

حیرەت بی جە کار مەرد صاحێب باغ
قەلبش چون کوورەی ئاهینگەر بی داغ

دیا بە ئەفکار ئەو مەرد غاصیب
ئاما بە سوئال نە ڕووی تەعەصصوب

واتش مەر هەی مەرد بە ڕەهنموونی
کێ بەخشان بە تۆ بەی‌طەور مەئذوونی

بێ‌باکی جە بیم جەزای مەحشەری
تەصەڕڕوف نە موڵك ئاسان مەکەری

(فرضاً) بێ‌باك بای جە ئومەرای وەقت
چۆن مەبی ئەیسەن جە عیقاب سەخت

جە ئێنکو جە بەد یەك مسقاڵە زەڕ
مەیۆ بە میزان جە (یوم المحشر)

---

(٨١)واتە : دەستکردن بە سەرگوزەشتەی باخەوان‌و جەبری . ئەم عینوانەمان بەتەواوی بۆ نەخوێنرایەوە ، لە دواکەیەوە وشەیەك مابوو ، نوختەمان لە جێ دانــا .

چون مەرد غاصیب ئاما بە جەواب
وات هەی برادەر پڕ مەکەر شیتاب

حەرەکەی ئەعضام بە حەق مولحەقەن
کون ئالەت فیعل فاعیلش حەقەن

جە عومرو جە ڕزق هەر ئەعلاو ئەدنا
حوججەت عامەن « نحنُ قسمنا ...»

تا وێش بە نەفسم نەبەخشۆ تەسکین
ناچارم ، نە ئەکل ، مەبەر دڵ حەزین

مەرد باغەبان زانا جەبری‌یەن
جە ئوصوول دین تەمام دەهری‌یەن

هەنی نە ئەفکار نەکەرد دڵ‌گەرمی
سوئال کەرد جەو مەرد جەبری بە نەرمی

ئەر یەقینت هەن بە قیسم ئەزەل
سا بێ‌فائیدەن ڕزق تۆی بەغەڵ

وات بەغەڵم ڕزق ئال‌و عەیالەن
ئەر نەدەم پێشان پەی من وەبالەن

باغەبان واتش هەی مەرد دووڕوو
ڕەززاق یەکێ بی تۆ کەردی بە دوو

« نَحْنُ قَسَمْنا » یەك لا مەوانی
یەك لا وێت ڕەززاق عەیال مەزانی

جەبری وات پۆسەن جە حەضرەت ڕەب
پەی ئیدارەشان من کەردەن سەبەب

باغەبان واتش : هەی مەرد عەییار
بە ئیقرار وێت هــا بیت گروفتار
هەرگا مەزانی سەبەب صەحیحەن
سەبەب جەزات فیعل قەبیحەن
هەرکەس کەرد طاعەت بە حەزرەت ڕەب
ئەو طاعەت پەی لوطف حەق مەبۆ سەبەب
نوزووڵ کەر نە شاخ درەخت بە تەعجیل
تەحقیق کەم جە تۆ کردەی [٨٢] قاڵو قیل
چوون مەرد جەبری ئاما بە زەمین
باغەبان هەردوو دەستش بەست بە قین
بەستش بە درەخت کەردش چۆب‌کاری
تا مەرد جەبری ناڵا بە زاری
واتش کافی‌یەن پێم مەدەر ئازار
عەفوم کەر بە عیشق دارای جیهاندار
مەرد باغەبان واتش هەی ئەحمەق
ئەعضام جە حەقەن ، ئیرادە جە حەق
فاعیل موطڵەق ذات کیبریان
نیسبەتش بە من عەین ئیفتیران
جە نەفع وێتان ماچان جە حەقەن
ئەر زیانێ بی بە غەیر مولحەقەن

---

(٨٢) ئەم وشەیە لە دەستنووسەکەی (م)دا بەمجۆرە نووسراوە (کردی) کە بــە ڕێنووسی نوێ ئەبێ بە (کردەی) ، بەڵام ئەگەر لە ئەسڵدا (گرد ئەی) نەبووبێ ، (واتە : هەموو ئەم ..) ئەبێ هەڵە بێو ڕاستەکەی (کردەو) بێ.

جەبری وات ئامان ئەی مەرد مەتین
تۆبە صەد تۆبە ، بە صیدق و یەقین

ئەلئان مەعلووم بی جوملە جەبری‌یان
بە هەوای نەفسی بین خانە وێران

مەرد باغەبان واتش هەی مردار
تەحقیق بی جە لات جەبرو ئیختیار

بە ئیغوای ئیبلیس گشت بین موفتەری
وێتان جە ئوصوول دین کەردن بەری

چون مەرد جەبری زانا خەیاڵەن
ئەفکار بێجای جەبری بەتاڵەن

جە کردەی سابیق دەردەم بی نادیم
بە تەوبەی ڕوجووع ئیمان کەرد قایم

سەیر کەردی دەروێش ! مەرد باغەبان
جەبریش بە مەردی ئاوەرد بە ئیمان

مقالات حضرت علی (کرم الله وجهه)
با مرد فیلسوف (٨٣)

نە شەهر کۆفە حەضرەت عەلی
هەم شێر خودا ، هەم شاه وەلی

---

(٨٣) واتە : گفتوگۆی حەزرەتی عەلی لەگەڵ کابرای فەیلەسووف . ئەم باسەشمان لە دەسنووسەکەی (ح)دا بەرچاو نەکەوت . دوور نی‌یە ، ئەمیشی وەك باسەکەی بەرصیصا بە سەربەخۆ نووسیبێتەوەو فەوتابێ ، چونکە لە دەسنووسەکەی (ن)دا نووسراوە ئەو دوو باسەی لە ڕووی دەسنووسەکەی (ح) نووسیوەتەوە ، هەرچەند زۆریشی لە باسەکەی بەرصیصا لەبیرچوە ، یا بە ساغی نووسیویەتەوەو ئەویش فەوتاوە .

ئەو دەریای عولووم جە بەین ئەصحاب
مەشغوول بی بە ئەمر مەوعیظەی ثەواب

گاهێ بە ئیثبات ذات (ذو الجلال)
گا وەعدو وەعید ماوەرد بە مەقال

ناگا یەك شەخصێ ئاما نە ڕای دوور
سەلام دا بە ڕووی ئەو لامیعەی نوور

تەقبیل کەرد قەدەم ئەو بەحر عیرفان
مدرا نە حوضوور ئەمیر زەمان

(حسب الاشارە)ی سولطان نەجەف
مەرد موسافیر ئاما نیشت نە صەف

بە مەحض جەلیس [٨٤] مەرد موسافیر
قەلب حەیدەری سەنگین بی مەگەر

پەرسا جە ئەو مەرد جە کۆ ئامانی ؟
مەرد حەق‌پەرست یا جە عیصیانی ؟

وات زادەم نە شەهر (بۆمبا) عەیانەن
خالیقم ئەرض‌و هەم ئاسمانەن

حەضرەت عەلی حیلمش کەرد نە کار
بە نەرمی چەنیش ئاما بە گوفتار

فەرماش دەلیلت چێشەن ئەی سالیك
پەی پەروەردگار قەرار دای شەریك

---

(٨٤) ئەمە ڕوونووسی دەسنووسەکەی (م)ە ، بەڵام ڕاستەکەی ئەبێ (جولووس) بێ .

مەرد موسافیر ئاما بە جەواب
عەرض کەرد نە حوضوور ئەو عالی جەناب

واتش پەریٚ ئەرض ئێدم دەلیلەن
هەرچی هەن ئەشیا جە ئەرض تەکمیلەن

جوملە مەخلووقەن ، زەمینەن خالیق !
جوملە مەرزووقەن ، زەمینەن ڕازیق !

خالیق دووەم هەم ئاسمانەن
خیلقەت نومای ئەبر ، بادو بارانەن !

بە شوعلەی ئەنجوم موثبەتەن ذاتش
شەمس و قەمەرەن دیدەی صیفاتش

هەر وەقت بە دیدەی غەضەب کۆ نیگا
شەرارەی تەمووز ، شیتا هووەیدا

جە مەنشەئی لوطف ئێدەن عەلامەت
پایز یا بەهار سازۆ بە ڕەحمەت

نە ظەرف هەر سالٚ دوو دەفعە ڕەحمەت
دوو دەفعە غەضەب مەندۆ بە عوسرەت

(دائماً) فەلەك وێش نە گەردشەن
هەرچی هەن جە ظیل ئەو پەروەرشەن !

بەیانٚ کەم صیفات سولٚطانٚ غەبرا
مەحمەلەن ذاتش نە حەمل ئەشیا

بە قووەی هەوا ئەبر پڕ مەطەر
ئیجاد مەکۆ ڕیزق ذیحەیات یەکسەر

شاه ویلایەت فەرماش هەی موضیل
جە قەهرو لوطفش مەر چێشەن دەلیل

عەرض کەرد نە حوضوور ئەمیرو سوڵطان
جە قەهرو لوطفش هەر ئێدەن نیشان

ساکین‌و ساکیت ، بەسطو بیساطەن
حیلمش بی‌حەدو عەطاش ئەباتەن

مەظهەر قەهرەن ، جە قەرنێ یەك بار
تاعوون یا وەبا مەنمانۆ ئاثار

قەضای مەخصووصش ئەگەر بی قەدەر
دەرلەحظە بەوکەس مەبەخشۆ ضەرەر

حەضرەت عەلی فەرماش بەو کافر
بەیان کەر جە ئەمرو نەهیشان خەبەر

عەرض کەرد نە حوضوور حەیدەر کەڕڕاڕ
ئەمرو نەهیشان نامان بە ئەخبار

هەر یەك فیعل‌و عەقڵ سپەردەن پێشان
مەقبووڵەن هەر فیعل صادر بۆ لێشان

هەر ئەفکار مووجیب زیندەگیی ناسەن
ئەر تەکاهول [٨٥] کەی خەطا قیاسەن [٨٦]

جە ئەطعیمەی عەیش دنیا بیت غافڵ
ئەر صەد عاقڵ بای پێت ماچان جاهیل

---

(٨٥) لە دەسنووسەکەی (م)دا بە هەڵە نووسراوە (تکاهیل = تەکاهیل) .

(٨٦) ئەم ڕستەیە لە دەسنووسەکەی (م)دا بەم‌جۆرە نووسراوە (خطا قیاسن) ، بەلام ئێمە وای بۆئەچین ڕاستەکەی (خطان قیاساً = خەطان قیاساً) بێ.

پۆسەن تەقاضای ئەرض و ئاسمان
مەنع نەفس وێت هەم عەین خەطان

هەر ئەفعال نە ظەرف مەساو صەباحەن
ئیکراهش نیەن ، جوملە موباحەن

حەضرەت ئەمیر فەرما یا (رجال)
جە ئیحیای ئەموات بەیان کەر ئەحوال

عەرض کەرد یا ئەمیر یە چ خەیاڵەن
ئیحیای بەعد مەوت خەیلێ مەحاڵەن

ذات حەیدەری فەرماش دوو خەللاق
غەیرە مومکینەن چێش نەبۆ نیفاق

ئەر دوو پادشا نە یەك کیشوەر بۆ
مەبۆ ئەو ئیقلیم زێرو زەبەڕ بۆ

یەکێ پەی تەعمیر (۸۷) موڵك کەرۆ شورووع
دیگەر پەی تەخریب موڵك مەکۆ ڕوجووع

یەکێ ئەر عومر یا ڕزق کەرد وافیر
دیگەر بە هەردوو مەبەخشۆ مەضەڕڕ

یەکێشان یەکێ تا نەکۆ ئەسیر
موڵك موشتەرەك نمەبۆ پاگیر

شەرتەن ذات حەق مەبۆ تەنها بۆ
مەیل بە هەرچی کەرد فەرمان ڕەوا بۆ

---

(۸۷) لە دەسنووسەکەی (م)دا نووسراوە (تعبیر = تەعبیر) ، بەڵام ئاشکرایە هەڵەیە .

جەوهەر ذاتش بێ چراو چوون [٨٨] بۆ
قودرەتش غاڵب جە هەر مادوون بۆ

مەبۆ ئەو مەعبوود بێ خوردو خەو بۆ
جوملە مومکینات خەڵقندەی ئەو بۆ

ئەوکەس کە خەللاق ، ڕەززاق عام بۆ
مەبۆ وێش مەستوور دیدەی ئیفهام بۆ

شەرتەن جە مەعبوود بیناو ئاگاهی
جەزاو موکافات ئەمرو نەواهی

شەئن صانیعیش هەردەم ظاهیر بۆ
ڕەنگ ڕەنگو نەوع نەوع جێش مەظاهیر بۆ

چون ذاتش مەستوور عەین عوقوولەن
پەی تەبلیغ ئەمر شەرتش ڕەسوولەن

مەستووری ، وەحدەت شایستەی ذاتەن
هەرچی مەبینید جوملە صیفاتەن

مەر جە عوقەلا یە چۆن قوبووڵ بۆ
فاعیل بۆ عیباد ، مەعبود مەفعوول بۆ !

کەی خالقەن ئەرض جە تەحت عیباد
نە پڕکۆبیی ناس گەردش شۆ وە باد

گاهێ سەر سەبز ، گاهـ سەر نە سەنگ بۆ
گاهێ سفید پۆش ، گا سیا ڕەنگ بۆ

---

(٨٨) لە دەسنووسەکەی (م)دا نووسراوە (بێ چرا چون) . بەلام ئاشکرایە هەڵەیە .

خالیق جه تەحتو مافەوق عیباد بۆ
سینەش سۆختەی کوورەی حەدداد بۆ
دایم تەن مەجرووح قولنگو بێڵ بۆ
عیبادش زالم ، خالیق (مضیل) [89] بۆ
ئەوکەس جه مەعبود مەبۆ موتەصیف
هەر جوهدێ [90] جه عەبد وێش کۆ تەصەڕڕوف
چون ئەرضێ [91] نە فیعل بێ ئیقتیدار بۆ
ڕەوزەنەی زەنبوور عەقرەبو مار بۆ
موحتاج بە هەوای بادو باران بۆ
بە باد خەزان هەردەم عوریان بۆ
ئاسمان موحتاج فەرش زەمینەن
هەم زەمین موحتاج چەرخ بەرینەن
زەمین موحتاجەن بە ئەبرو هەوا
سەما موحتاجەن بە ڕووی میهرو ما
تەحریك فەلەك دایم نە کارەن
بە واسیطەی ئەرض ئەو پایەدارەن
واسیطەی ڕەنگش ماهو خورشیدەن
ئەر هەردوو نەبۆ ئەو ناپەدیدەن
حەرەکەی خورشید جه سەما پەیدان
چیهرەی فەلەکی جه هەردوو پەیدان

---

(٨٩) ئەمە شێوەنووسی دەستنووسەکەی (م)ە . ئێمە بۆمان ڕاستنەکرایەوە چیيـە .
(٩٠) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (جهد) .
(٩١) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (ارض) .

هەرگاه بەیطەورەن موحتاجەن هەردوو
شەرتەن جە مەعبوود غەنی بۆ هەر سوو
مەرد فەیلەسووف جەواب دا نە کار
عەرض کەرد نە حوضوور ئیمام ئەبرار
واتش نە خاریج هەر ئانو زەمان
بێ ئیحتیاجەن ئەرض و ئاسمان
ئەر شەمس و قەمەر ، ئەر ئەبرو بادەن
جوملەگی نە خەوف هەردوو ئیجادەن
حەضرەت عەلی جەو مەرد ظەلووم
دەریای ئەفکارش نیشت نە تەلاطوم
زانا بێ سوودەن حادیثەی نەقلی
ئاوەردش نە پێش صوورەت عەقلی
فەرماش چون بیساط زەمین موفرەشەن
نەوعش بە هەفت ڕەنگ هەم مونەققەشەن
ئەر جە خالیقیی ئەرض ئێدەن دەلیل
جوملە ئەشیاهات خالیقەن تەکمیل
شەمس و کەواکیب ، نەبات و ئەشجار
ئینس و جین و طەیر ، وەحش و موورو مار
هیچ کام نین خالی جەو هەفت ڕەنگ مەدام
لازم کەرد جوملە خالیق بان تەمام
هەم ئێوە ماچان نیەن ئیطاعەت
نیەن باس و خواس [٩٢] فەردای قیامەت

(٩٢) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (باست خواص) .

ئێمه مه‌واچیم هه‌ن په‌روه‌ردگار
ئیحیای به‌عد مه‌وت مه‌بۆ ئاشکار

به میثقاله ذه‌ڕ خه‌یرو شه‌ڕ ته‌مام
مه‌یۆ به حیساب جه (یوم القیام)

طه‌ره‌فه‌ین هه‌ردوو نه خوردو خواییم
هه‌ردو نه عوشره‌ت عه‌یش نه شیتابیم

هه‌ردوو موزه‌ییه‌ن هه‌ر ئه‌لبیساتیم
هه‌ردوو نه ڕوکووب به‌زم‌و بیساتیم

ئه‌ر نه‌ی مه‌سئه‌له ئێوه صادق بان
نی‌یه‌ن په‌ی ئێمه ضه‌ره‌ر یا زیان

ئه‌ر ئێمه جه قه‌ول وێمان بین صادق
ئێوه به غه‌ضه‌ب حه‌ق مه‌بان لایق

هه‌رگا وه‌ی‌طه‌ور بۆ جه هه‌ردوو ئه‌حواڵ
نی‌یه‌ن په‌ی ئێمه عیجزێ یا مه‌لال

مه‌رد فه‌لسه‌فی په‌ی ڕه‌دد مه‌قال
ساتێ ته‌واسا غائیب بی جه حاڵ

به قووه‌ی ئیدراك ئه‌و مه‌رد هوشیار
غووطه به‌ست نه به‌حر ده‌ریاچه‌ی ئه‌فکار

به هه‌ر طه‌ره‌فدا چون ڕانا مه‌رکه‌ب
ئاوه‌ردش به ده‌ست سه‌رڕشته‌ی مه‌طله‌ب

بە کەیل عوقوول مەرد فەلسەفی
میزان کەرد ئەفکار هەردوو طەرەفی

قووەی دەرڕاکەش قایم‌کەرد یەقین
تەصدیق کەردش قەول ئیمام موبین

مەرد فەیلەسووف عەرض کەرد یا ئیمام :
ئێمە مەغروریم بەی خەیاڵ خام

تەحقیق بی جە لام جوملە خەیاڵەن
بە حەققەت ئایین ئێمە بەتاڵەن

جە قاپیی ئەعلات ئێدمەن نیاز
بە شەرەف دین من کەر سەرئەفراز

دەرلەحظە ئیمام جە ئوموور دین
مەرد فەلسەفی تەمام کەرد تەڵقین

(دەروێش) صانیعان جیهانی بان جەم
صەرف ئەفکار کەن نە هەر بێش‌و کەم

ئەو کەس تەلغراف سازۆ یا واپۆر
هەر نەوع صەنایع جێش مەکۆ ظوهوور

نی‌یەن موقتەدیر جە وێش یەك ئەعضا
تەکمیل کۆ نوقصان بە قووەت ئەجزا

پەی ئەعما سازۆ یەك دیدەی بینا
یا گۆش‌و زوبان ، یا جە دەست‌و پا

تەفرەقەی ئەفکار وێشان بکەن کۆ
نەداران تاقەت ئیجاد کەن یەك موو

ئەمما جە حەدید ، نەباتو شەجەر
نەوع صەنائیع مەیۆ نە بەشەر

قیاس کەر جە صونع ذات یەزدانی
جوملە صیفەتەن کەونو مەکانی

ذاتش ماوەرای هەر مومکیناتەن
هەرچی مەبینید [٩٣] جوملە صیفاتەن

های (دەروێش) تەحقیق عەظیم سوبحان
ذاتش نەی هەفت دانگ [٩٤] نەدارۆ نیشان

ئەر ئیستیفسار کەن صاحێب تەئلیف
(عبدالقادر)ەن ذەلیلو ضەعیف

نە دوود دەوران دڵ نە گەزەندم
ئەصڵم هەماوەند ، ئەسیر بەندم

نە سەنەی هەزار هەم سێصەدو یەك
طەبع ئازماییم ئاوەرد بە مەحەك

(ناصرالدین) شاه صاحێبقران بی
حەمید خان سوڵطان ئال عوثمان بی

بەر نوور جەمال ذات موصطەفا
هەزاران دروود ، هەزاران صەفا

(٩٣) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (مبیند) .
(٩٤) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (دنگ) .

(هزاران درووود و هزاران سلام)
(ز ما بر محمد علیه السلام) (٩٥)

---

(٩٥) له دەسنووسەکەی (م)دا لەداوێنی ئەم بەشەی ئەم دیوانەوە ئەم چەند دێڕە بە کۆمەڵێ هەڵەی ڕێنووسەوە نووسرابوو : «تمت شد کتاب ، بعون الملك الوهاب و بتوفیقه . یا رب مبارك باد . مؤلف کتاب در توقیف خانهٔ کرکوك در شهر جمادی الثانی یوم چهارشمه » . واتە : بەیارمەتیی یەزدانی بەخشندەو بە کارسازیی ئەو ، ئەم کتێبە تەواو بوو ، خوا پیرۆزی کا . دانەری کتێب لە حەپسخانەی کەرکوك ، لە مانگی جومادەثانی ڕۆژی چوارشەممە .

لەوانەیە هەندێ‌کەس لەمەوە وای بۆ بچن کە ئەم کتێبە بە خەتی فەقێ قادر خۆی نووسراوەتەوە ، بەڵام ڕاستەکەی هەر خەتی میرزا ڕەحیمی سماقلوویی‌یە کە لەگەڵ فەقێ قادردا بەند بوە ؛ چونکە شێوەی خەتەکەی هەر هەمان شێوە خەتی بەشی پێشووە .

هذا كتاب (پند الحكما)است [1]

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

و بـه نستعين

در ثناى حضرت بارى جل جلاله گويد (٢)

كيبرياى ئەقدەس ! كيبرياى ئەقدەس !
شەهەنشاى كەونەين ، كيبرياى ئەقدەس !
خارج خيططەى موڵك موسەددەس
داخڵ ئەكوان هەر ڕەطبو يابيس
مەوجوودەى ئەكوان قەبضەى قودرەتتەن
تەحريكش (بالكل) تەحت حيكمەتتەن
عەرش موعەللا ، ويسعەت كورسى
لەوح جە تۆ مەحفووظ فريشتەى قودسى
ئاراستەى سەما ، پەردەى حيجابات
مەفرەش نوماى ئەرض ، ئەبت نەباتات
خاريج كونندەى شەفەق جە ظوڵمەت
ظوڵمەت كونندەى شەفەق جە قودرەت

---

(١) واتە : ئەمە كتێبى پەنـدى حەكيمانـە . دەقـى دەسنووسـەكەى (م) بەمجۆرەيە : (هذا كتاب پند الحكمااست) ، وشەى (پەند)ى فـارسيى ئيضافە كردوەتە پاڵ (الحكما)ى عەرەبى .

(٢) واتە : لە ستايشى خوداى ئافەريننەدەى گەورەدا ئەڵێ .

مەردە جە زیندە ، زیندە جە مەردە
خەلقەن جە بەیضەی قودرەت پەروەردە

ئیجاد کونندەی نەباتو شەجەر
جوملەی موختەلیف جە بەرگو ثەمەر

ئەنواع طویوور ، وەحش بەحرو بەڕ
جینو شەیاطین ، فریشتەو بەشەر

جە تۆ تەفریقەن صەوت نوطق عام
بە هەر نەوع لوغەت ئەر مەدەن پەیغام

سەرگەشتەگیی چەرخ ، سورشك باران
ڕەقص نەباتات ، ڕەعد بەهاران

حەرەكەی هەوا ، بێئارامیی ئاب
سەرسەختیی ئەحجار ، حەلیمیی توراب

حیرقەت ناری ، سەردیی زەمهەریر
نەشئو نومای جیسم ، ئەفکار ضەمیر

دەورەی ستاران چەرخ میهرو ما
مەعرەكەی گیتی ، میزان عوقبا

جوملە مەئموورەن بە فەرمان تۆ
بە قەضاو قەدەر ، بە ئیحسان تۆ

تۆ ئەصڵو ، عالەم فەرعو سایەی تۆن
یەكسەر موحەڕڕیك قیسم مایەی تۆن

هەر زەمان صیفات مەربووط ذاتەن
هەم ذات مەنشەء هەر مەوجوداتەن

پەی پەی جە صیفات پەیدان ئوهوورات
پەی پەی قەدەرەن قەضاو واقیعات

وصف صیفاتت ضارو نافیعەن
ئیرادەت بێباك جە هەر مانیعەن

ئەخذو عەطای ڕۆح ، هەم ڕزق عالەم
هەم دەردو دەوا ، صیحەتو سەقەم

یەك یەك جە قەبضەی یەد بەسیطەن
ذات نە ئیحاطەی صیفات موحیطەن

(فەقێ) دیدەی دەرك ئەعمای ذاتشەن
زوبان بەستەی وەصف هەر صیفاتشەن

صفات ثبوتیە هشتاست (٣)

ئیثبات وجوود ذات یەگانە
بەقای هەشت صیفەت ثەبتەن نیشانە

حەیاتو عیلمو سەمعو ئیرادەت
کەلامو بەصەر ، تەکوینو قودرەت

بیلا واسیطە بێ ڕەنگو مەقام
بێ سەبەب هەر هەشت تەکمیلەن تەمام

اصول دین (٤)

دەروێش بەیان کەر تۆ ئوصوول دین
پەنجەن بە هەر پەنج قایم کەر یەقین

---

(٣) واتە : صیفەتە ثوبووتییەکانی خوا هەشتن .
(٤) واتە : بناغەکانی ئایین .

ئەووەڵ بە وەحدەت خودا ئیعتیقاد
دووەم ئەنبیا . سێیەم بە مەعاد

چارەم عەدالەت جە حەققەن مەدام
پێنجەم قورئانەن پەی ئیسلام ئیمام (٥)

تعداد فروع دین (٦)

هەم فرووع دین پەنجەن ئەی عەزیز
شرووط هەر پەنج ئەدا کەر تەمیز

ئەووەڵش صەومو ، دووەم صەلاتەن
سێیەمش جیهاد ، چارەم زەکاتەن

پێنجەمین حەججەن ئەر بیت موقتەدیر
نە ئەدای هەر پێنج نەکەری تەقصیر (٧)

ڕەوان بۆ جە حەق پەرێ موحەمەد
دروودو سەلام بێ حەددو عەدەد

---

(٥) بناغەکانی ئایین (ئایینی ئیسلام) بەپێی پێڕەوی ئەهلی سوننەت‌و جەماعەت (کە فەقێ قادریش لە ئەهلی سوننەت‌و جەماعەتە) پێنج نین ، شەش‌ن‌و شەشەکەش هەموویان ئەوانە نین کە فەقێ قادر ناوی هێناون . ئەو شەش بناغەیە بریتین لە باوەڕ بە خوداو بە فریشتەکانی خوداو بەو کتێبانەی خوا ناردوونی بۆ پێغەمبەران‌و بەو پێغەمبەرانەی ناردوونی بۆ ڕێبەدێی کردنی خەڵک‌و ، بە قەزاو قەدەر. لەم شەشە فەقێ قادر ناوی دوانیانی نەهێناود کە فریشتەو قەزاو قەدەرن . ناوی کتێبەکانی خوایشی بەتەواوی نەهێناوەو تەنها ئیشارەتی بۆ قورئان کردوە . عەدالەتیشی زیاد کردوە .

(٦) واتە : هەڵژماردنی لقەکانی ئایین .

(٧) فەقێ قادر لە هەڵژماردنی لقەکانی ئایینی ئیسلامیشدا هەروا بەهەڵەچووە ، چونکە باسی شایەتیمانی نەکردوەو ، غەزای خستوەتە ڕیزی لقەکانەوە کە وایش نییە .

گفتار در قضا و قدر گوید (۸)

های دەروێش سەیر کەر جە صونع ئەکبەر
جە فەضڵو ئیحسان ، جە قەضاو قەدەر

جە ئەنواع خەلق ، ڕشتەی موختەلیف
حەددش نە حیساب مەندەن بێ تەعریف

گرۆی ئادەمی فەوج فریشتان
جینو شەیاطین ، طویوورو حەیوان

یەکسەر خەڵقندەی خەللاق عامەن
ڕۆزی دەهندەی ذیڕۆح تەمامەن

جە ئەکلو جە شورب ، صەوتو حەرەکات
جە مەوتو جە ڕزق ، جە نوطقو حەیات

جوملە نە دەفتەر عیلم قەدیمەن
صیفەتی ڕەحمان ، جیلوەی ڕەحیمەن

بەعضێ ڕەسوولو بەعضی نەبی‌یەن
بەعضێ نە ئیخلاص ، بەعضێ وەلی‌یەن

بەعضێ صالیحو بەعضێ مورشیدەن
بەعضێ طالیحو بەعضێ موریدەن

بەعضێ شەهیدو بەعضێ موجتەهید
بەعضێ موقیرڕەن ، بەعضێ موعانید

بەعضێ عاشقەن ، بەعضێ مەعشووقەن
بەعضێ جە نەگبەت کردە مەسبووقەن

---

(۸) واتە : قسە لەبارەی قەزاو قەدەرەوە .

بەعضێ تاج دارو ، بەعضێ بێ کولا
بەعضێ مونعەمەن ، بەعضێ بێ نەوا

بەعضێ ئامیرەن ، بەعضێ مەئموورەن
بەعضێ دڵ حەزین ، بەعضێ مەسروورەن

بەعضێ نە جەهل‌و ، بەعضێ عالیمەن
بەعضێ نە گەزەند ، بەعضێ سالیمەن

بەعضێ حەلیمەن ، بەعضێ توند خوو
بەعضێ ڕوو گوشاد ، بەعضێ زوشت ڕوو

بەعضێ تەندروست ، بەعضێ عەلیلەن
بەعضێ نە شەباب ، بەعضێ ذەلیلەن

بەعضێ نە ڕای حەق ، بەعضێ موبطیلەن
بەعضێ سادە لەوح ، بەعضێ موحیلەن

بەعضێ صادیقەن ، بەعضێ کاذیبەن
بەعضێ مەجذووبەن ، بەعضێ جاذیبەن

بەعضێ شەجیعەن ، بەعضێ جەبانەن
بەعضێ مەحکوومەن ، بەعضێ عیصیانەن [٩]

بەعضێ نە حەقیق [١٠] . بەعضێ مەجازەن
بەعضێ نە عالەم دڵ بێ نیازەن

بەعضێ ئەطیبا ، بەعضێ کەحالەن
بەعضێ هەر نە فیکر جەڕاڕیی ماڵەن

---

(٩) مەبەستی لە یاخی‌و دەردەست نەکراوە .
(١٠) واتە : حەقیقی‌و ڕاستەقینە .

بەعضێ عەطارو ، بەعضێ بەززازەن
بەعضێشان خەییاط ، بەعضێ قەززازەن

بەعضێ نە بەیعەن ، بەعضێ نە خرِید
بەعضێ مەئیووسەن ، بەعضێ بە ئومید

بەعضێ ئەطرەشەن ، بەعضێ نابینا
بەعضێ دەستو پاش نەقصەن نە ئەعضا

کەسێ تورمەپۆش دارا ئەساسەن
کەسانێ موحتاج پارچەی پەلاسەن

کەسێ نە زەرەر ، کەسێ نە سوودەن
کەسانێ قاصید ، کەسێ مەقصوودەن

کەسێ ئەلبیسەش نە کوجارەتەن [11]
کەسانێ هەر رِۆ نە تیجارەتەن

کەسانێ ساقی ، کەسێ بادەنۆش
کەسانێ ساکیت ، کەسێ نە خرۆش

کەسێ نە دنیا دڵ بێ ئازارەن
جە یەم عوقبا مەسکەنش نارەن

کەسانێ بە فەقرو فاقە مەئلووفەن
کەسانێ واصیف ، کەسێ مەوصووفەن

کەسێ نێكو بەد جە لاش یەکسانەن
کەسانێ موحتاج یەك پارە نانەن !

بەعضێ جە دنیاو عوقبا خاسیرەن
بەعضێ نە هەردوو جاگەش فاخیرەن

(11) واتە : قوماشی لە شاری (کوجەرات)ی هیندەوە هێنراو لەبەرئەکەن .

بەعضێ نە (سنجاب) [١٢] شاهی نە خوابەن
بەعضێ سەر نە سەنگ . فەرشش تورابەن
یەکێ جە مەی مەست ، یەکێ جە دەوڵەت
یەکێ جە عەیش مەست ، یەکێ جە نەگبەت
یەکێ مەست زوهد ، یەکێ مەست فیسق
یەکێ مەست جووع ، یەکێ مەست ڕزق
یەکێ مەست شەوق ، یەکێ مەست دەرد
یەکێ سورخ ڕوو ، یەکێ ڕووی زەرد
یەکی مەست دنیا ، یەکێ مەست دین
یەکێ مەست فیتنە ، یەکێ مەست کین
یەکێ مەست عەقڵ ، یەکێ ئەبلەهی
یەکێ مەست تەقوا ، یەکێ گومڕەهی
یەکێ ئازادەن ، یەکێ ئەسیرەن
یەکێ چون (فەقێ) بەستەی تەزویرەن
حادیثەی ئوموور جە هەر شەبو ڕووز
جوملە مەرقوومەن جە (لوح المحفوظ)
یەکسەر مەظاهیر فەضڵو هونەرەن
مەنووط بە ئوموور قەضاو قەدەرەن
هەرکەس موفتەریی ئەفکار وێشەن [١٣]
هەرکەس جە طالیع وێش نە ئەندێشەن

(١٢) واتە : لەسەر ڕایەخی شاهانەی لە پێستی (سنجاب) دروستکراو ئەخەون .
(١٣) واتە : بیروباوەڕی ساختەی خۆی دروستئەکاو گوێ بۆ فەرموودەی خوا شل ناکا .

(فەقێ دڵ) ، ئەی جا کۆتا کەر کەلام
بەر موحەممەد بۆ صەلاتو سەلام

* * *[14]

شەهەنشای کەونەین ، خەللاق عالەم
پەنا دەهندەی عالەمو ئادەم
ئێدەن ئیلتیجای بەندەی شەرمەسار
من عەبد عاصی ، تۆ ئامورزگار
تۆ سوڵطان کول ، من عەبد ئەحقەر
تۆ غەنی جە عام ، من موحتاج دەر
هەرچەند بێحەدەن کردەی مەعاصی
غافڵ بیم جە یەوم (یؤخذ نواصی) [15]
خەرمەنم کەردەن بەذر مەعصیەت
بە حوضوور دڵ نەداروون طاعەت
نەبیەن تەقصیرم جە هەر گوناهێ
ڕیشم سفید کەرد جە ڕووسیاهی
فیکر بێ مەجاز ، تەقوای بێ ڕیا
نیەن جە ئەعمال ئەی عەبد گومڕا
کردەم نە عیصیان پڕ نە تەعجیل بی
نە ئیطاعەی ئەمر سستو کاهیل بی
جە فیراریی ئەمر ، کردەی عیصیانم
ئیستە جە خەجلەت وێم پەشیمانم

---

(١٤) لە دەستنووسەکەی (م)دا ، لێرەدا عینوانێك بوە کوژاوەتەوە ، بەڵام بابەتەکە دیارە پاڕانەوەیە .
(١٥) ئیشارەتە بۆ ئایەتی (فیؤخذون بالنواصی والاقدام . الرحمن ٤٢) .

چون بە کردەی وێم مەکەروون نەظەر
نی‌یەن نەجاتم جە نار سەقەر

ئەر نەظەر کەری بەو بەحری غوفران
بە قەطرێ ڕەوان گوناى بەندەگان

چون (لا تقنطوا) [١٦] جە فەرمانتەن
مەوجوودات قەطرێ جە ئیحسانتەن

جە دەریای ڕەحمەت کیبریای ئەقدەس
کەس نی‌یەن مەئیووس غەیر ئیبلیس خەس

بە عیززەتی شەئن ذات (ذی الجلال)
ڕەحمێ کەر بە حاڵ بەندەی بەدفیعال

عەفوم کەر بە لوطف حەیی (لا ینام)
مەغفیرەت‌کەر ذەنب گوزەشتەی ئەییام

بەو بەحر ئەلطاف سەریع عاجیل
عەطاکەر وەنەم ئیمان کامیل

هەم فەرقم بە تاج ڕەضات کەر ڕەفیع
هەم ڕزقم نە جەنب حەلاڵ کەر وەسیع

زوبانم نە ذیکر ثەنات ذاکیر کەر
قەلبم نە تەحمید حەمدت شاکیر کەر

هەم ڕۆحم بە نوور ئیمان ڕەوشەن کەر
هەم جەی بەند سەخت عەبدت نەجات دەر

---

(١٦) ئیشارەتە بۆ ئایەتی (قل یا عبادی الذین اسرفوا علی انفسهم لاتقنطوا من رحمة الله ، ان الله یغفر الذنوب جمیعا . الزمر ٥٤) .

بدەر تەوفیقم حەکیم دانا
بەیان کەم تەفصیل (پەند حوکەما) [17]

هەم فەقێ ! خەیاڵ نە تۆی دڵ کەر جەم
تەنقیص میزان نەیۆ بە ڕەقەم

چون فارسی بی پەند حەکیمان
بە لەفظ کوردی کەردم تەرجومان [18]

سا چون من ئەصڵم صینف ئەکرادەن
هەرکەس بە ئەمثال وێش خاطر شادەن [19]

کلمهء چند در مقدمهء پند حکماء (٢٠)

های دەروێش نە بەند تورکان بیت ئەسیر
یەك وەصیەت نامە باوەر بە تەحریر

تەوفیق طەڵەب کەر جە ذات باری
ئینشا کەر نوسخە پەی یادگاری

توحفەی نەصائیح خولاصەی هەر پەند
هەدیە کەر پەرێ یاران دڵبەند

---

(١٧) وا لێرەدا ناوی کتێبەکە (پەند حوکەما) بوو نەك (پند الحکماء) وەك لە سەرەتای دەسنووسەکەوە نووسراوە .

(١٨) لەم بەیتەوە دیاریئەدا کەوا (پەندی حوکەما) لەبنەڕتدا فارسی بوەو فەقێ قادر کردوویە بە کوردی ، بەڵام باسی ناکا فارسی‌یەکەی هی کێ‌یەو کێ دایناوە .

(١٩) لەم بەیتەشەوە هەستی نەتەوە پەرستی‌و شانازی‌کردنی فەقێ قادر بە زمانی کوردی‌و نەتەوەی کوردەوە دەرئەکەوێ .

(٢٠) واتە : چەند وشەیەك لە سەرەتای (پەندی حەکیمان)دا .

واریدەن حەدیث ئومسی‌یی موختار
(تهادوا تحابوا) [۲۱] جە ئەوەن ئەخبار

خصووص یەك هەدیە کەردەنم ئینشا
ئەنفەع ناسەن جە هەردوو سەرا

هەم ئەوان بەی پەند جە من مەبان شاد
هەم من بە ڕەحمەت ئەوان مەبم یاد

جە ئەییام پێش عومووم شاهان
عادەت بی جە بەین حیشمەت پەناهان

بێ دانش‌و ڕای حوکەمای ئەییام
شاهان نە ئوموور نمەکەرد قیام

حەدیثەن جە لەب نبووەت پەنا :
(جالسوا الکبرا ، خالطوا الحکما) [۲۲]

یەعنی با پیران ببەر هەم جەلیس
چەنی حەکیمان بگێران ئەنیس

قانوون بی جە بەین شاهان جیهان
دەست بە دەست ئاما تا بە نەوشیروان

یەك ڕۆ نەوشیروان شای بڵند ئەختەر
حوکەمای ئەییام ئاوەرد بە دەفتەر

---

(۲۱) فەرموودەیەکی پێغەمبەرە ، واتە : دیارە پێشکەشی یەکتر بکەن ، تا یەکترتان خۆش‌بوێ .
(۲۲) واتە : لەگەڵ گەورە گەوران دانیشن‌و تێکەڵیی خاوەن‌بیرو ڕایان بکەن . ئەم فەرموودەیە لە حەدیثی پێغەمبەردا نی‌یە ، هەرچەند پێغەمبەر قسەی‌وای هەیە مەعنای ئەم جۆرە ئامۆژگاری‌یانە بگەیەنێ . ئەم فەرموودەیە لە دەسنووسەکەی (م)دا بە هەڵە نووسراوەتەوە .

کەردش ئینتیخاب ئەو شای هۆشمەند
بیستو سێ حەکیم غوڕڕاش کەرد پەسەند

طەڵەب کەرد نە پێش حەکیمان کار
واتش کەردەنم تەجدید ئەفکار

یەك وەصیەت‌نامە مەکەروون طەڵەب
موفید بۆ پەی حاڵ هەر صاحێب مەنصەب

نافیع بۆ پەی دین ، پەی ئەهل دنیا
نافیع بۆ پەی غەم ، هەر دەردو بەڵا

یادگارێ بۆ جە من پەی شاهان
سەرمەشق بۆ نە کەف زەڕڕین کولاهان

جوملە حوکەما چۆكدان بە زانوو
هەر یەك غەریق بین جە ئەفکار نوو

حكيم اول

حوکەمای ئەووەڵ ئاما بە جەواب
عەرض کەرد نە حوضوور شای ئەختەر جەناب [۲۳]

فەرضەن پەی هەرکەس جە ئادەمی‌یان
بشناسۆ وێش کێن ، هەم نە چ پەیدان ؟

هەم عیلمو ئەدەب باوەرۆ بە کەف
بە نادانی عومر وێش نەکۆ تەلەف

---

(۲۳) لە دەسنووسەکەی (م)دا (اخطر جناب)ە ، بەڵام هەڵەیەو ڕاستەکەی بەمجۆرەیە کە ئێمە نووسیومانەتەوە ، چونکە (ئەختەر) بە فارسی واتە ئەستێرەو (جناب)یش بە عەرەبی واتە بەردەرگاو کەسێ ئەوەندە پایەبەرز بێ بەردەرگای کە شوێنێکی نزمە ئەوەندەی ئەستێرە بەرز بێ ، دیارە پیاوێکی زۆر گەورەیە .

هەم عیلمەن خاستەر جە موڵك دنیا
نە جەهل طەریق حەق مەبۆ گومڕا [٢٤]

عاقڵ ئەوکەسەن پەی جیفەی دنیا
وێش نەکۆ ذەلیل زەلزەلەی عوقبا

عوقبا بە دنیا هەرگیز نەفرۆشۆ
هەردەم پەی تۆشەی ئوخرا بکۆشۆ

جە ناگوفتەنی هیچ نەکۆ گوفتار
جە ناکەردەنی (أصلاً) نەکۆ کار

حکیم ثـانی (٢٥)

حوکەمای دووەم عەرض کەرد : پادشا
جە لات خوار نەبۆ صینف حوکەما

نە ئیجرای ئوموور هەم مەکەر شیتاب
مەدەر بە ئەوقات ئوموور ئەواب [٢٦]

ئەر قەصد هەر کار کەردی ئیرتیکاب
مەکەر تا ئوخراش ئاری بە حیساب

هەر چێوێ مووجیب بەڵا بۆ نە ڕات
پەرهـێز کەر ، نەو کار بکەر ئیحتیات

(٢٤) ئەگەر فەقێ قادر ئەم نیوە بەیتەی بەمجۆرە دارشتایە :

جاهیل نە طەریق حەق مەبۆ گومڕا

لەوانەبوو جوانترو ڕەساتر بێ ، چونکە بەمشێوەیەی ئیسـتا فاعیلی (مەبۆ) دیار نیەو مەگەر بە قەرینەی شوێن دروست بکرێ .

(٢٥) ئەم وشەی (ثانی)یە لە دەسنووسەکەی (م)دا نەبوو ، ئێمە بە نیشانـەی (اول)و (ثالث)و ... تاددا دامانا .

(٢٦) واتە : کاری چاکە پاش مەخە .

بێ مەشوەرەت کار هەرگیز نەکەری
سوخەن پیران بزورگ بشمەری
(آزمودەرا میازمایی) (٢٧)
ئوموور بە ئەرباب وێش بفەرمایی

حکیم ثـالث

حەکیم (٢٨) سێیەم عەرض کەرد : شەهریار
بکەر قەناعەت ، مەدەر دڵ ئازار

ئەمرت مەعرووف بۆ ، نەهیت جە مونکەر
عومر وێت هەردەم یەك ڕۆزە شومەر

هەم بەذر دنیا زەرع ئاخر دان
بە ڕەنج کەسان مەبەر شادمان

جە هەر ڕێختە مەکێشە ئەلەم
جە شکستەگان دڵ مەدەر بە غەم

سەعیت مەدام بۆ جە نێك‌نامی
قەدر عافیەت بشناس تەمامی

حکیم رابـع

حوکەمای چارەم عەرض کەرد : پادشا !
با عوموم ناس فەرضەن مودارا

هەم نە صاحێبان هەر دەردو بەڵا
عیبرەت گیر نە چێش مەبان موبتەلا

---

(٢٧) پەندێکی فارسی‌یە واتە : شارەزا فێرئەکەی .
(٢٨) فەقێ قادر بە هەڵە لە هەموو شوێنەکانی‌ترا (حوکەما)ی وتوە .

خەرەر بە مەوقیع مەقبووڵ بۆ جە لات
نەو سوود بێجا ئەر ئاما نە ڕات

با دۆستو دوشمەن بکەر ئاشتی
نەکەری کاران بە توندیو زشتی

جە ئەندازەی ویت پا مەکەر بیروون
تا مووەففەق بای تۆ نە دەهر دوون

حکیم خامس

حوکەمای پەنجەم عەرض کەرد : شەهەنشا !
تەنها دە [۲۹] چیزێ بەر مەدار نە جا

جە ئەندازەی ویت بەکار کەر قیام
هەم مەدار دریغ ئیحسانت نە عام

حکیم سادس

حوکەمای شەشەم عەرض کەرد : پادشام !
جە هەمسایەی بەد دووری کەر مەدام

چەنیی بەدئەصاڵن مەبەر بە هەمڕا
بە دوزدو ڕەهزەن نەکەری عەطا

بێ ڕەفیق مەکەر ئیرادەی سەفەر
مەنشان جە زەمین موڵك غەیر شەجەر

---

(۲۹) لامانوایە ئەمە هەڵەیەو ڕاستەکەی (تەنها دەس ...) بوە ، واتە : بەتەنها خۆت هیچ شتێ لە شوێنی خۆی هەڵمەگرە . مەبەستی ئەوەیە ئیش بە پرسو ڕاوێژو لەگەڵ هاوکارانت بکە . ئەگەر (دە) بێ مەعنای بەیتەکە نایەتو دە شتەکەش دیار نابێ .

حكيم سـابع

حوكەمای هەفتەم وەی‌طەور کەرد گوفتار
جه شۆره زەمین توخم وێت مەکار

مەبەر هەمنشین بە مەرد عەوام
جه نەوکیسەگان هەرگیز مەگیر وام

جه مەرد بەدئەصڵ هەم جه ناکەسان
مەگێره دوختەر ، مەبیت پەشیمان

مەبەر هەمنشین مەرد بێ‌قیمەت
با غولام غەیر مەبەر هام‌صوحبەت

ئەر خواهی کاران بگێرۆ سامان
بترس جەوکەسان جه حەق نەترسان

حكيم هشتم (٣٠)

حوکەمای هەشتەم ئێدش کەرد خیطاب
ماڵ فیدای وێت کەر بە تەعجیل‌و تاب

جه ئەبلەه ، جه مەست ، دێوانەی سادار
دائیم جه هەر سێ پەندت نیگەه دار

نەخۆری طەعام هەرگیز بە پەنهان
بە زێردەستانت ڕەحم ئاوەر هەر ئان

هەردەم بپۆشە چەم جه نان غەیر
تا هەر ئومووږت بەدەڵ بۆ بە خەیر

(٣٠) لێرەوە فەقێ قادر ژمارەکان ڕاستەئەکاتەوەو ئەیانکاتەوە بە فارسی .

حكيم نهم

حوکەمای نۆهەم وەیطەور دا پەیغام
پێش گوریسنە خوردەن کەر حەرام

نان بە گوریسنە عەطا کەر هەردەم
جە وەقت خوردەن جە غەیر مەدەر دەم

هەم مەکەر تەدبیر با کۆدەڭو زەن
جە مەکر زەنان هەم مەبەر ئەیمەن

مەکەر ئیفتیخار بە دەوڵەتو جا
مەکەر تەکەبور بە ماڵ دنیا

حكيم دهم

حوکەمای دەهەم جەواب دا نە کار
وات حەرف پیران جە لات نەبۆ خوار

هەرگیز مەدەر ڕا زەن بێگانە
بە وەقتو ناوەقت بەیۆ بە خانە

هەرچەند تۆ صاحێب مەسنەدو جایی
مەکەر جە خانەی غەیر کەدخودایی

قاپیی وێت هەردەم جە ناکەس بیەند
مەکەر میانەی بەین مەردو زەن

حكيم يازدهم

یازدەهەم حیکمەت وەیطەور دا قەرار
جە صاحێب کیبر تەرسان بەر هەر بار

نە تاجداران تەرك كینە كەر
هەم بەر زەن غەیر تۆ ئەفسووس مەخۆر [٣١]

حكیم دوازدەهم

دوازدەهەم حیكمەت وەیطەور دا پەیام
میهمان عەزیز بەر (دائم المدام)

هەم دیدەی طەمەع بپۆشە هەردەم
حەقق والیدەین بدأری بە چەم

هەم پەی صیلەی ڕەحم با خوێشاوەندان
ئامەدو شود كەر هەر ئانو زەمان

بەر عەهد بەستە وەفا كەر مەدام
ناخواندە بە خوان خەلقان مەنیەر گام

هەركەس هەر حاجەت طەڵەب كەرد جە تۆ
تا حەدد ئیمكان درێغت نەبۆ

حكیم سیزدەهم

سێزدەهەم حیكمەت وەیطەور دا ڕەقەم
بەر ناخواندەگان نەخوانی ئادەم

---

(٣١) داوای كینە نەگرتنە دڵ لە خاوەن تاجان ؛ ئامۆژگاری‌یەكە خاوەن تاجان بۆ سوودی خۆیانیان داناوە . ڕاستەكەی ئەبێ ئادەمیزاد كینە لە كەس نەگرێتە دڵ لەوكەسانە بەولاوە كە زیان بە كۆمەڵ ئەگەیەنن‌و ئازاری خەڵك ئەدەن ، ئیتر خوا تاجدار بن یا هەژار .
تێكڕای ئەم ئامۆژگاری‌یانە لەسەر بنەمای بیروباوەڕی كۆمەڵگای دەربەگی‌و چەوساندنەوە دامەزراون‌و ، هەرچەند گەلێكیشیان ئینسانی‌و بەرزن ، گەلێكی‌وایشیان تیایە تەنیا بۆ سوودی كۆنەپەرستی‌و خوێن‌مژینن .

هەرکەس عیلش بێش ، قەدرش پێشتەر بۆ
هەرگیز نە هەرجا ناپەسەند مەگۆ

هەم سەلامەتیی تەن جە زوبانەن
زوبانەن مایەی سوودو زیانەن

جە ڕاستی مەبۆ هەر ڕستگاری
خاصە (مخصوصاً) جە شەهریاری

حکیم چاردەهم

چاردەهەم حیکمەت وەی‌طەور دا تەقریر
هەرگیز گۆش بە حەرف نالایق مەگیر

بە بەدی گوشاد نەکەری زوبان
بێ مەیمەنەتەن غەیبەت شاهان [32]

مەزەن حەرف چەنی مەرد نەشنەوا
گفتەی وێت بە فیعل هەردەم کەر ئەدا

حکیم پازدەهم

ئێدش قەرار دا ڕەئی پازدەهەم
با ئەهل صەلاح صوحبەت کەر هەردەم

هەر زەمان تێکان بکەر زیارەت
هەم دۆستو دوشمەن وێت کەر نەصیحەت

هەم بە جا ئاوەر وەصایای پدەر
هەم موردەگانرا بە تێکی یاد کەر

---

(٣٢) ئەمەش لە چەشنی ئەو ئامۆژگاری‌یەی‌ترە کە لە پەراوێزی پێشوودا لێی‌دواین‌و ؛ ڕاستەکەی هیچ پێوەندێك لەنێوان نەگبەتی‌و غەیبەت کردنی پادشایان‌و گەورە گەورانا نی‌یە ، مەگەر ئەوە کە بلێین ئەیبیستنەوەو تۆڵە لە غەیبەت‌کەرەکە ئەستێننەوە .

بێ‌عیلم (أصلاً) سوخەن نەگۆیی
بێ عیلم نە پەی کاران نەپۆیی
نە تەحصیل عیلم هەردەم حەریص بەر
عیلمەن ڕەهنوما جە هەر خەیرو شەڕ

حكیم شازدەهم

ئاما بە گوفتار مەرد شازدەهەم
عەرض کەرد نە حوضوور شەهەنشای عەجەم
سوخەن جە هەرکەس نەبایەد شنوود
نە هەرکەس گوفتەی خەیر نیەن مەوجوود
موڵك ئاخیرەت جە موڵك دنیا
عەزیزتەر بدار بە گاهـو بێ‌گا
بە ڕاستو درۆغ یاد مەکەر سەوگەند
بە ماڵ یەتیم مەنمانە گەزەند
تەرك کەر ئارەزووی هەوای نەفسانی
پیری کەری یاد جە نەوجەوانی

حكیم هفدەهم

هەفدەهەم وەی‌طەور حیکمەت کەرد ئینشا
کار ئیمڕۆزە مەدەر بە فەردا
داروو نۆش مەکەر جە حین صیحەت
بێ گفتەی حەکیم مەگێر حەجامەت
بێ تەئەممول کار نەکەی خودسەری
تا نەکەی تەدبیر بە دانشوەری

حكيم ثامن عشر

هەجدەهەم عەرض کەرد نە ڕووی شاهەنشە
نە جەوانمەردی مەکەر ئەندێشە

تەرك صوحبەت کەر تۆ جە نائەهلان
حاجەت طەڵەب کەر نە جەوانمەردان

با نیکان نیکیی وێت درێغ مەدار
وامداران سەختگیر ، سست کەر ڕستگار

دۆستانت جە عەیب وێشان کەر ئاگا
ڕەئی من ئێدەن باقی (الدّعا) [٣٣]

حكيم نوزدەهم

نۆزدەهەم عەرض کەرد بەو شاه فەیرۆز
بە فرزەند وێت صەنعەت بیامۆز

ئەسرارت جە دۆست ، جە دوشمەنان پۆش
پەنهانی بە حەرف ناسان مەدەر گۆش

حكيم بیستم

حەکیم بیستەم وەیطەور کەرد بەیان
نیگەهدار دیدە نە ڕووی ئەمیران

ئەدا کەر سوخەن بە ئەندازەی وێش
یەعنی جە کردار سوخەن نەبۆ بێش

---

(٣٣) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (ادعا) . دیـارە مەبەست (الدعا)یە واتە (والسلام) .

حكيم (احد عشرين) (٣٤)

جه بیست‌و یه‌کەم بەیان کەیم حیکمەت
عەرض کەرد نە حوضوور شای صاحێب شەوکەت

دۆستان جه نیعمەت دەوڵەت بە یاد کەر
بە سەهلی نە دۆست وەفادار مەگوزەر

چون یاوای بە وەقت بەڵاو مەشەققەت
تا یادت کەران دۆستان بە خدمەت

هەروەقت بزورگ بۆ جەلای تۆ دوشمەن
بە دۆستیی دوشمەن دڵ مەکەر ئەیمەن

حكيم بيست‌و دوم

وەی‌طەور تەقریر بی جە بیست‌و دووەم
خائیف بەر جە وەقت ئەیمەنی هەردەم

هەنگام بەڵا صابیر بە هەر بار
جە وەقت تەنگی فەراغی پێش ئار

وەقت فەراغی تەنگی بیەندێش
هەر وەعدە کەردی وەفا بکەر پێش

ئومێدەواران نائومێد مەکەر
بە یەك دیدەنی فریقتە مەبەر

حكيم بيست‌و سيم

جە بیست‌و سێیەم حیکمەت بکەر یاد
عەرض کەرد نە حوضوور کیسرەوی نەژاد

---

(٣٤) نەقێ قادر لێرەدا ئەگەڕێتەوە سەر ژمارەی عەرەبی‌و بەم‌هەڵە زەقەیش !

جە عەیب کەسان مەکەر جوستو جوو
نەگێری دۆستی با مەرد بەدخوو
جە دۆست بێ‌نەفع بگێرە کەنـار
بار وێت بە دۆش خەڵقان مەکەر بار
خاصەی عەمەلەن بازگەشت پەی خودا
بزورگتەر دان یاد خودا جە سەمـا
ڕەئی حوکەما یاوا بە خیتام
ئەمرش کەرد نەو جا سوڵطان جەم جام
هەریەك ڕەئی وێش ئاوەرد بە تەحریر
تەقدیم بی جە پێش شای والاسەریر
چون وەصیەت نامەی حەکیمان یەکسەر
سپەرد بە وەزیر ئەبووزەڕجەمهەر (٣٥)
دەرلەحظە وەزیر بفەرمان بە شا
وەصییەت نامەش بە زەڕ کەرد ئینشا
مەستوور کەرد جە تۆی یەك صندووقچەی زەڕ
سپەرد بە خەزنەی شای هومایوون فەڕ
جە واقیعەی کار جە هەر هەنگامە
مەکەردش نەظەر بەو وەصیەت نامە
ئەفکارش بەو ڕەئی مەکەرد ئیتتیفاق
شەعشەعەی عەدلش پڕ بی جە ئافاق

---

(٣٥) فەقێ ناوی وەزیرەکەی ئەنەوشیرەوانی بە هەڵە نووسیوە . ناودکە لـە فارسیدا (بزرگمهر)ەو کە کراوە بە عەرەبی بوە بە (بزرجمهر) ، کەچـی ئەم وای‌زانیوە (ابوذرجمهر ــ ئەبووذەڕ جەمهەر)ە .

دەنگ تێکنامیش بەرز کەرد نە جیهان
تا هەزارو هەند باقێن داستان

پەی ئێد دەریای عەدڵ ئەو شا بی جەسیم
مەوجوود بۆ جە حەق ئەو دوڕڕ یەتیم [٣٦]

تا بەیۆ بە نوطق نەبیری موقبیل
(ولد فی عهد ملك عادل) [٣٧]

(فەقێ) لازمەن پەی ئەهل دنیا
بگێرۆ نە گۆش پەند حوکەما

نصیحت نامهء دیگر که از سالکان طریق حقایق روایتاست (٣٨)

حەکیم نەصایح هەنی کەر بەیان
توحفەی مەقبووڵەن پەی صینف ئینسان

موصاحەبەت کەر هەردەم با تێکان
مەڕانە هەرگیز کەلام با بەدان

دۆستان جە وەقت غەمو شەدائید
ئیمتیحانشان باوەر بە تەکید

جەسەد جای حەربەی تیرو سینانەن
حەرف ناسزا زەخمش نە جانەن !

---

(٣٦) مەبەست لە دوڕڕی یەتیم ئەو قسەیە کە لەبارەی ئەنەوشیرەوانەوە دراوەتە پاڵ پێغەمبەرو لە بەیتی پاشەوەدا ئیشارەتی بۆ ئەکا .
(٣٧) مەبەستی لەو قسەیە کە گوایە پێغەمبەر فەرموویەتی (ولدت فی زمن الملك العادل انوشیروان) ، بەڵام قسەکە ڕاست نییەو پێغەمبەر شتیوای نەفەرموە . ئەم نیوە بەیتە عەرەبییە کۆمەڵێ هەڵەی ڕێزمانیی تیایە .
(٣٨) واتە : ئامۆژگارییەکیتر کە لە ڕێبوارانی ڕێگای ڕاستییەوە گێڕراوەتەوە.

کیبرو غەضەبەن ئاتەش سۆزان
بە حەرف دوشمەن دۆستان مەڕەنجان

بکەر ئیحتیراز هەردەم جە سەوگەند
تا جە بەین ناس قەولت بۆ پەسەند

هەر تا جوانی بکێشە زەحمەت
شایەد جە پیری بنیشی ڕاحەت

چوار صیفەت جەم بی جە ظەرف هەر مەرد
ئەوکەس جە دارەین نمەبۆ ڕووزەرد

مرووەت با دۆست ، مودارای دوشمەن
دووری جە هەوا ، حەرف تەڵخ خوردەن

دوو چیزەن دوو چیز جێش مەبۆ مەوجوود
قەناعەت غینا ، جە صەبر مەقصوود

نە چوار چیز چوار چێز جێش مەبۆ پەیدا
بزورگی پەیدان نە جوودو سەخا
مەرد جە خامۆشی مەبۆ سەلامەت
جە شوکر پەیدان ئەفزوونیی نیعمەت
تێکی پیشە کەر جەی دنیای دەنی
دایم جە تێکی خێزەد ئەیمەنی
نەتوانی چوار چیز ئاری بە جای وێش
نە هەر چوار هەر ئانو زەمان بیەندێش
ئەووەڵ واقیعەی هەر قەضای ڕەفتە
دووەم ئەو سوخەن ئایەد بە گوفتە

سێیەم سینن عومر هەرچی باختی
چەهارەم ئەو تیر ئەر ئەنداختی

ئەوانگەر هەرکەس وەنەش مەجبوورەن
دەست بێنەوا بگێر ، ضەروورەن

صیحەت دارەین پەیدان نە سێ چیز
ئەووەڵ شەرائیط دین کەری تەمیز

هەم ئەدای ئوموور پەروەردگاری
هەم ئیجتیناب کەر نە دڵ ئازاری

(فەقێ) نەصیحەت دووەم بی تەمام
پەرێ پەندو نوصح سێیەم کەر قیام

گفتار در نصیحت نامهء سیم که زبان گهربار حضرت لقمان گفته‌است(۳۹)

ئەشرەفول حەکیم حوکەمای ئەییام
لوقمانەن جە عیلم ، بە دەرکو ئیفهام

نیشتەبێ نە تەخت حەذاقەت پەنا
حاضر بین نە پای تەختش خولەفا

یەك جە خولەفای فەهیم کاردان
چەند پەندو حیکمەت پەرسا جە لوقمان

پەرسا داناتەر کێ بۆ جە ئادەم ؟
وات جە هەر ئاسیب هەرکەس بی بێغەم (٤٠)

---

(۳۹) واتە : قسە لەبارەی ئامۆژگاریی سێهەمەوە کە بە زمانی گەوهەر ڕێژی حەزرەتی لوقماندا هاتوە .

(٤٠) واتە : ئەوکەسەیە کە خەفەت ناخوا بۆ زیانێ تووشی ببێ .

وات بوڵند هیمەت کیٚ‌یەن جە دنیا ؟
وات ئەو کەس کەرد تەرکـ دنیا پەی عوقبا

پەرسا جە دنیا کیٚ تەوانگەرەن ؟
وات ئەو کەس عەقڵش دایم نە سەرەن

پەرسا کام تەڵخەن ئوخراش شیرینەن ؟
کام شیرینەن ئەصڵ ئوخراش تەڵخینەن ؟

وات ئەووەڵش صەبر ، دووەم شیتابەن
جە شیتاب خانەی عالەم خەرابەن

پەرسا هەن عیللەت جیٚش نەبۆ شیفا
وات ئەحمەقی‌یەن عیللەی بیٚ‌دەوا

پەرسا کام شەربەت کوشۆ چەشندە ؟
کام ئاتەش سۆزۆ هەر ئەفرۆزندە ؟

وات حەسەد نارو ، شەهوەت شەربەتەن
هەردوو پەی بەشەر زەهر حیرقەتەن

پەرسا کام بنیا [٤١] نمەبۆ خەراب ؟
وات عەدڵەن مانۆ تا (یوم الحساب)

پەرسا جە لوقمان ئەی صاحیٚب ڕیفعەت
جە کیٚ کەردی ئەخذ تۆ عیلمو حیکمەت ؟

وات کەردم دیققەت صینف جەهەلە
بە ئەخذ عەکسش کەردم عەجەلە

---

(٤١) ئەمە شێوەنووسی دەستنووسەکەی (م)ە . لەوانەیە (بنیاد) بێ‌و (د)ەکەی خورابێ ، یا (بینا)بێ ، هەرچەند بە ڕێنووسی کوردیی کۆن وشەی (بینا) یە (بناء) نووسراوە .

هەم پەرسا ئەدەب جە کێت کەرد تەکمیل ؟
وات جە بێ ئەدەب کەردەنم تەحصیل
دەروێش تەمام بی وەصیەت سێیەم
پەی پەند چارەم زوود بنیەر قەدەم

گفتار در نبوت در اختلافش و اصل و صنعتش گوید (٤٢)

چون ئاما جە بەین حیکایەی لوقمان
لازم کەرد شەمێ جێش کەروون بەیان
چونکە لوقمانەن (حکیم الاشراف)
هەم جە نوبووەت دارۆ ئیختیلاف
جە بەعضێ لوقمان دارۆ نوبووەت
جە ئەکثەر نیەن غەیر عیلمو حیکمەت
من جە ڕاویان ئێدمەن دەستگیر
وەیطەور دان خەبەر ئەکثەر موفەسسیر
یەك ڕۆ قەبل ظوهر لوقمان شی نە خواب
نیدا کەرد مەلەك بەو عالی جەناب
چێشەن جەوابت جە باب قودرەت
ئیحسان بۆ خەلعەت ڕوتبەی نبووەت
لوقمان وات جە حەق ئەر موخەییەر بام
بە عافیەت بۆ مەکەم ئیلتیزام
ئەگەر جەبری بۆ ئەو ڕوتبەی عوظما
ئەڵبەت ئیعانەت مەبۆ جە ئەڵڵا

---

(٤٢) واتە : قسە لەبارەی پێغەمبەرایەتیی لوقمانەوە ئاخۆ پێغەمبەر بوە یا نەو باسی بنەچەو کارو پیشەی ، بەڵام داڕشتنی ڕستەکە پڕە لە هەڵە.

ئەوسا نە عیوەز ڕوتبەی نبووەت
مەسروور بی بە عیلم لەدونئ‌و حیکمەت

قصهء اختلاف نسب و صنعت لقمان (٤٣)

جە بەعضێ ڕاوی نەقڵەن ڕیوایەت
لوقمان بە ئەییووب دارۆ قەرابەت

نەقڵ خوێشیشان هەم وەی‌طەور فاشەن
یا خواهەرزادەی یا خالۆزاشەن

جە ئەکثەر دارۆ جە حەبەش نەسەب
بەعضی (بنوبی) (٤٤) کەردەنش حەسەب

کەسبش جە ڕاوی ئێدم ئیخبار بی
چۆپان ، یا خەییاط ، یاخۆ نەججار بی

ئەکثەر ڕاوی‌یان بە ئێد دان ڕەغبەت
ئەصڵش حەبەش بۆ ، نەججاریش صەنعەت

قصهء مناقبهء نقطهء لقمان (٤٥)

یەلێ ڕۆ جە تـۆی باغ سەیید لوقمان
خرید کەرد میوە داش بە غولامان

ئەمرش کەرد بەران میوە پەی خانە
لوقمان چەنیشان هەم بی ڕەوانە

---

(٤٣) واتە : باسی جیاوازیی قسـە لەبارەی بنەچەو پیشـەی لوقمانەوە .

(٤٤) لە دەسنووسـەکەی (م)دا ئەم وشـەیە بۆ (بنوبی = بە نەوبی)یش‌و (نبوبی= نە بووبی)ش دەس‌ئەدا . ئێمە ڕێ‌تێ‌چوونی یەکەممان هەڵبژارد چونکە مەعنا ئەدا بە دەستەوە کە ئەوەتە خەڵکی (نەوبە)ی سوودان بێ‌و ئەمـە لەوەشەوە نزیکە کە حەبەشـەیی بێ وەك هەندێك وتوویانە .

(٤٥) هیچ مەعنایەکمان بۆ ئەم ڕستەیە پێ ڕاست نەکرایەوە . بەڵام دوور نی‌یە مەبەستی ئەوەبێ بڵێ : باسی چەردەیەك لە کەرامەت‌و خوو ڕەوشـتی لوقمـان .

فاکیهه بی ئه‌کل جه حین عوبوور
(اصلا) نه‌که‌رد ئه‌کل ئه‌و صاحێب شوعوور

جه‌ودما ئوستاد ئاما پەی خانه
پەرسا جه میوه ، نه‌بی نیشانه

ته‌فتیش میوه که‌رد جه غولاٚمان
غولاٚمان واتـــن ئه‌کلش که‌رد لوقمان

به دیده‌ی غه‌ضه‌ب زه‌جرو ئیهانه‌ت
ئه‌مرش که‌رد لوقمان جه تۆن خیانه‌ت

لوقمان وات به‌و که‌س تۆش که‌رده‌ن ئه‌میر
من جه ده‌ست غه‌یر که‌رده‌ن به ئه‌سیر

نه‌قڵ غولاٚمان جومله بوهتانه‌ن
ئه‌گه‌ر ته‌حقیق که‌ی عه‌ین ئیحسانه‌ن

ئوستاد وات چطه‌ور ته‌حقیق مه‌بۆ کار
مه‌ر به ضه‌رب چووب بیۆ ئاشکار

لوقمان وات به حیلم بده‌ر ئیعانه‌ت
ئاشکار مه‌بۆ صیدق‌و خیانه‌ت

هه‌ر یه‌ك ئاب گه‌رم بنۆشه پێمان
(کلا) به ئه‌مرت مه‌که‌ریم ده‌وان

ئه‌میر به‌ودە‌ستوور ئیجرا که‌رد مه‌رام
جومله (کردن تی) [٤٦] غولاٚمان ته‌مام

---

(٤٦) ئه‌گه‌ر مه‌به‌ست له‌م دوو وشه‌ی (کردن تی)یه که لـه ده‌ستنووسـه‌که‌ی (م)دا چۆن نووسراوه هه‌ر وا نووسیومانه‌ته‌وه ، (گرتن تێ) نه‌بێ که واته (تایان گرت) ،مه‌عنایه‌کی‌ترمان به بیردا نایه‌ت بۆیان .

لوقمان خەلاص بی نە هەر ئیفتیرا
باقیی غولامان یاوان بە جەزا

قصەء دراکە لقمان و مولودش (٤٧)

جە ساڵ دەهەم حوکمەت (٤٨) داوود
حەضرەت لوقمان ئاما بە وجوود

چەند ساڵ با حەضرەت داوود کەرد صوحبەت
حەضرەت داوود پێش بەخشا ئولفەت

داوود هەم سوڵطان هەم پێغەمبەر بی
جیباڵو ئاهین پەیش موسەخخەر بی

دوو موعجیزەش بی بە قەوڵ صەحیح
هەم زرێساز بی ، هەم صەوتش مەلیح

بێ ئەسبابو پیك ، بێ کوورەو سندان
نە پەنجەش ئاهین چون مۆم بی هەر ئان

پەنهان جە عالەم مەسازا زرێهـ
بە پەنجە حەڵقەی دیرع مەدا گرێهـ

ئەووەڵین زرێهـ بە عام نمانا
نە چ ئەسبابەن ؟ هیچکەس نەزانـا

---

(٤٧) واتە : باسی زیرەکیی لوقمانو لەدایكبوونی .
(٤٨) لە دەسنووسەکەی (م)دا نووسراوە (حکمت) کە دوور نیيە ئیشارەت بێ بۆ ئایەتی (وآتیناه الحکمة و فصل الخطاب . ص ٢١) کە باسی حەزرەتی داوود ئەکا ؛ واتە : لە ساڵی دەهەمی حیکمەتو وێڵ خستنەکاری حەزرەتی داووددا ، کە ئەمیش بە جۆرێکیتر هەر (حوکمەت)ەکە ئەگرێتەوە .

چون لوقمان ئاما وەنەش کەرد نەظەر
وات جامەی حیفظەن جە حەربەی خەطەر

جە صەبرو سوکووت هەم جە حیکمەتەن
فاعیلش جە دەور ئەییام قیللەتەن

سؤال نمودن حضرت داود از لقمان و جوابش (٤٩)

حەضرەت داوود فەرماش ئەی لوقمان
هەر مەسا بە چی ئاری بە بەیان

عەرض کەرد بە داوود ئەی بەخت فەیرۆز
من جە دەست غەیر شەوم کەرد بە ڕۆز

حەضرەت داوود (علیه السلام)
بێهۆش بی نە فیکر ڕمووز کەلام

نصیحت نامەء لقمان کە بە پسر خودش اطیعمە نام کردەاست (٥٠)

حەق پەی موحەممەد نەبیی هودا
کەردەن حیکایەت پەند حوکەما

جە ئایەی قەدیم جە سوورەی لوقمان
کیانان پەرێ (صاحب البیان)

بەخشام بە لوقمان هەم عیلمو حیکمەت
بە فرزەند وێش ئێد کەرد نەصیحەت :

(٤٩) واتە : پرسیارکردنی حەزرەتی داوود لە حەزرەتی لوقمانو وەلامدانەوەی ئەم .
(٥٠) واتە : ئەو پەندو ئامۆژگاری‌یانەی لوقمان بە ئوطەیعیمەی کوڕی خۆی کردوە .

شیرك مەكەر پەیدا جە ذات قەدیم
چون « ان الشرك لظلم عظیم » (٥١)

یەعنی هەركەس شیرك جە حەق دۆ قرار
موئەبیەد جەو كوفر مەسۆچۆ جە نار

نمازت هەر ئانو زەمان قایم بۆ
جە دەردو ئەلەم صەبرت دایم بۆ

هەر جا بیت جەلیس جە بەین بەشەر
ئەمرت مەعرووف بۆ ، نەهیت جە مونكەر

ئەگەر تۆ جە بەین ئەرض‌و ئاسمان
جە تۆی سەنگ خار مەستوور بیت هەر ئان

نەو جا تۆ بەقەد یەك حەبە خەردەل
(خفیا) جە خەیرو جە شەڕ كەی عەمەل

نمەبۆ پەنهان جە ذات ئەكبەر
مەیۆ بە میزان جە (یوم المحشر)

جە عوبوور ئەرض كیبرو ئیفتیخار
جە بەین عەوام مەكەر ئیختیار

تەكەببور پەیدان جە سستیی عوبوور
فەخر جە توندی نەیۆ بە ظوهوور

مەبغووض حەققەن كیبرو ئیفتیخار
میانە بگیر جە حین گوزار

(٥١) ئیشارەتە بۆ ئایەتی (و اذ قال لقمان لابنه و هو یعظه یا بني لا تشرك بالله ان الشرك لظلم عظیم . لقمان ١٤) .

هەم صەوت‌و سوخەن میانە بگیر
پڕ صەدان مەنفوور چون صەوت حەمیر
دەروێش تەمامەن مەوعیظەی لوقمان
سەلام بەر موحەممەد نەبیی‌یی مەننان

پند مؤلف (٥٢)

فەرضەن پەی هەرکەس جە هەر کەم‌و بێش
نەصیحەت کەرۆ بە فرزەند وێش
بزورگان پێش کەردن بە عادەت
فرزەند وێشان کەردن نەصیحەت
چون نیصف ثەواب فرزەند صالیح
پەی والیدەینەن جە هەر مەصالیح
هەرگاهـ وەی‌طەورەن فەرضەن هەر پدەر
تەعلیم دۆ هەردەم بە گۆش پسەر
فەقێ نەصائیح چارەم بی ئەدا
پەی باب پەنجەم بکەر ئیهتیدا

نصیحت نامهء پنجم ، اکثرش حدیث حضرت رسالت پناهیست (٥٣)

دەروێش گوشاد کەر دووکان حیکمەت
ئەنفەعی ئیخوان ، گەنج پڕ قیمەت

---

(٥٢) واتە : ئامۆژگاریی دانەری کتێب (کە خاوەنی پند الحکمایە) .

(٥٣) واتە : پەندنامەی پێنجەم کە زوربەی فەرموودەی پێغەمبەرە (د.خ) .
ئەم شتانەی فەقێ قادر لەم بەشەدا باسیان ئەکا ، هەندێکیان حەدیثیان لەسەرەو لە شەرعدا مەکرووهن . هەندێکیشیان بە عەقڵ دیارە شتێکی نابەجێ‌و ناپەسەندن . زۆریشیان پڕوپووچی کۆن‌و بیری کۆنەپەرستانەن کە خوێندەوار خۆی دەرکیان پێ ئەکاو پێویست بە لەسەر نووسینیان نی‌یــە .

مەکتەبخانەی طبیب قەول ئەطبیبا
(زبدة الحكمة ، انفع الدوا)

هەرکەس کەرد خرید ئەمتیعەی حیکمەت
مەحفووظەن جە فەقر ، سالم جە عیللەت

ئەطبیبا وەی‌طەور قەرار دا نیظام
صیححەت طەڵەبی کەم بخۆر طەعام

ڕەئس هەر مەرەض پڕ خوردنی‌یەن
هەم جە خواب ڕۆژ ، شەونشینی‌یەن

بخۆر هەر طەعام تۆ بە خاطر خوا
مانۆ ئیشتیها تۆ دەست کەر کۆتا

دمای ئەکل‌و شورب گەردش کەر مەدام
ئەر مومکین نەبی ، حەدیثەن ، یەك گام

ئەطعیمەی پڕ گەرم دەهان مەکۆ زەرد
مەعیدە جە هەضم طەعام مەکۆ سەرد

مەنیش‌و مەخواب نە جای ڕوطووبەت
مەدۆ ڕەخاوەت ، مەستانۆ قووەت

حەپس بەوڵ زەرەر دارۆ بێ‌حیساب
شەو ، ئەر بێدار بیت جە خەو ، مەنۆش ئاب

جە وەقت خوردەن نان مەڕێز بە خاك
چون ڕێزا بخۆر ئەر جاگەش بی پاك

ئەکل گۆشت چەنێ حەڵواو نان نەرم
زیاد مەکۆ ذیهن ئەر پڕ نەبان گەرم

چە نان‌و طەعام پەس‌مەندەی مووشان
تەرکش کەر ، مەخۆر ؛ پڕ دارۆ زیان
هەرگیز مەکەر بەول بە ئیستادە پا
بە ڕووی ئاوێنە شەو مەکەر نیگا
هەم بکەر حەزەر تۆ چە ئیستیبرا
جەو قەطرە عەذاب فەبرەن هووەیدا
بە عوریانی خواب مەرد مەکۆ فەقیر
قەلیل مەبۆ ڕزق چە خواب کەثیر
دائیم حەذەر کەر چە خواب تەنها
ڕوو بە ڕا ماوەر هەرگیز بێ هەمڕا
شوومەن ئەر بە شەو خانە کەن جارووب
خەمەن ئەر خوردەن خوری بە جەنووب
هەرکام مەحبووس بین خورشید یا قەمەر
زەرەرەن پەی عەین پێشان کەی نەظەر
خامۆش مەکەر شەمع بە باد دەهەن
شوومەن، دەست مەزەن نە زێر زەقەن
پڕ نەظەر مەکەر بە نوور ئاتەش
بینایی عەینەین مەبۆ موشەووەش
چیهرە مەکەر پاك بە چاك دامان
هەر چۆبێ [٥٤] مەزەن بە بێخ دندان
ئولفەت کەم بدەر بە طیفل‌و زەنان
هەردووشان بە عەقڵ مەبەخشۆ نوقصان

(٥٤) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (چوپی) . دیارە هەڵەیە .

هیچ مەکەر نەظەر بە فەرج مردار
بەیت عەنکەبووت جە خانە مەگوذار

جە بەین سوقاق مەئیست ، بوگذەر
بە مەرد مەصلووب هەم مەکەر نەظەر

جە بەطن بینی ئەنگوشت بێ جیهەت
مەکەر بە عادەت ، مەبەخشۆ میحنەت

بپۆشە شەڵوار وێت بە نوشوستەن
مەدۆز ئەلبیسە تا هەن جە بەدەن

مەنیەر بە بالین وێت هەرگیز شەڵوار
قیام کەر هەر وەقت مەپێچی دەستار

دوو دەست بە زانوو ، یا دەست بە جەبین
تەرکش کەر ، هەردوو مەرد مەکۆ حەزین

مەرێز بەوڵ بە درز زەمین هەر زەمان
جیننیيان نەوجا مەوانان قورئان (٥٥)

جە ئاب ڕاکید ، جە موحەددیث گا (٥٦)
بپەرهێز هەردوو جە بەوڵ خەلا

پڕ ڕەفتەن بە پا پەی عەقڵەن خیففەت
نیگای نامەحرەم مەبەخشۆ غەفڵەت

---

(٥٥) میز کردنە درزی زەوی کەراهەتی هەیەو دیارە لەبەرئەوەشە نەوەك دەعبایەکی تیابێ ددرپەڕێ زیانێ بە میزکەردکە بگەیەنێ . ئیتر مەسەلەی قورئان خوێندنی جنۆکە لە درزی زەویدا هیچ بناغەیەکی لە ئایندا نییە.
(٥٦) موحەددیث گا : مەبەست شوێنی کۆبوونەوەی خەڵکە بۆ قسەکرن .

جه نیساو ئەغنام ، ئوشترو ستوور
خەطەرەن جە بەین هەر چوار کەی عوبوور

مەرد بە پڕ گۆیی جە ناس مەبۆ خوار
نیسیانەن مەخوان خوطووط مەزار

وێت مەکەر تراش جە تۆی قەدەمگا
مەڕێزە تراش قەڵەم زێر پا

شەنبەو یەکشەنبە ، سێشەنبە یەکسەر
هەم ناخوون مەبڕ ، هەم مەتراش سەر

مەبەر موویی ڕیش هەرگیز بە دەهان
بە ناخوون مەساو دەهانت هەر ئان

جە ئوستاد وێت جە حین گوزار
مەبەر پێش قەدەم بە لەیل و نەهار

جای جینەن حودوود سایەو ئافتاب
مەنیشەو مەئیست ، بوگذەر بە شیتاب

دەست مەکەر بە تۆی خاك و خاکستەر
غوبارش پەی ئەتفەو حولقوومەن زەرەر

پەرهێز کەر جە غەیر بە شانەو میسواك
قوبحەن ئیستیعمال هەردوو ئیشتیراك (٥٧)

بەرگ سەبز پیاز مەڕێزو مەسۆز
یا جە تۆی تاق بۆ یا نە جای مەحفووظ

---

(٥٧) لێرەوە دەستووسەکەی (ح) چوار پەڕەی فەوتاوە کە بەگوێرەی پەڕەکانی‌تر نزیکەی ٢٠٠ بەیتی ئەبێ تیایێ ٠

چون سیم‌و زەڕەن جە لای جینییان
ئەگەر بسۆزی مەبینی زیـــان

کەثرەت جیماع تەن مەکۆ ضەعیف
پڕ ترشی خوردەن عەقڵ مەکۆ تەخفیف

سالمەن با زەن نەوڕەستە جیماع
بەول دمای جیماع دارۆ ئینتیفاغ

جە حاڵەت جووع یا جە پڕ خوردەن
حەمام ضەرەرەن پەی مەعیدەو تەن

هەم جە تۆی حەمام پڕ مەکەر شیتاب
چون کەردی عەرەق ئەوسا بڕێز ئاب

هەم جە تۆی حەمام پشت بە ڕووی دیوار
سستی مەبەخشۆ تەرکش‌کەر زینهار

والیدەین بە ئیسم وێش مەکەر نیدا
هەم فەقرو هەم فەخر جێش مەبۆ پەیدا

زینهار جە حەمام طەعام مەخۆر پێش (٥٨)
عیللەی ئیستیسقا ئەثەر مەکۆ جێش

جیماع جە حەمام دارۆ تەهلوکات
مەدۆ خەفەقان ، عیللەی موفاجات

ئەر ئابێ غایەت گەرم بی یا سەرد
غوسڵش تەهلوکەن ، جێش پەیدان هەر دەرد

---

(٥٨) واتە : بەر لە حەمام‌کردن نان مەخۆ .

ئاب گەرمو سەرد بە هەم بیامێز
فەرق بە دەست بگیر ئەوسا ئاب بڕێز
حەدیثەن جە لەب (سید الأنام)
عافیەتەن نەوم فی (بعد الحمام)
ئێدەن عەقیدەی هەر ئەهل ثەواب
جە ئەشیای کەریهـ بکەر ئیجتیناب
جە یەك شەبو ڕۆز خەو جە هەفت ساعەت
عیللەتەن ئەر کەم یا بێش کەی عادەت (٥٩)
های صەڕڕاف بگیر ئەدوییەی حیکمەت
مەبەخشۆ بە جیسمو مەعیدە قووەت
بێ بەیعو خڕید ، بێ‌حیلەو ئەفسوون
جە هەر مەعدەنات سازانم مەعجوون
چونکە واجبەن هەم حیفظ وجوود
پەرێ ئیطاعەی خەللاق وەدوود
ها پەی حەبیبان یاران دڵبەند
بەستم بارخانەی پارچەی دڵپەسەند

---

(٥٩) لەم شوێنەدا لە دەسنووسەکەی (م)دا چەند بەیتێك بە پەراوێزی کتێبەکەوە نووسراوەتەوە سەرو بنیان فەوتاوە ، بۆیە بۆمان ساغنەکرانەوە تەنها عینوانەکەیان نەبێ کە نووسراوە (در بیان اخلاط) لەگەڵ دوا بەیتدا کە ئەمەتە :

(دەروێش) باب طیب نەدارۆ پایان
کیفایەت ئێدەن پەی صینف ئینسان

دەسنووسەکەی (ح)یش لەبەرئەوە کە لەم شوێنەدا چوار پەڕەی فەوتاوە وەك پێشتر باسمانکرد ، بۆ ڕاستکردنەوەی ئەو بەیتانە کەڵکی لێ وەرنەگیرا .

های جهێڵ تەرتیب دنیا حیکمەتەن
ئەسبابش جە دەردو ڕەنجو میحنەتەن

هەرکەس قوبووڵ کەرد زەمانەی غەددار
جەبری مەغدوورەن جە ئەمر ئەفکار

مەعشووقەی پڕ ناز فیتنەی ئافاتەن
عیللەی عوششاقش جوملە مەراقەن

هەرگاهـ بەیطەورەن پەی مەرد عاقڵ
بێمەیل بۆ نە حوب مەحبووبەی باطڵ

طەریق حەقیق بگێرۆ نە پێش
زەخیرەی ئوخرا جەم کەرۆ پەی وێش

مەحبووب حەقیق ذات بێچوونەن
باقی حەبیبان حیلەو ئەفسوونەن

دەروێش تۆ وەی دەرد دام بەڵاوە
بەی کوورەی دەروون دوود سیاوە

بناڵ نە دەرگای ئولووهەت پەنـا
بتەرس جە میزان تەهلوکەی عوقبا

گریەکەر پەی حاڵ گوزەشتەی ئەییام
بدەر بەسەردا تا (یوم القیام)

حەیف نەبی بەیطەور عومرت کەرد تەلەف
کەردی فەرامۆش صەدمەی سەلەف

فاریغ بەر هەنی جەی خەیاڵ خام
گوشادکەر طەریق ئیدراکو ئیفهام

به نەفس‌و ئیبلیس مەکەر ئیطاعەت
پەیدا کەر تۆشەی قەبرو قیامەت

هەرچی مەبینیت فانی‌یەن تەمام
هەر ذات حەققەن باقی ، (والسلام)

ترجمه حدیث حکمت آموز حضرت رسالت پناهی صلی الله علیه وسلم(٦٠)

خاصەی مەوعیظەی خیتامەت پەنا
ڕەهنومای عامەن جە دین‌و دنیا

موحیط بی جە عیلم زوبدەی ئەووەلین
موخبیر بی بە صیدق پەردەی ئاخیرین

گاهێ نە قەصەص (قدیم الأیام)
گا وەعدو وەعید ماوەرد بە خیتام

تا ئاخر جە بەین ئەصحاب کیبار
ئەمەر دا بە نوطق لوولووی خۆش‌گەوار

پەی قووەی طاعەت جە سوجدەو ڕوکووع
وەعظش پەرێ حیفظ بەدەن کەرد شورووع

فەرماش بە یاران وێش بە ئەنجومەن
شەرطەن جە ئینسان مەحفووظ کۆ بەدەن

بپۆشانەند تەن جە باد خەزان
موضیرڕەن ئەو باد بە هەر جیسم‌و جان

تەئسیرش بەر شاخ درەختان چوونەن
جیسم‌و جان بەوطەور جەو باد زەبوونەن

(٦٠) واتە : وەرگێرانی فەرموودەی پڕ لە حیکمەتی حەزرەتی ڕسالەت پەنـا (د. خ) .

جه باد بەهار تەنکەر عوریانی
نافیعەن ئەو باد پەرێ ئینسانی

(كما ينفعُ بأشجاركم)
(بالمضاعف)ەن (بأبدانكم)

باد بەهاری ئەنفەع عاممەن
نافیع ذیڕۆح نەبات تەمامەن

های دەروێش جەو باد خەزان بەر خەفیی
تەن بکەر جە باد بەهاران حەفیی (٦١)

ترجمهء حديث نبوى صلى الله عليه وسلم (٦٢)

مەنقوولەن حەدیث نەبیِ‌بی ئەبرار
ڕاوی جە ڕاوی ئاوەردەن ئەخبار

یەك ڕۆ موحەممەد (عليه السلام)
جەم بین جە دەورش صەحابەی کیرام

ئەو لامیعەی نوور جە صەدر مینبەر
بە ناطیقەی نوطق مەبەخشا گەوهەر

طووطی بی بەحر عیلم سوبحانی
شەککەر ئەفشان کەرد بە خوطبە خوانی

موخبیر بی نە ڕەمز ڕەضای ئیلاهی
مەئموور بی بە ئەمر ئەمرو نەواهی

---

(٦١) مەبەستی (حافی)یە .
(٦٢) واتە : وەرگێرانی فەرموودەی پێغەمبەر (د.خ) .

حاذیق بی نه حوکم خیتامەت پەنا
پەی عیللەی ذونووب هەشت مەعجوون سازا

فەرماش قیرائەت قورئان مەکەن فەوت
شیفای ئەعظەمەن پەی سەکەرەی مەوت

بە کەثرەت صەوم (فی سبیل الله)
تەخفیفەن شیددەت (فزع الکبری)

هەم صەلات لەیل نوورەن جە قوبوور
ئەنیسەن جە قەبر تا بە نەفخ صوور

صەدەقەی دائیم مووجیب ڕەضان
هەم (تزید العمر) ، (تدفع البلا)ن

نوماز ضوحا هەرکەس کەرد عادەت
بەرەکەت ڕزق مەبۆ زیادەت

صەحیحەن حەدیث نەبی‌ی ئەمجاد
چون بە صیلەی ڕەحم عومر مەبۆ زیاد
کەثرەت بوکا (من خشیة الله)
حافظ نارەن جە یەوم عوقبا

کەلیمەی تەوحید جە نەفی‌و ئیثبات
ثەقیل مەکۆ وەزن کەففەی حەسەنات

صەلات خەمسە (مع الجماعات)
جەناحەن نە وەقت عوبوور صیراط

های دەروێش بگیر مایەی مەعریفەت
زەڕی پڕ بەها جە قوتووی حیکمەت

گفتار در پند شیخ عطار رحمة الله علیه انتخاب و ترجمه کردم (٦٣)

دەروێش بگیر پەند جە شێخ عەططار
سەماع کەر بە دڵ ، بە جان خرِیدار

شێخ بە فارسی بەستەنش ئەشعار
من تەرجەمەم کەرد پەی تەسهیل کار

خولاصەی کەلام ئەو (ولیّ الله)
هەرچی بە کار بۆ پەی دین و دنیا

جە دەریای فیکرش قەطرەم کەرد عەیان
جە نموونەی کار حیصصە بگێران

باب اطاعت (٦٤)

بکەر ئیطاعەت بە پەروەردگار
تا نە ئاخیرەت نەبی شەرمەسار

عاقڵ ئەوکەسەن هەر دەم شاکر بۆ
هەم بە نەفس وێش هەردەم قادر بۆ

جە بەدیی پەرهێز ، مەنیشە غەفڵەت
تا بنیشی شاد جە قەصر جەنەت

ئەبلەه ئەوکەسەن جە دار دنیا
دایم دەوانەن جە نەفس و هەوا

---

(٦٣) واتە : قسە لەبارەی ئەو پەندانەی شێخ عەطارەوە ، ڕەحمەتی خوای لێ بێ ، کە هەڵمبژاردوون و وەرمگێڕاون .
(٦٤) واتە : بەشی باسی فەرمانبەرداریی خوا .

ئەر فرۆخوردی خەشم وێت جە ناس
« کاظمین الغیظ » [٦٥] مەگێری ئەساس

هەرکەس تۆش ڕەنجان عوزرش کەر قەبوول
تا کی مەغفیرەت ئاری بە حوصوول

ئەگەر بخواهی قەدرت بۆ زیاد
هەرکەسێ نامش بە نێکی کەر یاد

بزورگان دین ئێد کەردن پەسەن
خەڵوەتی دایم نە تۆی ئەنجومەن

باب پر گفتــاری (٦٦)

تاقەتی نێکیت نیەن هەی عەزیز
بە گوفتار بەد وێت مەکەر ناچیز

ببڕ زوبانت جە غەیبەت نــاس
تا نە عوقووبەت ئوخرا بیت خەلاص

هەرکەس بە ڕەزای حەق بۆ طەڵەبکار
غەیر جە ذیکر حەق نەکەرۆ گوفتار

قەلبش موقەییەد یاد سوبحان بۆ
موهر سکووتش هەم نە دەهان بۆ

هەرکەس فراوان بکەرۆ گوفتار
دڵ جە تۆی سینەی وێش مەکۆ بیمار

(٦٥) ئیشارەتە بۆ ئایەتی (الذین ینفقون فی السراء والضراء والکاظمین الغیظ والعافین عن الناس ، والله یحب المحسنین . آلعمران ١٣٥) .
(٦٦) واتە : بەشی باسی فرەوێژی .

خامۆشەن هەردەم صینف عوقەلا
پڕ گوفتار مەبان صینف جوهەلا
ئەبلەهـ بە گوفتار پڕ مەدەن ڕەغبەت
سکووت واجبەن جە کیذبو غەیبەت
ئەر بە پڕ گوفتەن زوبان کەردی حەی
مەقتوول کەری دڵ بە زەخم لاشەی [٦٧]
جە ئەهل ئیمان خاصەن ئەی عەزیز
پاك بۆ چوار ئەعضاش دایم نە چوار چیز
ئەگەر جە حەسەد تۆ پاك کەری دڵ
ئەبت [٦٨] مەبی جە صینف موئمین کامڵ
زوبان کەردی پاك جە کیذبو غەیبەت
پەی پەی ئیمانت مەگێرۆ قووەت
حەضرەت لوقمان یەك ساڵ کەرد تەمام
با (أحد الناس) نەڕانا کەلام
ئاخر نوجەبا ، ئەشراف بەلدە
کوڵ جە حوضوورش بین سەرئەفکەندە
عەرض کەردن نە ڕووی حەضرەت لوقمان
حەق تەئثیر نوطق بە تۆ کەرد ئیحسان
حەیف نیەن پەی تۆ ، هەی دەوڵەت پەنا !
جەوهەر نوطقت جە عام کەی ئیخفا

---

(٦٧) لاشەی : لاشیء ، هیچوپووچ .

(٦٨) لە دەستنووسەکەی (م)دا (پشت) نووسراوە . ئێمە ئەوەمان بەلاوە هەڵەی ڕوونووسکەردوە بوو .

خاصصه نوطق تۆ پەی عام ئیکسیرەن
(کَلاً) جه وەعظ ، حیکمەت تەفسیرەن

وەی‌طەور دا جەواب حەضرەت لوقمان
هەرچەند سوخەن سیم ، سکووتی تەلاّن

نوطق بێ ذیکر حەق ، خەمۆشیی بێ یاد
هەردوو حەرامەن جه سیلك عیباد

من هەرگیز بە حوکم صەبرو سکووتی
نەکێشام جه بەین عەوام خەجلەتی

ئەر ئەعمال وێت جه ڕیا بی پاك
ڕەوشەن مەکەی نوور ئیمان بە ئیدراك

ئەگەر جه حەرام پاك کەردی شکەم
بە مەرد موئمین مەبیت موسەممەم (٦٩)

بـاب ذکر (٧٠)

بێ‌خەطەرەی فیکر ذیکرت بۆ مەدام
زیندە کەر بە ذیکر هەردەم صوبح‌و شام

ئەگەر غافڵ بیت جه ذیکر سوبحان
مەبیت بە ئەنیس ئیبلیس بێ‌گومان

بێ ذیکر حەکیم تۆ لەب مەجونبان
ئێدەن کارشان پاکان جیهان

---

(٦٩) وادیارە فەقێ قادر خۆی ئەم وشەیەی بۆ مەعنای (موسەمما) داتاشیوە ، ئەگینا مەعنایەکی‌تری نی‌یەو ، لە دەسنووسەکەی (م)یشـدا بەئاشکرا نووسراوە (مسمم) .

(٧٠) واتە : بەشێکە باسی یادو ناوهێنانی خودا ئەکا .

ذیکر بێ ئیخلاص نەدارۆ ثەواب
شەرطەن ذاکیران ئەدا کەن چوار باب

مەیل قەلبشان خاڵی نە جیهات
ئەدا کەن مەعناش جە نەفیو ئیثبات

هەم سیر زوبانۘ تەعظیم دڵ بۆ
هەم بە ئیجازەی پیر کامڵ بۆ (٧١)

هەرکەس کەرد ذاکیر دایم هەفت ئەعضا
ئاخرش خێرەن ئەو مەرد خودا

ذیکر دەست ئیدەن پەرێ عاجیزان
حاجەت ڕەوا بۆ هەر ئانو زەمان

ذیکر چەم گریەن جە بیم یەزدان
هەم جە تەقدیرات حەق نەبۆ گریان

ذیکر پا سەفەر پەی حەرەمەینەن
هەم پەی صیلەی ڕەحم ذیکر ڕیجلەینەن

ذیکر گۆش سەماع وەعظو قورئانەن
خواندەن هەردوو ذیکر زوبانەن

هەم حەمدو شوکر پەروەردگاری
دایم بە زوبان ئیخلاص کەر جاری

---

(٧١) ئەمەی فەقێ قادر وتوویە بەپێی ڕێو شوێنی تایبەتیی ئەهلی تەصەووفە. ئەگینا ناوی خواهێنانو یادی خوا کردنەوە بەگوێرەی ئایین پێوەندی بە شێخو پیرەوە نییەو ، خوا خۆی فەرموویەتی (ونحن اقرب اليه من حبل الوريد ـ ق ١٧) واتە : ئێمە لە دەماری لامل نزیکترین بە ئادەمیزاد .

بـاب تواضع (٧٢)

ئەگەر مەرد جاهی بکەر تەواضوع
تەواضوع بە هەرکەس مەدۆ نەوافیع

تەواضوعەن وەحش ماوەرۆ بە بەن
تەواضوع بە دۆست مەکەرۆ دوشمەن

تەواضوع بەدان مەکۆ شەرمەندە
تەواضوع عەدوو جێش سەرئەفگەندە

تەواضوعەن ئەصڵ خوڵق حەمیدە
کەس جە تەواضوع نیەن ڕەمیدە

دەروێش ئەر طەریق تەواضوع گێری
مەگێری بە کەف موڵك ئەمیری

بـاب کرم (٧٣)

بە مەردی کەرەم نەکەری نیسیان
عەبد ئیحسانەن ئەبنای ئینسیان

هەرکەس کەرەم کەرد جە خێرۆمەندان
چون حاتەم فاشەن ئیسمش نە جیهان

کەرەم لازمەن جە ئازادە مەرد
بە کەرەم عەدووی وێش مەکۆ ڕووزەرد

مەردان بە سەخا نێکەن ئەطوارش
کەرەم هەر زەمان گەرمەن بازارش

---

(٧٢) واتە : بەشی باسی خۆ بە کەم زانین .
(٧٣) واتە : ئەمە بەشێکە باسی دەهندەیی ئەکا .

کەرەم زیندەی هەر سەردارانەن
بە کەرەم شوعلەی عەدڵش گڕانەن
مەگێرۆ سامان هەر کار بە کەرەم
سەخی جە دارەین مەبان موحتەرەم
کەرەم ، ڕوطەبوار ، دارۆ حەلاوەت
هەرکەس ، مەگەس‌وار ، پێش مەدەن ئولفەت

بـــاب بخيـــل (٧٤)

ئەگەرچی بەخیل ئەکثەر ماڵدارەن
هەردەم جە هەرکەس وێش شەرمەسارەن
غەیر جە تەعەب ، ڕەنج ، ضەربو ، قیلو قال
نیەن کامەران جە ئەکل ئەموال
بەخیلان دایم بێ ئیعتیبارەن
جە بەین ئەمثال هەمیشە خوارەن
دەروێش مەکەر یاد عەقیدەی بەخیل
بە حوبب دنیا وێت مەکەر ذەلیل

باب صداقت (٧٥)

بە قەولو بە فیعل ڕاست بەر برادەر
تا ڕاست بۆ کارت جە (يوم المحشر)
جە ڕاستی پەیدان مەظهەری ڕەحمەت
طەریق ڕاستان ڕاستەن پەی جەنەت

---

(٧٤) واتە : ئەمە بەشێکە باسی ڕژد ئەکا .
بەگوێرەی بابەکانی‌تر پێویست بوو فەقێ قادر لەجیاتیی (بخیل) بڵێ (بخل) واتە ڕژدی ، چونکە باس باسی صیفەتەکەیە نەك شەخصەکە.
(٧٥) واتە : ئەمە بەشێکە باسی دۆستایەتی ئەکا .

ڕاستان [٧٦] جه عالەم دارۆ ئیعتیبار
دایم بە ڕاستی سوخەن کەر نیگار
ئەگەر صادق بیت وێنەی صوبحدەم
نە تاریکیی جەهل نەبینی ستەم
ئەگەر بە ڕاستی بە ڕاست بیت ڕاغیب
عالەم بە ڕاستی پێت مەبان طالیب
بە ڕاستی عەلەم نە عام کەر وە پا
تا تەپڵ ئێکیت دەنگ دۆ نە دنیا

در مذمت دروغ (٧٧)

مەعلووم عامەن صینف درۆغزەن
نوور قەلبشان نمەبۆ ڕەوشەن
درۆغەن مەردان مەکۆ شەرمەسار
مەردان بە درۆغ مەبان خوارو زار
درۆغەن جه شەخص سکەی کەم عەیار
عاقڵ جه درۆغ جاهیل گێرۆ عار
خاصصە بزورگان بە مەحض درۆغ
سامیەی ڕازش نەدارۆ فرۆغ
نە چەند جا ئایەی قورئان موبین
کەردەنش لەعنەت حەق بەر کاذبین

(٧٦) بە نیشانەی (دارۆ)دا کە هەر لەم نیوە بەیتەدا دێ دیارە ئەم وشەی (ڕاستان)ەش لە ڕاستیدا (ڕاستەن)ە ، واتە : هەر پیاوی ڕاستە قسەی قیمەتی هەیە .
(٧٧) واتە : لەبارەی خراپەی درۆکردنەوە .

دەروێش جە درۆغ بکەر ئەندێشە
درۆغ بە کاران مەدۆ تەشویشە

بـــاب قناعت (٧٨)

واریدەن حەدیث ڕیسالەت پەنا
« القناعة کنز" لا یفنی » (٧٩)

عاقڵ ئەوکەسەن مەکەرۆ طاعەت
کەردەن ئیختیار کونج قەناعەت

ئەر مەردی مەناڵ جە تەنگدەستی
قەناعەتەن مەحض خوداپەرستی

قەناعەت بگیر ئەی بوڵەند ئەختەر
دڵ بە قەناعەت مەبۆ مونەووەر

خاصصە هەر بزورگ کەرۆ قەناعەت
مەحفوونەن نە جەبر ظوڵم و ذەلالەت (٨٠)

دەروێش قەناعەت ئەر کەردی پیشە
هەنی نە هەر جا مەکەر ئەندیشە

بـــاب تکبر (٨١)

کیبر ئیبلیس کەرد جە ڕەحمەت تەبا
جە هەردوو عالەم جە حەق بی ڕیسوا

---

(٧٨) واتە : ئەمە بەشێکە باسی چاکەی بە کەم ڕازی بوون ئەکا .
(٧٩) واتە : قەناعەت و بە کەم ڕازی بوون گەنجینەیەکە هەرگیز نابڕێتەوە .
(٨٠) لێرەشدا لە دەستنووسەکەی (م)دا وشـــەی (ذەلالەت) بـــە (ضلالت) نووسراوە ، بەڵام ئاشکرایە هەڵەیەو وشەکە بۆ ئەم شوێنە دەستنادا .
(٨١) واتە : ئەمە بەشێکە باسی خۆ بە زل زانین ئەکا .

(فیرعەون) جە دەریای کیبر بی غەریق
پەششەی کیبر بی (نەمروود) کەرد حەریق [٨٢]

(شێرۆ)ی کیبر کەرد سینەی (خوسرەو) شەق
کیبر کەرد (بووجەهل) بە کوفر موطلّەق

کیبر بی بە مەوت ، مەراق (شەدداد)
کیبر بەخت (عاد)و (ثەموود) کەرد بەرباد

بە کیبرو بە کوفرو بە ظوڵمو زینا
مەبۆ مەرد ڕیسوا جە هەردوو سەرا

دەروێش زینهارەن تەکەبور مەکەر
کیبرەن جە دارەین بێمایەو ثەمەر

بـاب ظلم (٨٣)

صەد زینهار پەی ظوڵم نەکەری قیام
ظاڵمان دەور مەنفوورەن نە عام

ظاڵمان مەبغووض پەروەردگارەن
ظاڵم جە عوقبا ذەلیلو خوارەن

(دەقیانووس) جە ظوڵم شەهرش بی بە ئاب
مەظلەمەی (یەزید) خانەش کەرد خەراب

---

(٨٢) مەشهوورە نەمروود بەوە مردوە کە مێشوولەیەك چووەتە کونە لووتیو بوە بە هۆی مردنی . بەمپێیە وشەی (حریق) واتە (سووتاو) بۆ ئـەم شوێنە دەستنادا ، مەگەر مەبەست ئەوەبێ وەك ئەو چۆن ئاگری کردەوە بۆ سووتاندنی حەزرەتی ئیبراهیم ، خوایش مێشوولەیەکی ناچیزی بـۆ ئەو کرد بە ئاگرو بەوجۆرە ئاگری بەردایە ژیانی .
(٨٣) واتە : بەشێکە باسی زۆرداری ئەکا .

حەق نیەن ڕەضا بە ئازار خەڵق
مەردوم ئازاری مەبغووضەن جە حەق
هەرکەس بە ستەم یەك دڵ کەرۆ ڕێش
یەقینەن بە قەلب وێش مەدۆ ئەو ێش
شاهان ئەییام ، مونعیم و دەروێش
هەرکەس نە حیکمەت دارۆ کەم و بێش
هەم جە خانەی وێش هەم بە زێردەستان
ئەر عەدڵش نەبۆ بە ظاڵم ڕەوان
صینف ظاڵمان نیەن پایەدار
(فەقێ دڵ) [٨٤] تۆ ظوڵم مەکەر ئیختیار

نقطهء از حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم (٨٥)

ڕاوی جە کوتوب وەی طەور دان خەبەر :
یەك ڕۆ موحەممەد شای (خیر البشر)
حاضر بین جە لاش ئەصحاب کیبار
دوڕ ئەفشانی کەرد جە بەحر زەخخار
بەدرئاسا بەخشا نەجم نەصیحەت
پەی هەفت طائیفە فەرضەن هەفت خەصڵەت
پەی شاهان عەدڵ ، پەی غەنی سەخا
پەی عالم عەمەل ، پەی زەنان حەیا
پەی دەروێشان صەبر ، پەی دۆست مەحەبیەت
پەی جەوان تەوبە جە هەر مەعصیەت

(٨٤) پێشتریش وتمان فەقێ قادر گەلێ جار (فەقێ دڵ) وەك نازناو بەکاردێنێ .

(٨٥) واتە : کەمێك دەربارەی حەزرەتی پێغەمبەر (د.خ) .

هەر پادشاهێ نەکۆ عەداڵەت
میثلش یەك ئەبرەن جێش نەبۆ ڕەحمەت

ئەر بێعەمەڵ بان عولەمای ئاداب
بە نەهرێ مانۆ خاڵی بۆ جە ئاب

هەر زەن جە عیصمەت ئەر نەبی مەسلەك
چون طەعامێوەن بێمەزەی نمەك

بێصەدەقە بۆ مەرد تەوانگەر
ئەمثالش درەخت بێ سایەو ثەمەر

هەر دۆست مەحەببەت جێش نەکەرد ئەثەر
مەعدەنش خاکەن ، خاڵیەن جە زەڕ

ئەر صابیر نەبان فەقیرو دەروێش
ئەصڵش صەدەفەن ، دوڕ نەمەندەن تێش

ئەر بێ تۆبە بان صینف نەوجەوان
میثلش جەسەدەن مەئیووس بۆ نە جان

بە عیززەت وێت عەظیم سوبحان
مەحسووبم کەری چەنی تائیبان
(فەقێ) پڕ گونا ، مەعصیەتبارەن
موتتەظیر بە لوطف پەروەردگارەن

اصناف سبعه (٨٦)

فەرضەن بە هەفت صینف بدەری ڕەغبەت
ئیطاعەی بوعدی ، ئەدەب جە قوربەت

---

(٨٦) واتە : حەوت جۆرەکە .

ئەووەڵ والیدەین ، دووەم جە ئوستاد
سێیەم جە مورشید ، پێنت بەخشان ئیرشاد

چەهارەم سەییید ، پەنجەم عولەما
شەشەم جە موسین ، هەفتەم ئومەرا

بەوشەرط ئەو عالم عامیل دین بۆ
ئەو ئامیر حوکمش شەرع موبین بۆ

والیدەین ئەمرش کەرد بە کار شەڕ
ئەر تەکاهول کەی نەدارۆ ضەرەر

حورمەت سادات وابەستەی ذاتەن
باقی هەرچی هەن قەید صیفاتەن

دەروێش تۆ وەی دام دوود دەردەوە
وەی قەقنەس قەلب ، چیهرەی زەردەوە

وەی صەدەمەی چەرخ کۆهـ گوناوە
وەی نار فیراق دوود سیاوە

مەقیوودەن قەلبت نە هەر قەبایح
مەکەری ئینشا [87] پەندو نەصایح

ئەر خواهی وەعظت نە عام کۆ ئەثەر
ئەووەڵ تەزکیەی [88] نەفس وێت بکەر

---

(٨٧) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسرابوو (افشا = ئیفشا) . ئێمە ئەوەمان بەلاوە هەڵە بوو .
(٨٨) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (تسکیە) . دیارە مەبەست (تەزکیە)یە .

جه کردار بەد بە دڵ بەر نەدەم
بنیەر بە مینبەر مەوعیظە قەدەم
دەروێش پەی تەسکین دڵەی حەزینت
پەیداکەر دەلیل ، بەیۆ تەسکینت

تمثیــل (٨٩)

یەك ڕۆ نیشتەبێ مالیك دینار
پەیدا بی یەك عەبد مەگرەوا بە زار
عەرض کەر نە حوضوور ئەو (ولیّ الله)
مەولای من هەردەم پێمەدۆ جەفا
ئەر تۆ جە سەیید من کەی ئیلتیماس
جە دارو گیرش بەندە کەی خەلاص
شادم کەی بە لوطف قەباڵەی ئازاد
بێشك بە ئەلطاف یەزدان مەبی شاد
وەی طەور دا جەواب ئەو صاحێب سولووك
بگــێرە ئارام ئەی عەبد مەملووك
موجتەهید وەقت هۆرێزا وە پا
خرید کەرد بە نەقد یەك عەبد سیا
(فی سبیل الله) ئەو شێخ ئیرشاد
دەرلەحظە ئەو عەبد خرید کەرد ئازاد
سەحەرگەهـ خێزا (٩٠) شای ئیبنو دینار
سەیید ئەو عەبد مەعهوود کەرد ئیحضار

(٨٩) واتە : نموونە هێنانەوە .

(٩٠) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (خیرا)، ئێمە ئەوەمان بەلاوە هەڵە بوو.

فەرماش ئەی فلاّن داروون یەك ڕەجا
عەبدت ئازاد کەر (فی سبیل الله)

هەرکەس عەبد وێش بکەرۆ ئازاد
ئەوکەس جە مەحشەر مەگێرۆ موراد

دەرلەحظە ئەو مەرد بە خاطر گوشاد
عەبد مەملووکش نەوجا کەرد ئازاد

عەبد مەعهوودە [٩١] کەردن مونادی
سپەردن پەنەش خەط ئازادی

هۆرێزا ئەو مەرد شی بە جاگەی وێش
عەبد پەی تەشەککور شێخ ئاما نە پێش

عەرض کەرد نە حوضوور شێخ موجتەهید
چطەور کەردی ڕام مەرد موعانید

فەرماش پەی (الله) عەبد کەردم ئازاد
حەق جە وەعظ من تەئثیر کەرد ئیجاد

دەروێش بە تەقوا یەقین بکەر پاك
ئەوسا بوانە مەوعیظەی ئیدراك

رموزات حضرت لقمان علیه السلام (٩٢)

(حسب الاراده)ی شای (عظیم الشان)
عەبد مەملووك بی حەضرەت لوقمان

---

(٩١) ئەم (ە)ی (مەعهوودە)یە لە زاراوەی گۆرانیدا ، وەك لە عەرەبیدا مەعنای تەئنیث ناگەیەنێ .

(٩٢) واتە : کارە بەتوێکلّەکانی حەزرەتی لوقمان سەلامی خوای لێ بێ .

یەك ڕۆ مالیكش بە لوقمان فەرما
توخم كونجی پاش تۆ نە فلاَن جا

لوقمان هۆرێزا پەی نیكتە سەنجی
توخم جەوش كاشت نە تەنخوای كونجی

وەقتش حولوول كەرد ، سەیید لوقمان
پەی گەشت زەرعش لوا بە سەیران

یاوا بە مەزرەع بە دەوان دەو
دیش نە جای كونجی یەك مەزرەعەی جەو

واتش بە لوقمان بە لەفظ فەحشا
من كونجیم واتەن ، تۆ جەوت پاشا

مەعلووم بی جە تۆ وەیطەور خیانەت
ها بیت موستەحەق جەزای ئیهانەت

وەیطەور دا جەواب ئەو صاحێب ئیرشاد
جە وەقت حاصڵ ، خەرمەندەی [93] حەصاد

ئێدەن نیازم بە طوول ئەمەل
(كـﻼ) بە كونجی مەبۆ موبەددەل

واتش بە لوقمان ئەی حەرف بێجا
ماوەری بە نوطق ، نەداری حەیـا

كەی نە توخم جەو كونجی مەدۆ بار [94]
كەی كونجی نە جەو مەنمانۆ ئەثمار

---

(٩٣) مەبەستی (خەرمانە ، خەرمان)ە .

(٩٤) بـار : بـەر .

جەودما لوقمان ستانا فرصەت
بە مالیك وێش وات هەی بێمروەت
صادر بی جە من جوزئی خیانەت
وەیطەور نمانای کوللی ئیهانەت
هەم تەحقیقت کرد مەزرەعەی دنیا
نە گەندم گەندم ، نە جەو جەو پەیدا
ئەمما نەزانای فیعل دنیەوی
مەیۆ بە حەصاد یەوم ئوخرەوی
تۆ نە دنیا بەذر بەدی مەپاشی
بە نێکیی ئوخرا هەم نە تەلاشی
لوقمان مەولای وێش بە شەهد گوفتار
نادیم کەرد ، جە خواب غەفڵەت بی بێدار

ایضا

سەیید لوقمان پەرێ ئیمتیحان
یەك گوسفەندێ سپەرد بە لوقمان
واتش ذیبحش کەر دەرلەحظە نەیجا
کەشف کەر جە قوبح‌و [95] ئەشرف ئەعضا
جە هەردوو یەك شیش کەباب کەر بریان
باوەرە پەرێم تەعجیل بە دەوان
لوقمان کەردش ذبیح حەیوان بە چالاك
دەرلەحظە هەم [96] قەلب‌و زوبانش کەرد پاك

---

(٩٥) ئەبوو فەقێ قادر لەجیاتیی (قوبح‌و) بیوتایە (ئەقبەح‌و) .
(٩٦) ئەم (هەم)ە نیوە بەیتەکەی پێ لەنگ ئەبێ .

هەردوو دا نە شیش کەردش بە کەباب
بەردش پەی مەولا بە تەعجیل و تاب

واتش یە چێشەن ؟ وات دڵ و زوبان
واتش یانێ چێش ، وەصفش کەر بەیان

واتش هەردووشان ئەشرەف ئەعضان
بەو شەرط سالم بان جە ئەمر جیهان

ئەر زوبان نە فەحش ، دڵ نە قەصد بەد
بکەن ئیجتیناب مەحفووظەن جەسەد

ئەگەر عەکس کار سەردا جە هەردوو
ذەلیل مەبۆ کول ئەعضا موو بە موو

هەرگا وەی طەورەن جە بەین ئەعضا
دڵ و زوبانەن هەم زوشت و زێبا

مەر ئێدەن حیکمەت هەی دەروێش خام
تۆ ذەلیل و خوار جە بەین عەوام

جەودما مەولای لوقمان بە دڵشاد
هەم تەحسینش کەرد ، هەم کەردش ئازاد

ایضــا

یەك ڕۆ یەك شەخصێ نە ڕووی حەقارەت
بە چیهرەی لوقمان کەردش ئیشارەت

ئەو بە فەراسەت دەرلەحظە زانا
جەواب دا بەو مەرد بە دانش و ڕا

وات ئەر لەب بزورگ ، نوطقم باریکەن
قەلبم ڕەوشەنەن ، ئەر ڕووم تاریکەن

دەرلەحظە ئەو مەرد نادیم بی جە کار
نەو صاحێب شوعوور پڕ بی شەرمەسار

گفتار در ذکاوت حضرت سلیمان علیه السلام (٩٧)

جوبرەئیل بە ئەمر خەللاق مەعبوود
ڕوقعەی دە سوئال سپەرد بە داوود

فەرماش بە داوود (علیه السلام)
ئەمرش بەیطەورەن ذات (لایتام)

نەبی سولەیمان ئیحضار کۆ نە پێش
ڕەمز سوئالات طەڵەب کەرۆ لێش

ئەگەر ئەدا کەرد مەعنای لەطیفە
قابیلەن نە جاش ئەو بۆ خەلیفە

حەضرەت داوود چیهرە کەرد ڕەوشەن
تا (٩٨) ئەشراف قەوم سازا ئەنجومەن

جەمع کەرد عولەماو نوقەبای بیلاد
ئیحضار کەرد حەضرەت سولەیمان دەرلاد

کەردشان سوئال جە دەوڵەت پەنا
جەواب دەر ، چێشەن ئەقرب ئەشیا

---

(٩٧) واتە : قسە لەبارەی زیرەکیی حەزرەتی لوقمانەوە .
(٩٨) لە دەسنووسەکەی (م)دا لەجیاتیی (با) نووسراوە (تا) . ئێمە ئەوەمان بە هەڵە داناو بەمجۆرەمان ڕاستکردەوە .

جەواب دا مەوتەن ئەقرەب هەرشەی
جە مەوت مەرحەڵەی عوقبا مەبۆ پەی
واتشان چێشەن ئەبعەد ئەشیا
واتش بە ئەمەڵ ڕەنج دەی نەی دنیا
واتشان ئەحسەن ئەشیا کەر بەیان
واتش ئەو جەسەد جەسیم بۆ نە جان
پەرساشان وەحشەت ئەشیا یەعنی چێش
واتش ئەو جیسمەن ڕۆح نەمانۆ تێش
پەرساشان ئەقبەح ئەشیا نە جیهان
جەواب دا کوفرەن جە دمای ئیمان
واتشان دائیم قائیم کیانەن (٩٩)
جەواب دا هەم ئەرض و هەم ئاسمانەن
پەرسان موختەلیف دائیمی کامەن ؟
واتش شەب و ڕۆژ عەکسش مەدامەن
پەرسان باغیضان کیانەن بە هەم ؟
وات مەوت و حەیات باغیضەن هەردەم
پەرسان ئەو ئەشیا بەیان کەر مەعلووم
ئەنجام فیعلش قەبیحەن مەذمووم ؟!
جەواب دا ئەو شەی حیددەت مەقصوودەن
جە لای عوقەلا فیعلش مەردوودەن
مەسئەلەی هەنی عولەمای کیبار
عەرض کەردن نە ڕووی ئەو دەوڵەت مەدار

---

(٩٩) واتە : کامیانە ؟

ئاوەردن بە نوطق کوڵ موقاوەلە
ئەگەر تۆ زانای مەعنای مەسئەلە

ئەوسا صەحیحەن خەلافەت تۆ
وەلیعەهدیی تۆ مەنمانۆ شکۆ

کام ئەعضان پاك بێ جەمیع ئەعضا
بەو جوملە ئەعضا مەبان موصەففا

ئەگەر ئەو ئەعضا غەلیظ بۆ گوشاد
سائیر ئەعضا مەدۆ بە فەساد ؟

واتش ئەو ئەعضا ئەصڵ ضەمیرەن
هەر ئەعضا جە ئەصڵ ئەو نە تەغییرەن

(أحْسَنْتَ) گۆیان نە مەجلیس خێزا
هەم کەردن تەبریك ، هەم (بارك الله)

نامەی خەلافەت جوملە کەردن مۆر
سپەردن بە دەست ئەو صاحێب شوعوور

عیبرەت گر دەروێش جە نوقصانیی وێت
ئیکمال ئاسیب کول ئاما نە ڕێت

در تاریخ و خاتمهء کتاب گوید (١٠٠)

ئەر کەسێ جە حاڵ ئەی بەندەی ضەعیف
ئەر بی بە سائیل ، پێش بدەر تەعریف

(عبدالقادر)ەن ئیسمو ، ئەوصافم
نە زنجیرەی ذەنب قەید ئینصافم

---

(١٠٠) واتە : لەبارەی مێژووی تەواوبوونی ئەم کتێبەوە ئەڵێ .

ئەصڵم هەماوەند فیرقەی چەڵەبی
داروون جە ڕەسوول جوامێر نەسەبی

ئێدەن ئیلتیجام جە ئیخوان دین
قەولم قەبووڵ کەن بە صیدق و یەقین

هەر وەقت وانان مەنظوومەی ئاداب
ڕەوان کەن پەرێم (فاتح الكتاب) [۱۰۱]

هەم بکەن دوعای نەجاتم جە قەید
هەم سەر ئازادی جە هەر عەمرو زەید

هەم دوعای خەیر کەن پەی عەفوی گونام
هەم نەقصێ جە شیعر نەکەن ئیلتیزام

ئەگەر بەیان کەم عیجزم بە ئیخلاص
مەقبووڵەن عوزرم جە (کرام الناس)

هەر یەن دڵ نە قەید ظاڵم ذەلیلەن
چەنی پەژاران چون دەریای نیلەن

بە عەظیمیی وێت عەلیم وەهاب
عەفو کەر سامیع ، (قاریء الكتاب)

جە سەنەی هەزار و سێصەدو یەکەم
تەئلیف کیتاب ئاما بە ڕەقەم

(ناصرالدین) شا جەودەم سوڵطان بی
تەعمیر کوندەی موڵك ئێران بی

نگین بەختش تاج کەیان بی
فەڕو ئیقباڵش طورڕەی فەرمان بی

---

(۱۰۱) واتە : سوورەتی فاتیحەم بۆ بخوێنن و خێرەکەیم بۆ بنێرن .

سوڵطان (حەمید خان) جە قوسطەنـطین بی
صاحێب صەلابەت ، تەختو نگین بی

پەی یادگاری ئینشام کەرد کیتاب
بەڵ حیصصەمەند بان یارانو ئەحباب

بەر جیسمو بەر جان (سید الانام)
هەزاران دروودو هەزاران سەلام (١٠٢)

---

(١٠٢) لە داوێنی ئەم بەشەی دیوانی فەقێ قادرەوە ئەم چەند دێرە نووسراوە:
(تمت شد کتاب نصائح الحکماء ، باذن الله تعالی ، در جماد الثانی . میرزا محمد رحیم پسر کدخدا سلیمان سماقلوی . این کتاب نوشتم از کرکوك برای فقه قادر . یوم یکشنبه تمام کردم). واتە : کتێبی پەندی حەکیمان بە ئیذنی خوا لە مانگی جومادای دووهەمدا تەواو بوو . مـن کە میرزا موحەممەد ڕەحیمی کوڕی کوێخا سلێمانی سماقلوییم ئـەم کتێبەم نووسی‌یەوە بۆ فەقێ قادر . ڕۆژی یەکشـەممە تەواوم‌کرد .
مۆرێکی فەقێ قادرو دوو ئیمزایو چەند بەیتێکی فارسییشی لەگەڵدا نووسراوە کە هی فەقێ قادر خـۆی نینو بـە پێویستمـان نـەزانی بی‌یـان‌نووسینەوە .

کتێبی عەقیدەی ئیسلام (١)

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

و بـه نستعين (٢)

داناى (لم‌یزل) ، داناى (لم‌یزل) !
ذات بێ‌زەواڵ ، داناى (لم‌یزل) !

---

(١) هەرچەند فەقێ قادر خۆی لە سەرەتای ئەم کتێبەیدا بە (عقیـدە نـامە) ناوی بردوە ، ئێمە بە پشتیوانیی هەندێ بەیتی ناو کتێبەکە وامان بـە باشتر زانی (عەقیدەی ئیسلام)ی ناو بنێین . بۆ نموونە بەیتی (١٣٣)هەمی ئـەڵێ :

هەم بەمر تەوفیق حەبیبی (لا ینام)
باوەروون بە نەظم عەقیدەی ئیسلام

لە دوادوایشیدا ئەڵێ :

مەنظوومەی کیتاب عەقیدەی ئیسلام
(الحمد لله) یاوا بە خیتام

(٢) لە دەسنووسەکەی (م)دا لەپێش بیسمیللاوە ئەم چەند دێڕە فارسی‌یە نووسراوە : « این کتاب عقیدە نامە بیان عقیدەء اهل سنت و جمـاعت میکند ، واقعەء علامتهای در آخر زمان رو دهـد ، و ارکان ایمـان ، وقوع قیامت و تعریف دوزخ و جنت و شفاعت کبرای حضرت رسالت پناهی . بر اهل اسلام فرض‌است بر این مسائلها یقـین قـائم کنـد . اگر شك آرند کافر شود ، نعوذ بالله » .

واتە : ئەم کتێبی عەقیدە نامەیە باسی بیروباوەڕی ئایینیی ئـەهلی سوننەت‌و جەماعەت ئەکا لەگەڵ ئەو ڕووداوانەی لـە ئـاخر زەمانـدا ڕووئەدەن . هەروەها باسی بناغەکانی باوەڕو ، داهاتنی ڕۆژی قیامەت‌و، باسی دۆزەخ‌و بەهەشت‌و شەفاعەت‌و تکاکاریی پێغەمبەر بۆ موسوڵمانانی گوناهبار . لەسەر هەموو موسوڵمانێ پێویستە بڕوای بەم شتانـە پتەو بێ‌و ، ئەگەر لێ‌یان دوودڵ بێ ، پەنا بە خوا ، کافر ئەبێ .

مونەززەھ جە عەیب ، بێ شیرکو مەثەل !
خەللاقو ڕەززاق ، بێ‌موزدو بەدەل !

جە قودرەت تۆن جوملە عالەمەین
نیکتەی مومکینات جە هەر زەینو شەین

جە تۆن ئیدارەی زومرەی ذی حەیات
موستەقیمیی ئەرض ، سەبعەی سەماوات

جە قەهرو لوطفت غەیر نیەن مانیع
غەیر جە تۆ نە جوزء ، کول ، نیەن صانیع

سەبعەی سەماوات عەرش موعەللا
زەمینو زەمان ، ئەشیاو (ما فیها)

جوملە ظوهوورات جە قودرەت تۆن
سەراسەر گەواھ عەظەمەت تۆن

هەرچی هەن مەحفووظ لەوحەی عیلم تۆن
ئاسایش کول نە سای حیلم تۆن

هەرچی هەن بە ئەمر تۆ داران قیام
جوملە منەت‌بار تۆن نە هەر ئینعام

بار منەتت حەمل عالەمەن
عالەم چون گەردوون قامەتش خەمەن

دیدەی دڵ ئەعمای کونهـ ذات تۆن
ئەفکار پەرەگەندەی هەر صیفات تۆن

زوبان لەنگو لاڵ حەمدو ثەنای تۆن
مومکینات ذەڕڕەی کۆی کیبریای تۆن

(دەروێش) تۆ بێدەرك سادە ضەمیری
نەداری با حەق قووەی تەقریری

بە حەق تەفویضەن جوملە ئومووورات
بناڵ نە دەرگای (قاضي الحاجات)

ثەنای حەمد حەق باوەر بە ئەنجام
هەرچەند ثەنای ذات نەدارۆ خیتام

عرض‌حال مؤلف الكتاب بروضهء معطرهء نبوت پناهی (٣)

بە ڕەوضەی ئەطهەر خواجای كائینات
(اكمل السلام ، افضل الصلاة)

بەو پایەی سەریر سەرخیططەی (لولاك)
شەهەنشای ئەورەنگ (و ما ارسلناك)

بەو هەودەج نشین تۆی (قاب قوسین)
مەلجەگای عالەم جە هەر زەین‌و شەین

تەعظیم عوظمات دارۆ نیهایەت
مەندەنان حەیران جە دەریای خەجلەت (٤)

نەفس ئەممارەم نە جورم‌و خەطا
سەردان صەدەمەش بە جای ئینتیها

---

(٣) واتە : عەرزوحاڵ‌و سكاڵای دانەری ئەم كتێبە بۆ خزمەتی باخچەی خۆشبۆی پێغەمبەر (د.خ) . مەبەستی لە باخچەكە گڵكۆی پیرۆزی پێغەمبەرە .

(٤) واتە : من لە دەریای خەجاڵەتی‌و ڕووزەردیدا سەرسام ماوم ، چونكە كە بمەوێ ستایشی سیفەتە بەرزەكانت بكەم ، تواناكەم تا پەڕ نی‌یەو لەڕادەیەكا ئەوەستێ ، كەچی گەورەیی سیفەتە گەورەكانی تۆ دوایی نایەت .

کەردم ئیرتیکاب نە هەر نەواهی
فیعلم نە ئیحسان نەکەرد ئاگاهی

ئەمما من جە باب مەرحەمەت مەظهەر
جەسارەت ئێدەن جەی عەبد ئەحقەر

زومرەی نیازمەند جە زوشتو زێبـا
کەس نەبیەن مەئیووس عەتەبەی [٥] عەطا

بەو ئاهـ حەسرەت سینەی پڕ مەلاڵ
نە دەست خەجڵەت داروون عەرض حاڵ

عەرضەی نیازم جەو باب عوظما
ئێدەن جە دەرگای ڕیسالەت پەنا

چون ڕۆح ئەقدەس تۆم کەردەن پەنا
پەنامدان بە وەعد شەفاعەی کوبرا

جە صەحرای مەحشەر من مەکەر نیسیان
بدەر نەجاتم جەی بەحر عیصیان

(دەروێش) بە دەرگات کەردەن دەخاڵەت
عەطا کەر نەجات نە هەر ذەلالەت [٦]

تەقدیم عەرضم بەو لامیعەی نوور
داروون تەمەننا جە (رب الغفور)

---

(٥) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (عطبەء)و لە دەستنووسەکەی (ح)یشدا نووسراوە (عظمەء) ..
(٦) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (ضلالت) . پێشتریش ئەم جۆرە هەڵانەی ئەم دەستنووسەمان بەرچاوکەوت .

در ذم دنیــا گوید (۷)

دەروێش تۆ نە ظوڵم دنیا بکەر داد
نە بێوەفاییش وەپاکەر فەریاد

تەحقیقەن جە تۆ کردەی (۸) ئەحواڵش
پەی چێش غەریقی تۆ نە خەیاڵش ؟

ظاهیرش بەهار ، بەطنش تابستان
لوطفش پاییزو قەهرش زمستان

مەهتاب چیهرەش نە تۆی دەیجوورەن
ضوحای ویصالش هەوای کافوورەن

مەراقەن بەهەشت وەصڵش نە عالەم
عالەم نە وەصڵش یاسەن چون ئادەم

هەرکەس بە وەصڵش چیهرە کەرد خەندان
نەوحەو گریەشەن نە عەین طۆفان

مەنجەنیق مەوت بەخشا بە خەلیل
ئەییووبان بە کرم مەمات کەرد ذەلیل

پەششەی ئەجەلش بەخشا بە نەمرووود
بەرباد کەرد شاهیی چەند عادو ئەموود

---

(۷) واتە : لە باسی خراپیی دنیادا ئەڵێ .

(۸) لە دەستنووسەکەی (م)دا ئەم وشەیە بەمجۆرە نووسراوە (کردی) . بۆ (کردەی)و بۆ (گردی) واتە (هەموو)یش دەست ئەدا ، بەلام ئێمە لامانوایە ڕاستەکەی (کردە)وە .

کۆهـ کەیوومەرز [٩] ، لوهراسب [١٠] ، دارا [١١]
وێنەی مەنووچەهر [١٢] ، کەی [١٣] کەرد بە سارا

جومجومەی کەللەی کەیان کەرد بە خاك
بەتاڵ کەرد کیسراو پەشەنگ و [١٤] ضەححاك [١٥]

کام گوشتاسب [١٦] بی تەخت نەبی چون بەهمەن [١٧]
کام ڕوستەم [١٨] نە چاهـ شوغاڵ نەبی بەن ؟!

چەند ئەسفەندیار [١٩] چون شای کەیقوباد [٢٠]
تەختشان چون شای نەوذەڕ [٢١] دا وە باد

---

(٩) کەیوومەرز ، کەیوومەرث : یەکەمین پادشای بنەماڵەی پێشدادی لە زنجیرە شاکانی ئێران . سی ساڵ پادشایی کردوەو پاش خۆی هۆشەنگی کوڕی سیامەکی کوڕی جێی گرتوەتەوە .

(١٠) یەکێکە لە پادشاکانی بنەماڵەی کەیانی . پاش کەیخوسرەو بوە بە پادشا .

(١١) دوا پادشای بنەماڵەی هەخامنشی لە ئێران . دوای بەزینی لە شەڕی ئەسکەندەری مەکدۆنیدا لای هەولێر ، لە ساڵی ٣٣٠ی پ.زدا لە نزیکی دامغانـدا کوژرا .

(١٢) حەوتەمین پادشای بنەماڵەی پێشدادی .

(١٣) پادشای پادشایان . ناوی هیچ شایەکی ئێران بەتەنهـا (کەی) نەبـوە ، بەڵکو (کەی) پێشگری ناوی چەند شایە وەك (کەیـکاوس)و (کەیقوباد)و (کەیخوسرەو)و . . تاد .

(١٤) پەشەنگ : باوکی ئەفراسیابی پادشای توران .

(١٥) پانزەهەمین پادشای بنەماڵەی پێشدادی . سەرگوزەشتی بـە بـاسی شۆڕشی کاوەی ئاسنگەرەوە بەندە .

(١٦) پێنجەمین پادشای بنەماڵەی کەیانی .

(١٧) کوڕی ئەسفەندیار ، یەکێك بوە لە پادشایانی بنەماڵەی کەیانی .

(١٨) کوڕی زاڵو مەشهوور بە تەهەمتەن ، قارەمانی ناوداری ئێران .

(١٩) کوڕی گوشتاسب ، یەکێکە لە پادشایانی بنەماڵەی کەیانی .

(٢٠) یەکەمین پادشای بنەماڵەی کەیانی .

(٢١) کوڕی مەنووچیهر . یەکێکە لە پادشایانی بنەماڵەی پێشدادی .

جام چەند جەمشید (٢٢) جەم کەرد خاکستەر
شکەست شیشەی شەمع شاهیی ئەسکەندەر (٢٣)

چەند مووسا (٢٤) نە طوور (٢٥) حەیات تەفریق کەرد
فیرعەونان (٢٦) نە بەحر ذیللەت غەریق کەرد

گەنج چەند قاروون (٢٧) فرۆبەرد بە خاك
مەسیح یاونا بە چەرخ ئەفلاك (٢٨)

ئاسیاب بەخت کام ئەفراسیاب (٢٩)
نە بازیچەی دەهر غەرق نەبی بە ئاب ؟

سا کام قەهرەمان چون بەهرام گۆڕ (٣٠)
خاو نەکەرد نە تۆی ئەلحەد سەرای گۆڕ ؟

چەندین پەهلەوان پڕ زۆرو سامدار
وێنەی فەرامەرز (٣١) مات بین نە سەر دار

---

(٢٢) کوڕی طەهموورث ، چوارەمین پادشای بنەماڵەی پێشدادی .

(٢٣) کوڕی فیلیپی مەکدۆنی کە لە یۆنانەوە هاتو بەشێکی زۆری ڕۆژهەڵاتی نزیكو ناوەڕاستی داگیرکردو لە شەڕێکی گەورەدا لە نزیکی هەولێر دارای شای ئێرانی بەزاند .

(٢٤) پێغەمبەری بەناوبانگی بەنی ئیسرائیل .

(٢٥) شاخێکە لە سینا ، خوا لەوێ قسەی لەگەڵ حەزرەتی مووسا کردوە .

(٢٦) فیرعەون : لەقەبی پادشایانی کۆنی میسر بوە .

(٢٧) بە عەرەبی کراوی وشـەی (کریزۆس)ە . پادشـایەکی دەوڵەمـەندی (لیدیا) بوە .

(٢٨) ئیشارەتە بۆ ئایەتی (و ما قتلوه یقینا ، بل رفعه الله الیـه . النسـاء ١٥٧ ـ ١٥٨) .

(٢٩) کوڕی پەشەنگو پادشای تووران ، لە سەردەمی کەیانیەکانی ئێراندا .

(٣٠) پانزەهەمین پادشای بنەماڵەی ساسانی . بە ڕاوکردنی گۆڕ واتە کەری کێوی بەناوبانگ بوە .

(٣١) کوڕی ڕۆستەمی زاڵ .

زو یانەی [٣٢] ظوڵمش ئیدریس [٣٣] کەرد فیرار
نەبی زەکەریاش [٣٤] شەق‌کەرد بە مشار

چەند داوود [٣٥] بێ صەوت نەغمەی زەبوور [٣٦] کەرد
چەند سولەیمانش [٣٧] چون موور بێ زوور کەرد

بە ئەو غەددارەن ئێرەج [٣٨] کەرد مەغدوور
گوم بی نە صەحراش سوپای سەلم‌و [٣٩] توور [٤٠]

ذبیح سیاوەحش [٤١] باوەران بە یاد
هەنی دڵ بە مەیل دنیا مەکەن شاد

---

(٣٢) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (زبانەء) بەڵام مەعنا نادا بەدەستەوە . ئێمە بە (زو یانەی)مان ڕاست کردەوە واتە : لە ماڵی .. ، نەخوازەڵا کە (ئیدریس)یش ـ کە باس باسی ئەوە ـ بە دنیادا گەڕاوەو ، ڕستەکەش لە (کەرد فیرار)دا تەواو ئەبێ .

(٣٣) یەکێکە لە پێغەمبەرە پێشینەکان ، بە دنیای ئەو ڕۆژەدا گەڕاوە .

(٣٤) پێغەمبەری بەناوبانگی بەنی ئیسرائیل کە لە قورۆڵی دارێکا بوو ستەمکاران بە مشار دووکەرتیان کرد .

(٣٥) یەکێکە لە پێغەمبەرە دەسەڵاتدارەکانی بەنی ئیسرائیل . بە دروست‌کردنی زرێ‌و کەل‌وپەلی ئاسنین بەناوبانگ بوە .

(٣٦) ئەو کتێبەی خوا بۆ حەزرەتی داوودی ناردوە .

(٣٧) یەکێکی‌ترە لە پێغەمبەرە بەناوبانگەکانی بەنی ئیسرائیل .

(٣٨) کوڕی فەرەیدوون ، یەکێکە لە پادشایانی بنەماڵەی پێشدادی .

(٣٩) کوڕی گەورەی فەرەیدوونی پادشای پێشدادی ، فەرمانڕەوای ڕۆم‌و خاوەر .

(٤٠) برای سەلم‌و پادشای تووران .

(٤١) یاخود سیاوش ، کوڕی کەیکاوس‌و باوکی کەیخوسرەو . یەکێکە لە پادشایانی ئێرانی کۆن . بە فەرمانی ئەفراسیاب کوژرا .

دەماوەند دەهر مات کەرد کەیخوسرەو [٤٢]
طووسش [٤٣] ئەسیر کەرد ، شیدە [٤٤] کەرد نە خەو

سەیر کەن نە ئەفکار زەمانەی ئەفسوون
کام بەختەنەصرەش [٤٥] نەکەرد واژەگوون

بەهەشت وەصلش مەراق کەرد شەدداد [٤٦]
مەوت مەراق کەرد نە قاپیی موراد

هەر ئەو غەددارەن چەرخ ئەطڵەس گوون
کووس جە کاوس [٤٧] سەند ، تاج نە فەرەیدوون [٤٨]

عەدڵ نەوشیروان کیسرەوی نەژاد
دانەی خەرمەنەی شاهیش [٤٩] دا وە باد

چەند شاه چون هورمز [٥٠] با تاجو ئەفسەر
وێنەی قەوم لووط [٥١] نە تەخت کەرد زەبەر

---

(٤٢) کوڕی سیاوش‌و پادشای سێهەمی بنەماڵەی کەیانی .
(٤٣) کوڕی نەوذەر ، پاڵەوانی ناوداری ئێران لە چەرخی کەیکاوس‌و کەیخوسرەودا .
(٤٤) کوڕی ئەفراسیابی پادشای تووران .
(٤٥) پادشای کلدانی لە (٦٠٥)ەوە تا (٥٦٢)ی بەر لە زایین ، داگیرکەری ئوورشەلیم‌و تێکدەری دەوڵەتی جوولەکە .
(٤٦) پادشای وڵاتی عادو دروستکەری شاری ئیرەم .
(٤٧) دووهەمین پادشای زنجیرەی کەیانی .
(٤٨) شەشەمین پادشای زنجیرەی پێشدادی ، کوڕی ئاتبین‌و لە وەچەی طەهموورث .
(٤٩) لە دەستنووسەکەی (م)دا بە هەڵە نووسراوە (شاهش) .
(٥٠) لە بنەماڵەی ساسانیدا چوار پادشای هورمز ناو بوە .
(٥١) یەکێکە لە پێغەمبەران ، بەهۆی گوناهباری‌یەوە خوا غەزەبی لە هۆزەکەی گرت‌و شارەکەیانی ژێرو زەبەر کرد .

خوسرەوان (٥٢) نە بەزم شیرین (٥٣) مەغروور کەرد
بە شێرۆی (٥٤) ئەجەل یەك یەك مەقهوور کەرد

چەند حاتەم (٥٥) بە زۆر بازووی پەهلەوی
جەوانمەردیشان نە عام کەرد تەهی

چەند نەوفەل چون قەیس بە لەیل مەجنوون کەرد
چەند کۆهکەن (٥٦) گولگوون پای بێستوون کەرد

مەدینەی عولووم خەتم ئەنبیـا
نەقڵ مەکان کەرد پەی (کأس الوفا) (٥٧)

لەف کەرد عەداڵەت عومر عومەری
بێ (ذوالفقار) (٥٨) کەرد بازووی حەیدەری

هەر ئەو ئەژدەهان عەجووزەی فیتەن
مەسموم کەرد صیددیق و ئیمام حەسەن (٥٩)

تۆ ئەو ظاڵمی، هەی یەزید شووم!
نە کەرب و بەلات (٦٠) حوسەین بی مەظڵووم

---

(٥٢) خوسرەوی پەروێز .
(٥٣) شیرینی ئەرمەن .
(٥٤) شێرۆ کوڕی خوسرەو کە حەزی لە شیرینی باوەژنی کردو باوکی خـۆی کوشت تا شیرین داگیربکات .
(٥٥) حاتەمی تەی ، بە دەس و دەهندەی بەناوبانگ .
(٥٦) فەرهـاد .
(٥٧) پیاڵەی شەرابی مەرگ .
(٥٨) شمشێرەکەی حەزرەتی عەلی .
(٥٩) ئیشارەتە بۆ ئەوە کە گوایە حەزرەتی ئەبووبەکر بە ناسۆری زاری مارەکەی ئەشکەوتی ثەور مردوە ، کە لە شەوی کۆچ‌کردنیا لەگەڵ پێغەمبەر لـە ئەشکەوتەکەدا پێوەیدا .
(٦٠) گوایە وشەی (کەربەلا) لە (کەرب)و (بەلا) وەرگیراوە .

کێت نەکەرد هیلاك بە شێرپەنجەی مەوت
مەوت ذی حەیات کێت ناوەرد نە صەوت

چەند مەهرووی نازك قەصر بلووری
مەستوور بین نە خاك سیای دەیجووری

نەی دێوجامەی دەهر صەییاد گەردوون
بە تیر قەدەر یاران کەرد نگوون

خاتیمەی کام عەیش سەر نەدا بە شین
کێ بی سەنگ سەرد نەکەرد وە بالین

دەرویش تۆ نە حوب دنیا ئەسیری
وەیطەور موقەییەد دام تەزویری

تۆ با پدەرکوش [٦١] وێت کەردی سازش
(دائم الاوقات) مەکـێشای نازش

گەرم بی مەیلت بەی دنیای پڕ شۆر
غافڵ بیت نە (کل مختال فخور) [٦٢]

نەزانای هەرکەس پێش کەرد ئیفتیخار
بە ئاخر چون تۆ ذەلیل مەبۆ ، خوار

ها ئیستە جە تۆ داروون ئیلتیماس
هەنی مەکەر مەیل مەهرووی بەدئەساس

نادیم بەر نە فیعل ماضی هەی شەقی !
تەعلیم کەر کردەی مەرد موتتەقی

---

(٦١) مەبەست لە (پدەرکوش) چەرخی گەردوونە .
(٦٢) ئیشارەتە بۆ ئایەتی (ان الله لا یحب کل مختال فخور . لقمان ١٩) .
لە دەسنووسەکەی (م)دا لەجیاتیی (مختال) بەهەڵە نووسراوە (فخار) .

ئامان جه ڕەسوول حەدیث بە ئەقوال
(لاتسبو الدهر انتم یا رجال !) (٦٣)

جە ذەمم دنیا هەنی مەنیەر گام
خەتم سوخەن کەر باقی (والسلام)

شکایت مؤلف از دست پیری (٦٤)

های دەروێش کەردی خەیلێ حیکایەت
لادێ جە پیری بکەر شیکایەت

حەق جیرانیش مەدارە بە چەم
کردەی کارانش باوەر بە ڕەقەم

پیری وێش کەم کەم بە من دا نیشان
بە تەفرەی ئەمەل ئوخرام کەرد نیسیان

ها وەقتێ زانام سوار بی نە دۆش
عەیش شەبابیم کەردم فەرامۆش

نە دائیرەی چەرخ تەفرەی هەوایی
سفید کەرد سکەی موشك خەطایی

هەوای بەنەفشەی فەرقم کافوور کەرد
باهووی پەهلەویم چون موور بێ زوور کەرد

---

(٦٣) حەدیثەکە کە بە زمانی پێغەمبەرەوە گێڕراوەتەوە (لا تسبوا الدهر)ەیە واتە : جنێو بە گەردوون مەدەن . ئەمەش لەبەرئەوەیە کە گەردوون بە دروستکەری دنیاو ڕووداوەکانی دنیا دانراوەو بەو پێیە جنێویان داوەتێ ، جا لەبەرئەوە کە دروستکەری دنیاو ڕووداوەکانی دنیا خوایە ، جنێوەکە بە شێوەیەك بۆ خوا ئەگەڕێتەوە . نووسینەوەی تێکستە عەرەبی‌یەکە لە دەستنووسەکەی (م)دا کۆمەڵێ هەڵەی تیابوو .
(٦٤) واتە : شکاتی دانەری ئەم کتێبە لە دەست پیری .

بە گاز میحنەت قووەی زۆرداری
بێ بەها بەردش سیو دوو مرواری (٦٥)

وێنەی بەختەنەصر بێ سووچو گونـا
گۆشم ئەطرەش کەرد ، بینام نابینا

هەضم مەعیدە ، سەرمایەی قووەت
هەوای شەبابیو خەزانەی شەهوەت

بە قووەی جەبری بەردش بە تاراج
ئێستە بە هەر چوار مەندەنان موحتاج

بەڵغەمو کۆکە ، بێصەبریو نیسیان
هەر چوار بە یەکبار پێم کەردەن ئیحسان

گۆیا ئەلطافش بە من نمانان
عیجزش عەطا کەرد ، خاوم ستانان

وەیطەورەن ئەخذو عەطاش نە کارم
عەصاش عەطا کەرد ، بەرد ئیعتیبارم

سەیر کەن چلوطفێ بە من مەنمانۆ
دەرد پشت بەخشان ، خوونم مەستانۆ

کەم کەم لاغیر کەرد جەستەی ئەندامم
ستانان نە دڵ دەرڕاکەی فامم

بێ بەیعو خرید ، ذەرعو تەرازوو
ئەخذش کەرد قووەت جە زانوو و بازوو (٦٦)

---

(٦٥) مەبەستی لە سیو دوو دانەی دەمیەتی .

(٦٦) لە دەسنووسەکەی (م)دا نووسراوە (بازوو جە زانوو) . ئێمە ئەوەمـان بەلاوە هەڵە بوو .

نه تابشت بار ظوڵمش هەر زەمان
تیر قامەتم خەمەن چون کەمان

ستانان ڕەونەق ڕەنگو ڕوخسارم
ئێستە جە عەیاڵ وێم شەرمەسارم

ئەجەڵ نە کووزەی جەستەی پڕ حەزین
چون گورگ نە بەڕەی جان گرتەن [٦٧] کەمین

دڵ نە ئیدارەی تەن بیەن مەئیووس
هەر شەو نە شینەن بە ناڵەی ئەفسووس

صەدمەی پیری پێم کەردەن ڕیشخەن
جە لای خاتوونان من کەردەن وە پەن

جە لای مەهڕوان ئێدەن گفتوگوو
تەك [٦٨] تیر نە جەرگ بۆ ، نەك پیر نە پەهلوو

ئەر کەروون سەفەر چەشمەی قەدەمگا
دەبدەبەی دەهۆڵ دڵ مەدۆ صەدا

چون بای موخالیف هەناسەم هەر سۆ
مەیۆ نە مەقام وەی وەیو ڕۆ ڕۆ

جوانیم جە نەو ئەر کەرد ئیعادە
شەرتەن حاڵ وێم کەروون ئیفادە

---

(٦٧) لە دەسنووسەکەی (م)دا بە (کردن = کردەن) نووسراوە . هۆی هەڵەکە ڕێنووسی کۆنو نەشارەزایی لە مەخرەجی پیتەکانە ، چونکە (ك)و (گ) وەك یەك نووسراونو (ت)و (د)یش مەخرەجیان لەیەکەوە نزیکە.
(٦٨) لە دەسنووسەکەی (م)دا بە ئوسووڵی ڕێنووسی کۆن (تك)و لە دەسنووسەکەی (ح)دا (دك)ە .

عەرضەی شەرح دەرد جە لاش کەم تەقدیم
بدەم نە تەحریر هەرچی کەردەن پێم

بەڵ ئەو جەوانمەرد بە ضەرب شمشیر
بستانۆ حەقم نەو جەللاد پیر

وەر نە حەسرەتان دەرد کۆنەو نۆ
یەك یەك مەسپاروون بە خاك گڵکۆ

دریغ جوانی ئیفتیخارم بی
جوانی جبەی ئیعتیبارم بی

هەرتا جوان بیم دنیام بە کام بی
نە خەیمەی عوشرەت عەیشم مەدام بی

زیاد بی قەدرم جە لای خاتوونان
هەر یەك بە تەرزێ وێش مەدان نیشان

جەوساوە پیریم ئامان بە ئەساس
چون ئاهوو جە شێر جێم مەکەن هەراس

دەروێش ! چون ماددەت یاوان بەی ڕادە
هەنی تۆشەی ڕا بکەر ئامادە

جوانیت ویەرد ، پیریت کەفت نە پێش
جە دمای پیری مەرگەن هەی دەروێش !

پیری کەردەن سست ڕەگت نە ئەعضا
تۆ هەم سست کەر مەیل نە حوبب دنیا

نەی دەمدا نە دەست پیری زەبوونی
بناڵ نە دەرگای ذات بێچوونی

ئومێدەن دوعای پیران ذەلیل
مەقبووڵەن جە باب شەهەنشای جەلیل

های دەروێش ! بگێر قاپیی ئەکبەری
ئەڵبەت جە دەروون مەبۆ ئەثەری

مناجات مؤلف بدرگاه قاضي الحاجات (٦٩)

(یا عظیم العفو عمیم الاحسان) !
یا گونەهـ ئاموزز عاصیو موذنیبان !
یا خیلقەت نومای عەدەم بە ظوهوور !
یا هیدایەت بەخش جە ظوڵمەت بە نوور !
یا ئاراستەی بەزم غەوغای دوو جیهان !
یا دەهەندەی ڕزق بێ سەهوو نیسیان !
یا ڕەحمەت بێپەی ، مەعدەلەت پەنا !
عەفوم کەر بە لوطف وێت نە هەر خەطا

نە ڕووسیایی داروون خەجاڵەت
غەرقم نە گەرداب دەریای ضەلالەت

غەیر جە قاپیی تۆ نیيەن پەناهم
سکەم سفیدەن ، صەد ڕووسیاهم

چون تۆی فەریادڕەس بە کێ بەروون داد
کێ هەن غەیر جە تۆ (بصیر العباد) (٧٠)

---

(٦٩) واتە : پاڕانەوەی دانەری ئەم کتێبە لە دەرگای ئەو خوایەی کە جێبەجێکەری ڕازو نیازی خەڵکە .
(٧٠) لامانوایە ڕاستەکەی (بصیر بالعباد) بێ ، چونکە لە قورئاندا بەمصیغەیە هاتووە .

نیران گونام دوودش نه عامەن
عالەم موعتەریف گوناو خەطامەن
مەر بە لوطف وێت سەتر کەی گونام
وەرنە جە دارەین شەرمەندەو [٧١] ڕیسوام
یەقینەن جە لای بەندەی پڕ تاوان
قەطرەن گوناهم جە دەریای غوفران
تەوفیق عەطا کەر قەدیم موطڵەق
هەنی تەوبە بۆ جە کردەی سەبەق
عەفوم کەر یا ڕەب ، ئیحسان کەر تەوفیق
(بالکل) صیفەتم جە شەڕ کەر تەفریق
شاکیر کەر قەلبم بە لوطف‌و ئیحسان
یەقین قایم کەر بە نوور ئیمان
زوبان بە ئەسمای ذاتی ذاکیر کەر
عەینم بە ڕەحمەت وێت موتتەظیر کەر
ئەفکارم بە یاد ئەنات مەسروور کەر
قەصدم بە تەحصیل ڕەضات مەئموور کەر
بە ئەلطاف وێت ذات صەبووحی
عەطا کەر بەی عەبد تەوبەی نەصووحی
عومرم بە تەوبە باوەر بە خیتام
ئیبلیس بە ئیمان نەبۆ شادکام
بەشق موحەممەد شەهەنشای لەولاك
قەبووڵ کەی دوعای بەندەی بێ‌ئیدراك

(٧١) لە دەسنووسەکەی (م)دا (شرمنە = شەرمەنەی) نووسراوە .

هەم بدەر تەوفیق حەیی لایەنام
باوەروون بە نەتم (عەقیدەی ئیسلام)

چون موددەی حەپسم یاوا بە سێ ساڵ
لازم کەرد پەیدا کەروون ئیشتیغاڵ [(٧٢)]

تەصدیقەن مەفهووم فەرمان فورقان
ظەلوومو جەهووڵ عەجوولەن ئینسان [(٧٣)]

بێکاروبار بین ئینسان جە دنیا
بە دەرد کەدەر مەبان موبتەلا

هەم مەشغووڵیی ناس نەدارۆ ضەرەر
بەو شەرط حەزەر کۆ نە ئومووڕ شەڕ

دەرویش عەقیدەی ئیسلام کەر بەیان
نافیعەن خەیلێ پەرێ سامیعان

فەرضەن عەقیدە جە ئەهل ئیسلام
تەعلیم کەن شرووط ئەرکانش تەمام

هەرکەس بە صیدقش باوەرۆ گومان
ئەصەححەش ئیدەن مەبۆ بێئیمان

پەناهم بە تۆن ذات موستەعان
ئیستیعانەم کەر جە سەهوو نیسیان

---

(٧٢) ئەم بەیتە وائەگەیەنێ کە فەقێ قادر بە بەندی لە ١٣٠٠ی هیجریدا دەستی داوەتە شیعر نووسینو ئەم (عەقیدەی ئیسلام)ە یەکەم بەرهەمیەتی .

(٧٣) ئیشارەتە بۆ ئایەتی (انا عرضنا الامانة على السموات والارض والجبال ، فابين ان يحملنها واشفقن منها ، وحملها الانسان ، انه كان ظلوما جهولا. الاحزاب ٧٣)و ئایەتی (ويدع الانسان بالشر دعاءه بالخير وكان الانسان عجولا . الاسراء ١٢) .

شوكرم به ئەلطاف حەیی (لا ینام)
هەم بەر موحەممەد (علیه السلام)

مقدمهء عقیده در جواب و سؤال (٧٤)

ئەر جە نەسل تۆ بکەران سوئال
بدەر جەوابش بە بێ قیل‌و قال
جەواب‌دەر نەسلم پەیدان جە ئادەم
ئادەم هەم جە خاك ئامان بە ڕەقەم
ئەر کەردن سوئال جەواب کەر تەقدیم
بەیان کەر دەلیل جە ئایەی قەدیم
بوانە پەرێش ئایەی ئیستیعجال
« نحـــن خلقنا آدم من صلصال [٧٥] »
ئەر کەردن سوئال دین تۆ کامەن ؟
جەواب‌دەر : دینم دین ئیسلامەن
ئەر کەردن سوئال مەر چێشەن دەلیل ؟
بوانە پەرێش ئایەت بە تەعجیل
بە ئایەی قەدیم جەواب‌دەر تەمام
« ان الدین عند الله الاسلام » [٧٦]
ئەر سوئال کەردش : ئیسلام چ‌مەعنا ؟
مەعناش سەراسەر بەی طەور کەر ئەدا :

---

(٧٤) واته : پێشەکیی عەقیده بە وێنەی پرسیارو وەڵام .
(٧٥) ئیشارەتە بۆ ئایەتی (ولقد خلقنا الانسان من صلصال من حمأ مسنون . الحجر ٢٩) . لە دەسنووسەکەی (م)دا وشەی (آدم) بە (ال التعریف)ەوە بوو .
(٧٦) ئەمەش ئایەتێکی قورئانی پیرۆزە (آل عمران ٢٠) .

ئیسلام ئەوکەسەن جە هەر خەیرو شەڕ
ئەمرش مەعرووف بۆ حەذەر [77] جە موتکەر

ئەر کەردن سوئاڵ جە مەعنای ئیمان
تۆ مەعنای ئیمان وەیطەور کەر بەیان

جەواب دەر مەعنای ئیمان ئەی ڕەفیق
بە زوبان ئیقرار بە دڵ کەی تەصدیق

ئەر کەردن سوئاڵ ئیمان کەسبی‌یەن [78]
یا زادەی خەلقی‌و نە جیبیللی‌یەن ؟

جەواب‌دەر : ئیمان دوو نەوعەن حیسبی [79]
یەکێ جیبیللی ، یەکێشان کەسبی

جیبیللی ئێدەن جە یەوم (أَلَسْتُ)
جە (قالوا بلی) ئاوەردیم بە دەست [80]

کەسبیشان ئێدەن جە حاڵ حەیات
قایم کەیم یەقین بە چەند کەلیمات

---

(77) لە دەسنووسەکەی (م)دا نووسراوە (خطر) . دیارە هەڵەیە .
(78) لە دەسنووسەکەی (م)دا نووسراوە (حسبین = حیسبی‌یەن) ، بەڵام ئاشکرایە هەڵەیە هەرچەند وشەی (حیسبی) لە بەیتی پاشەوەشدا دووبارە ئەبێتەوە .
(79) لە دەسنووسەکەی (م)دا نووسراوە (حسپی) ، بەڵام هەرچۆنێ بێ لەم‌شوێنەدا مەعنا نادات .
(80) ئەم دابەش‌کردنی ئیمانە بۆ (جبلی = جیبیللی)و (کسبی = کەسبی) لەگەڵ عیلمی ئوصوولی دیندا ناکەوێتەیەك ، چونکە ئیمان لەڕاستیدا باوەڕەو باوەڕیش کەسبی‌یە چونکە ئەسبابەکانی کەسبین ، ئیتر ئێمە هەقمان بەسەر ئەوەوە نی‌یە کە لە عیلمی خوادا ڕابووردوە .
(الست) و (قالوا بلی) ئیشارەتن بۆ ئایەتی (و اذ اخذ ربك من بنی آدم من ظهورهم ذریتهم و اشهدهم علی انفسهم الست بربکم ، قالوا : بلی شهدنا ان تقولوا یوم القیمة انا کنا عن هذا غافلین . الاعراف ١٧٢).

ئەر کەردن سوئال ئوممەت کێی تۆ
بدەر جەوابش بێشەرمو شکۆ

من عەبد خودام ، ئوممەت ڕەسوول
ئەمرشان بە دڵو جان کەردم قەبوول

یەعنی (محمد) (آخر الزمان)
چون ئەوەن ڕەسوول زومرەی ئینسو جان

ئەگەر سوئال کەن : ڕەسوول یەعنی چێش !
مەبۆ جەوابش حاضر کەی نە پێش ..

جەوابدەر : ڕەسوول مەئموورەن جە حەق
ئەرکان ئەحکام دین کۆ موصەددەق

هەم وێش ئەدا کۆ ئومورر ئەحکام
هەم حوکمش تەبلیغ بکەرۆ نە عام

ئەر جە عەقیدەی ئەحکام مەذهەب
کەردشان جە تۆ جەوابش طەڵەب

جەواب دەر نە قەول وێم مەصەڕڕەتم (٨١)
نە ئەهل سوننەت هەم جەماعەتم

ئەگەر جە مەعناش کەردشان سوئال
تۆ نە جەوابش هیچ مەبەر مەلال

حەضرەت ڕەسوول ، ئەصحاب کیرام
بە چ عەقیدە کول کەردن قیام

---

(٨١) گوایە مەبەستی (ئیصرارم)ە ، واتە : سوورم لەسەر ئەوە کە لە ئـەهلی سوننەتو جەماعەتم وەك لە نیوە بەیتی پاشەوەدا ئەڵێ .

قەول‌و فیعلشان جە لام تەصدیقەن
بەو ئیعتیقادە یەقین تەطبیقەن

ئەگەر سوئال کەن نە ئیجرای ئەحکام
مەذهەبت کامەن ؟ بەیان کەر تەمام

چەندەن مەذاهیب عەقیدەی ئیسلام
ئیسم‌و ڕەسمشان باوەر بە خیتام

جەواب‌دەر : ئیمام مەذاهیب چوارەن
هەرکەس نە تەقلید هەرکام موختارەن

ئەووەڵ شافیعی صیدق صەحیفە
مالیکی‌و حەنبەل ، ئەبوحەنیفە

ئەبوحەنیفە عیلمش موحیطەن
هەم ئیسمش نوعمان ئیبنو ثابیتەن

مالیکی مالیك ئیبنو ئەنەسەن
مەذهەبش مەربووط ئایەت‌و نەصەن (۸۲)

حەنبەلی ئەحمەد بابۆش حەنبەلەن
واریع‌و زاهید عیلمش ئەکمەلەن

من نە هەر چەهار کەردم موتتەخەب
قەبوولم کەردەن شافیعی مەذهەب

مەسئەلەش مەخرەج ئایەو حەدیثەن
ئیسمش موحەممەد ئیبنی ئیدریسەن

---

(۸۲) لەجیاتیی (ئایەت‌و نەصەن) لە دەستنووسەکەی (م)دا (آیە قصصن) نووسراوە . ئاشکرایە هەڵەیەو ڕاستەکەی ئەمەیە کە ئێمە نووسیومانە .

ئەگەر سوئال کەن جە دەعوای صیففین [٨٣]
قاتل‌و مەقتوول داران طەرەفەین

کام صەفش ئەحەق ؟ کام صەف موبطیلەن
کام طەرەف عیصیان ، کامین موقبیلەن [٨٤]

جەوابدەر : هەرچەند صوورەت عەقلی
(ذی الید)ەن جە حەق حەضرەت عەلی

چون (أولو الامر)ەن وەصی‌ی نەبیی
هەم ئەعلەم جە عیلم لەدوننی‌و کەسبی [٨٥]

---

(٨٣) لە دەسنووسەکەی (ح)دا عینوانێك بۆ ئەم پرسیارو وەڵامی لەمەڕ شەڕی (صیففین)ە دانراوە ئەڵێ : (در سوآل و جواب دعوای صفین گوید) واتە : لەبارەی پرسیارو وەڵامی هەرای صیففینەوە ئەڵێ .

لەم‌بەیتەوە تا بەیتی پانزەهەم کە دوا وشەی (قاتیل‌و مەقتوول)ە ، لە دەسنووسەکەی (م)دا لە پەراوێزی دەوراندەوری لاپەڕەوە نووسراوەتەوەو سەرەتاکەی لە بەرابەری عینوانی (مقدمەء عقیدە در جواب و سوآل)ەوە دەست‌پێ‌ئەکات . هیچ نیشانەیەکیش نی‌یە شوێنی ڕاستەقینەی دیاری بکا ، بەڵام لە دەسنووسەکەی (ح)دا لەدوای بابەتی (تشهد آخر در رکن دوم)ەوە دانراوە کە هیچ پێوەندێکی پێوە نی‌یە . ئێمە پاش وردبوونەوە ئەم شوێنەمان بە موناسب دانا بۆی ، چونکە بەیتەکانی ئەم شوێنە پێوەندیان بە خەلافەتەوە هەیەو ، پاش ئەم ١٥ بەیتەش ١٦ بەیتی‌تر هەیە هەر لە پەراوێزدا نووسراونەوەو ئەوانیش پێوەندیان بە خەلافەتەوە هەیەو لە دەسنووسەکەی (ح)دا نەنووسراونەتەوەو ، ئیتر دوو بەیت ئەمێنێ بۆ باسی (رکن اول عقیدە در تشهد اول) .

(٨٤) وشەی (موبطیلەن)و (موقبیلەن) لە دەسنووسەکەی (م)دا فەوتاون . ئێمە لەبەر دەسنووسەکەی (ح) نووسیماننەوە .

(٨٥) ئەم وشەیەش لە دەسنووسەکەی (م)دا فەوتابوو . ئێمە بە بۆچوونی خۆمان دامان‌نا ، چونکە شێوەنووسەکەی لە دەسنووسەکەی (ح)دا (رسمی = ڕەسمی) بوو .

ئەمما تۆ بە ئێد مەکەر ئیعتیبار
حەدیث نەبی باوەر بە ئیخبار

واریدەن حەدیث جەو شەهر عولووم
« مثل اصحابی کمثل النجوم »[٨٦]

بە هەرکام هەرکەس ئەر کەرد ئیقتیدا
مەبۆ بە مەظهەر طەریق هودا

یەقین قایمەن جە ئوموور کار
کول موجتەهیدەن[٨٧] ئەصحاب کیبار

ئەگەر ئەصحابەن جە هەردوو طەرەف
جە قەصد وێشان حەق داران بە کەف

چون ئەصحاب جە قەصد وێش موجتەهیدەن
قاتیل مەئجوورو مەقتوول شەهیدەن[٨٨]

ئەر باچان جە بەین خەصمەین یەك حەقەن
فیرقەی [٨٩] ئوخراشان سەهو موطلەقەن

بەیطەور دەر جەواب بەو مەرد عەنید
کول مۆئەججەرن[٩٠] صینف موجتەهید

---

(٨٦) ئیشارەتە بۆ حەدیثی (اصحابی کالنجوم ، بایهم اقتدیتم ، اهتدیتم) واتە : هاوڕێیانی من وەك ئەستێرە وان ، شوێن هەرکامیان بکەون ڕێ ئەدۆزنەوە .

(٨٧) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (مشتهدن = موشتەهیدەن) .

(٨٨) ئیشارەتە بۆ حەدیثی (اذا اجتهد القاضي فاصاب فله اجران ، او اخطا فله اجر واحد) واتە : ئەگەر قازی ئیجتیهادی کردو بیری کردەوەو هەوڵیدا ڕاستی بزانێو زانیی ، دوو پاداشی هەیە . ئەگەر بەهەڵەشدا چوو پاداشێکی هەیە .

(٨٩) ئەم وشەیەو وشەی (باچان) لە دەستنووسەکەی (م)دا فەوتاون ، ئێمە لەبەر دەستنووسەکەی (ح) نووسیمانەوە .

(٩٠) مەبەستی لە (مەئجوور)ە .

هەرکام ئەر بە سەهو کەردەن ئیجتیهاد
یەك ئەجرێ [٩١] دارۆ بکەر ئیعتیقاد
هەرکام ئیجتیهاد ئەر کەردەن بە حەق
دوو میثل ئەجرش[٩٢] بەو عەطان موطڵەق
ئەصەحجش ئێدەن جە باب عودوول
جاشان [٩٣] جینانەن قاتیلو مەقتوول
ئەر کەردن سوئال ماددەی خەلافەت :
جە بەعد ڕەسوول کێ کەرد ئیمامەت ؟
جەواب دەر جە بەعد ڕەسوول بە تەحقیق
کەردش خەلافەت بووبەکر صیددیق
خەلیفەی دووەم باوەر بە حیساب
(عمر الفاروق) شای (ابن الخطاب)
جە دمای حەضرەت عومەر بێ‌گومان
کەردش خەلافەت حەضرەت عوثمان
چەهارەم عەلی کەردش ئیمامەت
پەنجەم حەسەن بی خەتم خەلافەت
جە تەئریخ حوکم هەر پەنج خولەفا
ئەر کەردن سوئال جەواب کەر ئەدا

---

(٩١) نیمچە ڕستەی (هەرکام ئەر)و (یەك ئەجرێ) لە دەسنووسەکەی (م)دا فەوتاون . ئێمە لەبەر دەسنووسەکەی (ح) نووسیمانەوە . وشەی (ئیجتیهاد)یش لەم دەسنووسەدا بە (اشتهاد = ئیشتیهاد) نووسراوە .

(٩٢) لەم بەیتەشدا (هەرکام)و (دوو میثل ئەجرش) لە دەسنووسەکەی (م)دا فەوتاون ، ئێمە لەبەر دەسنووسەکەی (ح) نووسیمانەوە .

(٩٣) هەروا وشەی (ئەصەحجش)و (جاشان) لەم بەیتەدا لە دەسنووسەکەی (م)دا فەوتاونو لەبەر دەسنووسەکەی (ح) نووسیمانەوە .

دەروێش نە جەواب مەکێشە زەحمەت
بەیان کەر تەئریخ طوول خەلافەت (٩٤)
طوول خەلافەت بووبەکر صیدیق
دوو ساڵو سێ ماو هەشت ڕۆ بی تەحقیق
طوول خەلافەت حەضرەت عومەر
دە ساڵو شەش ماو پەنج ڕۆ بی مەگەر (٩٥)
موددەی خەلافەت خەلیفەی سێیەم
جە دوازدە ساڵ دوازدە ڕۆ بی کەم
موددەی خەلافەت حەضرەت عەلی
چوار ساڵو نۆ ماه یەك ڕۆزش کەم بی
یاوا بە حەسەن خەتم خەلافەت
شەش ماهـو پەنج ڕۆز کەردش ئیمامەت

---

(٩٤) لەو بەیتانەی کە وەك باسمان‌کرد ، لە پەراوێـزی دەسنووسەکەی (م)دا نووسراون ، تەنها ئەم بەیتەو نۆ بەیتی دوایی لە دوادوایی دەسنووسەکەی (م)دا لە باسی (جەبری‌و ئەشعەری)دا دووبارە نووسراونەتەوە لـەگەڵ ئەم عینوانەدا (گفتار در طول خلافت هر پنج خلفا) واتە : قسە لەبارەی ماوەی خەلیفەیی هەر پێنج خەلیفەکەوە ، بەڵام خەتێکی ڕەش بەسـەر دێڕەکاندا کێشراوە ، واتە نووسینەوەکە هەڵەیە . وابزانین لەبەر ئـەم دوو هۆیە خەتیان بەسەردا کێشراوە : یەکەم ـ پێوەندیـان بە بـابەتی جەبری‌و ئەشعەری‌یەوە نی‌یە . دووهەم ـ زیادەن‌و دووبارە کراونەتەوە، چونکە لەپێشەوە لە پەراوێزدا نووسراون .
ئێمە ئەوەندەمان سوود لێ‌وەرگرتـن کە بـەرو دواو وشـەکانی دە بەیتەکەمان پێ ڕاست‌کردنەوە کە لە پەراوێزەکەدا لەناوچوون .
ئەم نیوە بەیتە دووهەمە لە پـەراوێزەکەدا بەم‌جۆرەیـە کە لێـرەدا نووسیومانەتەوە ، کەچی لە شوێنەکەی‌تردا بەم‌جۆرەیە :
هەریەکی چەند ساڵ کەردن ئیمامەت
(٩٥) ئەم وشەیە لە دەسنووسەکەی (م)دا بەم‌جـۆرە نـووسراوە (مـکر) ، لەبەرئەوە ئەگونجێ لەگەڵ (بی)کەی پێشەوەی (بێ‌مەکر) بێ .

حەسەن بی لائیق ڕوتبەی خەلافەت
عەجووزەی دەوران [٩٦] پێش نەدا ئولفەت
چونکە زەمانە سفلە پەروەرەن
کەی ڕاغیب شەخص فەضڵو هونەرەن
دمای سەڵطەنەت ذات مەبرووکە
هەنی حوکومەت بی بە تەهلوکە
موددەی ئیمامەت هەر پەنج خولەفا
سی ساڵو هەفت ڕۆز تەمام کەرد ئەدا [٩٧]
ئەر کەردن سوئال عەقیدەی ئیسلام
چێشەن ، چطەورەن ؟ باوەر بە خیتام
تۆ نە جەوابش مەبەر دڵ حەزین
باوەر بە ئەوصاف بە بێبوغضو کین ..

رکن اول عقیده در تشهد اول (٩٨)

ئەووەڵ ئیسم ذات باوەر بە خامە
بەیانکەیم ئەرکان عەقیدە نامـە
بە تەصدیق دڵ زوبان گەواهەن
(واجب الوجود) ذات ئەڵلاهەن [٩٩]
نیشانەی ذاتش بێ نیشانیەن
مەکانش نە مولك بێمەکانیەن

---

(٩٦) لە شوێنە باسکراوەکەیتری دەسـنووسی (م)دا لەجیـاتیی (دەوران) نووسراوە (گیتی) .
(٩٧) بە حیسابەکەی فەقێ قادر ئەکاتە سی ساڵو پێنج ڕۆژ .
(٩٨) واتە : پایەی یەکەمی باوەڕ شایەتیمانی یەکەمە (اشهد ان لا اله الا الله) .
(٩٩) لە دەسنووسەکەی (م)دا بە هەڵە (واجب الوجوب) نووسراوە .

جه هەردوو سەرا مەعبوود موطڵەق
غەیر جه ذات ئەڵلاهـ نیەن موستەحەق

ئەزەڵو ئەبەد ، بوودو باقیەن
نە رزق‌و حەیات عالەم ساقیەن

مەیلش بێ‌مانیع ، ذاتش بێ‌چوونەن
ئیجرای ئوموورش (کن فیکون)ەن

جه میثڵ‌و جه شیرك ، جه نەقص‌و جه عەیب
موبەڕڕان ذاتش بێ‌شیبهـ‌و لارەیب

عالەمین مەظهەر هەر صیفاتشەن
هەفت صیفەت قەدیم بەستەی ذاتشەن

حەیات‌و عیلم‌و . کەلام‌و قودرەت
بینا ، شنەوا ، چەنی ئیرادەت

بە کولل عالەم نە هەر مومکینات
عیلمش نەزدیکتەر نە عیرق حەیات (١٠٠)

تشهد آخر در رکن دوم (١٠١)

بە تەصدیق دڵ زوبان گەواهەن
(محمد) نەبی‌و (رسول الله)ەن

ئەصڵش عەرەب‌و قورەیشی‌و هاشم
بابۆش (عبدالله) ڕەسووڵ خاتەم

---

(١٠٠) ڕەگی ژیان . ئیشارەتە بۆ ئایەتی (ولقد خلقنا الانسان ، و نعلم ما توسوس به نفسه ، ونحن اقرب اليه من حبل الوريد . ق ١٧) .

(١٠١) ڕستەکە بەفارسی بە هەڵە داڕێژراوە ، مەبەستی ئەوەیە بڵێ : پایەی دووەم کە شایەتیمانی دواییە .

لازمەن جەددش بکەریم حسێب
بابۆی عەبدوڵلاّن عەبدولموططەلیب

جە ئەهل ئیسلام تەحقیق لازمەن
عەبدولموططەلیب ئیبنو هاشمەن

هەم بابۆی هاشم عەبدولمەنافەن
عەبدولمەناف ئیبن قوصەی ئەوصافەن

تەحقیقەن قوصەی ئیبنو کیلابەن
هەم بابۆی کیلاب مورڕە ئەلقابەن

والیدەی سەیید خەیرولبەشەری
ئامینەی بینتو وەهەبی زوهری

هەم یازدە حەرەم دارۆ جە کابین
ئەووەڵ خەدیجە « ام المؤمنین »

دووەم عایشە ، سی‌یەمش سەودە
چارەمش حەفصە ، هەم (ام سلمە)

شەشەم زەینەب‌و ، (ام حبیبە)[١٠٢]
هەشتەمش زەینەب بینتو خوذەیمە

نۆهەم مەیموونە ، دەهەم جوەیری‌یە
هەم (ام المؤمنین) یەعنی (صفیە)
جەلای چیهرەش صاف ، پەهنەن پێشانی
ئەبرۆش کەشیدە ، دیدەش قەطرانی

---

(١٠٢) مەبەستی ئەوەیە بڵێ (ام سلمە) پێنجەمیان‌و (ام حبیبە) حەوتەمیانــە ، چونکە لەدوای چوار پێنجو ، لەدوای شەش حەوت دێ .

سورخ و سفید بی ، یەعنی گوڵنار بی
چون مینا مەعکووس دەرو دیوار بی

لامیعەی نوورەن ئەو عالی جەناب
هەم بێ‌سایە بی جە سای ئافتاب

حەسناتەر [١٠٣] جە میثل هەر بەنی ئادەم
مومکینات جە فەیض ئەو بی مورەققەم

(ملیح الوجه)و (فصیح الکلام)
جە حەدد وەسەط هەر ئەعضاش تەمام

هەم عەقڵش تەکمیل ، هەم گوشاد ڕوو
عەرەقش چون میسك خەطا مەدا بوو

قانیـعو شاکیر ، طەبعش سەلیم بی
دەستش نامەوەر عەطا کەریم بی

هەم حوببش (فی الله) ، بوغضش (فی الله) بی [١٠٤]
کەلامش تەطبیق وەحی خودا بی [١٠٥]

نە مەککە مەولوود ، وەحیش بی واقیع
مەدفوونەن نە شەهر مەدینەی بەقیع [١٠٦]

هەم طەبعش مائیل طەعمەی شیرین بی
بە شیرو خورما ، یا ئەنگەبین بی

---

(١٠٣) ئەبوو (ئەحسەن‌تەر)ی بوتایە .
(١٠٤) واتە : خوا سەرچاوەی هەموو تەسەڕوفێکی بودو ، هەرچیی کردوە لەبەر ئەو کردوویە .
(١٠٥) ئیشارەیە بۆ ئایەتی (و ما ینطق عن الهوی ، ان هو الا وحی یوحی . النجم ٤ ـ ٥) .
(١٠٦) واتە : ئەو شارەی قەبرستانی بەقیعی تیایە .

سەبەب بە صوحبەت جیبرەئیل ، ئیلهام
(کرە) [۱۰۷] ڕیـاحین کەردەبێ حەرام

جە پیش‌و جە پەس دیدەش بینا بی
عەکس ڕۆشنیش نە پێش چرا بی

نەهیش جە مونکەر ، ئەمرش مەعرووف بی
بە دووصەدو یەك ئیسم مەوصووف بی

نە سینن چیهل نە قاپیی عودوول
وەحی‌و ڕیسالەت پەرێش کەرد نوزوول

تا بیست‌و سێ ساڵ کەرد پێغەمبەری
ڕەواج دا بە حوکم ذات ئەکبەری

نە شەست‌و سێ ساڵ عومرش بی تەمام
حوکمش باقی‌یەن تا (یوم القیام)

خەلقش ڕەحمەتەن پەرێ عالەمین
هەم ئەوەن خاتەم نەبی‌و مورسەلین

جە خەلق ئادەم تا حین خاتەم
خەیلێ ئەنبیا ئامان بە ڕەقەم

بەعضێشان مەسطوور ئایەی قورئانەن
ماباقی جە عیلم ذات یەزدانەن

جوملە ڕەسوولان با وەحی‌و ئیلهام
ئامیر [۱۰۸] بین بە حوکم تەبلیغ ئەحکام

---

(۱۰۷) ئەم وشەیەمان بۆ ڕاست‌نەکرایەوە چی‌یە .
(۱۰۸) ئەبوو (مەئموور) بوایە .

چوار کیتاب چەنی صەد جەڵد نە صوحوف
تەنزیلش کەردن [109] جە ذات ڕەئووف
حەق ئادەم نە ئەرض کەرد بە خەلیفە
ڕەوان کەرد پەرێش دە جەڵد صەحیفە
پەنجا صەحیفەش عەطا کەرد بە شیث
سیی جەڵد صەحیفە بەخشا بە ئیدریس
دە جەڵد صەحیفە جە باب جەلیل
تەنزیل بی پەرێ ڕیسالەی خەلیل
چوار کوتوب بزورگ هەر چوار ناسیخ بی
هەر چوارش تەکمیل عیلم ڕاسیخ بی
تەورات مووسا ، زەبوور داوود .
ئینجیل عیسا ، فورقان مەحموود
موحەممەد نە ئینس نە جین ڕەسوولەن
ئەووەڵ شەفاعەت جە ئەو قوبوولەن
خاتەم جەمیع کوتوب فورقانەن
ناسیخ کونندەی جوملە ئەدیانەن
تەکمیل نە ئەحکام ئایەی مەجیدەن
ئیضافەی قەصەص ، وەعدو وەعیدەن
لەفظش نە ڕوموز وەعظش موئەثثیر
فەصیحو بەلیغ . دڵکەش و جاگیر
نازڵەن جە حەق پەرێ موحەممەد
طەریق حەقیق شەرع کەرد موجەددەد

(109) ئەبوو (کریان) بوایە .

جه صینف عومووم ئەنبیای کیبار
پەنجەن (اولو العزم) ئایەی ئیفتیخار
نووحو ، ئیبراهیم ، مەسیحو مووسا
پەنجەم موحەممەد (ختم الانبیاء)

اسم انبیای که مشهور و معروفند که بیست و هفتند و پنجش نیز معلوم‌است (۱۱۰)

ئیسم ئەنبیای مەشهوور عالەم
باوەر بە حیساب جە ڕوکن دووەم
ئادەمو شیثو هەم نووحو خەلیل
ئیسحاقو یەعقووب ، لووطو ئیسماعیل
ئەلیەسەع ، (ذو الکفل) ، هەم شوعەیب هەم هوود
دانیالو عوزەیر یووشەعو داوود
یوونسو (حنین) صالحو ئیدریس
هاروونو مووسا مەسیحو جەرجیس
نەبی سولەیمان ، یەحیا ، زەکەریـا
یووسفو ئیلیاس ، نەبیی ئەرمیا
حەضرەت شوعەیب ، هەم نەبی ئەیووب
خەتمش (محمد کاشف الکروب)

(۱۱۰) واتە : ناوی پێغەمبەرەکان کە دیارو بە ناوبانگنو ژمارەیان بیستو حەوتەو ، پێنجی‌تریشیان کە ناسراون .
ئەم ڕستە فارسی‌یە بەجۆرێکی پڕ لە هەڵە دارێژراوە . سەرەڕای ئەوە کە ژمارەی پێغەمبەرەکانیشی بە بیستو حەوت داناوە ، کەچی لە شیعرەکانا جگە لە پێنجەکە ناوی بیستو هەشت پێغەمبەری هێناوە. وادیارە هەر بۆیەشە لە دەستووسەکەی (ح)دا لەجیاتیی بیستو حەوت نووسراوە بیستو هەشت .

جه کوتوب ڕوسوڵ تەشکیك کەی پەیدا
کوفر موطڵەقەن (نعوذ بالله)

جه بەین ئیجماع سێ ذات ئەشراف
نوبووەتشان دارۆ ئیختیلاف

ئەووەڵ (ذوالقرنین) ، دووەم لوقمانەن
سێیەمش خضرەن زیندەی جیهانەن

بەعضێ موفەسسیر جه ئایەی ئەکبەر
ئیختیلاف نه حەق عوزەیر دان خەبەر

بەعضێ به هەر چوار ماچان نەبیەن
ئەکثەر موفەسسیر ماچان وەلیەن

اسم کسانی مبارك که ذیحیاتند (١١١)

سێ ذات مەبرووك جه نەسل ئادەم
هەر سێشان زیندەن جه بەین عالەم

مەسیح جه فەلەك ، خضر جه دەریا
ئیلیاس نه ئوموور بەڕڕیو (ما فیها)

هەم (اصحاب الکهف) جه خواب غەفلەت
هەنووز جه حەیات نەکەردەن ڕیحلەت (١١٢)

هەم مەوت حەضرەت ئیدریس یەك سەعات
حاصڵ بی جه نەو ، ئاما به حەیات

به ئەمر خەللاق عەظیم سوبحان
ئەلئان خەیاطەن جه قەطعەی جینان !

---

(١١١) واتە : ناوی ئەو کەسە پیرۆزانە کە ئێستا لە ژیاندان
(١١٢) تەنها زیندوویەتیی حەزرەتی عیسا بە ظاهیری ئایەتو حەدیث ثابت بوە.

خەبیاطیش ئێدەن بە یەك (بسم الله)
هەفتاد دەست لیباس مەکۆ موهەییا (١١٣)

گفتار در اصل و رسم ملائکه آسمان (١١٤)

جە ڕوکن سیٔیەم گرۆی فریشتان
بێحیساب جە تۆی هەر هەفت ئاسمان

جیسم لەطیفەن عولویو نوورانی
مەئموورەن بە ئەمر ذات سوبحانی

بە ئەنواع ڕەنگ مەنمانان تەشکیل
بە خووگو بە سەگ نمەبان تەبدیل

هەم ذیلجەناحەن جوملە بە یەکبار
دوو دوو وو سێ سێ داران تا چەهار

بێپەردەی مانیع فریشتەی سەمـا
نییەن نە هەر هەفت خالّی جای یەك پا

گا طەیران پەی ئەرض ، گا پەی سەماوات
بە (طرفة العین) طەی مەکەن بیساط

هەم صینف عوموم زومرەی فریشتان
جە نەڕو مادە نەداران نیشان

هەم ڕەسوول داران ، هەم نەبیو وەلی
هەم عالم داران جە عیلم مەعنی (١١٥)

---

(١١٣) ئەم باسی حەزرەتی ئیدریسە بەمجۆرە کە فەقێ قادر نووسیویە لـە ئاییندا نییـە .
(١١٤) واتە : قسە لەبارەی بنەچەو دابو شێوەی فریشتەوە .
(١١٥) بەپێی ئایین فریشتە جۆرە دروستکراوێکی خودان ڕەسوولو نەبیو وەلییان تێدا نییەو ئەمەی فەقێ قادر ئەیـلێ لـە سەرچـاوەیەکی

(اخی جبرئیل) فەضڵ میکائیل
قابیض ئەرواح چەنی ئیسرافیل

جە بەین عوموومِ مەلایەك تەمـــام
هەر چوار ڕەسوولەن بە وەحیو ئیلهام [١١٦]

بەعضێ نە تەمجید حەمد ئیلاهی
بەعضێ نە تیذکار عالەم پەناهی

بەعضێ نە قیام تا قام قیام
بەعضێ نە ڕوکووع (دائم المدام)

بەعضێ تا مەحشەر هەر نە سوجوودەن
بەعضێشان ذیکرش هەر نە قوعوودەن

بەعضێشان غەریق دەریای شوهوودەن
مەست (لا یعقل) لیقای مەعبوودەن

حەیران ئەنوار ذات ئەعظەمەن
بێخەبەر نە کار هەر دوو عالەمەن

فریشتان نە ذیکر غافڵ نین یەك ئان
بێعیللەو بێخورد ، بێ جورمو خەطان

جیبرەئیل مەئموور پێغەمبەرانەن
تەبلیغ کوتندەی وەحیی قورئانەن

باوەڕپێکراوی ئایینیی وەرنەگرتوە . بەڵێ ڕاستە لە قورئاندا لە هەندێ شوێندا وەصفی فریشتە کراوە بە (رسول) ، بـەلام مەبەسـت لـە (رسول) لەو شوێنانەدا نامەبەری نێوان خوداو پێغەمبەرانـە ، نـەك بەمەعنا پەیغامبەری موکەللەف بە گەیاندنی فەرمانی خودا بە خەڵك .

(١١٦) ئەم قسەیەی فەقێ قادر بناغەیەکی باوەڕپێکراوی لەئاییندا نییە .

میکائیل مەئموور بادو بارانەن
ڕوویندەی نەبات ، هەر ئەشجارانەن

مەئموورەن بە ڕزق جوملە مەخلووقات
بە گەرمیو سەردیو میزان ئەوقات

هەم شاگردانش بە ئەمر داوەر
تەصەڕڕوف داران جە بەرگو ثەمەر

(دائماً) بە ئەمر جیهان ئافەرین
مەکەن تەصەڕڕوف جە ئەشیای زەمین

مەئموورەن جە حەق بە لەیلو نەهار
بە ڕوویانندەی نەباتو ئەشجار

بەعضێشان بە ئەمر دانای پڕ کەرەم
مەئموورەن بەو طیفل جە ڕەحەم شکەم

هەم یەك فریشتە بە ڕەعد مەشهوورەن
بەر ئەبرو بارشت باران مەئموورەن

هەر قەطرە باران مەکەرۆ تەنزیل
یەك مەلەك دارۆ بە ئەمر جەلیل

بەعضێشان مەئموور بادەن هەر زەمان
بەعضێشان حافیظ ئینسانەن نە (جانٌ)

هەم جە ڕووی زەمین جنوود یەزدان
حافیظەن جە ئەرض بە ئەمرو فەرمان

چار مەلەك نە دۆش جینو بەشەرەن
مەئموور بە تەحریر هەر خەیرو شەڕەن

عیزرائیل بە ئەمر قوددوس‌و سوببووح
مەئموورەن بە قەبض ڕووح هەر ذی‌ڕووح
ئیسرافیل بە ئەمر یەزدان مەئموورەن
جە ئەمر عوظمای نەفخەیی صوورەن
(حَمَلَةُ العرش) موقەڕڕەبانەن
فریشتەی ڕەحمەت ذات یەزدانەن
نە مەحمەل عەرش چەهارەن ئەلئان
فەردای قیامەت هەشتەن بێ‌گومان
مەئموور ئوموور عەلیم وەهاب
کەڕڕووبی‌یانەن (١١٧) فریشتەی عەذاب

ركن چهارم تعداد فروضات و شروط اسلام (١١٨)

ڕوکن چەهارەم کول فرووضاتەن
نومازو ڕۆزەو حەج‌و زەکاتەن
(كُتِبَ عليكم الصيام) (١١٩) جە فورقان
حەق کەردەن تەخصیص شەهر ڕەمەضان
(اقيموا الصلاة و آتوا الزكاة) (١٢٠)
تەئکیدش کەردەن قورئان بە دەفعات

---

(١١٧) لە دەسنووسەکەی (م)دا نووسراوە (مكرّوبينٌ) . ئێمە بۆ ڕاستکردنەوەی وشەکەو بۆ لاسەنگ نەبوونی بەیتەکەش وامان‌لێ‌کرد .
(١١٨) واتە : پایەی چوارەم ژماردنی فەرزەکان‌و مەرجەکانی ئیسلامەتی‌یە .
(١١٩) ئیشارەتە بۆ ئایەتی (يا ايها الذين آمنوا كتب عليكم الصيام كما كتب على الذين من قبلكم . البقرة ١٨٤) .
(١٢٠) ئیشارەتە بۆ ئایەتی (اقيموا الصلوة و آتوا الزكاة . الحج ٧٩) و چەند ئایەتی‌تری لەم‌چەشنە .

فیطرەی سەر داخیل ئایەی زەکاتەن
جە لای شافیعی نە واجیباتەن

نە پەنج وەقت نومان هەقدە ڕەکەعات
فەرضەن ئەداکەی تا داری حەیات

هەر ساڵە ڕۆژەی ماهـ ڕەمەضان
فەرضەن بگێرید ئەر نەبی نوقصان

حەیوان مەئکوول ، نەقدو قووت عام
فەرضەن جە نیصاب زەکات کەی ئینعام

هەم جە فەرض حەج ئەگەر کەی تەحقیق
« ولیطوفوا بالبیت العتیق » (۱۲۱)

پەی وجووب حەج یەقین کەر بینا
« من دخله کان آمنا » (۱۲۲)

فەرضەن هەر غەنی ، بێ مانیع بۆ ڕا ،
جە عومرش یەک بار حەج کەرۆ ئەدا

ئەوکەس بە موسلیم موئمین مەوصووفەن
پەرهێز جە مونکەر ، ئەمرش مەعرووفەن

هەم ئەکڵو شوربش حەلال بۆ مەدام
ئیجتیناب کەرۆ جە کولل حەرام

حەسەبەی حەدیث نەبی بی مەننان
ئەمین کۆ ئیسلام جە دەستو زوبان

(۱۲۱) ئیشارەتە بۆ ئایەتی : (وأذّن فی الناس بالحج .. تا ئەگاتە ولیطوّفوا بالبیت العتیق . الحج ۲۸ ــ ۳۰) .
(۱۲۲) ئیشارەتە بۆ ئایەتی (ان اول بیتٍ وُضِعَ للناس .. تا ئەگاتە و من دخله کان آمنا . آل عمران ۹۷ ــ ۹۸) .

هەم جە حەلاڵ کۆ صەدەقەو عەطا
قەصدش پەی حەق بۆ خاڵی جە ڕیا

هەم جە ئەولیا حەقتەن کەرامات
بەو شەرت بێ شەرعی جیش نەبۆ ئیثبات

موحەممەد ئەفضەل کولل ئەنبیان
مەقام مەحموود جە حەق بەو عەطان

ئوممەتش بەوطەور جە کولل ئوممەت
زیادەن فەضڵش جە قاپیی قودرەت

بزورگ ئوممەت (سید الانام)
ئەووەڵ ئەعداد (١٢٣) کەر ئەصحاب کیرام

چوار یار نەبیی ، جە بەین ئەصحاب ،
فەضڵشان مافەوق ئەصحاب کەر حیساب

چە بەعد چوار یار حەسەنو حوسەین
حەمزەو عەبباسەن جە بەعد سیبطەین

ها ڕوکن چارەم ئاما بە میزان
پەنجەم ئەدا کەر شەش ڕوکـــن ئیمان

در رکن پنجم بیان شش رکن ایمان (١٢٤)

چوݩ ڕوکن ئیمان شەشەݩ هەی عەزیز
ساتۆ پەی هەر شەش یەقین کەر تەمیز

---

(١٢٣) مەبەستی لە ئەعداد تیعدادە .
(١٢٤) مەبەستی ئەوەیە بڵێ : باسی پایەی پێنجەمی شەش پایەکەی باوەڕ ، بەلام دارشتنەکەی هەڵەیەو ئەو واتایە نابەخشێ .

ئەووەڵ تەنها بۆ جە لات ذات حەی
هەم ئەوەن خەللاق ، ڕەززاق هەر شەی

دووەم فریشتان یەقین بۆ جە لات
بە نەحوێ سابیق نەقڵەن واقیعات

سێیەم بە تەصدیق کوتوب سەماوی
چارەم ڕەسوولان (نبی الله)ی

پەنجەم بە تەصدیق خاتیمەی دنیا
بەو عەلامەتان جێش مەبۆ پەیدا

سوئال نەکیرو مونکەر هەم حەقەن
واقیعەی مەحشەر صیدق موطلەقەن

مەیۆ بە میزان عیتاب‌و خیطاب
جەزا ، موکافات ، وەبال‌و ثەواب

نە پای میزاندا کردەی خەیرو شەڕ
مەیۆ بە حیساب بە میثقاله ذەڕ

شەشەم خەیرو شەڕ هەرچی بۆ صودوور
(من جانب الله) مەیۆ بە ظوهوور

جە (لوح المحفوظ) نوقطەی خەیرو شەڕ
جە عیلم ئەزەل ثەبتەن جە دەفتەر ...

ئەمما تا جە نەفس نەیۆ بە ئەفعال
نیەن ئیضافەی ثەواب‌و وەبال

دەروێش خامۆش بەر جە ڕوکن پەنجەم
باوەر بە ئەفکار شورووط شەشەم

بیان چگونگی شرایط ششم که علامات ایمان کامل‌است (١٢٥)

دەروێش نیشانەی ئیمان کامیل
باوەر بە تەحریر سەریع‌و عاجیل

یەقینش جە بەین خەوف‌و ڕەجا بۆ
ئومێدش بە لوطف ، بیم جە خەطا بۆ

دۆستش دۆست حەق ، عەدووش عەدووی حەق
زوبان کۆ خالیص بە صیدق موطڵەق

جە یاد یەزدان نەبۆ فەراغەت
مەشغووڵ بۆ بە فیکر قەبرو قیامەت

بە صیدق‌و یەقین ئیخلاص دەرگا
ئیجرا کۆ ئومور شورووط تەقوا

تەعەششوق بە سەمع مەوعیظەی سالیك
جە نەقڵ واعیظ ناوەرۆ تەشکیك

هەم وەفا بە عەهد بکۆ (أولاً)
هەم جە نیعمەت شوکر ، صابیر جە بەلاّ

نە حوبب دونیا هەم نەبۆ موصیر
بە فەخر گوناى وێش نەبۆ موقیر

جەمــع فەرائیض سوننەت ڕەسوول
(قولا و فعلا) کەردەبۆ قەبوول

---

(١٢٥) واتە : باسی چۆنیەتیی مەرجی شەشەم کە نیشانەی باوەڕی تــەواوە .

بيان علامتها در آخر زمانه سر دهد (١٢٦)

دەروێش عەلامات ئاخر دنیا
باوەر بە تیعداد چەند مەبۆ پەیدا

جە فەخر نەبیی ڕەسوول کیبار
جە واقیعەی حەشر بەیطەور دان ئیخبار

تا زەلزەلەی حەشر صوور قیامەت
کەردەنش تەعیین یازدە عەلامەت

صینف مەئموورین دائیرەی حوکمەت
بەدئەصڵو کەمدین مەیۆ بە ڕەغبەت

جە کەثرەت ظوڵم شەرع مەبۆ تەعطیل
حیفظ ئەمانەت هەم مەبۆ قەلیل

جە قیللەت عیلم کول مەبۆ حەرام
مەیۆ بە ڕەغبەت بوخلو حیرص عام

نوزوول عیسا (علیه السلام)
ظوهوور مەهدیو ئەولیای عیظام

خورووج دەججال فەرتەنەی یەئجووج
هەم (دابة الارض) مەکەرۆ خورووج

مەخێزۆ نە ئەرض دوخان موبین
طولووع خورشید نە مەغریب زەمین

نە ئینسو نە جین بە ئەمر وەدوود
باب تەوبەشان کول مەبۆ مەسدوود

---

(١٢٦) واتە: باسی ئەو نیشانانەی کە ڕۆژی قیامەت دەرئەکەونو پەیدا ئەبن.

قاپیی زەلزەلەی ئەرض مەبۆ مەفتووح
قەطع ذورریات مەبۆ جە ذی رووح
ئەوسا ئیسرافیل (علیه السلام)
عام بە صەدای صوور ئەو مەبۆ تەمام
کەردی موختەصەر واقیعەی نیشان
موقەددیمەشان باوەر بە ئەرکان

بیان چگونگی ترتیبات واقعەء علامتها تا آخر زمان (۱۲۷)

دەروێش ! واقیعەی نوقطەی عەلامەت
باوەر بە تەرتیب فەردای قیامەت
بەڵکم سامیعان نە بەحر ئەلطاف
دوعا کەن پەی تۆ بە یەقین صاف
سا چون موحەممەد ئەو شای موعتەبەر
جە واقیعەی حەشر وەی‌طەور دان خەبەر
یەك مەرد کافر جە بەنی ئەصفەر
پەی موڵك ئیسلام مەکێشۆ لەشکەر
ئەو مەرد بە قووەی سوپای کوفرو کین
تەسخیر مەکۆ موڵك شەهر قوسطەنطین
ئیسلام جە دمای چەند رەنجو تەعەب
مەکەن بە مەسکەن نە شام تا حەڵەب
جە دمای چەند ساڵ سوڵطان ئیسلام
جەم مەکۆ جە وێش سوپای ئیزدیحام

---

(۱۲۷) واتە : باسی چۆنیەتیی پەیدابوونی نیشانەکانی قیـامەت تـا رۆژی قیامەت خۆی دێ .

پادشاهـ چەنی سوپای بێ‌شومار
شەهر قوسطەنطین مەکەرۆ حەصار

مەیۆ بە شکست سیلیسیلەی کوففار
مەکەن جە کوففار چەند قەتڵو قەلار

لەشکر ئیسلام غەنیمەی بێ‌حەد
مەگێران جە موڵك کافر بێ‌عەدەد

جەودما مەهدی جە ئەملاك شام
مەبۆ بە ئەمیرو ئیمام ئیسلام

ظهور حضرت مهدی (١٢٨)

موخبیر صادیق شاهـ سەرمەدی (١٢٩)
وەی‌طەور دان خەبەر دەرحەق بە مەهدی

صوورەت‌و ئەخلاق ئەو صاحێب زەمان
بە من مەنمانۆ یەقین کەن عەیان

ئەمما ئەو یەك نەقص جە سەکتەی زوبان
چەنی من دارۆ فەرقێ جە میان

---

(١٢٨) واتە : دەرکەوتنی موحەممەدی مەهدی .

(١٢٩) مەبەست پێغەمبەرە (د.خ) . لە دەسنووسەکەی (م)دا ئەم باسە لە عینوانەکەیەوە تا دوایی بەیتی نۆهەم لە پەراوێزدا نووسرابووەوەو شوێنەکەی بەم‌جۆرە بوو کە ئێمە لێرەدا دامانناوە . هەندێکیش لە دوا وشەی بەیتەکان فەوتابوون ، لەبەر دەسنووسەکەی (ح) ڕاستمان‌کردنەوە . دیارە ئەو پێش پەڕپووت‌بوونی دەسنووسەکەی (م) دەسنووسەکەی خۆی نووسیوەتەوە، تەنها ئەوەندە هەیە عینوانەکەی خستبوە پێش بەیتی (جەودما مەهدی ..)یەوە .

تا دەست ڕاستش نەدۆ بە زانوو
نمەیۆ بە نوطق پەرێ گفتوگۆ [١٣٠]

کلید فتووح مەعموورەی جیهان
گوشادەن بە دەست ئەو صاحێب زەمان

ئەعلەمەن جە عیلم لەدوننی خەیلێ
بە تەرویج دین پڕ دارۆ مەیلێ

هەم جە نەسل من مەیۆ بە وجوود
مەقبوولەن دوعاش پەرێ هەر مەقصوود

خەتم وەلیەن ئەو صاحێب صیفات
مەرکەزش شامەن جە حین حەیات

ئیسلام بە مەهدی مەکەن ئیطاعەت
نە مەرکەز شام مەکۆ ئیمامەت [١٣١]

جەودما شوهرەت دەججاڵ لەعین
مەگێرۆ قووەت نە ئێران زەمین

دەججاڵ سوارەن بە یەك دراز گۆش
ئیبتیدا جە شەرق مەیۆ بە خرۆش

هەم جە پێشانیش بە خەطط موبین
تەحریرەن : « هذا دجال لعین »

---

(١٣٠) ئەم نیشانەیە لەو حەدیثانەدا نیەیە کە باسی مەهدی ئەکەن .
(١٣١) لەپێش ئەم بەیتەوە لە دەسنووسەکەی (ح)دا ئەم عینوانە هەیە (خروج دجال لعین) ، بەڵام لە دەسنووسەکەی (م)دا نە عینوان هەیە و نە شوێن عینوان . ئەگەر بیشڵێین عینوان پێویستەو ئەبێ ببێ ، ئەبێ پاش ئەم بەیتە بێ .

ئەصلّش یەهوودەن لەعین بەدخوو
یەك دیدە دارۆ نە چیهرەو نە ڕوو [١٣٢]

بەین هەر دوو گۆش مەرکەب لەعین
شەصت ذەرعەن تەمام مەسافەش یەقین [١٣٣]

سائیر ئەعضاش بەو طەورەن قیاس
بزورگیی دەججاڵ بەوطەورەن ئەساس

بە ئولووهییەت (نعوذ باللە)
جە بەین عالەم دارۆ ئیددیعا

سوپاییش هەفتاد هەزار یەهوودەن
فیرقەی بێئیمان پەیش نە سوجوودەن

عیلمش ئیستیدراج بە سیحر موبین
موسەخخەرشەن جینن‌و شەیاطین

لای ڕاستش یەك باغ نە عەین نەعیمەن
کۆهـ نار نە چەپ میثلش جەحیمەن

بە سیحر موطڵەق لەعین شەڕڕاڕ
جەمــع خەزائین جێش مەبۆ ئیظهار

دەعوای خودایی مەکەرۆ نە عام
نەصاراو یەهوود وەنەش مەبان ڕام

---

(١٣٢) لە دەسنووسەکەی (م)دا (نچـهرەء نـرو = نە چیـهرەی نـە ڕوو) نووسراوە ، بەڵام دیارە هەڵەیە .

(١٣٣) ئەبێ فەقێ قادر پشت بە چەرچاوەیەك نووسیبێتی پێوانەی نێوان هەردوو گوێچکەی گوێرێژەکەی دەجاڵ شەست میترە .. ئەبێ ئەمـە چۆن گوێرێژێك بێ ؟

به زۆر قووەی نەصاراو یەهوود
ئەکتەر جە ئیسلام مەکەرۆ مەردوود

بەعضێ جە ئیسلام جە ضیعف ئیمان
ئیدیعای دەججاڵ مەکەن ئیستیحان

ماچان : صیدیقی [١٣٤] تۆ نەی ئیدیعا
ئەموات ئێمە ئەلئان کەر ئیحیا

هەم دەججاڵ چون عیلم (جوکی) [١٣٥] مەزانۆ
هەر ئەموات بە ئیسم وێشان مەوانۆ

دەرلەحظە نەوجا دەججاڵ لەعین
بە ئەمرش دەردەم جینن‌و شەیاطین

ئەوان [١٣٦] بە فەرمان دەججاڵ مەردوود
مەبان موبەددەل بەو مەردەی مەقصوود

بە صوورەت ئەخ‌و ئەب مەبان تەشکیل
ماچان ئەی فرزەند یەقین کەر تەکمیل

خەللاق‌و ڕەززاق عالەم دەججاڵەن
ئەدیان سەبەق [١٣٧] جوملە بەطاڵەن

عاصیان وێش مەدۆ بە جەحیم
جەحیم جە ئەو کەس مەبۆ بە نەعیم

---

(١٣٤) ئەبوو (صادیقی) بوایە .
(١٣٥) بۆمان ساغ نەبوەوە ئەم وشەی (جوکی)یە چۆن ئەخوێنرێتـــەوەو ، دیارە نەشمانزانی عیلمی (جوکی) چی‌یەو ، باسی چی ئەکا ؟
(١٣٦) بۆ (ئەو ئان)یش دەستەدا کە واتە : ئەوکاتە .
(١٣٧) مەبەستی (سابیق)ە .

موطیعان وێش مەدۆ بە جەنەت
جەنەت بە دۆزەخ مەبۆ جە قودرەت

نە مەظلەمەو جەبر مەردوود لەعین
صیحەت مەبۆ سەلب جە هەر مؤئمینین

حەضرەت خضر با نەبیی ئیلیاس
نیدا مەکەران بە عومووم ناس ،

بە صەدای بوڵند ماچان دەججاڵەن
موطڵەق کافرەن ، حوکمش بەطاڵەن

هەرکەس ئەر جوزئێ ئیمان بی نە دڵ
بە دڵ مەگێران ئەو پەند مەقبول

هەرکەس ئیمانش کەردەن فەرامۆش
هەرگیز نمەدەن بە پەندشان گۆش

بە موددەی چل ڕۆژ دەججاڵ لەعین
مەکەرۆ تەسخیر مەعموورەی زەمین

بەلدەی حەرەمەین جەمع مەساجید
مەحفووظەن نەو دێو ، نە هەر مەکاید

نە تۆی مەساجید (آمین) بە غرێو ،
مەکەن دوعای حیفظ جە شەڕ ئەو دێو

جەودما دەججاڵ لەعین گومڕا
پەی تەسخیر شام مەکێشۆ سوپا

حەضرەت مەهدی ئیمام ئەتام
مەجمەعەی سوپاش جەم مەکۆ نە شام

قاپیی شەهر شام جیش مەکۆ قەبەڵ (١٣٨)
مەکۆ با دەججاڵ چەند جەنگو جەدەڵ

بە ئاخر سوپای لەعین سالووس
جە دەستش فیرار مەکۆ پەی قودووس

نزول حضرت عیسی علیه السلام (١٣٩)

پەی دەفع دەججاڵ مەهدی بە خوشووع
مەکەرۆ دوعای خوفیەو تەضەڕڕوع

تەئثیر دوعاش حەق مەکۆ قەبووڵ
مەسیحا نە ضوهر مەکەرۆ نوزووڵ

ئیمامەن نەودەم مەهدیی هودا
حەضرەت مەسیح مەبۆ موقتەدا (١٤٠)

جە دمای نوماز مەنیشان بەهەم
مەکەن شوکر حەق پادشای ئەعظەم

مەسیحو مەهدی با سوپای ئیسلام
مەکەران تەعقیب دەججاڵ بێڕام

مەیاوان پەنەش جە قورب قودووس
مەسیح مەکۆ قەتڵ ئەو دێو سالووس

سوپاهـ ئیسلام بە قووەی جیدال
ماوەرن پێرش پەی سوپای دەججاڵ

---

(١٣٨) هەرچەند لە هیچ فەرهەنگێکدا نەماندیوە . بەڵام بەپێی شوێن ئەبێ بە مەعنای (توندکراو) بێ .

(١٣٩) واتە : هاتنە خواری حەزرەتی عیسا لە ئاسمان .

(١٤٠) واتە : لەو سەردەمەدا هەرچەند حەزرەتی مەهدی ئیمامو پێشەوایە ، حەزرەتی عیسا ئەبێتە پێش نوێژ ، چونکە ئەو پێغەمبەرەو مەهدی تەنها مرۆڤێکی خواپەرستەو پێغەمبەر نی‌یە .

به زۆر بازووی قووەی قەهرو قین
مەکەن قەتڵو قڕ سوپای کوفرو کین

موفەسسیر نە حەق نوزوول عیسا
هەم دوو ڕیوایەت مەکەران ئەدا

جە بەعضێ ڕاوی وەیطەورەن ئەقوال
(حسب الارادە)ی ذات (ذوالجلال)

سەبەب نوزوول حەضرەت عیسا
دوو حیکمەت دارۆ (من جانب الله)

ئەووەڵ پەی تەکذیب فیرقەی یەهوودەن (١٤١)
دووەم پەی دەججاڵ دێو مەردوودەن

جە دمای دەججاڵ حەضرەت عیسا
دووبارە موقیم مەبۆ جە سەما

ئەگەر موفەسسیر جە ئیبنو عەبباس
بە نەقڵ حەدیث وەیطەور دان ئەساس

مەسیحو مەهدی هەردوو ئیتتیفاق
ماوەران بە ضەبط مەعموورەی ئافاق

بەطاڵ مەکەن ئیسم سائر ئەدیان
دین موحەممەد مەگێرۆ جیهان

---

(١٤١) چونکە جوولەکە لایانوایە عیسا هەڵواسراو کوژرا ، بەڵام لای ئێمە وایە نە هەڵواسراوەو نە کوژراوە ، بەڵکو خودا هەڵی بڕیو ـ بۆ ئاسمان و، ئەوەی ئەوان کوشتوویانە یەکێکی تر بوە لە عیسا چوە . دیارە کە عیسا لە سەردەمی دەججالدا دەربکەوێت ، قسەی جوولەکە بە درۆ ئەکەوێتەوە .

مەهدی پەی تەعظیم ڕوتبەی ڕیسالەت
بە ئەمر مەسیح مەکۆ ئیطاعەت

مەسیح پەی تەعظیم خیتامەت پەنـا
بە دین ئەحمەد مەکۆ ئیقتیدا

سکەی سوڵطانی عیسای بن مەریەم
مەیۆ بە ڕەواج نەکولل عالەم

مەسیح سوڵطان بۆ ، مەهدی بە ئیمام
ئەڵبەتتە ئوموور مەیۆ بە نیظام

دمای چەند موددەت مەهدیی هودا
مەکەرۆ ڕیحلەت جە (دار الدنیا)

جەودما مەسیح بە ئەمر ئیلهام
مەشۆ پەرێ طوور چەنی ئیزدیحام

جەم مەکۆ ئەرزاق بێحەددو شومار
جە طوور سینا مەکێشۆ حەصار

خروج طایفهء یاجوج و شکست سد اسکندر ذوالقرنین (١٤٢)

ناگا چون دەریا طائیفەی یەئجووج
شکست مەدەن سەد ، مەکەران خورووج

جە ئەکثەر ڕاوی وەیطەور خەبەرەن
یەئجووج هەم جە نەسل (ابو البشر)ەن

---

(١٤٢) واتە : دەرچوونی هـۆزی یەئجـووجو مەئجـووجو ڕمـانی بەسـتی ئەسکەندەری ذولقەرنەین کە هۆزی یەئجووجو مەئجووج لەودیویەوە بەند بوون .

طائیفەی یەئجووج تورك چەنی‌تەتار
جە نەسل یافیث [١٤٣] حەق كەردەن ئیظهار

ناطیق لەفظەن جە بەین وێشان
بەعیدەن جە فەهم دەرڕاكەی ئینسان

نەوع نەوعەن خیلقەت یەئجووج نە بونیاد
یەك ذەرعی قامەت داران تا هەشتاد

جینس یەك ذەرعیش فیل‌و كەركەدەن
بە قووەی بازوو ماوەران نە بەن [١٤٤]

جە بزورگشان بەوطەورەن قیاس
كەس نە قووەشان چۆن مەبۆ خەلاص

دوڕوندەی كۆهی ، ذی‌ڕۆح صەحرا
نەبات‌و ئەرزاق ئەشیاو (ما فیها)

چو موورو مەلەخ نە صەفحەی جیهان
خاڵی مەكەن ئەرض جە ئەشیاو حەیوان

ذی‌ڕۆح بەحری‌و بەڕڕی سەراسەر
یەكسەر مەكەن ئەكل نە ئەشیاو بەشەر

سەر مەدۆ جە ئەرض شۆڕو صەدەمە
مەنۆشن دەریاو نەهران‌و چەشمە

خاڵی مەكەن ئەرض جە وەحش‌و ئەشیا
خوشك مەكەن چەشمەو ئەنهارو دەریا

---

(١٤٣) لە دەستنووسەكەی (ح)دا لەپاش ئەم بەیتەوە ئەم بەیتە نووسراوە :

(یافیث) هەم ئەولاد حەزرەت نووحەن
ئەو صاحێب كەشتیی بەحر فوتووحەن

(١٤٤) بەن : بەند .

ئۆردووگای مەسیح موحاصەر نە طوور
یەک قەحط غەلا جێش مەبۆ ظوهوور

ناس نە بێ ڕزقی گشت مەبان زەبوون
خرید مەکەن خەر بە هەزار ئاڵتوون

ناس جە ضوعف حاڵ مەبان پەرێشان
جە قاپیی مەسیح مەکەران ئەفغان

مەکەن تەضەڕڕوع جە قاپیی عیسا
عەرض مەکەن نە ڕووی ئەو (نبي الله)

یەقینەن دوعای ڕەسوولان جە حەق
مەقبووڵەن جە باب قەدیم موطڵەق

دوعا کەر جە باب شەهەنشای ئەعظەم
عالەم خەلاص بۆ نە قەضای موبرەم

پەی دەفع یەئجووج ئەر نەکەی دوعا
(کلاً) بە عیللەی جووع مەبیم فەنا

مناجات نمودن حضرت مسیح بدفع یاجوج و قبول و اجابتش (١٤٥)

حەضرەت عیسا جە وادیی ئەیمەن
مەناڵۆ جە باب دانای خوداوەن (١٤٦)

بە خەشیەو خوضووع مەکەرۆ دوعا
ئیجابەش جە حەق زوو مەبۆ پەیدا

---

(١٤٥) واتە: نزاو پاڕانەوەی حەزرەتی عیسا لە خوا بۆ نەهێشتنی یەئجووجو مەئجووجو گیرابوونی نزاو پاڕانەوەکەی.
(١٤٦) خوداوەن: خوداوەند، خوا.

پەی یەئجووج نە باب بینای (لم یزل)
مەبۆ موقەددەر مەوت موعەججەل

بە وەعدەی چەند ڕۆز یەئجووج ضەڕڕار
گشت بە عیللەی مەوت مەبان گروفتار

بە ضەرب طاعوون گشت مەبان هیلاك
سەرزەمین نە جینس یەئجووج مەبۆ پاك

نەهرانو بەحران ، جوملە چەشمەسار
جاری مەبان کول وێنەی ئەووەڵ بار

چون (اصحاب الکهف) جە پەروەردگار
جە خواب غەفڵەت هەم مەبان بێدار

(حسب الاشاره)ی دارای پڕ کەرەم
مەبان بە ئەصحاب عیسای بن مەریەم

رفتن حضرت عیسی بطواف بیت الحرام
و محیا نمودن والدین و عم حضرت رسول صلی الله علیه وسلم
که ابوطالب‌است (١٤٧)

حضرت عیسا (علیه السلام)
مەکەرۆ طەواف جە (بیت الحرام)

پەرێ والیدەین عەمم موصطەفا
جە حەرەم بەیت مەکەرۆ دوعا

---

(١٤٧) واتە : ڕۆیشتنی حەزرەتی عیسا بۆ زیارەتو سووڕانەوەی بەدەوری مالی خوادا لە مەککەو ، زیندوو بوونەوەی باوکو دایکی پێغەمبەرو ئەبووطالیبی مامی . شایانی وتنە زیندووبوونەوەی ئەمذاتانە لە ئاخر زەماندا بتاغەیەکی دامەزراوی لە ئاییندا نییە .

بەشق ذات وێت ذات کیبریا
هەرسێشان بە لوطف وێت کەری ئیحیا

دەرلەحظە نە باب عەلیم وەهھاب
دوعای مەسیحا مەبۆ موستەجاب

هەرسێشان بە لوطف حەق مەبۆ مەحیا
قوبووڵ مەکەن دین (ختم الانبیاء)

تا سێ ڕۆز نە ئەمر دین مەبان مەئموور
ئەوسا بە ڕەحمەت حەق مەبان مەسروور

جەودما مەسیح ئەنبیای عیظام
شەهر مەدینە مەکۆ بە مەقام

جە یومن ئەنفاس عیسای (روح الله)
بە موددەی قەلیل ئەرض مەبۆ مەحیا

جە ئەووەڵ خاستەر مەبۆ عەمارەت
بە کەسب حەڵاڵ مەکەن تیجارەت

بە ئەلطاف وێش (عليّ الاعلى)
بەوطەور بەرەکەت مەدۆ بە دونیا

ئەکل یەك ئەنار جە پا تا بە سەر
مەکۆ ئیدارەش تا چهیل نەفەر (١٤٨)

بەوطەور بزورگەن جەڵد هەر ئەنار
مەکەن بە خەیمە جە صەحراو کۆسار

جەمـیع فەواکیهـ ، ئەشجارو نەبات
قیاس کەن بەوطەور جوملە نە بیساط

---

(١٤٨) ئەم زیادە ڕەوی‌یەش هیچ بەڵگەیەکی چەسپاوی لە ئاییندا نی‌یە .

طوول سەڵطەنەت حەضرەت عیسا
چیهیل ساڵ حوکمەت مەکۆ نە دونیا

مەکۆ ئاسایش نە ڕووی سەرزەمین
جوملە خەلایق یەك حوکم و یەك دین [149]

یەك دوختەر جە نەسل نەبیی خاتەم
مەیۆ بە نیکاح عیسای بن مەریەم

فرزەندش نەو زەن مەیۆ بە دونیا
ئیسمش بە ئەحمەد مەکەرۆ ئیفشا

عیسا نە ئومورر دین سەرمەدی
وێش مەکۆ تەقلید شەرع ئەحمەدی

پۆسەن ئیرادەی ذات (ذوالجلال)
عوقبەی هەر کەمال دارۆ یەك زەوال

وفات حضرت مسیحای روح الله ودفنش در روضهء مطهرء کند و پسرش احمد سلطان خواهد شد و بیان مقدمهء علامتها (١٥٠)

بە حەسبەی [151] (كلّ مَنْ عليها فان)
کۆچ مەکۆ حەضرەت عیسا نەی جیهان

---

(١٤٩) ئەم زیادەڕەوی‌یەش وەك ئەوی پێشوو وایە .
(١٥٠) واتە : باسی مردنی حەزرەتی عیسا کە لای قەبری پیرۆزی پێغەمبەردا ئەنێژرێت‌و ، ئەحمەدی کوڕی لەجێی ئەبێ بە پادشا .
پێش کەمێك وتمان بوونی ئەم کوڕە بناغەیەکی دامەزراوی لە ئاییندا نی‌یە .
شایانی وتنە تێکستە فارسی‌یەکەی ئەم عینوانە کۆمەڵێ هەڵەی زەقی تیایە .
(١٥١) مەبەستی (بە حەسەبی)یە ، واتە بەگوێرەی ...

(حسب الوصية) عیسای مەریەمی
مەدفوونش مەکەن جە ڕەوضەی نەبیی
فرزەندش ئەحمەد مەبۆ بە سوڵطان
سەر مەدۆ کەم کەم جە عەلامەتان
موئمین کەم مەبۆ جە بەنی ئادەم
خەرابی نە ئەرض سەر مەدۆ کەم کەم
سێ شەبو سێ ڕۆز نە موڵك مەشریق
طولووع خورشید نمەبۆ تەحقیق
نە عالەم ئەو شەو پڕ مەبۆ دراز
دەرك مەکەن بەو شەو هەر ئەهل نوماز
ماچان ئیلاهی یە عەلامەتەن
پەی دنیاداران عەظیم عیبرەتەن
هەم جە موڵك شەرق خۆر مەبۆ پەیدا
مەیۆ تا بە حەد ئەوسەط سەما
جە حەدد وەسەط نمەبۆ مەزید
ئیعادە پەی سەمت شەرق مەکۆ خورشید
هەم صوبح جە مەشریق مەکەرۆ طولووع (١٥٢)
سەد مەبۆ ئەبواب هەر تەوبەی ڕوجووع

خروج دابة الارض و چگونگی شکل و شمائل وی (١٥٢)

مەبۆ جە ذیڕۆح قەطع ذورڕییات
هەم (دابة الارض) مەیۆ بە بیسات

---

(١٥٢) واتە : باسی دەرکەوتنی ئەو دەعبایە کە پێیئەڵێن (دابة الارض) لەگەڵ باسی وێنەو ڕەوشتی .

شەکل‌و شەمائیل ئەو (دابة الارض)
شەممێ پەی یاران باوەرین بە عەرض
شەصت ذەرعەن تەمام طوول قامەتش
سەرسامەن عالەم کول نە هەیبەتش
پڕ تووکەن چون وەحش کۆهی ئەندامش
چابوک ، تیز دەو ، جەسساسەن نامش
دوو جەناح دارۆ ، دوو دەست‌و دوو پـــا
بە لەفظ عەرەب نوطق کۆ ئەدا
ئەر فیرار کەی لێش مەکەرۆت ئەسیر
ئەر ئەو بوگرێزۆ نمەیۆ بە گیر
ئەو دابیە جە ئەرض حەق مەکۆ پەیدا
جە ئەقصای یەمەن مەبۆ هوەیدا
پۆسەن ئیرادەی پادشای لارەیب
دمای چەند هەفتە نەوجا مەبۆ غەیب
بەعد ئەز [153] چەند هەفتە جە کۆهـ صەفا
ئەو (دابة الارض) هەم مەبۆ پەیدا
هەم وێش مەکۆ غەیب چەند موددەی وافیر
جە (بیت الحرام) هەم مەبۆ ظاهیر
جە باب (بني مخزوم) ئەو مەعبەد [154]
نومایان نە ڕوکـــن (حجر الاسود)

---

(١٥٣) نیمچە ڕستەیەکی فارسی‌یە واتە : لەپاش .

(١٥٤) شێوەنووسی دەسنووسەکەی (م) بەم‌جۆرەیە : (او معبد) . جا یـــا (ئەو)ەکە بەمەعنا (یا)یە ، یا بەمەعنا (لای)ە .

عەصای مووسەوی ، موهر سولەیمان
هەردوو جە لاشەن بە ئەمر یەزدان

پۆسەن ئیرادەی جیهان ئافەرین
ماوەرۆ بە ضەبط خەلقەندەی زەمین

مەگیلۆ جە بەین زومرەی ئینس و جان
سەنگ مەحەکەن جە کوفرو ئیمان

بە چیهرەی موئمین مەمالۆ عەصا
بە نوور ئیمان ڕووش مەبۆ بەیضا

نگین نە چیهرەی کافر مەکۆ گیر
ڕەش مەبۆ چیهرەی کافران چون قیر

جە ناس مەبۆ ڕەفع ئەسامی و ئەلقاب
ڕووسپی و ڕووڕەش مەیۆ بە خیطاب

یا بە نیدای ناس ئێدەن ئولفەتی
کافر دۆزەخی ، موئمین جەننەتی

جەسساسە نە بەین موئمین و کافر
بەوطەور عەلامەت جێش مەبۆ ظاهیر

جەودما بە ئەمر عەظیم سوبحان
ئەو جەسساسە فەوت مەبۆ نە جیهان

حق سبحانه وتعالى فرموده « يوم تأتي السماء بدخان مبين » (١٥٥)

ئەو مەبۆ غائیب نە ڕووی سەرزەمین
مەخێزۆ نە ئەرض دوخان موبین

---

(١٥٥) واتە : خوا خۆی فەرموویەتی : لە ڕۆژێکدا کە ئاسمان دووکەڵێکی ئاشکرا ئەهێنێ (الدخان ١١) .

دوود قودرەتی مەگێرۆ قووەت
چل ڕۆز سەرزەمین مەبۆ بە ظولمەت
زومرەی کافران سەراسیمەوار
بە ڕەنجو ئەلەم مەبان گروفتار
ئەهل موئسینین طائیفەی ئیسلام
مەبان گروفتار بە عیللەی زوکام
جەو دما بە ئەمر خەللاق وەدوود
ڕەفع مەبۆ جە ئەرض ئەو ظولمەتو دوود

بحسب آیەء قدیمەء « اذا زلزلت الارض زلزالهـا ، واخرجت الارض اثقالها » (١٥٦)

مەیۆ بە ظوهوور زەلزەلەی غەریق
ئەووەڵ سەرمەدۆ جە موڵك مەشریق
چون زەلزەلەی سەخت مەوتاو دەفائین
کول مەبان موخرەج جە بەطن زەمین
جەودما جە هیندو عەرەب وەلوەلە
چەند جا مەبۆ غەرق قووەی زەلزەلە
ئەووەڵ جە دیار هیند باد ئەجەل
مەدۆ بە موئمین مەوت موعەججەل
باد مولائیم مەیۆ چون حەریر
موئمینان بە مەوت مەکەرۆ ئەسیر

---

(١٥٦) واتە : بەگوێرەی ئایەتی قورئانی قەدیم کە ئەفەرموێت : کاتێ کە زەوی ئەکەوێتە بومەلەرزە توندەکەیو ، هەرچی شتی قورس لەناویـایە فرێی ئەداتە دەرەوە (الزلزل ٢ــ ٣) .

موئمین ، موئمینات جومله نه دنیا
کول مه‌که‌ن ڕیحله‌ت به دار عوقبا
جه‌ودما به ئه‌مر عه‌لیم وه‌هاب
حه‌ك مه‌بۆ خوطووط صه‌فحه‌ی هه‌ر کیتاب
چون وه‌حش کۆهی عالەم خاص و عام
دین مه‌که‌ن غایب سه‌راسه‌ر ته‌مام
مه‌بۆ ئاشکار هه‌ر فیسق و فوجوور
ئه‌وسا قیامه‌ت مه‌یۆ به ظوهوور

گفتار در صور اول (۱۵۷)

جه‌ودما به ئه‌مر خه‌للاق جه‌لیل
نه‌فخ مه‌دۆ به صوور جه‌وده‌م ئیسرافیل
په‌رێ (استفهام دراکه‌ء) [۱۵۸] نوشوور
به ئاهیسته‌گی نه‌فخ مه‌دۆ به صوور
خه‌لایق به ئه‌مر حه‌ضره‌ت باری
سه‌ماع مه‌که‌ن نه‌فخ ئاهیسته‌کاری
ذی‌ڕۆح نه صه‌دای صوور مه‌بان مه‌خشووش
(جمعاً) تا هه‌فت ڕۆز خه‌مۆش و مه‌دهووش
جه دمای هه‌فت ڕۆز هه‌م مه‌بان بێدار
دنیا جه لاشان مه‌بۆ ته‌نگ و تـار

(۱۵۷) واته : باسی صووری یه‌که‌م .
(۱۵۸) ئه‌مه شێوه‌نووسی ده‌ستنووسه‌که‌ی (م)ه که هیچ مه‌عنایه‌ك نابه‌خشێت. له ده‌ستنووسه‌که‌ی (ح)یشدا هه‌ر وا نووسراوه‌ته‌وه. له‌وانه‌یه ڕاسته‌که‌ی (ئیستینفار وه ڕاگه‌ی) بووبێ واته بۆ ڕاپه‌ڕاندنی خه‌ڵك تا بکه‌ونه ڕێ به ڕێی زیندوو بوونه‌وه‌دا .

تا هەفت ساڵ بەیطەور عالەمو ئادەم
مەکەن (کـدارە) [159] بە ڕەنجو ئەلەم

گفتار در اوصاف صور اسرافیل علیه السلام (١٦٠)

شەممێ جە ئەوصاف صوور کەرین بەیان
هەیئەتش جە وەضع قروونەن نیشان

یەك سەرش نە عەرش ظاهیرو موبین
یەکسەر نە ظولمەت زێر هەرزەمین

جیهەت ئوولاش ئیسرافیل تەمام
دارۆ جە دەهەن (دائم المدام)

نەبادا نە ئەمر ذات بێ‌نەظیر
لەحظێ یا لەمحێ بەیۆ بە تەئخیر

گفتار در صور دوم (١٦١)

جەودما جە صەوت جەلیل جەببار
« انفخوا فی الصور » مەبۆ ئاشکار

ئین بار [162] ئیسرافیل نەفخ مەدۆ بە صوور
سەر مەدۆ جە عام زەلزەلەی نوشوور

جەو صەدای مەهیب زومرەی ذیحەیات
(کلاً) مەنۆشان ذائیقەی مەمات

---

(١٥٩) ئەمە شێوەنووسی دەسنووسەکەی (م)ە . لە دەسنووسەکەی (ح)یشدا بە (کدازە) نووسراوە . لامانوایە (گوزارە) بێ بەمەعنا گوزەرانو وەخت بەسەربردن .
(١٦٠) واتە : باسی نیشانەکانی سوورەکەی ئیسرافیل .
(١٦١) واتە : باسی سووری دووهەم .
(١٦٢) دوو وشەی فارسین واتە : ئەمجارە .

جە زەلزەلەی سەخت صوور پڕ مەهیب
مەڕێزۆ جە ئەرض یەکسەر کەواکیب

جە زەلزەلەی ئەرض ، حەرەکەی سەما
مەگێرۆ قووەت حەرەکەی هەوا

کۆهان چون پەنبەی حەللاج نە سەیران
پەی هەواو هاموون مەکەران طەیران [١٦٣]

نە دەنگش کۆهان قەد قەد سەرنگوون
بەحران مەبۆ خوشك شەق مەبۆ گەردوون

نە کۆهـ مەمانۆ ، نە چەشمەو دەریا
وادیو کەندو کاو مەبۆ بە صەحرا

جەنووبو شیمال ، شەرقو غەرب تەمام
سەطح سەرزەمین ڕاست مەبۆ چون جام

نمەبۆ جە ئەرض حائیط جە مابەین
بەیضەی غەرب نە شەرق مەنمابۆ نە عەین

عیزرائیل بە ئەمر بینای (لا یخاف)
قەبض ڕۆح ویش مەکۆ نە ئەعراف

جەودەم قەبض ڕۆح ویش مەکۆ عەیان
عیزرائیل بەوطەور مەیۆ بە ئەفغان
ئەگەر ساغ مەبین ذیڕۆح نە بیسات
یەکسەر نە دەنگش مەبین بێ حەیات

---

(١٦٣) ئەم بەیتەو بەیتی پێشووی لـە پەراوێـزی دەسنووسـەکەی (م)دا نووسرابوونەوەو شوێنیان بەمجۆرە دیاری‌کرابوو کە ئێمە دامان‌ناوە .

زەمین‌و زەمان بێ‌صەوت‌و صەدا
غەیر جە ذات حەق نی‌یەن ما سیوا

آیەء لمن الملك الیوم (١٦٤)

صادر مەکۆ ئەمر شەهەنشای بێباك
کێ هەن صاحێب موڵك ئیمڕۆ نە ئەملاك ؟

جە کۆن ئەوکەسان مەکەرد تەکەبور ؟
مەکەردن بە موڵك دنیا تەفەخور ؟

مەواتان صاحێب موڵك‌و مەکانیم ،
ئەصحاب صەولەت‌و تاج‌و فەرمانیم !

سێ دەفعە وەی‌طەور مەکەرۆ خیطاب
جە ما سیوا (أصلاً) نمەیۆ جەواب

لەفظ شەهادەت وێش مەکۆ صادر :
غەیر جە من نی‌یەن قەههارو قادر

نە جەمع ئومور خەفی‌و ئاشکار
ڕاجیعەن بە من ئومور هەر کار

خاڵی مەبۆ ئەرض نە هەر قیل‌و قال
بێ صەوت‌و صەدا تا موددەی چل ساڵ

سەیر کەردێ دەروێش ! سەرمایەی دنیا
نەدارۆن نە دەست بە غەیر خەطا

---

(١٦٤) واتە : ئایەتی (لِمَنِ الملك .. الآیة) کە ئەفەرموێت دەسەڵات لەمڕۆژەدا هیی کێ‌یە .. هیی ئەو خوایەیە کە تەنهایەو دەسەڵات داسەپێنە .

تمثیــل (١٦٥)

هەرچەند نەیجادا نییەن جای گوفتار
جاشەن یەك تیمثال کەریم ئیختیصار
یەك مەرد فەهیم نە زەمانەی پێش ،
طالیعش نە زەخم کودوورەت بی ڕێش
نە تاب هیجران ڕووکەرد بە صەحرا
یاوا بە شەهرێ ، دیش عەجەب غەوغا
ئەوسا قانوون بی نەو مولكو مەکان
مەکەردن بە فەوت سوڵطان باز گەردان (١٦٦)
نە گۆشەی مەخلووق ئەو مەرد غەریب
نیگەران بە ئەمر عەظیمەی عەجیب
ڕەها کەردن باز دەوڵەت بە دڵواز
سەیرکەن جە قودرەت کەریم کارساز
نە ئەوج فەراز باز ئاما نەشیب
دەردەم تەکیە کەرد نە فەرق غەریب
ئامان پەی غەریب نوقەباو ئەعیان
کەردشان نە تەخت ئوموور بە سوڵطان
بەردشان ئەو مەرد نوقەباو ئەعیان
غەریب جولووس بی نە تەخت سوڵطان

---

(١٦٥) واتە : نموونە هێنانەوە .

(١٦٦) بازگەردان : ئەڵێن لە ڕۆزگاری زۆر دێریندا کە پادشایەك بمردایەو کەسی نەبوایە لـە شـوێنی دابـنرێ ، یـا ئـاژاوە بوایـە لەسـەر جێنشینییەکەی ، بازێکیان هەڵئەدا ، بازەکە بەسەر شانی هەرکەسەوە بنیشتایەتەوە ، ئەوکەسە ئەبوو بە پادشا .

صاحێب مەنصەبان بە عیزز و شادی
بۆسە دان قەدەم موبارەك بادی

موفەخخەر بی شاهـ بە تاج و نگین
(خفیاً) کەردش ئیحضار یەك ئەمین

شاهـ بە لوطف خۆش ئەوکەس کەرد ڕاضی
سوئال کەرد ئەحوال ماجەرای ماضی

بە صیدق و یەقین هەر حاڵ و ئەحواڵ
ئاوەرد بە مەعرەض شای فەرخونده فاڵ

هەم عەرض کەرد نە ڕووی ئەو دەوڵەت پەنا
طوول حوکمەتت یەك ساڵەن نەی جا

چون ئیمڕۆ نە تەخت تۆشان کەرد جەلیس
فەردا پەی قەتڵت بەی طەورەن تەخصیص

چون حیساب ساڵ یاوا بە خیتام
شەو هەوات مەدەن پەی شەط جە ناکام

سەحەر نیشت نە تەخت بێ خەوف و ئەندێش
کەفت نە تەشویشەی دوور ئەندێشیی وێش

یەك ڕۆ بەهانەی شکار کەرد ئەفکار
یەك شەخص نە جای وێش کەرد بە حوکمدار

سوار بی بە ئەسپ چەنی چەند غوڵام
تا سێ ڕۆز ڕانا بێ صەبر و ئارام

ڕۆز چەهارەم یاوا بە جایێ
جە میانەی شەط ، عەجەب مەئوایێ

سەبزەش فراوان ئەو صەحرای مەوزوون
درەختان هەر جا سەر دان نە گەردوون

چەشمەی ئەنهارش ڕەوانەن نەو جا
جای نەزهەتگاهش پڕ سەیرو صەفا

ئەو مەرد ئەمین جە لاش بی حاضر
کەشفش کەرد بەو مەرد ئەو جای نەوادیر

پەسەند بی جە شا ئەو موڵك مەذکوور
عەودە کەرد پەی شەهر بە عەیش‌و سورروور

ئاما نیشت نە تەخت کەرد حوکمڕانی
کارسازیی ئەو جاش کەرد بە پەنهانی

جەم کەردش نوقوود وافیر شەهەنشا
یەکشەو نە خەڵوەت ئەمین کەرد ئاگا

فەرماش عەمارەت خەفی نەو مەقام
ئەر موقتەدیری باوەر بە ئەنجام

چون ئەو جا نە حەد وەسەط واقیعەن
دائیرەش مەحفووظ ، پڕ مەنافیعەن

سەحەر هۆرێزە (حسب الاشارة)
ببەر چەنی وێت ئۆستای عەمارەت

فەعەلەی شاگرد ببەر چەنی وێت
پەی پەی مەصاریف مەکیانم پەرێت

ئەو مەرد فەهیم بە صیدق‌و یەقین
نەو جا قەلب شا جە وێش کەرد ئەمین

دەست ئەمین گرد [١٦٧] ، شی پەی ئەندەروون
گوشاد کەرد قاپیی چەکمەجەی ئاڵتوون

بە قەدەر کەفاف جە نەقدو طەلا
تەسلیم کەرد بەو مەرد دەرلەحظە نەو جا

یەك غوڵامش بی ئەمین و کاردان
بە هەم دەستیی ئەو غوڵام کەرد ڕەوان

فەرماش نە هەر وەقت مەصرەف بی تەمام
(سریعاً) پەرێم ڕەوان کەر غوڵام

هەم نەقدو هەم جینس هەم زەڕو هەم سیم
ماوەرۆ پەرێت ، قەلبت کەر موقیم

زەمین خیدمەت دەرلەحظە بۆسا
ئەخذش کەرد فلووس ڕاهی بی نە ڕا

سەحەرگەهـ چەنی غوڵام بێ ئەندێش
چەند ئۆستاو شاگرد فەعەلە نە پێش

بیروون بین نە شەهر ڕاهی بین بە ڕا
تا یاوان بەو جای وەعدە کەردەی [١٦٨] شا

مەشغووڵ بین بە ئەمر ئەبنیە کاری
کێشان دائیرەی حەوش و حەصاری

کەردشان تەعجیل نە ظەرف چەند ما
کیسرای خوسرەوی کەردن موهەییا

---

(١٦٧) گرد : گرت .

(١٦٨) لە دەستنووسەکەی (م)دا بەمجۆرە نووسراوە (وعدەء کردەء) . ئێمە لامان وابوو ڕاستەکەی بەوجۆرەیە کە خۆمان نووسیومانە .

شا چەند کەنیزان ، بەچە غولاّمان
پەی پەی خرِید کەرد ، بەو جا کەرد رِەوان

جە ئەسپەو فرووش ئێسترو دیبا
خەفی رِەوان کەرد پەی پەی پەی ئەو جا

تەقەرِروب کەرد وەعد زەمانەی زەوال
نامەی جاسووسش رِەوان کەرد دەرحال

نە تەئریخ شەو مەعهوودەی ئەییام
حاضر کەی نەی جا سەفینەو غولاّم

غولاّم بگێران چوار گۆشەی جاجم
ئینتیظاری من بکەن مولازیم

تەحریر بی تەمام چەسپش کەرد بە مۆر
ساعی ستانا رِاهی بی بە زۆر

نامەش دا بە دەست ئەو ئەمین شا
ئەمین ئیشارەی ئەمرش کەرد ئەدا

خەلع سولطانی یاوا بە وەعدە
ئەو شەو پەی قەصدش ئامان بە هۆدە

نە تۆی دوودەری بەستن دەست شا
جوملە نە کارش دەردەم بین ئاگا

وێشان کەرد حاضر نە کەنارەی شەط
ئەخذشان کەرد شا نە هەوای ئەوسەط

(حسب الاشارە)ی شای عالی جەناب
رِاناشان کەشتی بە تەعجیلو تاب

خۆلاصه ئەو شا بە بێ خەوف‌و بیم
(سالمآً) نە قەصر وێش نیشت بە موقیم

جە ئەسپ‌و ئیستر ، توحفەی نەوادیر
کەنیزو غولآم کول نەوجا حاضر

جەودما سوڵطان ئەو مەرد ئەمین
کەردش بە تاجیر نە صەفحەی زەمین

وێش نە قەصر زەڕ نیشت بە فەراغەت
کەنیزو غولآم (کُلاً) نە خیدمەت
گا کەعبەی حەرەم ، گا سەیر شکار
گا سەیر دەریاو جەزیرەی هەموار
بە وێنەی ئەو شا دەروێش دڵڕێش
ذەخیرەی عوقبا ڕەوان کەر نە پێش
ذەخیرەی عوقبا ئەر نەکەی ڕەوان
غەرق مەبی نە تۆی دەریاچەی عیصیان
هەرکەس جە دنیا بە نەفس ئەسیرەن
ئەوکەس جە عوقبا جاگەش سەعیرەن

فیرقەی تاجیران باوەرە بە یاد
خانەی ئوخراشان چۆن کەردن ئاباد

نەك تۆیش بە وێنەی دنیا پەرستان
میزان میقات بکەری نیسیان (١٦٩)

---

(١٦٩) ئەم بەیتەو بەیتی پێشووی لە پەراوێزی دەستنووسەکەی (م)دا نووسرابوونەوەو شوێنیان وا دیاری‌کرابوو کە ئێمە لێرەدا دامانناون ، بەڵام هەر نیوە بەیتێك وشەی یەکەمی فەوتابوو . ئێمە لەبەر

(دەروێش) تۆ بە نەفس وێت کەر بە ئەمیر
بەڵکم مەوعیظەت بەیۆ بە تەئثیر
یەك نەقڵ پەی تۆ بکەرووم تەکمیل
پەی مەوعیظەی وێت بکەر بە دەلیل
صەحیحەن حەدیث (سید الانام)
فەرمان : « الكلام يجر الكلام » (١٧٠)

تمثیـل

وەقت خەلافەت عەلیی مورتەضا
یەك عەبد جە سەیید وێش کەرد ئیشتیکا
هەر ڕۆ نە حوضوور شاه ویلایەت
مەظلەمەی جەورش مەکەرد شیکایەت
بە صەبرو ثەبات بەو عەبد سیا
حەضرەت ئەمیر وەعدش کەرد عەطا
تا یەك ڕۆ ئەمیر ئیمام هودا
یەك عەبد نە بازار کەردش ئیشتیرا
ئینشا کەرد خوطبەی ئازادیی عەبید
تا ظوهر جومعە ئاما بە مەسجید
پەی ظوهر جومعە جەم بین ئیزدیحام
شی نە تۆی مینبەر حەضرەت ئیمام
خوطبەش گرد بە دەست حەضرەت عەلی
هەم شێر یەزدان ، هەم شاه وەلی

دەسنووسەکەی (ح) نووسیمانەوە . وشە فەوتاوەکان ئەمـانە بـوون
(فیرقەی ، خانەی ، نەك ، میزان) .
(١٧٠) ئەمە قسەیەکی باوەو لە حەدیثی پێغەمبەردا نی‌یە .

فەرماش (اخبروا یا اهل عباد) [171]
هەرکەس عەبد وێش پەی حەق کۆ ئازاد
حەق بە لوطف وێش مەدۆ موکافات
مەکەرۆش ئازاد پەی قیطعەی جەننات
ئەووەڵ عەبد وێش ئازاد کەرد ئیمام
خێزا غەلغەلە جە بەین عەوام
مەوعیظەی ئیمام بەی طەور کەرد ئەثەر
ئازاد بی ئەورۆ صەد عەبد بە دەفتەر
جە یومن ئەنفاس ئیمام ئیرشاد
هەم عەبد مەذکوور ئەو ڕۆ بی ئازاد
(دەروێش) بە ئیخلاص یەقین کەر قایم
جە کردەی سەبەق وێت ببەر نادیم
تا قەلبت ئەمین نەبۆ جە خەطیر [172]
سەمع مەوعیظەت نمەبۆ تەئثیر
باقی خاتیمەی سوخەن (الدعا)
بەر موحەممەد بۆ صەلاتو ثەنا

در بیان [منتخبات] دنیوی قیاس بامتعهء اخروی نیست (١٧٣)

قایم کەن یەقین هەی جیهانییان
جیهانو جینان فەرقەن بێ کیران

(١٧١) ئەم تێکستە عەرەبییە هەڵەیە . ڕەنگە ئەسڵەکەی (اخبروا یا أهلی عباد الله . .) بووبێ .
(١٧٢) مەبەست (خەتەرە)یە .
(١٧٣) واتە : باسی ئەوە کە شتە هەڵبژاردەو نایابەکانی جیهان هەرگیز لەگەڵ شتومەکی جیهانی دوایی بەراورد ناکرێن .
ئەم عینوانە لە دەستنووسەکەی (ح)دا بەمجۆرەیە : (گفتار در بحث

ئەر مەقامشان ئاری بە میزان
ئەو جە بەطن عەرش ، ئێد تەحت سەمان

بارکەش جوملەی جەننەت ئەفلاکەن
بارکەش زەمین ثەورو ئەسماکەن

نەشئو نومای ئەرض طوول ئەمەلەن
ڕیضوان جەننەت جەزای عەمەلەن

سەرمایەی دنیا بەیعو خرێدەن
سەرمایەی عوقبا وەعدو وەعیدەن

مافەوق جینان عەرش ڕەحمانەن
مافەوق جیهان کول ئاسمانەن

ذات (ذوالجلال) جە ثەنای جینان
چەند ئایەش تەخصیص کەردەن جە قورئان

جە ئایەی قەدیم کەردەن لەطیفە
تەشبیهـ دنیاش کەردەن بە جیفە

ئەلفاظ جیفە یەعنی مردارەن
کەریهەو ڕەزیل حوکم دادارەن

کوفر موطلّەقەن پەی جیفەی دنیا
مەحو ضەمیر بۆ زەلزەلەی عوقبا (١٧٤)

نوشین و پوشیدن دنیا با دار البقاء که هم مثل نیستند) . واتە : ئەمە باسی ئەوەیە کە خواردنو خواردنەوەو جلو بەرگی دنیا لەگەڵ هـیی ماڵی هەمیشەیی کە بەهەشتە هەرگیز وەك یەك نین . ئـەم تێـکستە فارسی‌یە کۆمەڵێ هەڵەی تیایە .

(١٧٤) واتـە : زۆر شتێکی نابارو بێ‌دینی‌یەکی گەورەیە مرۆڤ ، لەبـەر خاتری دنیای وەك مردارەوەبوو بۆگەن ، زەلزەلەی ڕۆژی قیـامەت لەبیربکاتو نەیەت بە دڵیا .

تا نه بەهەشت بی حەضرەت ئادەم
مەلائیك کەردن سوجدەش دەمادەم

ئیسته ذورڕڕییات ئادەم نه جیهان
ئەکثەر ساجیدەن به شەمس‌و نیران

(اعلی علیین) جینان عالی‌یەن
جیهات جیهان جومله سوفلی‌یەن

نەفیسەی دنیا با ئەشیای جینان
وەی‌طەور جه مەقام ویشان کەر میزان

سیم‌و زەر ، نەی جا جەوهەر خاکەن
نەوجا نه ئەنوار ذات بێ‌باکەن

مروارید نەی جا قەطرەی نیسانەن
نەوجا نه مەظهەر نوور ئیحسانەن

نەی‌جادا مەخرەج سەنگەن ئەڵماسش
نەوجا نه ئەڵطاف حەققەن ئەساسش

نەی‌جادا سەنگەن لەعل‌و پیرۆزە
نەوجا نه ڕەحمەت یەزدان فەیرۆزە

نەی‌جا مەعدەنەن یاقووت‌و مەرجان
نەوجا نه ضیای نوورەن نومایان

نەی‌جا شیر نه خوون نەباتات پەیدان
نەوجا نه چەشمەی عەرش موعەللان

جه توحفەش حەریر ، عەسەل مەنظوورەن
هەردوو جه ڕیدەن کرم‌و زەنبوورەن

ئەوجا عەسەڵش نە سەلسەبیلەن
حەریرش بافتەی صونع جەلیلەن
قەصر دونیەوی بینای بەشەرەن
قەصر ئوخرەوی بینای داوەرەن
(ذوالقرنین) میناش [175] نە سەنگ کەرد ئەیجا
مەظهەر نوورەن نە جەنەت سەرا
قیاس کەن بەوطەور بە قووەی ئیدراك
فەرقەن جە مابەین چون ئەرضو ئەفلاك
ئەر حەق نەفیسەی دونیا جە نەعیم
کەردەنش بەیان جە ئایەی قەدیم
ئیدەن جە حیکمەت (علي العلام)
بەیۆ بە تەفهیم دەرڕاکەی عەوام[176]
دەروێش بۆ بە عیشق ئەو کەس تۆ سازا
هەنی پەی جیفە مەکەر تەقاضا
بە واتە ماچان ئەبنیە جە ئاب
هەرکەس مەیلش کەرد زوو مەبۆ خەراب
خەمیر زەمین جە بادو ئابەن
کەدبانووی ئەییام پڕ نە شیتابەن

---

(١٧٥) مەبەستی لە ئاوێنە بەناوبانگەکەی ئەسکەندەرە کە ئەڵێن دنیای هەموو تیا دیوە ، وەك لە بەیتێکی فارسیدا وتراوە :

آينهء سكندر جام جماست بنگر
تا بر تو عرضه دارد احوال ملك دارا

(١٧٦) مەعنای ئەم بەیتەو بەیتی پێشەوەی بەمجۆرەیە : ئەگەر خودای گەورە نیعمەتەکانی بەهەشتی بە نیعمەتەکانی دنیا شوبهاندوە لە قورئانـدا ، ئەوە بۆئەوەیە خەڵك تێیبگەن ، ئەگینا نیعمەتی ئەم دنیاو نیعمـەتی بەهەشت هەرگیز بەراورد ناکرێن بە یەك .

وەقتەن سەنگەکی زەمانەش بۆ قەلب
سەرد کەرۆ هەوای تەنوورش نە تەب

پەشێو بۆ حاڵش بە هەوای فتوور
خاڵی بۆ ذەوقش بە یەڵك نەفخ صوور

های دەروێش هەنی پەی مەحیای ئەموات
قیام کەر بە ذیکر ذات پڕ صیفات

گفتار در احياء اموات (۱۷۷)

جەودما بە لوطف (احسان العميم)
مەیل مەکۆ بە (يحيى العظام رميم) (۱۷۸)

بە ئەمرش باران جە ئەبر قودرەت
مەیۆ نە بارشت ئەمثال شەهوەت

تا بە چهیل شەب قەطەرات باران
مەیۆ نە بارشت نە هەوای نیسان

بە ئەمر قودرەت ذات بێهەمتا
مەبان موجەسسەم ئەجسادو ئەعضا

جیسم هەر ذیڕۆح بە بێ کەمو بێش
جەسیمەن هەرکەس نە صوورەت وێش

جەمیع میلەل نە تەحت توراب
ماچی ئەلئانەن نە تۆی ڕەخت خواب (۱۷۹)

---

(۱۷۷) واتە : باسی زیندووکردنەوەی مردوان .
(۱۷۸) ئیشارەیە بۆ ئایەتی (قل من يحيى العظام و هى رميم ، قل يحييها الذى انشأها اول مرة و هو بكل خلق عليم . يس ۷۹ — ۸۰) .
(۱۷۹) وشەی (رخت خواب) کە وشەیەکی فارسی‌یە بەمەعنا یاتاغی نووستن . لە دەسنووسەکەی (م)دا بە هەڵە بە (رختَ خواب) نووسرابوو ، ئێمە ڕاستمان کردەوە .

به یەد قودرەت ذات (ذوالجلال)
مەحیا مەکەرۆ ئیسرافیل دەرحال

پەی ئیسرافیل ئەمر مەیۆ بە صودوور
بە ئیحیای ئەموات (انفخوا فی الصور) (١٨٠)

سەیرکەن جە قودرەت ذات پڕ صیفات
یە هەر ئەو صوورەن ئیحیاش کەرد ئەموات

غەیر جە حەق کێ هەن صاحێب توانا
ها ئیستە ئەموات بەو مەبۆ مەحیا

نەفخ مەدۆ بە صوور ئیسرافیل نەودەم
ئەرواح نە جەسەد وێشان موجەسسەم

سەیرکەن جە قودرەت شای قودرەت نوما
بە یەك ئان ئەموات کول مەیان مەحیا

مفهوم آیەء قدیمە «یوم تبدل الارض غیر الارض» (١٨١)

سەماع کەن قودرەت پەروەردگاری
قودرەت عوضاش چۆن مەکۆ جاری

جە حین نزوول ئەرواح پەی ئەجساد
جەسەد نە پێشواز ڕۆح مەگیران باد (١٨٢)

---

(١٨٠) لە قورئاندا گەلێ ئایەت هەیە باسی (فووکردن بە صوور)دا ئـەکا ، بەڵام تێکستی (انفخوا فی الصور)ی تیـا نی‌یە . شایانی وتنە وشـەی (صور) لە دەستووسەکەی (م)دا بێ ئەلـفـولام بوو ، ئێمـە خۆمـان ڕاستمان کردەوە .

(١٨١) واتە : مەعنای ئایەتی (یوم تبدل الارض غیر الارض والسموات . ابراهیم ٤٩) کە واتە : ئەو ڕۆژەی کە زەوی ئەگۆڕێ بە زەوی‌یەکی‌ترو هەروا ئاسمانەکانیش . .

(١٨٢) واتە : کە گیان دێتە خوارەوە بچێتەوە ناو لەش ، لەشـەکە بەرەوڕووی باڵئەگرێتەوەو بەرەو پیری ئەڕوا تا بە یەك ئەگەنەوە .

جیسمو جان بە ئەمر پادشای ئەعظەم
یەك ذەرع نە هەوا مەیاوان بە هەم

تا حین نزوول پەی مەكان ویش
یەك ئەرض هەنی حەق مەدۆ نە پێش

چون حەق نە ئایەی فورقان كەردەن عەرض
(یوم تبدّل [183] الارض غیر الارض)

جەودەم مەبۆ غەیب زەمین دنیا
یەك ئەرض ئەبیەض نە جاش هوەیدا

ئەكثەر موفەسسیر وەیطەور دان جەواب
نسەبۆ تەبدیل تا خەتم حیساب

تا ئەو وەقت عالەم مەبۆ دوو فەریق
یەكێ پەی جینان ، دوەم پەی حەریق

یەك ئەرض ئەبیەض حەق مەكۆ پەیدا
موبەددەل مەبۆ بە ئەرض دنیـــا

های (دەروێش) تەفصیل مەدەر بە گوفتار
(فَزَعُ الاكبر [184]) باوەر بە ئەفكار

حق سبحانه و تعالی فرمود : ان زلزلة الساعة شیيء عظیم (١٨٥)

ئەنواع ذیرۆح جە هەر كەمو بێش
صەف صەفەن هەر صینف با ئەصناف ویش

---

(١٨٣) لە دەستنووسەكەی (م)دا تەنانەت ئایەتەكەش بە هەڵە نووسراوەو (تبدل) كراوە بە (تبدیل) . .

(١٨٤) ئیشارەتە بۆ ئایەتی (لا یحزنهم الفزع الاكبر و تتلقیهم الملائكه ، هـذا یومكم الذی كنتم توعدون . الانبیاء ١٠٤) .

(١٨٥) واتە : خوا خۆی فەرموویەتی : تێكچوونو سەرلێشێوانی ڕۆژی قیامەت

پەرێ ئێد خاسەن جە دار دنیا
بگـێری ئولفەت چەنی صولەحا

هەرکەس با هەر صینف بگێرۆ ئولفەت
داخیلەن بەو صینف فەردای قیامەت

ئینس‌و جین‌و طەیر ، وەحش‌و شەیاطین
کوڵ مەست دیهشەت مدران دڵ حەزین

جە بیم عەذاب زەلزەلەی نوشوور
نمەبۆ جە کەس دەڕڕاکەی شوعوور

ئیناث‌و ذکوور ، والیدو وەلەد
بێ‌خەبەر نە یەك بە هەم موخەللەد

جە یومن‌و یوسرو جە پێش‌و جە پەس
هەرکەس بێ‌خەبەر جە ئەحواڵ کەس

پدەر جە فرزەند وێش هەراسانەن
هەرکەس موتنەظیر عەرش ڕەحمانەن

ئیناث‌و ذوکوور جوملە عوریانەن
هەرکەس نە کەردەی وێشان حەیرانەن

جوملە عالەمین مدران موعەططەڵ
بێ‌حەرەکەو صەوت ، مەست ، (لایعقل)

خۆرشید جە سەمای چارەمەن ئەڵئان
ئەوسا جە یەکەم وێش مەدۆ نیشان

شتێکی گەورەو بەسامە . تەواوی ئایەتەکە بەم‌جۆرەیە : (یا ایها الناس اتقوا ربکم ان زلزلة الساعة شيء عظيم . الحج ١) .

ئیسته پشت به ئەرض ، ئەوسا ڕوو به خاك [186]
عالەم جه هەوای تەموززش هیلاك
ئەنبیا جه بیم ذات ئەقدەسی
هەرکەس نه ئەفکار (نفسي ، وا نفسي !) [187]
صەف هەر ئەصناف جه هەم تەریکەن
دائیرەی هەر صەف کول مەلائیکەن
صەدو بیست صەفەن صینف ئینس‌و جان
بەین شەرق‌و غەرب سەراسەر پۆشان
هەشتادش ئوممەت یاسین‌و طاهان
چهیلش ئوممەت باقی ئەنبیان
جەمیع ڕوسول [188] ئەنبیا تەمـام
هەرکەس به ئوممەت ویشان نه قیام
چون یەك صەف کیتاب نەداران به کەف
نی‌یەن ئەنبیا داخیل به ئەو صەف
زیادیی صوفووف ئوممیی موختار
(ظاهراً) حیکمەت ئیدەن به ئەفکار
ئوممەت ئادەم (علیه السلام)
تا به عەهد شیث مەیۆ به خیتام

---

(١٨٦) به قسەی فەقێ قادر خۆر بەرو پشتی هەیەو بەرەکەی له پشتەکەی گەرمترەو ئێستا پشتەکەی له ئێمەیە ، بۆیە دنیا ئەوەندە گەرم نی‌یە خەڵك ببرژێنێ . له قیامەتدا ڕووی له ئێمەی سەرزەوی ئەبێ‌و بە گەرما هیلاکمان ئەکا ..

(١٨٧) واته : هەرکامیان بگری هاواری خویەتی ، بەڵام قسەی‌وا شایانی پایەی پێغەمبەران نی‌یە .

(١٨٨) له دەسنووسەکەی (م)دا نووسراوە (رسول = ڕەسوول) . ئێمە خۆمان ڕاستمان‌کردەوە .

هەم ئوممەت شیث تا عەهد نووحەن
جە نووح تا خەلیل بابش مەفتووحەن

ئەمما نە هەر چوار ـ مەر نە فرووعات ،
ناسیخو مەنسووخ نەبی واقیعات

ئوممەت خەلیل (علیه السلام)
نە عەهد مووسا ئاما بە خیتام

مووسا بە ئەحکام تەورات بی مەوصووف
ناسیخ بی ئەحکام جەمیع صوحوف

تەورات مووسا تا عەهد داوود
حوکمش باقی بی بە ئەمر وەدوود

زەبوور داوود تا عەهد عیسا
تەنزیل ئینجیل حوکمش کەرد تەبا

چون پەی موحەممەد تەنزیل بی فورقان
ناسیخ بی کوتوب جەمیع ئەدیان
نە جەمع کوتوب نە عەهد وێشان
هەرکەس عیصیان بی جە حەق بی عیصیان

جەمیع ئوممەت سائیر ڕەسوول
هەرچی ئیطاعەش کەردەبۆ قەبوول

جە عەهد وێشان جە دار دونیا
ئەگەر کەردەبان ثەوابو خەطا

جەزاو موکافات ، سوئالو جەواب
جە پای میزاندا مەیۆ بە حیساب

جه بەعد ناسیخ بەیطەورەن تەفسیر
ئەوکەس جە کیتاب ئوخرا بێ مونکیر
ئەوکەسان بە کوفر عەد مەبۆ حیساب
نەداران حیساب سوئالو جەواب (۱۸۹)

چەنی بێکیتاب مشن پەی جەحیم
موئەبیەد مەبان جە دۆزەخ موقیم

فورقان ڕەسوول جە دار دونیا
باقیيەن حوکمش تا یەوم عوقبـا

سەبەبش ئێدەن نەبیی هودا
صەففش زیادەن نە هەر ئەنبیا

کافران جە خاك چون مەبان مەحیا
هەرکەس پەرێ ویش مەکۆ واوەیلا

ماچان ئەو وەعدەن حەق مەکەرد بەیان
صادق بین جە قەول جەمع ڕەسوولان (۱۹۰)

آوردن دوزخ بعرصەگاه محشر (۱۹۱)

(حسب الاشاره)ی عەلیم وەهھاب
صوفووف مەلەك بێ حەددو حیساب

(۱۸۹) مەعنای ئەم بەیتەو بەیتی پێشوو ئەمەیە : پاش نەسخبوونەوەی کتێبی پێشوو ، ئەوەی باوەڕ بە کتێبی تازەی هەڵوەشێنەوە نەکات بە کـافر ئەدرێتە قەڵەم .

(۱۹۰) ئەم بەیتەو بەیتی پێشــوو لە دەسنووســەکەی (م)دا لــە پەراوێــزدا نووسراونەتەوەو شوێنەکەشیان لەم شوێنەدایە کە ئێمەش تیامــاندا داناون ، بەڵام لە دەسنووسەکەی (ح)دا کەوتوونەتە پێش حەوت بەیتی پێشەوەیان . وشەی (بەیان)و (جەمع ڕەسوولان)یش لە دەسنووسەکەی (م)دا فەوتابوون ، ئێمە لەبەر دەسنووسەکەی (ح) نووسیماننەوە .

(۱۹۱) واتە : باسی هێنانی دۆزەخ بۆ سەحرای مەحشەر . لە دەسنووسەکەی

مشن پەی دۆزخ بە تاب‌و تەعجیل
ئیلقا مەکەن ئەمر ذات (ذوالجلیل) (١٩٢)
ماچان ذات حەق تۆش کەردەن طەلەب
ئاشکار کەردەن قولاپەی غەضەب
دەرلەحظە دۆزەخ مەیۆ بە سوئاڵ
خایفم خەیلێ جە قەهر جەلاڵ
مەر چێشم کەردەن جە قاپیی جەلیل
من کەردەن طەڵەب بە تاب‌و تەعجیل
ماچان بە دۆزەخ ئیرادەی حەققەن
جەزای عاصیان بە تۆ مولحەقەن

بیان صفات هفت طبقهء دوزخ واسم طبقه‌ها و بزرگیشان (١٩٣)

شەممێ جە تەعریف دۆزەخ کەیم ئیظهار
بەڵکم سامیعان نادیم بان جە کار

(ح)دا ئەم عینوانە بەم‌جۆرەیە (آوردن حق تعالی جل جلالـه دوزخـرا بعرصه‌گاه محشر) واتە : باسی ئەوە کە خوای گەورە دۆزەخ دێنێتـە مەیدانی مەحشەر .

(١٩٢) وشەکە خۆی (ذوالجلال)ە ، لەبەر وەزنی شیعر وای‌لێ‌کراوە .

(١٩٣) واتە : باسی چۆنیەتیی حەوت چینەکەی دۆزەخ‌و ناوی هەرکامیـان‌و ڕادەی گەورەیی‌یان .

لە دەستنووسەکەی (م)دا لەو لاپەڕەیەدا کە ئەم عینوانەو بابەتەکەی تێدا نووسراوەتەوە ، نۆ بەیت لە پەراوێزدا نووسراوەتەوە لەوە ئەچێ کەوا نوسخەیەکی‌تری باسی چینەکانی دۆزەخ بن ، چونکە نە بۆ ئـەوە ئەشێن بەشێك بن لە بابەتەکەو نە ئیشارەتێکیش هەیە وابگەیەنێ لـە شوێنێکی تایبەتی پەڕیون‌و پاشان نووسراونەتەوە . بەداخەوە زوربەی ئەم بەیتانەی پەراوێز یەکی وشەیـەك یا دوانیـان لێ پەڕیـوە . لـە دەستنووسەکەی (ح)یشدا نەنووسراونەتەوە تا لەبەری بیاننووسینەوە . وا لێرەدا ئەوەندەی ئەو بەیتانە کە نەفەوتاون بە ڕێنووسی نوێ بـۆ ئاگاداری ئەیاننووسینەوە :

هەفت طەبەق دارۆ هەر یەك یەك دەرگا
هەر یەك مەسافەش ئەرضەن تا سەما

یەك طەبەقەش پڕ عەقرەب‌و مارەن
بزورگەن عەقرەب ماچی کۆسارەن

قیاس‌بەو طەورەن بزورگیی ئەژدەر
(نعوذ بالله) نەو جاگەی خەطەر

یەكطەبەق کوورەی زەمهەریر دارۆ
یەك قەطرەش ئەرواح عالەم مەستانۆ

یەك طەبەق موطبیق نەوع صوندووقەن
جوملە موهەییای ئەخذ حوقووقەن

هەفت طەبەق دۆزەخ جە حەق مەعلوومەن
عاصیان نەو هەفت طەبەق مەقسوومەن
.... ورش وەیل طەبەقەی ئووەل
....ن موجریم نەو جان موکەممەل
....ن نەو جان بە قەدەر گونا
....مەبان بە وەصڵ جەننەت (بعد ما)
....م پێش ماچان لەظا
.... ..دەن تەخصیص فیرقەی نەصارا
....مەن طەبەقەی سییەم
.... یەهوودەن پڕ بەلاو ئەلەم
.... ەی چارەم سەعیرەن
.... نەوجا بەستەی زنجیرەن
..... سەقەر مەشهوورەن
..... کول نەو جا مەقهوورەن
..... (بیت المصیر)ەن
..... ریکان نەوجا ئەسیرەن
..... دەرەك ئەسفەل مەوانان
..... پەریَ کول مونافیقان

یەك طەبەقەش بەحر زەهرەن چون قولزوم
فاشەن جە قورووں شەجەرەی زەقووم
عەقرەب‌و ئەژدەر زەهرش کەردەن قەی
مەوج وەردەن نەو جا بێ کەنارو پەی
پەی ئەهل دۆزەخ ئادابەن شەراب
هەرکەس جێش نۆشا وێش مەبۆ بە ئاب
سێ طەبەقەش کۆهـ ئاتەشەن بیللا
جە عومق مەددش نەدارۆ شەنا
یەك عالی درەخت نەو جا مەعلوومەن
ئیسمش بە شەجەر زەققووم مەسموومەن (١٩٤)
شاخ ثەمەرش پەی هەر طەبەقات
کەردەن ئیکتیفا چون طووبای جەننات
میوەش چون حەنظەڵ بەد طەعم‌و بەد بۆ (١٩٥)
وێش مەبۆ بە ئاب هەرکەس بنۆشۆ
جە ئایەی قەدیم ئەو میوە تەلخین
مەثەلش ئاوەردن ڕەئس شەیاطین

---

(١٩٤) ئەم بەیتەو سێ بەیتی پاشەوەی لە دەسنووسەکەی (م)دا لە پەراوێزەوە نووسراون‌و هێڵیکیان لێوە بۆ درێژکراوە تا ناوبەینی دێڕەکانی مەتنی کتێبەکەو بەوجۆرە شوێنیان دیاری کراوە . ئێمەش هەربەو پێیە شوێنمان بۆ دیاری کردوون . لە دەسنووسی (ح)یشدا هەروا شوێنیان بۆ دیاریکراوە .

(١٩٥) لە دەسنووسەکەی (م)دا ئەم دوو وشەیە پەڕپووت بوون . لە (ح)یشدا بەمجۆرە نووسراون (بو بو) . ئێمە وامان خوێندەوە کە یەکەمیان یا (بەو) بێ کە زاراوەیەکی (بەد)ە یا هەر (بەد) بێ‌و بە هەڵە وا نووسرابێ. دووهەمیشیان دیارە (بۆ)یە .

ڕەئس شەیاطین جە کۆهـ بەطحا
درەختێن (١٩٦) میوەش بەدطەعمو هەوا

نیران دۆزەخ با نـار دونیـا
وەی‌طەورەن ئەخبار جە شای ئەنبیا

هەفتاد دەرەجە کەردەنش تەعریف
با نار دونیا دارۆ (مضاعف) (١٩٧)

گەزندەی ماران گەژدومو زەققووم
بەوطەور قیاسەن یەقین کەن مەعلووم

ئیسم طەبەقات ئاریم بە ئەوصاف
تا کە جە یاران نەبۆ ئیختیلاف

ئەووەڵش وەیلەن ، دووەم سەقەرەن
سێیەمش سەعیر ، جاگەی خەطەرەن

چارەمش لەظا ، پەنجەم حوطەمە
شەشەم مەصیرەن پڕ جە صەدەمە

هەفتەم جە ڕاوی وەی‌طەور یەقینەن
ئیسمش ئەسفەڵو هەم سافیلینەن (١٩٨)

---

(١٩٦) لە دەسنووسەکەی (م)دا نووسراوە (درەختن = درەختەن) ، بـەڵام دیارە هەڵەیەو ڕاستەکەی (درەختێن)ە وەك ئێمە نووسیومانە .

(١٩٧) ئەمە ڕوونووسی دەسنووسەکەی (م)ە . دیارە تێکڕای مەعنای بەیتەکە ئەوەیە ئاگری دۆزەخ حەفتا پلە لە ئاگری دنیا بەتینترە ، کەواتە وشـەکە لە (ضعف)ی بەمەعنای دوو قاتەوە هاتوە .

(١٩٨) مەبەستی ئەوەیە پلەکە (اسفل السافلین)ی ناوە .

هەر یەکێ خوددام وێش دارۆ موقیم
ئەصڵ خەلقشان جە (نارآ) جەسیم [199]

خازینان جە نار سروشتەن یەکسەر
ئاتەش جە ئاتەش نمەکۆ حەذەر

ئەطرەشەن [200] جە گۆش زومرەی خازینان
تا کە نەشنەوان زەلزەلەی ئەفغان [201]

فەوج خازینان بێ حەددو شومار
هەر فەوج جە قاپیی وێشان ئینتیظار

ئەعضاشان هەیکەل جیسمشان چون کۆ
سامدارو موهیب ، هەیئەت پڕ شکۆ

پەرێ دەرڕاکەی فەهم سامیعان
میزان کەم قووەی بازووی خازینان

هەفتاد هەزار نەفس مەلەك مەبان جەم
هەر یەك با حەلقەی زەنجیرەی ستەم

حەلقە نە حەلقووم ئیبلیس مەکەن گیر
هەر یەك مەکێشن حەلقەی یەك زەنجیر

بە صەد دارو گیر ، بە صەد تەعبو لەنج
ماوەران پەرێ خازین بە صەد ڕەنج

---

(١٩٩) ئەیەوێ بڵێ لە (نارآ جسیما) دروست کراون . وشەی (نارآ) لە دەستنووسەکەی (م)دا بە (نارەن) نووسراوە .
(٢٠٠) لە دەستنووسەکەی (م)دا (اتروشن) نووسراوە . دیارە مەبەست (ئەطرەشەن)ە .
(٢٠١) مەبەستی لە (فوغان)ە .

یەک جە خازینان بە زۆر بازوو
نە دەورەی سەرش چەرخ مەدۆ هەر سوو
چەرخ مەدۆ چون سەنگ نە تۆی فەلاخون
چون زرک مەکەرۆ جە سەعیر نیگوون
ماچۆ نە ئێوە نمەبی مەئموول
پەی مەرد ضەعیف بەیطەور بان مەشغوول
حەق یەک ئەژدەها جە قودرەت وێش
ئاوەردەن بە خەلق پێش ماچان (حوورێش) (۲۰۲)
هەفت طەبەق دۆزەخ جە بەطن ئەو مار
جە قودرەت وێش جاگەش دان قەرار
یەک موو کەردەن خەلق جە لەب ئەژدەر
کەردەنش پەی کول عالەم بە مەعبەر
هەزار ساڵ ڕاهەن جە بەعضێ کیتاب
بەعضێ سێ هەزار ساڵ کەردەن حیساب
دەهەن باز کەردەن ئەو دابەی ئەرقەم
مووی لەبش بە لەب ئوخراش موجەسسەم
بە مووی لەب ئەو مار پێش ماچان سیراط
طەریق عامەن پەی قیطعەی جەننات

(۲۰۲) لە پەراوێزی دەستنووسەکەی (م)دا لەم شوێنەدا دوو بەیتی داوێن فەوتاو هەیە هێڵیان بۆ ڕاکێشراوە بۆ پاش ئەم بەیتەی ئێمە ئەم ژمارەیەمان لەسەر داناوە ، بەیتەکان بە ناتەواوی ئەمانەن :

... صەلات مەرد ڕیبا خوار

... هەردوو جە بەطن ئەو مار

... ئەژدەهای عەظیم خەلق کەردەن

... شێێ عەجیب پەروەردەن

چەن هەزار ساڵ ڕاهـ ئەو موو درازەن
نیصفش نەشیبو نیصفش فیرازەن

ئاراستەی قودرەت ذات غەیوورەن
جە موو باریکتەر سیای دەیجوورەن

ماوەران زەنجیر تا هەفتاد هەزار
جەمعش بە قوللاب نە حەلق ئەو مار

فریشتان مەئموور پەروەردگارەن
نە هەر یەك زەنجیر هەفتاد هەزارەن

مەکیشن بە خەشم بە کینەو (۲۰۳) غەضەب
مار هەم حەرەکەش مەیۆ جە عەقەب

پەی جای قەرارگاهـ مەعرەکەی میقات
کەشان مەکیشان غاشیە دەرسات

غاشیە نەوجا مەگێرۆ ئارام
دەهەن مەکۆ باز پەی جەزای عەوام

شەرارەی ئاتەش دۆزەخ بە دەوان
کێشۆ زوبانە پەرێ ئینسو جان

ئاب ئەو ئەسرین زاهید جە دونیا
صەرفکەردەن نە عەین جە بیم عوقبا ،

فریشتان بە ئەمر جیهان ئافەرین
مەحفووظش کەردەن ئەو ئاب ئەسرین

---

(۲۰۳) لە دەستنووسەکەی (م)دا بە هەڵە (بە کینەی) نووسراوە .

مەکێشۆ شەرەر جەو دەمدا ئاتەش
مەلایك ئەو ئاب بە دۆش مەکەن پەخش
پۆسەن ئیرادەی ذات یەگانە
پێش مەبۆ خامۆش شوعلەی زوبانە
جەودەمدا بە ئەمر خەللاق وەدوود
هەر چوار موقەڕڕەب فریشتان بە زوود
مەکەن موهەییا جەننات‌و قوصوور
دۆزەخ جە مابەین جەننات‌و نوشوور

آوردن جبریل جامەو براق و لوای حمد جهت محمد المصطفى (٢٠٤)

ذات (ذوالجلال) جە عەرش ئەعلا
بە موقەڕڕەبان وێش مەدۆ ئاگا
بە ئەمر خەللاق شەهەنشای جەلیل
مەشۆ پەی جەنەت (أخى جبرئیل)
ماوەرۆ بوراق با سەرج زەڕڕین
هەم جامەو جوببە هەم تاج نوورین
پەرێ موحەممەد بە تەعجیل‌و تاب
ئاوەرد لیوای حەمد چەنی ئەو ئەسباب
جیبرەئیل جە پێش (سید البشر)
مەکەرۆ تەقدیم خەلعەتهای مەخفەر
هەم مەکەرۆ عەرض نبووەت پەنا :
بپۆشە خەلعەت ذات شەهەنشا

---

(٢٠٤) واتە : باسی ئەوە کە حەزرەتی جوبرەئیل کراس‌و بوراق‌و ئالای ستایش بۆ پێغەمبەری هەڵبژاردە دێنێ .

پۆسەن ئیرادەی شەهەنشای دارا
ئەبواب عەدلم کەرد ئاشکارا

قودرەت عوظمام ئاوەردەن بە دید (٢٠٥)
میزان ئەحکام هەر وەعدو وەعید

جە دونیا بە ئەو عەطام کەردەن وەعد
ئەو صابیر بە وەعد ، من وەفا بە عەهد

ئەو بەیۆ پەرێ مەقام مەحموود
موهەییام کەردەن پەرێ ئەو مەقصوود

ئەگەر ئەو ئیمڕۆ نەکۆ شەفاعەت
موئەببەد مەبۆ عام نــەی ذەلالەت

مەیۆ بە سوجدە دەردەم موحەممەد
ثەناو حەمدو شوکر مەکۆ موجەددەد

دەست جە بان دەست مەکەرۆ قیام
مەیۆ بە مەعرەض ذات (لا ینام)

عەرض مەکۆ یاڕەب جە دار دونیا
نمانای بەی عەبد وێت ڕەنجو عەنــا

جە ڕەمز ئیلهام خەطەرەی قولووب
ئیلاهی تۆنی (علام الغیوب)

تەوفیق جە تۆ بی حیلمم بی غالیب
هەر طەرەف تۆشام مەزەی مەصائیب

نەبیم تەغافول جە یادت یەك ئان
نە قەول‌و فیعلم سەرنەدا نوقصان

---

(٢٠٥) ئەشگونجێ (پەدید) بێ بەمەعنــا (دیار) .

چون فەقرو فاقەم جە تۆ کەرد قەبوول
پەی ئێد بی غینای عوقبام بۆ حوصوول
دوعام نەکەرد صەرف ئومموور دونیا
تا نەیۆ بە نەقص شەفاعەی کوبرا
وەعدەی تۆ حەققەن ، ذاتت وەهابەن
قەصدم پەی مەقصوود نە ئیضطیرابەن
ئیمرۆ پەرێ من تاج ئیفتیخار
ئێدەن ئوممەتم ئازاد کەی جە نار
مەراقم [٢٠٦] ئێدەن من کەی سەر بوڵەند
جە بەین ئەقران نەبم سەرئەفگەند
نە سای لیوای حەمد موعطیی ڕەحمەت
دەرج کەی ئوممەتم تا قاپیی جەننەت
پەرێ موحەممەد خەتمول پەناهی [٢٠٧]
مەکەرۆ نوزوول صەوت ئیلاهی
صادر مەبۆ ئەمر خەللاق وەدوود
(بعد ما) مەنعەن جە عیباد سوجوود
موقیڕ بەر نە تەخت مەقام مەحموود
نەمەندەن ، هەنی ، جای سوجدەی سەجوود
صەد طەبەق ڕەحمەت داریم جە دەرگا
هەر یەک بە میقدار طەبەقەی سەما

---

(٢٠٦) لە دەستنووسەکەی (م)دا بە هەڵە (براقم) نووسراوە ، بەڵام لە دەستنووسەکەی (ح)دا هەڵەکە ڕاست کراوەتەوە .
(٢٠٧) ئەم تەرکیبە لە وشەیەکی عەرەبیو یەکێکی فارسی ، فەقێ قادر خۆی دروستیکردوە ، واتە : دوا پەنای ئادەمیزاد لەناو پێغەمبەراندا .

یەك طەبەقش صەرف کەردم جە دنیا
کەردش کیفایەت دنیاو (ما فیها)

باقی طەبەقات عەطاو غوفرانەن
صەرف ئارایش قەطعەی جیتانەن

موقیم بەر نەو جا . مەکێشە تەعەب
جوملە حاضرەن هەرچی کەی طەڵەب

مەلایك نە پێش کێشاشان عەلەم
صەف صەف ئوممەتش نە سایەش بین جەم

(حسب الارادە)ی سولطان غەیوور
جەودەم ئیسرافیل نەفخ مەدۆ بە صوور

مەلایك تەعجیل بە ئیشارەی صوور
مەڕانان صوفووف ذیڕۆح پەی نوشوور (٢٠٨)

گفتار در تعریف لوای حمد (٢٠٩)

جوزئێ نە لیوای حەمد کەرین تەعریف
سێ جەناح دارۆ دڵکەش‌و لەطیف

سەر دان جە مەشریق جەناح یەمین
یەسارش سەر دان جە مەغریب زەمین

---

(٢٠٨) ئەم بەیتەو بەیتی پێشووی لە دەسنووسەکەی (م)دا لە پەراوێزدا نووسراونەتەوەو لەوێوە شوێنیان لە مەتنەکەدا دیاری کراوە . دوا وشەکانیشان فەوتابوون‌و لەبەر دەسنووسەکەی (ح) نووسیمانەوە .

شایانی وتنە بەگوێرەی نەصصی ئایین دوو جار فوو بە صووردا ئەکرێ ، جارێ بۆ مراندن‌و جارێ بۆ زیندوو کردنەوە ، بەلام فەقێ قادر لەوەشی تێپەڕاندوە .

(٢٠٩) واتە : باسی ئاڵای ستایش کە چۆنە .

جە سایەی جەناح ئەوسەطش تەمام
مدران ئوممەتش تەمام خاص و عام

جەناحش ئەخضەر لامیعەی نوورەن
ئوممەت جە بۆی عەطر عەلەم مەخموورەن

ئیلاهی بە حەق نەبی‌ بی خاتەم
ئێمە بکەی دەرج نە سای ئەو عەلەم

شفاعت دوم حضرت رسالت پناهی بە بدء محاسبەء است (٢١٠)

سا چون موحەممەد بەو بوراقەوە
نە پای لیوای حەمد نە عام تاقەوە

بە فەرمان حەق ذات کیبریا
مەیۆ بە نیاز (ختم الانبیا)

عەرض مەکۆ یا ڕەب هەر تۆی موستەعان
عالەم گشت جە نار خەجڵەت بین بوریان

عالەم جە دیهشەت جوملە حەیرانەن
هەرکەس پەی مەقصەد وێش سەرگەردانەن

جە دەریای ڕەحمەت عەلیم وەهاب
صادیر کەر فەرمان (سریع الحساب)

ئێدمەن نیاز شای (عظیم الشان) (٢١١)
گوشاد کەی ئەبواب مەعدەلەت نیشان

---

(٢١٠) واتە : تکای دووهەمی پێغەمبەر بۆ دەستپێکردنی لێپرسینەوەی ئوممەتەکەی تا زوو لەو ناخۆشی‌یە ڕزگاریان بێ .

(٢١١) لە دەسنووسەکەی (م)دا بە (عظم شان) نووسراوە . ئێمە خومان ڕاستمان کردەوە . دووریش نی‌یە هەر (عەظیمو شان) بێ .

به بەدء حیساب کەریم و خەللاق
ئوممەتان من داران ئیستیحقاق

چون به ئیرادەی بینای بێ‌نەظیر
عومرشان کەم بی ، جەفاشان کەثیر

ظوڵم هۆلاکۆ ، حەججاج فەتتال
کێشان صەدەمە تا ظوڵم دەججال (۲۱۲)

فەرتەنەی یەئجوج ، ظوڵمەت دوخان
تا صەدەمەی تەعەب (آخر الزمان)

پەی موحاسەبەی ئوممەت ڕەسوول
جە باب عوظما دوعاش بی قەبوول

جەودەم جە ئەلطاف ڕەئووف لەطیف
پەی موحاسەبەی ناس مەیۆ هاتیف

قەبووڵەن ڕەجای (ختم الانبیاء)
حیساب ئوممەت ئەوەن ئیبتیدا

(حسب الاشارە)ی شای پەروەردگار
بێدار بین نە حوزن مەظڵوومان زار

هەرکەس یەخەی خەصم وێش بە دەست پێچۆ
کەشان پەی ئەحکام مەعدەلەت کێشۆ

گریبان خەصم بە پەنجەی غەضەب
مەکێشۆ ، مەقصەد وێش مەکۆ طەڵەب

---

(۲۱۲) ئەم ئیشارەت‌کردنی فەقێ قادرە بۆ مەزڵوومیی ئەم خەڵکە بە درێژاییی مێژوو ، مەعنایەکی زۆر وردو قووڵی هەیە .

ئامیر جه مەئموور ، مەئموور جه ئامیر
فەقیر جه غەنی ، غەنی جه فەقیر
ڕەعیە جه سوڵطان ، سوڵطان جه مەئموور
تەشەککی داران هەر یەك بە ضەروور (٢١٣)

بەعضێ مەواچۆ ئەی مەرد ئیغوا
تۆ قەتڵم کەردی جه دار دونیا
ئیمڕۆ قاپیی عەدل دارای جیهاندار
بە ئەلطاف وێش کەردەن ئاشکار

چون ئەوڕۆ بە ظوڵم تۆ کەردی قەصتم
ئیمڕۆ خەلاصیت نیەن جه دەستم
بەعضێ بە خەصمش ماچۆ جه دونیا
جه بەین عالەم من کەردی ڕیسوا

کەردی تەعەڕڕوض ئەهل و (٢١٤) عەیالم
ئیمڕۆ بکێشە جوملە وەباڵم
ئیمڕۆ گوشادەن عەدل یەزدانی
طالیب حەققم ئەی مەرد زانی

بەعضێ بە خەصمش ماچۆ ئەی فتوور (٢١٥)
من کەردی تەلەف بە شاهیدیی زوور

---

(٢١٣) ئەم بەیتەو بەیتی پێشوویش هەر لە پەراوێزی دەستنووسەکەی (م)دا نووسرابوونەوەو هێڵیان بۆ شوێنیان لە ئەسڵی مەتنەکەدا بۆ ڕاکێشرابوو . دوادوایییەکانیشیان فەوتابوو ، لەبەر دەستنووسەکەی (ح) نووسیماننەوە .

(٢١٤) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسرابوو (آل‌و) . بە نیشانەی (عەیالم)ەکەدا دیارە کە ڕاستەکەی ئەوەیە کە ئێمە نووسیومانە .

(٢١٥) لە کوردیدا لەگەڵ وشەی (فیتنە) بەکارئەهێنرێ .

جه دار دونیا نەكەردی سولووك
بە شاهیدیی زوور منت كەرد مەهتووك
شاهیدیی ناحەق ئەدات كەرد ئەورۆ
ئیمڕۆ من حەققم طەڵەبەن جە تۆ
بەعضێشان بە خەصم وێشان بە فەریاد
طەڵەب مەكەن حەق بە دادو بێداد
جە دونیا بە حەق نەكەردی عادەت
كەردی نە حەققم كەتم شەهادەت
حەققم جە دونیا تۆ كەردی باطیل
جە تۆم طەڵەبەن حەققم بە عاجیل
بەعضێشان بە خەصم وێشان مەواچان
جە دار دونیا تۆ ئەی بەدگومان ! ..
بە توهمەت تۆ جە دار دونیا
بە فلان بەلا من بیم موبتەلا
ئیمڕۆ جە سایەی عەرش ڕەحمانی
مەگێرۆم جە تۆ حەق بە ئاسانی
بەعضێ بە خەصمش ماچۆ بە ضەیقەت
هیچ حەققت نەبی من كەردی غەیبەت
بەعضێ یەخەی خەصم مەگێرۆ بە كەف
ماچۆ خوسرانم كەردی بە سەلەف
بە واسیطەی تۆ من بیم موعەققەب (٢١٦)
ئیستە خەسارەم مەكەروون طەڵەب

---

(٢١٦) مەبەستی لە (موعاقەب)ە واتە سزادراو .

بەعضێ یەخەی خەصم وێش کەردەن پارە
ماچۆ جە کەیلت کێشام خەسارە !

کەیلت تەنقیص کەرد جە عەیار عام
جە عیباد حەق جەرڕت کەر حەرام

نەقص عەیارت کەرد بە وەسیلە
حەرامت جەم کەرد بە مەکرو حیلە

ئێمەت مەغبوون کەرد جە دار دونیا
ئەدا بکەر حەق ئەی مەرد گومڕا

بەعضێشان بە خەصم ماچان هەی حەریص
جە دار دونیا ذەرعت کەرد تەنقیص

جەو موعامەلە ئێمەت کەرد مەغبوون
ئەدا کەر حوقووق وە بێ چەندو چوون

بەعضێشان بە خەصم ماچان هەی خائین ب
جە بەین ئەمثال جە تۆ بین ئەمین

سپەردیم بە تۆ فلان ئەمانەت
نەتەرسای جە حەق ، کەردی خیانەت

ئیمڕۆ جە حوضوور شەهەنشای مەجید
ئەدا کەر حوقووق ئەی مەرد عەنید

بەعضێ مەواچان بە عەدووی وێشان
حیلەت کەرد نە کار جە وەزن میزان

ئێمەت کەرد مەغبوون ئەی مەرد عەییار
ئیستە مەگێروون حەققم بە یەکبار

بەعضێ بە عەدووی وێشان بە فریاد
ماچان هەی قاطیع طەریق عیباد
نە فلان مەوضیع ئیمەت کەرد غارەت
مەئیووس بیێ جە دەست تۆ نە تیجارەت

ئیمڕۆ جە دەستم کەی مەبی خەلاص
ئەدا کەر حوقووق تۆ ئەی بەد ئەساس

بە موددەعیی وێش بەعضێ مەواچان
بە سیرقەت بەردی ماڵو ئەشیامان
ئەوڕۆ (خفیاً) ئەخذ کەردی ظاڵم
(ظاهراً) ئیمڕۆ ئەدا کەر ماڵم

بەعضێ بە خەصمش ماچۆ هەی قەسوەت
نەقدینەی ڕۆحم بەردی بە ڕیشوەت
بەعضێشان بە خەصم ماچان هەی بەدبەخت
نمانای پێمان چەند عەذاب سەخت

ئیمڕۆ نە حوضوور عەلیم وەهاب
ئەدا کەر حوقووق ئەجر ئەو عەذاب

بەعضێ بە عەدوو ماچان هەی غەددار
ئەخذ کەردی ئەشیای ئێمە بە ئیجبار
ئیمڕۆ جە میقات (شدید العقاب)
جەو بێحیسابی مەگێریم حیساب

بەعضێ بە خەصمش ماچان هەی شەڕڕاڕ
بە نەمیمەی تۆ ئێمە بیێ ئیضرار (٢١٧)

---

(٢١٧) واتە: تووشی زیان بووین .

بەعضێشان جە خەصم مەکەن شیکایەت
جە دونیا ئێمەت کەردەن ئیهانەت

تۆ جە بەین ناس ئێمەت کەرد ئەحقەر
ئەدا کەر ئوجرەت ئەحقەر جە مەحشەر

بەعضێشان یەخەی عەدوو مەگێران
ئێمە جە دونیا بە تۆ بین جیران

حەقق جیرانت نەکەرد ڕیعایەت
نمانای پێمان چەند ڕەنجو عەنەت

ئەورۆ تۆ بەخشای ئیهانەی ئەحواڵ
ئیمڕۆ جە بەهاش بگـێرە وەباڵ

بەعضێ بە جیران ماچان هیممەت دوون
مەنعت کەرد ئەورۆ جە ئێمە ماعوون

بەعضێشان بە خەصم ماچان هەی قاضی
تەحصیل کەر ئیحقاق گوزەشتەی ماضی

ئەمین موسلیم تۆ بیت جە زەمان
بە پارەی ڕیشوەت حەق کەردی نیسیان

هەی بێمروەت حەق ئیمەت کەرد باطیل
ئەدا کەر حوقووق ئێمە بە عاجیل

بەعضێشان بە خەصم ماچان هەی سوڵطان
بە تۆ تەفویض بی ئوموور جیهان

واجیب بی جە تۆ حیفظ ئەمانەت
تۆ جە موڵك وێت کەردی خیانەت

به فەرمان تۆ یا جە مەئموران
فلان مەظلەمەت بە ئێمە یاوان

هیچ شەرمت نەکەرد جە پەروەردگار
بە قووەی جەبری ئێمەت کەرد ئیضرار

تۆ ئەو ڕۆ بە ظوڵم حوکمت کەرد مەدام
ئیمڕۆ باقیەن ئیجرای [218] ئینتیقام

ئەووەڵ والیدەین جە ذات خەللاق
مەکەن شیکایەت جە فرزەند عاق

دووەم یەتیمان بە ناڵەی ئەفغان
شیکایەت مەکەن جە قاضیی دەوران

مەگێران یەخەی واریث ئەولا [219]
نە حوضوور حەق مەکەن واوەیلا

زەنان جە شەوهەر وێشان بە یەقین
طەڵەب مەکەن حەق نەفەقەی کابین

بەعضێ زەن با ئەب ، با ئەخو واریث
مەواچان پێشان ئەی مەرد خەبیث

حوڕ بیم وێنەی عەبد جە دار دونیا
من کەردی فرۆخت پارەی شیربەها

(شرعاً) حەق من جە تۆ بی حەرام
مەئیووسم کەردی ئەی مەرد بەدنام

---

(٢١٨) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (اجرا = ئیجرا) . دیارە ناتەواوە.
(٢١٩) دیارە مەبەستی لە واریثی ئەولا (یا ئوولا) میراتگری گەورەی ناو میراتگرەکانە کە لە میراتگرە وردەکان بە دەستو دەمو پلترەو دەست بەسەر ماڵی هەتیوەکاندا ئەگرێو ئەیخوا .

من ئیمڕۆ حەققم جە حەضرەت ڕەب
ئەجر تەمامش مەکەروون طەڵەب

خەصم بەعضێ مەرد زەوجەی وێشانەن
چەنیش مورافیع عەدل دیوانەن

عەرض مەکۆ یا ڕەب تۆ کەردی سەبەب
ڕزق‌و نەفەقەم جە ئەو کەم طەڵەب

کەردەبێ عادەت بە کەسب حەرام
نەفەقەم نە کەسب حەرام بی مەدام

من جینس عەورەت بێچارەی هەژار
جە تەنخوای شەوهەر بسۆچوو بە نار

هەم بەعضێ شەوهەر جە زەوجەی وێشان
تەشەککی داران جە بێ ئەمریشان

بەعضێ بە خەصمش ماچان هەی بەدنام
بە لەفظ فاحیش بە من دای دوشنام

بەعضێشان بە خەصم ماچۆ هەی موشیر (٢٢٠)
بە ناحەق سێ ساڵ منت کەرد ئەسیر

پەی چێش نە کارم نەکەردی تەحقیق
پەی شوهرەت کیذبت بە مۆر کەرد تەصدیق

---

(٢٢٠) موشیر لەقەبی وەزیری عوسمانی بوە . بەکارهێنانی ئەم وشەیە لەم مەیدانەدا ئیشارەتە لە فەقێ قادرەوە بۆ گیرانی خۆی‌و بەندکردنی‌و ، ئەیەوێ بڵێ لەو دنیا داوای حەقی خۆم ئەکەمەوە . هەروەها لە نیوەی دووهەمی بەیتەکەشدا ئیشارەت بۆ ئەوە کراوە کە سێ ساڵە فەقێ قادر بە ناحەق لە بەندیخانەدایە .

ئەو ڕۆ مەغدوورم کەردی هەی غەددار
ئەدا کەر حەققم هەی مەرد شەڕڕار

(دەروێش) حاڵ وێت چطەورەن ئەوڕۆ
خەصمان نە دەورت گورۆ ها گورۆ

چارەت هەر ئێدەن تا داری حەیات
بناڵ نە دەرگای (قاضی الحاجات)

بە تەوبەی تەعجیل نادیم بەر نە کار
تا مەیۆ بە ڕەحم دارای جیهاندار

بەعضێ جە طویوور وەحشیـیان کۆ
هەر یەکێ نە خەصم وێشان نە شکۆ [(٢٢١)]

ماچان : (بايّ ذنب قتلت ؟)
ڕۆشنیی حەیات کەردی بە ظولمەت ؟

ئەغنامو سائیر حەیوان نە حیساب
تەشەککی داران جە صینف قەصاب [(٢٢٢)]

ذیڕۆح ئەجناس کۆهیو بەحرو بەڕ
بەعضێ جە بەعضێ یاوان بە ضەرەر

هەر جینس با خەصم وێش حاضیر نەوجا
هەرکەس نە ئیجرای حەق نە ئیددیعا

ئینسو جینو طەیر ذیڕۆح سەراسەر
هەرکەس نە حیساب وێش دارۆ خەبەر

---

(٢٢١) مەبەستی لە (شکۆ) شکاتە .

(٢٢٢) ئەبێ شکاتی ئەودیان لێ بکەن کە لەکاتی سەربڕیندا ئازاریـان داون ، ئەگینا پیشەی قەسابی خۆی پیشەیەکی حەڵاڵو شەرعییە .

ئیرادەی ئوموور شای بێشەریکەن
جە بەین خەصمەین پێنج مەلائیکەن
چەهار شاهیدو یەکێشان مەئموور
(جبراً) مەکێشان خەصمان پەی حوضوور
ئاحاد ئەفراد عالەم خاص‌و (کست) (٢٢٣)
هەرکەسێ نامەی ئەعمال نە ڕووی دەست
نویشتەی (٢٢٤) خەیرش نە ڕاست مەثبووتەن
نامەی قەبیحەش بە چەپ مەربووطەن
هەرکەس نە حوضوور حەضرەت باری
باوەڕۆ بە دڵ قەصد ئینکاری
مەحەط گای زەمین ، جەمیع ئەعضا
نە کیذبش جوملە مەبان بە گەوا (٢٢٥)
نە حوضوور حەق سوئاڵ‌و جەواب
ئەووەڵ (حق الناس) مەیۆ بە حیساب
ئەوجا چون عالەم موحتاجەن خەیلێ
کەس بە عەفوی حەق نەدارۆ مەیلێ
نە جای لاڵیان (٢٢٦) ، نە زەڕو مەتاع
مەبۆ موددەعی بە چێش کەی ئیقناع ؟

---

(٢٢٣) ئەم وشەیە لە دەستنووسەکەی (م)دا بەم‌جۆرە نووسراوە ، جا یا (گشت)ە بەمەعنا (هەموو)و بەرابەری (عام)ە ، یا (گەست)ە بەمەعنا ناشیرین‌و ئەوکاتە (خاص) بەمەعنا (چاك)و (جوان) ئەبێ .
(٢٢٤) لە دەستنووسەکەی (م)دا (نوشتە) نووسراوە . دیارە ناتەواوە .
(٢٢٥) گەوا : گەواهـ ، شایەت .
(٢٢٦) لە دەستنووسەکەی (ح)دا بە هەڵە کراوە بە (لاَلیان) ، کەچی ڕاستەکەی هەر (لاڵیان)ە بەمەعنا پاڕانەوە .

(حسب الاشارە)ی ذات (ذوالجلال)
مەیۆ بە تەقسیم ثەوابو وەبال

جە مەرد مەطلووب مەستانان ثەواب
مەسپاران بە دەست طالیب بە حیساب

ئەر مومکین نەبی ثەواب جە مەطلووب
وەبال طالیب جە مەطلووب مەحسووب

ئەر بێ‌گونا بی مەرد صاحێب حەق
ئەو مەرد بە ئیحسان حەق مەبۆ مولحەق

ئەمثال ئەو حەق ، جە لای مەطلووبەن ،
دوو میثل ئەجرش جە حەق مەحسووبەن

هەرکەس جە دونیا حەققش بۆ جە ناس
ئازاد کۆ ئەو کەس بە صیدقو ئیخلاص

جە یەوم عوقبا ذات موستەعان
دە میثل ئەو حەق پێش مەکۆ ئیحسان

هەرچی (حق الناس) صینف شوهەدا
حەق جە خەزنەی وێش مەکەرۆ ئەدا

چون بە لوطف وێش زومرەی (حق الله)
حەق کەردەن ئیحسان جەمع شوهەدا

هەرکەس کەردەبۆ تەوبە بە ئیخلاص
بێشك جە عیقاب حەق مەبۆ خەلاص

گفتار در بزرگی میزان و چگونگی او (۲۲۷)

پۆسەن ئیرادەی (علي العظیم)
میزان موعەللەق نە هەوا موقیم

کەففەی حەسەنات میزان جە نوورەن
کەففەی وەبالش سیای دەیجوورەن

ئەر ئاری بە وەزن بزورگیی میزان
هەر کەففەش بە قەدر زەمین دونیان

حەضرەت مووسا جە طوور سینا
عەرض کەرد نە حوضوور ذات کیبریا

نیازم ئێدەن دانای دادگەر
بنمانی بەی عەبد میزان مەحشەر

میزان مەحشەر نە صەفحەی زەمین
عەیان کەر ئەی عەبد بە (عین الیقین)

صادر بی فەرمان جە ذات یەزدان
نمەبۆ جاگەی میزان نە جیهان

عەرض کەرد ئیلاهی عەلیمو دانا
پەی نموونەی کار ببینم یەك تا

(حسب الارادە)ی (قاضی الحاجات)
نوزوول کەرد پەی ئەرض کەففەی حەسەنات

مەشریقو مەغریب ، جەنووبو شیمال
پەڕ کەرد سەرزەمین تەمام مالامال

---

(۲۲۷) واتە : قسە لەبارەی گەورەیی‌و چۆنیەتیی تـرازووەوە (ئـەو ترازووەی چاکەو خراپەی خەڵکی لەو دنیا پێ بەراورد ئەکرێ) .

عەرض کەرد کەی جە ناس مومکینەن ثەواب
پەڕ کۆ یەك کەففەی میزان حیساب
قەسەمش کەرد یاد عەلیم مەنان
ثەواب یەك نان پڕ مەکۆ میزان
بەوشەرت پەی من بۆ نەواچۆ بە کەس
بەیان کەرد جە غەیر بێ سوودەن عەبەس
شەممێ نە ثەنای میزان بی بەیان
جوزئێ نە حیساب باوەر بە میزان

شروع بمحاسبه (٢٢٨)

بەعضێ چەنێ خەصم وێش نە عیتابەن
بەعضێ نە حوضوور حەق‌و حیسابەن
بەعضێ موعەططەل جە پای میزانەن
بەعضێشان نە پای میزان حەیرانەن
بەعضێشان خوڕڕەم ، خەندان جە میزان ،
بەعضێ دڵ حەزین مات‌و سەرگەردان
بەعضێ بە ئومێد . بەعضێ مەئیووسەن
بەعضێ چیهرەشان چون عەبەنووسەن
بەعضێشان نافیع وەزن میزانەن .
بەعضێ جە میزان خەیلێ خەسرانەن
بەعضێ سینە چاك ، خانە وێرانەن ،
بەعضێ نە کردەی وێش نە ئەفغانەن !

---

(٢٢٨) واتە : دەست‌کردن بە لێپرسینەوە .

بەعضێ جە میزان خەیلێ مەسروورەن
بەعضێ جەمالش [229] تەجەللای نوورەن

بەعضێشان هێمان جە پای حیسابەن
بەعضێ نە حیساب جەرگش کەبابەن

بەعضێ خەصمشان بە تەعجیلو تاب
مەکێشۆ بە زۆر پەی جەزاو عیقاب

بەعضێشان جە دەست خەطط ئازادی [230]
دەوان پەی جەنەت بە عەیشو شادی

(رأیت) [231] ئوممەت نەبی‌یی خاتەم
حیسابش جە پێش سائیر ئوممەم

نە پای میزاندا کول مەبان تەکمیل
دە گرۆ جێشان مەبان مزمەعیل [232]

اول گروه سلاطین و امراء و ظالمین (۲۳۳)

ئەووەڵ گرۆهش ئومەراو سوڵطان
حوکمشان بە شەرع ئامان بە میزان

---

(۲۲۹) مەبەست لە (جەمال) لێرەدا ڕوومەتە .
(۲۳۰) واتە : نامەی ڕزگاربوون .
(۲۳۱) ئەم وشەی (رایت)وە ئیشارەتە بۆ فەرموودەیەکی پێغەمبەر کە ئەڵێ ڕۆژی حەشرم هاتە بەرچاو ، دیم ئوممەتی خۆم بەر لە ئوممەتی هەموو پێغەمبەرەکانی‌تر حیسابی ئەکرا تا لەو دەشتی مەحشەرەدا ماتڵ نەبێ .
(۲۳۲) لە کوردیدا بەمەعنا کوێرو زەلیل بەکاردێو لە وشەی (مضمحل)ی عەرەبی‌یەوە هاتەوە .
(۲۳۳) واتە : تاقمی یەکەم پادشایانو میرانو ستەمکاران .

به ئارەزووی نەفس وێش کەردن ظولمەت
نەکەردن جە بەین عالەم عەدالەت

ڕووشان سیاهەن ، چەشمشان کەبوود
شکەم پڕ جە نار ، دەهەن پڕ نە دووود

هەر یەك نە زەنجیر هەفتاد ذیراعەن
هەر یەك پەریٚ حاڵ وێش نە فیزاعەن

جە تۆی ئیزدیحام پەی نار سەعیر
مەکێشۆ مەلەك ، بە غەضەب ، زەنجیر

مەیاوۆ بە سەمع عالەم یەك نیدا
سەیر کەن بە ئەحواڵ فیرقەی ئومەرا

یە ئەو گرۆهەن نە ڕووی سەر بیسات
نەکەردەن تەوبە جە حاڵ حەیات

گروه دوم قاضیان رشوتی و ریاکاران (٢٣٤)

گرۆی دووەمش قاضیی دەورانەن
(کلاً) ڕووسیای عەدڵ دیوانەن

نە دەهەنشان شەرارەی نارەن
قەلبشان (بالکل) سیا دەوارەن

داران جە گەردەن هەر یەك یەك زەنجیر
مەکێشن مەلەك زەنجیر بێ‌تەقصیر

بە سەمع عوموم مەیۆ یەك صەدا
ئەی ئەهل مەحشەر (کلاً) بان ئاگا

---

(٢٣٤) واتە : تاقمی دووهەم داوەرانی بەرتیل‌خۆرو ڕیابازن .

یە قاضی ئانەن [٢٣٥] جە دار میحنەت
شەرعش تەغییر دان بە پارەی ڕیشوەت
بێتەوبە بێن فەوت جە دار دونیا
جەزاشان صندووق نارەن جە عوقبا

قاتلان گروی سوماند (٢٣٦)

گرۆی سێیەمش جوملە قاتیلەن
جوملەگی بە قەتڵ ناحەق فاعیلەن
دەست چەپ نە صەدرو نە پشت بیروونەن
ڕووشان سیاهو چەشمشان خوونەن
نە جەبین داران خەطط موجەللا :
(هذا آیسٌ من رحمة الله) [٢٣٧]
مەکێشن مەلەك زەنجیر بە ستەم
نە ڕووی خەشمو کین پەرێ جەهەننەم
مەیۆ یەك نیدا پەی عام بە ضەروور
مەعلووم بۆ لێتان ئەی ئەهل نوشوور

---

(٢٣٥) لە دەسنووسەکەی (م)دا نووسراوە (قاضیانا) کە ئەکاتە (قاضیانەن) ، بەڵام ئێمە لامانوایە ڕاستەکەی ئەوەیە خۆمان نووسیومانە .

(٢٣٦) واتە : پیاوکوژان تاقمی سێهەمن . لە دەسنووسەکەی (م)دا لەجیاتیی (سوماند) نووسراوە (سیماند)و ئەویش بە (سیما) نووسراوە . ئێمە خۆمان ڕاستمانکردەوە .

(٢٣٧) ئەمە لەگەڵ پێڕەوی ئەهلی سوننەتو جەماعەت ناگونجێ ، چونکە خوا لە قورئانا ئەفەرموێت (ان الله لا یغفر ان یشرك به ویغفر ما دون ذلك لمن یشاء . النساء ٤٨)و هەروەها ئەفەرموێت (انه لا ییأس من روح الله الا القوم الکافرون . یوسف ٨٨) . کەواتە تەنها ئەوەندە هەیە مەبەستی فەقێ قادر زیادەڕەوی بێو ئەوەش لێرەدا جێی نییە .

یە ئەو گرۆھەن بێ خەوف‌و حیجاب
(ابنیة الله) کەردشان خەراب (٢٣٨)

بەو خەطا کەردن تەفەخخور جە ناس
نە تەوبەو (٢٣٩) دیەت ، نە چەشتن قیصاص

گروی چهارم قطاع طریق (٢٤٠)

گرۆی چەھارەم جە دمای قاتیل
(کلاً) جە کردەی وێشان مونفەعیل

(کلاً) ڕووسیا ، کول عەینش ئەزرەق
(کلاً) خەجاڵەت جە کردەی سەبەق

زەنجیر ھەفتاد ذەرعی نە گەردەن
مەکێشان مەلەك بە ڕەنج‌و میحەن

یەك نیدا بە ئەمر ذات ئەکبەری
مەیۆ نە سەماع زومرەی مەحشەری

سەیرکەن بە ئەحواڵ قوططاع طەریق
نار جەحیمەن جەزاشان تەحقیق

جە دار دونیا چون نەبین نادیم ،
ئیمرۆ جەزاشان (عذاباً الیم) (٢٤١)

---

(٢٣٨) مەبەستی لەوەیە کە بنیادەم وەك بینایەك وایە خوا کردبێتیەوەو ، ئەوەی بیکوژێ وەك کەسێکە بینایەکی وێران کردبێ کە خوا کردبێتیەوە .
(٢٣٩) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (توبەء = تەوبەی) . دیارە ھەڵەیە .
(٢٤٠) واتە : تاقمی چوارەم چەتەو ڕێ‌گرن .
(٢٤١) لەو ئایەتانە وەرگیراوە کە نیمچە ڕستەی (عذاباً الیماً)یان تیایە .

گروی پنجمش مردان و زنان زناکنندگان (٢٤٢)

گرۆی پەنجەمش جە دمای ڕەهزەن
داخیلەن بە هەم ، جە مەردو جە زەن

زانیو زانیە فیعلشان فەحشەن
کول عەورەتشان کوورەی ئاتەشەن

دیدەشان زەردو ، ڕووشان سیاهەن
دەست ڕاستشان جە خەیر تەباهەن

طوول قەددشان میثل مەنارەن
بەطنشان مەملووی عەقرەبو مارەن

یەك نیدا بە ئەمر دانای خوداوەن
مەیۆ بە سەماع جوملە ئەنجومەن

سەیرکەن بە ئەحواڵ گرۆی زانیان
نە فیعل فاحیش نەبین پەشیمان

بێ تەوبە فەوت بین جە دار ئەی جیهان
ها بین موستەحەق بە جەزای نیران

گروی ششم احوال سلف بیان نمودن (٢٤٣)

دمای زانییان مەیۆ یەك گرۆ ،
دەهەنشان مەغار ، ئەعضاشان چون کۆ !

---

(٢٤٢) واتە : تاقمی پێنجەم ئەو پیاوو ئافرەتانەن کە زینایان کردوە .

(٢٤٣) واتە : تاقمی شەشەم ، باسی چۆنیەتیی پێشەکیدان . مەبەستی لە وەزعی پارە بە سوود دەرانە .

سەرەڕای ئەوە کە داڕشتنی ڕستە فارسییەکە زۆر وشکەو پڕیشە لە هەڵە ، دەسنووسەکەی (م) وشەی (سلف)یشی بە (صلف) نووسیوە.

بەطنشان تەکمیل شەرارەی نارەن
زوبانش [٢٤٤] نە گۆش دەهەن ئیظهارەن

پۆسەن ئیرادەی ذات ئەقدەسی
دیدەشان ئەخضەر ، ئەعضا قەقنەسی

داران جە گەردەن هەر یەك یەك زەنجیر
جوملە مەکێشان پەی (بئس المصیر) [٢٤٥]

یەك نیدا بە ئەمر شای پەروەردگار
جە ئەهل مەحشەر مەبۆ ئاشکار

ئەی ئەهل مەحشەر لێتان بۆ مەعلووم
سەیر کەن بە ئەحواڵ مەردان ظەلووم

یە ئەو کەسانەن جە دار دنیا
نەبیەن کەسبشان بە غەیر جە ڕیبا

جە کردەی وێشان نەبیەن عەودە
نە حاڵ حەیات نەکەردەن تەوبە

بیان چگونگی گروه هفتم که تعرض مال یتیم (کردەاند) و عذابشان (٢٤٦)

گرۆی هەفتەمی (کلاً) چون قیرەن
جوملە ئەعضاشان (روق) [٢٤٧] زەنجیرەن

قەددشان مەنار ، شکەم جامووسەن
دوود سینەشان چون عەبەنووسەن

---

(٢٤٤) ئەبوو (زوبانشان) بوایە .
(٢٤٥) لە دەستنووسەکەی (م)دا (بیت المصیر) نووسراوە . لامانوایە هەڵەیە .
(٢٤٦) واتە : باسی چۆنیەتیی تاقمی حەوتەم کە دەستیان بۆ ماڵی هەتیو بردوەو چۆنیەتیی سزادانیان .
(٢٤٧) ئەم وشەیەمان بۆ ڕاست نەکرایەوە .

کول هەفتاد ذەرعی زەنجیر نە گەردەن
بە زۆر مەکێشان بە بێ چوونو چەن
ناکا یەك نیدا بە ئەمر لەطیف
مەیاوۆ بە سەمع عالەم یەك هاتیف
ئەی ئەهل مەحشەر مەعلووم کەن خەبەر
سەیر کەن بە ئەحواڵ گورۆی بەدئەختەر
بە ئەو کەسانەن ئەموال یەتیم
ئەکلو ئیتلافش کەردەن وە بێبیم
نەکەردەن تەوبە جەو فەحش بێجا
دۆزەخەن سزای ئەو گرۆی گومڕا

گروه هشتم در بیان چگونگی احوال متکبران و مفتخران (٢٤٨)

جەودما مەیۆ گرۆی هەشتەمی
(بالکل) ئەعضاشان زەدەی ئەرقەمی
ئەندام چون مەنار (کلاً) سیا ڕوو
(کلاً) دندانشان چون شاخ ئاهوو
هەر یەك نە گەردەن زەنجیر وێشان
مەلایك پەی نار دۆزەخ مەکێشان
نە کۆی گوناشان عالەم حەیرانەن
عالەم سەراسەر کول نە سەیرانەن
ناکا یەك نیدا بە ئەمر داوەر
مەیاوۆ بە سەمع هەر ئەهل مەحشەر

---

(٢٤٨) واتە : کۆمەڵەی هەشتەم باسی چۆنیەتیی حاڵی ئەوانەی دەعیەو فـیز ئەکەن . داڕشتنی تێکستە فارسیەکە زۆر ناتەواوە .

ئەی ئەهل مەحشەر ئاگا بان نە کار
سەیر کەن ڕەزالەی کیبرو ئیفتیخار
یە ئەو کەسانەن جە دار دونیا
کیبرو فەخرشان کەردەن موقتەدا
جە حین حەیات نەکەردەن تەوبە
ئین بار جەزاشان وەیلەن بە نەوبە

گروه نهم از شاهدان زور و کتمان شهادت و تهمت و کذابان و مفتن (٢٤٩)

جە گرۆی نۆهەم بەیان کەیم ئەحواڵ
کول دیدەش کۆرەن ، زوبان لەنگ‌و لاڵ
کول سیا ڕووەن ، (کلاً) قەد مەنار
هەر یەك بە حەلقەی زنجیر گروفتار
بە قووەی قوللاب مەلەك پڕ زوور
مەکیشن زوبان شاهیدان زوور
ئەوکەسان کەردن کەتم شەهادەت ،
فیرقەی موفەتتین مەردان توهمەت
جوملە مەکیشن بە قووەی ئەغلال
پەی قاپیی دەرەك وە بێ قیل‌و قال !
یەك نیدا بە ئەمر ذات پڕ قودرەت
مەیۆ بە سەماع جوملە جەماعەت

---

(٢٤٩) واتە : تاقمی پێنجەم شایەتی درۆو ئەوانەی شایەتی ئەشارنـەوەو بوختان‌و درۆ ئەکەن‌و قسە دێنن‌و دەبەن . ڕستە فارسی‌یەکەی ئـەم سەرباسە زۆر ناتەواوە .

مەعلووم بۆ لێتان ئەی ئەهل نوشوور
سەیرکەن بە ئەحواڵ شاهیدان زوور ،

هەم ئەو کەسانەن کەردەنش فیتنە
کەتم شەهادەت کەردەن بە کینە

هەم ئەو کەسانەن بە کردەی قەبیح
موصیر بی هەردەم بە کیذب صەحیح [250]

هەم ئەو کەسانەن جە بەین عیباد
زوبان توهمەت کەردەبێ گوشاد

هەم بە بێتەوبە جە دار دونیا
کەردشان ڕیحلەت پەی جەزای عوقبا

فرقهء دهم در احوال مردان و زنان چنگی و رقاصـان و حیـالان وزن و ترازو و قمارچیان و حرام و خمر خواران (٢٥١)

فیرقەی دەهەمین کول سیان ڕووشان
هەریەك بە قوللاب زەنجیر مەکێشان

(کلاً) پەنجەشان مەسۆچۆ بە نار
نە زمانشان مەڕێزۆ شەرار

بەعضێ جە بەطنش ئاتەش مەخێزۆ
بەعضێ نە ئاتەش بازووی تەرازوو [252]

---

(٢٥٠) ئەمە شێوەنووسی دەسنووسەکەی (م)ە ، بەلآم مەعنایەکی ئەوتـۆ نادا بەدەستەوە ، بۆیە یا ئەبێ هەڵە بێو ڕاستەکەی شتێکی وەك (صەریح) بێ ، یا ئەبێ بڵێین مەعناکەی ئەوەیە : سووره لەسەر ئەوە کە بـە درۆ بڵێ ڕاستە .

(٢٥١) واتە : تاقمی دەهەم ، باسی پیاوانو ئافرەتانی تەموورەژەنو سەماکەرەو ئەوانەی لە سەنگو ترازوودا ساختەکاری ئەکەنو ئەوانەی قومارچینو حەرام ئەخۆنو عەرەق ئەخۆنەوە .

(٢٥٢) واتە : هەندێکیشیان قۆڵیان لەناو ئاگردا بوە بە تەرازوو .

بەعضێ ڕوو بە خاك چون جیفەی مردار
بە حەلقەی زەنجیر مەکێشن بە قار
دەست‌و پاو ئەعضای زومرەی ڕەققاصان
هەر یەك نە زەنجیر وێشان هەراسان (٢٥٣)
جە پای میزاندا پەی (٢٥٤) قاپیی دەرەك
هەر یەك بە نەوعێ مەکێشان مەلەك
یەك نیدا بە ئەمر دانای دادگەر
مەیۆ بە سەماع عالەم سەراسەر
یە ئەو کەسانەن ، جە مەردو جە زەن
نە حوبب دونیا وێشان کەرد وە پەن
بە کیذب و حیله ، بە خەمرو مەیسیر
وێشان کەرد ڕیسوا نە صەحرای مەحشەر
نەتەرسان نە خەشم ذات بێ‌نیاز
ئاوەردن بە ڕەقص سەمطوور چەنی ساز
بە فیعل شەنیع مەشغوول بین مەدام ،
نەکەردن پەرهێز نە ئەشیای حەرام

---

(٢٥٣) لەم بەیتەوە تا ئەگاتە بەیتی (عوبوور صیراط جە بەعضێ کەسان ... تاد) کە ئەکاتە دوو لاپەڕەو ٢٨ بەیتیان تیایە ، لە دەستنووسەکەی (م)دا فەوتاوە . ئێمە لەبەر دەستنووسەکەی (ح) نووسیمانەوە . بۆ زیادە متمانەش ئەڵێین ئەو ئیشارەتەی لە داوێنی لاپەڕەی پێش دوو لاپەڕە فەوتاوەکەی دەستنووسەکەی (م)ەوە دانرابوو ، هەمان سەردێڕی ئەگرتەوە کە لە دەستنووسەکەی (ح)دا هەبوو لەپاش بەیتەکانی ئەو لاپەڕەوە .

(٢٥٤) لە دەستنووسەکەی (ح)دا (پەرێ) نووسراوە . ئێمە ئەوەمان بەلاوە هەڵە بوو ، سەرەڕای ئەوە کە بەیتەکەش لاسەنگ ئەکات .

نە کردەی وێشان هیچ نەبین نادیم
مەبۆ بنۆشن شەرارەی جەحیم

(حسب الارادە)ی (شدید العقاب)
دە فیرقە بەیطەور مەبەن بە شیتاب

(کلاً) جە قیطعەی ئەووەل بین موقیم
مەنۆشن جە نار (عذاب" ألیم)

جە ئەهل ئیمان هەرکەس بۆ ئێشان
بە قەدەر گوناه جەزا مەکێشان

پەی ئەهل ئیمان شەفاعەی ڕەسوول
حەق وەعدەش فەرمان لێش کەرۆن قەبوول [٢٥٥]

جەودما حیساب سائیر ئومەم
موحاسەبەشان مەیۆ بە ڕەقەم

راهی شدن حضرت رسالت پناهی صلی الله علیه وسلم با گروه انبیاء و اولیا و علما و صلحا بعبور صراط (٢٥٦)

ئەنبیاو ڕوسول [٢٥٧] جوملە نە بوراق
سوار مەبن بە ئەمر عەلیم خەللاق

جەودەم یەک نیدا خێزۆ نە جیهات
بکێشن عەلەم صیراط پەی جەننات

---

(٢٥٥) لە دەسنووسەکەی (ح)دا (کردن = کەردەن) نووسراوە . ئێمە ئەوەمان بە لاوە هەڵە بوو .

(٢٥٦) واتە : کەوتنە ڕێی پێغەمبەر (د.خ) لەگەڵ کۆمەڵی پێغەمبەران و ئەولیاو مەلایان و پیاوچاکان بۆ پەڕینەوە لە پردی صیراط .

(٢٥٧) لە دەسنووسەکەی (ح)دا (رسول = ڕەسوول) نووسراوە بەڵام ئێمە ئەوەمان بە لاوە هەڵە بوو .

ڕاهی مەبۆ صەف شاه عەرەبی ؛
یەعنی موحەممەد سەرخێڵ نەبی

فریشتان لیوای حەمد داران بە دەس
موحەممەد جە پێش ، ئەنبیا جە پەس

شوهەداو ئەصحاب ، زوڕیەی ئەولیــا
بەستشان صوفووف بەعــد ئەنبیــا

صینف عولەما ، کول موجتەهیدین
زوڕیەی صولەحا ، صینف موخلیصین

دمای موخلیصین صینف موئمینین ،
دمای موئمینان فیرقەی موسلیمین

دمای موسلیمین زوڕیەی ظاڵمان
دمای ظاڵمان فیرقەی کافران

دوخان دۆزەخ دنیا کەرۆن زەنگ
مەلەك دایرەی هەر صەف کەرۆن (٢٥٨) تەنگ

صوفووف عالەم زومرەی مەخلووقات
کول مەبان ڕاهی پەی پرد صیراط

بە فەرمان ذات ڕەئووف‌و لەطیف
خێزۆ شەعشەعە جە بەین صوفووف

---

(٢٥٨) ئەم وشەیە لە هەردوو نیوە دێڕەکەدا ، لە دەسنووسەکەی (ح)دا بــە (کردن ــ کەردەن) نووسراوە ، بەڵام ڕاستەکەی ئەوەیە کە ئێمە لێرەدا نووسیومانە .

گفتار در عبور صراط (۲۵۹)

زومرەی موخلیصین نەو ڕاگەی دەیجوور
هەرکەس بە نەوعێ مەکەران عوبوور

بەعضێ وێنەی بەرق مەکەرۆ گوزەر
بەعضێ وێنەی ڕەعد ، بەعضێ چون خەطەر

بەعضێ جە صیراط بە شادیو سورروور
بە (طرفة العین) مەکەران عوبوور

بەعضێ فیرقەشان ، بە بێ واقیعات ،
مەکەران عوبوور چون طەیر نە صیراط (۲٦۰)

عوبوور صیراط جە بەعضێ کەسان
چون ئەسپ تازی تەك مەکەن دەوان

چون پیادەی جەلد بەعضێ نە گوذار
عوبوور بەعضێ چون خەستەی بیمار

ئەهل دۆزەخی مەلەغزۆ پاشان
نار جەحیمەن سزای خەطاشان

ئوممەت موذنیب نەبیِی موختار
جە قیطعەی ئەووەڵ مەگێرۆن قەرار

وەی طەور قەرارەن پەرێ موئمینان
بە قەدەر گونا جە نار مەسۆزان

---

(۲۵۹) واتە : قسە لەبارەی پەڕینەوەوە لە پردی صیراط .
(۲٦۰) ئەم بەیتە دوا بەیتی ئـەو ۲۸ بەیتـە بوو لـە دەسنووسـەکەی (م)دا فەوتابوون .

بەعضێ بە ساعات ، بەعضێ ڕۆزو ما
بەعضێشان بە ساڵ مەمانۆ نەو جا

بەعضێشان موددەش بە قەڕنەن حیساب
بەعضێشان بە طوولْ دنیا نە عەذاب

زومرەی بێ‌ئیمان جە نار جەحیم
(کلاَّ) موئەبیەد ، جاشانەن موقیم

صینف ئەنبیا ، شوهەدا ، خاصان
مەکەران عوبوور ، صەف صەف بە ئاسان

وەقتێ کافران مەشن پەی دۆزەخ
مەیۆ یەك نیدا نە پەردەی بەرزەخ (٢٦١)

نەواتم پێتان : یا بەنی ئادەم
نەکەن ئیطاعەی شەیطان ظالم (٢٦٢)

شەیطان بە ئێوە (٢٦٣) عەدوەن ... (٢٦٤)
بکەن غولامیم ، ئێدەن ڕێگەی ڕاست

پەی دۆزەخیان جە باب ئەعظەم
مەیۆ یەك صەدا یا بەنی ئادەم

---

(٢٦١) ئەم بەیتەو پێنج بەیتی پاشەوەی لە پەراوێزی دەسنووسەکەی (م)دا نووسراونەتەوەو بە هێڵێك بەندکراون بەو شوێنەوە کە ئێمەش لای خۆمان هەر لەوێماندا داناون ، بەڵام لە دەسنووسەکەی (ح)دا هەموویان نەنووسراونەتەوەو خراوینەتە پێش حەوت بەیت پێشترەوە .

(٢٦٢) ئەم بەیتەو بەیتی پێشوو لە دەسنووسەکەی (ح)دا نین .

(٢٦٣) شێوەنووسی دەسنووسەکەی (م) (بەاویوە)یە . ئێمە لامان‌وابوو ڕاستەکەی ئەوەیە کە لێرەدا نووسیومانە .

(٢٦٤) لێرەشدا وشەیەك پەڕپووت بووبوو ، بۆمان ساغ‌نەکرایەوە .

نەواتم پێتان شەیطان لەعین
مەکەن ئیطاعەش عەدووەن موبین ؟!
بکەن غولامیم ئێدەن ڕێگەی ڕاست
سزای ناڕاستان زیندانو بەڵاست (٢٦٥)

پیش از دخول جنتیان به بهشت ملك مژده جهت حوریـان میبرند و قصورها مزین و حوریان استقبال کنند (٢٦٦)

فریشتان جە پێش لیوای ئەحمەدی
مەشن پەی جەنەت سەرای سەرمەدی

پەخش مەبان جە قەصر هەشت قیطعەی جینان
مەدەن بەشارەت بە حوورو غیلمان

لیوای حەمد جە پێش صەف ئەنبیا
صوفووف پەس‌و پێش ئامان پەی دەرگا

خێزۆ جە حۆری شەوق‌و غەلغەلە
قەصرو کیسرا تاق پڕ نە زەلزەلە

طاووس طەلعەتان مەکەران ئاخێز
قەصرو خەیمەگاه مەکەن عەطرئامێز

کول مەبان تەزیین بە لەعل‌و گەوهەر
ئەلبیسەو حەریر ، بافتەی سیم‌و زەڕ

---

(٢٦٥) دوا وشەکانی ئەم بەیتەو بەیتی پێشەوەی کە (لەعین)و (موبین)و (ڕێگەی ڕاست)و (زیندان‌و بەڵاست)ن ، لە دەستووسەکەی (م)دا فەوتابوون ، لەبەر دەستووسەکەی (ح) نووسیمانەنەوە .

(٢٦٦) واتە : بەرلەوەی بەهەشتی‌یەکان بچنە بەهەشت ، فریشتە مژدە بــە حۆری‌یە جوانەکانی بەهەشــت ئــەدەن‌و کۆشــکەکان ئەڕازێننــەوەو حۆری‌یەکان پێشوازی‌یان لێ‌ئەکەن .

صوفووف حۆریو غیلمان پێشو پەس
هەریەك یەك توحفەی هەدیە نە ڕووی دەس

بەعضێشان چەوگان مورەصصەع جە زەڕ
بەعضێ جە دەستش شەمامەی عەنبەر

بەعضێ ئەلبیسەی زەڕبەفت زەڕی
بەعضێ حەمایڵ ساختەی جەوهەری

بەعضێ بادەی شورب ، بەعضێ ئەنگەبین
بەعضێ تاج زەڕ ، بەعضێشان نگین

بەعضێ کەمەربەند دانەی قیمەتی
بەعضێ جە توحفەی میوەی جەنەتی

بەعضێ پیاڵەی (شرابا طهور)
بەعضێ ئاب صاف نە هەوای کافوور

بەعضێشان خەرقەی جوببەی حەریر باف
هەر یەك نە دەستش داران یەك توحاف

کول توحفەی وێشان مەکەن موهەییا
کەچ مەکەن حوققەی تاج زەڕ کولا

حوور ئەنبیا مەبان بە پێش صەف
کول ڕاهی مەبان بە شەوقو شەرەف

نە هەر هەشت قیطعە بە شادیو سورروور
حووران پەی قاپیی جەنەت بەی دەستوور

هەر یەك بە ئەنواع لەنجەی غەمزەو ناز
خەرامان خەرام مەیان بە پێشواز

پۆسەن ئیرادەی دارای پڕکەرەم
هیچ کەس حۆریی کەس نەبینۆ بە چەم
غریو حووران نە جوملەی موشتاق
(سلام" سلام) خێزۆ جە سوقاق
کول دەست بە سینە مەیان بە سەلام
مەرحەبا گۆیان بە صەد ئیحتیرام
کێشام موتەظیر فراوان خەیلێ
فەرخوندە طالیع ئیمڕۆ کەرد (٢٦٧) مەیلێ
کەی شوکر یەزدان مەیۆ بەئەنجام
نار فیراقت ئامان بە خیتام
نە پێش‌و نە پەس زومرەی حۆری‌یان
مەکەن ڕەهنومای قەصرش بە دەوان
هەرکەسێ پەی بەزم عەیش‌و تەرانە
پەی قەصر وێشان مەبان ڕەوانە
هەرکەسێ نە قەصر تۆی خەیمەگای وێش
ساکین نە بیساط بێ خەوف‌و ئەندێش
وەقتێ مەشغووڵ (بین بە شورب‌و طەعام)
شەعشەعەی ئەنوار (شەوق مەدۆ نە عام) (٢٦٨)

---

(٢٦٧) لەوانەیە ئەم (کەرد)ە (کەر) بێ بەمەعنا (بکە) چونکە قسەکە بە زمانی حۆری‌یەوەیەو بەو بەهەشتی‌یەی ئەڵێ کە ئەچێتە لای .

(٢٦٨) ئەم بەیتەو چوار بەیتی پاشەوەی لە پەراوێزی دەستووسەکەی (م)دا نووسرابوونەوەو لەوێوە هێنڵیان بۆ ڕاکێشرابوو بۆ ناو ئەسڵی مەتنەکەو شوێنییان بۆ دیاری‌کرابوو . ئەو وشانەش کە خراونەتە ناو دووکەوانەوە ، لە دەستووسەکەی (م)دا فەوتابوون‌و لەبەر دەستووسەکەی (ح) نووسیمانتەوە .

ئەهل جەننەتی کوڵ مەبان حەیران
بەو مەشعەڵەی نوور مەبان (نیگەران)

سەلام حەققەن ئەو نوور قەدیم
(سلامٌ قولاً من ربٍّ رحیم) (٢٦٩)

(نە زایقەی) (٢٧٠) نوور کوڵ مەبان (مەدهۆش)
ئەطعیمەی جەننات مەکەن (فەرامۆش)

عەرض مەکەن یا ڕەب ئەنوار (سەلام)
دوعاشان جە حەق مەیۆ بە ئەنجام

در بیان چگونگی قلعات جنت و ترکیبشان (٢٧١)

دەروێش ! جە ئەوصاف مولك (لا نظیر)
ئیسمو ڕەسمشان باوەر بە تەحریر

حەق موبالەغەش جەو موڵك کەبیر
(ملكاً كبيراً) کەردەنش تەسطیر

هەشت قیطعە دارۆ جەننات کوبرا
هەر یەك بزورگتەر جە ئەرضو سەما

هەر قیطعەش دارۆ یەك عالی دەرگا
پڕ قەصرو پڕ حوور ، پڕ خەیمەو خەرگا

قوصوورش (بالكل) تەحتو فەوقانی
(كلاً) مورەصصەع لوئلووی مەرجانی

---

(٢٦٩) سوورەتی (یس ٥٩) .
(٢٧٠) مەبەستی لە موزایەقەو تەنگاوکردنە .
(٢٧١) واتە : باسی چۆنیەتیی بەشەکانی بەهەشتو دروستکرانیان .

بیان اسامی قطعهای جنت و اصلشان (۲۷۲)

هەر قیطعەش ئەسمای وێش دارۆ جودا
ئەووەڵ جە ئەسماش کەریم ئیبتدا
قیطعەی ئەووەڵش جە دوڕڕ بەیضان
ئیسمش جەلالەن مەقام عوظمان
دووەمش (دار القرار)ەن نامش
یاقووت سورخەن قەصرو مەقامش
سیٖیەم مەشهوورەن بە (دار السلام)
قەصرش زەبەرجەد سەبزەن بە تەمام
(جنة الخلد)ەن قیطعەی چارەمین
قوصوورش جوملە مەرجانەن یەقین
(جنة المأوی) پەنجەم مەقامەن
(بالمّرة) قەصرش جە نوقرەی خامەن
(جنة العدن)ەن مەقام شەشەم ،
ئەبنیەش جوملە گولاَن موجەسسەم
(جنة الفردوس) قیطعەی هەفتەمەن
جە نوقرەو (۲۷۳) طەلاَ کول موجەسسەمەن
قیطعەی هەشتەمش (جنات النعیم)
ئەبنیەش (بالکل) زمڕووتەن موقیم
خاك هەر قیطعەش کول زەعفەرانەن
سەنگش زەبەرجەد ، دوڕڕو مەرجانەن

---

(۲۷۲) واتە : باسی پارچەکانی بەهەشتو بنەڕەتیان کە لە چی دروستکراون .
(۲۷۳) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (نوقرەی) . دیارە ئەوە هەڵەیە .

گفتار در حجرهای گوناگون از مجوهرات قصرها (۲۷٤)

دائیرەی هەر حەوش چوار قوڕنەش تەمام
ئاراستەی قەصرەن ، پڕ حوجرەو [۲۷٥] مەقام
عەرووسیو حوجرەی تەحتو فەوقانی
(کلاً) مورەصصەع لەعل ڕوممانی
حوجرەی هەر قەصرش نەوعش بێ حیساب
(کلاً) موزەییەن بە لوئلووی خۆش ئاب
جە نەوع حوجرەش بەعضێ یاقووتەن
بەعضێ مروارید [۲۷٦] . بەعضێ زمڕووتەن
بەعضێشان عەقیق ، بەعضێ گەوهەرەن
بەعضێشان طەلاّ ، صاف موجەوهەرەن
بەعضێ بلووری ، بەعضێ نوقرەی خام
بەعضێ پیرۆزە تەمام سەقفو بام
بەعضێشان جە لەعل [۲۷۷] . بەعضێ مەرجانەن
بەعضێشان ئەڵماس لوئلووی ڕەخشانەن

گفتار در انهار و خیمەگاهش و کرسی (۲۷۸)

حەوش هەر سەرا دارۆ چەهار جۆ
نە هەر جۆ یەك حەوض موهەییان هەر سۆ

---

(۲۷٤) واتە : باسی ژوورە ڕەنگاو ڕەنگەکانی بەهەشتو گەوهەرەکانی کۆشکەکانی .
(۲۷٥) لە دەستنووسەکەی (م)دا بە هەڵە نووسراوە (حوجرەی) .
(۲۷٦) لە دەستنووسەکەی (م)دا بە هەڵە نووسراوە (مرواریدو) .
(۲۷۷) لە دەستنووسەکەی (م)دا بە هەڵە نووسراوە (لەعلو) .
(۲۷۸) واتە : باسی جۆگاو مێرغوزارو تەختو کورسی‌یەکانی ناو بەهەشت . لە دەستنووسەکەی (ح)دا (کرسی) خراوەتە بەر (خیمەگاه)دوە .

نە باڵای هەر حەوض خەیمەی ڕەنگاڕەنگ
جوملە مورەصصەع دانەی گران سەنگ

هەر خەیمە کورسیو فەرشش موهەییان
مەزاج کاسش کافووری هەوان

ئەووەڵ ئەنگەبین ، دیگەر جۆ نە شیر
طەعمەو (٢٧٩) لەونشان نمەبۆ تەغییر

سییەمش کەوثەر بادەی شەرابەن
نەهر چەهارەم ظیلال ئابەن

ئیظهار قودرەت ذات جەلیلەن
چەشمەی هەر چەهار نە سەلسەبیلەن

نەوع خەیمەگاش سورخو سەبزو زەرد
ژەنگاریو ، ئەبیەض ، دێزو ، لاجیوەرد

وەیطەورەن تەرتیب بزورگیی خیام
هەر خەیمە دارۆ چەند حوجرەو مەقام

بە دوڕڕو مەرجان کول مونەققەشەن
جوملە ئاراستەی کورسیو مەفرەشەن

دائیرەی خەیمە نەخل و شمشادەن
ڕوممانو عەناب ، سەرو ئازادەن

نارنجو ، لیمۆ ، عەرعەر ، مورەققەم
جە ئەنواع گوڵ حەوشش موجەسسەم

---

(٢٧٩) لە دەسنووسەکەی (م)دا نووسراوە (طعمەء). ئێمە بەپێی دەسنووسەکەی (ح) نووسیمانەوە کە بەلامانەوە ئەم ڕاست بوو .

کورسیی هەر حوجرەش میسك یا عەنبەرەن
یا کەهرەب ڕشتەی دوڕڕو گەوهەرەن
بەعضێشان عاجو ۔ بەعضێ جە عوودەن
جوملە موجەوهەر دانەی مەقصوودەن
بەعضێشان یوسرو ، بەعضێ جە ماهی
بەعضێشان نەرجیل عەطای ئیلاهی
بەعضێشان جە لەعل ۔ بەعضێ ئەلماسەن
حوجرەی هەر قەصرش بەیطەور قیاسەن
نەوع هەر حوجرەش نە ئیختیلافەن
فەرش هەر ئوتاق کول حەریر بافەن

در اوصاف حوری گوید (۲۸۰)

هەر حۆری تەنها دارۆ حوجرەی وێش
هەر یەك یەك خەددام ، غیلمانش نە پێش
هەر حۆری مەلبووس هەفتاد لیباسەن
ئەنواعش ڕەنگ ڕەنگ ئەلوان ئەساسەن
بەوطەور نەزاکەت پارچەش فاخیرەن
ئەعضاشان (بالکل) نە تۆش ظاهیرەن
جوملە مورەصصەع تاجش نە فەرقەن
ئەعضاشان نە طەوق جەواهیر غەرقەن
نە تۆی قەصر زەڕ وەقتێ مەنیشان
چون دوو ئاینە بە یەك دەی نیشان

---

(۲۸۰) واتە : باسی حۆرییەکانی بەهەشت .

حۆری‌یان مه‌عکووس قه‌صر بلوورەن ،
قه‌صره‌ها مه‌عکووس ته‌جه‌للای حوورەن

زه‌نان جه‌ننه‌ت حۆری‌یان خاص
جومله موبه‌ڕڕان جه حه‌یض‌و نیفاس

غه‌یر جه مه‌نکووحه‌ی وێش هه‌ر ئه‌دنا که‌س
جه حۆری هه‌فتاد داره‌د هه‌م نه‌فه‌س

هه‌ر یه‌ن مه‌حبووبه‌ن مه‌نکووحه‌ی وێشان
حووران به زه‌نان حه‌سره‌ت مه‌کێشان

هه‌رده‌م باقی‌یه‌ن بیکاره‌تشان
پڕ موله‌ذذیذه‌ن کول وه‌صڵه‌تشان

هه‌ر مه‌ردێ قووه‌ت صه‌د مه‌رد دنیا
حه‌ق به لوطف وێش پێش مه‌کۆ عه‌طا

گفتار در شجرة الطوبى (٢٨١)

یه‌ك دره‌خت دارۆ عالی مه‌نزیله‌ت
حه‌ق به لوطف وێش سازان جه قودره‌ت

سه‌رازێر ئامان ئاوێزان عه‌رش ،
شاخش به هه‌ر قه‌صر جه‌ننه‌ت بی‌یه‌ن په‌خش

ئیسم ئه‌و شه‌جه‌ر فاشه‌ن به طووبا
هه‌شت قیطعه‌ی جه‌ننه‌ت که‌رده‌ن ئیکتیفا

زه‌یتوونه‌ن جه لای به‌عضێ موفه‌سسیر
به‌عضێ دان نیسبه‌ت طووبا به ئه‌نجیر

---

(٢٨١) واته : باسی (شجرة الطوبى) که دره‌ختێکه له به‌هه‌شتدا .

نە حوجرەی وێشان هەرکەس جە کورسی
شاخش مەنمانۆ جە تۆی عورووسی

نەفس هەر میوە کەرۆ ئیشتیها
دەرلەحظە پەیدان جە شاخ طووبا

نە تۆی پەنجەرە مەیۆ جە بیروون
ظەرفش موجەوهەر ، سەرپۆش سەرنیگوون

ئەنواع طویوور مەیۆ ، مەویەرۆ
نەفست بە هەرکام ئیشتیها کەرۆ

بە هەر نەوع کەباب کەردی ئارەزوو
بەو نەوع جە طەبەق حاضر مەبۆ زوو

جە ئەکل طەعام نەفست کەردی سێر
جە پۆستو ئێسك ئیحیا مەبۆ طێر

بێ بەیعو خرید بێ ڕەنجو تەعەب
مەوجوودەن ئەشیا هەرچی کەی طەڵەب

ئیشتیهای نەفست بە هەرچی کەرد مەیل
حاضرەن بێ ڕەنج ، بێ میزانو کەیل ،

نە عەرصەی هەر حەوش یەلخییەن (٢٨٢) بوراق
هەردەم حاضرەن موکەممەل یەراق (٢٨٣)

---

(٢٨٢) یەلخی : ئامادەو تەیار ، وەك یخ دراو .

(٢٨٣) یەراق : چەكو ئەسڵەحە ، لێرەدا مەبەست زینو لەغاووکەلوپەلی سواری یە .

گفتار در حضرت اقدس که وعده‌گاه دیدنی محبان‌است (٢٨٤)

هەروەقت کەردی مەیل دیدەنیی ئەحباب
مەیۆ بە ڕوکووب بوراق بە شیتاب
جە حین ڕوکووب مەڕانی بوراق
پەی ئەوکەس بەی طەور مەبۆ ئیتتیفاق
هەردوو پەی مەقصەد بە ئیتتیفاقی
جە ئەوسەط ڕاه مەبان مولاقی
یەك عالی درەخت واقیعەن نەو جا ،
تەختش پەرچەمەن پڕ خەیمەو خەرگا
نەشئەت هەواشەن پڕ عەیش‌و ئونسەن
ئیسم ئەو مەقام (حضرة القدس)ەن
نە دائیرەی حەوض تەکمیلەن کورسی
هەواش موفەڕڕیح ، صەحراش ئەطڵەسی
مەنیشان بە هەم هەردوو بە دڵواز
بەرگ ئەو شەجەر دەنگ مەدۆ چون ساز
بەوشەرط ئەوکەسان جەی دنیای خەراب
نەکەردەبۆ سەمع تەموورەی ڕوباب
ئەگەر یەکیشان کەردەبۆ مەسمووع
پەی ئوخراش هەرگیز نمەبۆ مەمنووع (٢٨٥)

---

(٢٨٤) واتە : باسی ئەو شوێنە کە ناوی (حضرة القدس)ەو دۆستان لەوێ بە یەك ئەگەن .

(٢٨٥) مەبەستی فەقێ قادر ئەوەیە ئەگەر ئەم دۆستانە لە دنیادا بە هەردوو گوێ گوێیان لە ئاوازو ساز بووبێ ، ئەوە لە بەهەشتدا گوێیان لە ئاوازی ئەو گەڵا درەختانە نابێ ، بەڵام ئەگەر بە تەنها گوێیەك گوێیان

چون صەدای نەغمەش دەنگ مەدۆ نە گۆش
نە ذائیقەی ذەوق مەیۆ بە خورۆش

ئەو کەس کەردەبۆ سامیعەی حەرام
نەکەردەن تەوبەی ئیخلاص جە ئەییام

پۆسەن ئیرادەی شاھ بێ نیاز
نیەن جە سەمعش ئەو نەغمەو ئاواز

تا ھەن ئیشتیاق ھەردوو بە لوعبەت
مەنیشن نەوجا بە عەیش‌و ئولفەت

ھەردوو ئارەزووی یەك مەکەن سەماع
ھەردووشان جە یەك مەکەن (الوداع)

مەکەن پەی خانە بە دڵ ئارەزوو
حاضرەن بوراق نەوجا پەی ھەردوو

ھەریەکێ پەی قەصر وێش مەبۆ ڕەوان
مەکەن ئیستیقبال ھەردوو حۆری‌یان

ھەر یەك بە نەوعێ مەبینۆ خدمەت
دەست جە بان دەست بە عیززو ئولفەت

جە ڕەنج‌و ئەلەم ، جە عەیب‌و عیللەت
جوملە بەری‌یەن خەلقەندەی جەننەت

ھەم بوغض‌و کینە ، ھەم بوخل‌و حەسەد
نمەبۆ نە ئەھل جەننەت موئەبەد

لێ بووبێ ، ئەوە لە بەھەشتدا بەو گوێکەی‌تریان گوێ‌یان لە ئاوازی گەڵا درەختەکانی بەھەشت ئەبێ‌و پێی ڕائەبوێرن ! .

هەواش نە ڕەحمەت ذات خالیقەن
شەبو ڕۆز ئەو صوبح صادیقەن
پەی پەی نەسیمەی صوبح سەحەری
مەدۆ نە دەماخ عەطر عەنبەری
عالەم ئەبەدی نەوجا موقیمەن
نە عیجزو حەسرەت ، نە بەلاو بیمەن
نە پیری نەوجا دارۆ نیشانە ،
نە ئەجەل نە پەی گێرۆ بەهانە
مەمنووعەن نەو جا هەر تەقواو طاعات
نە نوماز دارۆ نە ڕۆزەو زەکات
مەوجوودەن جە پێش هەر نەوع خوردەنی
نەدارۆ (اصلاً) جوزء ڕیدەنی
ئەطعیمەش بێ دەرد جوملە صەفوەتەن
نەقسیم عورووق قووەی شەهوەتەن
بە غەیر جە عەرەق یەقین کەن تەمام
نەدارۆ مەخرەج ئەگل هەر طەعام
غوسڵ بەعد جەمع [٢٨٦] نیەن نە جەننەت
ئازادەن هەر کەس نە موزدو میننەت
هەم خوابو غەفڵەت ، هەم سەهوو نیسیان
مەرفووعەن جوملە نە ئەهل جینان
فەرق موذەککەر ئێدەن چەنی حوور
نە خەددش یەك خەط سەبز مەبۆ ظوهوور

(٢٨٦) مەبەستی لە جەمع (جیماع)ە .

شوعلەی حوسن مەرد نە جەننەت چون شەم
پڕتەو مەبەخشۆ چون شەمس چارەم (۲۸۷)

گفتار در نطق حضرت الوهیت پناهی جل جلاله (۲۸۸)

مەیۆ یەك نیدا جە حەضرەت ڕەب
ئەی عیباد جە من هەنی کەن طەڵەب

عەرضشان ئێدەن خەجاڵەت باریم ،
مەر جە ئێد خاستەر چ طەڵەب داریم ؟!

ذات یەگانە بە صەوت قودرەت
صادیر مەکۆ ئەمر بە ئەهل جەننەت

کێ بی جە دونیا مەحەلل ئیشکاڵ
هەم جە ئەو کەسان ئێوە کەن سوئاڵ

ئەوسا عولەما ماوەران بە یاد ،
طەریق سوئاڵ جێش مەکەن گوشاد

عولەما ماچان جە دار دونیا
حەق وەعدەش بەخشان بە ئیعطای لیقا

طەڵەب کەن جە ذات حەیی (ذوالجلال)
ئیحسان مەکەرۆ تەجەللای جەمال

ئەوسا هەرکەسێ مەیۆ بە دوعا :
وەعد تۆ حەققەن ، بنمانە لیقا

---

(۲۸۷) ڕۆژی پرشنگداری ئاسمانی چوارەم . ئەڵێن لە ڕۆژی قیامەتدا خۆر دێتە خوارەوە بۆ ئاسمانی چوارەم .

(۲۸۸) واتە : قسە لەبارەی قسەکردنی یەزدانی مەزنەوە .

حەق بە لوطف وێش مەنماتۆ جەماڵ
نە ذەوق جەماڵ شەوق مەیۆ بە حاڵ

وەی‌طەور شەوق عیشق مەیۆ بە خورۆش
ذائیقەی [٢٨٩] جەنەت مەکەن فەرامۆش

یەك هەفتە جە شەوق کول مەبان حەیران ،
یەوم هەشتەمین مەبان نیگەران

خۆلاصە نە ظەرف هەر هەفتە یەك ڕۆژ
عالەم بە جەماڵ حەق مەبان فەیرۆز [٢٩٠]

نە جای ضیافەت جەماڵەن ئینعام
عالەم نە سورروور جەماڵ شادکام

گفتار در شفاعت حضرت رسالت پناهی بار سوم (٢٩١)

دەرویش نە تەرتیب مەشغەڵەی جینان
شەفاعەی کوبرای نەبیت کەرد نیسیان

سا چون موحەممەد (علیه الصلاة)
بەو جەلال‌و قەدر ڕووکەرد نە جەننات

---

(٢٨٩) بە هەڵە لە دەسنووسەکەی (م)دا (ضائقە) نووسراوە .

(٢٩٠) ئەوەی لەبارەی دیتنی خوای گەورەوە لە قورئاندا هەیە ئەوەتە کە خوا ئەفەرموێت : (وجوه یومئذ ناضرة ، الی ربها ناظرة . القیامة ٢٣ ــ ٢٤) واتە : لە ڕۆژی دواییدا هەندێ ڕوو هەن گەش‌و شادو سپی‌و سوورن، سەیری پەروەردگاری خۆیان ئەکەن . ئیتر ئەم ڕوانینە کەیەو چۆن‌و بە چ‌شێوەیەك خوا ئەبینن ، ئەوە خوا خۆی ئەیزانێ . سەرەڕای ئەوەش لەو دنیا شەوو ڕۆژو هەفتەو مانگ‌و ساڵ وەك لەم دنیادا نی‌یە ، وەك فەقێ قادر وتوویــە .

(٢٩١) واتە : باسی تکاکاریی پێغەمبەر (د.خ) بۆ جاری سێهەم لە بــارەگای خوادا . لەم عینوانەدا لە دەسنووسەکەی (م)دا لەجیاتیی (ســوم) نووسرابوو (سیوم) . ئێمە خۆمان ڕاستمان‌کردەوە .

نائیل بی به فەیض وەعدەگای مەعبوود
جولووس بی نە تەخت مەقام مەحموود

فەوج فریشتان ، جۆق جۆقو ، صەف صەف
مەیان بە تەبریك شای عالی ڕەفرەف

یەك زەمان جە بەین مەویەرۆ تەکمیل
مەیۆ بە تەبریك (أخی جبرئیل)

هەم جە ذات حەق حەیبی (لا ینام)
پەرێش ماوەرۆ پەیغامو سەلام

نەبی پەی تەعظیم سەلامو پەیغام
نە جولووس تەخت مەکەرۆ قیام

دوو نوور نە یەك تەخت نوور مەبان جەلیس
بە لەهجەی ئولفەت مەگێران ئەنیس

سوئال مەکۆ جێش جەودەم موصطەفا
جە حاڵ ئوممەت پێم بدەر ئاگا ...

ئوممەتم خوڕڕەم قیطعەی نەعیمەن ،
یا خۆ نە جەزای نار جەحیمەن ؟!

عەرض مەکۆ نە ڕووی شەمس ڕیسالەت
ئوممەتت ئەگەر باقین نە جەنەت

ئەمما نە قیطعەی ئەووەڵ چەند گرۆن
سیماشان تەرتیب ئوممەتان تۆن

ئەعضاشان (بالکل) جە کوورەی نارەن
ویردو نیداشان هەر (یاغفار)ەن

مەیۆ بە ڕەشحە [٢٩٢] موحەممەد نەو جا
چون بەرق لامیع مەیۆ بە صەحرا

بە ئەمرش نەودەم یارانش تەمام
مەیان بە میقات (کلاً) نە قیام

جە دمای ئەصحاب فیرقەی شوهەدا
عولەمای عادیل ، ئەولیای کوبرا ..

موخلیصان حەق ، صادیقان ڕا
هەر یەك نە قیام مەکەن تەمەننا

بە ئەمر یەزدان عەلیمو خەللاق
جیبرەئیل ، نە پەی با تاجو بوراق

ڕوو مەدۆ نە خاك حەضرەت ڕەسوول
عەرض مەکۆ یا ڕەب مەر ئێد بێ مەئموول

بە ئیرادەی تۆ (خیر الغافرین)
من بیم بە شەفیع کولل موذنیبین

نە حوضوور وێت ذات (ذوالجلیل) [٢٩٣]
من کەردی پەی عەفو ئوممەت بە کەفیل

هەم وەعدەی تۆ حەق ، هەم عەبدت موحیق
ئێدەن ئومێدم نە عام کەی تەحقیق

خاصصەی ذات تۆن (علاّم الغیوب)
عەفوی ئوممەتم جە قەید ذونووب

---

(٢٩٢) مەبەستی فەقێ قادر لە (ڕەشحە) (ڕەعشە)یە واتە مووچڕکە .
(٢٩٣) لەبەر ڕاگرتنی سەنگی بەیتەکە (ذوالجلال) کراوە بە (ذوالجلیل) .

یا ڕەببی ڕاضیم ئەصحاب کییار
نە جای موذنیبان بسۆزی بە نار [٢٩٤]

چار یار گوزین عەممەین کیرام
حەسەن‌و حوسەین ، ئەهل بەیت تەمام

جوملەشان جە نار دۆزەخ کەر موقیم
بەوشەرط موذنیبان [٢٩٥] ئوممەت کەی تەسلیم

جە دنیای فانی لوطفت کەرد عەطا
حەققمەن یا حەق شەفاعەی کوبرا

جە عەرش نوزووڵ کەرد هاتیف جە ڕەقیب
حەقق وێم بەخشام بە تۆ یا حەبیب

کەردش سوجدەی شوکر دەردەم موصطەفا
عەرض کەرد نە حوضوور ذات شەهەنشا

حەق تۆ جە عەبد هیچ نەدارۆ پەی
خاصصەی تۆن عیباد جەو حەق ئازاد کەی

تۆ ها شەئن وێت ئاوەردی بە جا ،
شەئن من چێشەن پەی من کەر ئەدا

نوزووڵ مەکۆ صەوت جە عەرش ئەعلا
مەر یا موحەممەد تۆم نەکەرد ئاگا ؟!

---

(٢٩٤) ئێمە نازانین فەقێ قادر ئەم قسانەی لەکوێوە هێناوە . لە هیچ کتێبێکی باوەڕپێکراوی ئاییندا شتیوا نی‌یە کە پێغەمبەر لەو دنیا داوا لە خوا بکا لەجیاتیی گوناهبارانی ئوممەتەکەی - هاوڕێ گەورەکانی خـۆی بسووتێنێ ، هەرچەند مەبەستیش لەم قسەیە بەزەیی هاتنەوە بێ بـە موسوڵمانە گوناهبارەکاندا .

(٢٩٥) لە دەستنووسەکەی (م)دا بە هەڵە نووسراوە (مذنوبان) .

ئایەی قەدیمەی پەی تۆم کەرد ڕەوان
پڕ مەکەم دۆزەخ نە ئینس‌و نە جان (٢٩٦)

عەرض مەکۆ یا ڕەب جە کوفر موشریك
چ نەقص دارۆ موئمین کەی تەریك ؟!

صادیر مەبۆ ئەمر ذات (لا یخاف)
حوقووق عیباد چون مەبۆ ئیخلاف

عەرض مەکۆ یا ڕەب ئەر داری موراد
قاپیی خەزانەی ڕەحمەت کەر گوشاد

هەم مەطلووب مەسروور ، هەم طالیب غەنی
هەم پەی ئێمە هەن خەیلێ خورسەنی (٢٩٧)

صادر کەرد فەرمان شەهەنشای دارا
دۆ حیصصەی ئوممەت تۆ جە هەر خەطا

عەفوم کەرد جوملە نە جینن‌و جە ناس
بە ئەلطاف وێم جە نار بان خەلاص

هەم بە لوطف وێم صینف ئەخیرە
ئازاد بان جە ذەنب کردەی کەبیرە

دمای سوجدەی شوکر ڕەسوول سەروەر
عەرض مەکۆ بەی لوطف من بیم موفتەخەر

ئەمما بەندەگان خاصصان ئوممەت
جوملە مەوجوودەن پەرێ شەفاعەت

---

(٢٩٦) ئیشارەتە بۆ ئایەتی (وتمت كلمة ربك لاملأن جهنم من الجنة والناس اجمعين . هود ١٢٠) .

(٢٩٧) لە دەسنووسەکەی (م)دا نووسرابوو (خورسەندی) . ئێمە خۆمان بۆ هاوسەنگی لەگەڵ (غەنی) کردمان بە (خورسەنی) .

نیازم ئێدەن شای ئیحسان پەنا
نەبان خەجاڵەت جە دەرگای عوضا

صادر مەبۆ ئەمر جە ذات قودرەت :
ها پەی شەفاعەت عەطام کەرد ڕوخصەت

موحەممەد ئاما ، نیدا کەرد ئەصحاب .
فەرماش مەئذوونەن جە ذات وەهاب

جەودما ئەصحاب کیبار سەراسەر
هەر یەك حاڵ وێش مەدۆ نە دەفتەر

جە دەرگای قودرەت (عزیز الغفار)
مەکەن شەفاعەت بەندەی گونەهکار

جە دمای ئەوان وەلیو شوهەدا
با موجتەهیدین ، صینف عولەما

جە دمای ئەوان خاصەی تابیعین
مەکەن شەفاعەی ئوممەت بە یەقین

جە دمای خاصان نە هەر کەمو بێش
مەکەران ڕجا پەی ئەحباب وێش
(حسب الاراده)ی (عظیم الغفران)
جبیرەئیل جە حەق ماوەرۆ فەرمان

عەرض مەکۆ نە ڕووی نەبیی موختار
قەبووڵ بی ڕجای ئوممەت بە یەك بار

ئەوسا موحەممەد بە خاطر گوشاد
میهمیز دا بوراق دەوەندەی چون یاد

جیبرەئیل چەنی (سید المرسل)
نەکەردن ئارام تا قیطعەی ئەووەل

جوبرەئیل فەرمان ذات موستەعان
مەکەرۆ تەفهیم زومرەی خازینان

خازینان جوملە مەکەران نوزوول
مەدەن بەشارەت جە ئامای ڕەسوول

جەودما ئوممەت نەبی‌یی موختار
کول نە جەزای نار مەیان ڕستگار

(کلاً) مەنۆشان جە بادەی کەوثەر
دەردەم ئەعضاشان مەبۆ مونەووەر

جوملە شادمان بە قوصوورو حوور
مەکەن حەمد حەق بە عەیش‌و سورروور

بەشق ذات وێت (واجب الوجوب) (٢٩٨)
ئیمە بە ئوممەت (نەجا) (٢٩٩) کەی مەحسووب

قاپیی خەزانەی ڕەحمەت کەر گوشاد
جە (یوم المحشر) عەبدت کەر ئازاد

نە حاڵ حەیات (عظیم الغفران)
بە ئەڵطاف وێت عەطا کەر ئیمان

عەبد ضەعیفت ذەلیل‌و خوارەن
پەنای ئیلتیجاش پەروەردگارەن

---

(٢٩٨) فەقێ قادر پێشتریش جارێك (واجب الوجوب)ی لەبەر وەزنی شیعر لەجیاتیی (واجب الوجود) بەکارهێنا .
(٢٩٩) مەبەستی لە ئوممەتی ناجیە واتە ڕزگار بووە .

عوظمای نیازم ئێدەن یا ڕەببی
شادم کەی بە لوطف شەفاعەی نەبی
باب شەفاعەت یاوا بە خیتام
بەر موحەممەد بۆ صەلاتو سەلام

بیان شفاعت سائر انبیا و رسولان بنی اسرائیل (٣٠٠)

دمای شەفاعەت نەبیِ‌بی هودا
سائر ڕوسول [٣٠١] گرۆی ئەنبیا
هەریەك نە [٣٠٢] حوضوور ذات بێ‌ئەندێش
مەکەن شەفاعەی ئوممەتان وێش
(کلاً) ڕجاشان دەرحەق بە موئمین
مەقبوولەن جە باب موعەللای موعین
(کلاً) جە دەرگای ذات (ذوالجلال)
بە عەفوی ئوممەت کون مەبان خۆشحاڵ
ئەمما مونکیران کوتوب سەماوی
با موعانیدان (رسول الله)ی [٣٠٣]
چەنی ئەو گرۆی نە صینف جاهیل
پەرستش کەردن مەعبوودەی باطیل
(حسب الوظیفه)ی (شدید العقاب)
موئەببەد مەبان جە کوورەی عەذاب

---

(٣٠٠) باسی تکاکاریی پێغەمبەرانی بەنی‌ئیسرائیل .
(٣٠١) لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (رسل = ڕوسول) .
(٣٠٢) ئەمە بەگوێرەی دەستنووسەکەی (ح)یە . لە دەستنووسەکەی (م)دا نووسراوە (بە) .
(٣٠٣) لە دەستنووسەکەی (م)دا بەم‌شێوەیە نووسراوە (با معندان رسول الاهی) .

گفتار در حیوانات که در جنت ... چنداست (٣٠٤)

پەرێ سامیعان دەروێش دڵڕێش
یەك ماددەی هەنی ئیعلان کەر نە پێش

غەیر جە ئینس و جان جینس چەند حەیوان
بە وەصڵ جەنەت مەبان شادمان :

قۆچ قوربانیی نەبی ئیسماعیل
ئەووەڵ پەی جەنەت مەیۆ بە تەعجیل

دووەمش ئوشتر صالیح پەیغەمبەر
نە عەرصەی جەنەت مەبۆ موقەڕڕەڕ

سێیەمش ئەو حووت حەضرەت یوونس
چەند ساڵ نە بەطنش کەردەبێ ئونس

چارەمش حیمار حەضرەت عوزەیر
نە صەفحەی جینان مەگێڵۆ چون طەیر

پەنجەمش قیطمیر ئەصحاب کەهفەن
نە صەحن جەنەت داخیل بەو صەففەن

وە هەم مەلفووفەن سەبعەی سەماوات
چەنی ماهـو خۆر نە صەفحەی جەنات

---

(٣٠٤) واتە : باسی ئەوە چ گیانلەبەرێك لە بەهەشتدا ئەبێ؟ لە دەسنووسەکەی (م)دا لە شوێنی ئەو نوختانەدا کە ئێمە دامانناون وشەیەك کوژابووەوە . بە بۆچوونی ئێمە ئەبێ شتێکی وەك (زندگی میکنند) واتە (ئەژین) بێ .

شایانی وتنە چوونە بەهەشتی ئەم گیاندارانە بەلگەیەکی باوەڕپێکراوی لە ئاییندا نییەو قسەی ڕووتی خەڵکە .

در مقامگاه اعراف گوید (٣٠٥)

دەروێش بە تەوفیق ذات (لا یخاف)
باوەر بە تەعریف عەرصەگای ئەعراف :

یەکجا نە مابەین جەحیم‌و جینان
بە قودرەت حەق بی‌یەن نومایان

جە بەین هەردوو دارۆ ئیختیلاف
مەشهوورەن ئەوجا ئیسمش بە ئەعراف

بە نیسبەی جینان قیطعەی جەحیمەن
بە نیسبەی جەحیم قیطعەی نەعیمەن

وەسیعەن خەیلێ خۆشتەر جە دونیا
موقیمەن ئەوجا جوملە بولەها

چون بێ‌عەمەلەن صینف مەجنوونان
حیکمەتش ئێدەن یەئسەن نە جینان

هەم جە پێشینان یەك قەوڵ ضەعیف
یاوان بە دەستم مەکەروون تەعریف

چون حاتەم طەی ، عەدڵ نەوشیروان
هەردوو نە ئەعراف مەگێران مەکان (٣٠٦)

---

(٣٠٥) واتە : باسی ئەو شوێنەی پێی‌ئەڵێن (ئەعراف) .

(٣٠٦) لێرەدا لە دەسنووسەکەی (م)دا لاپەڕەیەك فەوتاوە کە پاشماوەی کتێبەکەو دوایی هێنانەکەیی تیا نووسراوەتەوە . ئێمە دوا بەشی کتێبەکەمان لەبەر دەسنووسەکەی (ح) نووسی‌یەوە .

هەرچەند ڕاوی‌یان قەولش تەسبەقەن
ئەمما ئەصەححش جە عیلم حەققەن

در تاریخ و خاتمهء کتاب (۳۰۷)

مەنظوومەی کیتاب (عەقیدەی ئیسلام)
(الحمد لله) یاوا بە خیتام

سەنەی هەزارو هەم سێ‌صەدو دوو
کەردم ئیستیخراج مەسائیل هەر سوو

خەتم تەرجومە توحفەی بێ‌بەدەل
تەکمیل بی نە شەهر (ربیع الاول)

حەمید خان سولطان ئال عوثمان بی
(ناصرالدین) شاه صاحێبقران بی

ئیسم موئەللیف توحفەی نەوادیر
تەسمیەش فاشەن بە (عبدالقادر)

ئەصڵم هەماوەند ، جاگەم چەمچەماڵ
نە شەهر کەرکووك مەحبووسم ئەلحاڵ

بەر ڕۆح ڕەسوول خەتم ئەنبیا
هەزاران درووود ، هەزاران ثەنا (۳۰۸)

---

(۳۰۷) واتە : باسی مێژووی دانانی ئەم کتێبەو دوایی هێنانی .

(۳۰۸) لە دەسنووسەکەی (ح)دا لە داوێنی کتێبەکەوە ئەم چەند دێرە نووسراوە : (تمام شد کتاب عقیده نامه باذن الله تعالی و به التوفیق . حرره حیدر ابن عزیز خسرو هموند از نسخهء میرزا محمد رحیم ابن کدخدا سلیمان سماقلوای که برای مؤلف الکتاب فقی عبدالقادر ابن رسول هموند نوشته ، در تاریخ ۲۵ جمادی‌الثانی سنة ۱۳۰۲ و یوم

خمیس در توقیف‌خانهء کرکوك . جناب فقی عبدالقادر رحمة الله علیه فرموده و او تحریرش کرده‌است . و بنده بتوفیق حضرت باری یـوم جمعه سوم رجب الله و سنة ۱۳۳۷ هجری بود از نسخهء میرزا محمد رحیم این کتاب فقی قادررا نوشتم . عزیز خسرو زاده : حیدر) .

واته : به ئیذنی خواو به یارمه‌تیی ئه‌و کتێبی عه‌قیده نامه ته‌واو بوو. حه‌یده‌ری کوڕی عه‌زیزی خوسره‌و هه‌مه‌وه‌ند له‌به‌ر نوسخه‌که‌ی مـیرزا موحه‌مه‌د ڕه‌حیمی کوڕی کوێخا سلێمانی سماقلوویی نووسی‌یه‌وه ، که ئه‌ویش بۆ ئه‌ولقادری کـوڕی ڕه‌سـوولْ هه‌مه‌وه‌نـدی دانـه‌ری کتێبه‌که‌ی نووسیبوه‌وه له پێنج‌شه‌مه‌ی ۲۵ی جومـادای دووهـه‌می ۱۳۰۲ی کوچی‌دا له ته‌وقیف‌خانه‌ی که‌رکوك ، جه‌نابی فه‌قێ قـادر به‌ڕه‌حمه‌ت‌بێ وتبووی‌و ئه‌و نووسیبوویه‌وه . منیش به‌یارمه‌تیی خـوا له ڕۆژی جومعه‌ی سێی ڕه‌جـه‌بی سـالْی ۱۳۳۷ی کۆچیـدا له‌بـه‌ر نوسخه‌که‌ی میرزا موحه‌مـه‌د ڕه‌حـیم ئه‌م کتێبـه‌ی فـه‌قێ قـادرم نووسی‌یه‌وه . عه‌زیزی خوسره‌وزاده : حه‌یده‌ر .

حه‌یده‌ر له داوێنه‌وه مۆرێکی خۆیشی پێوه ناوه .

قصـائد

— ١ — (١)

بیم ڕووحمەن •• بیم ڕووحمەن ••
مەنصووروار ئەی بەند بیم ڕووحمەن ••

وادەی تۆبەی عەهد جای نەصووحمەن ••
(سوی الحق) (٢) ئومێد کەشتیی نووحمەن

داردەس کی‌یەن ، کێن مەدەدکارم ؟
کێ هەن بوازۆ عوزر کردارم ؟

هامسەران وێم ڕەفیق جانی
وێشا جە وەندەم کەردەن پەنهانی

مەعلووم یە مەردوم ئاخر زەمانەن
بەستەی قەولشان ڕەسم زوبانەن

بێژەنوار ئەی بەند حەبس ظوڵماتم
کێ چون پیلەتەن بدۆ نەجاتم

— ١ —

(١) ئەم قەسیدەیە تەنها لە دەسنووسەکەی (ن)دا هەیە .
(٢) لە دەسنووسەکەی (ن)دا نووسراوە (سید الحق) ، بەڵام واتای بەیتەکە لەگەڵ بەیتەکەی پاشەوەیدا نیشانەی ئەوەن کە ڕاستەکەی ئەوەیە ئێمە نووسیومانە .

یا بە ضەرب سەیف حەربەی ڕەزمگاه
یا بە قووەی ماڵ ڕەهام کۆ نەی چاه

مەر جە کارخانەی حەیی ڕەببانی
بە سەیل ئیحسان شاه یەزدانی

بدەرۆ نەجات بەندەی سەوداسەر
وەرنە بەعیدەن جە صینف بەشەر

یا حەق بە حورمەت شای (أهل العبا)
بە سیرڕ ئەسرار سینەی مورتەضا

بە ئایەی قەدیم ، بە عەرش ئەعظەم
بە شەرەفناکیی کەعبەی موعەظەم

بەشق شوهەدای صەحرای کەربەلا
بدەر نەجاتم نەی بەند بەلاّ

پەرگەندە ئەقوام ، خانە تاراجم
وێم جە بەند بە حەرف نامەرد موحتاجم

یا ڕەبی دادم نە دەست ڕوومەن
جەبرو ظوڵمشان نە تۆ مەعلوومەن

مەیل کەرەم کەر (الله الصمد)
هەنی تۆبە بۆ جە کردار بەد

(فەقێ) هانا بەر [٣] بە قاپیی عولووم
تا مدۆت نەجات نەی بەحر قولزووم

---

(٣) لە دەستووسەکەی (ن)دا (هانا کەر) نووسراوە . ئێمە ئەوەمان بەلاوە هەڵە بــوو .

— ٢ —

اين (قيد زنجير) از بغداد در حپس‌خانه‌ى اوچ قلعه گفته (١)

قه‌يد زنجيرم •• قه‌يد زنجيرم
يا شا نه قه‌لعه قه‌يد زنجيرم
ده‌مێوه‌ن مه‌قهوور قه‌هر موشيرم
چه‌مه‌ڕاى هيممه‌ت شاى خه‌يبه‌ر گيرم

* * *

سه‌رخێڵ ئه‌قوام مه‌ينه‌ت كێشانم
مه‌حرووم ديدار قه‌وم‌و خوێشانم
به واته‌ى ئه‌قران حاڵ په‌رێشانم
ئه‌بث جه‌ريده‌ى دروون ڕێشانم
به‌رشى‌يه‌ن جه ده‌ست ڕوتبه‌ى سه‌ريرم
چه‌مه‌ڕاى هيممه‌ت شاى خه‌يبه‌ر گيرم

* * *

سه‌راپاى ئه‌عضام ذه‌ليل ڕه‌وقه‌ن (٢)
دڵ مات‌و مه‌لوول ، به‌رى نه شه‌وقه‌ن
پا به‌ند زنجير ، گه‌رده‌نم طه‌وقه‌ن
فه‌رش مه‌ذه‌للەم نه ته‌حت‌و فه‌وقه‌ن
(دائم الاوقات) فيكره‌ن ته‌حريرم
چه‌مه‌ڕاى هيممه‌ت شاى خه‌يبه‌ر گيرم

— ٢ —

(١) واته ئه‌م قه‌سيده‌ى (قه‌يدى زنجير)ه‌ى له به‌غدا له به‌نديخانه‌ى (ئۆچ‌قه‌ڵا)دا وتووه . ئه‌م قه‌سيده‌يه ته‌نها له ده‌ستنووسه‌كه‌ى (ن)دا هه‌يه .
(٢) مه‌عناى ئه‌م وشه‌يه‌مان بۆ ڕاست نه‌كرايه‌وه .

زیرەی مۆسیقای کەرەناو ناقووس
تار کەردەن دیدەم چون چۆی عەبەنووس
بارەبی پەردەی نەنگ چەنی نامووس
نە عوشرەت‌و عەیش مەندەنان مەئیووس
نە قەید سیجن [٣] خانو وەزیرم
چەمەرای هیممەت شای خەیبەر گیرم

❋ ❋ ❋

یا حەق بە حورمەت شای (خیر البشر)
بە شەرافەت نوور عەشرەی موبەششەر
بەشـــق ئەو [٤] ئیسم جە ئیثنا عەشەر
بدەر نەجاتم نەی بەحر بێدەر
(فەقێ)م . فوقەرای مەولای فەقیرم
چەمەرای هیممەت شای خەیبەر گیرم

— ٣ — [١]

بیت الاحزان در حبس‌خانهء بغداد گفته از عجزالحال (٢)

(بیت الاحزان)م (بیت الاحزان)م ..
هەر من موقەییەد (بیت الاحزان)م ..

---

(٣) لە دەسنووسەکەدا بە (صجن) نووسراوە .
(٤) دوور نی‌یە ڕاستەکەی (اول = ئەووەڵ) بێ .

— ٣ —

(١) ئەم قەسیدەیەش تەنها لەدەسنووسەکەی (ن)دا هەیە .
(٢) واتە : قەسیدەی خەفەت‌خانە (بیت الاحزان)ی لەبەر بێدەسەڵاتیی خۆی لە بەندیخانەی بەغدا وتووە . وابزانین ئەم قەسیدەشی لە سەرەتـای گیرانیدا وتوە لە ساڵی ١٢٩٧دا .

هەر من یەعقووبوار مەست هیجرانم
هەر من جە کردار وێم پەشیمانم ..

جە خیططەی عێراق هەر من زامدارم
هەر من تووناو توون تاریای تارم

هەر من چون شەهباز شکستە باڵم
هەر من تەن مەجرووح ، دەروون زوخاڵم

هەر من موقەصصیر دەوڵەتو شاهم
هەر من یۆسفوار دوستاخ [٣] چاهم

جە موڵكو میللەت هەر من ئاوارەم
هەر من جە ئەزەل سیان ستارەم

هەر من سەرئەفگەند لای سەردارانم
هەر من دەست بەستەی گۆشەی شارانم

هەر من مەست دەرد ، هەر من حەزینم
هەر من بەستەی بەند ، زارو زەمینم

یە ئاه منەن بە گەردوون لوان
یەخ کەردەن طورڕەی بورج کاکەشان

یە نالەی منەن چون زەنگ مەدۆ دەنگ
یە دوود منەن دنیا کەردەن زەنگ

یە نالەی منەن زوحەل کەردەن ڕێش
نە بورج میرڕیخ نەگبەت واران لێش

---

(٣) ئەم وشەیەمان بۆ ڕاست نەکرایەوە .

مەر پێت نەیاوان ، یا حەی ، تەحریرم ؟!
ئەی غەلغەلەی دەرد ، ڕەوق [4] زەنجیرم ؟!

ئەی بێداریی شەو نە تاب دەردان ؟!
ئەی نەڕانیی [5] نەرد تەختەی هامفەردان ؟!

هەنی کافیيەن ذات بیزەواڵ
ئەی کەچبازیی دەهر ، ئەی شۆخیی هاوماڵ ..

بدەر نەجاتم نەی بەند بەلا
گوشاد کەر وەنەم قاپی (ئووچ قەلا)

(فەقێ) تەفرەقەی فیرقەی یارانەن
ذەلیل زومرەی نابەکارانەن ...

— ٤ — [1]

بنا بر شیون سوگواری کدخدا سلیمان برادر بزرگش (٢)

شەهسوارم ڕۆ .. شەهسوارم ڕۆ !
شەهباز شەش دانگ شەهسوارم ڕۆ !

فەرەیدوون طەلعەت سەهمدارم ڕۆ !
ئەسکەندەر ئەساس حاتەموارم ڕۆ !

---

(٤) لە قەسیدەی پێشوویشدا ئەم وشەیەمان هاتەڕێو بۆمان ساغ نەکرایەوە.
(٥) لە دەسنووسەکەدا نووسراوە (نهران) .

— ٤ —

(١) ئەم قەسیدەیە لە دەسنووسەکەی (ن)دا بەتەواوی هەیە : بەلام لە دەسنووسەکەی (ح)دا تەنها دە بەیتی پاشەوەی ماوەو ئەوی‌تری فەوتاوە.
(٢) واتە : بۆ شیوەن بۆ کردنو لاواندنەوەی کوێخا سلێمانی برا گەورەی .

کەیخوسرەو دەماغ ، سیا وەحشم ڕۆ !
فەراموورز یەل ، جیهان بەخشم ڕۆ !
سەرتیپ سەرهەنگ سان سوپام ڕۆ !
نادیرەی ئەییام عەلەم وەپام ڕۆ !
سەردار زۆر مشت سیامالْم ڕۆ !
عەمارەت نومای چەمچەمالْم ڕۆ !
شێر بێئارام سەر بیساطم ڕۆ !
کۆی ذات هونەر پڕ صیفاتم ڕۆ !
ئاغا وەی ئەساس ، وەی هەیئەتەوە ،
وەی زومرەی غولاّم شێر هەیبەتەوە ،
بەی ئەسباب ڕەزم سان سوپاوە ،
بەی گشت بەگلەران وە پا مدراوە ،
مەر بە کۆ لوای ؟ عەزمت نە چێش بی ؟
پەی چێش خاطرت وەیطەورە ڕێش بی ؟
میرزام ویەردی بە نەوجەوانی
صەد حەیف نەیاوای وە کامەرانی ..
میرزام غولاّمان کەمەربەستەت کۆ !
میرزام بەگلەران جە بەند (٣) دەستەت کۆ !
میرزام کەوکەبەی سولەیمانیت کۆ !
زەمزەمەی سەرای نەوشیروانیت کۆ !
مەحفەل ئارای بەزم هەر شەوانت کۆ !
صەدای دارو گیر دلێرانت کۆ !

(٣) دوور نی‌یە ئەم وشەیە (بنەدەستەت) بووبێ .

سەر وەردار جە خەو ـ عالەم سەرسامەن
بێفەرمان تۆ کار ناتەمامەن ••
جەنگی سواران ئاهشان سەردەن
ماچان دوژمنان خورووجشان کەردەن
حەرفشان ڕاستەن میرزام وریزە
دوشمنان یەك یەك دڵ نە ستێزە
حەیف نیەن پەی تۆ بتەرسی نە جەنگ ؟!
وەیطەور بنیشی بێصەداو بێدەنگ ؟!
دوژمنانت شاد ، دۆسان زاریشەن
والیان پەرێت بێقەراریشەن ••
کونیەت [٤] مەردان باوەرە بە یاد
وێت جە قەید بەند گڵکۆ کەر ئازاد
میرزام ها گوڵ گەشت بەهار ئاماوە
ڕەم ڕەم وەحشیان ئالووەی خاوە
میرزام قوشچیان هەردەم قووقووشەن
هەردەم چەمەڕای فەرمان تووشەن ••
فەڕاشان بەزم مدران وە پاوە
هەر یەك یەقە چاك دڵ وە عەزاوە
خاتوونان نیلی ، مەهرووان دڵ چاك
زیرەی نازاران سەر دان وە ئەفلاك
یە نالەی منەن زوحەل کەردەن ڕێش
نە بورج میرڕیخ نەگبەت واران لێش ••

---

(٤) مەبەستی لە ناوونیشانە .

ئەم جار بۆ وە سەیر ئەی بەدبەختیی من
ئەی هەناسەی سەرد سیارەختیی من
ئەی ڕووسیاییو شەرمەساریی من
ئەی زاریی دەروون ، بێقەراریی من
تۆ ها ویەردی عوقبات بە کام بۆ
پەی من بە جا مەند صەدەمەی بێ شۆ
(فەقێ) دڵ جە بیم سەکەرەی مەمات
بدەر بە سەردا تا داری حەیات ...

ــ ٥ ــ [١]

این عریضه بحضور حضرت غوث الاعظم فرستاده (٢)

شێخ ئەولیا .. شێخ ئەولیا ..
سوڵطان خووبان ، شێخ ئەولیا ..
نادرەی ئەییام (نکتەی شیيء الله) [٣]
ئەولاد ئەشرەف شای (أهل العبا)
مورشید ڕەشید لیوای طەریقەت
سالیك ڕای شەرع مەغز مەعریفەت

ــ ٥ ــ

(١) ئەم قەسیدەیە بەتەواوی لە دەسنووسەکەی (ن)دا هەیە ، بەڵام لە دەسنووسەکەی (ح)دا تەنها پێنج بەیتی یەکەمو بەیتی دوایی ماوەو ، لە دەسنووسەکەی (م)یشدا هیچ نیشانەیەکی دیار نی‌یە . بە نیشانەی ئەوەدا کە بۆ حەزرەتی غەوثی وتوە ، دوور نی‌یە لە بەندیخانەی بەغدا وتبێتی .

(٢) واتە : ئەم عەرزوحاڵەی بۆ خزمەتی حەزرەتی غەوث ناردوە .

(٣) ئەمە تێکستی هەردوو دەسنووسەکەیەو لێی حاڵی نەبووین یانێ چی .

عورووج نه بورووج عەرش موعەللا
موسەممای صیفات ذاتت (باز الله)

مەشهوور نه هیندو عەرەب تا عەجەم
(مسند عظامت بغوث الاعظم) [٤]

هەرچەند شەرمندەی قاپیی ئەعلاتم
ئەمما چون مەحبووس بەند ظوڵماتم

ڕەحمێ کەر بە حاڵ بەندەی موسەخخەر
نه حاڵو کردار سابیق عەفوم کەر

هەر شەو هەمڕازم زڕەی زنجیرەن
ئەمانەت جە لام (بئس المصیر)ەن

حوجرەی حەرامی [٥] نه جەستەم ئارۆ
هەواو شەرارەی جەهەننەم دارۆ

کوورەی زەمهەریر هۆدەی سەردابەن
پلووسکش [٦] چون نار سەقەر بە تابەن

نار سەعیرش هۆدەی کیبارەن
تەختەی کالۆسیش [٧] عەقرەبو مارەن

---

(٤) ئەم نیوە بەیتەمان وەك چۆن نووسراوە لە دەسنووسەکاندا ، هەروا نووسی‌یەوە .
(٥) ئەیەوێ بڵێ حوجرەی حەرەمم کە ژووری زیندانەکەمە ، لەجیاتیی خۆشی‌و ڕابواردن ، گەرمای دۆزەخ بە ڕوومدا دێنێ .
(٦) لە دەسنووسەکەدا وا نووسراوە ، بەڵام بە نیشانەی نیوە بەیتی پێشوودا ئێمە لامان‌وایە (پلوکش = پەلووکش) بێ ، چونکە (پەلووك) هۆدەی سەرخانە .
(٧) لە دەسنووسەکەدا (کمپلیش) نووسراوە ، بەڵام ڕاستەکەی (کالۆسیش)ە. تەختە کالۆسی جۆرە جانەوەرێکی ئازارگەیێنە لە شوێنی پیس‌و شێداری بەغدادا زۆرە .

تەحقیقش تەحقیق بە دەرەك مانۆ
قەلعەش چون وەیلەن ئەرواح مەستانۆ
بۆق قەدەمگاهـ زەققووم زو مەسیل (۸)
بوخار قاوش تەن کەردەن بە نیل
سەیرانگای شوبباك ئەعرافەن بێلاف
نە جای صیراطەن طوررەی تەلغراف
مەجلیس تەحقیق نە جای میزانەن
قانوون نامەی کوفر عەدل دیوانەن
شەرع بیەن مەحکووم حوکم فەرعیيە (۹)
قیسم ضوححاکەن (قریحەی) (۱۰) شەرعییە
بەدیش هەر ئێد بی شەدداد بیعاد
تەقلید جەنەت ئاوەرد بە ئیجاد
ئیستا عوثمانلی پەی جەزای عالەم
تەقلید دۆزەخ ئاوەردەن بە هەم
مەعلوومەن مەحشەر نەی جا عەیانەن
دەستم بە دامان شاهـ گەیلانەن
(کرام الکاتب) نامەی ئەعمالم
وە بەند نویسۆ تەذکەرەی سالم

---

(۸) واتە : هەڵم و بۆقی پیادەڕەوەکەی وەك ئاوەڕێژگەی زەققوومی دۆزەخ وایـــە .

(۹) ئەبێ (فەرعیيە) زاراوەیەك بووبێ بۆ هەندێ ماددەی قانوون بەکارهێنرابێ .

(۱۰) لە دەستنووسەکەدا بەمجۆرە نووسراوە . بۆمان ساغنەکرایەوە ڕاستەکەی چۆنە یا مەعنای چی‌یە . دووریش نی‌یە (فرقەی) بووبێ و بە هەڵە وا نووسرابێ .

ئەجدادت شەفیع حەشر ئەکبەرەن
شەفیع بەر یا غەوث . وەنەم مەحشەرەن

یەك ساڵەن مەحبووس غەریب زێدم
(سید جە من ڕیاز)[11] من بێئومێدم

(فەقێ) دڵ شاد کەر بە یاران وێش
بەڵ جە فەیض تۆ ساکن بۆ جە ئێش

ــ ٦ ــ[1]

ایضا تشکی بحضور حضرت غوث الاعظماست (٢)

غەوث گەیلانی •• غەوث گەیلانی ••
قوطب هەر طەریق غەوث گەیلانی ••

تاج عاریفین ، بەحر مەعانی ••
عیسەوی ئەنفاس مووسای عیمرانی

مەقەڕڕو مەرکەز دائیرەی دەوران
طەییار قودسی ئەقدەم جە ئەقران ••

---

(١١) مەعنای ئەم ڕستەیەمان بۆ ساغ نەکرایەوە ، بۆیە لە دەسنووسەکەدا چۆن نووسرابووەوە هەروا نووسیمانەوە . لەمبەیتەوە دەرئەکەوێ کە فەقێ قادر ئەم قەسیدەیەی پاش تێپەڕبوونی ساڵێك بەسەر گرتنیا داناوە .

ــ ٦ ــ

(١) ئەم قەسیدەیەش لە دەسنووسەکەی (ن)دا بەتەواوی هەیە ، بەڵام لە دەسنووسەکەی (ح)دا بەتەواوی داڕزاوە .

(٢) واتە : دیسانەوە سکاڵا لە خزمەتی حەزرەتی غەوثدا . وادیارە فەقێ قادر ئەم قەسیدەیشی هەر لە زیندانی بەغدا وتوە .

نەتیجەی سەیید قورەیشی نەسەب
ڕەهنومای حەقیق (محیی‌الدین) لەقەب

حوججەت حەققەن جە ئایەی قەدیم
پەرێ ئەولیا نیۆبەن عیجزو بیم

چون جەددت حەبیب ذات ئیلاهەن
شافیی موذنبیان پشت‌و پەناهەن

دەستم دامانت سوڵطان ئەقطاب
نیسیانم نەکەی نە (یوم الحساب)

نە حین حوضوور (ختم المرسلین)
بکەر شەفاعەت کەلب کەمتەرین

جە قاپیی ئەعلات ئێدمەن مەطلووب
بە کەمتەرین کەلب عالیت بام مەحسووب

دەمێوەن جە دەرد صەدمەی دنیا
دەورم دا بێ سوود عومرم کەرد تەبا

ئیستە دڵ مەئیووس هەر عەمرو زەیدەن
ئەعضام نە زەنجیر مەصائیب قەیدەن

هەم نەجاتم دەر جەی بەند بەڵا
هەم مەحسووبم کەر بە کەلب دەرگا

نیاز (فەقێ) ئێدەن جە دەرگات
نە بورج دارەین بدەریش نەجات

ایضا در بغـداد (٢)

هەور بەخت سیان ، هەور بەخت سیان ..
(بتأریخ أرك) (٢) هەور بەخت سیان
نووح هۆش عەین طۆفان کەرد عەیان
عەقلت کەشتیی دڵ وە غەم کەرد ئیحسان
جە بورهان عەقڵ پۆسە مەعلوومەن
عەجووزەی شادی جە تۆش مەعدوومەن
(مر ماست سوقات) (٣) شادیش کەم وەردەن
کۆی غەم مەحفووظەن ، شادیش گوم کەردەن
بە چەرخ واپۆڕ گەردوون هەوا
موهەندیس دەهر دڵ کەرد بێبەقا
یوونس طالیع جە ماهی یاسەن (٤)
خضر عەیش نە بێخ بەحر ئیلیاسەن
غەوواصان فیکر یەکسەر غووطە بەست
لوولووی وەشیی شەوق ناوەردن بە دەست

— ٧ —

(١) ئەم قەسیدەیەش لە دەسنووسەکەی (ن)دا بەتەواوی هەیە . لە دەسنووسەکەی (ح)یشدا چوار بەیتی پێشەوەی نەبێ هەمووی هەیە ، بەڵام پەڕپووت بوە .

(٢) مەعنای ئەم ڕستەیەمان بۆ ساغنەکرایەوە ، بەڵام دووریش نی‌یە بە حرووفی ئەبجەد ئیشارەت بێ بۆ ڕووداوێك .

(٣) ئەم دوو وشەیەشمان هەر بەوجۆرە نووسی‌یەوە کە لە دەسنووسەکەدا نووسرابوونەوە . چونکە بۆمان ساغنەکرانەوە .

(٤) واتە : یۆنسی بەختم لە سکی ماسیی ناهومێدی‌دایە .

فەیرۆزەی ئارام ، مەرجان شادی
واستشان جە ڕۆح خانە ئابادی
نەوساوە جەرەس نەنگم زڕیاوە
جە کوورەی ئەندۆهـ دوودم خێزیاوە
سیمای دەروونم سیای موشتاقەن
بێشك تەن بێشك (تڵف) [٥] فیراقەن
سا تار ئەلەم ، سەمتوور مەینەت
مەجذووبەن (فەقێ) پێش مەدەن ئولفەت

— ٨ — [١]

ایضا در بغــداد (٢)

پەی دووریی ئازیز عەزای دڵ گەرمەن
زایەڵەی شیوەن نامووس بێ شەرمەن
واعیظەکەی عەقڵ بێ شنۆو دەنگەن
یوونس عەیشم قووت نەهەنگەن
مەست غەفڵەتەن زەمزەمەی ذەوقم
بەندەی ئەلەمەن سوڵطان شەوقم
هۆشم شێویای (هذا فراق)ەن
فوئاد فەهمم تاق مەذاقەن [٣]

(٥) تڵف : بە کوردی کراوی (طفل)ە .

— ٨ —

(١) ئەم قەسیدەیە هەر لە دەسنووسەکەی (م)دا نی‌یە .
(٢) واتە : ئەم قەسیدەیەشی هەر لە بەغدا داناوە .
(٣) واتە : چەشی نەماوەو لێی تەریك کەوتووە .

قاڵبم نه حەمل کودوورەت ڕێشەن
قەلبم ڕەوزەنەی زەنبوور تێشەن
تێغ نەنگ کەللەم جه دوو لەت تاشا [٤]
عەجووزەی گێتی جه من کەرد حاشا
دەمیریۆڵەکەی [٥] فیکرم گێڵیاوه
ئیقلیم ئافاق دڵ دا وه پاوه
وه هەر ئیقلیمدا مەرکەبش ڕانا
نه هیچ لا سۆراخ وەصڵش نەزانا
ئیسته تەلغراف ڕۆح (ئاما) [٦] جه دووش
مەواچۆ ضەمیر نەکەن فەرامووش
(فەقێ) دڵ نه عەشق دۆست نه تەعلیمەن
جەهدو جەختشەن تا ڕۆح تەسلیمەن

— ٩ — [١]

تورك تورمه پۆش •• تورك تورمه پۆش ••
تەڕلان تەوار [٢] تورك تورمه پۆش ••

(٤) واته : تێغی نەنـگ بۆ پەنپێدان‌و ئـابڕووبردن سـەری لـه دوو لاوه تاشیوم‌و ناوەڕاستەکەی هێشتووەتەوه تا خەڵك گاڵتەم پێ بکەن .
(٥) دەمیریۆڵ له دوو وشەی تورکیی (دەمیر) بەمەعنا (ئاسن)و (یۆڵ) بەمەعنا (ڕێگا) پێکهاتووەو تێکڕا واته هێڵی ئاسن‌و به مەبەستی (شەمەندەفەر) بەکاردێ .
(٦) ئەم وشەی (ئاما)یه له دەسنووسەکاندا نەبوو ، ئێمه خۆمان دامان‌نا . لەوانەیه پەڕیبێ .

— ٩ —
(١) ئەم قەسیدەیەش هەر له دەسنووسەکەی (م)دا نی‌یه .

گوڵ ئەندام چین ، فیتنەی وەی فرۆش
چەنیت شا بەهرام کەرد وە نمەد پۆش ؟ •

★ ★ ★

ئیستیغنای جەلای حوسنت بی هاموون
نمانای شەوکەت جیلوە بە گەردوون

دیای تەصویرت چەند کەس کەردەن توون
چەند شاهان نە تەخت شاهی ڕەهنموون

شەرارەی شیددەت حوسنت بدەر جۆش
چەنیت شا بەهرام کەرد وە نمەدپۆش ! •

★ ★ ★

نە قەدت ڕەونەق زیبو زێوەر دەر
قیام وە قامەت طوول عەرعەر دەر

وە ناز شەوق نە ڕووی شەمس خاوەر بەر
خەرام وە خەراج خەزنەی قەیصەر کەر

پێشانیت چون جام جەمشید مدۆ سۆش
چەنیت شا بەهرام کەرد وە نمەد پۆش ؟ •

★ ★ ★

قورص جەبینت موژە کەرد قەدەر
ڕەشحە [٣] وست بە جەرگ بەهرام کیشوەر

ئەذر باڵات بی هەر شەش برادەر
تەعریفت عیفریت نە چا کەرد زەبەر

---

(٢) بە هەڵە لە دەستنووسەکاندا (طوار = طەوار) نووسراوە .
(٣) مەبەستی (ڕەعشە)یە واتە : مووچڕکە .

نه خاك خارا ئەسەد بی خامۆش
چەنیت شا بەهرام کەرد وە نمەد پۆش ؟ •

★ ★ ★

ئاشووبت شیوەن وست نە قافلە
حووت کەردی بە قووت مەودای مەعبەلە
بێدار پەی تۆ چین وست نە وەلوەلە
جان دا بە جانان (بسرنی‌کلە) (٤)
نۆشا مەزەی مەوت جە مەیلت کەرد نۆش
چەنیت شا بەهرام کەرد وە نمەدپۆش ؟•

★ ★ ★

موهەندیس ڕووت نە سیم دەوڵەت
چینت فەخر چین پەی بەهرام صەولەت
جە تاق مەذاق مەجمەعەی عوشرەت
بە ئاهەنگ‌و عەیش بەهرام کەرد دەعوەت
نمەدپۆش جە تاب مەهتابیت مەدهۆش
چەنیت شا بەهرام کەرد وە نمەدپۆش ؟ •

★ ★ ★

یا شا هەر شەخصێ وەی طەور حەسنا بۆ
مەعلووم عومووم ئەعلاو ئەدنا بۆ
وێنەی گوڵ ئەندام چین ڕەعنا بۆ
ئەنگوشت نومای وەصف پیرو بوڕنا بۆ
هەر مانۆ بە شاد تورك تورمە پۆش
چەنیت (فەقێ) کەرد بە شای نمەد پۆش ؟ •

---

(٤) لە دەستنووسەکاندا هەر بەمجۆرە نووسراوە . لەبەر مەعنا نەزانینیان دەستکاریمان نـەکرد .

ـ ١٠ ـ (١)

ايضا در بغداد گفته (٢)

ئاهووی تەتاران •• ئاهووی تەتاران ••
دەلیلەی سەر ڕەم ئاهووی تەتاران ••

لەیلای عەرەب‌وار ، شای وەفاداران
وەفات مەجنوون وست نە پای کۆساران ••

★ ★ ★

بۆ زەڕڕێ نە عەشق مەجنوون بکەر مەیل
باوەر بە خاطر وەفاداریی لەیل

بنما جەماڵت ئاهووی سەر ڕەوێل
قەیس کەر بە مەجنوون سەرهەردەی دوجێل

جەلا دەر طوڕڕەی طوغرای شاماران
وەفات مەجنوون وست نە پای کۆساران

★ ★ ★

دانگێ شەو مانۆ کەژاوە کەر بار
وەر نە کۆچ (ناقە) تاق کەر جە قەتار

پەی دیدەنیی قەیس سادەی جان نیثار
ڕوو نە جەبەڵ کەر بێ صەبرو مەدار

شەیداش کەر بە عەطر مایەی عەطاران
وەفات مەجنوون وست نە پای کۆساران ••

ـ ١٠ ـ

(١) ئەم قەسیدەیەش هەر لە دەسنووسەکەی (م)دا نی‌یە .
(٢) واتە : فەقێ قادر ئەم قەسیدەشی هەر لە بەغدا وتوە .

قامەت وە قەبای زەڕ نیگارەوە
هەر های نە خەیاڵ کارزارەوە

ڕوو نە شادی کەر بە زار زارەوە
جەهد قەیست بۆ نە پێوارەوە

بنیش چەنی قەیس نە سای مەغاران
وەفات مەجنوون وست نە پای کۆساران ..

★ ★ ★

نە تۆی شەبستان مەصقەڵ دەر جەبین
گۆش دەر بە ناڵەی قەیس دڵ حەزین

بگیر نە ئاغۆش جێش مەکەر نەفرین
باوەر بە یانە ئەغنام مسکین

بکەر غەمخواریی شای دڵئەفگاران
وەفات مەجنوون وست نە پای کۆساران ..

★ ★ ★

چل چەنگ وە گیسووی تازە شوورەوە
قەیس بەیۆ جە نەجد بەڕیەی دوورەوە

جام پڕ نە ئاب (الطّهور)ەوە
بدەر بە دەستش لا وە توورەوە

خامۆشش کەرە وێنەی مەیخواران
وەفات مەجنوون وست نە پای کۆساران ..

★ ★ ★

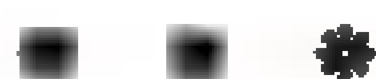
. . . .(٣)

ڕازانت مەر چۆن ئیحیا کەردەوە

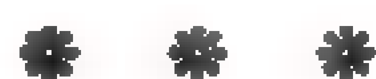
---

(٣) ئەم نیوە بەیتە لە دەسنووسەکەی (ح)دا بەتەواوی ڕۆیشتوە . لە دەسنووسەکەی (ن)یشدا چەند نوختەیەکی لەباتی دانراوە .

دڵ پەی قەیس نە داخ دوود دەردەوە
(ابن سلام)ت کوشت نە پەردەوە
مەقبووڵەن دوعای شای شەم ڕوخساران
وەفات مەجنوون وست نە پای کۆساران ••

ئیظهار کەر شروط [٤] ئیقرارت جە تۆ
بنویسە نامەی عەطر عەنبەر بۆ
•••[٥] موژدەی نامەت پەرێ قەیس بەرۆ
بوانۆ پەرێش جە دامان کۆ
تەسکین دەر دڵەی قەیس نە پەژاران
وەفات مەجنوون وست نە پای کۆساران ••

تەن نە تۆی خەفتان جبەی مەخمەڵی
لوطفێ جە حوسنت نە عام کەر جەلی
شۆڕش کەر جە بەین فیرقەی جەبەلی
وێت کەر بە ئەسیر شاه نەوفەلی
نەوفەل فەنا کەر بە زەهر ماران
وەفات مەجنوون وست نە پای کۆساران ••

یا شا هەر شەخصێ وەی طەور دڵدار بۆ
شیرین شێوە بۆ ، لەیلێ ڕەفتار بۆ

---

(٤) لە دەستنووسەکاندا (شروت) نووسرابوو ، ئێمە گێڕامانەوە سەر ئەسڵەکەی .

(٥) ئەوەی لە دەستنووسەکاندا لە شوێنی ئەم وشەیەدا نووسرابوو بۆمان نەخوێنرایەوە ، بەڵام لەوە ئەچوو (زید = زەید) بێ .

مەحفووظ گەزەند دیدەی بەدکار بۆ
چون لەیل وەرین هەر پایەدار بۆ

هەر مانۆ بە شاد پەی دەردەداران
وەفات مەجنوون وست نە پای کۆساران ••

— ١١ —(١)

ساقی فیراقەن •• ساقی فیراقەن ••
ساقی ها وەعدەی وەقت فیراقەن ••

دڵ نە قەبض و بەسط بەنگ و تریاقەن
موتتەظیر بە شورب بادەی ڕەواقەن

هەر حوجرەی دڵەن کاڵای غەم تێشەن
هەر عەیشەن فیرار ، شەوق مەینەت کیشەن

هەر هۆشەن مەدهۆش ، شادیم ماتەم دا
هەر فیکرەن بەردەن زانوو بە دەمدا

ساقی سا مەیێ ، موطریب سەمتوورێ
هەی چەم بینایی ، هەی حاڵ حوضوورێ

هەی موغەننی نەظم ، هەی بوربوط سازێ
هەی گۆش سرووشێ ، هەی دڵ پەروازێ

هەی مەی مەخموورێ ، ساقی غەمزەیێ
هەی دەفزەن کەفێ ، هەی دەف ڕێزەیێ

— ١١ —

(١) ئەم قەسیدەیەش هەر لە دەستنووسەکەی (م)دا نی‌یە .

فیدای پەنجەت بام ، نەی چی ، مەقامێ
نەی مەجمەعەی عەیش بە دڵ دەر کامێ

ساقی بۆ بە عیشق پیر خەرابات
ئیحیا کەر قەلبم بەو بادەی حەیات

بە شەمع بادە ڕەوشەن کەر یاران
شکست دەر شیشەی عومر ئەغیاران

گێسوو ئەفشان کەر جە بەین کەتفەین
تەجەللای حوسنت جیلوە دۆ نە عەین

نەی گەرمیی ئاهەنگ گشت ئامادەکەت
با ڕاش حەقیق بۆ نەشئەی بادەکەت

بەو طەور صاف کەرۆ پەردەی ضەمیرم
هەنی نەمانۆ نە غەم تەحریرم

دڵ مەست بی وە شورب حەمرا ڕەنگەوە
هەنی نیم وە تەنگ نامو نەنگەوە

(فەقێ) دڵ بە مەیل ساقی کەردەن شاد
جە قەید گەزەند دنیا بی ئازاد ••

— ١٢ — (١)

از ماهیدشت گفته (٢)

موغەنني ! سازێ •• موغەنني ! سازێ ••
نە ڕووی ئیلتیفات دەس دەر نە سازێ ••

— ١٢ —

(١) ئەم قەسیدەیەش هەر لە دەسنووسەکەی (م)دا نییە .
(٢) واتە : فەقێ قادر ئەم قەسیدەیەی لە (مایدەشت) وتووە .

نەی بەزمو ئاهەنگ بەرز کەر ئاوازێ
جە نەظم حیجاز بکەر ئاغازێ ..

دڵەی غەمبارم خەیلێوەن خجڵ
تەئثیر دەنگت ئەثەر کۆ نە دڵ ..

فیدات بام ساقی ها زومرەی عوششاق
داریم ئیحتیاج پەی (٣) تەکلیف شاق

کەچ کەر عەرەقچین ، زوڵفەین بڵاوکەر
عەینەین مەستت تام سورمەی ساو کەر

پڕ کەر پیاڵە ، بنما جەماڵت
وە حەنا ڕەنگ کەر پەنجەی شمشاڵت

با نەشئەی بادەت نە ڕای حەقیق بۆ
ڕەنگش چون لەبان لەعلت عەقیق بۆ

پەردەی دەروونم بەو طەور کەرۆ صاف
قەلبم چون قوببەی قەندیل دۆ شەفاف

جەوهەر ڕۆحم مەصقەڵ نوما کەر
مەظهەرش چون جام جیهان نوما کەر

موطریب سا بەرز کەر نەوایێ هەنی
(لا یعقل) (٤) کەر دڵ نەی دنیای دەنی

---

(٣) بە دووری نازانین ڕاستەکەی (بەی) بێت .
(٤) لە دەسنووسەکاندا ئەم وشەیە بەمجۆرە نووسراوە (لای عقل کر) . ئێمە بە ([لایعقل] کەر)مان ڕاستکردەوە .

خامۆش کەر (٥) کوورەی فیکرو خەیاڵم
ڕەوشەن کەر مینای ذیهن زوڵاڵم

چنگ وە چەنگەوە ، کەف وە دەفەوە
دڵ بە مەستیی بەزم شای نەجەفەوە

با گۆش نە صەدای سارای موغان بۆ
نەشیبو فەراز جە لام یەکسان بۆ

یەك ڕەنگ بام نەی مەی ، مەدهۆش بام نەی دەنگ
مەنقووش بام چون نەقش نەققاش نە ڕووی سەنگ

بفەرما (فەقێ) بەسەن ئەی ناڵە
بنۆشە نەی بەزم مەندەی پیاڵە

بەڵکم نە هیمەت ئینعام دلبەر
شاد بام وە مەجلیس شای هومایوون فەڕ

— ١٣ — (١)

بەهـارنامە

ئازیز نەوبەهار •• ئازیز نەوبەهار ••
ئیحیا بی نە فەیض ئازیز نەوبەهار ••

مەنقووش بی فرووش زەمین نە صەد تار
ذاتش جە صیفات نەورۆز بی ئیظهار

---

(٥) لە دەستنووسەکاندا تەنها (خامۆش) نووسرابوو . ئێمە ئەوەمان بەلاوە هەڵە بوو .

— ١٣ —

(١) ئەم قەسیدەیەش هەر لە دەستنووسەکەی (م)دا نی‌یە

نیلی دا صەفحەی چەتر ئەخضەری
زێوەر کەرد زەمین شەمس خاوەری

بێ تەعلیمو ڕەنج ، بێ موزدو مینئەت
(عرض) [۲] وست بە ئەرض کەریم قودرەت

گوڵان نە هەوای هامونن وەردەن مەوج
دیڕۆح نە زینەت زەمین بەستەن فەوج

ناڵەی قومری‌یان ، نەغمەی عەندەلیب
سۆز عاشقان بێ ڕازو شەکیب

ساقی‌یان سەرمەست بادەی خومارەن
مەستان نە عورووج وەصڵ دیدارەن

ڕشتەی فیکرشان چون تەلگرافەن
ڕای یەک لەحظەشان نە قاف تا قافەن ..

نیازم ئێدەن بەی‌خومارەوە
بەی ئاهەنگ بەزم نەوبەهارەوە

ئیحیا کەی نەورۆز ضەمیر وەی‌تارە
ئازاد بام جە قەید کرمی [۳] ئەممارە

---

(۲) ئەمە شێوەنووسی دەستنووسەکانە . دیارە مەبەستی (عەرەض)ی دژی (جەوهەر)ە . واتە : ڕەنگی هەمە جۆرەو هەوای خۆش‌و ئاوازی باڵندە .. تاد کە لە بەهاردان .

(۳) ئەمە شێوەنووسی دەستنووسەکانە . بۆ (گەرمی)یش‌و بۆ (کرمی)یش دەست‌ئەدا .

(فەقێ) حەسرەتمەند بێ قووەت ڕووح
ڕای حەقیێ وەنەش چۆن مەبۆ مەفتووح [٤]

— ١٤ — [١]

بار دوم سەشنبە گفتە (٢)

ئازیز ! سەیرانگای بەهاران وەشەن ••
سەرەڕای گوزار نازاران وەشەن ••

جە تۆی باغچەی باغ صەحن خیابات [٣]
سەحەرگەه نالەی هەزاران وەشەن ••

جە دائیرەی حەوض شنۆی سەروو بید
شۆخیو لەطیفەی دڵداران وەشەن ••

---

(٤) لە داوێنی ئەم قەسیدەوە لە دەستووسەکاندا نووسراوە (تمت شد بهار [نامه] در حبسخانەء کرکوك ١٣٠٣) . واتە : بەهار [نامە] لە ساڵی ١٣٠٣دا لە بەندیخانەی کەرکووك تەواوبوو .

— ١٤ —

(١) ئەم قەسیدەیەش هەروا لە دەستووسەکەی (م)دا نی‌یە . هەندێکیشی لە ژمارە ١٢٨٣ی ساڵی ١٩٥٦ی ڕۆژنامەی (ژین)دا بڵاوکراوەتەوە .

(٢) واتە : دیسانەوە ، ئەم قەسیدەیەی لە سێ‌شەممەدا وتوە . مەبەست ئەوە نی‌یە کە قەسیدەی پێشوویشی لە سێ‌شەممەدا وتبوو ، بەڵکو (دیسانەوە)کە بۆ بەهارو بەندیخانەی کەرکووك ئەگەڕێتەوە ، واتە : ئەم قەسیدەشی هەر لە بەهارو لە بەندیخانەی کەرکووکدا گوتوە ، بەڵام لە هەمان ڕۆژدا نە کە قەسیدەکەی‌تری تیا وتبوو ، بەڵکو لە ڕۆژی سێ‌شەممەدا .

(٣) لە دەستووسەکاندا زۆر جاری‌کەش وشەی (خیابات) هاتووەو ئێمە کردوومانە بە (خیابان) . با ئەمجارە وەك خۆیی بهێڵینەوە بزانین چیی لێ دەرئەچێ . ئەگەر ڕاستەکەی (خیابان) نەبێ ، ئێمە مەعنای (خیابات)مان بۆ ڕاست نەکراوەتەوە .

ئیبتیدای ڕەبیع جە صەحرای خەضرا
تەفەڕڕوج صەحن گوڵزاران وەشەن ••

نە گۆشەی چەشمە نەخچیر نە کەباب
گۆش نە صەدای کەبك کۆساران وەشەن ••

مەهتاب ڕەبیع مەحفەڵ ئارای شەو
پەی تەفریح دڵ ئەفگاران وەشەن ••

نە پای کاوان‌دا هۆش نە هەوای مەی
دەنگ ساز نە گۆش مەیخواران وەشەن ••

سرووش ئازیز نە گۆش ضەمیر
سەماعش نە هۆش طەڕڕاران وەشەن ••

جە صەحرای شکار با تازی‌و شاهین
نیگای ڕەمەی کەڵ تەتاران وەشەن ••

وەصڵ حەبیبان جە دمای تەفریق
بێ سەکنەی [٤] ڕەقیب‌و ئەغیاران وەشەن ••

با مەحبووبەی وێت جە تۆی ڕەخت خاو
نم‌نمەو بارشت دەواران وەشەن ••

نە مەجمەعەی صەحن صەحرای چەمچەماڵ
مەلعەبەی صوفووف سواران وەشەن ••

جە سەبزەی صەحرا شەتاو نە سەردا
بەزم خەیمەگای سەرداران وەشەن ••

---

(٤) لە دەستنووسەکاندا (سەکنە) نووسراوە ، بەڵام ئێمە لامان‌وایە (سەکتە) بێ .

ئەر (فەقێ) نەی بەند بەڵا بیت ئازاد
های پەی ئەودیای دیاران وەشەن ••

— ١٥ — (١)

موشـگین کلاّف دا •• موشـگین کلاّف دا ••
شیرین ئارایش موشـگین کلاّف دا ••

گێسوو جاری کەرد وە هەر ئەطرافدا ••
شکست وە شەوکەت شای تەلغراف دا ••

پێشانیش شێوەی قەمەر نە قاف دا
چەنی شەوق شەمس ها نە مەصافدا

قەطرانی قەوسەین پەی جەنگ تەناف دا
موژەی شێوەی تیر میر سەییاف دا

شەهلایی دیدەش حەدد ئیسراف دا
مەستی ، بیماریش بە دڵ کەفاف دا

وە جام جەبین جیهان کەششاف دا
جیهان نومای جەم وست وە گەزافدا

غونچەی قەم دەنووك بولبول شکاف دا
زنج تەرغیب صونع شای (لا یخاف) دا

گەردن شیشەی مەی ئاوێزەی تاف دا
زەنەخ زەمزەموار شیفای عەواف دا

— ١٥ —

(١) ئەم قەسیدەیەش هەر لە دەسنووسەکەی (م)دا نی‌یە .

چە صەدرش قوبیەی بلوور شەفاف دا
نەرمیش جە بلوور صاف ئیختیلاف دا

زمرووتی خاڵان دائیرەی ناف دا
پەی سوڵطان عەشق حوکم طەواف دا

ڕەعنایی قامەت جە سیم صافدا
قوتووی چینیی ناف بۆی میسك مەعاف دا

ئاخێزا نوور وەشت وە هەر ئەطرافدا
دەرد بە دوردینان ، دوود بە صەڕڕاف دا

تا مەیۆ صەدای صوور نە ئیسرافدا
(نەقی) ها نە وەصف صاحێب ئەوصافدا

— ١٦ —(١)

جە ئازیزەوە .. جە ئازیزەوە ..
دۆش ئاما نەوید جە ئازیزەوە

ڕەوح موژدەی خەیر جە فائیزەوە
ئاوەرد جە سەعید سەعد ئەنگیزەوە(٢)

عەیش نە قوببەی دڵ خێزا فراوان
مەوج وەردەن چون شەوق شەفاف ئاوان

— ١٦ —

(١) ئەم غەزەلەش هەر لە دەستنووسەکەی (م)دا نی‌یە .
(٢) وادیارە (فائیز)و (سەعید) دوو برادەری فەقێ قادر بوون .

مەقبووضەن [٣] نەفسم جە پەرواز ڕووح
مەکشووف بی تەحریر ضەمیر نە بیدووح
فیدای ئازیز بام بە نەشئەی نەوید
بەری کەرد نە دڵ خەتەرەی پەلید [٤]

— ١٧ — [١]

شیرین ئازاد کەرد •• شیرین ئازاد کەرد ••
ئەفعی‌یان پەی دۆش باهووش ئازاد کەرد ••
عەرەق چین وە چەتر وە چین سەواد کەرد ••
وە چین قەصد قەتڵ زومرەی زوهاد کەرد ••
نە بورج قەمەر عەقرەب ئیجاد کەرد ••
مونەججیم جە بیم هەردوو فەریاد کەرد ••

---

(٣) لە دەسنووسەکاندا (مبغوضا) نووسراوە کە بۆ ئەم شوێنە دەست نادات . ئێمە لامان‌وابوو ڕاستەکەی (مقبوضا = مەقبووضەن)ە وەك لێرەدا نووسیومانە ؛ واتە : بەهۆی فڕین‌و باڵ‌گرتنەوەو خۆشحاڵیی ڕۆحمەوە هەناسەم سوارە .

(٤) لە دەسنووسەکەی (ن)دا لە داوێنی ئەم چەند بەیتەوە کاك نەجمەددین فەتتاح نووسیویە «لێرە هەنێ لەم وەصفە خۆشانە فەوتاوەو لە کتێبەکەدا نەنووسراوە» . دەسنووسەکەی (ح)یش هەر ئەم پێنج بەیتەی تیایەو هەندێ شوێنی سپیشی هێشتوەتەوە؛ کە لەوانەیە وابگەیەنێ مەبەستی ئەوە بووبێ ئەگەر ناتەواوی‌یە فەوتاوەکەی دەست‌کەوت تیا بنووسێتەوە . لەو شوێنە سپی‌یەدا کاك عەبدوڵلای کوڕی حەیدەر عەزیز خوسرەو چەند دێڕێکی لەبارەی فەوتانی هەندێ شوێنی دیوانەکەوە نووسیوە . تێکڕای پارچە شیعرەکە خۆیشی ئەوەمان پیشان‌ئەدات کە لێی‌فەوتابێ .

— ١٧ —

(١) ئەم قەسیدەیەش لە دەسنووسەکەی (م)دا نی‌یە .

حاجیب وه مەودای سەیف جەللاد کەرد
سەم وه ئیشارەی موژەی فوولاد کەرد

عەین وه بادەی بەزم شای کەیقوباد کەرد
نەشئە وه باعیث (ام الفساد) کەرد

گۆنا وه مەجمەر کوورەی حەدداد کەرد
نە یاقووت حەبیەی زمڕووت بنیاد کەرد

لەعل لەب هوونین کەللەی فەرهاد کەرد
عیشوەی ڕازش تاق کیسرا بەرباد کەرد

مەزەی فەم بە شەهد باغ شەدداد کەرد
شوعلەی زنجش جام جیهان ئاباد کەرد

شیشەی گەردەنش قەیس نامراد کەرد
نمەدپۆش نائیل قەتڵ بەهزاد کەرد

ئەسکەندەر تۆشای زەنەقش یاد کەرد
ظولمەتش خضر بە حەیات شاد کەرد

سەمەرقەند صەدر دوو قەند موعتاد کەرد
ڕائیحەش نە عەطر شاران زیاد کەرد

ناف بەستەی طەلیسم حیکمەت گوشاد کەرد
بە نەقش ئەوسەط باڵای شمشاد کەرد

خێزا ئاهووی بەرِ ء بیم جە صەییاد کەرد
(فەقێ) یەئس زێد ئاباو ئەجداد کەرد

نه ئافاق تاق كەرد •• نه ئافاق تاق كەرد ••
شیرین شیرینیش نه ئافاق تاق كەرد ••
ڕیشەی كلاوزەڕ وه طەمطراق كەرد ••
فەرهاد سەرنیگوون تەكلیف شاق كەرد ••
ئەفعیان نه دۆش باهووش ئیطلاق كەرد ••
قەصد قەتڵ عام زومرەی عوششاق كەرد ••
پەرچەم پەرچەمان جه هەم (نیفاق) كەرد ••
عەقرەبوار نه بورج قەمەر یاتاق كەرد ••
ئەبرۆ خەمیدەی خەط مەششاق كەرد ••
مەودان موژەی مەست سەمم توریاق كەرد ••
نیگا ناز وه باز شیروان سماق كەرد ••
خوسرەو سینه چاك ، شێرۆ مەراق كەرد ••
جەبینش وه جام جەمشید مەذاق كەرد ••
دەهەن موذاب بادەی ڕەواق كەرد ••
گەردەن مونەققەش فەیرۆزەی ساق كەرد
هەر دانەش صەد دڵ ئاوێزەی فاق كەرد ••

— ١٨ —

(١) ئەم قەسیدەیەش لە دەسنووسەكەی (م)دا نی‌یە . لە دەسنووسەكەی (ح)یشدا تەنها نیوە بەیتی یەكەم‌و بەیتی دووهەمی هەیەو ئەوی‌تری هەمووی لەگەڵ ٢٣ لاپەڕەی‌تر فەوتاوە ، بەلام لە دەسنووسەكەی (ن)دا بەتەواوی هەیە .

بەپێی ژمارەی بەیتەكانی هەر لاپەڕەیەكی دەسنووسەكەی (ح) ئەبێ تێكڕای ٦٢٠ بەیتی فەوتابێ چونكه تێكڕا هەر لاپەڕەی ٢٧ بەیتی تیایە.

مەم قەندیل صەدر ، قەد وە سنجاق کەرد ••
ڕەزم هەفت (لشکریّ) [٢] ئیتتیفاق کەرد ••
ناف وە قوتووی عیلم جە ڕوو ئیشراق کەرد ••
گۆی سورین بە مووی میان مەشتاق کەرد
ناز وە ئیفتیخار کوورەی [٣] ئافاق کەرد ••
بە غەمزەی غەزای موڵك عێراق کەرد ••
ڕازش قەیس بە موڵك دوجەیل موشتاق کەرد ••
(فەقێ) وە سەرتیپ سەمت فیراق کەرد ••

— ١٩ — [١]

ئەسیرەن ئیمشەو •• ئەسیرەن ئیمشەو ••
جەستەم نە هیجران ئەسیرەن ئیمشەو ••
غەم نە تەخت دڵ ئەمیرەن ئیمشەو ••
شادیم نە شیوەن زنجیرەن ئیمشەو ••
تەن خەستەی بەستەی غەدیرەن ئیمشەو ••
عوقدەی نوطقم بەند تەقدیرەن ئیمشەو ••
مەسکەنم (بئس المصیر) [٢] ئیمشەو ••
عوشرەتم جە نار سەعیرەن ئیمشەو ••
ئیبلیس نە تەلبیس ضەمیرەن ئیمشەو ••
قەفس نە خەطەرەی تەزویرەن ئیمشەو ••

---

(٢) لە دەسنووسەکەی (ن)دا بەمجۆرە نووسراوە و ، شوێن بۆ وشەیەکی فەوتاویش بەجێهێڵراوە . دوور نییە ئەسڵەکەی (لەشکر ڕەی) بووبێ.
(٣) لە دەسنووسەکەی (ن)دا (کسرە) نووسراوە .

— ١٩ —

(١) ئەم قەسیدەیەش تەنها لە دەسنووسەکەی (ن)دا هەیە .
(٢) لە دەسنووسەکەدا (بیت المصیر)ەن نووسراوە . دیارە هەڵەیە .

ئەفکارم نە قەصد تەحریرەن ئیمشەو ••
ڕۆشنیی حەیات چون قیرەن ئیمشەو ••
ئەلەم نە جەستەم وەزیرەن ئیمشەو ••
هەستیم نە مەقام تەصویرەن ئیمشەو ••
قەوسی پەژاران چون تیرەن ئیمشەو ••
وە هەر طەرەفدا دڵ گیرەن ئیمشەو ••
(فەقێ) دڵ مەجرووح شەمشیرەن ئیمشەو ••
موتەظیر وە لوطف خەبیرەن ئیمشەو ••

ـ ٢٠ ـ [1]

سوروورەن ئیمشەو •• سوروورەن ئیمشەو ••
دڵ نە زەمزەمەی سوروورەن ئیمشەو ••
نیشاط نە عوشرەت مەغروورەن ئیمشەو
شەوق نە ئەقصای دڵ فەغفوورەن [2] ئیمشەو
کەمتەر غولامش قەیصوورەن ئیمشەو
عەشق نە جامەی وەصڵ مەخموورەن ئیمشەو
ڕەقیب نە خانەی زەنبوورەن ئیمشەو
غەم نە (بیت الحزن) مەقهوورەن ئیمشەو
چیهرەی بەدر ئاسای لەیل نوورەن ئیمشەو
قەیس دڵ نە عەیش مەسروورەن ئیمشەو

ـ ٢٠ ـ

(١) ئەم قەسیدەیەش هەر لە دەستنووسەکەی (ن)دا هەیە . بە ناوەڕۆکیدا وا دەرئەکەوێ کاتێ وتبێتی کە بەربوونی لە بەند نزیك بووبێتەوە یا شتێکی لەم ڕووەوە بیستبێ .
(٢) لە دەستنووسەکەدا (مغرورن = مەغروورەن) نووسراوە . ئێمە خۆمان بەمجۆرە ڕاستمان کردەوە .

ئاشووبەی ساقی فوتوورەن ئیمشەو
نەشئەی بادەکەش نوشوورەن ئیمشەو
مووسا ڕۆح موقیم حوضوورەن ئیمشەو
مەشعەڵ نومای دڵ کۆی طوورەن ئیمشەو
ذەوق نە ذائیقەی مەنصوورەن ئیمشەو
ئەر (انا الحق) کەرد مەعذوورەن [٢] ئیمشەو
ڕەوزەنەی ضەمیر بلوورەن ئیمشەو
فیکرم ئیستیغراب عوبوورەن ئیمشەو
ئەسباب بەزمم مەعموورەن ئیمشەو
حاسید نە حەسرەت ڕەنجوورەن ئیمشەو
دەماغم سەرمەست سەمتوورەن ئیمشەو
کەدەر نە ئیقلیم دڵ دوورەن ئیمشەو
ڕەقیمەی فەرمان مەمهوورەن ئیمشەو
پەی ئازادەگیم مەئموورەن ئیمشەو
(فەقێ) هۆش نە عەقڵ مەستوورەن ئیمشەو
ئیدراکش نە عەین شوعوورەن ئیمشەو

— ٢١ — [١]

در حبسخانهء موصل فرموده هجری . ذی‌الحجة الحرام ١٣٠٤ (٢)

عید قوربانەن ، نەداریم ، قوربان !
قوربانی بە غەیر یەك ڕۆح ڕەوان !!

---

(٣) ئەم وشەیە وەك لە دەستنووسەکەدا نووسراوە ، بۆ (مەغروورەن)یش دەستئـەدا .

— ٢١ —

(١) ئەم قەسیدەیەش هەر لە دەستنووسەکەی (ن)دا هەیە .

ئەر قوبووڵتەن مەگیر بەهانە
چون یاران نیثار وێم کەم ڕەوانە
ئەوابەن خەیلێ ئەر کەری قیصاص
بەڵ جە کوورەی نار فیرقەت بام خەلاص
تا کەی دڵ بە خار میحنەتان ئێشۆ
قامەت تا کەی بار خەجڵەتان کێشۆ
شەناوەریی بەحر هیجرانان تا کەی
دیدەی ئینتیظار نیگەران تا کەی
هەرکەسێ نە قەید مەقصەدگای وێشەن
هەرکەس نە ئەفکار بەزمگای عێشەن
هەرکەس نە ئەقصای خوڕەم خەندانەن
غەیر جە من دڵ گەرم دیدەش گریانەن
قوربان (فەقێ) دڵ تەفریقەن خەیلێ
یا قوربانیش کەر ، یا پێش‌دەر مەیلێ ! ..

— ٢٢ — (١)

شەماڵ شەب‌گەردیت پەی من کەر نە کار
مەنزڵ وە مەنزڵ تا مەنزڵگای یار
مەشیو مەویەریت بیر دمات بۆ
چەمەڕای ڕاتم شەوان تا وە ڕۆ

---

(٢) واتە : لە مانگی قوربانی ساڵی ١٣٠٤دا وتوویە لە بەندیخانەی مووسڵ. دوور نییە لە ڕێگای دوورخستنەوەوە بۆ طەرابلوس ڕێی کەوتبێتە بەندیخانەی مووسڵو ماوەیەك لەوێ مابێتەوە .

— ٢٢ —

(١) ئەم قەسیدەیەش تەنها لە دەسنووسەکەی (ن)دا هەیە .

بەو نەسیمەی ڕەوح هەنگام وروود
بێدارش کەردی وەنەش کەر سوجوود

عەرضەی عەریضەی صەحیفەی دەروون
بوانە جە لای قیبلەم بە مەضموون

هەم عەرض کەر وەنەش یەك هیجران بارێ
سەراپا عوریان جە گیان بێزارێ

نە هەردەی دوجەیل گرتەنش مەکۆ
چون ساوای سەرسام وێڵ وێڵ مەگێڵۆ

جە دووریی باڵای تۆ سینە چاکەن
بالینش سەنگەن ، لیحافش خاکەن

مەیلت قووەتش ، ئونسش نام تۆ
گا مات بەیدا . گا دەوان پەی کۆ

گا سوڵتان عەشق ، گا ذەلیلو خوار
گا هەمڕاز وەحش ، گا خەستەی خومار

بەیان کەر تەمام ئەی زایەڵەی شین
ئەی نار فیراق ، ئەی ئاب ئەسریـــن

بەڵکم ئەو نازار جقەی تەڵ نە فەرق
ڕەحمێ کۆ بە حاڵ بەندەی نە غەم غەرق

پەی ڕەوشەنیی قەلب سیای دەیجووری
بنویسۆ جەواب نامەی مەهجووری

ئەر شادم کەردی بە جەواب یـــار
من ئازاد غەم ، تۆ مەست دیدار

(فەقێ) ڕۆح جە قەید کەدەر بی ئازاد
شەرطەن خەزنەی دڵ پەرێت کەم گوشاد

— ٢٣ — (١)

لەیلێ کەتوون دا •• لەیلێ کەتوون دا ••
دەست ئاوەرد وە زوڵف تاتای کەتووندا ••
تەرتیب دا وە تیپ زەنگی قوشوون دا
فەتوای چین پەی چین وە شەبەیخوون دا
پێشانیش ڕشتەی ذات بێچوون دا
حاجیبەین تەقلید قەوس گەردوون دا
موژەی مەست سەم ئالوودەی هوون دا
فەرهاد فەنا کەرد (کرن) (٢) وە توون دا
ئاشووب فیتنەی ناز وە عویوون دا
نەوفەل مەسمووم کەرد ، نەجد وە مەجنوون دا
قوتووی لەعل فەم مەملووی مەعجوون دا
ڕۆح مەدۆ بە جیسم مەردەی مەدفووندا
لەهجەی نوطقش کەسب صەحرای فونوون دا
چەند صەنعان چون قەیس بەستەی هاموون دا
بینی شەمس صاف تەلاّی مەکنوون دا
ڕەونەق نومای جام گۆنای گوڵگوون دا

— ٢٣ —
(١) ئەم قەسیدەیەش هەر لە دەسنووسەکەی (ن)دا هەیە .
(٢) ئەمە شێوەنووسی دەسنووسەکەیە ، جا یا مەبەست لێی (کەرەند)ـە بە نیشانەی (فەرهاد)دا یا بەمەعنا (کردن)ە . یا (کردن = کەردن) بوەو دالەکەی کەوتووە .

گەردەن میل یەخ بەستەی گەردوون دا
ڕایحەی زنجش عەنبەر نموون دا
بەرق بەی چون دوڕ دەریای جەیحوون دا [٣]
شێوەی لەعل تاج شای فەرەیدوون دا
نافەی عەطر ئامێز وە میسك مەضموون دا
شەمیمش وە عیشق عیللەی جونوون دا
قیام دا وە قەد حەشر فونوون دا
خەرام وە خەراج ڕوبع مەسكوون دا
ناز وە نەزاكەت ، لەنج وە قانوون دا
بە (فەقێ) ئیدراك طەبع مەوزوون دا ..

— ٢٤ — [١]

أین راز تنگ نیاز آز ... حسین قولی والی گفته (٢)

بەزم سورووڕەن .. بەزم سورووڕەن ..
های بادەی فەیلی بەزم سورووڕەن ..
های ئاهەنگ عەیش ڕۆح نە حوضوورەن
های غولام خۆشنوود ، خواجە مەسروورەن

★ ★ ★

---

(٣) جەیحوون دەریا نی‌یە ، ڕووبارە .

— ٢٤ —

(١) ئەم قەسیدەیەش هەر لە دەسنووسەكەی (ن)دا هەیە .
(٢) مەبەست لە (تەنگ نیاز)مان بۆ ڕاستنەكرایەوە ، بەڵام دووریش نی‌یە ناوی شوێنێ بێ . هەروا شوێنی نوختەكانیشمان بۆ نەخوێنرایەوە . پاش ئەمە ئەتوانین بڵێین تێكڕا فەقێ قادر مەبەستی لەم عینوانە ئەوەیە بڵێ لە ستایش‌و پیاهەڵدانی حوسەین قولی خانی والیدا گوتویە . ئەم حوسەین قولی خانە لە بەغدا پەناهەندە بوەو دەوڵەتی عوسمانی زۆر ڕێزی لێ گرتوەو بە (حسین ابوالقداره) بەناوبانگ بوە .

های مەحفەڵ ئارای کاوس طەلعەتەن
های شادیی دەماغ بەزم عوشرەتەن

های سەهم سەرتیپ بەهرام صەولەتەن
های والیی فەیلی فەخر میللەتەن

نە بەخشای درهەم حاتەم دەستوورەن
های غولاّم خۆشنود ، خواجە مەسروورەن ••

★ ★ ★

شوعلێ جە دیدەن (فی البیت العتیق)
ئاب حەیاتش عەدوو کەرد غەریق

سەیف صیفاتش چون سەهم عەمیق
خەجلەت دا بە ڕۆم ، حەسرەت بە ئامیق

های تەشئەی بادەی ئاشووب شوورەن
های غولاّم خۆشنود ، خواجە مەسروورەن ••

★ ★ ★

نگین عەدڵش فەخر دیوانەن
ئەرەستوو نە فیکر بیکرش حەیرانەن

شابازەن مەرکەز عەدڵش شیروانەن
کەڵوڕ خاکسار گۆشەی هەیوانەن

ئەسڵش (کورن) [٣] بە لوڕ مەشهوورەن
های غولاّم خۆشنود ، خواجە مەسروورەن ••

★ ★ ★

(٣) ئەمە ڕێنووسی دەستنووسەکەیە . دوور نییە ڕاستەکەی (کلورن = کەڵوڕەن) بێ .

جه مەڵەکشاهی حەددش (کلانن) [٤]
بەدره ، چەرداوڕ ، بوولیو ، شیروانەن

صەیفیو . ئەرکەواز . کوردو ، شوانەن
خەزڵو شا نەخچیر بەرکۆ ، هۆزدانەن [٥]

(مهدی دیو لای بختش نزورن) [٦]
های غولام خۆشنوود ، خواجە مەسروورەن

★ ★ ★

های خۆشیی مەیدان ، های دەنگ سازش
های شکار کەبك شریخەی بازش

های دەنگ دەهۆڵ تەنگ نیازش
های ئەنواع مەوج فەوج سەربازش

تەقەی تەپڵی باز شۆر شەیپوورەن
های غولام خۆشنوود خواجە مەسروورەن ..

★ ★ ★

چەنی غولامان حەبەشو زەنگی
سەرمەستان حەرب داوخواز جەنگی

یەکسەر موسەللەح پەی وەقت تەنگی
مولەببەس وە بەرگ دیبای فەرەنگی

---

(٤) ئەمە ڕێنووسی دەسنووسەکەیە . ئەبێ (کلان) ناوی شوێنێ بێ .
(٥) ئەسڵەکەی (هەشت دانگ) بوە . ناوەکانی پێشەوەش ناوی شوێنو هۆزو عەشرەتن .
(٦) لەبەرئەوەی کە ئەم وشەیەمان بۆ ڕاستنەکرایەوە ، وەك خۆی نووسیمانەوە .

هەرکەسێ مەردەن [7] ئەی جاش ضەروورەن
های غولاّم خۆشنوود ، خواجە مەسروورەن

☆ ★ ★

نادر ئەساسەن ، خوسرەو بونیادەن
فەیلی مەقامەن ، والی نەژادەن ••
جە مەردان هەرکەس مەردیش جە یادەن
ئەسباب مەردی نەی جا ئامادەن
(فەقێ) مەیل دڵ والیش مەظوورەن
های غولاّم خۆشنوود ، خواجە مەسروورەن ••

— ٢٥ — [1]

نامەکەی ئازیز ڕافیع یاونا
تەئثیرش کوورەی دڵم تاونا
جەرگ زوخاڵی کەرد ، دەروونم وە تەم
تاسەی ئارەزوو تازە بی دەم دەم
خەیاڵم هەر یەند جە لات بەستەن کۆ
وەقتەن فانی بام جە خەیاڵ تۆ
ئەمما مەندەنان نەی حاڵە حەیران
هەرگا مەیلت بۆ دڵ مەبۆ گران ،
ئەر سەرد بێ مەیلت سەرد مەبۆ ئاهم
بە یەخ مەمانۆ سفتەی سیاهم

---

(٧) لە دەستنووسەکەدا (مدون) نووسرابوو . ئێمە ئەوەمان بەلاوە هەڵە بوو .

— ٢٥ —

(١) ئەم قەسیدەیەش هەر لە دەستنووسەکەی (ن)دا هەیە .

بلا مەیلت بۆ تا مەندەن نەفەس
بەس نی‌یەن بە مەیل تۆ مەبوون قەفەس

(فەقێ دڵ) ، ها شەوق تەئثیر نامە
ئەثەر کەرد نەشئەی (یوم القیامە)

— ٢٦ —[1]

ساقی سا دەی مەی باوەر پەیاپەی
صەحرای دڵ تا کەی بێ مەی بۆ چون بەی

موطربیان صەف صەف کەف بدەن نە دەف
بەشق شای نەجەف دڵ کەن بە هەدەف

گەرم کەن ئاهەنگ ، بەرزکەن صەدای زەنگ
دەنگ زەنگ بەرز کەن فرسەنگ بە فرسەنگ

نە شۆر نەشئەی شورب شەرابی
نە گرمەی طەمبوور تار ڕوبابی

بخرۆشۆ دەماغ ، بجۆشۆ ضەمیر
هۆش مەدهۆش (دەنگ)[2] جە نوطق‌و تەقریر

بەڵ جە سایەی شۆر بەزم ئارای ئازیز
زەنگ دڵ وە زاخ بادە بۆ تەمیز

بە تەئثیر نەظم بەستەی عێراقی
ئازاد بام جە نار کوورەی فیراقی

— ٢٦ —

(١) ئەم قەسیدەیەش تەنها لە دەستنووسەکەی (ن)دا هەیە .

(٢) ئەمە شێوەنووسی دەستنووسەکەیە . لامان‌وایە ڕاستەکەی (بێ‌دەنگ) بێ .

شیر بەچەی دڵ وەصڵ مەطلووبەن
جەلای ڕۆح سرووش حەیی مەحبووبەن
(فەقێ) دڵ نە شەوق بادە باقییەن
موتتەظیر بە لوطف غەمزەی ساقییەن ••

— ٢٧ — [١]

(زمزمهء عید) در حبسخانه از بغداد به شریف فرنگیس نوشته (٢)

زەمزەمەی عیدەن •• زەمزەمەی عیدەن ••
های شەریف سەیران زەمزەمەی عیدەن ••
های حەسرەت بەوکەس نەی جا بەعیدەن

☆ ★ ★

کاظمو ئەعظەم ، حەبیبو بیشرەن
بەهلوولو جونەید ، ذونتوون میصرەن
گەنجو قەنبەرەن ، ئیلیاسو خضرەن
مەعرووفەن ، سەرین ، یۆشەعو یوسرەن
نەجیبو شەهاب غەوث تەوحیدەن [٣]
های حەسرەت بەوکەس نەی جا بەعیدەن ••

★ ☆ ★

یاهووی تەکیەگاه (ئەڵلاّ)ی [٤] جامیعەن
حەڵقەی خانەقا ، جەذبەی سامیعەن

— ٢٧ —

(١) ئەم پارچە شیعرش هەر لە دەستنووسەکەی (ن)دا هەیە .

(٢) واتە : قەسیدەی (زەمزەمەی جەژن) کە لە بەغداوە بۆ (شەریف فەرەنگیس)ی نووسیوە . دیارە ئەبێ ئەم شەریفە خزم یا دۆستی بووبێ .

(٣) ئەم ناوانە هەموو ناوی پێغەمبەرانو ئەولیان کە ئارامگایان لە بەغداو دەوری بەغدایە .

(٤) لە دەستنووسەکەدا (الآی) نووسرابوو . ئێمە وامان ڕاستکردەوە .

شەوق زاهیدان بەرق لامیعەن
قەلبشان قانوون قورعەی قانیعەن
میرەن ، موشیرەن ، پیرەن ، موریدەن
های حەسرەت بەوکەس نەی جا بەعیدەن ..
★ ★ ★
حوورەن ، غیلمانەن ، لەیلەن ، شیرینەن
زوهرەی زولەیخا شەهزادەی چینەن
خەرامان خەرام گوڵشاد جەبینەن
جومهوور جەیران بەغداد زەمینەن
موشتەری فەرهاد ، قەیس خورشیدەن
های حەسرەت بەوکەس نەی جا بەعیدەن ..
★ ★ ★
جۆق مەهڕوان دارو ئەساسەن (٥)
شاهۆ نشینان وەڵەد ئەواسەن
قەوسەن ، نیشابەن ، قەصدەن ، قیصاصەن
ڕایحەی ڕەوحەن ، ڕەقص و ڕەقاصەن
نەفی و مەنسووبەن ، یەئس و ئومیدەن
های حەسرەت بەوکەس نەی جا بەعیدەن
★ ★ ★
عیشوەی لەطیفەن ، گریشمەی نازەن
چپەی ڕازشان چریکەی بازەن
ئاهەنگ و بەزمەن ، نازەن ، نیازەن
دەفەن ، دەهۆڵەن ، سەمتوورەن ، سازەن

---

(٥) ئەسڵەکەی (دار الاساس)ە .

جینوەی غەمزەشان جورعەی جاویدەن
های حەسرەت بەوکەس نەی جا بەعیدەن ..

★ ★ ★

تورك‌و قەجەرەن ، پرووسیاو ، ڕووسەن
ئەفغان‌و ئینگلیز ، هیندی‌و ، مەجووسەن

نەمساو فەرەنگساو ، بوخاراو طووسەن
یەنگی دنیاو ، چین ، زەنگی‌و ، جینووسەن

ئێرەج‌و پەشەنگ ، داراو جەمشیدەن
های حەسرەت بەوکەس نەی جا بەعیدەن ..

★ ★ ★

ئیحضارو ئیشراق ، فەقرو کیمیا
جەڕو جەفرو ڕەمل ، نەجم‌و سیمیا

حوجرەی مەغریبی‌و ویفق‌و کیمیا
زیج‌و ئوسطورلاب ، حەرف‌و هیمیا

تەفسیر ، حیکمەت ، وەضع ، وەحیدەن
های حەسرەت بەوکەس نەی‌جا بەعیدەن ..

★ ★ ★

قوفەو واپۆڕەن ، کەشتی‌و پەلکانەن
جیسر تەن مایل ، شەط هیجرانەن

چەرخ (چرت) (٦) جەنجەڕ ، سوودو زیانەن
مەهد زووارەن ، قافڵەی طوغیانەن

---

(٦) ئەمە ڕێنووسی دەسنووسەکەیە ، دوور نی‌یە ڕاستەکەی (چوت = چەوت) یا (جفت) بێ .

شیوەنگای حوسەین ، لەعنی یەزیدەن (٧)
های حەسرەت بەوکەس نەی جا بەعیدەن ••

★ ★ ★

مەششاقان دەور . عوششاق جانی
ئەنوەریو حافظ . سەعدیو خاقانی

ئازەرو ئەرژەنگ ، شاپوورو مانی
مەولانا صائیب ، شەمسو قائانی

نیظامیو کەلیم . جامیو قەصیدەن
های حەسرەت بەوکەس نەی جا بەعیدەن ••

★ ★ ★

شەرابو شاهید ، فندقو جەوزەن
عەرووسو ئوتاق . فوارەو حەوضەن

زمڕووتو ئەڵماس ، لەعلو فەیرۆزەن
باغەن ، بولبولەن ، بەطەن ، سەرسەوزەن

طووطیو طاوسەن ، شنۆی سای بیدەن
های حەسرەت بەوکەس نەیجا بەعیدەن ••

★ ★ ★

موجەوهەر ذیهن تۆی تەڵای عەیشەن
مۆسیقەی زێوەر ، مەذاق جەیشەن
(نفس مفتی فشا) (٨) شای ڕۆح دەروێشەن
قاضیی هۆش غافڵ ، دەرك دوور ئەندیشەن

(٧) لای ئەهلی سونەتو جەماعەت لەعنی هیچ موسوڵمانێك دروست نییە با یەزیدیش بێ .
(٨) ئەمە ڕێنووسی دەسنووسەکەیە . بۆمان ساغنەکرایەوە چییەو یانێ چی.

هەرچەند (فەقێ) دڵ یەئس ئومیدەن
های حەسرەت بەوکەس نەی جا بەعیدەن ..

— ٢٨ — (١)

(سبزەای اسمری) در حبسخانەء کرکوك (٢) .

سەبزەی ئەسمەری .. سەبزەی ئەسمەری ..
دەلیلەی سەررەم ، سەبزەی ئەسمەری ..
کڵاوچەی فەرقت زەڕبافت زەڕی
کەچ کەردەن چون تاج جقەی قەیسەری
زنجیرەی کڵاف میشکین عەنبەری
سەردا نە صەدری سینەی مەڕمەڕی
چەتر پای چینش پەرچەم چەمبەری
صەفدان دائیرەی قورص قەمەری
جەبین جام بەزم جەمشید گوستەری
پڕتەو بەخش نوور ئەعمای بەصەری
سەیفەین ئەبرۆش سیا جەوهەری
بوڕڕاتەر (٣) نە سەیف بازووی حەیدەری
نە بیم مەودای موژەی نەشتەری
نە (لامساس)ەن دڵ چون (سامری)

— ٢٨ —

(١) ئەم قەسیدەیەش هەر تەنها لە دەستنووسەکەی (ن)دا هەیە .

(٢) واتە : قەسیدەی سەوزەی گەنم ڕەنگ کە لە بەندیخانەی کەرکووك وتوویە .

(٣) لە دەستنووسەکەدا تەنها (بر٣) هەبوو . ئێمە ئەوەمان بەلاوە هەڵە بوو ، بەمجۆرە ڕاستمانکردەوە . شایانی وتنە دەستنووسەکە وشەی (سەیف)یشی بە (صیف) تیا نووسرابوو .

عەین غەزالەی بەڕ ، گۆنا مەجبەری
صەد قەیس چون صەنعان نە دین کەرد بەری

بینی جەدوەل کێش مانیو ئازەری [٤]
نەفەس نەسیمەی سەباو سەحەری

فەم غونچەی نەورەس ، لەبان ئەحمەری
دەم تەنگو ، دەنگ نەرم ، ڕازان شەکەری

زنج تەرغیب طەرز تەلای ئەصفەری
زاهیدان بە نوور زوهرە [٥] موشتەری

باهووان بلوور قامەت عەرعەری
مەم لەعل نگین [٦] شای ئەسکەندەری

گەردەن میل یەخ بەستەی کەمەری
زەنەخ عەطر ئامێز بادەی کەوثەری

ناف غونچەی نەرگس ، خاڵ نیلۆفەڕی
سوورێن نوقرەی خام ، میان لاغیری

گەنج سەر بە موهر ، جە سیمین بەری
بەری نە ئەفکار هەر دانشوەری

ڕیجلەین سیم صاف ڕشتەی ئەنوەری
لەنجەش مەر وەڵەد تام کەبك دەری

---

(٤) ئەبێ ناوی هونەرمەندێك بێ یا نیسبەت بێ بۆ ئـازەربایجان بەوپێیـە کە ئەبێ هونەرمەندی شایانی لێ هەڵکەوتبێ .

(٥) لە دەسنووسەکەدا بـە (ظهر) نـووسراوە . ئێمـە خۆمـان وامـان ڕاستکردەوە .

(٦) لە دەسنووسەکەدا بە (نلین) نووسراوە . دیارە هەڵەیە .

خەرامان خەرام قەد صنەوبەری
گوڵشاھ [٧] نەزاکەت ، هومەیلای پەری
ئاشووبەی ، فیتنەی ، شێوەی دڵبەری
سەردان شایعەش نە هەر کیشوەری
(فەقێ) دڵ نە بیم گێسووی ئەژدەری
هەر ڕۆ مەتۆشۆ سزای سەقەری

ـ ٢٩ ـ [١]

نـامە از بغداد گفتە (٢)

سیوەیل گەردوون •• سیوەیل گەردوون ••
سوڵطان یەمەن ، سیوەیل گەردوون ••
مورغ زەڕڕین ڕەخت چەتر بێستوون
موعطی موجەوهەر عەرەض بە هاموون ••
فەرەنگسە ئەوقات نەظمش دا قەرار
یەنگی دنیای چەرخ سیوەیل کەرد ئیظهار
جلووس کەرد نە تەخت جەمشیدو دارا
خەرمەن کەرد خەڵات زێوەرو خارا
لیوای وەلوەلە نە چەرخ ستانا
جەلای جەوهەرش سایە نمانا

---

(٧) لە دەسنووسەکەدا (گوڵشاد) نووسراوە بەڵام هەڵەیە .

ـ ٢٩ ـ

(١) ئەم قەسیدەیەش تەنها لە دەسنووسەکەی (ن)دا هەیە .
(٢) واتە : قەسیدەی سوهەیلنامە کە لە بەغدا وتوویەتی . مەبەستی لە ناونانی ئەم قەسیدەیە بە (سوهەیلنامە) ئەوەیە کە باسی پایز ئەکا کە ئەستێرەی (سوهەیل) واتە (گەلاوێژ) یا (سیوەیل)ی تیا هەڵدێ .
لە دەسنووسەکەی (ن)دا (سویلنـامە) نووسرابـوو ، ئێمە خۆمان ڕاستمان کردەوە .

(گوهر بخاور عرب مسكو شام
زنگ عشای غرب ضحا ترك جام) [۳]

جەوزو شفتالوو زەرڕین قەبا کەرد
گەزو پەڵكو بید مەست صەبا کەرد

نەخلو عاجو ساج شمشاد ڕەعنا کەرد
نارنجو لیمۆ ڕشتەی ڕەضا کەرد

شەم ئاغاج ئەصفەر ، بایەف ئەخضەری
دەلوو چۆغەیی ، گێلاس ئەحمەری

ئەنار زەڕ وەرەق ، ئەرجن بە ئەطڵەس
ئابەنووس بە ڕەنگ سورمە کەرد قەقنەس

گۆیژ سەند جامەی مەلەس نە سیوەیل
کێکف یاقووتی ، وەن زمڕووت مەیل

تووت تورمە پۆشا ، ئەرمووط حەریری
قەرەقاچ پۆشا کەژ جە فەقیری

بە کولو [٤] ترنج تەلای (حیمور) [٥] دا
بە بیدو ئەنجیر دیبای لاهوور دا

عینەب چەنی سێف کەرد زەعفەرانی
قەیسی قەناوێز قەڵەم قەترانی

---

(۳) ئەم بەیتەمان بۆ ڕاستنەکرایەوە ، لەبەرئەوە هەر بە شێوەنووسی دەستنووسەکە نووسیمانەوە .

(٤) بۆ (گوڵ)یشو (کۆڵ)یش دەستئەدا .

(٥) ئەم وشەیەشمان بۆ ڕاستنەکرایەوە ، بۆیە هەر بە ڕێنووسی دەستنووسەکە نووسیمانەوە .

شیلان سورمەڕێز ، تەروو قاقەپۆش [٦]
عەرعەر قەدیفە ، بوز [٧] خامەك نە دۆش
بلاڵووك مەخمەڵی ، کەوت پارچەیی زەڕ
مۆردو عوود چەنی مەڵحەم موعەططەر
خارا دا بە قۆخ ، ئاڵی بوخارا
چنار کەتانی ، بناو کەرد حەمرا
صەندەل قرمزی ، زریسك لالە ڕەنگ
بەڕوو پارچەی هیند ، تووڕك لەعل سەنگ
تویلكو لاولاو بیبیی خەتایی
تەنگزو سنجد [٨] پۆشان دارایی
دارشان شیرداخی [٩] ، فندق یەمەنی
مازوو ڕوممانی ، زەیتوون چیمەنی
عەنناب‌و نەبوگ [١٠] سماق زەڕ وەرەق [١١]
سەروو ژاڵە سورخ ، بادەم کەرد ئەزرەق
ڕەنگین کەرد داران دائیرەی دارا
تا چەند موددەتێ وەی طەور ویارا

---

(٦) وشەکە بە ڕێنووسی دەستنووسەکە بۆ (قاقەپۆش)یش‌و (تاقەپۆش)یش دەستئەدا . یەکەم واتە : وشك‌پۆش‌و دووهەم واتە : تاقەی بە گوڵی زەردو سوور چنراو .

(٧) بۆمان ساغ نەبوەوە (بوز) یا (بور)ەو مەعنایەکی ئەوتۆی هیچکامیشمان نەزانی بۆ ئەم شوێنە دەستبدا .

(٨) لە دەستنووسەکەی (ن)دا بە هەڵە (سجود) نووسراوە .

(٩) لە دەستنووسەکەی (ن)دا بە هەڵە (شیرادخی) نووسراوە .

(١٠) درەختێکە بەرێکی لە چەشنی گوێژی هەیە .

(١١) لە دەستنووسەکەی (ن)دا بە هەڵە (رزورق = ڕەز وەرەق) نووسراوە .

ناگا چەرخێ وەرد گەردوون ئەوقات
چەواشە کەرد بەخت سوهەیلی صیفات

قەوس چەپیواز ، زوحەڵ بی مەغروور
میزان میرڕیخ سوهەیل کەرد مەغدوور

نە بورج قەمەر عەقرەب عەیان کەرد
پەی غەزای هاموون هەوای خەزان کەرد

نە وەیشوومەی سەخت خەزان خێزا وەی
درەختان نە بەرگ حاتەمی کەرد طەی

نەمیمەی (نامیق) [١٢] جە (دار السلام)
سەند جە دار وەن بەرگ نیکۆ نام

خار موغەیلان عەرەب عوریان کەرد
ئاثار ئەکراد مەست زیان کەرد [١٣]

ئەرجن نە فوغان ، کێکف نە بوڵخاخ
ڕێزا وەڵگ جەوز کۆساران بە داخ

شیوەن وست نە شین زایەڵەی زەیتوون
ڕووس کەرد بوخارای درەختان زەبوون

---

(١٢) ئەم نامیقە نامیق پاشای والیی عوسمانییە کە لە ساڵی ١٢٨٣ی هیجری (١٨٦٧ی.ز)دا لە بەغدا حوکمڕانیی کردوە . هەر لەوساڵەشدا هەمەوەندەکان دژی ئەم والییە ڕاپەڕیون و پاش شەڕو شۆڕێکی زۆر بەرەو ناوچەی (زەهاو) ڕۆیشتوون .

(١٣) ئەم بەیتە ئیشارەتێکی وردە بۆ هاودەردیی عەرەب و کورد بەدەست داگیرکەرانی عوسمانییەوە .

حوکمش جاری کەرد پرووسیای خەزان
جه نەمسەی دووەیل درەخت وست ئەمان (١٤)
دوود جه دەماوەند دەمەن جیا کەرد
کۆی داران چون طوور سینا سیا کەرد
ئەخذو عەطای چەرخ ، (فەقێ) وەیطەورەن
تەحویلو تەنقیص دنیا چون دارەن ••

ـ ٣٠ ـ (١)

جنگنامهء زمستان و بهار در حبسخانهء کرکوك گفته (٢)

شای زمستانەن •• شای زمستانەن ••
کەوکەبەی نەبەرد شای زمستانەن ••

جولووس جورعەی جام جیهانەن
ڕەزمو مەعرەکەی بادو طۆفانەن

سوڵطان پایز نه تەخت بی مەعزوول
نەمەند جه ئافاق تۆزو گەردەلوول

به ئاهەنگ ڕەزم زمستان سەخت
هولاکۆ ئاسا جولووس کەرد نه تەخت

مەئموور کەرد خەزان به تاوو تەعجیل
بەرزه درەختان سیا کەرد به نیل

(١٤) ئەم دوو بەیتە نیشانەی شارەزاییی فەقێ قادرن لە باری سیاسیی ئەو ڕۆژە .

ـ ٣٠ ـ

(١) ئەم قەسیدەیەش هەر لە دەستنووسەکەی (ن)دا هەیە .
(٢) واتە : شەڕنامەی زستانو بەهار . لە بەندیخانەی کەرکووك وتوویەتی.

جمنا جەیحوون ئەبر سیا تار
پەی تەسخیر موڵك ڕەی کەرد بە سەردار
موشتەری نە قەوس پلەی ئیقلیمدا
بە ئاشووبەی حوکم ئیقلیم تەعلیم دا
ئەورو حەمەڵو عەقرەب دا قەرار [٣]
یەخ ماڵا نە چین ڕووسیەو قاجار
جۆشا سەرەطان [٤] چلەی سولطانی
مەحبۆ بی [٥] طیوور وەحش‌و ئینسانی
جبەی کافووری بەخشا بە مەشریق
موڵك غەرب نە ضەرب طۆفان کەرد غەریق
بەخشا بە ذی‌ڕۆح مەندیل مەرەض
ستانا نە ڕووی مەهرووان عەرەض
نەمەند هاموشۆی یاران بە هەوەس
نە وەحش‌و طویوور نەمەند دەستڕەس
ئەبر تەعەدداش وەرەق ڕێزنا
عالەم نە عوشرەت سەبەق بێزنا
ئاوان تەختەسەر ، ماهی‌یان قولاخ
وەحشی‌یان زەبوون ، طەیران بێ‌دەماخ
شیشەی ئەڵماسی کاوان جە کۆهـــان
بوڕڕاتەر جە زەلق خەدەنگ‌و سینان

(٣) ئەورو حەمەل پێوەندیان بە بەهارەوەو ، عەقرەب پێوەندی بە پایزەوە هەیە . ئیتر ئەمان چۆن چین‌و ڕووسیاو ئێران بە یەخ ماڵە ئەدەن .
(٤) سەرەطان پێوەندی بە هاوینەوە هەیەو لەگەڵ زستان ناگونجێ .
(٥) واتە : مەحو بوەوە . لە دەستنووسەکەدا (محبوب) نووسراوە .

شیوەن وست نە کۆ زایڵەی [٦] داران
شیونا بازارِ بەزم مەیخواران

صەییاد بێشکار ، سیماڵ مەحبووس
دوودش دەروێشان کەرد بە ئابنووس

سەردیی هەناسەی باد سەرکۆهان
تەئثیر دا نە خەط طورڕەی کاکەشان

جە شەرارەی بەرف کوورەی زەمهەریر
نەمەند جە ناڵەی عاشقان تەئثیر

شاهان بێ ڕەونەق ، تاجر نە ستەم
موفلیسان مەقهوور ، مونعیمان ماتەم

خێزا چون نەمروود ، جۆشا چون ئەرژەنگ
سەماو سەرزەمین گێڵنا جە ڕەنگ

چەمەن بی وە پەن ، شیوەن وست نە کۆ
سەر دا زەلزەلە نە صەحرای بێشۆ

بە قووەی هەواو بەرق زەمهەریر
وێنەی بەختەنەصر دنیا کەرد تەسخیر

(ڕووس) موسەخخەر کەرد ، (ڕۆمی) یەختەسار
(میسرییان) نیلی ، (حەبەش) خوارو زار

(نەمسە) کەرد وە پەن ، (ئینگلیس) خەراب
جە بیمش زوهرەی (یۆنان) بی وە ئاب

(٦) لە دەستووسەکەی (ن)دا (زایڵە) نووسراوە .

بەرزیی دەنگ ڕەعد وێنەی نەفخ صوور
(پرووسیا) تەسخیر ، (فەرەنسە) خاپوور [٧]

خۆلاصە سوپای زمستان سەخت
خورشید بێنوور کەرد ، زەمین سیا ڕەخت

هەرکەس قشلە بەند خانەی خەیاڵ بی
هەرکەس نە حیساب تەقویم ساڵ بی

عالەم نە شیددەت طوڵم زمستان
بە نەفرین سەخت گوشاد کەرد دەهان

★ ★ ★

ئاخر جە تەقدیر جیهان ئافەرین
تەئثیر کەرد دوعای خەلقندەی زەمین

ڕۆسەن ئیرادەی ذات (ذو الجلال)
پەی هەر کەماڵێ دارۆ یەك زەوال

تا چەند موددەتێ حیکمەت جاری کەرد
ئافاق پڕ نیفاق بێقەراری کەرد

(موشتەری) (میزان) (دەلو) کەرد مەضبوط
(ئەسەد) داخیل کەرد (شەمس) نە بورج (حووت)

تەلغراف وەقت سەبعەی سەییارە
تەعیین کەرد بەهار بە یەك ئیشارە

سوڵطان نەورۆز نە مەغریب زەمین
ساندا سیلسیلەی سوپای سەهمگین

---

(٧) ناوهێنانی ئەم وڵاتانە نیشانەی بزێوی و سەربەدەرەوەبوویی فـەقێ قـادرە .

شای جیشمەت پەناھ نیشت نە تەخت زەڕ
وەزیر ئەفکار طەڵەب کەرد وە بەر

صادر کەرد فەرمان نوطق ھومایوون
فەرما بە وەزیر وە بێ چەندو چوون

باوەر بە تەحریر ڕەقیمەی فەرمان
خیطاب بە ذیڕۆح زەمینو زەمان

بە ئەمرو فەرمان ئەمر ئیلاھی
جولووسم نە تەخت جیھان پەناھی

خەلعەن زومستان نە تاج نگین
تەمەندەن بەھرەی بەختش نە زەمین

ھەم بنویس بە ئەرض نامەی عەدڵو داد
ئەشجارو نەبات جە بەند کۆ ئازاد

سوجدە کەرد وەزیر نە تەخت زەڕڕین
تەمام کەرد تەحریر نامەی عەنبەرین
شای ھومایوون فاڵ نامە کەرد تەمھیر
سپەرد بە نەسیم جاسووس شەبگیر
دەوان دا قاصید پەی ھەر سەر بیسات
وە ھەر مەرزو بووم بەخشا بەشارات
طەریق ئومێد جیھان گوشاد بی
داران ئابوستەن ، نەبات ئازاد بی
شەق بی خەیمەی بەفر زەمھەریر داخان
زەمین جە شادی کەردن چراخان

کەردش ئیعادە قاصید نەورووز
عەرضش کەرد بە شا کەشف هەر ڕوموز

چون کلێلەی سەخت باد سەرکۆهان
موخبیر بی نە کار [8] جاسووس جیهان

واقیعەی ئەحوال قاصید سەراسەر
پەی شای زمستان ئاودرد نە دەفتەر

ها (شاه نەورۆز) زادەی بەهاری
جەم دان سیلسیلەی سوپای خوونخواری

بە حوکم فەرمان شەهەنشاه نەو
نەسیمەی شەمال بی‌یەن وە پێشڕەو

دەنگ دەبدەبەش بەرزەن نە گەردوون
پارە کەرد پەخەی لەشکر هاموون

ئەو هەر پەند جە نار غورووری ماتەن
بێخەبەر نە ڕەمز ڕووی سەربیساتەن

★ ★ ★

چون بی خەبەردار خێزا زمستان
هەرسەك‌و بولغار ، قەرم‌و کوردستان

قارص‌و بایەزید ، بەند ئەناضۆل
مەحکەم کەرد سەنگەر بە ئەلج‌و سەهۆل

ئاگریێ شۆربەڕێژ . ئاکۆ شەختەبەند
قەندیل‌و گودرۆون کەرد بە قەلعەی قەند

---

(8) لە دەستنووسەکەی (ن)دا بە هەڵە (نگار) نووسراوە .

شاهۆ قایم کەرد ، هەورامان مەحکەم
دەماوەند چەنی بلووج کەرد وە تەم
قایم کەرد گەردەن (٩) کۆهـ کەشکەمیر
دا وە بێستوون زەڕ زەمهەریر (١٠)
خورووج کەرد سوپای نەورۆز پەی حەبەش
صەحرای قەمەری (١١) کەرد بە گوڵ مونەققەش
یۆڵغار کەرد سوپای سالار سەرهەنگ
مۆرەی میصرو شام هیند ئاوەرد بە چەنگ
نەوشیروان ئاسا نەوتەخت جەلیس
ڕەونەق (المسو) (١٢) (فەرەنگسە)و (ئینگلیس)
پێش خانەی چادر سوڵطان ڕەبیع
خێزا جە (یەمەن) پەی (بەطحا)و (بەقیع)
(نەجد)ش تەعمیر کەرد ، فەڕ وست بە (طائیف)
زینەت بە (جیددە) (١٣) ، زێبا کەرد (قەطیف)
سکەندەر ئاسا نەپێچا عەنان
تا یاوا بە سەمت قەلعەی زمستان
طەڵەب کەرد نە پێش نەسیمەی شەماڵ
کەردش بە سەردار سوپای قیلو قال

---

(٩) لە دەسنووسەکەی (ن)دا نووسرابوو (کرّون) .
(١٠) لە دەسنووسەکەی (ن)دا بەمجۆرەیە :
داو بی‌ستون و زز پول زمهریر
بەڵام لەنگە . ئێمە بەمجۆرەمان ڕاستکردەوە کە نووسیومانە .
(١١) واتە : وەك مانگ ، بە بەفر سپی .
(١٢) ئەمە شێوەنووسی دەسنووسەکەی (ن)ە . هیچی لێ حاڵی نەبووین .
(١٣) لە دەسنووسەکەی (ن)دا نووسراوە (بحد) ، بەڵام دیارە هەڵەیە .

سەردار خرۆشا دڵ پڕ نە کینە
دا نە دەماغش گەرد مەدینە
ئەورۆ نە هاموون شەب کەرد شەبەیخوون
دەنگ ڕەعدو بەرق بەرز کەرد نە هاموون
گرمەی ڕەعدو بەرق دوود تۆپخانان
نشوور تگرگ ئالآی شەش خانان
کزەی سەرسینان ، قارەی قومپاران
شاخەی شەتاوان ، زەلزەلەی داران
قاو هەی بکوژ بەهاری بەرز بی
زیڕەی زەمهەریر نە هەزار تەرز بی
هاژەی هەرەسەی بەرف (١٤) نە کۆساران
بریقەی چەخماخەی ڕەعد نە دیاران
تاو تۆف سەیل نە سەر کلآوان
لەرزنا ذیڕۆح زەمین و زەمان
صوور ئیسرافیل ئەو شەو ئیظهار بی
جەنگ مەغلووبەی هەر سەر دیار بی
شۆر هەی بگیر نە سەربانان بی
گا فەتح بەهار ، گا زمستان بی
خرۆشا شەماڵ دەروون پڕ نە داخ
خاك حەرەمەین مالآ نە دەماخ
جە مەنقەلەی دەهر ئاتەش دا بە عوود
نیلی کەرد خەیمەی زمستان بە دوود

(١٤) لە دەستنووسەکەی (ن)دا بە هەڵە نووسراوە (برق) .

ئاخر بە فەرمان داد دأداری
ئاوەردن هوجووم سوپای بەهاری
نەپێچا عەنان نەسیمەی شەماڵ
قەلعەی زمستان یەکسەر کەرد پاماڵ
نە هەر کەندو کاو مەعرەکەو جەنگ بی
نە هەرلا صەدای تۆپو تفەنگ بی
تەختو خەیمەگاهـ یەکسەر بی تاراج
نوقرەی یەخ نە سووق سێلاب بی هەڕاج
نەبی مداراش سوپای سەهمگین
شکستش یاوا تا چینو ماچین

★ ★ ★

جەودما نەو ڕۆژ شای حیشمەت پەناهـ
سازنا ئەسباب بادەی بەزمگاهـ
سانو سیلسیلەش ڕووکەرد نە سارا
فەڕ وست نە مەسکەن جەمشیدو دارا
حاتەمی طەی کەرد خەزانەی هورمز
هاموون سەبزە کەرد ، کۆساران قرمز
نە هەر لا گوڵان خەیمە وەپا کەرد
زەمین لاجیوەرد حەساو حەمرا کەرد
جە عەطر سۆسەن نەرگسو نەسرین
هەوا موعتەدیل ، هاموون عەنبەرین
ئەبلەق کەرد نەبات بەنەفشەی چەمەن
لالەی شەقایق ، گوڵ یاسەمەن

نه ئوردی بەهیشت خەیمە کەرد وە پا
بەذر میسكو عوود زەعفەران پاشا

شاخەی شەتاوان سەر دان نە هەر جا
سەرزەمین ڕەنگین ، هەوا ڕۆح ئەفزا

نەورۆزی شەصتپەڕ ئەوراد نەیسان
صەف صەفو فەوج فەوج وە صەفحەی جیهان

مولەببەس بی ئەرض بە دیبای کیشمیر
یەکسەر درەختان زەڕبەفتو حەریر

ناڵەی عەندەلیب طووطیی خۆش ئاهەنگ
شاخەی کەبك کاو ، دورڕاجو قولەنگ

قەتارەی قازان ، قومری نە یاهوو
شریخەی شاهێن دەوان پەی شاهوو

هاژەی چەرخ لان پەی شکار بە تاب
زیڕەی تەذەروان جە بیم عوقاب
مورغان ئابی سەرسەبزانو بەط
چین بۆرچینان جە دائیرەی شەط

ڕەم ڕەم ئاهووان ، کەڵ ڕەمان نە کۆ
جەم جەم وەحشیان نە سەحرای بێشۆ

مەفرووشەن زەمین بێ یەد فەڕاش
مەنقووش بی بیساط جە صونع نەققاش

شاهان جە زینەت بەزمئارای خوسرەو
خیابات نە شەوق مەشعەڵ نومای شەو

شکار ئامۆزان جە خەیمەی عوشرەت
صەید نە بەردەسشان بێ موزدو میننەت

تاجران بە عەیش عوشرەت دان ئەساس
دەروێشان بە عەیش عوشرەت بین خەلاص

مەعدەلەت نومای شای نەوشیروانەن
سەیاحان [١٥] سەرمەست صەفحەی جیهانەن

قوسطەنطینییە جیهـان ئاباد کەرد
ئینگلتەرە (بتر پارس) [١٦] ئازاد کەرد

بەخشا ڕۆح دەی [١٧] حەیات بە نەبات
بەڵخ مالآ نە جام ، بوخارا بیسات

چینی دا بە چین ، میسك دا بە خوتەن
لەعلەین کەرد بەدەخش ، عەقیق بە یەمەن

چەشمەسار جاری ، شەتاوان ڕەوشەن
بەحران سەبزگون ، ماهیان خورسەن

صەدەف بی مەسروور نە قەطرەی نەیسان
ئاوەرد بە حوصوول مرواریی غەڵتان

پەی کەسێ وەشەن سەیرانگای ڕەبیع
زێوەر بۆ قەلبش نە ذەوق طەبیع

---

(١٥) لە دەسنووسەکەدا بە هەڵە (سیاحات) نووسراوە .
(١٦) ئەمە ڕێنـووسی دەسنووسـەکەی (ن)ە . لامـانوایە ڕاستـەکەی (پاترپۆرت) بێ کە دەسکاریکراوی (بۆنابرت)ە .
(١٧) لە دەسنووسەکەدا نووسرابوو (ری = ڕەی) . ئێمە ئەوەمان بە هەڵە زانی .

ئەسباب بەزمش هەردەم نە كار بۆ
شەو خەیمەنوشین ، ڕۆ نە شكار بۆ

صاحێب تاجو تەخت فەڕو ئیقباڵ بۆ
هەمڕازش مەحبووب دوو هەفتە ساڵ بۆ

نەك چون من نە بەند تورك بەدنەژاد
نە تەشویشەی دڵ هەردەم نە فەریاد

(فەقێ) دڵ دەوران دنیا عەیانەن
گا نەوع بەهار ، گا زمستانەن

— ٣١ — (١)

جواب نامهء شریف فرنگیس نوشته (٢)

شەریف پێم یاوا .. شەریف پێم یاوا ..
نامەی تۆبەی عەهد شەریف پێم یاوا

زەمزەمەی شەوقم دەروون شكاوا
كولاهـ فەخرم سەر نە ئەوج ساوا

خاس خەیاڵێوەن بە دڵ بەردەنی
تەدبیر نەجات پەی وێت كەردەنی

یەقینەن هەركەس ڕای حەق كۆ تەصدیق
شەهەنشای كەونەین پێش مەدۆ تەوفیق

— ٣١ —

(١) ئەم قەسیدەیەش هەر لە دەسنووسەكەی (ن)دا هەیە .
(٢) واتە : وەڵامی نامەی شەریف فەرەنگیسی نووسیوەتەوە . پێشتر باسمان‌كرد كەوا شەریف فەرەنگیس هاواڵو خزمی فەقێ قادر بوە .

حەدیثەن جە لەب نەبی بێ سەهوو
(من تاب ذنبا ، لا ذنب له) [٣]

بەڵێ هەی عەزیز ئەصڵش هەر ئێدەن
هەرکەس بە ڕەحمەت خوداش ئومێدەن

شەرطەن پەرێ ڕوشد هەر تەقواو طاعەت
جە سالیك ڕاه بگێری بەیعەت [٤]

جە شاه ڕوسوڵ حەدیث بەیانەن
هەرکەس بێ شێخ بۆ شێخش شەیطانەن [٥]

مەبۆ شەرایط شەرع موحەممەد
بە قەول‌و بە فیعل بکۆ موجەددەد

ئەمرش بە مەعرووف ، نەهیش جە مونکەر
ئازادەن ئەوسا جە (یوم المحشر)

نە صەوم‌و صەلات زەکات‌و فیطرە
زینهارەن ئازیز وێت نەدەی تەفرە

ڕەسم تەوەککول هەم باوەر بە جا
تەغافول نەبی جە خۆف‌و ڕەجا

نە هوجووم فەقرو عیللەت شاکیر بۆ
قەلبت بە ئەسمای ذات ذاکیر بۆ

---

(٣) حەدیثیوا بەم عومووم‌یەتە نی‌یەو تۆبە (حق الناس) لە ئەستۆی تاوانبار لانابات .

(٤) ئەم قسەیە قسەی سۆفیانەو بنەڕەتێکی لە شەریعەتدا نی‌یە .

(٥) حەدیثیوا لە پێغەمبەرەوە نەگێڕاوەتەوەو لە سەردەمی ئەودا شێخ‌و شێخیەتی نەبوە .

جه فەرض‌و سوننەت ئەر نەبیت کاهیل
ئەبت مەبی جه صینف موئمین کامیل
تەرك قەتڵ‌و فیسق ، نەمیمەو توهمەت
هەم جه کیبرو کیذب هەم ڕیاو غەیبەت
بە تەزکیەی نەفس وێت کەر سەرفەراز
بەطاڵ کەر نە دڵ عەقیدەی مەجاز
نە حوجرەی خەڵوەت قەناعەت گێری
تەقوای شەو نە وەقت ثولثی ئەخیری
هەرگا بە مەردی ئێدت کەرد ئەدا
هەنی چحاجەت دووری جه دنیا
ئەوسا پڕ مەبۆ قەلبت جه ئەنوار
دنیاو (ما فیها) لێت مەبۆ ئیظهار
بە قووەی تەوحید قەلبت مەبۆ صاف
مەنمانۆ نە عەین جه قاف تا بە قاف
هەنی گێڵای چین ڕەی‌و ڕووس‌و ڕۆم
موژدە بۆ بە تۆ نەدارۆ لزووم
(فەقێ) ها ئوصووڵ ڕای شەرع شەریف
پەی‌هام فەرد وێش وەی طەور کەرد تەعریف

ــ ٣٢ ــ (١)

یاران ، هامسەران ، هامفەرد فەردم
ئەگەر تەقدیر بی جه ناکام مەردم

ــ ٣٢ ــ

(١) ئەم قەسیدەیەش هەر لە دەستووسەکەی (ن)دا هەیە ، بەڵام دەستخەتی (ن) خۆی نی‌یە . ئێمە دوودڵین لەوە کە هیی فەقێ قادر بێ .

با قەومان بەیان دەورم بگێران
جە نەزم ئێران پەرێم بچڕان

دەورم بگێران بە شادیو مەزاق
سێ ڕۆژ وەر جە مەرگ پێونان تفاق

سیامالّ هەلّدەن لە جای ڕاسایێ
چوار قوڕنەش پاك كەن چون جاگەی شایێ

ناسك نازداران پۆیلە وە سەران
تاوێ وەی حوججەت شینم بكەران

تاوێ وەی حوججەت بكەران شینم
زڕەی پۆیلەشان نە جای یاسینم

چوار قوڕنەی سیامالّ (جەواس)[٢] ئاو دەن
عەجووزان لەناو شیوەنم قاو دەن

ئاخ بۆ قەومێ هەم براو هەم خوێش
بلۆ وە تەعجیل جواو بدۆ پێش

گۆنای گولّ خونچەش هەلّكەنۆ جە بێخ
ئەگریجەو خالاّن گشت بووڕێ وە تێخ

جە دوور دیاریدا بالاّی شۆڕ ئەندام
گۆنای گولّ خونچەش مەكەرۆ وە زام

چەپێ لەو زولّف سیاقازمە
بنیە نە دەستم وە من لازمە

---

(٢) ئەمە شێوەنووسی دەسنووسەكەیە . بۆمان ڕاست نەكرایەوە ئاخــۆ یەك وشەیە یا (جە)و (واس)ەو ، هەركامیان بێ مەعنای چی‌یە ؟

یاران ، هامسەران ، وەصیەتم ئێدەن
لە دمای یاسین وەصیەتم ئێدەن (٣)

وەختێ کە مردم چوار دەورم چۆڵ بۆ
لە دمای یاسین زوڕناو دەهۆڵ بۆ

دەنگم مۆر مەبۆ لە سیامالاّن
نامم وە خوطبەی واوەیل مەوانان

مەیتم هۆڵگیران وەی بەرانبەردا
هەر کە دلسۆزەن مەدا وە سەردا

مەیتم بنیەن بان ئەسپ چوارچۆدا
تەسلیم کەن وە خاك مەزار تۆدا

ئەترسم بمرم جای قەورم غار بۆ
قەورکەران جە دەس قەورم بێزار بۆ

ئەنکیرو مونکیر مەیان وە سەرین
مەپەرسان ئەحواڵ دەفتەر وەرین

ئەنکیر مەواچۆ ئەی فەقێ شێتــە
جە دنیای فانی تۆ چێشت کەردە ؟ (٤)

واتم عومر (٥) لە دەور چواردە سالاّن بیم
دایم لە تەعریف سۆسەن خالاّن بیم

---

(٣) لەوە ئەچێ لەم بەیتەوە پارچە شیعرێکی‌تر بێ .
(٤) داڕشتنی دوایی نیوەکانی ئەم بەیتە زۆر ناجۆرن .
(٥) لە دەسنووسەکەدا (عومرم) نووسرابوو ، نیوە بەیتەکەی پێ لەنـگ ئەبوو . بۆیە وا ڕاستمان کردەوە .

ئیستە نە [٦] هەفتاو هەشتا ویەردەن
غەیر جە مەدح خاڵ هیچم نەکەردەن
ئەنکیر مەواچا کەسێ وا ساف بۆ [٧]
لە گشت بابەتێ گوناحش عاف بۆ

---

(٦) لە دەسنووسەکەدا نووسرابوو (نە دەور) . ئێمە خۆمان (دەور)ەکەمان لابرد تا نیوە بەیتەکە ڕاستبێتەوەو ، خۆیشی لە خۆیدا پێویست نەبوو .
(٧) ئەم نیوە بەیتە لە دەسنووسەکەدا بەمجۆرە بوو :

ئەنکیر مەواسا کەسێ وا سا بۆ

ئێمە لەبەرئەوە کە (مەواسا) مەعنای نەبوو بە (مەواچا)مان ڕاستکردەوەو ، (سا)یشمان کردەوە بە (ساف) وەك (عاف)ی نیوە بەیتی دووهەم .

پاش ئامادەکردنی ئەم کتێبە بۆ چاپ کاك (نجم‌الدین فتاح) کتێبێکی دەسنووسی پەڕپووتی بۆ هێنایین ناوی (مجموع الاشعار) بوو خەلیل مونەووەری شاعیری ناوچەی تفری لە ساڵی ۱۳۱۳ی هیجریدا کۆی‌کردبوەوە .

دەسخەتەکە ، وەك خەلیل مونەووەر خۆی لە ئاخریەوە بە شیعر نووسیویە ، ۱۰۱ پەڕە بوە ، بەڵام تەنها ۷٥ پەڕەی مابوو . خەلیل مونەووەر ئەو دەسخەتەی بۆ ئەمین ئاغای کوڕی شەریف فەرەنگیزی هەمەوەند ئامادە کردبوو ، بەڵام کاك نجم‌الدین ئەیوت خەتی ئەمین ئاغا خۆیەتی . کتێبەکە بەرهەمی ۳٥ شاعیری کوردو فارسی تیا بوو کە فەقێ قادریش یەکێکیانە . لەناو ئەم شیعرانەدا قەسیدەیەك هەیە لە سەرەوەی نووسراوە (فرمودن محاك شاعر داودە زبان) واتە : فەرموودەی مەحاك شاعیری داوودە ــ زمان . زۆر بەیتی ئەو قەسیدەیە لەم قەسیدەیەی فەقێ قادر ئەچێ . جا ئیتر نازانین ڕاستی مەسەلەکە چۆنە ، ئاخۆ یەکێکیان لەویانی وەرگرتوە ، یا لەنووسینەوەدا شیعریان گۆڕاوەو کەوتوەتە ناو شیعری یەکتر ، یا کەسێك ئەم پارچە شیعرەی لای ئێمەی لەوەی مەحاك وەرگرتوەو داویەتە پاڵ فەقێ قادر . وا ئیستا لێرەدا ئەو بەیتانەی (مەحاك) ئەخەینە ڕوو کە لەوەی لای ئێمە ئەچن کە دراوەتە پاڵ فەقێ قادر .

۱ ــ لەباتیی بەیتی یەکەمی لای ئێمە ، لەوێ نووسراوە :

یە وەصیەت نامەی ئەی (فەقێ) شێتە
ئەنکیرو مونکیر سا کەیف وێتە ..

هامسەران مردم ... هامسەران مردم ..
ئەگەر تەقدیر بی جە ناکام مردم ..

٢ ـ لەباتیی بەیتی دووەمی لای ئێمە ، لەوێ نووسراوە :
قەومانم بیان دەورم بگێران
پەرێم بچڕان جە نەظم ئێران

٣ ـ لەباتیی بەیتی سێیەمی لای ئێمە ، لەوێ نووسراوە :
دەورم بگێران وە شادیو مەزاق
ڕۆژێ وەر جە مەرگ بوینان تفاق

٤ ـ لەباتیی بەیتی چواردەمی لای ئێمە ، لەوێ نووسراوە :
سیامالْ هۆردەن نە جای ڕاستایی
چوار قوڕنەش پاك کەن چون جاگەی شایی

٥ ـ لەباتیی بەیتی پێنجەمی لای ئێمە ، لەوێ نووسراوە :
نازك نازداران پۆیلە ودسەران
تاوێ وە حوجبەت شیوەنم کەران

٦ ـ لەباتیی بەیتی حەوتەمی لای ئێمە ، لەوێ نووسراوە :
چوار قوڕنەی گۆشەی سیامالْ ئاو دەن
پیرە زالْ جە نام شیوەنم قاو دەن

٧ ـ لەباتیی بەیتی پانزدەهەمی لای ئێمە ، لەوێ نووسراوە :
دوو دەستەی زولفش سیای قازمە
بنۆ وە دەستم وە من لازمە

٨ ـ لەباتیی بەیتی شانزدەهەمی لای ئێمە ، لەوێ نووسراوە :
بمنەران وە بان ئەسپ چوار چۆوە
تەسلیم کەن وە خاك مەزار نۆوە

٩ ـ لەباتیی بەیتی هەژدەهەمی لای ئێمە ، لەوێ نووسراوە :
ئەنکیرو مونکیر مەیان وە سەرین
مەپەرسان دەفتەر ئەحوالْ وەرین

١٠ـ لەباتیی بەیتی نۆزدەهەمی لای ئێمە ، لەوێ نووسراوە :
مونکیر مەواچۆ : دەینت وە گەردەن
جەی دنیای ڕۆشن تۆ چێشت کەردەن ؟!

— ٣٣ — (١)

شیرین سەرکەشەن •• شیرین سەرکەشەن ••
وەحشەن ، شابازەن ، شۆخەن ، سەرکەشەن ••

جەعد میسکینش جە کەتفەین پەخشەن
صەف ئارای صوفووف وەلەدەی وەحشەن

١١— لەباتیی بەیتی بیستەمی لای ئێمە ، لەوێ نووسراوە :
ماچووم (عومرم !) جە وەخت چواردە سالاّن بیم
من هەر جە تەعریف سۆسەن خالاّن بیم

١٢— لەباتیی بەیتی بیستو یەکەمی لای ئێمە ، لەوێ نووسراوە :
چەند ساڵو چەند وەخت عومرم ویەردەن
غەیر جە مەدح خاڵ کارم نەکەردەن

١٣— لەباتیی بەیتی بیستو دووەمی لای ئێمە ، لەوێ نووسراوە :
مونکیر مەواچۆ : کەسێ وا صاف بۆ
جە گشت بابەتێ گوناهش عاف بۆ

١٤— لەباتیی بەیتی بیستو سێیەمی لای ئێمە ، لەوێ نووسراوە :
یە وەصیەتنامەی دیوانەی شێتەن
ئینکیرو مونکیر تۆیش کەیف وێتەن

١٥— دوا بەیت لە (مجموع الاشعار)ی خەلیل مونەووەردا کە شوێنی نازناوە ، بەمجۆرەیە :

یە (مەحاك) واتەن ، ئێش جەرگشەن
یە وەصیەتنامەی ڕۆژ مەرگشەن

— ٣٢ —

(١) ئەم قەسیدەیەش هەر لە دەستنووسەکەی (ن)دا هەیەو لە دوادوایی‌یەوە نووسراوەتەوەو خەتی (ن) خۆی نی‌یە . لەگەڵ ئەو ٣٠ قەسیدەیەش نەنووسراوەتەوە کە (ن) لەبەر دەستنووسەکانی (م)و (ح) نووسیبوونیەوە. ئەمەش واتەگەیەنێ کە لەبەر دەستنووسەکانی (م)و (ح) نەنووسراوەتەوە، جا ئیتر لە دەستنووسە پەڕپووتەکەی (ح)دا دۆزیویەتەوە ، یا لە شوێنێکی‌ترەوە نووسراوەتەوە . هەرچۆن بێ ئێمە تێکڕا بە شیعری فەقێ قادری نازانین .

عەقرەب ئەگریجان پەی جەنگ نە غەشەن
موحافیظ دەور چیهرەی مەهـوەشەن
ئەبرۆ قەوس دۆش شای سیاوەخشەن
موژەی عەینەینش (کل تیرو)[۲] پەخشەن
نیم‌نیگاش نە عەین وەڵەدەی وەحشەن
عارفان پەی دین دیارش سەرخۆشەن
گۆنای گوڵگوونی لەعل بەدەخشەن
ئەنفش ئەلف‌وار موجەدوەل کەشەن
لەعل لەب مەملووی دەوای دڵبەخشەن
ئاو فەم چون شەهد شاران مەزەشەن
زنج تەلاّی تێزاب خالاّن وەنەوشەن
میل گەردەنش مینای بێغەشەن
سینە نەرم‌و صاف وە خەز [۳] مەفرەشەن
فەیرۆزە خالاّن لێش مونەققەشەن
ناف قوتووی ماجووم دەوای دڵبەخشەن
قامەتش نەی تووڵ بەستەی درەفشەن
جیلوەی جەماڵش شوعلەی ئاتەشەن
جە بینین دیدەی جەرگ موشەووەشەن
گوڵگوڵەن ، شیرین ، شەودێز ڕەخشەن
خوون خوسرەوەن شەصت قەبضەشەن

---

(۲) ئەمە شێوەنووسی دەستنووسەکەیە . بێجگە (پڕ لە کل) مەعنایەکی‌ترمان بۆی بەخەیاڵدا نایەت .

(۳) لە دەستنووسەکەدا بە هەڵە (دەغەس) نووسراوە .

تەجەللای حوسن ، فریشتەی ، عەرشەن
ئەلبیسە ئەلوان زەڕلیو ئەقمیشەن
شاهان موشتەریی سەودای زوهرەشەن
(فەقێ) دڵ نە فیکر (یوم الآتش)ەن [٤]

— ٣٤ — [١]

ئەگریجەو خاڵ دا •• ئەگریجەو خاڵ دا ••
زڵێخا تەرتیب ئەگریجەو خاڵ دا ••
میسك دا نە گێسووی قەطران قەتاڵدا ••
حەی ئاسا حەسار باڵای شمشاڵ دا ••
پەرچەم پەرگنەی زەڕلیو دەسماڵ دا ••
عەقرەبوار نە قورص قەمەر یاساڵ دا ••
قەوسەین ئەبرۆش شێوەی هیلاڵ دا ••
فەتوای فەوتو مەوت هەر صاحێب حاڵ دا ••
موژدەی خەدەنگ وەش بەستەی پەڕگاڵ دا ••
صەف بەستەن لە دەور دیدە غەزاڵدا ••
مەصقەل نومای حوسن جام جەماڵ دا ••
پڕتەو بەخش نوور بەدر کەماڵ دا ••

---

(٤) ئەمە شێوەنووسی دەسنووسەکەیە ، جـا یا مەبەست ([یوم الآتی]شەن)ە یا (یوم الآتش) ڕۆژی قیامەتە .

— ٣٤ —

(١) ئەم قەسیدەیە لە هیچکام لە دەسنووسەکانی بەردەستماندا نی‌یـە . کەسێك ، بێ‌ئەوەی ناوو ناونیشانی خۆی دیاری بکا ، بۆی ناردووین . تێکرا بە شیعری فەقێ قادری ئەزانین .

گۆنا پەڕەی گوڵ لەب لەعل ئاڵ دا ••
صەنعان پەی دینش وە دین ئیخلال دا ••
سەوزە خاڵ نە پای دوو لیمۆی کاڵ دا ••
ئاتەش دا وە زەرع خەزنەی خەیاڵدا ••
قیام دا وە قەد فەرخوندە فاڵدا ••
زینەت ئارای بەزم جاهو جەلاڵ دا ••
هومەیلا هیممەت شیرین خیصاڵ دا ••
شازادەی چینەن نە چەمچەماڵدا ••
وە غەمزە شیفای مەردەی صەد ساڵ دا ••
وە (فەقێ)ی ئەفگار عیجزو مەلاڵ دا ••

ـ ٣٥ ـ [1]

جەفای فراوان . جەفای فراوان
قیبلەم با بەس بێ جەفای فراوان !
گەر باوەڕ ئەکەی شای شیرین خاوان
بە گیانت گیانم وە تاقەت یاوان
جە بەدبەختیی وێم جە نەحسیی تاڵەم
یەکسەر بێزارە عالەم جە ناڵەم

ـ ٣٥ ـ

(١) ئەم قەسیدەیەش لە هیچکام لە دەستنووسەکانماندا نییە . مامۆستا حوسەین موحەممەد صالح زەنگنە مامۆستای قوتابخانە لە چەمچەماڵ بۆی ناردبووین . تێکڕا بە شیعری فەقێ قادری ئەزانین ، هەرچەند هیچ نازناوێکیشی لە داوێنەوە نییەو ، لە دەستنووسەکانی بەردەستیشماندا نییەو ، هەندێ وشەو تەعبیریوای تیایە پێشان لە شیعری فەقێدا نەماندیوە .

ئەجەل سەر قولاب بەستەن نە جەرگم
نمانان نەشئەی نیشانەی مەرگم
پەی پەی پەیا پەی نەفەس مشمارۆ
هیچ نەذیر نی‌یەن ها سوب ، ها ئارۆ
بەلام وەسیەتم ئێدەن جە لای تۆ
خەیلێ عەرزم هەن وە خاك پای تۆ
دەخیل بینایم هەر گا من مەردم
گیان فیدای بەژنو بالای تۆ کەردم
ئاخر کۆچم کەرد پەی هەوارگەی تۆ
ئاوام کەرد ماوای سای سەرای گلکۆ
تەخت‌بی (۲) بازار ئێمەیش چون یاران
بڕیا ئاموشۆی سوبحو ئێواران
مەعلووم بۆ وە لەیل ئانە قەیس مەردەن
ئارەزووی یانەی تەنیای تۆش کەردەن
سا تۆش هەی ئازیز ئاوات وازەکەم
لەیل صاحێب شەرت ، شیرین ڕازەکەم
وە یاد شادیی جەی بەنەر کەردەت (۳)
بۆ وە سەرکێشیی مەجنوون مەردەت

---

(۲) لە دەستنووسەکەدا نووسراوە (تەختە) . ئێمە لامان وابوو ڕاستەکەی (تەخت بی)یە .

(۳) ئەمە تێکستی دەستنووسەکەیە . ئاشکرایە هەڵەیە . دوور نی‌یە ئەسڵەکەی (جەی بەتەر کەردەت) بووبێ ؛ واتە : بە یادی خۆشیی کرداوە لەمە خراپترەکانتەوە کە ئەوەتە کوشتمت ، کە لەمەوپێش کردووتن . .

بێباك جه تانەی گرۆی [٤] ئەغیاران
قەددەم ڕەنجە کەر وە سەرمەزاران

ـ ٣٦ ـ [١]

بەنـدی قەڵای خـاو

میرزام قەڵای خاو ، میرزام قەڵای خاو
ئارۆ شیم وە سەیر بورج قەڵای خاو

دڵ زەدەی هیجران . دەروون پڕ زوخاو
کەردم خەیاڵان دنیای ناتەواو

پەرسابیم [٢] جه سەنگ بورج زەمانە
بێزەوق‌و زینەت مەندەی وێرانە

(٤) لە دەسنووسەکەدا نووسرابوو (تازی کەردی) . ئێمە لامانوابوو ڕاستەکەی بەمجۆرەیە کە خۆمان نووسیومانە . ئەشگونجێ (گرۆی) نەبێ‌و (گردین) بێ .

(١) دۆستی بەڕێزمان کاك محمد علی قەرەداغی ئەم پارچە شیعرەی لەبەر دەسنووسێکی خوالێخۆش‌بوو نەجمەدین مەلا بۆ نووسینەوە کە لای کاك محمد مصطفی هۆشەنگ (حەمە بۆر) دیبووی . پاشان لە دەسنووسێکی‌کەشدا بە کەمێك جیاوازی‌یەوە دیمان درابوە پاڵ (فقی خلوزی = فەقێ خەڵووزی) یا (فەقێ قەڵەوزی) ناوێك .

تێکڕا لامانوایە ڕاستە شیعرەکە هیی فەقێ قادرە،بەڵام لە ئەم دەست‌و ئەو دەست کردنا هەندێ گۆڕان بەسەر چەند وشەیەکیدا هاتوە وەك بەکارهێنانی (دەپرسی) لەجیاتیی (مەپەرسی)و (ماگە) لەجیاتیی (ماوە) یا (مەندەن)و (کوانێ) یا (کوا) لەجیاتیی (کۆ)و (بوو) لەجیاتیی (بی). هەروا لامانوایە هەندێ هەڵەشی تێ‌کەوتوە کە لە شوێنی خۆیاندا ئیشارەتیان بۆ ئەکەین . بۆیشمان ساغ نەبوەوە ئەم (قەڵای خاو)ە کەوتوەتە کوێوە.

(٢) ئەممەمان بە لاوە هەڵەیەو ئەبێ ڕاستەکەی (پەرسام) بێ .

تۆ وه عیشق حەق گەردوون پڕ ذات
کێ ڕێژا ڕەنگت ؟ کی نیا بنیات ؟!
کوانێ بەگلەران صاحێب سوپاو سان
کێ ئۆستاد هاورد تۆی [٣] بنچینه نان
ئام وەستای نادر نه سەر وەختت بی ؟
چەند خانو بەگلەر لەسەر تەختت بی ؟
کوا ڕەفیق ڕاست دیده قەطرانان ؟!
کوا سان مەجلیس پیرو جوانان ؟!
کوا خانو شاهان کەوڵ سمووری
کوا قاومو قلیان چینیو فەغفووری ؟!
کوا دار ؟ کوا دیوان ؟ فەرموودەی خانان
کوانێ بزورگان ، کۆ حوکمڕانان ؟!
کوانێ دەروێشان بە ئەڵڵا ئەڵڵا
کوانێ سەییدان ؟ کۆ شێخ ، کۆ مەڵڵا ؟!
کوا تفەنگداران لە بورج قولله
له دەنگ باروت ، لە شریخەی گولله ؟!
کوا خواجەو غولام کەمەر زیوینان
کوا ترچەداران ماهـ جەبینان ؟!
کوا هۆ هۆی مەیدان چابوك سواران ؟
کۆ ئەو شادیو زەوق جه بەرقەداران ؟!
کوا شانشینت ویەردەی زەمانه
کوا صاحێب تەخت قەلای وێرانه ؟

(٣) ئەمەشمان بەلاوە هەڵەیەو ئەبێ ڕاستەکەی (تۆش) بێ .

قەلا دا جواب قوللەی چاڕووساز
جاگەی تۆپخانە ، وامەندەی بێناز
وات : پەی چێش پەرسی ئەبلەی دێـوانە
ئەحواڵ پەرسیی شەرح وپەردەی زەمانە ؟
واتش : ئەی هەتیو لێوەی هەرزەی کاڵ (٤)
بێعەقڵو بێفام دەروون پڕ زوخاڵ
یەقین تۆ لە خەوف خودا ناترسی
هەواڵ دەوران دنیـا مەپرسی !
دەوران دنیا پەی کەس نەمەنەن
بنچینەی شاهان نە بێخ هۆرکەندەن
عەرضم هەن خزمەت هەرچیت هەن نیاز
گۆش بدەر وە حەرف قەڵاچەی بێناز
ڕاستە من قەدیم جاگەی جانان بیم
شەریكو هەمڕاز شای کەیانان بیم
هەم سەراپەردەی حەرەمسەرا بیم
هەم شانشینگەی خانو دارا بیم •••
مەکانو مەئوای میرو سوڵطان بیم
قاپیی حکوومەت ڕۆمو ئێران بیم ••
هەم سەیرانگای خاص پۆل ڕەندان بیم
دایم جەولانگەی زولف کەمەندان بیم

(٤) لە دەستنووسەکەدا (هەرزەکار) بوو . بۆ ڕاگرتنی هاوچەشنیی دواپیتی نیوە بەیتەکان وامان لێکرد ، چونکە کردنی (هەرزەکار) بە (هەرزەی کاڵ) لە ڕاستییەوە نزیکترە تا کردنی (زوخاڵ) بە (زوخار) .

دەستکار وەستای قەدیم سالآن بیم
تەخت بەگلەران کەمەر لالآن بیم

شاهان موخلیصان من سازان جە نۆ
نەققاش‌کاری بوو چەند ماهـو چەند ڕۆ !!

بەو شایی‌و لۆغان پڕ شەوق‌و زینەت
تا من تەمام کەرد حاکم بە حیکمەت

لە دەنگ تۆپان تەقەی دوور ئەنداز
کەژو کۆوو سەنگ ماما بە ئاواز

لە بورج قولله تۆپ مەدان ئاتەش
زەمین مەلەرزا تا ئەندام عەرش ..

لوطف خوداوەند وەنەم بوو ظاهیر
من هەم بە قەڵغان تۆپەو (جزایر) [٥]

نە قولله ماگەو نە صاحێب تەخت !!
جە کۆن سەلم‌و توور ؟ کوا صاحێب ڕەخت ؟!

هەرکەس بوینۆ من بە وێرانی
قەت دڵ شاد نەکا وەی دنیای فانی

یە (فەقێ) واتەن دەروون پڕجەفا
پەی کەس نەمەندەن دنیای بێ وەفا

یە (فەقێ) واتەن ، قەبرش پڕ نوور بۆ
ڕۆحش جە عەذاب قیامەت دوور بۆ

---

(٥) ئەمەشمان بۆ ڕاست نەکرایەوە . دوور نی‌یە(ایر)ەکەی (ئایر)ی بەمەعنا (ئاگر) بێ .

یه (فەقێ) واتەن دەروون پڕ جە خار
« رب تجنی من عذاب النار »

— ٣٧ — (١)

دڵ بێقەرارەن •• دڵ بێقەرارەن
یا رسول الله دڵ بێقەرارەن
ئەوەن تەقسیرات بە جەسەم بارەن
لە شەرمەندەگیم عالەم بێزارەن
لەعیێ پێم کەردەن گوناهان هەزار
بە وێنەی حیمار وێم کەردەن بـار (٢)
بە زوبان چون کەلب ، وە بار چون حیمار
یا خالیق تەوبە هانا صەد (٣) هاوار ؟
نە جای عیبادەت شەراب مەوەردم
ئیخلاصی چەنی دونیا مەکەردم
دنیا یار نیەن . دەخیل ئەغیارەن (٤)
هەوای مەحەببەت خار بیمارەن

— ٣٧ —

(١) ئەم پارچە شیعرە لەناو موسەووەدەکانی لای خۆماندا بوو ، لە سووچی سەرەوەی نووسرابوو « لە هۆنراوەکانی خوالێخۆش‌بوو فەقێ قـادری هەمەوەند » ، خەتەکەشی تازە بوو . لە داوێنیشـەوە نووسرابـوو : پێشکەش بە کاك کەریم هەمەوەندو ، ئیمزای (قادر هەمەوەند)ی پێـوە بوو . لە هیچ سەرچاوەیەکی‌تردا بەرچاومان نەکەوتووە .
(٢) ئەم نیوە بەیتە لەنگە ، دوور نیە لەپاش (وێم)ەکەوە وشەیەکی (بێ)ی لێ پەڕیبێ .
(٣) لە دەستنووسەکەدا بە هەڵە نووسرابوو (هەناسەت) .
(٤) لە دەستنووسەکەدا بە هەڵە نووسرابوو (دەخیلەن غمارەن) .

مەویا من سزای خاسی بوەردام
ئیخلاص دنیا چەنی مەکەردم (٥) ؟
لە خەوف عەذاب ئاهیرەی (٦) مەحشەر
بابۆ نە فرزەن نەدارۆ خەبەر
لە گڕەی جەحیم ، شەرارەی دۆزەق
من بەران پەرێش بە فەرمان حەق
مەسۆزم بە نار مەبم بە قەقنەس
مایەی گەنجبازیم مەچۆ (٧) بە هەوەس
داخل وە مەیدان (دار الغرور) (٨) بیم
لە مەدرەسەی جەدد سەیدان دوور بیم
وەسیەتم ئێدەن (٩) هەرکەس بمانۆ
دنیای بێوەفا وە یار نەزانۆ
نە عەمرو نە سەرف ، نە دونیاو دەوڵەت
نە کەیف ، نە ئاهەنگ ، نە شاییو شەوکەت
نە زەوق ، نە زینەت ، نە زەمزەمەو ساز
نە ناڵەی موتریب ، نەغمەی (١٠) خۆش‌ئاواز
نە ڕاو ، نە شکار ، نە قوشخانەو باز
نە تیپ لەشکەر ، نە ڕەعیەو (١١) سەرواز

---

(٥) لە دەسنووسەکەدا بەم‌جۆرە نووسرابوو . بۆمان ڕاست‌نەکرایەوە .
(٦) لە دەسنووسەکەدا بە هەڵە نووسرابوو (ئاهینرەی) .
(٧) لە دەسنووسەکەدا (مەچۆوە) نووسرابوو .
(٨) لە دەسنووسەکەدا بە هەڵە (دارەر غەروور) نووسرابوو .
(٩) لە دەسنووسەکەدا بە هەڵە (ئێوەن) نووسرابوو .
(١٠) لە دەسنووسەکەدا بە هەڵە (نە نەغمەی) نووسرابوو .
(١١) لە دەسنووسەکەدا بە هەڵە (دەعیەو) نووسرابوو .

پەی ڕۆز مەحشەر نەیاوان وە کار
غەیر نە ذات حەق دانای کردگار

نەمروود بەو جەلال بێ‌شومارەوە
بەو خوڵك لەعین گاور کارەوە

وە چەن سەرداران شەهریارەوە
خەلیل دا وەدەم گڕەی نارەوە

فیرعەون بەو تابیع بەدئەتوارەوە
قاروون بەو تای ڕیش گەوهەربارەوە

خوسرەو بەو تەلای دەس هەوشارەوە
شیرۆ بەو مەراق قینو قارەوە

شەدداد بەو مایەی زوڵمو زۆرەوە
بەو بورجو دەماغ شەڕو شۆرەوە

بەو باغ ئیرەم نادیارەوە
ئەجەل کۆتاش کەرد [۱۲] بەونەهارەوە

ضەححاك بەو ماران تلفان خۆرەوە
نەزانا ئەجەل ها بە کۆرەوە

چیشان کەرد [۱۳] وە چی ؟ عاقیبەت مەردەن
گشت ئەرواح وە زەیت دۆزەق سپەردن

---

(۱۲) لە دەسنووسەکەدا بە هەڵە (کەر) نووسرابوو .

(۱۳) لە دەسنووسەکەدا بە هەڵە (کەر) نووسرابوو .

یا صاحێب موڵك چوار گۆشەی جیهان
یا حەی ، یا قەییووم ، دانای لامەکان

بۆ بە شەرافەت ئیسم موصطەفا
لە هەردوو سەرا پێم نەدەی جەفا

ئەووەڵ لە دونیا ، دوومین قیامەت
سەرفرازم کەی کەرەم بێ‌غایەت

— ٣٨ —

لە سیامالآن •• لە سیامالآن ••
سپی شەخسێ دیم لە سیامالآن

مەر شێوەی شیرین شای کەمەر لالآن
ڕەنج فەرهادی دابوو وە تـالآن

سەرووین بە وێنەی جقەی کەیکاوس
شەفافتەر جە شەوق ، جە پەڕ تاوس

— ٣٨ —

(١) ئەم پارچە شیعرەمان لە ڕووی یەکێ لەو شریتـانە نووسی‌یـەوە کـە نێرراوەکانی کۆڕی زانیاری کورد لە ساڵانی ١٩٧٢و ١٩٧٣دا لە لادێکانی کوردستانی عێراق تۆماریان کردوون .
ئەم پارچە شیعرەی فەقێ قادر لەلایەن کاك ڕەئووف حەسـەن ئالانی‌یەوە تۆمار کراوەو خاڵە حەمەعەلی ناوێك لە ناوچەی قەرەداغ بۆی خوێندووەتەوە .
شایانی وتنە واتای گەلێ وشەی ئـەم پـارچە شیعرەمـان بـۆ ڕاستنەکراوەتەوەو تەنها وەك شێوەی تۆمارکرانەکەیان نووسیومانتەوە. ئەو وشانەش کە لەکاتی گوێ‌لێ‌گرتنیاندا تێ‌یان‌نەگەیشتووین‌و نەمانزانیوە تۆمارکەر چۆنیـان ئەخوێنێتـەوە ، شوێنەکەیـانمان بـە نوختـە پڕکردووەتەوە .

تیپ گوڵەنگان لە دایەرەی سەر
مەر سان سوپای داراو ئەسکەندەر

کۆرپە هەی وە چاڵ نە هەیجای هوجووم
خەجڵ دان وە باڵ بەیاغان ڕووم

...... (٢) شانی چون شوعلەی قەمەر
مەر لیسك ئافتاب وەعدەی سوب سەحەر

ئەبروان دوو تیپ نە دەوران عەین
چون سوپای یەزید پەی قەتڵ حوسەین

عەین عەین ئاهوو سەردەلیلەی ڕەم
مەر دیدەی شاباز دوای پۆڕ چەم

بینی بێ عەقرەق وە بێ چەندو چوون
شەفافتەر جە شەوق فەڕ فەرەیدوون

لێو پەڕەی قاقم تازەی گوڵ جەعفەر
شیرینتەر جە شەوق یاقووت ئەحمەر

......(٣) صەدەف مرواریی مەکنوون
غەواص ئاوردەن نە دەلیای جەیحوون

ددان چون صەدەف زوبان چون قەدەم
نەفەس بۆی ئەنفاس مەسیحای مەریەم

ڕاز ڕێزەی شەکەر میسری ئاوەردە
دەنگ بەرای دەرمان دوو ساڵە موردە

---

(٢) لە گوێلێگرتندا لەم وشەیە حاڵی نەبووین .
(٣) هەروەها لەم وشەیەش حاڵی نەبووین .

تۆپ زنج وە طەرز نیلۆفەڕەوە
چون گوڵ وە گەڵای موسەجەڕەوە

گەردەن مەر مینای دەست کەیخوسرەو
گوردیەن جە وەفر سەر شاهۆ گرەو

سینەی مەر یەخ بەند بەرز قەڵوەزان
ساف کافووری زمسان ئاوێزان

مەم لیمۆی نەوڕەس نەوبەر نەمامان
مەر قوبەی قەندیل بارۆی ئیمامان

هەرکەس ئەو بەیە بکا وە بۆوە
مەردەی سەد ساڵە زیندە مەبۆوە

(فەقێ) پەی ئەو شەخس لە سیامالآن
تەرك دنیاش کەرد وێنەی عەودالآن

چەند پارچە شیعرێکی حەیدەر عەزیز خوسرەو

لەبەرئەو ڕەنجە زۆرەی خوالێخۆش‌بوو حەیدەر عەزیز خوسرەوی هەمەوەند لەپێناوی هێشتنەوەی بەرهەمی ئەدەبیی فەقێ قادری هەمەوەندا داویەتی ، بە موناسبی ئەزانین ئەم چوار پارچە شیعرەی لە داوێنی ئەم دیوانەوە بڵاوکەینەوە هەرچەند هەندێکیشیان ناتەواون . حەیدەر عەزیز خوسرەو دەورێکی باشی بوە لە هەڵگرتن و نووسینەوەی شیعرەکانی فەقێ قادرداو ، دوور نی‌یە ئەگەر ئەو هەوڵ و تەقەلای ئەود نەبوایە ئێستا لە گەنجینەی ئەدەبی کوردیدا شتێ بە ناوی دیوانی فەقێ قادرەوە نەبوایە .

پارچەی یەکەمی ئەم چوار پارچەیە بە ناونیشانی (مناجات حیدر عزیز خسرو)ە واتە پاڕانەوەی حەیدەری کوڕی عەزیزی کوڕی خوسرەو لە خودای گەورە ، لەپاش کتێبی (عەقیدەی ئیسلام)ەوە نووسیویەتەوە . بەڵام بەداخەوە ناتەواوە چونکە لە داوێنی لاپەڕەکەوە وشەی (یوونس جە دەستم)ی نووسیوە کە بەردەبازە بۆ لاپەڕدی ئەوبەرو سەرەتای لاپەڕەکەی ئەوبەر شتێکی‌ترە ، کە وائەگەیەنێ هیچ نەبێ پەڕەیەك لەوبەینەدا فەوتابێ .

پارچەی دووهەمیشیان بەشی دوایی قەسیدەیەکی‌ترە کە سەرەتاکەی فەوتاوەو بابەتەکەی پاڕانەوە لە خواو ستایشی پێغەمبەرە درووودی خوای لێ بێ .

پارچەی سێهەمیش هەر پاڕانەوەیەو لە پشتی پارچەی دووهەم نووسراوەتەوە، کە سەرەتاکەی ، وەك وتمان ، فەوتاوە .

پارچەی چوارەمیش لە دوادوایی کتێبی (پند الحکما)وە نووسراوەتەوەو، باسی ناوو نەسەبی حەیدەر عەزیز خۆی ئەکا کە کتێبەکەی فەقێ قادری نووسیوەتەوە .

بسم الله الرحمن الرحيم

— ١ —

یا حەی ، یا کەریم ، پادشای دانا
(علام الغیوب) ، صاحێب توانا
ئیلتیماس ئێدەن جە قاپیی داوەر
نەجاتم بدەی جە نار سەقەر
ئەگەر وە ڕەحمەت نەدۆی نەجاتم
نە بار گوناهـ خەریكو ماتم
کۆهـ گوناهم وێنەی دەماوەند
نامەی حەسەناتم جە ڕیشە وەرکەند
یا ڕەب عیصیانم جە حەد ویەردەن
جە نائومێدی دەروون پڕ دەردەن
یا ڕەب تۆبە بۆ جە کردەی ماضی
ئازادم کەری وە سەرفرازی
یا حەی دەخیلەن دوعام کەی قەبوول
هەنی نە غەمدا من نەکەی مەلوول
مەر چێشم کەردەن پێم‌نەدۆی نەجات
هەرگیز نەوانام سوجدەی تەحییات

یاخۆ ئەولادی فاطیمەی نوورین
وە دەست بەندە نەوین دڵ حەزین
نەبی زەکەریام نەکوشت وە مشار
هەمزەم نەپێکا وە تیغ ئاودار
وە ضەرب شمشێر قەدارەی خونڕێز
عەبباس و عەلیم نەکەرد رێزە ڕێز
خۆ من نەسازام مەنجەنیق وە دەست
(خلیل الله)ت نەکەردەنم قەصت

— ٢ —

چون ئەو بی شەق کەرد قەمەر چون خەیار
دووبارە وە ئەمر پادشای جەبیار
ئیشارەت کەردش بەو ماه تابان
بی وە یەك پارە نیشت نە ئاسمان
ظوهوور لە ئەووەڵ ، ئاخر پەیدا بی
شوعلەی ماهـو خۆر پەی ئەو شەیدا بی
سی جزمەی کەلام فورقان سەراسەر
کیانای پەرێ شای صاحێب میغفەر
پەی ئەو سازنای تەمام چوار یار
چەنی ئەصحابان پاك خۆش ڕەفتار
تەمام ئەدیانان پێشینان پێش
وە ظوهوور ئەو یەکسەر بین دڵرێش
جەمع کوتوبان نەسخ بی یەکسەر
فورقان نازڵ بی پەرێ پێغەمبەر

بە نوعوور ئەو شەق بەرد کیسرا تاق
پەی ئاتەشکەدە هیچ نەمەند مەزاق

موعجیزەی نەبی کەنارش نیەن
دەریای ڕەحمەتش جە حەد بەرشیەن

نمەبۆ تەمام بە نامەو تەحریر
زەڕڕەی صیفاتش پەی بەندەی حەقیر

یاڕەب تۆ بە عەشق ئەی صاحێب ثەنا
نەجاتم دەری جە نار عوقبـا

من نەکەی مەئیووس نە قاپیی ڕەحمەت
بوەخشەم وە ڕووی دەریای شەفەقەت

بوەخشەم وە ڕای شەفیع مەحشەر
ئازادم بکەر جە نار سەقەر

دەریای کەرەمت نەدارۆ پایان
واسیع تەر نە ڕووی ئەرض و ئاسمان

هەر تۆنی سەتتار (علي العظيم)
نەجاتم بدەر جە نار جەحیم

چەنی والیدەین یا ئیخوان [1] دین
بوەخشەم وە ذات موصطەفای نوورین

یا رەب هەم وە عەشق ئەمیر (حەیدەر)
(ابن عم) ڕەسووڵ شێر دین پەروەر

— ٢—

(١) لە دەستنووسەکەدا (اخوات) نووسرابوو . لامانوابوو هەڵەیە .

نامم حەیدەرەن وە عیشق (حەیدەر) [2]
نەجاتم دەری جە ڕۆز مەحشەر

سەرخێڵ خاصان ئەولیا تەمام
ئیلتیجام وە تۆن باقی (والسلام) [3]

— ٣ —

یا خودای کەبیر . یا خودای کەبیر
شەهەنشای عادڵ . پادشای کەبیر
یا صاحێب ئەفلاك . خودای بێ‌نەظیر
بێ یارو یاوەر . فەرد (لا وزیر)
(یا صاحب العرش) کورسیو مەقامات
ئوستاد صانیع سەبعەی سەماوات
(یا صاحب البر) سەحراو سەرزەمین
یا ڕازیق ڕیزق موئمینو لەعین
(یا صاحب اللوح کرسي والقلم)
ظاهیرو باطین نە عیلمت ئەعلەم
نە ئەمر خالیق خەیلێ عیصیانم
وەلێ جە کەردەی وێم پەشیمانم
هەرچەند کەردەنم گوناهان بێ‌حەد
ئومێدم ئێدەن نە قاپیی ئەحەد

---

(٢) لە دەستنووسەکەدا ئەم وشەی (حەیدەر)ە هەر (ر)کەی مابوو .
(٣) لە دەستنووسەکەدا (وسلام) نووسرابوو . خۆمان ڕاستمان کردوە .
لە داوێنی ئەم پارچە شیعرەدوە نووسراوە کە لە مانگی قوربانی ١٣٤٠دا ئەم پاڕانەوەی وتووە .

جوزئی نه دڵدا قەلبم خۆشنوودەن
چون (لا تقنطوا) بە وێت فەرموودەن

یا حەی بە حورمەت ڕەسووڵ گوزین
بە سوورەی طاهاو یاسین موبین

بە عیشق خاتەم حەبیب سەردار
داغ ئەحمەدی لێم بۆ ئاشكار

بەڵكم نە هیممەت خاتەم سەردار
ئازادم كەری جە نار كیبار

یا ڕەب شادم كەی من وە ڕووی شافیع
دەرد بێدەرمان مەبەخشۆ نافیع

هەرچەند ئەمر تۆم وە جا ناوەردەن
حەمدو ثەنای تۆم تەمام نەكەردەن

بەڵام هیچ شكم جە كردەت نیەن
ئوستاد صانیع مەخلووقات كیەن

هەرگیز صیفاتت نەدارۆ پایان
خالیــق ڕووی ئەرض سەماو ستاران

جە تۆ زیاتەر جای هانا نیەن
ئەر مەرحەمەت كەی هەنی كافیەن

ئوممەت ڕەسووڵ (خیر الانام)م
عەبد خوداوەند حەیدەرەن نامم (١)

ــ ٣ ــ

(١) لە داوێنی ئەم پارچەشەوە نووسراوە كەوا لە ساڵی ١٣٤٠دا تەواو بوە.

بيان اسم و نسب ميرزاى كتاب و مناجات (١)

ئەگەر مەپەرسن جە میرزای کیتاب
خوێش موئەللیف مەیۆ بە حیساب

ئیسمم حەیدەرەن ـ پدەرم عەزیز
ئەصلم هەماوەند بشناسۆن تەمیز

یا ڕەب بە حاجەت ئیسم ئەعظەمت
بە نوور سەیید خاص مەقدەمت

ئازاد کەر بارم جە کۆهـ گونا
خەفی کەی گونام نە یەوم عوقبا

یا ڕەب ئەر ڕەحمەت تۆ نەبۆ جە سەر
مەسۆچووم بە نار جەحیم سەقەر

بەر نوور جەمال (شافع المقام)
هەزاران صەلاتو هەزاران سەلام

— ٤ —

(١) واتە : باسی ناوو نەسەبی نووسەرەوەی ئەم کتێبەو پاڕانەوەی .

فەرهەنگۆك

لەم فەرهەنگۆکەدا نەهاتووین هەموو مەعنایەکی وشـە لێكبدەینەوە . تەنها ئەو مەعنایانەمان نووسیوە کە لە بەکارهێنـانی وشەکەدا لـەم کتێبەدا مەبەست بوون . ئیشارەتیشمان بۆ ئەوە نەکردوە ئاخۆ وشەکە کوردی‌یە یا لە زمانێکی‌ترە . هەندێ وشەی‌واشی دووبارە تیا لێکدراوەتەوە کە لە بڕبڕەی کتێبەکەشدا لێکدراونەتەوە . گەلێ‌جـار مەعنـای ڕستەشمـان وەك وشـە لێکداوەتەوە . ئەبێ ئەوەش بلێیـن کە کۆمەڵێ وشەشمـان بواردوە چونـکە واتایانمان بۆ ساغ نەکراوەتەوە .

(ا)

ئـا : ئاهـ ، ئاخ .

ئـاب : ئـاو .

ئابوستەن : ئاوس .

ئابەنووس : دارێکی ڕەقی ڕەشە ، لە هیندستانەوە ئەیانهێنا .

ئاتەش : ئـاگر .

ئاخێز : ڕاپەڕین .

ئاراستە : ڕازێنەوە . ڕازاوە .

ئارامەندە : ئۆقرەو ئارام گرتوو .

ئارایش : ڕازاندنەوە .

ئـارۆ : ئەمڕۆ .

ئاری : ئەهێنی . بهێنی .

ئاریم : بێنین .

ئازادەگی : سەربەستی .

ئازادە مەرد : پیاوی مەرد .

ئازمووده : تاقی‌کراوە .

ئاسیاب : ئاش .

ئاسیب : زیان .

ئاشکار : ئاشکرا .

ئاشیانە : هێلانە .

ئـاغاز : سەرەتا .

ئاغۆش : باوەش .

ئافاق : جەمعـی (ئوفـوق)ە واتـە ئـاسۆ .

ئافەریننده : دروست‌کەر ، خودا .

ئـاکرێ : چیـاو ناوچەیـەکە لـە کوردستانی عێراق (عقرە) .

ئـاکۆ : چیـاو ناوچەیـەکە لـە کوردستانی عێراق .

ئالوودە : تێکەڵ ، گیرۆدە .

ئالی بوخارا : ئال گوڵی سـووری کێوی‌یە ، کەواتە ئەبێ (ئـالی بوخارا) جۆرە گوڵێکی سووری ناوچەی بوخارا بی .

ئاما : هات . هاتن .

ئاماس : ماسین .

ئامانی : هاتووی .

ئاموزش : لێ‌خۆش‌بوون .

ئامورزگار : ئەوەی لە گوناه خۆش ئەبێ .
ئامۆزی : فێرکردن .
ئامەدو شود : هاتوچۆ .
ئامێز : تێکەڵ . کۆش .
ئانەن : ئەوەیە .
ئاوان : جەمعی (ئاوە) .
ئاوەرد : هێنای .
ئاوێزان : هەڵواسراو .
ئاوێزە : هەڵواسراو .
ئاهوو : ئاسك .
ئاهوو وەش : خور وەك خووی ئاسك .
ئاهیرین : ئاگرین . گەرم .
ئاهیستە : ئارام ، لەسەرخۆ .
ئاهیستەگی : هێواشی .
ئاهینڕوبا : میقناتیز .
ئاهینگەر : ئاسنگەر .
ئاینە : ئاوێنە .
ابن الخطاب : عومەری کوڕی خەطاب . خەلیفەی دووهەم .
ابن العرب : محی‌الدین ابن‌العربی .
الخناس : ئەهریمەن .
الطهور : پاك .
ام الفساد : کینایەیە لە مەی .
ئوتاق : ژوور .
ئوسطورلاب : ئالەتێکی کۆنی ئاسمانشوناسی‌یە .
ئوغر : سەفەر . ئەسڵەکەی بەمەعنا (پیرۆزی)یە .
ئوفتانو خێزان : کەوتن و هەڵسانەوە .
اولو العزم : ئەو پێغەمبەرانەن کە لەپێناوی گەیاندنی ئاینەکەیاندا تووشی مەینەتی زۆر بوون .
ئەمانە پێنجن : آدم ، نوح ، ابراهیم ، موسی ، عیسی ، محمد (ص) .
ئووچ قەلا : سێ قەلاّ ، بەندیخانەیەکی بەغدا بوە لە سەردەمی عوسمانی‌یەکاندا .
ئەبر : هەور .
ئەتلەس (اطلس) : بۆری مەیلەو ڕەش .
ئەتلەس‌گوون : ئەتلەس ڕەنگ ، کینایەیە لە ئاسمان .
ئەحشام : دارو دەستەو تەبەعە .
ئەختەر : ئەستێرە .
ئەر : ئەگەر .
ئەرجن : دار بادامی تاڵ .
ئەرژەنگ : ناوی دێوێکی ئەفسانەیی‌یە گوایە لەگەڵ ڕوستەمی زاڵ ژیاوەو ئاخری ڕوستەم کوشتویەتی .
ئەرگەوازی : هۆزێکی کوردە لە ناوچەی خانەقین‌و قەسری شیرین .
ئەرمووط : هەرمێ .
ئەژدەر : جۆرە مارێکی بەسامی ئەفسانەیی‌یە .
ئەژدەری : وەك ئەژدەر .
ئەسپ : داشێکی شەترنجە .
ئەسر : فرمێسك .
ئەسرین : فرمێسك .
ئەسرین ڕێز : فرمێسك ڕێژ .
ئەسەد : شێر .
ئەغیار (اغیار) : بێگانە .
ئەفرۆزنـدە : هەڵگیرسێنەر . هەڵگیرسێن .
ئەفزوون : زیاد .

ئەفزوونی : زۆری .
ئەفشان : بڵاو ، بڵاوکەرەوە .
ئەفعا (أفعی) : مار ، کینایەیــە لە زوڵفی یار .
ئەفغان : هاوارو فوغان .
ئەقران (أقران) : هاوسەران .
ئەلەم : ئازار .
ئەمارە : فەرمان بە خراپە دەر ، نەفس .
ئەنجومەن : مەجلیس .
ئەنداختی : وەشاندت .
ئەندۆ : ئەندۆە ، خەفەت .
ئەندۆهـ : خەمو خەفەت .
ئەندەروون : ناوەوە .
ئەندیش : گوێ‌پێ‌دانو بیرکردنەوە.
ئەندێشە : بیرکردنەوە .
ئەنگەبین : هەنگوین .
ئەورۆ : ئەوڕۆژە .
اهل العبا : علی کوڕی ابوطــالب ، فــاطمە ، حسن ، حسین .
ئەی : ئەم .
ئیبریق : مەسینە .
ئیخلاص (اخلاص) : دڵســۆزی ، سوورەتی (قل هو اللــه احد).
ئیدەن : ئەمەیە .
ئیرەج : پادشایەکی ئێران بوە .
ئیسپەر : ئامێرێکی کۆنی جەنــگە بە ڕوویانەوە گرتوە بۆ بەرگرتن لە تیرو شیر .
ئیستادە پا : بەپێوە .
ئیستیعانە : پەنا بە خوا گرتن لــە هەر خراپەیەك .
ئیستیکراه : بێزاری .
ئیسرا : شــەوڕەوی ، چــوونی پێغەمبەر بە شەو لە مەککەوە بۆ بەیتولمەقدیس .
ئێشمۆ : ئیشمێ .
ئیعطا : پێ‌دان ، بەخشین .
ئیفتان : کەوتن .
ئیفتیضاح : ئابڕووچوون . نــاو زڕان .
ئیقلیم : وڵات .
ئیلچی : ڕاسپێرراوی تایبەتی .
ئیمتیزاج : تێکەڵبوون .
ئین بار : ئەمجار .
ئینە : ئەمە .

(ب)

بــا : لەگەڵ .
بابۆش : باوکی .
باختی : دۆڕاندت .
بــادە : مەی .
بار : بەر ، ئەمەر . جار .
بارکەش : بار هەڵگر .
بارکەشی : بار هەڵگرتن .
بارەها : چەندین جار .
بازالله : لەقەبی حەزرەتی غەوثــی گەیلانی‌یە .
بازکەرد : کردەوە .
بازکەردن : کردیانەوە .
بازکەردەن : کردوەتەوە .
باعوور : خواناسێکی بەنی‌ئیسرائیلی بوە : بەهۆی لەخۆباییبوونــەوە لە دین‌و دنیا ناهومێد بوە .
باغەبان : باخەوان .
بافتە : چنراو . تەنراو .
بافتەی زەڕ : لە تاڵی زێڕ چنراو .
باڵا : لای سەروو .

بالین : ژوورسەر .
بام : بان . بم . ببم .
بان : بن . ببن .
باوەر : بێنەرە . بهێنە .
باودران : بهێنن .
باوەر بە جا : بەجێ‌بهێنە .
باوەر بە گریە : بگرێنە .
باوەڕۆ : بهێنێ .
باوەڕۆن : بهێنێ .
باوەروون : بهێنم .
باوەرە : بهێنە .
باوەریم : بهێنین .
باهوو : شان و قۆڵ .
بای : بیت .
بایەزید : بایەزیدی بەسطامی ، یەکێکە لە خواناسە گەورەکانی ئیسلام .
بایەف : دارێکی بچووکی بەرگ سەوزە . بەرێکی هەیە لە دەنکی هەلووژە بچووکترە پێی ئەلێن بەرە بایەف . ئەم دارە (چەقالە)یشی پێ ئەلێن .
ببەند : ببەستە . بگرە .
بپۆشانەند : پۆشتە بکەن .
بدۆ : بدا .
بدەر : بدە .
بدەر جۆش : جۆشی بدە ، بیهێنەرە کوڵ .
بران : لێ‌بخورە .
برانم : ڕەوانە بکەم .
برانە : تاودە .
بریان : سوورکراوە .
بزانۆ : بزانێ .
بزەن : لێدە .
بزەن بۆسە : ماچ‌بکە .

بستانانەوە : بستێننەوە ، بلێنەوە .
بسۆزوون : بسووتێم .
بسۆزی : بسووتێنی .
بشم : بچم .
بشەری : بژمێری .
بشیم : بچین .
بکوژ : بکوژە .
بکوش : بکوژە .
بکەرۆ : بکا .
بکەرووم : بکەم .
بگیر : بگرە .
بگێرید : بگرن .
بلا : با .
بلۆ : بڕوا .
بماڵ : پاك‌كەرەوە .
بناڵ : بناڵە .
بناو : درەختێکە .
بنما : بنوێنە .
بنیا : بنیاد .
بنیش : دانیشە .
بنیشۆ : دانیشێ .
بنیە : بنێ .
بنیەر : دابنێ . بنێ .
بۆ : بۆن . وەرە .
بوازۆ : بخوازێ .
بوانان : بخوێنن .
بوانۆ : بخوێنێ ، بخوێنێتەوە .
بوانۆن : بخوێنێ .
بوانە : بخوێنە .
بوخارا بیسات : ڕایەخی چاکی لە چەشنی هیی بوخارا .
بوخارای درەختان : درەختە بە دەست سەرمای زستانەوە زەلیلەکانی وەك شاری بوخارا بە دەست ڕووسیای قەیسەرییەوە .

بوربوط : ئالەتێکی مۆسیقایە .
بورج قەمەر : برجی مانگ .
مەبەست لە ڕووی یارە .
بورِا : برندە .
بورنا : لاو .
بورِەهنە : ڕووت .
بۆسا : ماچی‌کرد .
بۆسە : ماچ .
بۆسەدان : ماچیان‌کرد .
بۆعەنبەر : وەك عەنبەر بۆن خۆش.
بۆق : هاڵاو .
بوگذەر : تێپەڕە .
بوگریزۆ : هەڵبێ .
بوڵشاخ : هەراو زەنا .
بووتوراب (ابو تراب) : عەلیی
کوڕی ئەبووطالیب .
بووڕی : ببڕی .
بووز : بەفر .
بووم : وڵات .
بووەن : ببەن .
بەبر : دڕندەیەکی بەهێزی
گۆشت‌خۆرە . ڕەنگی دێزو گەڵێ
میلی ڕەشی پێوەیە .
بە جا مەند : بەجێ‌ما .
بەحریوار : وەك گیان‌لەبەری
دەریایی .
بەخشا : بەخشین .
بەخشاینده : بەخشندە .
بەدرئاسا : وەك مانگی چواردە .
بەدرە : شاری بەدرە لە شارستانی
واسیط .
بە دڵ بەردەنی : خستوەتە دڵت .
بەدەخش : کورت‌کراوەی
« بەدەخشان »ە کە وڵاتێکە لە
ئەفغانستان بە لەعل‌و زێڕ
ناوبانگی دەرکردوە .
بەر : بە . بەسەر . لە . بە .
بەراوەرد : دەری‌هێنا .
بەردەنی : بردووتە .
بەردی : بردت .
بەرشی : دەرچوو .
بەرشین : دەرچوون .
بەرصیصا : خواپەرستێکی بەنی
ئیسرائیلی بوو شەیتان لە
خشتەی بردو لە دین‌و دنیا
ناهومێدی کرد .
بەر فەراغ : بەر بەرەڵڵا .
بەرق سم : پزیسکەی ناڵی ژێر
سمی وڵاخ کە توند لە بەرد
ئەکەوێ .
بەرگۆ : بەرانبەری (پشتکۆ) :
ناوچەی کوردە فەیلی‌یەکانی
هەرێمی ئیلام لە کوردستانی
ئێران .
بەرگەشتە : هەڵگەڕاوە . پاشگەز
بوەوە .
بەرمەدار : هەڵمەگرە .
بەرمەشۆ : دەرنەچێ .
بەرۆ : ببا .
بەروون : بەرم .
بەرە : بەرخ .
بەرین : هەمیشەیی .
بەستشان قیام : قامەتیان
دابەست بۆ نوێژ .
بەستە : بەسراو . بەسراوە .
بەستەن : گیرکردووە .
بەستەنش : ڕێکی‌خستووە .
بەستەن کۆ : کۆمەڵی کردوە .

بەستەنم کەمەر : پشتوێنـە لـێ بەستووە . ئامادەم .
بەستەی بەند : گیرۆدەی زنجیری بەندیخانە .
بەسەن : بەسە .
بەشق : بە عەشق ، بۆ خاتری ..
بـەغەل : باخەڵ .
بەگلەر : بەگو ئاغا .
بەڵ : بەڵکو .
بەلآ : بەڵام .
بەن : بەند ، زیندان .
بەند : بەندیخانە . بەندی .
بەنگ : تریاك .
بەهرام صەولەت : بەهەیبەت وەك بارامی گۆڕ .
بەهرە : بەش .
بەهلـوول : بالوولـی حەکـیم ، پیـاوێکە لـە ئەفسانـە فۆلکلۆرییەکاندا بە زیرەكو عاقڵ ناوی دەرکردوە .
بەی : کینایەیە لە مەمك .
بەیداغ : ئاڵایی .
بەیۆ : بێت .
بی : بوو .
بیامۆز : فێربکە .
بیامێز : تێکەڵ بکە .
بێ‌پۆ : بێ تان‌وپۆ . بۆش . هیچو پووچ .
بێ‌پەرداخ : بێ‌شەوق .
بیت الاحزان : خـانەی خەفەت ، کینایەیە لە دڵ .
بیت الحزن : خانووی خەفـەت ، کینایەیە لە دڵ .
بیت المال : گەنجینەی دەوڵەت .
بێ‌چوونەن : بێ‌هاوتایە .
بید : بی .
بیدووح : نـاوی فریشتەیـەکە ئەڵێن پاریـزکاری نامـەیەو ئەیگەیەنێتە شوێنی خۆی .
بێ‌ڕام : نەهاتوە ژێر بار .
بێ‌ڕەقەم : بێ‌ناوو نیشان .
بیژنا : بیژاندی . وەڕسی کرد .
بێ‌زۆهرە : زاورەتردك .
بیژەن : خوشکەزایەکی ڕۆسـتەمی زاڵ بـوە . حـەزی لـە کـچی ئەفراسیـاب کـردوە . کـە ئەفراسیـاب پێی‌ئەزانـێ لـە چـاڵێکی تاریکا بەندی ئـەکا ، تا ڕۆستەم ئاگادار ئەبـێ‌و دێ ڕزگاری ئەکا .
بیژەن‌وار : لە چەشنی بیژەن .
بیساط : ڕایەخ .
بێ‌سوئاڵ : ئەوحتاج .
بیش : زۆر .
بیشر : بیشری حافی . یەکێکە لـە خواناسانی ئیسلام .
بێ‌شێۆ : بێ‌توانای بیستن .
بێ‌شۆ : بێ‌ڕادە .
بیشە : دارستان .
بیشەن : زۆرە .
بیم : بووم . ترس .
بێ‌موزد : بەخۆڕایی .
بێ‌نەوا : هەژار .
بینی : لووت .
بیەنی : بووی .
بێ‌یەد : بێ‌دەسکاری .

(پ)

پابۆس : قاچ ماچ کردن .

پارسایی : دەس لە دنیا شتن .
پارە بی : درا .
پارە پارە : پارچە پارچە .
پازەهر : ماددەیەکی کیمیایی‌یە بۆ
دەرمان بەکارئەهێنرێ .
پاش : داچێنە .
پاشا : بلاوکردەوە .
پاکووب : لەژێر پێدا کوتاندنەوە .
پاگیر : پێ‌بەند .
پاڵ : لێ‌کەوتوو .
پامال : لەناوبراو . فەوتێنراو .
پانال : نالی ژێر پێ .
پای : داوێنی ، بەردەمی .
پایەنداز : پێشکەش . بەر پێ خراو .
پدەر : باوك .
پڕ : زۆر .
پرتەو : تیشك ، ڕووناکی .
پرچین : پڕ لە چرچ‌و لۆچ .
پرخوردەنی : زۆر خواردن .
پرکۆبی : زۆر کوتاندنەوە .
پرووسیای خەزان : پایزی گەڵای
درەخت وەرێن . هەروەك چۆن
پرووسیا | ئەلمانیا | وڵاتانی
ئەگرت .
پسەر : کوڕ .
پوستە : دانەیەکە توێکڵێکی ڕەقی
هەیە ، ناوکەکەی سەوزە ،
خۆش‌و چەورو بەلەزەتە .
پۆسە : وەها .
پۆسەم زانا : وام‌زانی .
پۆسەن : وایە .
پۆشش : پۆشاك .
پەتیارە : بەربەرەڵڵاو شێت‌و وێت.
پەخش : بلاو .
پەرسا : پرسی .

پەرسام : پرسیم .
پەڕکتە : تێکەڵ‌کراوێکی بۆن‌خۆشە.
پەڕتۆ : پڕ بکا .
پەرواز : باڵ‌گرتنەوە . فڕین .
پەرەگەندە : پەراگەندە ، پرژو بلاو.
پەرهێز : پارێز .
پەرێ : بۆ .
پەرێت : بۆت .
پەژاران : خەمەکان .
پەژموردە : سیس‌و ژاکاو .
پەس : دواوە . پاش ، دوا .
پەس‌مەندە : پاشماوە ، پاشخوان.
پەششە : مێشوولە .
پەشمەنگ : پادشایەکی ئێران بوە .
پەلید : گلاو .
پەنبە : لۆکە .
پەهلوو : تەنشت . پاڵ .
پەهن : پان .
پەی : بن . بۆ . بەدوای .
پەیاپەی : پەی دەر پەی .
پەی پەی : پەی دەر پەی .
پەی تۆن : بۆ تۆیە .
پەیك : نامەبەر .
پیا : پیادە .
پێچۆ : بابدا .
پێش : بەردەم .
پێشانی : ناوچاو .
پێش‌نازا : پێ‌یەوە نازی .
پێشواز : بەپیرەوەچوون .
پێمان : پێواوە ، تەپی کردووە .
پێوار : داوێن . وشکایی .

(ت)

تاب : تاو .
تابشت : توانا .

تار : تەرح ـ جۆر ـ تارێك .
تاریا : تارنراو ـ ڕاونراو .
تازە ساو : تازە لە هەسان دراو .
تازە شۆر : تازە شۆراو .
تازی : تانجی .
تاس : جامی ئاو یا مەی خواردنەوە.
تاق کەرد : جیای کردەوە ، لای خست .
تاقە : جۆرە قوماشێکی گرانبەها بوە .
تاقی کەر : جیای بکەرەوە ، لای بخە .
تاوا : توانی .
تاونا : تواندیەوە .
ترنج : میوەیەکی لە چەشنی نارنجە.
تگرگ : تەرزە .
تۆ : توێ ، ناو .
توخمە : تۆو .
تورك : کینایەیە لە دلبەر .
تورمە : جۆرە قوماشێکی گرانبەها بوە .
توشنە : تینوو .
تۆشە : توێشوو .
تۆنی : تۆی .
توون : فەوتاو ـ سەرگەردان .
تووناوتوون : سەرلێشێواو .
تۆی : لەناو ..
تویلك : توورك .
تەب : تا ، تێ .
تەباه : فەوتاو .
تەبەرزین : تەورزین ـ جۆرە تەورێکی بچووکی مشتوو کورتە.
تەتار : وڵاتێکە لە ئاسیای ناوەڕاست . بە موشکی نایاب ناوبانگی دەرکردووە .

تەحریر : نووسین ـ ئازادکردن .
تەحقیق : لێپرسینەوە ـ ژووری لێپرسینەوە .
تەحویل : گۆڕین .
تەختەسەر : سەهۆڵ بەندان ، مەیو .
تەرانە : ئاوازو بەزم .
تەرز (طرز) : جۆر .
تەرسان : ترساوە .
تەرگەش : تیردان ـ تیر .
تەرلان : ئەوەی لە شوێنێکدا ئۆقرە بە خۆی ناگرێ ـ شاباز .
تەزەرو : باڵندەیەکی پەڕ بازووی کلك درێژە .
تەعنە : سەرزەنشت ، ڕم پیا کردن .
تەشویق : کۆسپ هێنانەڕێ .
تەفەڕووج : تەماشاو پیاسە .
تەك : بە تاق .
تەکاوەر : تەكهاوردوو ـ هەڵمەت هاوردوو .
تەك دان : هەڵمەتیان برد .
تەڵنوو : نمەدزین .
تەلاش : هەوڵو کۆشش .
تەلای تێزاب : ئاڵتوونی بێگەرد کە تێزاب خەوشی تیا نەدۆزێتەوە.
تەلبیس : گۆڕینی ڕاستیو سەرلێشێواندن .
تەلخ : تاڵ .
تەمهیر : مۆرکردن .
تەن : لەش .
تەنخوا : بریتی .
تەنقیص : کەمکردنەوە ـ نوشوستی پێهێنان .
تەنگیز : دارێکە درکێکی تیژی پێوەیە

که بخرێته سەرئاگر ئاگرەکەی زۆر تیژ ئەبێ .
تەن مایە : بەدەن خوار .
تەوار : بازی مێنگە .
تەواسام : حەپەسام . ئاگام لە خۆم نەما .
تەوانگەر : دەولەمەند .
تەوسەنی : سەرکێشی .
تەهەجود : شەونوێژ کردن و نەخەوتن .
تەهەمتەن : قارەمان .
تەهی : خاڵی .
تەیار : تەرخان . ئامادە .
تیزدەو : توند ڕاکەر .
تیش : تیایا .
تیشەن : تیایەتی .

(ث)

ثەبتمەبی : ئەنووسرا .
ثەقەلەین : ئادەمزادو پەریان .
ثور : یەکێکە لە برجەکان .

(ج)

جاروب : گسك .
جاگە : جێگە .
جام جیهان نوما : ئاوێنەی دنیابین .
جام دوو جیهان : جامی شەرابی ئەبەدیی هەردوو دنیا .
جامە : کراس .
جان ستان : گیان وەرگر .
جان نیثار : گیان فیداکەر .
جانی : گیانی بە گیانی ، خۆشەویست .
جاویدانی : نەمر .
جاه : جێ .
جقەی تاج : ئەو نیشانەیە بە تاجەوە ئەکرێ .
جلەودار : جلەو بە دەس .
جمنا : جماندی .
جمیان : جوولان .
جز : جۆگا .
جوست : گەڕا .
جوغد : کونەپەپوو .
جومبان : جووڵە .
جوملەگی : هەموو .
جونبوش : جووڵە .
جونەید : جونەیدی بەغدایی. یەکێکە لە خواناسانی بەناوبانگی ئیسلام.
جووجە : جووجەڵە .
جووقە : دەستە ، کۆمەڵ .
جە : لە .
جەبرییان : جەبرییەکان ، یەکێکن لە تاقمە فەلسەفییەکانی ئیسلام .
جەبین : ناوچاو .
جەذبە : حاڵەتێکی بێئاگاییە بەسەر ئەهلی تەصەوفدا دێ .
جەر : ڕاکێشان .
جەریدە : تاك و تەنیا .
جەزەع : ترس و لەرز .
جەفر : عیلمێکی کۆنە گوایە لە ڕێگای بەکارهێنانی حەرفەوە شتی نادیاری پێ ئەدۆزرێتەوە .
جەلا : بێگەردی .
جەلا دەر : ڕوونکەرەوە .
جەم : کۆمەڵ . جەمشید .
جەمشید گوستەری : بەزمی لە

چەشنی ئەو بەزمەی جەمشیدی شای ئێران بەرپای کرد .
جەنگی سواران : سوارانی جەنگی .
جەو : لەو .
جەودما : لەودپاش .
جهێل : هەرزەکار .
جەی وەر : لەمەپێش .
جێش : لێی .

(چ)

چا : چاھ . چاڵ .
چاپار : چەپەر . نامەبەری جاران ، تەتەر .
چاشت : خۆراکی چێشتەنگا .
چاك : لەت و پەت .
چاکیر : خزمەتکار .
چرا : بۆ ؟
چراغان : کۆڕی شادی و بەزم .
چراگا : چەراگا : لەوەڕگا .
چطور : چۆن .
چل‌چەنگ : شتێك بوە لە چەشنی (تەوقـەی)ی ئێستـا قـژی پـێ بەستراوە .
چۆ : چیلکە . دار .
چوار چۆ : دارەمەیت .
چۆب‌کاری : دارکاری .
چۆپان : شوان .
چەپ چەپ : چنگ چنگ . چەپك چەپك .
چەپ‌واز : تاڕاست .
چەتـر بێ‌ستـوون : ئاسمـــانی بێ‌کۆڵەکە .
چەرداور : ناوچەیـەکی کـوردی فەیلی نشینە .
چەشمە : چاوە . کانی .
چەشمەسار : سەرچاوە .
چەشندە : کەسێ شتێ بچەژێ .
چەقانە : چەقەنە . کینایەیـە لـە زۆربڵێیی .
چەم : چاو .
چەمەرا : چاوەڕێ .
چەنگ : چنگ .
چەنی : لەگەڵ .
چەوگان : گۆچان .
چەهار : چوار .
چیر : زاڵبوون . بەش . ئازا .
چێش : لێی .
چیهرە : ڕوو .
چیهرەی پڕ چین : ناوچاوانی پـــڕ چرچ و لۆچ .

(ح)

حاجیب : دەرگاوان .
حاسید : حەسوود .
حبووبات : دانەوێڵە .
حسب المقصود :بەگوێرەی ئارەزوو .
حوجب : شەرم .
حوججەت : هێز .
حووت : نەهەنگ .
حوورێش : ئەڵێن مارێکی بەسامە لە دۆزەخدا .
حەبەش : کینایەیە لە ڕەش . چونکە حەبەشەیی ڕەشن .
حەبیب : حەبیبی عەجەمی ، یەکێکە لە خواناسە گەورەکانی ئیسلام .
حەجامـەت : خوێن‌گرتـــن بـــە کەڵەشاخ .
حەرارەت‌نوما : گەرمابەخش .

حەرف : قسە .

حەریرباف : لە ئاوریشم چنراو .

حەسرەت : داخ .

حەسنا : ژنی جوان .

حەسەنەین : حەسەن‌و حوسەینی کوڕانی عەلیی کوڕی ئەبووطالیب.

حەصار : گەمارۆ .

حەقیق : عیشقی ڕاستەقینە .

حەقیقی : عیشقی ڕاستەقینە .

حەل : کردنەوە . چارکردن .

حەلقەی خانەقا : ئەلقە بەستنی سۆفی‌یان بۆ بیرکردنەوە لە خودا .

حەلیمی : خاوەن حیلمی‌و خۆڕاگرتن .

حەمرا : سوور .

حەمەل : ناوی یەکێکە لە بورجەکان، ئەکەوێتە بەهارەوە .

حەنا : خەنە .

حەی : زیندوو . مار .

حەی‌ئاسا : وەك مار .

(خ)

خار : دڕك .

خارا : بەردی گرانیت . کینایەیە لە بەردی زۆر ڕەق .

خاشاك : پل‌وپووش .

خاطرخوا : ئارەزوو .

خاکستەر : خۆڵەکەوە، خۆڵەمێش.

خاڵیگا : لاکەلەکە .

خاڵیە : لاکەلەکە .

خامۆشی : بێ‌دەنگی .

خانەئابادی : ماڵاوایی .

خانە خاپوور : ماڵ کاول .

خانە زەنبوور : شارە زەردەواڵە ، کینایەیە لە شوێنی بێ‌ئیسراحەت .

خاو : خەو . خەون .

خاوەری : ڕۆژهەڵاتی .

خدێ : خوو .

خدێو : پادشا .

خرس : ورچ .

خرید : کڕین .

خریدار : کڕیار .

خرید کەرد : کڕی .

خزل ، خەزەڵ : لقێکە لە هۆزەکانی فەیلی .

خواجە : گەورە .

خوار : داماوو ذەلیل .

خواست : ویستی .

خوانی زین : ناوەڕاستی زین .

خودسەری : لە خۆوە کارکردن .

خورد : خواردن .

خوردەبینی : ناتەواوی دۆزینەوە، گرتنی ڕەخنەی بێ‌بایەخ .

خوڕڕەم : خۆش ، شادمان .

خورسەن : خورسەند ، شادمان.

خورسەند : شادمان .

خورسەنی : خورسەندی . شادمانی .

خوسرەو : خوسرەوی پەروێز .

خوسرەو بونیاد : کەسێ کە دام‌و دەزگای وەك هی خوسرەوی پەروێز مەزن بێ .

خوشك : وشك .

خۆش‌گەوار : ئەو ئاوەی بەئاسانی قووت بچێ .

خۆشەچین : گوڵچن ، ئەو هەژارانەی پاش درەو بە جاڕە

دەغلدا ئەگەڕێن‌و گوڵی کەوتوو جێماو کۆئەکەنەوە .
خوود : خوودە ، کڵاوی زرێین .
خووگ : بەراز .
خووناب : خوێناو .
خوونرێز : خوێن‌ڕێژ .
خوێشاوەند : خزم .
خوێشی : خزمایەتی .
خەیر : شارەزا . مەبەست لـە یارە .
خەجستە : پیرۆز. لە فارسی‌یەکەیدا (خوجەستە)یە .
خەجلەت : خەجاڵەت .
خەدەنگ : تیر .
خەدەنگ‌وەش : وەك تیر .
خەرابات : مەیخانە .
خەرام : لەنجەولار .
خەرامان : لەنجەو لارە کەر .
خەرگاە : دەواری گەورە . کینایەشە لە ئاسمان .
خەرمەن : خەرمان .
خەرمەنە : خەرمانە . کۆکردنەوە .
خەرووس : کەلەشێر .
خەز : ئاوریشم .
خەسەك : دڕك .
خەشم : ڕق .
خەضرا : سەوز .
خەلید : پیاچەقی ، پیاچوو .
خەم : چەماوە .
خەم‌کەرد : داینەواند، چەماندیەوە.
خەمۆش : کپ‌و بێ‌دەنگ .
خەمیدە : چەماوە .
خەمیر : هەویر .
خەیبەرگیر : عەلیی کوڕی ئەبووطالیب کە قەڵای خەیبەری داگیرکرد .
خەیلی : فرە ، زۆر .
خیتامەت پەنا : مەبەست لـە پێغەمبەرە (د.خ.) .
خێزا : هەستا . بەرزبوەوە .
خێزان : هەستان .
خێزۆ : بەرزئەبێتەوە .
خێزیاوە : هەڵسایەوە .
خیطە : وڵات .
خیفتان : جۆرە کراسێکی ئاوریشمە پێشان لە جەنگا لەبەریان‌کردووە.

(د)

داخان : بڕاوە .
دادار : داددەر . بەخشندە .
دادگەر : بەداد ، دادپەروەر .
دار : خانوو .
دارا : ناوی پادشایەکی ئێرانـە . دەوڵەمەند .
دارا ئەساس : بنەڕەت وەك بنەڕەتی دارا پتەو .
داران : هەیانە .
دارایی : دەوڵەمەندی .
دار دنیا : ئەم جیهانە .
دارۆ : هەیەتی .
دارو گیر : شەڕو هەرا .
داروو : دەرمان . هەمە .
daroon
دارەد : هەیەتی .
دارەوەن : دارەبەن . دارقەزوان .
داریم : هەمانە .
دام : داو .
دامان : داوێن .
دانـگ : بەش .

دانو ستانان : دایانو سەندیان ، دۆڕاندیانو وەریانگرت .
دانیشوەر : زانا . ژیر .
داوخواز : ئەوەی بە ئارەزووی خۆی شتێکی بوێ .
داوەپاوە : هەمووی گەڕا .
داوەر : یەزدانی بەداد .
داوەری : دادگەری .
دراز : درێژ .
درازگۆش : گوێدرێژ .
درود : سەلام ، سڵاو .
درەفش : ئاڵایی .
دلائل الخیرات : کتێبێکی سەڵەواتدانە لە پێغەمبەر (د.خ.) .
دڵئەفگاران : دڵ برینداران - خەمباران .
دڵپەزیر : ئەوەی دڵ بیگرێ .
دڵتەفریقە : پەریشانو بیر لای خۆ نەبوو .
دڵخواە : دڵخواز .
دڵدۆز : کار لە دڵدا کەر .
دڵواز : دڵخواز .
دما : دوا ، پاش .
دۆ : بدا .
دوجەیل : ئەو بیابانەی مەجنوونی شێتی لەیلی پیا ئەهاتو ئەچوو .
دوختەر : کچ .
دوردی : پاشماوەی بنی قاپی مەیخۆر .
دوڕاج : پۆڕ .
دۆش : کۆڵ ، پشت . دوێنێ .
دوشنام : جنێو .
دوم : کلك .
دووبار : دووبارە . دوو کەڕەت .
دووچار : تووش ، گروفتار .
دوود : دووکەڵ .
دوورئەنداز : بۆ دوور فڕێدەر .
دوور با : خوا نەکەردە .
دوو هەفتە سال : چواردە ساڵان.
دەبدەبە : شانو شکۆ .
دەبیر : سکرتێر .
دەر : بدە .
دەرحاڵ : دەسبەجێ .
دەردەم : کوتوپڕ .
دەرڕاکە : وریاو تیژو دووربین .
دەرلاد : دەسبەجێ .
دەرماندەگان : داماوان .
دەرك : شوێنێکی زۆر سەختە لە جەهەنمدا .
دەری : کێوی .
دەستار : مێزەرە .
دەست بەستە : دیل . بێدەسەڵات.
دەستڕەس : دەست پیا گەیشتن. شتێ دەسەڵاتی مرۆی بەسەردا بشکێ .
دەستنوماز : دەسنوێژ .
دەس دەر : دەست بدە .
دەفزەن : دەفلێدەر .
دەلیلەی سەر ڕەم : ئەو ئاسکەی لەپێش گەلە ئاسکەوە ئەڕوا .
دەمیڕۆڵ : هێلی شەمەندەفەر .
دەمێوەن : دەمێکە .
دەنگدۆ : دەنگبداتەوە .
دەوار : ڕەشماڵ .
دەوان : غارکەر .
دەواندا : دایە غار .
دەور مەدام : دەورم ئەدا ، ئەسووڕامەوە .
دەوندە : تیژڕەو ، غارکەر .

دەوەندی : ڕدوتی تیژ .
دەهان : دەم .
دەی : ناوی فریشتەیەکە .
دیـا : ڕوانی‌یـە . سەیـری‌کرد . دیتن .
دیاران : شوێنە بەرزەکان .
دێبای فەرەنگی : پارچە قوماشـی بەنرخی وڵاتی فەرەنگ .
دێبای کیشمیر : جۆرە قوماشێـکی گرانبەهایە لە وڵاتی کیشمـیری هێندەوە هێنراوە .
دید : بەرچاو .
دێر : درەنگ .
دێژەم : تووڕە .
دیش : بینی .
دیشوار : نارەحەت .
دێشەو : دوێ‌شەو .
دیگ : مەنجەڵ .
دیگەر : ئەوی‌تر . یەکێکی‌تر .
دین : دیتن . بینین . ئایین .
دێوانەگان : شێتان .
دێوانەگی : شێتی .
دێوجامە : جۆرە کراسێك بوە لـە پێست دروست کـراوەو بـە هەڵەوگەڕاوی لەبـەرکراوە تـا خوری‌و موەکەی بەدەرەوە بێ‌و : بۆ ڕاو لەبەریـانکردوە بـۆ هەڵخەڵەتاندنی نێچیر .
دیهقان : جووتیار .

(ذ)

ذوالنون : ی میسری : یەکێکە لـە بەناوبانگەکانی ئەهلی تەصەوف .
ذو ذنب : گوناهبار .
ذو ذنَب : کلك‌دار .
ذەڕە : تۆسقاڵ .
ذەلق : نووکی تیژ .
ذی‌الجناح : باڵدار .
ذی‌حیا : خاوەن شەرم ؛ مەبەست عوثمانی کوڕی عەففانە .

(ر)

ڕا : ڕێگا .
ڕاتم : ڕێگاتم .
ڕاز : نهێنی . قسە .
ڕازان شەکەری : قسە خۆش‌و وەك شەکر شیرین .
ڕافیع : پەیك ؛ نامەبەر .
ڕاگە : ڕێگا .
ڕام : فەرمان بەردار .
ڕانا : لێ‌خوڕی .
ڕانان کەلام : قسەیان کرد .
ڕاهی : کەوتووە ڕێ .
ڕاهیش‌کەر : بیخەرە ڕێ .
ڕزا : ڕێزا ؛ داوەری .
ڕستە : هۆنراوە ؛ لێ دروست‌کراو .
ڕشتەی ئەنوەری : نایاب‌و ڕێکوپێك وەك شیعری (ئەنوەری) .
ڕکیب : ئاوزەنگی .
ڕۆ : ڕۆژ .
ڕۆبـا : ڕێوی .
ڕوباب : ئامێرێکی مۆسیقایە .
ڕوبع مەسکوون : چواریـەکی ڕووی زەوی کە ئادەمزادی تیا ئـەژی . زانستی ئەمڕۆ ئەڵێ پێنج بەش لە حەوت بەشی گۆی زەوی ئاوە .
ڕۆح‌ئەفزا : گیان‌بەخش .
ڕوخ : داشێکی شەترنجە .

ڕۆژ : ڕۆژ .
ڕۆژە : ڕۆژوو .
ڕوممانی : ڕەنگ وەك هەنار .
ڕوود : ڕووبار .
ڕووسیا : ڕووڕەش .
ڕووینده : ڕوێن .
ڕەخت خـــواب : قەرەوێـــــــڵەی نووستن .
ڕەخشان : ڕازاوە .
ڕەزم : جەنگ .
ڕەزمکین : شەڕی بەرقەوە .
ڕەزمگا : مەیدانی شەڕ .
ڕەشتە : ڕەژراو (بە کلە) .
ڕەقەم سەنج : پیـت ڕێکـخەر ، بنووس .
ڕەقیمە : نامەی نووسراو .
ڕەم : گەلە .
ڕەمڵ : حیسابی حەرف ، کتێـب گرتنەوە .
ڕەمە : ڕەوگ .
ڕەمیدە : هەڵاتوو .
ڕەنجوور : ئازاراوی ، خەمگین .
ڕەوان : کەوتووە ڕێ بۆ ڕۆیشتن .
ڕەوان بیم : ڕەوانە بووین .
ڕەوان کەرۆ : ڕەوانە بکا .
ڕەوزەن : دەلاقە .
ڕەوزەنە : دەلاقە .
ڕەوغەن : ڕۆن .
ڕەونەقنوما : ڕەونەقدار .
ڕەوێل : کاروان .
ڕەها : ڕایی ، بەرەڵڵا .
ڕەهادای : بەرەڵلاتکرد .
ڕەهزەن : ڕێگر .
ڕەهنوما : ڕێپیشاندەر .
ڕەی : تارانی ئێستا .

ڕیدەن : ڕیان ، ڕیتن .
ڕیدەنی : پیسایی .
ڕێزنا : وەراند .
ڕێزە : وردە .
ڕێزە ڕێزە : پارچە پارچە .
ڕێژانکەر : برێژە .
ڕێش : بریندار .
ڕیشخەن : گاڵتە پێکردن .
ڕیکاب : ئاوزەنگی . ڕکێف .
ڕیگ : لم .

(ز)

زار : زەبوونو خەمگین .
زار زار : زاریکەر .
زاغ : قەلەڕەش .
زانان : زانیویە .
زانوو : ئەژنۆ .
زایەڵە : دەنگدانەوەی هەر دەنگێك .
زریاوە : زرا .
زدێهـ : زرێ .
زنج : چەناکە .
زو چی : لە چی .
زوحەل : یەکێـکە لـە ئەسـتێرە گەڕۆکـەکان . بـە دروشـمی نەگبەتیی دائەنێن .
زوخاڵی : ڕەش وەك خەڵووز .
زوشت : ناشیرین .
زو کی : لە کێ .
زومرە : تاقم .
زوود : زوو .
زەبەر : زێرو زەبەر ، سەرنیگوون .
زەربافت : لە تاڵی زێڕ چنراو .
زەربەفت : لە تاڵی زێڕ چنراو .
زەرڕیـن ڕەخـت : کەلوپـــــەل

ئالتوونین .
زەڕین قەبا : کەوا ئالتوون . کینایەیە لە درەختی پایزان بە گەڵای زەردەوە .
زەڕین کولاه : کڵاو زێڕین . کینایەیە لە پیاوی خاوەن پایە .
زەڕلی : هەرچی ئالتوون کاریی تێدا کرابێ .
زەڕنیگار : بە ئالتوون نەخشێنراو .
زەغەن : پەلەوەرێکە لە چەشنی قەلەڕەش .
زەنگ : تاریك . ڕەش . ژەنگ .
زەنگی : ڕەش پێست .
زەنگی صیفەت : وەك زەنگی ڕەش .
زەنگی قوشوون : لەشکری ڕەش . کینایەیە لە زوڵفی یار .
زەنەخ : چەناگە .
زەنەق : زەنەخ . چەناگە .
زەوار : کاروان .
زەهرە : زراو .
زیبا : جوان .
زیبندە : ڕازێنەوە .
زیج : حیسابی باو باران .
زێد : شوێنی لەدایكبوون .
زێردەستان : ژێردەستان .
زێنو شێن : چاكو خراپ .
زینهار : ئاگادار بە . پارێز کە .
زینەت ئەفزا : جوانی بەخش .

(س)

سا : سێبەر .
ساخیط : ڕق‌هەستاو .
سادار : فێ‌دار .
سادە لەوح : گەمژە .
سارا : صەحرا ، دەشت .
ساز : ئامێرێکی مۆسیقایە .
سازان : دروست‌کردووە .
سازش : ڕێکەوتن .
سازنا : سازاندی .
سازنای : دروستت‌کرد .
سازۆ : دروست‌ئەکا .
ساقی : مەیگێڕ .
سان : تەرتیب . چەكو ئەسبابی جەنگ . سامانو دەسەڵات .
ساندا : ڕێکخست .
سپەر : ئیسپەر (سەیری ئیسپەرا بکە) .
سپەرد : سپاردی .
سپەردن پەنەش : پێیان‌سپارد .
ستارە : ئەستێرە .
ستانا : وەرگرت .
ستانسان : سەندیانەوە . وەریان‌گرت . وەرگرن .
ستۆ : ئەستۆ ، گەردن . تەنگانەو نارەحەتی .
ستوور : وڵاخی بەرزە ، وڵاخی سواری یا باربردن .
ستوون : کۆڵەکە .
ستۆە : نارەحەتی .
ستێزا : تووڕە بوو .
ستێزە : یاخی‌گەریو سەرکێشی .
سروشتەن : دروست‌کراون .
سروشك : فرمێسك . لە فارسی‌یەکەیدا (سرشك)ە .
سرووش : ئیلهام .
سزاوار : شایان .
سفارش : ڕاسپێری .
سفتە : سووتاو .
سکەم سفیدە : ڕیشم سپی‌یە .

سکەی میسکئاسا : مووی وەك میسك ڕەش .
سنجاق : دەرزی . کینایەیە لە باریکی .
سنجد : دارێکە بەرێکی بچووکی پێست ناسكو سووری هەیە ناوەکەی وەك ئارد وایەو ناوکێکی بچووکی تیایە ، بە کوردی (سنجوو)ی پێ ئەڵێن .
سۆ : ڕۆشنایی .
سوب : سبەینێ .
سوبحانەن : بێگەردە (بۆ خوا بەکار ئەهێنرێ) .
سۆچنا : سووتاندی .
سوخەن : قسە .
سۆراخ : نیشانە . کون .
سۆراخکاری : خۆ بە کونەوە خەریك کردن . پشکنین .
سورمەڕێز : کلتێکراو .
سوروور : شادمانی .
سوفیان : کابرایەکی بێدینە لە ئاخر زەماندا پەیدا ئەبێ . لە کتێبە ئایینییەکاندا بەدرێژی باسی کراوە .
سوقاق : زوقاق ، کۆلان ، گەڕەك .
سوئتانی یەمەن : مەبەست ئەستێرەی سوهەیلە کە لە باشوورەوە هەڵدێ .
سولەیمان نگین : خاوەنی بەختی وەك بەختی حەزرەتی سولەیمان.
سومم : سم .
سوو : لا .
سوودین : ڕانو کەفەڵ .
سووش : لای .

سوی الحق : لە خوا بەولاوە .
سەبزگوون : سەوز ڕەنگ .
سەجوود : زۆر سوجدە بەر .
سەرازێر : سەرەو خوار .
سەرئەفگەندە : سەر داخستوو .
سەرتیپ : فەرمانداری لەشکر .
سەردان : سەری داوە ، گەیشتووە.
سەرستان : سەرستێن ، سەربڕ .
سەرگەشتەگی : سەرلێشێوان .
سەر مدۆ لێشان : سەریان لێئەدا.
سەر وەردار : سەر هەڵبڕە .
سەرەطان : یەکێکە لە دوازدە بورجەکە ، ئەکەوێتە هاوینەوە .
سەرهەنگ : پایەیەکی سوپاییە .
سەری : ی سەقەطی : یەکێکە لە ئەولیا .
سەکەرەی مەمات : کاتی گیانەلاّ .
سەمت : ناوچە .
سەمتوور : ئامێرێکی مۆسیقایە .
سەمەك : ماسی .
سەنان : ڕم .
سەنگ : بەرد .
سەودا : شۆر ، عەشق . مامەڵە .
سەوگەند : سوێن .
سەهم : تیر .
سەهمدار : سامدار .
سەهمگین : بەسام .
سەهمناك : سامناك .
سەهی : ڕاستو قنج .
سەیفی : هەرێمێکی فەیلی نشینە لە ناوچەی (بەدرە)و (مەهران). ناوی هۆزێکی فەیلیشە .
سەییاف : شیروەشێن . سەربڕی بەردەستی حوکمڕانان .
سیاتەر : ڕەشتر .

سیا جەوهەری : کینایەیە لــە خەنجەری دەبان .
سیازاخ : قەلەڕەش .
سیازاغ : قەلەڕەش .
سیاسەت : سزا .
سیاماڵ : دەوار .
سیامالآن : دەوارنشینان .
سیـای دەیجـووری : ڕەش وەك شەوی تاریك .
سێر : تێر .
سێلآو : لافاو .
سیم : زیو .
سیم کاخ : کۆشکی زیوین .
سیمیا : زانستێکی کۆنە ئامـانجی گۆڕینی مەعدەنە هەرزان بەهاکان بووە بە مەعدەنی گرانبەها .
سینەچاك : سینە لەتلەت .
سیوەیل : ئەستێرەی سیوەیل .

(ش)

شا : داشێکی شەترنجە .
شاخ : لق .
شـام : ئێوارە .
شاماران : کینایەیە لە زولف .
شانا : وەشاندی .
شانەخچیر : ناوچەیەکی فەیلی‌نشینە لە کوردستانی ئێران .
شاهان کەی : پادشا کەیانی‌یەکانی ئێران، یا ئەو پادشایانەی وشەی (کەی) بەسەر ناویانەوەیە .
شاهۆ : شاخێکە لە کوردســتانی ئێران .
شاهۆنشینان : دانیشتوانی ناوچەی کێوی شــاهۆ لــە کوردســتـانی ئێران .

شای نەجەف : حەزرەتی عەلی .
شکافـدا : کردیەوە ، پشکواندی .
شکاوا : پشکواند ، کردەوە .
شکستوەرد : شکستی خوارد ، بەزی .
شکۆفا : پشکووت ، تەقی‌کرد .
شکەم : سك .
شگفت : سەرسام .
شناسا : ناسی .
شنۆ :شنە، جم‌وجوولی بەئاستەم.
شنوود : بیسی . بیستن .
شنوە : دەنگی گورگ .
شنەفت : بیستی .
شنەفتم : بیستم .
شۆ : بچۆ .
شوان ، شوهان : لقێکە لــە هۆزی فەیلی .
شۆخی : گاڵتە
شۆر : سوێر . هەرا .
شۆربەڕێژ : کینایەیە لە سپی .
شومار : ژمارە .
شومارآن : بژمێرن .
شومەر : بژمێرە .
شوور : سۆز .
شەبخوون : هێرشی جەنـگی بـە شـەوی تاریك .
شەبستـــان : شوێـنی نووســتنی شاهان . تەختی نووستنیان .
شەبگەردی : گەڕان بە شەو .
شەبگیر : کاتی بەرەبەیان .
شەتاوی : تافگە . پەلە (ئەگەر لە [شیتاب] وەرگیرابێ) .
شەختەبەند : سەهۆڵبەندان .
شەرمندە : شەرمن .
شەش‌خانـــان : جەمعـی وشـەی

(شەش‌خان)ە کە واتە دەواری خڕ .
شەش‌دانگ : هەموو . تەواو .
شەعرانی : یەکێکە لە گەورە گەورانی ئەهلی تەصەوف .
شەفتالوو : قۆخ .
شەق : کەرت .
شەکیب : تەعەججوب .
شەلوار : شەرواڵ ، دەرپێ .
شەم : شەمع ، مۆم .
شەم‌ئاغاج ئەصفەر : جۆرە دارێکی گرانبەهایە .
شەمدار : شەمع هەلگر .
شەمس : خۆر . هەتاو . شەمسی تەبریزی کە یەکێکە لە ئەهلی تەصەوف .
شەمش : شووشی زێڕ .
شەمێ : شەممەیێ ، کەمێك .
شەنا : مەلە . لە فارسی‌یەکەیدا (شینا)یە .
شەناوەری : مەلە ، مەلەوانی .
شەند : وەشاندی .
شەو زیندەداران : ئەوانەی شەو نانونو هەر خەریکی خواپەرستین .
شەوهەر : مێرد .
شەهاب : شەهابەددینی سوهرەوەردی ، یەکێکە لە ئەولیای خوا .
شەهد : هەنگوین .
شەهر : شار .
شەهەنشای کەونەین : گەورەی هەردوو دنیا ، بە خوداو بە پێغەمبەریش ئەوترێ .
شەی : شەیء ، شت .
شەپوور : جۆرە کەرەنایەکی سوپایی‌یە .
شی : چوو .
شێ : شەیئێ ، شتێ .
شیتاب : پەلە .
شیربەها : شیربایی .
شێرۆ : کوڕی خوسرەوی پەروێز .
شیروانە : ناوچەیەکی فەیلی نشینە لە کوردستانی ئێران . قەلایەکی کۆنیشە لە نزیکی کەلار لە کوردستانی عێراق .
شیشەی ئەلماسی کاوان : شووشی سەهۆڵ کە وەك ئەلماس سپی‌یەو بە کاچەکانەوە شۆڕ ئەبێتەوە .
شیلان : شیلانە ، قەیسی .
شیم : چووم .
شیم نە خاو : چوومە خەو .
شین : چوونە .
شێونا : شێواندی . تێکی‌دا .
شێویا : شێواو .

(ص)

صوحوف : جەمعی (صەحیفە)یە بەو کتێبانە ئەوترێ کە خوا بۆ هەندێ لە پێغەمبەرانی ناردوون .
صەبا : بای صەبا .
صەحن : سینی . پانایی .
صەد : ئەگەرچی ، هەرچەند .
صەفادەن : جوان بکەن .
صەلای حاجات : نوێژو پارانەوە بە مەبەستی جێ‌بەجێ‌بوونی خواستێك .
صەندەل : دارێکی بۆن‌خۆشە ، لە هیندستانەوە ئەهێنرا ، کورسی‌و مێزو شتی‌وای لێ دروست‌ئەکرێ .

صیراط : پردی صیراط . لە ڕۆژی قیامەتدا بەسەر ئاگری دۆزەخەوە هەڵئەبەسترێو خەڵك لێی ئەپەڕنەوە .

(ض)

ضەروور : پێویست .

(ط)

طرووقەی ئیسپەر : دەنگی شیرو قەڵغان لە کاتی شەڕو لێدانا .

طوڕە : پەرچەم . مووی ناوچاوانی جوانان .

طوغرا : مۆری پادشاهان . کینایەیە لە زوڵفی پێچاوپێچی یار .

طوفەیل : شوێنکەوتوو .

طومطوراق : فەڕو شکۆ .

طەڕڕار : عەیار . فێڵباز .

طەی : پێچانەوە . بڕینی ڕێ .

طەیمەبان : ئەپێچرێنەوە .

(ع)

عام ناس ، عامة الناس : خەڵکی هەڕەمە . ڕەشە خەڵك .

عورووج : سەرکەوتن .

عوریان : ڕووت .

عوشرێ جە میعشار : دەیەکی دەیەك ، سەدیەك .

عوقاب : هەڵۆ .

عوقبا : قیامەت .

عوقدە : گرێ .

عویوون : جەمعی (عەین)ە واتە چاوان .

عەبەنووس : ئابەنووس . دارێکی ڕەشی گرانبەهایە .

عەجووزە مەجاز : پیرەژن ڕەوشت .

عەدل گوستەری : دادپەروەری .

عەدووبەند : ئەوەی دوژمن ئەبەستێتەوە .

عەڕادە : ئامێرێکی کۆنی جەنگ بوە لە چەشنی مەنجەنیق .

عەرەقچین : کڵاو .

عەزا : تەعزیە ، پرسە .

عەطرئامێز : تێکەڵ بە عەتر ، کینایەیە لە بۆنخۆشی .

عەقرەب : دووپشك . کینایەشە لە زوڵفی یار . یەکێکە لە بورجەکان ، ئەکەوێتە پایزەوە.

عەقرەبوار : وەك دووپشك .

عەقیق : یەکێکە لە بەردە گرانبەهاکان ، بە کوردی (ئاقیق)ی پێئەڵێن .

عەلەم وە پا : ئەوەی ئاڵای هەمیشە بەپێوە بێو بشەکێتەوە .

عەمارەتنوما : ئاواکەرەوە .

عەنان : جڵەو .

عیشوە : ناز .

عیلمی لەدونی : زانستی خوایی کە لە خۆیەوەیەتی .

(غ)

غار : ئەشکەوت .

غاشیەداری : سەرپەرشتیکردنی ئەسپو خەریکبوونی زینو لەغاوکردنی .

غلوو : دەنگەدەنگ .

غولام : خزمەتکار .

غولغولە : هەراو هوریا .

غووطە : نوقوم‌بوون‌و چوونە بن ئاو .
غووطە بەست : بەقوولاچوو .
غوول : دێو .
غەدیر : گۆلەئاو .
غەزنە : گەنجینە .
غەوث : شێخ عەبدولقادری گەیلانی، یەکێکە لە گەورە گەورانی ئەهلی تەصەوف .

(ف)

فاتیحە : سوورەتی فاتیحە .
فاش : ئاشکرا . بلاو .
فاق : داو . پەتی کەوان .
فاڵ : بەخت .
فانی بام : بفەوتێم .
فرزەند : منال ، ڕۆلە .
فرۆبەرد : بردیە خوارەوە .
فرۆخت : مالی فرۆشراو . فرۆشتی .
فرۆخوردی : خواردتەوە .
فریب خواردن : هەلخەلەتان .
فریشتە : مەلائیکە .
فزوون : زۆر .
فگار : زامار ، ئازاردراو ، ناڕەحەت .
فەراز : بەرەوژوورکە ، هەوراز .
فەرخوندە : پیرۆز .
فەردا : سبەینێ .
فەرق : کەللەسەر .
فەرما : فەرمووی .
فەرمان : فەرموویەتی . ئەمر .
فەرووست : بەرەکەتی خستە .
فەرەج : دەروو .
فەرەنگسە : فەرەنسە .
فەغفوور : لەقەبی پادشایانی چین بووە .
فەلاخوون : بەردەقانی . قۆچەقانی .
فەم : دەم .
فەیض : بەرەکەت .
فیرز : داشێکی شەترنجە .
فێشتەر : بێشتەر ، زۆرتر .

(ق)

قارە : قیرە ، نالە .
قاف : کێوی قاف . کینایەیە لەوپەڕی دنیا .
قامەت : بالا . قامەتی نوێژ کە دوعایەکە بەر لە دابەستنی نوێژەکە ئەخوێنرێ .
قاو : هاوار . دەنگ .
قرمز : سوور .
قشڵەبەند : بەندی‌کراوی ناو قشڵە .
قۆچاخ : چالاك .
قورا : جەمعی (قەریە)ی بەمەعنا گوندە .
قوشچی : باز هەلدەر .
قوففە : جۆرە بەلەمێکە .
قولاخ : گوێ .
قولنگ : قاژو قولنگ .
قومپارە : گوللەتۆپ ، بۆمبا .
قومری نە یا هوو : کۆترەکان گمەگم ئەکەن‌و هاوار ئەکەنە خوای تاك‌و تەنیا .
قونپارە : گوللەتۆپ ، بۆمبا .
قووتی لایەمووت : خۆراکی بژی‌و مەمر .
قووقووشەن : قووقوویەتی ، «قووقوو» ئەکا ..

قەبا : کەوا .
قەتار : کاروان .
قەدارە : قەمە . جۆرە شمشێرێکی کورتە .
قەدەر : قەزاو قەدەر .
قەدەمگا : جێ پێ ، بەرپێ .
قەربۆز : کەڵپۆسی زین .
قەرقەف : مەی .
قەرەقاج : گیایەکی درکاویی کێوی‌یە .
قەصد : نیاز . نیازی کوشت .
قەطرانی : قەترانی ، وەك قەتران ، ڕەش .
قەطرانی قەموسەین : دوو برۆی ڕەشی وەك کەوان .
قەقنەسی : ڕەش .
قەلار : قەلاچۆ .
قەڵتاق : قەڵتاخی زینی ئەسپ .
قەڵەم قەترانی : وەك قەڵەمی ڕەش‌نووس .
قەناوێز : قەنەوز، جۆرە قوماشێکی گرانبەهایە . شەکر پیاکراو ، کینایەیە لە شیرین‌و خۆش .
قەنبەرعەلی : ناوی یەکێکە لە ئەولیا، گەڕەکێکی بە ناوەوە ناونراوە لە بەغدا .
قەندیل : چرا . چیای قەندیل .
قەوزاق : لەشکرێکی تایبەتیی ڕووسە قەیسەری‌یەکان بوود .
قەوس : کەوان . ناوی یەکێکە لە بورجەکان ئەکەوێتە پایزەوە .
قەید زنجیرم : گیرۆدەی داوم .
قەیصوور : قەیصەر ، قەیصەری ڕووس .

قیام دا وە قەد : هەستایە سەر پێ.
قیصاص : لە تۆڵەدا کوشتنەوە .

(ك)

کابین : ماردیی . بەمەعنای (مارە برین)یش بەکارهێنراوە .
کاچ : کاو ، زەردو ما کە خۆر نایکرێتەوە .
کاخ : کۆشك .
کارزار : جەنگ .
کاسەی کەل : کاسەی لێوار شکاو.
کاشت : چاند .
کاظم : ئیمام مووسای کاظم .
کافووری : سپی وەك کافوور .
کالا : کەل‌وپەل .
کام : ئارەزوو .
کامین : کام .
کاو : کاچ . زەردو ما کە خۆر نایکرێتەوە .
کاوس طەلعەت : خاوەن شکۆ وەك کەیکاوسی شای ئێران .
کاه : کا .
کاهیل : بەمەعنای (موتەکاهیل) بەکارهێنراوە .
کرام الکاتب : وشەکە (کرام الکاتبین)ە ، بەو فریشتانە ئەڵێن کە چاکەو خراپەی ئادەمیزاد ئەنووسن . لەم کتێبەدا کینایەیە لە موحەققیقە عوسمانی‌یەکان ، دیارە بەمەبەستی تەعنەلێدانیان.
کشف الکروب : لابەری خەم‌و خەفەت .
کلاف : کلافە کردن . گلۆڵە کردن، بادان .

کلاوچە : شتێکی لە چەشنی کلاوێکی بچووکە لەسەر تەوقەسەر دائەنرێ .
کلاوشوود : کلاو زرێ .
کلاوزەڕ : کلاوێکی ژنانەیە چەند ڕز تاکە قرانیی زیوی یەك لەسەر یەك پیا دادووراوەو لە تەوقە سەرەکەیەوە پێنج قرانی‌یەکی پێوەیە . وا ئەبێ لاگیرەشی پێوە ئەکەن‌و بە ژێرچەنە لە سەر گیر ئەکرێ .
کلید : کلیل .
کلێلە : سەرماو سۆلە .
کۆ : کێو. کوێ. بکا. کۆمەڵ.
کودروون : کێوی پیرەمەگروون .
کۆدەك : منداڵ .
کور : کوێر .
کورد ، کوردەلی : هۆزێکی کوردی فەیلی‌یە .
کوشۆ : ئەکوژێ .
کۆ شی : بۆ کوێ چوو ؟
کولا : کولاھ ، کلاو .
کونووزی لەدونی : گەنجینەکانی عیلمی خوا .
کووس : دەهۆڵ .
کوول : داشێکی شەترنجە .
کۆهان : کێوان .
کوهنە : کۆنە .
کۆی طوور : کێوی طوور .
کەبك : کەو .
کەبوود : کەوە ، شین .
کەتفەین : هەردوو شان .
کەچ : لار .
کەچبازی : سەرلاری‌و ناڕاستی .
کەچ کەر : لار بکەرەوە .

کەدبانوو : کەیبانوو .
کەدخودایی : کوێخایی .
تەدەر : لێلی . خەفەت .
کەر : بکە .
کەران : بکەن .
کەر بار : بار بکە .
کەردەنان : کردوە .
کەردەن ڕەد : داوەتە دواوە .
کەرۆن : بکا . ئەکا .
کەرووم : بکەم .
کەروون : بکەم .
کەرین : بکەین .
کەفتم بە دماش : کەوتمە دوای .
کەفتن نە قەدەم : کەوتن بەسەر پێی ...
کەفتەکار : پەككەوتوو .
کەفـلەمە : قورێکی شل ، یا گەچێکی شل کە دیواری پێ سواغ بدرێ .
کەڵڕەمان : گەلە کەلەکێوی .
کەمەربەستە : پشتوێن بەستوو . ئامادە .
کەمەر زەڕین : پشتوێن ئالتوونین.
کەمەرگە : پشتێنە .
کەنارە : پەڕو دەورروبەر .
کەناریە : دەورروبەر .
کەوت : دار کێکف .
کەهکەشان : کاکەشان ، کۆمەڵە ئەستێرەی (المجرّه) .
کیانا : ناردی .
کیانان : ناردیان . ناردوە .
کیبار : گەورە گەوران ، جەمعی (کەبیر)ە ، بەڵام لەم کتێبەدا بەمەعنای موفرەدەکەشی بەکارهێنراوە .

کیران : پەڕ ـ لێوار .
کێشان : تەحەمولیان‌کرد .
کێشۆ : ڕاکێشێ ـ بکێشێ .
کێشوەر : ولآت .
کینگیرە زەنان : کینگیرە ژەنەکان . کینگیرە ئامێرێکی مۆسیقایە . لە هیندەوە بلآوبوەتەوە .
کێنی : کێی .
کێیەن : کێیە .

(گ)

گا : کات .
گام : هەنگاو .
گاو ماهی : ئیشارەتە بۆ ئەو ئەفسانەیە کە ئەڵێ دنیا بەسەر کۆلی گایەکەوەیەو گاکەش بەسەر پشتی ماسی‌یەکەوەیەو بومە لەرزە لە جوولەجوولی ئەم گاو ماسی‌یە پەیدا ئەبێ . کینایەیە لە هەموو جیهان .
گاه : کات .
گاهـو بێ‌گا : وەخت‌و ناوەخت .
گران : هەلگیرساو .
گردین : هەموو .
گرەوان : گریان .
گریبان : یەخە .
گریە : گریان .
گوداز : توانەوە لەبەر سۆز .
گوذار : گوزەر .
گورۆ : کۆمەڵ .
گوریز : هەلآتن .
گوریزان : بە ڕاکردن. هەلآتن.
گوریسنە : برسی .
گوزار : جێ‌بەجێ‌کەر ـ گوزەر .
گوزارا : گوزەر .
گوزەشت : تێپەڕی .
گوزین : هەلبژاردە .
گوزین‌کەرد : هەلبژارد .
گوستاخ : چاونەترس .
گوستەر : ڕاخەر .
گوستەری : بلآوکردنەوە .
گوسفەند : مەڕ .
گوفتە : وتراو .
گوڵ‌بانگ : هاواری صەلەوات‌دان.
گوڵشاهـ جەبین : ناوچاو وەك شاگوڵ ـ یا وەك (گوڵشاهـ) کە ئافرەتێکی جوان‌و یاری (وەرەقە) ناوێك بوە .
گوڵشاهـ نەزاکەت : ناسك وەك شاگوڵ یا وەك (گوڵشاهـ) کە ئافرەتێکی جوان بوە .
گوڵ‌گوون : گوڵ ڕەنگ .
گوڵ‌گەشت : گەشت بەناو گوڵ‌و گوڵزاردا .
گوڵ‌مێخ : بزماری کە هەردوو سەرەکەی مێکوتەی هەبێ .
گونجا کەرد : گونجاندی .
گونەهـ ئاموزز : گوناح‌بەخش .
گووزە : گۆزە .
گۆیان : گۆینده .
گەبورگە : جۆرە وەرزشێکی کۆنە.
گەرداب : گەرداو .
گەردەنە : ملە .
گەزەن : گەزەند ، زیان .
گەزەند : زیان .
گەژدوم : دووپشك .
گەلە : ڕان .
گەنجوور : کلیل‌داری گەنجینە .
گەوا : گەواهـ ، شایەت .

گەواھ : شاھید .
گەھوارە : بێشکە .
گێتی : جیھان .
گێتیئەفرۆز : جیھان ڕوونکەرەوە.
گێرۆ : ئەگرێ . بگرێ .
گێسوو : ڕوومەت . قژ .
گێلاس : میوەیەکە لە چەشنی ھەڵووژە .
گێلام : گەرام .
گێلان : ناوچەیەکی فەیلینشینە لە کوردستانی ئێران (گیلان غرب).
گێڵنا : وەرگێڕا .
گێڵیا : گەڕا .
گێڵیا جە ڕەنگ : ڕەنگی وەرگەڕا ، ڕەنگی پەڕی .

(ل)

لا بی : کەوتە لاوە ، کەناری گرت.
لادێ : تاوێ .
لاغیر : لەڕ .
لاف : فیشاڵ .
لاڵ : لەعل ، وەك لەعل .
لالە : گوڵێکی سوورە .
لاڵیا : پاڕانەوە .
لاڵیات : لاڵانەوەت .
لاھوور : شارێکە لە پاکستان .
لایموت : نامرێ ، کینایەیە لە خوا.
لوا : ڕۆیشتن . ڕۆیشت .
لوام : ڕۆیشتم .
لوان : ڕۆیشتووە .
لوای : ڕۆیشتی .
لوجە : گێژاو .
لەبان : جەمعی (لەب)ە بەمەعنا لێو.
لەرزا : لەرزی .
لەعلین : سوور وەك لەعل ، کینایەیە لە لێو .

لەککە : پەڵە .
لەگام : لەغاو .
لەگەد : لەقە ، جووتە .
لیحاف : لێفە .
لیلة البرات : شەوی ١٥ی کولەمانگ (شەعبان) کە ئەڵێن خوا لەو شەوەدا ڕزق‌و ڕۆزیی ساڵ بەسەر خەڵکدا بەش ئەکاتەوە .
لیمیا : ئەو وێنەو ژمارەو ھێڵە نەخوێنراوانەی جادووگەرەکان لە ڕووی بەرد ئەینووسن بەنیازی چاوەزارو شتیوا .
لیوا : ئاڵا .
لێوە : شێت .

(م)

ما : ماھ ، مانگ .
ماجووم : مەعجوون .
ماجەرا : ڕووداو .
ماچان : ئەڵێن .
مادە : مێنکە .
مادەر : دایك .
مادە گاو : مانگا .
ماگە : ماوە .
مالا : ماڵی ، پیا ھێنا .
مالامال : پڕ .
ماما : ئەھات .
مامان : ئەھاتنە . .
ماند : مایەوە .
مانۆ : بمێنێ . بمێنێتەوە . ئەشوبھێ بە . .
مانی : نیگارکێشێکی کۆنی ئێرانی بوە .
ماوەر : مەھێنە .
ماوەران : دێنن .

ماوەردن : ئەیانهێنا .
ماوەردی : ئەتهێنا .
ماوەرن : دێنن .
ماه :مانگ (بە هەردوو مەعناکەی).
ماهی : ماسی .
مدار : وەستان ، چاوەڕوانی .
مدرا : وەستا .
مدران : وەستاوە . وەستان . ئەوەستن .
مدراوە : ڕاوەستایەوە .
مساوم : ئەسووم .
مشمارۆ : ئەژمێرێ .
منەن : منە .
موازین : هاوسەنگ .
موبەڕیا : بەری ، پاك .
موجەوهەر عەرەض : ڕەنگ جۆراوجۆر ئەڵێی جەواهیر.
موحیل : حیلەباز ، فێڵباز .
موردە : مردوو .
موردەگان : مردووان .
موزد : مزە ، کرێ .
موژە : برژانگ .
موستەمەند : لاتو داماو .
موشتەری : یەکێکە لە ئەستێرەگەڕۆکەکان .
موشگین : ڕەش ، یا بۆن خۆش وەك موشگ (میسك) .
موشیر : وەزیر ، لە سەردەمی عوسمانی‌یەکاندا .
موصەیقەل : زاخاو دراو .
موطاع : گوێ بۆ شل‌کراو .
موعتەقیدان : خاوەن باوەڕان .
موعجیزنوما : موعجیزە پیشان‌دەر. وەك موعجیزە .
موعطی : دەهندە .
موعەللەق : ئاوێزان .
موغان : جەمعی (موغ)ە بەمەعنا ڕابەری ئایینیی ئاگرپەرستان .
موغەیلان : وشترخوار .
موقەصصیر : ئەوەی کەمتەرخەمیی کردبێ .
موقەییەد : زنجیرکراو .
موقیم حوضوور : حازری بارەگای خودا .
موکەددەر : خەمگین .
موئەببەس : بەرگ لەبەرکراو .
موور : مێرووله .
موورە : ناخ ، ناوجەرگە .
موهر : مۆر .
مەئیست : مەوەستە .
مەبان : نەبن .
مەبان ڕاهی : ئەکەونەڕێ .
مەبۆ : ئەبێ .
مەبون : ئەبن .
مەبەر : مەبە .
مەبەردش : ئەیبرد .
مەبینید : ئەبینن .
مەپێچی : ئەپێچیتەوە .
مەتراش : مەتاشە .
مەجذووب : جەذبەلێ‌هاتوو . جەذبە حاڵەتێکی تایبەتی‌یە بەسەر ئەهلی تەصەوفدا دێ .
مەجمەر : ئاگردان ، کوورە ، تەنوور .
مەجونبان : مەجووڵێنە .
مەحافیظە : پارێزگاران .
مەحجووب : شاراوە ، نادیار .
مەحفەل‌ئارا : ئەوەی کۆڕو بەزمی پێ برازێتەوە .
مەحیا : زیندوو .

مەخموور : مەست .
مەخێزۆ : هەڵئەستێ . بەرز ئەبێتەوە .
مەدام : هەمیشە .
مەدۆ : ئەدا .
مەدۆز : مەدروو .
مەدەرۆ : ئەدا .
مەدەرۆتبازی : ئەتخەلەتێنێ .
مەدەرۆش : ئەیدا .
مەدەم : ئەدەم .
مەدەنی : خەلکی مەدینە .
مەدەون : ئەدەم .
مەر : مەگەر ، بۆچی .
مەڕانە زوبان : زوباندرێژی مەکە.
مەڕانی : لێئەخوڕی .
مەرد : بنیادەم .
مەردانەگی : پیاوەتی .
مەرد ئەفگەندە : پیاوی بەزدویدا دراو .
مەرز : سنوور .
مەرزو بووم : وڵات .
مەرویەن : گێڕراوەتەوە .
مەڕێز : مەوەرێنە . مەڕێژە .
مەڕێزۆ : دائەوەرێ .
مەزاق : گاڵتە ، قەشمەری .
مەزانووم : ئەزانم .
مەزەن : مەدە (لە لێدان) .
مەزەن حەرف : قسەمەکە .
مەساو : مەسوو .
مەستانۆ : ئەستێنێ . زەوتئەکا.
مەستوور : شاراوە . بەو مەعنایەش هاتووە کە لە (مەست) وەرگیرابێ .
مەسۆچۆ : ئەسووتێ .
مەسۆز : مەسووتێنە .
مەسۆزۆ : ئەسووتێ .
مەشاقە : ئەوانەی خەطاطی ئەکەن .
مەشـعەل نومـای دڵ : دڵ ڕوونکەرەوە .
مەشعەلداری : خەریكبوونی چراو چراخان .
مەشۆ : ئەچێ .
مەشوو : ئەچم .
مەشی : ئەچی .
مەشی نە هۆش : لە هۆشی خۆی ئەچوو ، ئەبوورایەوە .
مەصاف : مەیدان .
مەصقەل دەر جەبین : مەصقەل بدە لە ناوچاوانتو جوانی بکە .
مەعرووف : شێخ مەعرووفی کەرخی ، یەکێکە لە گەورە گەورانی ئەولیا .
مەغاران : ئەشکەوتان .
مەغارە : ئەشکەوت .
مەغز : مێشك . پوختە ، خوڵاصە.
مەفرەش : ڕایەخ .
مەفرەشنوما : وەك ڕاخراو پیشاندەر .
مەقهوور : غەمبار ، بەزیو .
مەکار : دامەچێنە .
مەکۆ : ئەکا .
مەکەر : مەکە .
مەکەران : ئەکەن .
مەکەرۆ : ئەکا .
مەکەرووت : ئەتکەم .
مەکەری : ئەکەی .
مەکەرین : ئەکەین .
مەکەند : هەڵئەکێشا .
مەکەیم : ئەکەین .

مەکیانم : ئەنێرم .
مەکیانۆ : ئەنێرێ .
مەکێشام : ئەمکێشا .
مەگرەوا : ئەگریا .
مەگۆذار : مەهێڵەوە .
مەگەس‌وار : وەك مێش .
مەگێرۆ : دائەگرێ .
مەگێرۆن : ئەگرن .
مەگێروو : ئەگرم .
مەگێرە : مەخوازە .
مەگێریم : وەرئەگرین .
مەگێلا : ئەگەڕا .
مەگێلۆ : ئەگەڕێ .
مەلحەم :کراس‌و هەر چنراوێکی‌تری ئاوریشم . ئەسڵەکەی (مولحم)ە .
مەلەخ : کوللە .
مەلەغزۆ : ئەخلیسکێ .
مەلەکشاهی : لقێکە لـە هـۆزی فەیلی .
مەلەکی مـــەوت : فریشتـــــەی گیان‌کێشان .
مەم : مەمك .
مەمالا : ئەپرواند .
مەمالۆ : ئەمالێ .
مەمانۆ : ئەمێنێ . ئەمێنێتـــەوە . ئەنوێنێ ، ئەشوبهێ .
مەملوو : پڕ .
مەمهوور : مۆرکراو .
مەند : مایەوە .
مەندۆ : ئەمێنێ .
مەندە : پاشماوە .
مەندەن : ماوە .
مەندەنان : ماوم .
مەندیـل مەرەض : دەستــەسری ئەخۆشی . نیشانەی سەرمــاو
هەڵامەت .
مەنسووب : دەست‌و پێوەند .
مەنشان : قنج‌مەکەرەوە .
مەنشوور : مەشهوور ، بەناوبانگ.
مەنصوور : مەنصووری حەللاج کە لەسـەر (انا الحق) وتـن کرا بـە دارا .
مەنصـــووروار : وەك مەنصـــووری حەللاج .
مەنفوور : حەزلێ‌نەکراو ، بێزراو .
مەنقووش : نەخش‌کراو .
مەنقەلە : مەقـەلی ، ئـــاگردانی تەنەکەو مەعدەن .
مەنگەلۆس : شارێکە لە هیندستان بە فیلی زەبەللاح بەناوبانگە .
مەنمانا : ئەینواند .
مەنمانۆ : ئەنوێنێ .
مەنۆشن : ئەنۆشن .
مەنۆشۆ : ئەنۆشێ .
مەنیا : ئەنا (لە دانان) .
مەنیشان : دائەنیشن .
مەنیەر : مەنێ .
مەنیەرۆ : دائەنێ .
مەنیەری : دائەنێی .
مەوات پەنەشان : پێی‌ئەگوتن .
مەواچا : ئەیوت .
مەواچیم : ئەڵێین .
مەوازین : جەمعی (میزان)ی بەمەعنا ترازووە .
مەواست : ئەخواست .
مەوانە : مەخوێنە .
مەوج : شەپۆل .
مەودا : دەمی تێغ ، کینایەیە لـە برۆ .
مەولای ڕۆم : جەلالەددینی ڕۆمی.

مەوینۆ : ئەبینیٚ .
مەویەرۆ : تێئەپەڕیٚ .
مەویەریت : تێئەپەڕی .
مەهتاب : مانگەشەو .
مەهتابی : تیشکداری .
مەهـوەش : ئـافرەتی وەك مـانگ جوان .
مەیازمای : تاقیمەکەرەوە .
مەیاوان : ئەگەن .
مەیاوۆ : ئەگات .
مەیۆ : دێت .
میان : ناوقەد . کەمەر . نێوان .
میانە : ناوەڕاست : مامناوەندی . ناوبژی .
میرریخ : یەکێـــکە لە ئەستێـــرە گەڕۆکەکان ، ئەڵـێن نیشـانەی بەختەوەرییە .
مێرغوزار : باخ و گوڵزاری چـڕ ، ئەسڵـەکەی یا (مێرگـزار) یـــا (مورغزار)ە .
میزان : ترازوو . ئەستێرەیـەکە . یەکێکە لە بورجەکان ، ئەکەوێتە پایزەوە .
میمبەلە : سەرەڕمی درێژو پان .
میهر : خۆر .
میهمان عەزیز : میهمان دۆست .
میهمیز : ئاوزەنگی .

(ن)

نائیل : بەهرەمەند .
ناب : بێخەوش .
نابەکار : بەدکار .
ناپریۆڵ : ناپلیۆن .
ناپەدید : ون .
ناخواندە : بانگ نەکراو .
ناخواندەگان : نەخوێندەواران .
نادر ئەساس : بنەوان وەك بنەوانی (نادر شا) پتەو .
نادیرە : نایاب .
ناری : نەهێنی .
نـاف : ناوك .
نافبەستە : ناوكبەسراو .
ناقە : حوشتری مێنکە .
ناکا : ناکاو .
ناکەردەنی : پێویسـت نەبـــوونی کردنی کارێك .
ناگوفتـــەنی : پێویســـت نەبوونـی وتنی شتێك .
ناگەهان : لەپڕ .
نالا : نالاندی .
نالش : پاڕانەوە .
نامەوەر : ناودار .
نامیق : نامیق پاشای والیی بەغدا .
ناوەرد : نەهێنا .
ناوەرین : نەهێنین .
ناهەنجار : نەگونجاوو ناجۆر .
نما : نوێژ .
نمانا : نیشـــاندا . نیشـــانیدا . نواندی .
نمانان : نواندوویە .
نمانای : نواندت .
نمەدپۆش : لەقەبی بەهرامی گۆڕە .
نمەدەی : نادەی .
نمەز : نازانم .
نمەکۆ : ناکات .
نمەکەن : ناکەن .
نمەیۆ بە گیر : گیر ناکەویٚ .
نوبووەت پەنا : مەبەست پێغەمبەرە (د. خ.) .
نۆشا : خواردنەوە .

نۆشابێ : نۆشیبوویان .
نۆشانۆش : هاواری (نۆشی گیانت بێ !) له کۆڕی خواردنەوەدا .
نوشوستەن : دانیشتن .
نوقره : زیو .
نوقرەی یەخ : سەهۆڵی وەك زیـو سپی .
نوماز : نوێژ .
نومایان : ئاشکرا .
نوور ئەفشـان : نـوور بـەسەردا پرژێنراو .
نویسنده : بنووس .
نوشته : نووسراو .
نه : له . بەناو .
نەبان : نەبێ .
نەبایەد : پێویست نی‌یه . نابێ .
نەبوگ : دارێکه بەرەکەی شتێـکی وەك گوێژه .
نەبی : نەبوو .
نەبی نیسیان : لەبیرنەچیتەوه .
نەپۆیی : ڕانەکەی .
نەپێچا : هەڵی‌پێچا .
نه تاب : لەتاو .
نەتاوا : نەیتوانی .
نەتاوان : نەیانتوانی .
نەجد : دەشتی نەجد کە مەجنوونی تیا ئەسووڕایەوە .
نەجم : ئەستێره .
نەخچیر : حەیوانی ڕاوی .
نەداران : نیانه .
نەدارۆ : نی‌یەتی .
نەدارۆ کەی : وەختی نی‌یەو ناوترێ کەی بووه .
نەدارۆن : نی‌یەتی .
نەداروون : نیمه .

نه دەوانم : له هەڵپەو ڕاکردنام .
نەڕ : نێر .
نەڕانی : نەڕەواندن .
نەڕانیی نەرد : زار بۆ نەهاتن ، کینایەیه له بەدبەختی .
نەردەبان : پەیژه .
نەزانای : نەتزانی .
نەژاد : ڕەگەز .
نەشانۆ : نەوەشێنێ ، دانەچێنێ .
نەشنەفتەنیم : نەمانبیستووه .
نەشنەوا : گوێ ڕایـەڵ نـەکەر ، نەبیس .
نەشنەوان : نەبیسن .
نەشۆ : نەچێ .
نەشیب : نزمی . دۆڵ .
نەعش : تابووت .
نەفرین : لەعنەت .
نه قاف دا : دای بە کێوی قافدا .
نەقش سەنگ : نیگاری لـە بـەرد هەڵـکەنراو . کینـایەیه لـە بێ‌دەنگی یا له نەگۆڕان .
نەققـاش : نەقش‌و نیـگار کـەر ، مەبەست له خودایه .
نەکۆ : نەکات .
نەکەردام : نەمکردایه .
نەکیانان : نەنێرن .
نەکیانی : نەنێری .
نه (لامساس)ەن : له حاڵەتی (لا مساس)دایـه ، واتـه : نـابێ دەستی بۆ ببرێ . ئیشارەتـە بۆ جادووەکەی (سامیری) کـە بە بەنـی ئیسرائیلی‌یـەکانی وت « دەست له گوێرەکەکه مەدەن » .
نەمانۆ : نەمێنێ .
نەمسه دوەیلی درەخت : ئەو دارو

درەختانەی وەك دەوڵەتی بچووکی ئەمسان .
نەمەند : نەما .
نەمەندەن : نەماوە .
نەمەندەن بە یاد : لەبیرنەماوە .
نەمیمە : دووزوبانی .
نەنگ : شوورەیی .
نەنگ نام : بەدناوی .
نەنمانای پێشان : پیشانتنەدان.
نەنمانی : نەنوێنی .
نەو : نوێ .
نەواتم : نەموت.
نەودما : لەوەپاش .
نەورەستە : تازەپێگەیشتوو .
نـەوذەر : کـوڕی مەنووچـەهر ، لە پادشا پێشدادی‌یەکانی ئێران.
نەورەس : تازە هەڵچوو .
نەوفەل : ئەو زەلامەی لەیلای یاری مەجنوونیان لێ مارە بڕی .
نەوکیسەگان : تازە دەوڵەمەندان .
نەومید : نائومێد .
نەوید : مژدە .
نەوینۆت : نەتبینێ .
نەهیب : هێرش .
نەی : لەم . شمشاڵ .
نەیاوای : نەگەیشتی .
نەی‌تووڵ : تووڵی نەیجە .
نەی‌جادا : لەم جێگادا .
نەی‌چی : شمشـاڵژەن .
نەیـۆ : نەیەت .
نیا : دانا .
نیان : دایان‌نا .
نێش : ئازار . چزپێوەدان .
نیشـــاب : تـــیر . ئەسڵـــەکەی (نوشـشاب)ە .

نیشت : دانیشت .
نێك : چاك .
نێك‌بین : چاك‌بین .
نێکی : چاکی .
نیگا : تەماشا .
نیگەران : داماوو خەفەتبار .
نیگەهبان : پاسەوان .
نیگەهدار : ڕاگرە .
نیلۆفەر : گوڵێکی ئاوی‌یە ئەڵـێن لەگەڵ هەڵهاتنی خـۆردا سـەر دەردێنێ‌و لەگەڵ ئـاوا بوونیـا ڕۆئەچێتەوە .
نیلۆفـەری : شـــین وەك گولـی نیلۆفەر .
نیلی‌گوون : گـەورەو شـــین وەك ئاسمان .
نیهان : پەنهان .

(و)

وابەستە : پێوەندی‌دار .
واپۆر : پاپۆر .
واتم : وتم .
واتەن : وتووە .
وار : خوار . وێنـە (کە بـەدوای وشەیەکی‌ترەوە بێ) .
وارا : باری .
واران : باریوە .
واردشان : خواردیان .
واژگوون : سەرنیگوون .
واستشان : خواستیان .
وافیر : زۆر ، فرە .
والاتبار : پایەبلند .
والی‌نەژاد : نەوەی گەورە گەوران.
وام : قەرز .

وامداران : خاوەن قەرزەکان .
وامەندە : داماو .
وانا : خوێندەوە . خوێندی .
وانان : خوێندیانەوە . بخوێننەوە .
وانۆ : بخوێنێ .
ورێزە : هەڵسە .
وست : خست . خستە .
وست وە گەزافـــدا : بـــەدرۆی خستەوە .
ونارا : ڕایگرت .
وەبەربەیۆ : بێتەپێشەوە .
وە پا مەراوە : بەپێوە ڕاوەستایەوە.
وەتر : سێ ڕکات نوێژە دوانیـان پێکەوەو یەکێکیان بەتەنها پـاش نوێژی عیشا دەکرێن .
وەر نە کۆچ : پێش کۆچو بار کردن.
وەرین : پێشین .
وەش : خۆش .
وەشەن : خۆشە .
وەشی : خۆشی .
وەڵک : گەڵا .
وەلوەلە : هەراو هۆریا .
وەلێ : بەڵام .
وەنـــدە : خوێندنـــەوە ، بـیر لــێ کردنەوە .
وەندم : خوێندنەوەم . مەبــەس (باس کردنم)ە .
وەنەش : لێی . پێی .
وەنەم : پێم .
وەیفرۆش : ئاژاوەگێر .
ویارا : ڕابوارد .
وێت نـەدەی تەفرە : خـــوت دوانەخەی .
وێش : خۆی .
ویقق : زانیـــاری‌یەکە لەســـەر سروشتی تیپەکان دامەزراوە .
ویلایەت پەنا : کینایەیە لە ئیمامی عەلی .
وێم وست : خۆم خستە .
ویەردە : بەسەرچوو . پێشوو .
ویەردەن : بەسەرچووە . تێپەڕیوە.
ویـــەردی : بەســــەرچوویت . تێپەڕیت .

(هـ)

هـا : وا .
هامدووش : هاوکۆڵ .
هامفەرد : هاوسەر ، هاوڕێ .
هاموشۆ : هاتوچۆ .
هاموون : دەشت .
هانا : هاوار ، پەنا .
هۆرداشان : هەڵیاندا .
هۆرکنیا : هەڵکەنرا .
هۆرگیران : هەڵگرن .
هورمز : ڕۆژی یـــەکەمی هـــەر مانگێکی شەمسی‌یە ، لەو ڕۆژەدا سەفـــەرکردنو جـلی نـوێ لەبـەرکردن پیرۆزە . نـاوی فریشتەیەکە کاروباری ئەوڕۆژەی بەدەستە . نـاوی ئەستێرەی موشتەریشـە . نـاوی کـوڕی بەهمەنی کوڕی ئەسفەندیاریشە. ناوی کوڕێکی ئەنەوشـیروانو ، ناوی خوای گەورەشە .
هۆرێزا : هەستا .
هوزەبر : شێر . چابوك .
هومایوون فال : بەخت پیرۆز .
هومایوون فەڕ : بەخت پیرۆز .
هوون : خوێن .

هوونین : خوێناوی .
هووەیدا : ئاشکراو دەرکەوتوو .
هەر بار : هەر جارێ .
هەرچی بادا باد : هەرچی ئەبێ ، ببێ .
هەردە : چۆڵی .
هەرگا : مادەم ، هەرکات .
هەرەسە : هەرەس . کە سەرما ئەشکێو زەوی گەرم ئەبێتەوە ، بەفر لە بنەوە دەس ئەکا بە توانەوەو ژێرەکەی بۆش ئەبێو ئەخلیسکێو بەرەو داوێن ئەڕوا . بەڕێوە لەگەڵ خۆیا کۆمەڵێ بەردو گلیش ڕاپێچ ئەکا. وائەبێ دێ بەسەر ئاوایشداو گەلێ ماڵ کاول ئەکا .
هەزار : بلبل .
هەژدانە : ناوچەیەکی فەیلی‌نشینە لە باشووری کوردستانی ئێران‌و عێراق .
هەستیم : بوونم ، گیانم .
هەمتا : هاوتا ، چەشن .
هەمراز : هاودەنگ ، هاوڕێ .
هەم‌نەفەس : هاوژین ، هاوهەناسە.
هەن : هەیە .
هەنجار : بنەما .
هەنگام : کات .
هەنگامە : کۆڕو بەزم‌و مەجلیس .
هەنەن : هەیە .
هەنی : تر .
هەوادا : فڕێی‌دا .
هەوا سەند : دایە شەقەی باڵ .
هەی : دەی .
هەی‌کەر : هەی بکە ، لێ‌بخوڕە .
هێمان : هێشتا .

(ی)

یا حەی : خوایە .
یادئاوەری : وەبیرهێنانەوە .
یاس : یەئس ، نائومێدی .
یاساڵ : تەرتیب .
یانە : ماڵ .
یاوا : گەیشت .
یاونا : گەیاند .
یاونان : گەیاندیان .
یا هوو : خودایە .
یوسر : ئەبوونەجیب ، یەکێکە لە ئەولیای خودا .
یوم الشومار : ڕۆژی قیامەت کە چاکەو خراپەی تیا ئەژمێررێ .
یوم القرار : ڕۆژی قیامەت .
یووشەع : یەکێکە لە پێغەمبەرانی بەنی‌ئیسرائیل .
یە : ئەمە .
یەختەسار : کاول ، خاپوور .
یەخ‌کەردەن : بەستوویەتی ، بوە بە سەهۆڵ .
یەعقووب‌وار : خەمگین وەك حەزرەتی یەعقووب .
یەقە چاك : یەخە دڕاو ، تازیەبار .
یەکسان : وەك یەك .
یەگانە : تاقانە .
یەل : پاڵەوان .
یەن : ئەوەندە .
یەنگی دنیا : جیهانی نوێ ، ئەمەریکا.
یێرشت : هێرش .
یێلغار : هێرش .

پێڕست

دانەی بە دوو دینــارە

چوار هەزار دانە لەم کتێبە لەچاپدراوە

لە کتێبخانەی نیشتمانیی بەغــدادا
ژمارە ١٥١٢ی ساڵی ١٩٨٠ی دراوەتێ

من مطبوعات المجمع العلمي العراقي
« الهيئـة الكرديـة »

المجموعـة الشعريـة

لفقى قادر همـــونـــد

جمعها وحققها واعد المعجم لمفرداتها

الشيخ عبدالكريم المدرس

العضو العامل للمجمع العلمي العراقي

و

فـاتح عبدالكريم

مطبعة المجمع العلمي العراقي
بغـداد ــ ١٩٨٠

A PUBLICATION OF THE IRAQI ACADEMY

((KURDISH GROUP))

THE POETICAL WORKS OF

FAQE QADIRI HAMAWAND

COLLECTION, COLLATION AND GLOSSARY PREPARATION BY :

MALA ABDULKAREEMI MUDARRIS

AND

FATIH ABDULKAREEM

IRAQI ACADEMY PRESS

BAGHDAD — 1980